NEW YORK TIMES BESTSELLER

Jodi Picoult

Vezeklés

Átírhatja a múlt
a jövőt?

Jodi Picoult

VEZEKLÉS

ATHENAEUM
ATHENAEUM Budapest
Copyright © 2013 by Jodi Picoult
Copyright © Atria Books, a Division of Simon and Schuster, Inc.
/Emily Bestler Books/
Hungarian translation © Babits Péter, 2013
ISBN 978-963-293-302-3

Édesanyámnak, Jane Picoult-nak, mert megtanított, hogy semmi sem lehet fontosabb a családnál. És mert húsz év után ismét rajta a sor. Apám rám bízta, hogy intézkedjem a halála felől. „Ania – mondta –, a temetésemen nincs pálinka. A legfinomabb szederbort akarom. Sírás se legyen, csak tánc. És amikor leeresztenek a földbe, harsonákat akarok, meg fehér lepkéket." Apám igazi különc volt, falusi pék, aki a városlakóknak szánt cipókon felül mindennap készített nekem egyetlen süteményt, éppoly egyedit, mint amilyen fenségeset: tetejére egy hercegnő koronáját fonta, tésztáját fahéjjal és a legfinomabb csokoládéval dagasztotta meg. Titkos összetevőként, ahogyan ő mondta, beletette a szeretetét is, amitől a kalács finomabb lett, mint bármi, amit valaha is ettem.

Egy aprócska falu szélén éltünk, ahol mindenki névről ismerte a másikat.

Otthonunk a folyó kerek köveiből épült, akárcsak a kemence, amivel apám az egész házat kifűtötte. Én a konyhaasztalnál a hátsó kertben termett zöldborsót fejtettem, míg apám kinyitotta a téglakemence ajtaját, és becsúsztatta a lapátot, hogy kiszedje a ropogósra sült kerek cipókat. A parázs vörösen izzott, kirajzolta széles vállának dagadozó izmait, ahogyan átizzadta az ingét. „Nem akarom, hogy nyáron temessenek, Ania – mondta. – Legyen gondod rá, hogy egy hűvös napon haljak meg, amikor kellemesen fúj a szél. Még mielőtt a madarak délnek repülnek, hogy énekelhessenek értem."

Úgy tettem, mint aki megjegyzi a kívánalmait. A bizarr társalgás sosem zavart; apám túlságosan erősnek tűnt ahhoz, hogy rendelkezései valaha is érvénybe lépjenek. Némelyek a faluban furcsának találták a kapcsolatunkat, hogy ilyeneken mókázunk, de anyám még kiskoromban meghalt, és csak mi voltunk egymásnak.

Tizennyolcadik születésnapomon kezdődött a baj. A gazdák kezdtek panaszkodni: kimentek megetetni a csirkéket, de csak véres tollakat találtak a csűrben; vagy egy szinte kifordított borjút, amelynek tetemét máris körüldongták a legyek. „Róka az – mondta Baruch Beiler, az adószedő, akinek palotája úgy díszelgett a falu közepén, mint egy ékszer a király nyakán. – Vagy talán vadmacska.

Fizessétek meg, amivel tartoztok, cserébe védelmet kaptok."

Egy nap a mi házunkba is eljött, amikor épp nem számítottunk rá, s ezalatt azt értem, hogy nem torlaszoltuk el az ajtókat és nem fojtottuk el a tüzet, hogy úgy tűnjék, mintha otthon sem lennénk. Apám szív alakúra formálta a cipókat, ahogyan a születésnapomon mindig tette, így az egész város tudhatta, milyen különleges ez a nap. Baruch Beiler egyszer csak berontott a konyhánkba, felemelte aranyvégű sétapálcáját, és lecsapott vele az asztalra. Lisztfelhő szál t fel, s miután leült, láttam apám kezei között a tésztát – az összetört szívet.

Kérlek – szólalt meg apám, aki sosem könyörgött. – Tudom, mit ígértem, de rosszul megy az üzlet. Ha adsz egy kis időt...

Elmaradásod van, Emil – közölte Beiler. – Enyém a zálogjog ezen a porfészken. – Közelebb hajolt. Életemben most először éreztem, hogy az apám sem sebezhetetlen. – Csak mert nagylelkű ember vagyok, nemes szívű ember, a hét végéig kapsz időt, de ha addig sem teremted elő a pénzt, hát, én nem tudom, mi lesz veled. – Úgy csúsztatta végig ujjait a sétapálcán, mintha kardpenge lenne. – Mostanság annyi... szerencsétlenség történik.

– Ezért is olyan kevés a vevő – avatkoztam közbe vékonyka hangon. – Az emberek nem járnak piacra, mert félnek a bestiától.

Baruch Beiler elfordult, mintha csak most venné észre, hogy én is ott vagyok. A tekintete végigszaladt rajtam, egyetlen kontyba font sötétbarna hajamtól egészen a lábamon viselt bőrcsizmáig, amelynek lyukait flanel el foldoztuk ki.

Beleborzongtam a tekintetébe, s nem úgy, mint amikor Damian, a faluőrség kapitánya nézett meg, ha átsétáltam a téren, mintha tejszín lennék, ő pedig a kandúr. Nem, ennél is számítóbban – úgy éreztem, Baruch Beiler próbálja megsaccolni, mennyit érek.

Átnyúlt a vállam felett, a fémállvány polcára, ahol a legfrissebb sütés hűlt, kiragadott magának egy szív alakú cipót, és a hóna alá dugta.
Fájdalomdíj – közölte, azzal kisétált a házunkból, és tárva-nyitva hagyta maga után az ajtót, csak mert megtehette.
Apám elnézte a távozását, aztán megvonta a vál át. Újabb adag tésztát fogott, és nekiál t megformálni.

Rá se ránts. Csak egy kisember, akinek túl nagy az árnyéka. Egyszer még ott táncolok a sírján. – Azzal felém fordult, és a mosoly ellágyította az arcát. – Erről jut eszembe, Ania, a temetésemen körmenetet is akarok. Először jöjjenek a gyerekek, hintsenek rózsaszirmokat. Aztán a finom kisasszonyok, olyan színű napernyőkkel, mint a melegházi virágok. Majd természetesen a halottaskocsi, előtte négy – nem is, öt *– deressel. És a végén ott meneteljen Baruch Beiler, hogy feltakarítsa utánuk a trágyát. – Hátravetette a fejét, úgy nevetett. – Persze csak akkor, ha nem hal meg előbb. Ha már lehet, minél előbb.*

Apám időben rám bízta, hogy intézkedjem a halála felől, de végül így sem tehettem semmit.

ELSŐ RÉSZ

Nem lehet hinni semmiben, ami megszűnik embernek tekinteni az embert, ami azt hangoztatja, hogy a másik már nem ember. {1} – Simon Wiesenthal: *The Sunflower* SAGE A hónap második csütörtökjén Mrs. Dombrowski elhozza halott férjét a terápiás csoportba.
Alig múlik el délután három, a legtöbben még papírpoharunkat töltögetjük az ócska kávéval. Hoztam egy tálca péksüteményt – a múlt héten Stuart közölte velem, hogy már nem is a gyászmunka végett jár a Segítő Kezekhez, csak az én karamellás-diós pufimért –, s épp ahogy leteszem, Mrs. Dombrowski szégyenlősen bólint a magával cipelt urna felé.
– Ő itt Herb – mutat be. – Herbie, ismerd meg Sage-et. Már beszéltem neked róla, ő az a pék.
Dermedten állok, szokás szerint előrehajtom a fejem, hogy a hajam takarja az arcom bal felét. Nyilván vannak illemszabályok, hogyan kell bemutatkozni egy elhamvasztott hitvesnek, én mégis teljesen tanácstalan vagyok. Mit kellene tennem; köszönjek? Rázzunk kezet?
Hű – sikerül végre kinyögnöm, mert bár kevés szabály létezik a csoportban, az a kevés nagyon következetes: hallgasd meg a másikat, ne ítélkezz, és ne korlátozz senkit a gyászában. Jobban tudom, mint bárki más. Elvégre közel három éve járok ide.

Mit hozott? – érdeklődik Mrs. Dombrowski, miközben végre rájövök, miért babusgatja a férje urnáját.
Utolsó találkozásunkkor a segítőnk, Marge azt javasolta, osszunk meg egy tárgyi emléket arról, akit elveszítettünk. Látom, Shayla olyan erővel szorongat egy rózsaszín kötött babacipőt, hogy az ujjpercei belefehérednek. Ethel kezében egy televízió távirányítója. Stuart is újra elhozta a bronz halotti maszkot, első feleségéét.
Néhányszor már felbukkant a csoportunkban, és életemben nem láttam még hátborzongatóbb dolgot – egészen mostanáig, amikor Mrs. Dombrowski elhozta magát Herböt.
Mielőtt bármit kinyöghetnék, Marge kezdésre szólítja fel kis csoportunkat. Mindnyájan elhúzunk egy összecsukható széket a kör szélére, elég közel egymáshoz, hogy szükség esetén biztatóan vállon tudjuk veregetni a másikat. Középütt a doboz zsebkendő, amit Marge minden alkalomra elhoz, csak hogy kéznél legyen.
Marge gyakran egy általános kérdéssel indít, például: *Hol voltál, amikor a 9/11 történt?* Ha az emberek beszélni kezdenek egy nemzeti tragédiáról, néha könnyebben megosztják személyes veszteségeiket. Persze így is vannak, akik nem beszélnek. Olykor hónapok eltelnek, mire meghalljuk egy új csoporttag hangját.
Ma azonban Marge egyenesen rátér a mementókra, amiket hoztunk. Ethel felemeli a kezét.
– Ez Bernardé volt – simogatja meg a tévé távirányítóját. – Nagyon nem tetszett... Isten a megmondhatója, ezerszer is próbáltam elvenni tőle. Azóta még működő tévé sincs a házban, de ezt akkor sincs szívem kidobni.

Ethel férje még él, de alzheimeres, és már azt sem tudja, kicsoda. Mi, emberek mindenféle veszteségeket elszenvedünk, az apróktól az óriásiakig. Elvesztjük a kulcsainkat, a szemüvegünket, a szüzességünket.
Lemondunk az önállóságunkról, hogy mások gondjára bízzuk magunkat; a gyerekünk a világ túlsó végébe költözik; látjuk elbutulni a hitvesünket. Nemcsak a halál lehet veszteség, a szürke köpenyes gyász bárhol bármilyen alakot ölthet.
Az én férjem is két kézzel kapaszkodik a távirányítóba – említi meg Shayla. – Azt mondja, azért, mert minden mást a nők irányítanak.

Ez valójában biológiai ösztön – jelenti ki Stuart. – A területszerzési késztetések erősebbek a férfiakban, mint a nőkben. John Teshtől hallottam.
Attól mindjárt megcáfolhatatlan igazság lesz? – forgatja a szemeit Jocelyn. Hozzám hasonlóan a húszas éveiben jár. Velem ellentétben nincs türelme a negyven felettiekhez.
Köszönjük, hogy megosztottad velünk – avatkozik közbe gyorsan Marge. – Sage, te mit hoztál?
Érzem, hogy az arcom kipirul, ahogy minden tekintet felém fordul.
Noha mindenkit ismerek a csoportban együtt alakítottuk ki a bizalom körét –, még mindig fájdalmas megnyílnom előttük. A hegszövet, a bal szemhéjamat és arcomat összeráncoló csillag alakú sebhely a szokásosnál is jobban feszül.
Arcomba rázom a hajam, és ujjatlan felsőm alól előhúzom a láncot, amelyen ott viselem anyám jegygyűrűjét.
Persze tudom, miért van, hogy még három évvel anyám halála után is úgy érzem, mintha tőrt döfnének a bordáim közé, valahányszor rá gondolok. Ugyanazért, amiért én vagyok az egyetlen, aki megmaradt az eredeti csoportból. Amíg a legtöbben gyógyulásért járnak ide, én vezekelni.
Jocelyn felemeli a kezét.

Nekem ez nagyon nem tetszik.

Még jobban elvörösödöm, abban a hitben, hogy rólam beszél, de rájövök, hogy a Mrs. Dombrowski ölében pihenő urnára szegezi a tekintetét.
Ez undorító! – jelenti ki. – Nem az volt a feladat, hogy hozzunk be valami halottat. Emléktárgyat kellett hoznunk.
Ő nem *valami*, hanem *valaki* – jelzi Mrs. Dombrowski.
– Én nem akarom, hogy elhamvasszanak – tűnődik el Stuart. – Rémálmaim vannak arról, hogy halálra égek.
– Hadd osszam meg a bombahírt:

az ember már *halott*, amikor elégetik – jegyzi meg Jocelyn, mire Mrs.

Dombrowski könnyekben tör ki.

A zsebkendős dobozért nyúlok, és továbbpasszolom felé. Amíg Marge előzékenyen, de határozottan emlékezteti Jocelynt a csoport szabályaira, elindulok a folyosón a mosdó felé.
Abban a tudatban nőttem fel, hogy a veszteség általában pozitív kimenetelű. Anyám mindig azt mondta, egyedül ennek köszönheti, hogy találkozott élete szerelmével.
Egy étteremben elhagyta a pénztárcáját, ami alapján a konyhafőnök helyettese lenyomozta, és megtalálta. Amikor kereste, épp nem volt otthon, ezért az albérlőtársa vette fel az üzenetet.
Anyám felhívta a megadott számot. Egy nő válaszolt, majd adta az apámat. Amikor végül személyesen is találkoztak, hogy visszakaphassa a tárcáját, anyám rádöbbent, hogy rátalált a tökéletes férfira – noha az első telefonbeszélgetés alapján kiderült, hogy az együtt él egy másik nővel.

Aki történetesen a nővére.

Apám tizenkilenc éves koromban szívinfarktust kapott, és csak úgy tudok megbirkózni anyám három évvel későbbi elvesztésével, hogy azt mondogatom magamban, végre újra együtt vannak.
A mosdóban elhúzom hajam az arcom elől.
A sebhely ezüstös színű, úgy fodrozza az arcom és a homlokon, mint egy selyemtarsoly összehúzott nyaka. Attól eltekintve, hogy a szemhéjam megereszkedik és a bőröm túl feszes, első látásra senki se mondaná meg, hogy valami baj van velem, legalábbis a barátnőm, Mary így

gondolja. Az emberek mégis észreveszik, csak túl udvariasak ahhoz, hogy megjegyzést tegyenek rá – hacsak nem négyévesek és kíméletlenül őszinték, hogy mutogassanak és az anyjukat faggassák, mi a baja a néninek.

Bár mostanra megfakult, még ma is olyannak látom, mint közvetlenül a baleset után: nyersnek és vörösnek, fűrészes élű villámjelnek, ami belehasít az arc szimmetriájába. E tekintetben hasonlítok az anorexiásokra: alig negyvenöt kilósak, mégis egy kövér lány néz vissza rájuk a tükörből. Számomra ez már nem is sebhely – térkép arról, hol csúszott félre az életem.

Ahogy kilépek a mosdóból, kis híján elgázolok egy öreg férfit. Elég magas vagyok ahhoz, hogy kusza fehér haja alól lássam előtűnni rózsaszín fejbőrét.
– Megint elkéstem – hallom erős akcentusát. – Eltévedtem.
Mind eltévedünk, ha belegondolok. Ezért járunk ide: a veszteség a mi origónk.
Az idős férfi a terápiás csoport új tagja, még csak két hete jár ide. Eddig egyetlen szót sem szólt. Mégis, a legelső alkalommal ráismertem; csak nem emlékeztem, honnan.
Most már tudom. A pékségből. Gyakran bejár a kutyájával, egy kis dakszlival, hogy friss vajas zsemlét és feketekávét rendeljen. Órákon át írogat egy kis fekete noteszbe, míg a kutyája a lábánál alszik.
Ahogy a szobába lépünk, épp Jocelyn osztja meg mementóját: valamit, ami összerágott és kifacsarodott csontra emlékeztet.

Ez Loláé volt – forgatja kezében gyengéden. – A kanapé alatt találtam, miután eltemettük.
Egyáltalán, mit keresel itt? – teszi fel a kérdést Stuart. – Csak egy nyavalyás kutya!
Jocelyn szemei résnyire szűkülnek.

Én legalább nem öntöttem bronzba.
Vitázni kezdenek, amíg az öregemberrel leülünk a körben. Marge felhasználja a lehetőséget a figyelemelterelésre.
– Á, Mr. Weber, üdvözöljük ismét. Jocelyn éppen arról beszél, milyen sokat jelentett neki a háziállata. Netán önnek is volt olyan háziállata, amelyikhez nagyon kötődött?
A kiskutyára gondolok, amelyet mindig magával hoz a pékségbe. Megosztja vele a zsemléjét is, feleznek.
Az öregember mégis hallgat. Lehajtja a fejét, mintha valami belepréselné a székbe. Ráismerek testtartására, a vágyra, hogy eltűnhessen.

– Egy háziállatot jobban lehet szeretni, mint némelyik embert – lepem meg önmagam is egy váratlan kijelentéssel. Mindenki felém fordul. Másokkal ellentétben én ritkán vonom magamra a figyelmet ilyen önkéntes megnyilatkozásokkal. – Nem számít, mi után támad bennünk az űr. A lényeg, hogy ott van.
Az öreg férfi lassan felnéz. A hajfüggönyön át is érzem pillantásának hevét.

– Mr. Weber – tűnik fel a tekintete Marge-nak is. – Esetleg ön is hozott magával valamilyen emléket...?
A férfi csak megrázza a fejét; kék szeme üres és kifejezéstelen.
Marge hagyja nyúlni a csendet, ez az ár a hallgatásért. Azért, mert egyesek beszélni jönnek ide, mások viszont csak hallgatni. A hangok hiánya úgy lüktet, mint egy szívdobogás. Fülsüketítően.
A veszteség nagy paradoxonja: hogyan nyomhatja a vállunkat valami, ami nincs többé?
Az óra végén Marge köszönetet mond a részvételért, mi pedig összecsukjuk a székeket, eldobjuk a papírtányérokat és szalvétákat.
Összecsomagolom a maradék süteményt, és odaadom Stuartnak. Mintha vizet hordanék a

Niagarába, olyan lenne visszavinni a pékségbe. Azután elindulok dolgozni.
Ha valaki egész életében New Hampshire-ben élt, ahogyan én, kiszagolja az időjárás minden változását. Nyomasztó a hőség, de láthatatlan tintával már az égre van írva egy kiadós vihar ígérete.
– Elnézést.

Megfordulok Mr. Weber hangjára.

Háttal áll az episzkopális templomnak, ahol az összejöveteleinket tartjuk. Van vagy harminc fok, mégis hosszú ujjú, állig begombolt inget visel, vékony nyakkendővel.
Rendes volt magától, hogy így kiállt a lány mellett.
Élesen kattognak a mássalhangzói.

Kösz – fordítom el a fejem.

Maga Sage?

Ez már a hatvannégyezer dolláros kérdés? Igen, így hívnak, bár a név eredeti jelentése – már hogy bölcs lennék – sosem vonatkozott rám{2}. Túl sok olyan pillanat akadt az életemben, amikor hajszál híján végleg kisiklottam; sokkal inkább hallgattam az érzelmeimre, semhogy odafigyeltem volna az értelmemre.

Igen – felelem.

Úgy nyúlik köztünk a feszült csend, mint a kelt tészta.
Ez a csoport. Régóta jár ide. Nem tudom, hogy vajon biztosan védekeznem kellene-e.
Igen.

Ennyire hasznosnak találja?

Ha hasznosnak találnám, már rég nem járnék ide.
Igazán kedves emberek, csak néha azt hiszik, az ő gyászuk nagyobb mindenki másénál.
Nem sokat beszél – állapítja meg Mr. Weber –, de amikor *igen*... mint egy költő.
Megrázom a fejem.

Pék vagyok.

Nem lehet valaki egyszerre két ember? – kérdezi, ahogyan lassan elsétál.
Kifulladva és kipirulva rontok be a pékségbe, hogy a főnökömet a mennyezetről lelógatva találjam.
– Bocs, hogy késtem – szabadkozom. – Tele a zarándokhely, és valami balfék a helyemre állt az Escalade-jével.
Mary ezúttal egy Michelangelo- stílusú állványt eszkábált össze, hogy a hátán fekve fesse ki a pékség mennyezetét.
– Az a balfék alighanem a püspök – feleli. – Megállt itt, útban felfelé. Azt mondja, mennyei az olívás masnid, ami az ő szájából hatalmas dicséret. Mary DeAngelis előző életében Mary Robert nővér volt, és hatalmas szeretettel gondozta egy marylandi zárda kertjét, ám egy húsvétkor, amikor a pap kijelentette, hogy *feltámadott*, azon kapta magát, hogy feláll a padból, és kisétál a székesegyház kapuján. Kilépett a rendből is, rózsaszínre festette a haját, és gyalogosan nekivágott az Appalache-hegységnek. Talán valahol a Presidential-hegyláncban járhatott, amikor Jézus egy

látomásban megjelent neki, és emlékeztette rá, hogy sok lélek vár táplálékra.
Hat hónappal később Mary a New Hampshire-i Westerbrookban, a Miasszonyunk-zarándokhely dombjának lábánál megnyitotta a Mindennapi Kenyerünket. A hat és fél hektáros területen fekvő zarándokhely magába foglal egy remetebarlangot, egy békeangyalt, egy stációt és egy szent lépcsőt. Akad emellett egy üzlet, tele feszületekkel és keresztekkel, a katolicizmusról és teológiáról szóló könyvekkel, keresztény zenei CD-kkel, valamint a szentek függőivel és műanyag szobrocskáival, a legtöbb látogató mégis a 250 méteres óriás-rózsafüzért akarja látni, amelynek New Hampshire-i gránitszemeit vaskos lánc fogja egybe.
A zarándokhelyet azelőtt a szép idő éltette; a fagyos New England-i teleken a forgalom drasztikusan visszaesett. Mary erre építette üzleti tervét: mi lehet vonzóbb, mint a frissen sült kenyér? Miért ne lendítenék fel a zarándokhely látogatottságát egy pékséggel, ami hívőket és nem hívőket egyformán vonz?
Problémát legfeljebb az jelentett, hogy nem tudott sütni.
Itt jöttem a képbe én.

Tizenkilenc éves koromban kezdtem sütni, amikor apám váratlanul meghalt. Főiskolára jártam, s miután hazamentem a temetésre, visszatérve azt találtam, hogy már semmi sem ugyanaz. Úgy meredtem a tankönyvekre, mintha egy ismeretlen nyelven íródtak volna. Arra sem tudtam rávenni magam, hogy felkeljek, és bemenjek az órákra. Kihagytam egy vizsgát, majd egy másikat. Nem adtam le több dolgozatot.
Aztán egy éjjel felébredtem a kollégiumban, és liszt szagát éreztem az orromban – annyi lisztét, mintha meghemperegtem volna benne.
Lezuhanyoztam, de nem tudtam szabadulni tőle. A vasárnap reggeleket juttatta eszembe, amikor az apám által sütött friss kiflik és madárfészkek illatára ébredtem.
Mindig próbált tanítani engem és a nővéreimet, de minket túlságosan lekötött az iskola, a gyeplabda és a pasizás, hogy odafigyeljünk.
Legalábbis ezt gondoltam, amíg el nem kezdtem belógni a kollégium konyhájára, hogy éjjelente kenyeret süssek.
Az elkészült cipókat, mint a nem kívánt gyerekeket, otthagytam a küszöbökön, az általam nagyra becsült tanároknak és azoknak a fiúknak, akik olyan gyönyörűen mosolyogtak rám, hogy teljesen megkövültem, és szólni se tudtam. Egy előadóterem pódiumát zsemle- oromdíszekkel láttam el, és becsempésztem egy kerek kis cipót annak a konyhásnak a táskájába, aki mindig palacsintát és szalonnát tukmált rám, amiért szerinte túl sovány vagyok. Azon a napon, amikor megtudtam, hogy a négy kurzusból háromban megbuktam, nem tudtam mást felhozni a védelmemre, csak egy mézes bagettet ánizsmaggal.
Anyám váratlanul jelent meg. Beköltözött a szobámba, kezébe vette az életemet, és gondoskodott mindenről: megetetett, elkísért az órákra, számon kérte a házi feladatokat.
– Ha én nem adom fel – jelentette ki –, akkor te sem fogod.
Úgy éreztem magam, mint egy felhúzós játék, de lediplomáztam. Anyám felállt, és a fogai közt élesen füttyentett, amikor az emelvényhez léptem, hogy átvegyem az oklevelem. Nyomban ezután pokol lett az életem.
Sokat gondolkodtam arról, hogyan kaphat valaki ekkora gellert – egyik pillanatban még a világ tetején, a másikban már a feneketlen mélységben. Sokat gondolkodtam azokról a dolgokról, amiket ha másképp csinálok, talán nem ez lett volna a vége. Csak hát a gondolkodás semmin sem változtat, nem igaz? Így utána, még mindig bevérzett szemű Frankenstein-szörnyként, a halántékomon és az arcomon takarosan összeöltve, mint egy baseball-labda, ugyanazt a tanácsot adtam anyámnak, amit ő nekem. *Ha én nem adom fel, te sem fogod.*
Eleinte nem is tette. Csaknem hat hónap telt el, egyik szerve a másik után mondta fel a szolgálatot.
Mindennap mellette ültem a kórházi ágyon, mielőtt hazamentem, hogy lepihenjek – csakhogy nem pihentem. Helyette, a bevált házi terápia jegyében, újra sütni kezdtem.

Kézműves cipókat hordtam be az orvosoknak. Pereceket fontam a nővéreknek. Anyámnak a kedvencét sütöttem: fahéjas csigát, vastag cukormázzal. Naponta elkészítettem, pedig ő soha egy falatot sem evett.
Marge, a terápiás csoport elindítója javasolta, hogy szerezzek valami munkát, amíg beáll nálam a napi rutin. Színleld a javulást, amíg be nem következik, mondta, csakhogy én a gondolattól is irtóztam, hogy fényes nappal dolgozzam, amikor bárki belebámulhat a képembe. Ha azelőtt félénk voltam, mostanra visszahúzódó lettem.
Mary szerint isteni csoda folytán futott belém. (Józanodó apácának tartja magát, de valójában csak a rendi öltözetről mondott le, nem a hitéről.) Ami engem illet, én nem hiszek Istenben.
Szerintem szimpla szerencse, hogy miután Marge ezt a javaslatot tette, a kezembe kerülő első hirdetőlapban péket kerestek, aki hajlandó éjszaka és egyedül dolgozni, majd távozni, amikor megérkeznek az első vásárlók. A munkainterjún Mary nem hozta fel, hogy nincs semmilyen tapasztalatom, jelentősebb nyári munkám vagy referenciám, ám ami ennél is fontosabb: csupán egyetlen pillantást vetett sebhelyemre. „Majd egyszer beszélsz róla, ha akarsz”, jegyezte meg. Ennyiben maradtunk. Később, ahogy megismertem, kiderült róla, hogy kertészkedés közben sosem a magvakat látja, hanem már a kifejlett növényeket. Nyilván rólam is így gondolkodott, amikor megismert. A Mindennapi Kenyerünkben az a legnagyobb kegyelem (nem tiszteletlenségből mondom), hogy anyámnak nem kellett megélnie. Ő és az apám egyaránt zsidók voltak – a nővéreimnek, Peppernek és Saffronnek{3} bát micvát is rendeztek. Habár bagelt és barheszt is árulunk, habár a pékségben kóser kávézó üzemel, anyám biztos azt mondaná:
Ha már ennyi pékség van a világon, miért pont egy sikszának kel dolgoznod?
Ugyanakkor anyámtól hallottam először, hogy a jó emberek jó emberek, ehhez a vallásnak semmi köze. Bárhol legyen, szerintem ő is tudja, hányszor talált rám Mary könnyek közt a konyhában, és nyitott csak azért később, hogy én összeszedhessem magam. Szerintem ő is tudja, hogy a halála évfordulóján Mary a teljes bevételt a Cionista Amerikai Nőszervezetnek ajánlja fel. S hogy Mary az egyetlen ember, aki elől nem próbálom meg mindenáron elrejteni a sebemet. Nem csupán a munkaadóm, de egyúttal a legjobb barátom, és szeretném azt hinni, hogy ez anyám szemében többet nyom a latban, mint Mary hitbéli kötődése.
Lila színű festék toccsan a padlóra a lábam mellett, ahogy felnézek. Mary egy újabb látomását örökíti meg.
Döbbenetes szabályossággal követik egymást – legalább hármat lát egy évben –, és rendszerint valamilyen változással járnak az üzlet elrendezésére vagy választékára nézve. A kóser kávézó is Mary egyik látomásából nőtt ki. Meg a kis melegház, benne a fenséges orchideákkal, amelyek virágai gyöngysorokként terülnek el a buja zöld növényzeten. Egyik évben hímzőkört indít a Mindennapi Kenyerünkben; a másikban jógatanfolyamot. Az éhségnek, mint azt gyakran mondja, semmi köze a gyomorhoz, minden a fejből indul ki. Mary igazából nem is pékséget vezet, hanem közösséget.
Kedvenc aforizmái kerülnek fel a falakra: *Keressetek, és találtok! Nem mindenki tévelyeg, aki vándorol. Nem az évek számítanak, hanem az élet, amivel kitöltjük őket*. Néha eltűnődöm, vajon tényleg megálmodja-e ezeket a falvédőre való szövegeket, vagy csak megjegyzi, amit mások pólóján lát.
Nem mintha számítana, amíg a vendégeink élvezettel olvassák őket. Mary ma a legújabb mantráját festi fel. *A szerelem a kenyerem*, olvasom.

Na, mit gondolsz? – kérdezi.

Hogy Yoko Ono be fog perelni szerzői jogsértésért – felelem.
Rocco, a kávépincér, a pultot törölgeti.
Lennon fantasztikus – véli. – Ha még ma is itt lenne / csak *képzeljétek*. Rocco huszonkilenc éves, korán őszülő rasztafrizurát visel, és csak haikuban beszél. Ez az ő *dolga*, mondta, amikor az

állásért folyamodott, Mary pedig készséggel elnézte neki a verbális kattantságot, miután mesés tehetsége van a habdíszítéshez – különféle mintákat rajzol a latték és mokacsínók tetejére. Tud páfrányt, szívet, egyszarvút, Lady Gagát, pókhálót, sőt egyszer, Mary születésnapjára, XVI. Benedek pápát is alkotott. Ami engem illet, én egy másik *dolga* miatt szeretem: Rocco sosem néz az emberek szemébe. Nem akarja, hogy bárki elrabolhassa a lelkét.
Úgy legyen.

Még több bagett kell – jelenti be Rocco. – Vendéget békíteni / kávéval kellett. – Elhallgat, ahogy magában számolja a szótagokat. – Ma csinálj sokat.
Mary elkezd leereszkedni az állványról.
Mi volt a csoportban?

Ami szokott. Egész nap ilyen nyugi van?
Halk puffanással ér földet.

Nem, már túl vagyunk a becsengetés előtti rohamon és egy jó ebédidőn.
– Talpra vergődik, farmerjába törli a kezét, és követ a konyhába. – Amúgy telefonált a Sátán teszi hozzá.

Hadd találjam ki. Különleges szülinapi tortát szeretne Joseph Konynak?{4} Sátán alatt – magyarázza Mary, mintha meg se hallana – Adamet értem.
Adam a pasim. Vagyis nem egészen, mert közben valaki más férje.

Annyira azért nem rossz.

Vonzó, Sage, csak érzelmileg destruktív. Madarat tolláról... – Mary vállat von. – Roccónak adom át az irányítást, amíg felugrok a zarándokhelyre egy kis gyomlálásra. – Noha nem ott áll alkalmazásban, láthatóan senki sem bánja, ha egy korábbi apáca rendben tartja a virágokat és más növényeket. A kertészkedés – az izzasztó bokorirtás, gyökérhúzgálás, ágnyirbálás – Mary kikapcsolódása. Néha úgy gondolom, egyáltalán nem is alszik, csak fotoszintetizál, ahogyan hőn imádott növényei. Szemlátomást nagyobb fordulatszámon pörög, mint mi, egyszerű halandók; még Csingiling is lajhárnak tűnne mellette. – A liliomok puccsot szerveztek.
– Jó mulatást – felelem, miközben felveszem a kötényem, és előkészülök az éjszakai munkára.
A pékségben van egy gigászi keverőgépem, miután egyszerre számtalan veknin dolgozom. Gondosan megjelölt edényekben tartom a különböző hőmérsékleten tárolt kovászokat; Excel-táblázatban számítom ki a hozzávalók százalékos arányát (ami kész őrület, mert együtt mindig többet adnak ki 100 százaléknál.) Mégis, úgy szeretek legjobban sütni, ha nincs más, csak egy tál, egy fakanál, meg a négy elem: liszt, víz, élesztő, só. Ezenfelül nem kell más, csak idő.
A kenyérkészítés igazi sportteljesítmény. Nemcsak azért, mert folyamatosan be kell járni az egymást követő stációkat, miközben ellenőrizzük a cipókat, bekeverjük a hozzávalókat vagy kiemeljük a keverőtálat a bölcsőjéből – ahhoz is nyers izomerő kell, hogy aktiváljuk a glutént a tésztában. Még aki nem tud megkülönböztetni egy kakaós csigát egy brióstól, az is tudja, hogy a kenyeret bizony dagasztani kell.
Gyúrni és hengergetni, gyúrni és hajtogatni – olyan ez, mint a ritmikus sportgimnasztika egy liszttel behintett munkapulton, amit ha jól csinálunk, felszabadítjuk a gluténként ismert fehérjét, hogy a tésztában létrejöhessenek az egyenetlenül szétszórt széndioxid-barlangocskák.

Hét-nyolc perc alatt – ami elég hosszú idő ahhoz, hogy végiggondoljuk a ház körüli teendőket vagy visszajátsszuk a kedvesünkkel folytatott legutolsó beszélgetést – kialakul a tészta kívánatos állaga. Egyenletes, alakítható: összeállt.

Ez az a pont, amikor magára hagyjuk. Butaság emberi vonásokkal felruházni a kenyeret, de imádom azt a tényt, hogy békén kell hagyni, érintetlenül minden külső zajtól és drámától, ha azt akarjuk, hogy továbbfejlődjön.
Be kell vallanom, magamra is sokszor gondolok így.
A pék munkaideje fura dolgokat művel az aggyal. Ha a munkanap délután ötkor kezdődik és hajnalig tart, az ember hajlamos meghallani a sütőóra másodpercmutatójának minden kattanását, motoszkálást látni az árnyékok között. Nem érzékelni a visszhangokat; azt hinni, senki nincs rajta kívül a földön. Meggyőződésem, hogy okkal történik a legtöbb gyilkosság éjszaka. A világ egészen másmilyen azok számára, akik sötétedés után élednek fel.
Törékenyebb és valószínűtlenebb, mintha csak pontos mása lenne annak, amit a többiek benépesítenek.
Oly régóta élek ebben a fonák világban, hogy a legkisebb gondot sem okoz napkeltekor lefeküdni, és akkor felébredni, amikor a nap már alacsonyan áll. A legtöbbször ez azt jelenti, hogy alig hat órát alszom, mielőtt visszatérek a Mindennapi Kenyerünkbe, hogy mindent elölről kezdjek. Egy péknek el kell fogadnia ezt a visszás életet, amit én teljes szívemből megteszek.

Nem találkozom másokkal, csak az éjjel- nappali boltok eladóival, a Dunkin' Donuts pénztárosaival, az éjszakás nővérekkel. Meg persze Maryvel és Roccóval, akik nem sokkal az érkezésem után bezárják a pékséget.
Engem is bezárnak vele együtt, mint a királylányt Koppciherci{5} meséjében, csak nem búzaszemeket kell számolnom, hanem átformálnom őket gyors kelesztésű cipókká, amelyek azután megtöltik a polcokat és a pultokat.

Azelőtt sem kerestem mások társaságát, de most tevékenyen igyekszem egyedül lenni. Tökéletesen megfelel ez a felállás: egyedül dolgozom, míg Mary áll a pultnál, elcseveg a vevőkkel, és meggyőzi őket arról, hogy legközelebb is minket válasszanak. Elbújok.
A sütés számomra a meditáció egy formája. Örömöt lelek abban, hogy felszelem a terjedelmes tésztatömeget, szemmértékre is éppen akkorára, hogy kikerüljön belőle a tökéletes kézműves kenyér. Imádom, ahogyan a bagettkígyó tekereg a kezem alatt, miközben hengergetem. Szeretem azt a sóhajt, amit a megkelt tészta ad ki magából, amikor először megdögönyözöm. Szívesen megmozgatom lábujjaimat a fatalpú papucsban és kinyújtóztatom a nyakam, hogy elűzzem a zsibbadtságot. Élvezem a tudatot, hogy senki sem fog zavarni telefonon.
Már jócskán benne járok a munkában, hogy előállítsam azt az ötvenkilónyi végterméket, amit minden éjjel legyártok, amikor hallom, hogy Mary visszatér a kertészkedésből, és kezd bezárni. Kezet mosok az ipari mosogatóban, majd miután leveszem a sapkát, ami mögé munka közben rejtem a hajam, kilépek az üzletbe.

Rocco a motorosdzsekijét cipzározza.
A kirakatüvegen át látom a fülledt égen átcikázó villámot.
– Hát, viszlát holnap – köszön Rocco. – Ha addig meg nem halunk / Micsoda rút vég.
Ugatást hallok, és rádöbbenek, hogy a pékség még nem ürült ki teljesen. Az egyetlen magányos vendég Mr. Weber a terápiás csoportomból, meg a csenevész kutyája. Mary leül vele, kezében egy csésze teával.
A férfi küszködve áll fel, amikor meglát, és esetlenül hajol meg felém.
Üdvözlöm ismét.

Ismered Josefet? – kérdi Mary.

A terápiás csoport olyan, mint az AA: nem adunk ki senkit, hacsak nem kapunk rá engedélyt.

Már találkoztunk – felelem, miközben arcom elé rázom a hajam. A pórázra kötött dakszli közelebb merészkedik, hogy lenyaljon egy lisztfoltot a nadrágomról.
Eva – pirít rá a férfi. – Viselkedj!

Semmi gond. – Hálásan leguggolok, hogy megpaskoljam a kutya fejét. Az állatok sosem bámulják meg az embert.
Mr. Weber a csuklójára hurkolja a pórázt, ahogy feláll.
Miattam nem tud hazamenni – szabadkozik Marynek.
Dehogy, nagyon élvezem a társaságát. – Vet egy gyors pillantást az öregember bögréjére, ami még háromnegyedig tele van.
Nem tudom, mi mondatja velem, amit mondok – végtére is rengeteg a dolgom. Csakhogy odakint már szakad, mintha dézsából öntenék. A parkolóban nincs más, csak Mary Harley-ja és Rocco Priusa, amiből következik, hogy Mr. Weber vagy hazagyalogol, vagy megvárja a buszt.
Maradhat, amíg nem jön a busz – ajánlom fel.
Ó, nem – felel Mr. Weber. – Csak a terhére lennék.
Ragaszkodom hozzá – erősködik Mary.
A férfi hálásan bólint, és visszaül.

Ahogy kezei rásimulnak a kávésbögrére, Eva kinyújtja a hátsó lábait és lehunyja a szemét.
Akkor jó éjszakát – fordul hozzám Mary. – Süsd ki a lelkedet is.

Ahelyett, hogy Mr. Weberrel maradnék, követem Maryt a hátsó helyiségbe, ahol a motorosholmiját tartja.
De nem takarítok ki utána.

Oké – bólint Mary, miközben magára veszi bőrnadrágját.
Nem *én* foglalkozom a vevőkkel.

Ha már itt tartunk, amikor reggel hétkor kitámolygok a pékségből, és látom a boltot, tele a bagettért sorban álló üzletemberekkel, meg a háziasszonyokkal, akik újrahasznosított bevásárlószatyraikba csúsztatják a még meleg kenyeret, kicsit mindig meglep, hogy az ipari konyhán túl is van egy világ. Az a páciens érezheti így magát, akit a klinikai halál állapotából hoznak vissza, hogy szembesüljön a lázas igyekezettel és kavarodással – túl sok információ egyszerre, az érzékek túltelítődnek.
Te mondtad, hogy maradhat – emlékeztet Mary.
Nem tudok róla semmit. És ha ki akar rabolni minket? Vagy még rosszabb?
– Kilencven elmúlt, Sage.
Gondolod, hogy elharapja a torkod a műfogsorával? – Mary megcsóválja a fejét. – Josef Weber közel áll ahhoz, hogy még életében szentté avassák.
Westerbrookban mindenki ismeri: azelőtt ő edzette a kölyköket, kitakarította a Riverhead Parkot, és vagy egymillió évig tanított németet a gimiben. Mindenki közös, imádni való nagypapája. Nem hinném, hogy belopakodna a konyhába, és beléd mártaná a szeletelőkést, amint hátat fordítasz neki.
Még sosem hallottam róla – mormolom magam elé.
Mert bezárkózol a saját világodba – jegyzi meg Mary.
Vagy a konyhába. – Aki egész nap alszik és egész éjjel dolgozik, az nem ér rá olyasmikre, mint az újság vagy a tévé. Azt is három nappal később hallottam, hogy megölték Oszama bin-Ladent.
Jó éjt. – Mary kapkodva magához ölel. – Josef ártalmatlan, nekem elhiheted.
A legrosszabb, ami történhet, hogy halálra untat.

Nézem, ahogyan kinyitja a pékség hátsó ajtaját. Összehúzza magát, úgy vág neki a szakadó esőnek, és vissza se néz, úgy integet. Becsukom és bezárom mögötte az ajtót.

Mire visszatérek a kávézóba, Mr. Weber bögréje üres, és a kutya az ölében fekszik.
– Bocs – szabadkozom.

– Munkaügy.

– Nem kell szórakoztatnia. Tudom, hogy sok a dolga.
Száz veknit kell megformáznom, zsemlét gömbölyítenem, madárfészket töltenem.
Igen, mondhatjuk úgy, hogy sok a dolgom. Meglepetésemre mégis azt mondom:
Azért van néhány percem. Mr. Weber a szék felé int, ahol korábban Mary ült.
Akkor, kérem, üljön le.

Leülök, de azért vetek egy pillantást az órámra. A sütő három perc múlva csipogni kezd, akkor mindenképp vissza kell mennem a konyhába.
Hát – jegyzem meg –, ez aztán valamilyen időjárás...
Mindig van valamilyen időjárás állapítja meg Mr. Weber, aki precízen, keményen ejt minden egyes szót. – Csak a ma esti *rossz* időjárás. – Felnéz rám. – Mi hozta a terápiás csoportba?
Összeakad a tekintetünk.

A csoportban az a szabály, hogy semmit sem kötelező megosztanunk, amíg nem állunk rá készen. Mr. Weber szemlátomást nem áll rá készen, márpedig nagy udvariatlanság olyasvalamit kérni másoktól, amit mi magunk nem tennénk meg. Igaz, nem is vagyunk a csoportban.
Az édesanyám – osztom meg vele, amit mindenki mással is megosztottam. – Rák.
Együttérzően bólogat.

Őszinte részvétem – mondja mereven.
Hát magát? – kérdezem. Megrázza a fejét.
Számba sem tudnám venni. Nem tudom, mit válaszoljak. A nagymamám mindig arról beszél, hogy az ő korában a barátok már úgy hullnak, mint a legyek. Felteszem, Mr. Weber is erre gondol.
Régóta pék?

Néhány éve – felelem.

Különös foglalkozás egy fiatal lánynak. Távol tartja a társaságtól. *Látja* egyáltalán, hogy nézek ki?
Nekem megfelel.

Nagyon jó abban, amit csinál.

Kenyeret sütni bárki képes.

De nem mindenki jó benne.

A konyhából az időzítő csipogása hallatszik; felébreszti Evát, aki ugatni kezd. Szinte ugyanebben a pillanatban fénykéve söpör végig a pékség kirakatüvegén, ahogyan a busz lelassít a sarki üzletnél.

Köszönöm, hogy maradhattam egy kicsit.
Nincs mit, Mr. Weber. Ellágyulnak a vonásai.

Kérem, szólítson Josefnek. Elnézem, ahogyan a kabátja alá tuszkolja Evát, és szétnyitja az ernyőjét.
Máskor is szeretettel látjuk – mondom, mert tudom, hogy Mary ezt akarná.
Holnap jövök – jelenti be, mintha randit beszélnénk meg. Ahogy kilép a pékségből, hunyorogva néz a busz éles fényébe.
Dacára annak, amit Marynek mondtam, begyűjtöm a koszos bögrét és tányért, amikor észreveszem, hogy Mr. Weber – Josef – otthagyta a kis fekete noteszt, amibe mindig írogat. Gumiszalaggal köti át.
Felkapom és kiszaladok az esőbe. Belelépek egy óriási tócsába, amiben az egész klumpám elmerül.
Josef – kiáltok csatakos hajjal. Megfordul, Eva apró üvegszemei megcsillannak kabátja redői között. – Ezt itt hagyta.
Feltartom a fekete könyvecskét, és felé indulok.
Köszönöm – csúsztatja bele a zsebébe. – Nem is tudom, mit csinálnék nélküle. – Felém billenti az ernyőjét, hogy menedéket kínáljon az eső elől.
Élete nagy regénye? A főműve? – találgatok. Amióta Mary ingyen-WiFi- t kínál a Mindennapi Kenyerünkben, hemzsegnek itt az írópalánták, akik mind meg akarnak jelenni.
Riadtnak tűnik.

Ó, dehogy. Csak egy hely, ahol a gondolataimat tartom.

Másként elillannak. Ha például nem írom le, mennyire szeretem császárzsemléjét, legközelebb elfelejtem megvenni.
– Szerintem sok embernek elkelne egy ilyen könyv.
A buszsofőr kétszer tülköl.
Mindketten a hirtelen zaj irányába fordulunk. Összerezzenek, ahogyan az éles fény az arcomra vetül.
Josef megpaskolja a zsebét.

– Fontos, hogy emlékezzünk – ért velem egyet.
Adam a legelső dolgok között említette, mennyire szép vagyok. Már ebből tudnom kellett volna, mekkora hazug.
Életem legpocsékabb napján találkoztam vele: amikor meghalt az anyám. A nővérem, Pepper lépett kapcsolatba vele mint temetkezési vállalkozóval. Halványan emlékszem rá, ahogyan elmondta a tudnivalókat, majd megmutatta a különféle koporsókat, de igazán csak akkor figyeltem fel rá, amikor azt a jelenetet rendeztem anyám búcsúztatóján.
A nővéreimmel tudtuk, hogy anyám kedvenc száma a *Somewhere over the Rainbow*. Pepper és Saffron egy hivatásos énekest akart felbérelni az alkalomra, én azonban mást terveztem, anyám ugyanis nemcsak magát a *dalt* szerette, de annak előadóját is. Én pedig megígértem neki, hogy Judy Garland fog énekelni temetésén.

„Mondjak valami érdekeset, Sage? – kérdezte Pepper. – Judy Garland manapság már nem vállal fellépéseket, hacsak nem vagy médium.”
Nővéreim a végén meghajlottak az akaratom előtt; leginkább csak azért, mert úgy állítottam be, mint anyánk utolsó kívánságát. Nekem kellett odaadnom a zenét a temetkezési vállalkozónak – Adamnek. Le is töltöttem az *Óz, a nagy varázsló* filmzenéjéből, az iTunes-ról. Ahogy elkezdődött a búcsúztató, áradni kezdett a hangszórókból.

Csak sajnálatos módon nem a *Somewhere over the Rainbow*. Helyette a mumpicok énekelték a *Ding Dong! The Witch is Dead*-et{6}. Pepper könnyekben tört ki. Saffronnak ki kellett rohannia, annyira felzaklatta az eset.
Én meg vihogni kezdtem.

Ma sem tudom, miért. Csak úgy feltört belőlem. Mintha szikrákat hánytam volna, mindenki engem nézett: az arcomat felszabdaló dühödt vörös vonalakat és a torkomból feltörő idétlen nevetést.
– Uramisten, Sage – sziszegte Pepper. – Hogy vagy *képes*?
Páni rémület fogott el, mintha sarokba szorítottak volna. Felálltam az első széksorból, tettem két lépést, aztán elájultam.
Adam irodájában tértem magamhoz. A kanapé mellett térdepelt, kezében a nedves ronggyal, amit éppen a sebemre szorított.
Azonnal elhátráltam és a kezemmel takartam el az arcom bal felét.
Az a helyzet – szólt, mintha csak egy beszélgetés közepén lennénk –, hogy az én szakmámban nincsenek titkok. Tudom, kit látott plasztikai sebész és kinek távolították el a mellét. Tudom, kit műtöttek vakbéllel és kit aranyérrel. Akinek pedig sebhelye van, annak van egy érdekes története is. Különben pedig – tette hozzá –, benned nem ezt vettem észre először.
Na persze.

A vállamra helyezte a kezét.

Csak azt láttam – mondta ki –, mennyire szép vagy.
Vörösesszőke haja volt, hozzá mézszínű szemei. Melegnek éreztem tenyerét a bőrömön. Sosem tartottam magam szépnek, még a történtek előtt sem, hát még utána. Megráztam a fejem.
Ma még nem ettem semmit... Vissza kell mennem, hogy...
Ne izgulj. Javasoltam egy tizenöt perces szünetet, mielőtt elölről kezdenénk. – Adam habozni látszott. – Talán használhatnánk az iPodomat...
Megesküdnék rá, hogy jó számot töltöttem le. A nővéreim most szívből utálnak.
Láttam rosszabbat is – vont vállat Adam.
Kétlem.

Egyszer láttam, ahogy a részeg szerető bemászott az elhunyt mellé a koporsóba, mire a feleség kirángatta, és szétrúgta a seggét.
Elkerekedtek a szemeim.

Igazán?

Igen. Ez itt...? – Újra megvonta a vállát. – Semmiség.
De hát *nevettem*.

Sokan nevetnek a temetéseken – árulta el Adam. – Reflexszerűen, annyira nem tudnak mit kezdeni a halállal. Amellett, az édesanyád szerintem jobban örülne annak, ha nevetve emlékeznének vissza az életére, mintha tudná, hogy gyászban hagyott itt titeket.
Ő tényleg mókásnak találta volna suttogtam.

Erről beszélek. – Adam felém nyújtotta a CD-t.
Megráztam a fejem.

Megtarthatod. Hátha egyszer te ravatalozod fel Naomi Campbellt. Adam elvigyorodott.

Lefogadom, hogy a mamád ezt is mókásnak tartaná.
Egy héttel a temetés után felhívott, és megkérdezte, hogy vagyok. Ezt két okból is furának találtam: még sosem hallottam ilyen szolgáltatásról egy ravatalozó részéről, de különben is, Pepper bízta meg, nem én. Annyira megindított a gondoskodása, hogy sütöttem neki egy gyors kuglófot, és egyik nap útban hazafelé bevittem neki.
Reméltem, hogy észrevétlenül letehetem az ajtónál, de mint kiderült, éppen bent volt. Megkérdezte, lenne-e időm egy kávéra.
Fontos megjegyezni, hogy már akkor viselte a jegygyűrűjét. Vagyis pontosan tudtam, mibe mászom bele. Az egyetlen mentségem, hogy sosem számítottam egy férfi legyeskedésére – főként nem azután, ami velem történt –, a vonzó és sikeres Adam azonban mást sem tett. Minden erkölcsi megfontolásra, hogy Adam máshoz tartozik, kitartó suttogás felelt a fejemben: *Egy koldus ne válogasson; használd ki, amíg lehet; fog még így szeretni bárki is?*
Tudtam, hogy helytelen összeszűrni a levet egy nős emberrel, de ez sem gátolt meg abban, hogy beleszeressek, sőt azt kívánjam, hogy ő is szeressen belém. Beletörődtem, hogy egyedül élek, egyedül dolgozom, és egyedül leszek egész hátralévő életemben. Még ha találtam is valakit, aki nem törődött az arcom bal felét elcsúfító hegekkel, honnan tudhattam, hogy szerelemből vagy szánalomból választott-e? Annyira hasonlít a két érzelem, és én sosem tudtam, hogyan olvassak másokban. A kapcsolat Adam és köztem megmaradt titoknak, megmaradt a zárt ajtók mögött. Felkapott szóval: a komfortzónában.
Mielőtt bárki megjegyezné, mennyire morbid, hogy valaki ugyanazzal a kézzel ér hozzánk, amivel másokat balzsamoz, hadd áruljam el, ez mekkora tévedés. Minden halott szerencsés – beleértve anyámat is –, ha utoljára még testén érezhet egy ilyen gyengéd érintést.
Néha azt gondolom, épp amiatt, hogy annyi időt tölt a halottakkal, talán ő az egyetlen, aki igazán értékeli az élő test csodáját. Amikor szeretkezünk, elidőzik a nyaki verőeremnél, a csuklómnál, a térdem mögött – mindazokon a helyeken, ahol lüktet a vér.
Azokon a napokon, amikor Adam eljön, egy-két óra alvást is beáldozok, csak hogy vele lehessek. Gyakorlatilag bármikor felosonhat hozzám, köszönhetően a vállalkozása természetének, ami állandó készenlétet kíván tőle. A felesége ezért sem találja különösnek, amikor így eltűnik.
Szerintem Shannon tudja – jegyzi meg ma Adam, ahogyan ott fekszem a karjában.
Igazán? – Próbálok nem törődni azzal, hogyan érzem magam: mintha a hullámvasút csúcsán lennék, ahonnan nem látom, merre visz tovább a pálya.
Ma reggel új matricát találtam a kocsin. Az áll rajta: *Szeretem a feleségem.*
Honnan tudod, hogy ő tette ki?

Onnan, hogy nem *én* voltam – feleli Adam.
Ezen elgondolkodom.

Az a matrica nem feltétlenül gúnyos utalás. Lehet az áldott tudatlanság jele is.

Adam a gimis barátnőjét vette el, akivel a fősuli alatt is végig együtt járt. A ravatalozó, ahol dolgozik, immár ötven éve a felesége családjáé. Hetente legalább kétszer elmondja, hogy elhagyja Shannont, de tudom, hogy ez nem igaz. Először is, a karrierjének fordítana hátat. Másodszor, nemcsak Shannont hagyná el, de az ikreket, Grace-t és Bryant is. Amikor róluk beszél, annyira más a hangja. Olyan, mint remélhetőleg akkor, amikor rólam beszél.
Persze lehet, hogy *nem* tesz ilyet. Kinek mesélhetne a viszonyáról? *Én* is csak Marynek említettem, aki, dacára a ténynek, hogy mindketten nyakig benne vagyunk, úgy tesz, mintha Adam csábított volna el engem.
– Menjünk el hétvégére – javaslom.
Vasárnaponként nem dolgozom; a pékség hétfőn zárva tart. Huszonnégy pazar órára eltűnhetnénk ahelyett, hogy a hálószobámban, lehúzott redőnyök mögött bujkálunk, miközben Adam kocsija –

rajta az új matricával – a sarkon túl, a kínai étteremnél parkol.
Shannon egyszer bejött a pékségbe. Láttam a konyha és az üzlet közti nyitott ablakon át. Felismertem, mert láttam róla képeket Adam Facebook-oldalán. Biztosan tudtam, hogy engem jött leleplezni, de csak vett néhány rozsos zsemlét, és távozott. Mary utána a konyhapadlón talált rám, ahová megkönnyebbülésemben lerogytam. Miután meséltem neki Adamről, csak egyet kérdezett: *Szereted?*
Igen, feleltem.

Nem, nem szereted, jelentette ki.

Csak azt szereted benne, hogy ugyanúgy rejtőzködnie kel , mint neked.
Adam ujjai a sebhelyemet cirógatják. Még ennyi minden után is, bár ez orvosilag nem lehetséges, bizsereg a bőröm.
– El akarsz menni valahová? – ismétli. – Valahová, ahol fényes nappal együtt sétálgathatunk, és ahol bárki láthat bennünket?
Amikor így megfogalmazza, rájövök, hogy egyáltalán nem ezt akarom. El akarok rejtőzni vele a White Mountains egyik luxusszállójának zárt ajtai mögé vagy egy montanai vendégházban, de nem akarom, hogy neki legyen igaza.
Talán igen.

Oké. – Adam az ujjára csavargatja hajfürtjeimet. – Maldív-szigetek.
Felkönyökölök.

Komolyan beszélek. Adam felém fordul.
Sage... még egy tükörbe sem tudsz belenézni.

Rágugliztam a Southwest járataira. Negyvenkilenc dollárért elvisznek Kansas Citybe.
Adam ujjaival a bordáimon xilofonozik.
Miért akarnánk Kansas Citybe menni?
Eltolom a kezét.

Ne vond el a figyelmem. Mert az nem *itt* van.
Fölém hemperedik.

Foglald le.

Komolyan?

Komolyan.

És ha rád csörögnek? – kérdem.

Majd várnak, halottabbak úgysem lesznek – mutat rá Adam. A szívem vadul dübörögni kezd. Gyötrelmes ez a gondolat, kimenni az emberek közé. Ha kéz a kézben sétálgatok egy jóvágású fickóval, aki láthatóan élvezi a társaságomat, attól én is normálissá válok?

Mit fogsz mondani Shannonnak?

Hogy beléd habarodtam.

Néha eltűnődöm, mi történt volna, ha fiatalabb koromban találkozom Adammel. Ugyanabba a középiskolába jártunk, csak tíz év különbséggel, és mindketten visszatértünk a szülővárosunkba. Egyedül dolgozunk, a leglehetetlenebb időpontokban, és olyasmivel foglalkozunk, amit mások nem neveznének karrierépítésnek.
Hogy másra sem tudok gondolni teszi hozzá Adam, miközben már a fülcimpámat rágcsálja. – Hogy reménytelenül beléd szerettem.
Meg kell mondanom, éppen azt imádom a legjobban Adamben, ami visszatartja őt attól, hogy állandóan velem legyen: akit szeret, visszavonhatatlanul, teljes lényével, túláradóan szereti. Így érez az ikrekkel is, ezért tér haza minden este, hogy megtudja, hogy ment Grace-nek a biológiadolgozat, és ezért megy el megnézni Bryan első hazafutását.
Ismered Josef Webert? – jut eszembe hirtelen, amit Mary mondott. Adam átgördül a hátára.
Reménytelenül beléd szerettem – ismétli. – *Ismered Josef Webert?* Ja, a szokványos válasz...
Úgy tudom, a középiskolában dolgozott. Németet tanított.
Az ikrek franciára járnak... – Hirtelen csettint az ujjával. – A kölyökligában volt bíró. Mennyi lehetett Bryan, hat vagy hét?

Emlékszem, még gondoltam is rá, hogy a fickó veri a kilencvenet, nem igaz, hogy nem találtak nála alkalmasabbat, de végül nagyon elevennek tűnt.
Mit tudsz róla? – fordulok oldalra.
Adam karjai átfonnak.

Weberről? Rendes fickó. Betéve tudta az egész játékot, egy rossz döntése nem volt.
Ennyire emlékszem. Miért?
Mosoly játszik az arcomon.

– Elhagylak miatta.

Lassan és gyengéden csókolgat.

– Tehetek bármit, amitől meggondolod magad?

– Majd csak kitalálsz valamit... – Átkarolom a nyakát.
* * * Egy Westerbrook méretű városban, amelynek jenki alapítói még a *Mayflower* rel érkeztek, zsidó mivoltunk önmagában abnormitássá avatott minket, a nővéreimet és engem, akik legalább annyira különböztünk az osztálytársainktól, mintha, mondjuk, sötétkék bőrünk lenne. – Hogy különbözzünk az átlagtól – felelte apám mindig, amikor megkérdeztem, mi miért nem eszünk kenyeret nagyjából úgy egy hétig, miközben az iskolában mindenki keményre főtt húsvéti tojásokat hoz az uzsonnás dobozában. Nem szálltak rám – épp ellenkezőleg, amikor általános iskolai tanárunk a karácsony egzotikus alternatíváiról tanított, kisebb helyi híresség lett belőlem, akárcsak az afroamerikai kölyökből, Juliusból, akinek nagyanyja *kwanzaá* t{7} tartott. Héber iskolába jártam, mert a nővéreim is, ám ahogy eljött a *bat micva* ideje, könyörögtem, hogy vegyenek ki. Amikor nem tették, éhségsztrájkba kezdtem. Elég volt, hogy a családom nem fraternizált más családokkal; nem akartam még jobban felhívni magamra a figyelmet.
Zsidó szüleim ugyanakkor nem tartottak kóser étrendet vagy jártak el a zsinagógába (leszámítva a Pepper és Saffron *bat micvája* előtti éveket, amikor ezt kötelezővé tették a számukra. Péntek estéken én is ott ültem és hallgattam, ahogyan a kántor héberül énekel, miközben azon töprengtem, miért ilyen bánatos minden zsidó zene. Ahhoz képest, hogy Isten kiválasztott népéhez tartoztak, a zeneszerzők nem tűntek túl boldognak.) A szüleim ezzel együtt böjtöltek jom kippurkor, és nem állítottak karácsonyfát.

Számomra nagyon úgy tűnt, a zsidó vallás egy kivonatos verzióját támogatták – de akkor hogyan jöttek ahhoz, hogy megmondják nekem, mit és hogyan higgyek? Ezt meg is mondtam nekik, amikor azért lobbiztam, hogy ne tartsunk *bat mitcvá* t nekem. Apám nagyon elcsendesedett. *Azért fontos hinni valamiben*, érvelt, *mert* képes vagy *rá*.
Aznap vacsora nélkül küldött lefeküdni, ami kisebb botránynak számított a családunkban, ahol mindig arra bátorítottak minket, hogy fejezzük ki a véleményünket, legyen az bármennyire is ellentmondásos.

Anyám végül felszökött az emeletre, hogy becsempésszen nekem egy lekváros kenyeret.
Az apád talán nem rabbi – mondta –, de hisz a hagyományokban. A szülők ezt örökítik tovább a gyerekeikre.
Oké – érveltem. – Megígérem, hogy júliusban megveszek minden tanszert, és mindig készítek mályvacukros édesburgonyát hálaadásra.
Nekem nem a hagyományokkal van bajom, anyu. Nekem a héber iskolával van bajom. A vallás nincs benne a DNS-edben. Nemcsak azért hiszel, mert a szüleid is hittek.
– Minka nagyi pulóvert hord – jegyezte meg anyám. – Állandóan. A megállapítás csak látszólag nem tartozott oda. Apám anyja egy lakótelepen élt, ahol nővérek gondoskodtak mindenkiről. Lengyelországban született, és még mindig olyan akcentussal beszélt, mintha énekelné a szavakat. És igen: Minka nagyi pulóvert hordott még harminc fokban is, amellett túl sok arcpirosítót és leopárdmintát.
– Sok túlélő műtéti úton eltávolíttatta a tetoválását, de ő azt mondja, minden reggel emlékezteti rá, hogy ő győzött.

Beletelt egy pillanatba, amíg megértettem, mire céloz. Apám anyja megjárta a koncentrációs tábort?
Tizenkét éves koromig hogy nem tudtam erről? Miért titkoltak el a szüleim egy ilyen információt?
– Nem szívesen beszél erről – felelte anyám egyszerűen. – És nem szereti mutogatni a karját.
Társadalomtudomány órán foglalkoztunk a holokausztt al. Nem egykönnyen tudtam összeegyeztetni a tankönyvben látott élő csontvázakat a kövérkés asszonnyal, aki mindig levendulaillatot árasztott, minden héten megcsináltatta a frizuráját, és a lakása minden szobájában tartott egy- egy harsányan színes sétabotot, hogy mindig kéznél legyen valamelyik.
Nem lehet része a történelemnek. Ő csak az én nagymamám.

– Nem jár zsinagógába – tudtam meg anyámtól. – Azok után, amiken keresztülment, nyilván problémás a kapcsolata Istennel, de az apád, ő járni kezdett. A maga módján talán így dolgozta fel, ami az anyjával történt.
Bármennyire kétségbeesetten próbáltam levetkőzni a vallásom, hogy beleolvadjak az átlagba, kiderült: a zsidóság benne van a véremben, csak mert egy holokauszt- túlélő leszármazottja vagyok.
Csalódottan, dühösen és önző módon dobtam magam hanyatt az ágyon.
Ez apa dolga. Nekem semmi közöm hozzá.

Anyám habozni látszott.

Ha Minka nem éli túl, Sage, te sem lennél most itt.
Ez volt az első és egyetlen alkalom, hogy kitárgyaltuk Minka nagyi múltját, bár amikor meghívtuk hozzánk hanukkára, azon kaptam magam, hogy tüzetesen tanulmányozom, hátha meglátom arcán az igazság árnyékát. De ő ugyanolyannak tűnt, mint máskor: lefosztotta és megette a sült csirke bőrét, amikor anyám nem nézett oda; kiürítette táskájából a parfüm- és

rúzsmintákat, amiket a nővéreimnek gyűjtögetett; úgy beszélt az *Al My Children*{8} szereplőiről, mintha a barátai lennének, akikhez el-ellátogat kávézni. Ha a második világháború idején megjárta a koncentrációs tábort, akkoriban nyilván egészen más ember lehetett.
Akkor éjjel, miután anyám mesélt a nagymamámról, egy olyan pillanatról álmodtam, amire addig nem emlékeztem – még egészen kis koromból. Minka nagyi ölében ültem, miközben ő egy könyv lapjait forgatta, és mesét olvasott. Most ébredek csak rá, hogy nem is a jó mesét mondta.

Hamupipőke képeskönyve feküdt az ölében, de valahol máshol járhatott az esze, mert a meséjében sötét erdő és sok szörnyeteg szerepelt, meg egy zab- és búzaszemekkel felszórt csapás.
Arra is emlékszem, hogy nem nagyon figyeltem oda, mert teljesen lenyűgözött az arany karkötő nagyanyám csuklóján. Azért nyúlkáltam, a pulóvere ujját rángattam.
Egyszer a gyapjú felszaladt annyira, hogy a karja belső felén megfakult kék számok vonják magukra a figyelmem. *Az mi*?
A telefonszámom.

Én már előző évben, az óvodában megjegyeztem a telefonszámunkat, hogy ha eltévednék, a rendőrök haza tudjanak szólni.
Mi lesz, ha elköltözöl? – kérdeztem. *Ó, Sage* – nevetett. – *Én már nem megyek sehová.*
Másnap, miközben sütök, Mary bejön a konyhába.
Éjjel volt egy álmom – kezdi. – Bagettet sütöttél Adammel. Mondtad neki, hogy tegye a tésztát a sütőbe, de ő ehelyett a karodat dugta be.
Sikoltoztam, és próbáltalak kihúzni a tűzből, de nem voltam elég gyors.
Amikor hátrébb léptél, már nem volt meg a jobb kezed, csak a karod, az is kenyértésztából.
Elkészült, mondta Adam, azzal kést fogott, és metélni kezdte a csuklódat. Egyenként leszelte a hüvelyked, a kis- és az összes többi ujjadat, miközben mind vérzett.
Nos – felelem –, neked is szép napot. – Azzal kinyitom a hűtőt, és előveszek egy tálca zsemlét.

Ennyi? Nem is akarod tudni, mit jelenthet?
Hogy túl sok kávét ittál lefekvés előtt? – találgatok. – Emlékszel, amikor arról álmodtál, hogy Rocco nem akarta levenni a cipőjét, mert tyúklába volt? – Szembefordulok vele.
Találkoztál már egyáltalán Adammel? Tudod, hogy milyen?
Még a leggyönyörűbb dolgok is lehetnek mérgezőek. Például a sisakvirág és a gyöngyvirág, mindkettő ott van a Monet-kertben, amit annyira szeretsz, fent a Szent Lépcső végén, de én kesztyű nélkül sosem merészkednék a közelükbe.
Nem kellene valahogy elkeríteni őket?

Megrázza a fejét.

A legtöbb látogató tartózkodik a legeléstől, de nem ez a lényeg, Sage. A lényeg, hogy ez az álom egy jel.
Helyben vagyunk – mormolom.

Ne paráználkodj – prédikál Mary.

– Létezik ennél világosabb parancsolat? Ha megteszed, rossz dolgok történnek veled. Megköveznek a szomszédjaid. Számkivetett leszel.
– Kenyérré változik a karod – teszem hozzá. – Nézd, Mary, szerintem hagyjuk ezt az apácaszöveget. A szabadidőmben azt csinálok, amit akarok. És tudod, hogy nem hiszek Istenben.

Utamat állja.

– Ez nem jelenti azt, hogy Ő sem hisz benned – jelenti ki.
Bizseregnek a hegeim. A bal szemem könnyezni kezd, ahogyan a műtét után hónapokig. Akkoriban úgy tűnt, mintha előre megsiratnék mindent, amit a jövőben elmulasztok, ha még nem is tudok róla. Talán ódivatú és – ironikus módon – biblikus azt hinni, hogy csúf, aki csúful él, hogy egy heg vagy anyajegy valamilyen belső hiányosság külső jele, de ez esetemben történetesen így van.
Csúfságot tettem, és valahányszor látom a tükörképem, ez jut eszembe. A legtöbb nő esetében helytelen, ha lefekszik egy nős férfival? Természetesen, de én nem olyan vagyok, mint a legtöbb nő. A régi énem talán sosem esett volna bűnbe Adammel, az új azonban épp ezt tette. Nem azért, mert feljogosítva érzem magam erre, vagy mert megérdemelném, hogy elvegyem más férjét. Éppenséggel azt hiszem, hogy nem érdemlek ennél jobbat.
Nem vagyok szociopata. Nem vagyok büszke a kapcsolatunkra. A legtöbbször mégis találok rá mentséget. A tény, hogy Mary ma ennyire az elevenembe talált, csak azt bizonyítja, hogy fáradtabb vagy sebezhetőbb vagyok, mint hittem, esetleg mindkettő.
– Mi van azzal a szegény asszonnyal, Sage?
A szegény asszony Adam felesége.

Annak a szegény asszonynak van egy férje, akit szeretek, két csodálatos gyermeke, meg egy ránc- és hegmentes arca. Az a szegény asszony ezüsttálcán kap meg mindent, amit csak kíván.
Éles késért nyúlok és kereszt alakban bevágom a zsemlék tetejét.
Ha már sajnáltatni akarod magad folytatja Mary –, keress rá valami más módot, amivel nem teszed tönkre mások életét.
A kés hegyével sebhelyemre mutatok.
Szerinted én *akartam* ezt? Szerinted nem kívánom életem minden egyes napján, hogy bárcsak nekem is meglehetne mindaz, ami másoknak: egy állás kilenctől ötig, egy séta a nyílt utcán anélkül, hogy a kölykök megbámulnának, egy férfi, aki gyönyörűnek tart?

Megkaphatnád mindezt – teszi karba a kezét Mary. – Te vagy az egyetlen, aki szerint nem. Te nem vagy rossz ember, Sage...
Hinni akarok neki. Annyira nagyon hinni akarok neki.
Ezzel azt mondod, hogy a jó emberek is tesznek rossz dolgokat. – Elhúzódom tőle.
Odakint az üzletben Josef Weber katonás akcentusát hallom, ahogyan felőlem érdeklődik. A kötényem szegélyébe törlöm a szemem, hogy felkapjam a félretett veknit és a kis csomagot. Otthagyom Maryt egyedül a konyhában.
Helló! – köszönök vidáman. Kicsit túl vidáman. Josef riadtan fogadja megjátszott jókedvem. A kenyér mellett átadom neki az Evának szánt házi készítésű kutyakekszet.
Rocco, aki nincs hozzászokva, hogy leállok barátkozni a vendégekkel, félbehagyja a tiszta bögrék felpolcolását.
Ámulatba ejt / ahogy barlang mélyéről / remete lép elő – szavalja.
Az *elő* két szótag – mordulok rá, mielőtt egy üres asztal felé terelem Josefet. Ha habozok is társalgásba elegyedni vele, két rossz közül a kisebbet választom: inkább vagyok itt, mint hogy Mary odabent vallasson. – Félretettem magának a legjobban sikerült cipót.
Egy *bâtard* – nevezi meg Josef. Lenyűgöz. Kevesen ismerik a kenyérformák francia elnevezését.
Tudja, miért hívják így? – kérdem, miközben megszegem, és próbálok nem gondolni Maryre meg az álmára. – Mert se nem *boule*, se nem *baguette*. Szó szerint korcs.
Ki gondolná, hogy még a péksütemények világában is él a kasztrendszer? – tűnődik el Josef.
Tudom, hogy jól sikerült kenyér. Érezni az illatot, amint a kézműves cipó kikerül a kemencéből: mint a nyirkos földé a sötét erdő mélyén. Büszkén nézegetem szivacsos belsejét. Josef élvezettel hunyja le a szemét.

– Szerencsés vagyok, hogy személyesen ismerem a péket.

Ha már itt tartunk... a kölyökligában ismerte az egyik barátom fiát is. Bryan Lancaster?
Homlokráncolva rázza a fejét.
Az már régen volt. Egy névre sem emlékszem.

Eltársalgunk az időjárásról, Eváról, kedvenc receptjeimről. Csevegünk, amíg Mary bezárja körülöttünk a pékséget, mielőtt szorosan magához ölel, és elmondja, hogy nemcsak Isten szeret, de ő is. Beszélgetünk, bár időről időre be kell rohannom a konyhába, ha megszólal valamelyik óra. Mindez hihetetlen élmény számomra, mert nem szoktam társalogni. Olyannyira, hogy vannak pillanatok, amikor még arról is elfeledkezem, hogy lehajtott fejjel és az elé vont hajfüggönnyel leplezzem heges arcomat. Josef, előzékenységében vagy zavarában, nem tesz erről említést. Vagy esetleg, de csak esetleg, talál bennem valamit, ami ennél is érdekesebb. Nyilván ez tette őt mindenki kedvenc tanítójává, bírójává, pót-nagypapájává – úgy viselkedik, mintha nem létezne a világon olyan hely, ahol szívesebben lenne, mint itt. És nincs más a földön, akivel szívesebben beszélgetne, mint velem. Oly üdítő változatosság, *jó* értelemben lenni valaki figyelmének a tárgya, nem a különcség okán, hogy el is felejtem ezt leplezni.

Mióta él itt? – kérdezem, amikor már több mint egy órája csevegünk.
Huszonkét éve – feleli Josef. – Azelőtt Kanadában laktam.
Hát, ha olyan helyet keresett, ahol soha nem történik semmi, megütötte a főnyereményt.
Josef elmosolyodik.

Úgy tűnik.

Vannak errefelé rokonai? Megremeg a keze, ahogyan a bögréért nyúl.
Nincs senkim – feleli, azzal elkezd felállni. – Mennem kell.

A gyomrom azonnal görcsbe rándul, mert miattam feszeng – és nálam jobban senki sem tudja, milyen érzés ez.
– Ne haragudjon – bukik ki belőlem. – Nem akartam tapintatlan lenni, csak nem sok emberrel beszélek.
– Szégyenlősen elmosolyodom, és igyekszem jóvátenni az egyetlen módon, amit ismerek: hogy ugyanolyan védtelenné váljak, magamból is felfedek egy részt, amit másként hét lakat alatt őrzök.
– Nekem sincs senkim – vallom meg. – Huszonöt vagyok, és a szüleim meghaltak. Nem fogják látni, amikor férjhez megyek. Nem fogok nekik hálaadásnapi vacsorát főzni, sosem látogatom meg őket az unokákkal. A nővéreim teljesen mások, mint én: családi egyterűkkel járnak a gyerekeik focimeccseire, és tudatosan építgetik a karrierjüket, engem pedig utálnak, még ha nem is mondják ki. – A szavak özönvízként törnek elő belőlem; már attól fuldoklom, ahogy kimondom őket. – Emiatt nincs senkim.
Reszkető kézzel húzom el hajamat az arcomból.
Ismerek minden részletet, amivel szembesül.
A ráncosan lelógó lebernyeget a bal szemem sarkában.

Az ezüst keresztvonalakat a szemöldökömön.

Az összeöltött bőrdarabkákat, amelyek sehogy sem illenek egymáshoz. Ahogyan a szám sarka felfelé húzódik, mert az arccsontom így forrt össze. Ahogyan a fejbőröm egy foltján soha többé nem nő haj, ezért gondosan rá kell fésülnöm többi tincsemet. Ilyen egy szörnyeteg arca.
Nincs rá semmi okom, hogy éppen őt válasszam ehhez a kitárulkozáshoz – egy vadidegent.

Hacsak nem annyi, hogy magányossága tükrében önmagamra ismerek. Leengedem a kezem, hogy a hajam újra ráhulljon sebhelyeimre. Bárcsak ilyen könnyen elrejthetném a belső sebeket is!
Becsületére legyen mondva, Josef nem kap levegő után, nem hőköl hátra. Végig egyenesen a szemembe néz.
– Talán most már – feleli – itt lehetünk egymásnak mi.
Másnap reggel, útban hazafelé, elhajtok Adam háza előtt. Leparkolok az utcán, leengedem az ablakot, és kinézek az előkertben kifeszített focihálóra, a családias lábtörlőre, a felhajtón heverő halványzöld biciklire.
Belegondolok, milyen lenne ott ülni az étkezőben, rábízni Adamre a salátát, amíg én feltálalom a tésztát. Eltűnődöm, fehérek vagy sárgák-e a konyha falai; kint maradt-e a pulton a kenyér (nyilván előre csomagolt fajta, teszem hozzá előítéletesen), miután valaki sajtos meleg szendvicset evett reggelire.
Amikor nyílik az ajtó, fennhangon szitkozódom, és lejjebb húzódom az ülésen, bár semmi okom feltételezni, hogy Shannon meglátott. Ahogy kilép a házból, behúzza táskáján a cipzárt, majd használja a távirányítót, hogy kinyissa a lezárt kocsit.
Gyere – kiált. – Elkésünk.

Egy perccel később elővonszolja magát Grace, aki hevesen köhög.
Tedd a kezed a szád elé – szól rá az anyja.
Ráeszmélek, hogy visszatartom a lélegzetem. Grace pont olyan, mint Shannon kicsiben – ugyanaz a szőke haj, ugyanazok a finom vonások, még a járása is ugyanolyan katonás.
Most akkor nem mehetek a táborba?
– kérdezi Grace elkeseredetten.

– Nem, ha hörghurutod van – feleli Shannon, azután mindketten beülnek a kocsiba, és kikanyarodnak a felhajtóról.
Adam nem is mondta, hogy a lánya beteg.
De miért is mondta volna? Nem formálhatok jogot életének erre a részére.
Ahogy elhajtok, tudatosul bennem, hogy nem foglalom le azokat a jegyeket Kansas Citybe. Sosem fogom.
Ahelyett, hogy hazamennék, azon kapom magam, hogy megnézem Josef címét a telefonomon. Egy kis zsákutca végében lakik. A padkán parkolva épp próbálok találni valami ürügyet, hogy beugorjak hozzá, amikor megkocogtatja az ablakom.

Á, *maga* az – hallom a hangját. Eva pórázát tartja a kezében. A kiskutya körbetáncol a lábainál.
Mi hozta erre a környékre? – kérdi.
Felötlik bennem, hogy a véletlenre, egy téves kanyarra, netán egy közelben lakó barátra hivatkozzam. Végül mégis az igazság mellett döntök.
Maga – felelem.

Mosoly terül szét az arcán.

Akkor maradnia kell teára. Az otthona nem annyira díszes, mint gondoltam. Az asztalon kis csipketerítő, a kandallópárkányon fényképek, egy polcon apró porcelánfigurák.

Mindenütt egy gondos asszony láthatatlan kéznyomai.

Tehát nős – mormolom.

Az voltam – bólint Josef. – Ötvenegy csodálatos és egy nem annyira csodálatos éven át éltem

Martával.
Akkor emiatt kezdett a terápiás csoportba járni, döntöm el.
Részvétem.

Hát, igen. – Kiemeli a teafiltert a bögréből, majd a madzagját gondosan körbetekeri a kanálon. – Minden szerda este emlékeztetett rá, hogy tegyem ki a szemetest. Ötven év alatt egyetlenegyszer sem felejtettem el, de ő akkor sem bízta a véletlenre. Az őrületbe kergetett vele. Mit nem adnék, ha újra hallhatnám, ahogy figyelmeztet rá...
Majdnem kivágtak a főiskoláról – felelem. – Anyám szó szerint beköltözött a kollégiumi szobámba, és kirángatott az ágyból, hogy tanuljon velem. Úgy éreztem, én vagyok a világ legnagyobb lúzere. Csak most értem meg, milyen szerencsés voltam. – Kinyújtom a kezem és megsimogatom Eva selymes szőrét. – Josef? Maga sosem érzi úgy, hogy végleg elveszíti? Hogy többet nem cseng a fülébe a hangja, hogy végül már nem fog emlékezni rá, milyen volt a parfümje illata?

A férfi megrázza a fejét.

Épp ellenkezőleg – feleli. – Őt sosem fogom tudni kiverni a fejemből.
Tekintetem elkalandozik a kis asztalon felállított sakk-készletre.
Minden bábu aprólékosan van kifaragva:
a gyalogok apró unikornisok, a bástyák kentaurok, a huszárok két pegazust formáznak. A hableány királynő halfarka ráfonódik az alapzatra; a vámpír király hátravetett fejjel tátja el száját, hogy mindenki láthassa agyarait.
Ez elképesztő. – Közelebb lépek, hogy jobban láthassam. – Még sosem láttam ilyet.

Josef kuncogni kezd.

Azért, mert egyedi darab. Családi örökség.
Még nagyobb csodálattal meredek a készletre, a táblába ágyazott cseresznye- és jávorfa kockákra, a hableány parányi ékkőszemeire.
Gyönyörű.

Igen. A testvérem igazi művész volt – sóhajt halkan Josef.
Ő *csinálta* ezt?

Felveszem a vámpírt, és végigsimítok ujjammal sima, fényes koponyáján.
Szokott játszani? – kérdem.

Már évek óta nem. Martának nem volt türelme hozzá. – Felnéz. – Hát magának?

Nem vagyok benne túl jó. Öt lépéssel előre kellene gondolkodni.
Az egész a stratégiáról szól – tudom meg. – A király védelméről.
És ezek a lények?

A testvérem hitt minden legendás teremtményben: koboldokban, sárkányokban, vérfarkasokban, őszinte emberekben... Azon kapom magam, hogy Adamre gondolok; a lányára, ahogyan ott köhög, míg az orvos a tüdejét hallgatja.
– Talán – bátorodom fel – engem megtaníthatna.
Josef lassan a Mindennapi Kenyerünk törzsvendége lesz: mindig nem sokkal zárás előtt bukkan fel, hogy elcseveghessünk egy félórát, mielőtt hazamegy, én pedig megkezdem a munkaidőm.

Amint megjelenik, Rocco bekiált a konyhába, és úgy hivatkozik rá, mint a „fiúmra”. Mary hoz neki a zarándokhely ágyásaiból egy bujtást – mondjuk, egy liliomot –, és elmondja, hogyan ültesse el a kertjében. Feltételezi, hogy ha be is zárja az üzletet, valahogy hazajuttatom Josefet. Az Evának sütött kutyakeksz intézményesül a választékban.

Beszélünk a régi tanáraimról, akik még együtt dolgoztak vele a középiskolában – Mr. Munchnickről, akinek egyszer ellopták a pepijét, amikor az érettségi felügyelése közben elbóbiskolt; Fiero kisasszonyról, aki egyszer behozta az iskolába a kisgyerekét, amikor a dadája megbetegedett, és beültette a számítógépes laborba, hogy egész nap a *Szezám utcá* val játsszon. Beszélünk a receptről, amely alapján a nagyanyja sütötte a rétest. Mesél nekem Eva elődjéről, egy Willie nevű snaucerről, aki betekerte magát vécépapírba, ha valaki véletlenül nyitva hagyta a fürdőajtót. Josef elismeri, hogy nehéz kitöltenie a napjait, mióta nem dolgozik és nem vállal önkéntes feladatokat.

Ami engem illet, rajtakapom magam, hogy azokról a dolgokról mesélek, amiket oly régóta őrizgetek, mint egy vénlány a kelengyéjét.
Mesélek Josefnek arról, hogy egyszer elmentünk vásárolni anyámmal, és felpróbált egy túlságosan szűk fürdőruhát, amit nem tudott levenni magáról, így végül meg kellett vennünk, csak hogy levághassuk róla. Hozzáteszem, hogy a *fürdőruha* szóra még évek múlva is mindketten gurultunk a nevetéstől. Elmesélem, hogy apám minden évben Donald kacsa hangján olvasta fel a szédert; nem tiszteletlenségből, csak hogy megnevettessen minket, a kislányait. Elmesélem, hogy a szülinapunkon mindig a kedvenc sütinket ehettük reggelire, s hogy anyám csak megérintette a homlokunkat, aztán egy tized pontossággal megbecsülte a lázunkat. Elmesélem, hogy amikor kicsi voltam és rettegtem a szekrényben lakó mumustól, apám egy hónapig ülő testhelyzetben, hátával a szekrényajtónak támaszkodva aludt, nehogy a szörnyeteg előronthasson az éjszaka közepén. Elmesélem, hogyan tanította meg anyám betűrni a lepedőt; hogyan tanított meg apám dinnyemagot köpdösni. Minden emlék egy-egy papírbokréta a bűvész ingujjában: az egyik pillanatban láthatatlan, a másikban hatalmas virágokat bont, és senki sem tudja elképzelni, hogyan maradhatott idáig rejtve. Akár a papírvirágokat, ha egyszer szabadjára engedték, lehetetlen visszatuszkolni őket.
Azon kapom magam, hogy lemondom a találkáimat Adammel, inkább eltöltök egy órát Josef házában, és sakkozunk, amíg el nem nehezül a szemhéjam, aztán már haza kell mennem, hogy pihenjek kicsit.
Megtanítja, hogyan uraljam a tábla közepét. Hogy ne áldozzak fel egy bábut sem, csak ha feltétlenül szükséges; hogy adjak pontértéket minden futónak, huszárnak, bástyának és gyalognak, mielőtt meghozok egy döntést.
Amíg játszunk, Josef kérdezget. Anyám is vörös volt, mint én? Hiányzott apámnak a vendéglátás, miután ipari berendezésekkel kezdett üzletelni?
Még megkóstolhatták valamelyik péksüteményemet? Még a legnehezebb válaszok sem égetik úgy a nyelvemet, mint egy-két éve.
Nemcsak az derül ki, hogy soha nem süthettem nekik, de az is, hogy egészen más feltárni a múltat valaki előtt, mint magányosan feldolgozni. Nem a sebbel törődöm, inkább a gyógyírral.
Két hét múlva Joseffel együtt megyünk a soron következő csoporttalálkozóra. Egymás mellett ülünk, és mintha telepatikus kapcsolatban lennénk egymással, amíg mások beszélnek. Néha elkapja a pillantásom, és magába fojt egy mosolyt; néha a szememet forgatom felé. Egyszeriben bűntársak vagyunk. Ma az a téma, mi történik velünk, ha meghalunk.

Itt maradunk? – teszi fel a kérdést Marge. – Őrködünk a szeretteink felett?
Szerintem igen. Néha még mindig érzem Sheilát – felelt Stuart. – Mintha valahogy összesűrűsödne a levegő.
Nos, szerintem kicsit öncélú azt hinni, hogy a lelkek itt maradnak velünk – vágja rá azonnal

Shayla. – A mennybe mennek.
Mindenki?

Mindenki, aki hisz – von határt. Shayla újjászületett keresztény, nem meglepő, hogy így vélekedik, én mégis mindig feszengek tőle, mintha kimondottan az én alkalmatlanságomról beszélne.

– Amikor anyám a kórházban feküdt – szólalok meg –, a rabbija mesélt neki egy történetet. A mennyben és a pokolban az emberek ételekkel gazdagon megrakott asztaloknál ülnek, de senki sem tudja behajlítani a könyökét. A pokolban mindenki éhezik, mert nem tud enni. A mennyben mindenki pukkadásig tele van, mert ahhoz nem kell behajlítanunk a könyökünket, hogy egymást etessük.
Érzem magamon Josef tekintetét.

– Mr. Weber? – biztatja Marge.

Várom, hogy Josef elengedje a füle mellett a kérdést, vagy csak a fejét csóválja, mint máskor, de meglepetésemre válaszol:

Aki meghal, meghal. Azután mindennek vége.
Kéretlenül egyszerű szavai úgy borulnak ránk, mint egy halotti lepel.
Bocsássanak meg – teszi hozzá, azzal kisétál a helyiségből.
Odakint találom, a templom előterében várakozik.
Az a mese, amit mondott az előbb... – szólít meg – hisz benne?
Szeretnék – felelem –, már csak anyám kedvéért is.
De a rabbija...

Nem az én rabbim, anyámé. – Elindulok az ajtó felé.

De hisz a túlvilágban? – firtatja kíváncsian Josef.
Mert maga nem?

A pokolban hiszek, de az itt van a földön. – Megcsóválja a fejét. – Jó emberek, rossz emberek... mintha ilyen egyszerű lenne. Mindenki egyszerre ez is, az is.
Nem gondolja, hogy egyik elnyomhatja a másikat?
Josef megtorpan.

Mondja meg maga – biztat. Mintha parázslanának a szavai, égetik a hegeimet.
Miért nem kérdezett még rá? – bukik ki belőlem. – Hogy hogyan történt?
Mi hogyan történt?

Körkörös mozdulatot teszek az arcom előtt.
Ach. Nos, régen valakitől azt hallottam, hogy minden történet elmesélteti magát, ha készen áll rá.
Gondoltam, még nem áll készen.
Különös ötlet, hogy ami velem történt, nem is az én történetem, sőt önálló élete van.
Belegondolok: talán éppen ez a bajom. Nem tudom különválasztani a történteket és a történetet.
Autóbaleset – mondom ki. Josef bólint, kivár.
Nemcsak én sérültem meg – sikerül kinyögnöm, bár fojtogatnak a szavak.
Viszont életben maradt. – Gyengéden megérinti a vállam. – Talán csak ez számít.
Megrázom a fejem.

Bár hihetnék ebben! Josef a szemembe néz.
Nem ezt akarjuk mind?

Másnap Josef nem jön el a pékségbe. Nem jön azután sem. Levonom az egyetlen lehetséges következtetést: kómában fekszik. Vagy még rosszabb.
Amióta a Mindennapi Kenyerünkben dolgozom, egyszer sem hagytam felügyelet nélkül a dolgokat.
Katonás pontossággal zajlanak az éjszakáim: folyvást dolgozom, dagasztom a tésztát, és szétosztom a száz cipó között; kelesztem és előkészítem a sütésre a következő adagot. Maga a pékség is élő és lélegző teremtmény: minden állomás egy-egy partner, akivel táncolok. Létfontosságú az időzítés; ha elvétem a lépést, ott maradok egyedül, köröttem a szédítő forgataggal. Mégis azon kapom magam, hogy lázas sietséggel igyekszem ugyanazt a mennyiséget kevesebb idő alatt előállítani, míg végül rájövök, hogy semmi haszna, amíg nem megyek el Josefhez, hogy meggyőződjem arról, még él.
Odahajtok, és látom, hogy ég a lámpa a konyhában. Eva azonnal ugatni kezd, Josef kinyitja a bejárati ajtót.
Sage – szól meglepetten. Hatalmasat tüsszent és egy fehér vászonzsebkendőbe törli az orrát. – Minden rendben?

Megfázott – mondom ki a nyilvánvalót.
– Azért jött ide, hogy megállapítsa, amit magamtól is tudok?
Nem. Azt hittem... szóval, csak meg akartam nézni, mert már napok óta nem látom.
Ach. Nos, mint látja, még megvagyok. – Befelé int. – Bejön kicsit?
Nem lehet, vissza kell mennem dolgozni. – Mégsem indulok. – Aggódtam, amikor nem jött el a pékségbe.
Habozik, kezével a kilincsen.

Akkor azért jött, hogy lássa, élek-e még?

Csak megnéztem a barátomat.

A barátját – ismétli Josef széles mosollyal. – Szóval akkor barátok vagyunk?
Egy huszonöt éves sérült lány és egy kilencvenéves aggastyán?
Létezett már furább párosítás is.

– Nagyon örülök neki – mondja őszintén Josef. – Akkor holnap találkozunk, Sage. Most menjen vissza dolgozni, hogy holnap legyen briósom a kávé mellé. Húsz perccel később újra a konyhában állok, lekapcsolok féltucatnyi dühös sütőórát, és felmérem az egyórás távollét során keletkezett károkat. Némelyik kenyér túlságosan megkelt: a tészta ilyenkor elveszti formáját és itt-ott magába roskad.
Ez egész éjszakai teljesítményemet érinti; Mary teljesen maga alatt lesz. Holnap üres kézzel kell elküldenie a vásárlókat.
Könnyekben török ki.

Nem tudom biztosan, a konyhai katasztrófa zaklat-e fel ennyire, vagy azért itatom az egereket, mert csak most tudatosul bennem, hogy elveszíthetem Josefet, amikor még alig ismertem meg. Egyszerűen nem tudom, mennyi veszteséget vagyok még képes elviselni.
Bárcsak anyámnak süthetnék: *boule*-t, *pain au chocolat*-t, briót a mennyei asztalára. Bárcsak ott lehetnék, hogy etessem! De nem lehet. Ahogy Josef is mondta: bármivel próbálják vigasztalni

magukat az életben maradtak, amikor valaki meghal, vége mindennek.
De *ez* még nem a vég. Végignézek a konyhán. Ezt még helyrehozhatom, ha átgyúrom a tésztát, és hagyom újra megkelni.
Hát csak dagasztok, dagasztok és dagasztok.
Másnap csoda történik. Mary, aki eleinte bosszús hallgatásba burkolózik gyér éjszakai teljesítményem felett, felvág egy ciabattát.
Most mit csináljak, Sage? – sóhajt. – Küldjem át az embereket Rudyhoz?
Rudy a konkurencia.

Adj nekik egy kupont.

A kuponnak még mogyoróvajjal és lekvárral is rettenetes az íze.
Amikor azt tudakolja, mi történt, hazudok. Azt mondom, migrén tört rám, és két órára elaludtam. Többé nem fordul elő.

Mary lebiggyesztett ajakkal jelzi, hogy még nem bocsátott meg. Azután felvesz egy szelet kenyeret, készen arra, hogy ráterítse az eperlekvárt.
Mégsem teszi.

Jézus, Mária, Szent József – nyög fel, azzal úgy dobja le a szeletet, mintha égetné a kezét. A kenyérbélre mutat.
A kenyérben megjelenő apró lyukak mintát alkotnak. A kézműves cipó belseje sosem homogén, szemben az egyenletes belsejű bolti kenyerekkel, amelyeket a szó szorosan vett értelmében nem is lehet kenyérnek nevezni.

– Te is látod Őt?

Ha hunyorgok, mintha egy arcformát vélnék belelátni a tésztába. Azután kitisztul a kép. Egy szakáll.
Egy töviskorona.

Úgy tűnik, egy veknibe belesütöttem a Megváltó arcát.

Szerény kis csodánkat elsőként az ajándékboltban dolgozó asszonyoknak mutatjuk meg, akik készítenek egy fényképet, maguk közt a kenyérrel.
Aztán érkezik Dupree atya, a zarándokhely papja.
– Lenyűgöző – pislog bifokális szemüvegének pereme felett.
A kenyér mostanra kezd kiszáradni. A vekni másik felén, amit Mary még nem szeletelt fel, természetesen ott látható a Jézus- portré párja. Felötlik bennem, hogy minél vékonyabbra szeljük a kenyeret, annál több megtestesülése lehet Jézusnak.
Nem igazán az az érdekes, hogy Isten megjelent – véli Dupree atya –, hiszen Ő mindig itt van. A kérdés az, hogy miért *most* jelent meg. Roccóval mindezt tisztes távolból, a pultra hajolva, karba tett kézzel nézzük.
Szentséges Isten – mormolom. Felhorkan.
Bizony, jól látod / Sütöttél Atyát, Fiút / és Szent Kenyeret.
Feltárul az ajtó, és egy szélfútta hajú riporternő ront be, nyomában medvényi operatőrével.
Itt van a Jézus-cipó? Mary előrelép.
Igen. Mary DeAngelis vagyok, a pékség tulajdonosa.
Remek – bólint a riporternő. – Harriet Yarrow a WMUR-tól.

Szeretnék beszélni önnel és az alkalmazottaival.

Tavaly mi csináltunk riportot a favágóval, aki meglátta Szűz Máriát egy félbevágott fatörzsön, és odaláncolta magát, hogy a cége ne tarolhassa le az erdő többi részét. 2012 legnézettebb tudósítása volt. Ezt már vesszük? Igen? Remek. Amíg kifaggatja Maryt és Dupree atyát, Rocco mögé rejtőzöm, aki magába töm három bagettet, egy forró csokit és egy sajtos zsemlét. Azután Harriet a képembe nyomja a mikrofont.
Ő a pék, aki sütötte? – kérdi Maryt.
A kamera küklopsz-szeme felett villogó piros fény jelzi, hogy vesznek. A lábaim földbe gyökereznek a gondolatra is, hogy az egész állam láthat majd a déli hírekben. Leszegem a fejem, és elrejtem az egész arcom, miközben elvörösödöm zavaromban. Mennyit vehettek már fel? A sebhelyem is látszott, mielőtt észbe kaptam? Annyira, hogy a gyerekek eldobják evés közben a kanalat, az anyjuk meg lekapcsolja a tévét, nehogy rémálmaik legyenek?
Mennem kell – motyogom, azzal berontok az irodába, majd onnan ki a szabadba.
Kettesével szedem a Szent Lépcső fokait. Aki csak belép, az óriás- rózsafüzért látja meg először, de én a kis remetebarlangot szeretem a dombtetőn, ahol Mary úgy ültette el a virágokat, hogy egy Monet-festményt adjanak ki. Ezt a részt senki sem látogatja, amitől persze csak még vonzóbb számomra.
Ezért is lep meg, amikor lépteket hallok. Amikor feltűnik Josef, és zihálva kapaszkodik a korlátba, odasietek, hogy segítsek.

Mi folyik odalent? Valami híresség jelent meg a kávézóban?
Mondhatni. Mary látni vélte Jézus arcát az egyik kenyeremben. Megvető felhorkanásra számítok, ám ehelyett Josef félrehajtja a fejét.

Isten hajlamos olyan helyeken megjelenni, ahol nem várják.
Maga hisz Istenben? – kérdem őszinte meglepetéssel. Mennyről és pokolról folytatott beszélgetésünkből azt feltételeztem, hogy ő is ateista.
Igen – feleli Josef. – A végén Ő ítél meg bennünket. Az Ószövetség Istene. Őt csak ismeri, ha egyszer zsidó.
Érzem a kirekesztettség, a *másság* tompa fájdalmát.

Sosem mondtam, hogy zsidó vagyok.
Most Josef tűnik meglepettnek.

De az édesanyja...

Az nem én vagyok.

Gyors egymásutánban váltakoznak arcán az érzelmek, mintha egy dilemmával küzdene.
Egy zsidó anya gyermeke zsidó.

Szerintem ez attól függ, kit kérdez. Én meg azt kérdezem, mit számít.
Nem akartam megbántani – szabadkozik mereven.

– Egy szívességet szeretnék kérni, de ehhez meg kell győződnöm arról, hogy maga az, akinek gondolom. – Nagy levegőt vesz, s amikor kifújja, vele együtt áradnak ki szavai, hogy ott gomolyogjanak közöttünk.

– Szeretném, ha segítene meghalni.

Micsoda? – döbbenek meg. – *Miért?*

Biztos a szenilitás, gondolom, de Josef tekintete eleven és éles.
Tudom, meglepő kérés...

Meglepő? Inkább *eszement*...

Megvan rá az okom. Arra kérem, hogy bízzon bennem.
Hátrébb lépek.

Talán jobb lenne, ha elmenne.

Kérem – könyörög. – Olyan ez... tudja, mint a sakkban. Öt lépéssel előre gondolkodom.
A szavaira megtorpanok.

Halálos beteg?

Az orvosom szerint olyan a szervezetem, mint egy sokkal fiatalabb emberé. Isten így babrál ki velem. Erőssé tesz, hogy akkor se hallhassak meg, ha szeretnék. Kétszer is voltam rákos. Túléltem egy autóbalesetet és egy combnyaktörést. Isten bocsássa meg, egyszer még egy egész üveg gyógyszert is bevettem, de egy Jehova Tanúja arra járt a szórólapjaival, és meglátott az ablakon keresztül, ahogyan a földön feküdtem.
Miért akarja megölni magát?

Mert halottnak *kel ene* lennem, Sage. Ezt érdemlem. És maga segíthet nekem.
– Habozik.

– Maga megmutatta a sebeit. Csak arra kérem, hadd mutassam meg én is a sajátjaimat.
Belém villan, hogy semmit sem tudok róla, csak amit hasznosnak vélt megosztani velem. S most, úgy tűnik, mégis engem szemelt ki arra, hogy segédkezzem neki az öngyilkosságban.

Nézze, Josef – lágyul el a hangom –, magának tényleg segítség kell, de nem arra, amire gondolja. Sosem tudnék megölni senkit.

Talán maga nem... – A zsebébe nyúl, és egy előhúz egy apró, csipkézett szélű fényképet. A tenyerembe nyomja.

A képen egy férfit látok, a sokkal fiatalabb Josefet: ugyanaz a V alakú hajvonal, ugyanaz a horgas orr; a leendő arcvonások előrevetülő árnya.

Az SS-őrök egyenruháját viseli, és mosolyog.
– ...de én igen – teszi hozzá. *Damian magasba emelte a karját, miközben a katonák csak nevettek mögötte. Felugorva próbáltam elérni a pénzt, de nem tudtam, és megtántorodtam. Bár még csak októbert írtunk, a levegőben már érezni lehetett a telet, és az ujjaim teljesen elzsibbadtak a hidegtől. Damian karja rám fonódott, satuba fogott, testéhez préselt. Éreztem, ahogyan uniformisának ezüstgombjai a bőrömbe nyomódnak.*
Eressz el – sziszegtem a fogaim között.

Ejnye, ejnye – vigyorgott. – Hát így kel beszélni egy fizető kuncsafttal? Ez volt a legutolsó bagett. Miután megkaptam a pénzt, végre hazamehettem apámhoz. Elnéztem a többi árus felé. Az öreg Sal a hordóban maradt néhány heringet kavargatta; Farouk a selymet hajtogatta, miközben tudatosan kimaradt az összetűzésből. Mindkettőnek több esze volt annál, semhogy magára haragítsa az őrség kapitányát.
Hová tűnt a jó modorod, Ania? – korholt Damian.
Kérlek!

Vetett egy pil antást a katonák felé.

Jól ál neki, amikor könyörög, igaz-e?

Más lányok ódákat zengtek igéző ezüstös szeméről; hogy a haja olyan fekete, mint az éjszaka, vagy mint a hol ó szárnya; hogy a mosolya maga az igézet, amitől az ember se szólni, se gondolkodni nem tud – csak én nem láttam benne semmi különöset. Damian lehetett a legkívánatosabb férfi a faluban, engem akkor is a tökfejekre emlékeztetett, amiket mindenszentek után túl soká hagytak kint a tornácon – szépen festettek, amíg valaki meg nem érintette őket, hogy rájöjjön: a velejükig rohadtak.
Damian sajnos szerette a kihívásokat, s miután tíz és száz év között én voltam az egyetlen nő, aki még nem hajolt meg a csábereje előtt, most engem vett célba. Leengedte a kezét, amelyikben a pénzt tartotta, hogy átfogja vele a nyakam.
Éreztem az ezüstöt, ahogyan lüktető eremhez simult. Hozzápréselt a zöldséges bódé pozdorjafalához, mintha csak emlékeztetni akarna rá, milyen könnyen végezhetne velem, mennyivel erősebb nálam. Azután mégis előrehajolt. Gyere hozzám, *suttogta,* és soha többé nem kell aggódnod az adók miatt. *Még akkor is a nyakamat szorongatta, amikor megcsókolt.*
Olyan erővel haraptam az ajkába, hogy kiserkent a vére. Amint eleresztett, megragadtam a kosarat, amiben a kenyeret hordtam a piacra, és szaladni kezdtem.
Nem mondom el az apámnak, döntöttem el. Így is van miért aggódnia. Minél mélyebben jártam az erdőben, annál erősebben éreztem a házunk kemencéjében égő tőzeg füstjét. Perceken belül hazaérek, gondoltam, és megkapom apámtól azt a különleges süteményt, amit csak nekem tartogat. Leülök, és mesélek neki a falusiakról: az anyáról, aki dührohamot kapott, amikor ikergyerekei Farouk selyemvégei alatt bújócskáztak; a kövér Teddyről, aki minden standon megkóstolta a sajtokat, míg végül anélkül jól akott, hogy bármit vett volna. Mesélek neki a férfiról, akit korábban még sosem láttam, és egy kamasz fiúval jelent meg a piacon, aki a testvérének tűnt, csakhogy gyengeelméjű volt: az orrát és a száját eltakaró bőrsisakot viselt, amin csak akkora lyukakat hagytak, hogy levegőt kapjon, és bőrszíjat kötöttek a csuklójára, hogy a bátyja pórázon vezesse, és mindig a közelében tudhassa. A férfi kimért léptekkel elhaladt a kenyereim, a zöldségek és egyéb holmik előtt; egyenesen a mészárost célozta be, akitől oldalast vett.
Amikor nem tudta kifizetni, lerázta magáról a gyapjúkabátot. Vedd el *, mondta,* ez mindenem. *Ahogy borzongva útnak indult, testvére a becsomagolt hús felé kapdosott.* Nemsokára *, ígérte neki, azzal eltűnt a szemem elől.*
Apám egész kis történetet kerít majd e köré: Leugrottak a cirkuszkocsiról, míg végül itt kötöttek ki. Orgyilkosok és Baruch Beiler házát keresik. *Én meg csak nevetek, falom a süteményt, és átmelegszem a tűz előtt, míg az apám bekeveri a következő adag tésztát.*
Patak választotta el az erdőt a háztól; apám széles pal ót vetett rá, hogy azon közlekedjünk a két oldal között. Ahogy odaértem, lehajoltam, hogy igyak és lemossam ajkamról Damian keserű ízét. Vöröslött a víz.
Letettem a kosaram, és követtem a partot, szemben a folyással, miközben csizmám belesüppedt a szivacsos földbe. Aztán megláttam.
A férfi a hátán feküdt, testének alsó fele a vízbe merült. Feltépték a torkát és a mel kasát. Vénái a

vízfolyásba torkol tak, artériái egy olyan hely térképét rajzolták meg, ahová soha nem akartam eljutni.
Sikoltozni kezdtem.

Annyi vér volt, olyan rengeteg vér, hogy megfestette az arcát, és összetapasztotta a haját.

Annyi vér volt, olyan rengeteg vér, hogy percek teltek el, mire ráismertem az apámra.
SAGE A katona a képen nevet, mintha egy jó viccet hallott volna valakitől. Bal lábát felteszi egy ládára, a jobb kezében pisztolyt tart; mögötte barakkok.
Azok a fotók jutnak eszembe, amelyek a kihajózás előtt szoktak készülni a katonákról – ugyanazzal az émelyítő harciassággal pózol. Nem úgy, mint akinek kétségei vannak a feladatát illetően. Úgy, mint aki élvezi, amit csinál.
Mások nem láthatók a képen, mégis ott kísértenek a fehér csipkekereten túl: az összes táborlakó, aki jól tudja, hogyan váljon láthatatlanná egy náci tiszt jelenlétében.

Ennek a férfinak a képen világos a haja és széles a válla, körüllengi őt a magabiztosság.
Nem könnyű összeegyeztetni ezzel a másikkal, aki egyszer azt mondta: annyi veszteség érte, hogy megszámlálni is sok lenne. De hát miért hazudna egy ilyen dologban? Ha az ember hazudik, arról akar meggyőzni másokat, hogy *nem* szörnyeteg – nem arról, hogy *az*.
Viszont ha igazat mond, hogyan lehet a közösség kitüntetett tagja – hogyan taníthatott, edzősködhetett, élhetett a legnagyobb nyilvánosság előtt?

Láthatja – veszi el tőlem a képet.

Az SS *Totenkopfverbände* tagja voltam.
Nem hiszek magának. Josef meglepetten néz rá.
Miért vallanék be ilyen szörnyűséget, ha nem lenne igaz?
Nem tudom – feleltem. – Mondja meg maga.
Mert maga zsidó.

Lehunyom a szemem, próbálok átgázolni a fejemben örvénylő gondolatokon. *Nem* vagyok zsidó; évek óta nem tartom magam annak, még ha Josef szemében a származásom azzá is avat. De ha nem vagyok zsidó, miért érzek ilyen zsigeri, személyes felháborodást a képtől, amelyen SS-uniformisban látom őt?
És miért leszek rosszul ettől a címkétől, ha csak belegondolok, hogy Josef még ennyi idő után is úgy érzi, egyik zsidó behelyettesíthető a másikkal?
Abban a pillanatban az utálkozás hullámként söpör át rajtam. Abban a pillanatban *meg tudnám* ölni.
– Oka van annak, hogy Isten ilyen sokáig életben tartott. Azt akarja, hogy érezzem, amit *ők* éreztek.
Imádkoztak az életükért, de ez nem változtatott meg semmit; én imádkozom a halálért, de ez sem változtat meg semmit. Ezért akarom, hogy segítsen nekem.
Megkérdezte egyetlen zsidótól is, hogy ő mit akar?
Szemet szemért; életet sok életért.

Nem fogom megölni magát, Josef. – Eltolom magamtól, de a hangja megállít.
Kérem. Ez egy haldokló végakarata – eseng. – Vagy egy olyan emberé, aki meg akar halni. Nincs nagy különbség.
Téveszmékben él. Azt hiszi magáról, valamiféle vámpír, mint a király a sakk-készletében, akit a bűnei e világon ejtettek csapdába. Azt hiszi, ha megölöm, a bibliai igazságtétel folytán

eltöröltetik az adóssága – egy zsidó elveszi egy ember életét, aki oly sok zsidó életét vette el. Logikusan tudom, hogy ez nem igaz. Érzelmileg pedig nem akarom megadni neki azt az elégtételt sem, hogy azt higgye, egyáltalán megfontolom az ajánlatát.
Mégsem fordíthatok hátat és tehetek egyszerűen úgy, mintha ez a beszélgetés meg sem történt volna. Ha valaki odalép hozzám az utcán, és bevall egy gyilkosságot, nem legyinthetek rá. Keresek valakit, aki tudja, mi a teendő.
Csak mert ez a gyilkosság közel hetven éve történt, a helyzet ugyanaz. Még most is meghaladja az értelmemet – magam előtt látom az SS-tiszt fotóját, próbálom összekapcsolni az előttem álló emberrel. Aki több mint egy fél évszázada rejtőzködött a világ nyilvánossága elől.
Együtt nevettünk, megbíztam benne, sakkoztam vele. Mögötte ott fekszik Mary Monet-kertje, benne a dáliákkal, bükkönyökkel és rózsákkal, hortenziákkal, sarkantyúfüvekkel és sisakvirágokkal. Arra gondolok, amit Mary nemrég mondott: olykor a legszebb dolgok a legmérgezőbbek.
Két éve John Demjanjuk esete szerepelt a hírekben. Nem követtem, de emlékszem a képre, ahogyan egy vénséges vénembert tolókocsiban visznek el a házából. Valahol valaki még most is azzal foglalkozik, hogy az egykori nácikat üldözze.

De ki?

Ha Josef hazudik, tudnom kell, miért. Ha Josef igazat mond, akkor akaratom ellenére épp most váltam a történelem szereplőjévé.
Időre van szükségem, hogy végiggondoljam. Közben el kell hitetnem vele, hogy az ő oldalán állok.
Visszafordulok. Az egyenruhás fiatal Josefre gondolok, ahogy felemeli a fegyverét, és célba vesz valakit.
A tankönyvben látott fényképre gondolok, amelyiken egyik csonttá soványodott zsidó cipeli a másikat.

Mielőtt eldöntöm, hogy segítek- e magának vagy sem... tudni akarom, mit tett – közlöm vele lassan.
Josef kifújja a levegőt, amit eddig magában tartott.
Vagyis nem mond nemet – fogalmaz óvatosan. – Ez jó.
Ez *nem* jó – igazítom ki, azzal leszaladok a Szent Lépcsőn, hogy segítség nélkül kelljen lejönnie.
Gyalogolok. Órákon át. Tudom, hogy Josef lejön a zarándokhelyről, és keresni fog a pékségben. Nem akarok ott lenni, amikor megteszi. Mire visszatérek az üzletbe, már elszabadul a menny.
Sorokban kígyóznak a beteg, öreg vagy tolókocsis emberek. A mosdóhoz vezető rövid folyosón, a leander mellett, imádkozó apácák térdepelnek. Abban a rövid időben, míg távol voltam, valahogy mindenkihez eljutott a Jézus-cipó híre.
Mary Rocco mellett áll, aki takaros lófarokba fogta rasztahaját s egy tálcán tartja a kenyeret, borvörös szalvétával letakarva. Egy édesanya eléjük tolja huszonéves fiát, aki egy komplikált motoros tolókocsiban él.
Nézd csak, Keith – emeli a kenyeret a fiú ökölbe szorult ujjaihoz.

Érzed az érintését?

Amikor meglát, Mary jelez Roccónak, hogy folytassa. Azután belém karol és kivezet a konyhába. Ragyog az arca, sötét haját is egész fényesre fésülte – szent tehén, csak nem *sminket* visel?

Hol *voltál?* – korhol. – Kimaradsz az izgalomból.
Azt te csak hiszed.

Ó?

Tíz perccel a hírek után özönleni kezdtek. Az öregek, a betegek, mind meg akarják érinteni a kenyeret.
Arra gondolok, hogy a veknim kész Petri-csésze lesz, ha mindenki összefogdossa.
Talán ostoba kérdés – mondom –, de miért?
Hogy meggyógyuljanak – feleli Mary.
Értem. Szóval akkor a rák ellenszerét is egy szelet kenyérben kéne keresni.
– Mondd ezt azoknak a tudósoknak, akik felfedezték a penicillint – vágja rá Mary.

És ha az egésznek semmi köze a csodákhoz, Mary? Ha történetesen a glutén egyszerűen csak ezt a mintát rajzolta ki?
Én nem hiszem. Különben pedig, *akkor is* csoda lenne – érvel Mary –, mert reményt ad az elveszett embereknek.
Gondolataim visszaröppennek Josefhez és a táborbéli zsidókhoz. Akit külön megkínoztak a hite miatt, annak lehetett reménysugár a vallás? Az asszony a megnyomorodott fiával melyik Istenben hisz: abban, aki egy hülye kenyér útján képes segíteni, vagy abban, aki engedte, hogy a fia eleve így szülessen meg?

Örülnöd kellene. Aki csak eljött megnézni a kenyeredet, elvitt minden mást, amit csak sütöttél.
Igazad van – motyogom –, csak nagyon fáradt vagyok.
Akkor menj haza. – Mary vet egy pillantást az órájára. – Holnap szerintem kétszer ennyi vevőnk lesz. Ahogy elhagyom a pékséget, és elsietek valaki mellett, aki a mobiljával veszi fel a kenyér újabb csodatételét, már tudom, hogy keresnem kell valakit, aki átveszi a műszakomat.
Adammel kimondatlanul is megállapodtunk abban, hogy nem jelenünk meg egymás munkahelyén. Sosem tudni, ki jár arra, ki ismeri fel az autónkat. Amellett a főnöke történetesen Shannon apja.

Amikor egysaroknyira a ravatalozótól leteszem a kocsim, már csak ezért is újra Josefre gondolok. Vajon előfordult már vele, hogy egy új ismerőse játékosan meglengette felé a mutatóujját, „Ismerős vagy te nekem valahonnan...”, mire őt kiverte a veríték? Nem azért meredt a kirakatüvegekre, hogy a saját tükörképét lássa, hanem hogy megbizonyosodjon róla, senki sem figyeli?
S persze eltűnődöm azon, véletlenszerű-e a kettőnk találkozása, vagy éppen ilyen áldozatra vadászott. Nemcsak a városban élő kevés zsidó család egy leszármazottjára, de járulékos haszonként egy sérült arcú és önbecsülésű lányra, aki aligha vonja magára a figyelmet azzal, hogy kitálal a nagy nyilvánosságnak. Sosem beszéltem neki Adamről, de vajon így is felismerte a bennem lappangó bűntudatot, ami az övéhez hasonló?
Szerencsére épp nincs temetés.

Adam üzletének mindennapjai állandó mederben folynak (mindig vannak ügyfelei), de egy szertartás közepén azért akkor sem zavarnám meg.
Küldök neki egy SMS-t az épület mögül, ahol a konténerek állnak. *Hátul vagyok. Beszélnünk kel* .

Egy perccel később megjelenik, műtősnek öltözve.
Te meg mit csinálsz itt, Sage? – suttogja, noha kettesben vagyunk. – Robert *odafent* van.
Mármint Robert, az apósa.

Átkozottul rossz napom van. – Közel állok a könnyekhez.

Nekem meg átkozottul hosszú. Nem várhat?
Kérlek – könyörgöm. – Öt perc? Mielőtt felelhetne, ősz hajú, magas férfi jelenik meg mellette az ajtóban.
Esetleg megmondanád, miért hagytad tárva-nyitva a balzsamozó ajtaját, miközben az ügyfél ott fekszik az asztalon? – Készületlenül ér, de arcom Picasso fele láttán kiprésel magából egy mosolyt. – Elnézést, segíthetek?
Papa – felel Adam –, ő itt Sage...

McPhee – avatkozom közbe, miközben elfordítom arcomat, hogy elrejtsem a hegeket. – A *Maine Express* tudósítója.
Túl későn eszmélek rá, hogy ez inkább hangzik gyorsvonatnak, mint valódi napilapnak.
A temetkezési vállalkozók mindennapjairól készítek tudósítást – teszem hozzá.
Adammel együtt figyeljük Robertet, ahogy végigmér. Még most is pékruhát viselek: bő pólót, buggyos nadrágot, klumpát. Minden magára valamit is adó riporter elsüllyedne, ha így találná magát egy interjún.
A múlt héten hívott, hogy mikor tölthet velem néhány órát – hazudja Adam.
Robert bólint.

Értem. Nos, McPhee kisasszony, szívesen elmondok mindent, amit Adam esetleg nem tud.
Adam láthatóan megnyugszik.

Akkor lenne szíves követni? – A karomra helyezi a kezét, bekísér az épületbe. Megrezzenek, ahogyan keze a csupasz bőrömet érinti.
Mire elérünk a folyosó végére, már borzongok. Hideg van egy ravatalozó alagsorában. Adam belép a jobbról nyíló helyiségbe, és becsukja mögöttünk az ajtót.
Az asztalon idős asszony, lepedővel letakarva.

Adam – nyelek nagyot –, ez itt...

Hát, nemcsak ledőlt egy kicsit – feleli nevetve. – Ugyan már, Sage. Tudod, mivel keresem a kenyerem.
Azért nem terveztem, hogy meg is nézem.
Te hoztad fel, hogy interjút akarsz készíteni velem. Mondhattad volna azt is, hogy rendőr vagy, és be kell vinned az őrsre.
Idelent minden bűzlik a haláltól, a dermesztő hidegtől és a fertőtlenítőtől.
Legszívesebben a karjába fészkelném magam, de ablak van az ajtón, és bármelyik pillanatban betoppanhat Robert, vagy bárki más. Habozik.
– Talán félrefordíthatnád a fejed. Tényleg neki kell látnom, különösen ebben a melegben... Bólintok és a falra meredek. Hallom, ahogyan Adam a fémeszközöket válogatja, majd valami zümmögve életre kel.
Féltve őrzöm Josef titkát, mint egy magot, amit nem akarok megosztani senkivel, de azt sem szeretném, ha meggyökerezne.
Először úgy hallatszik, mintha Adam egy fűrészt használna, de amikor a szemem sarkából odalesek, látom, hogy a halott asszonyt borotválja.
Ezt meg miért csinálod?

Az elektromos penge felmordul, ahogyan megkerüli vele az állat.
Mindenkit megborotválunk. Még a kölyköket is. A szőrpihéktől jobban lehet látni a sminket, és azt akarjuk, hogy az utolsó kép, ami megmarad benned, minél természetesebb legyen.
Lenyűgöz a hatékonysága, nincs egy felesleges mozdulata. Olyan keveset tudok életének erről a

részéről, hogy mohón vágyom minden apró morzsára, amit megoszt velem.
Mikor kerül sor a balzsamozásra? Felnéz.
Meglepi őszinte érdeklődésem.
Miután beállítottuk az arcot. Amint a folyadék kitölti az ereket, a test megkeményedik. – Vattacsomót ékel a bal szemgolyó és a szemhéj közé, majd kis műanyag kupakot helyez rá, mint egy óriási kontaktlencsét. – Mit keresel itt, Sage? Nyilván nem azért jöttél, hogy megismerkedj a szakma rejtelmeivel. Mi történt?
Előfordult már veled, hogy olyasmit mondtak neked, amit legszívesebben meg sem hallottál volna? – bukik ki belőlem.
Akikkel általában találkozni szoktam, már nem mondanak semmit.
Elnézem, ahogyan varrócérnát fűz egy görbe tűbe. – A hozzátartozók viszont nem kímélnek. Rendszerint azt mondják el, amit a szeretteiknek kellett volna, mielőtt még meghaltak.
Beszúrja a tűt az állkapocsba, a fogíny alatt, majd átvezeti az egyik orrlyukon. – Azt hiszem, én vagyok az utolsó állomás. A megbánás temetője.
Elmosolyodik. – Tisztára, mint egy metálbanda neve, nem?

A tű a porcokon át behatol a másik orrlyukba, mielőtt visszatér a szájba.
Miért hoztad ezt fel? – kérdez rá.

Ma lefolytattam valakivel egy beszélgetést, ami nagyon megrázott. Nem tudom, mit kellene tennem.
Talán nem kell *tenned* semmit.

Talán csak azt akarta, hogy meghallgasd.

Nem ilyen egyszerű. Adam a hozzátartozóktól csak azt hallja, amit meg *kel ett volna* tenniük, nem amit *megtettek*. Ha valakinek a kezébe adnak egy kibiztosított kézigránátot, annak cselekednie kell – vagy odaadni valakinek, aki tudja, hogyan kell hatástalanítani, vagy belenyomni annak a kezébe, akitől kapta. Ha nem így tesz, a végén ő robban fel.
Adam óvatosan meghúzza a zsinórt, hogy a száj ne nyílhasson ki, mégis természetes benyomást keltsen. Elképzelem a halott Josefet, amint összevarrják a száját, hogy a titkai örökre benne maradjanak.
Útban a rendőrőrs felé hívom Robena Fenottót, a hetvenhat éves olasz asszonyt, aki nyugdíjasként Westerbrookba költözött. Annyira már nem erős, hogy főállású pékként dolgozzon, de egyszer-kétszer már kisegített, amikor az influenza ledöntött a lábamról. Megmondom neki, milyen kelesztést használjon, és hol találja az Excel-táblázatban az ahhoz szükséges mennyiségeket, hogy Mary ne rúgjon ki páros lábbal. Megkérem, mondja azt Marynek, hogy kicsit késem.
Azóta nem jártam a rendőrségen, hogy végzős középiskolás koromban ellopták a biciklimet. Anyám vitt be feljelentést tenni. Emlékszem, ugyanekkor behozták az iskola egyik legnépszerűbb lánytanulójának apját is, megszégyenülten és délután négykor is az alkoholtól büdösen. Egy helyi biztosítótársaság vezetőjeként azon kevesek közé tartozott, akik megengedhettek maguknak egy úszómedencét. Emlékeim szerint először ekkor tudatosult bennem, hogy nem mindenki az, aminek látszik.
A kis üvegablak mögött ülő központos orrkarikát visel és sörtére nyíratta a haját, talán ezért nem rebben a szeme sem, ahogy közelebb lépek.
Segíthetek? Hogyan mehetnék oda és közölhetném vele: *szerintem a barátom náci*, hogy közben ne tűnjek komplett őrültnek?
Igazából egy nyomozóval szerettem volna beszélni.
Miről?

Kicsit bonyolult. A csaj hunyorog.
Az majd elválik.

– Információm van egy bűntényről.
Habozik, mintha azt mérlegelné, hihet-e a szavamnak. Azután leírja a nevem.
Foglaljon helyet.

Egész sor szék kínálja magát, de én inkább állok, és a hatalmas hirdetőfalra ragasztott körözéseket nézegetem. Egy röplap tűzbiztonsági kurzust reklámoz.
Singer kisasszony?

Ahogy megfordulok, szembetalálom magam egy magas férfival, akinek ősz a haja és olyan színű a bőre, mint Rocco mocha lattéjának. Az övén fegyvert, a nyakában jelvényt visel.

Vicks nyomozó vagyok – közli, miközben egyetlen pillanattal hosszabb ideig mered az arcomra, mint kellene. – Befáradna hozzám? Beüti a kódot, és kinyitja az ajtót, hogy a szűkös folyosón egy tárgyalóba vezessen.

Foglaljon helyet. Kér egy kávét?

Nem, köszönöm. – Bármennyire tudom, hogy ez nem kihallgatás, amint becsukja az ajtót, csapdában érzem magam.
A forróság felkúszik a nyakamon, kiver a veríték. És ha a nyomozó azt hiszi majd, hogy hazudok? Ha túl sokat kérdezősködik? Talán mégsem kellene belekeverednem. Igazából semmit sem tudok Josef múltjáról, s még ha igazat is mond, mit tehetnek vele közel hetven év múltán?
De mégis.

Amikor a nagymamámat elvitték a nácik, hány német fordította el a tekintetét, hányan kerestek mindenfelé kifogásokat?

Nos hát – szól Vicks nyomozó –, miről lenne szó?
Veszek egy nagy levegőt.

Ismerek valakit, aki feltehetően náci.
A nyomozó beharapja az ajkát.

Mármint neonáci?

Nem, második világháborús náci.
Milyen idős a fickó? – kérdi Vicks.

– Pontosan nem tudom.
Kilencvenes. Épp megfelelő korban van, hogy összeálljon a kép.
És miből gondolja, hogy náci?

Mutatott nekem egy képet, amin ő látható egyenruhában.
Gondolja, hogy eredeti felvétel?

Azt hiszi, csak kitalálom az egészet – jelentem ki olyan meglepetten, hogy még a nyomozó szemébe is belenézek. – Miért tennék ilyet?
– Miért telefonál be ezer holdkóros minden alkalommal, ha keresni kezdünk egy eltűnt kölyköt?
– Vicks megvonja a vállát. – Távol álljon tőlem, hogy próbáljam megérteni az emberi lelket.
Érzem, ahogyan a hegeim lángolni kezdenek.

Én igazat mondok. – Legfeljebb csak azt a tényt hallgatom el, hogy ugyanaz az ember arra is megkért, gyilkoljam meg, én pedig elhitettem vele, hogy komolyan mérlegelem ezt a lehetőséget.
Ahogy Vicks oldalt billenti a fejét, látni, hogy máris meghozta az ítéletet nem Josefről, hanem *rólam*. Nyilván veszettül próbálom leplezni az arcom, ő meg azon tűnődök, mi mindent rejtegetek még.
– Van valami a fickó viselkedésében, ami arra utal, hogy korábban részt vett a nácik tevékenységében?
– Nem tetováltatott horogkeresztet a homlokára, ha erre gondol – felelem. – Német akcentussal beszél. Azelőtt németet tanított a középiskolában.
Várjunk csak... maga *Josef Weberről* beszél? Egy gyülekezetbe járunk. Énekel a kórusban. Tavaly ő vezette a július negyediki felvonulást, mint az Év Polgára. A légynek sem tudna ártani.
Talán mert jobban szereti a legyeket, mint a zsidókat – jegyzem meg ironikusan.
Vicks hátradől a székében.

Singer kisasszony... mondott valamit Mr. Weber, ami ennyire felzaklatta?
Igen – felelem. – Azt mondta, hogy náci volt!
Úgy értem, összeszólalkoztak valamin? Történt valami félreértés?

Netán tett egy szerencsétlen megjegyzést a... külsejére? Valami csak történt, hogy ilyesmivel vádolja...
Barátok voltunk. Ezért bízott meg bennem, és mondta ezt el.
Meglehet, Singer kisasszony, de felénk akkor sem szokás letartóztatni valakit, amíg meg nem győződünk a bűnösségéről. Igen, a fickó német akcentussal beszél, és igen, nagyon öreg, de még egyetlenegyszer sem hallottam, hogy hangot adott volna bármilyen faji vagy vallási előítéletnek.
Épp ez a lényeg, nem? Azt hittem, a sorozatgyilkosok máskülönben bűbájos emberek, pontosan ezért nem sejti senki, hogy sorozatgyilkosok.
Egyszerűen feltételezi, hogy meghibbantam? Utána sem jár annak, mit tett?
Miért, mit tett? Lenézek az asztalra.
Pontosan nem tudom. Ezért vagyok itt. Gondoltam, maga segíthet kideríteni.
Vicks egy hosszú pillanatra eltűnődik.
Esetleg meghagyhatná nekem az elérhetőségét, Singer kisasszony – tol felém egy lapot és egy tollat. – Utánanézek a dolgoknak, azután majd értesítem.
Egyetlen szó nélkül lefirkantom az elérhetőségem. Miért is hinne bárki nekem, Sage Singernek, a torz kísértetnek, aki csak éjszaka merészkedik elő? Főként miután Josef az elmúlt huszonkét évben mást se tett, mint a reputációját fényezgette, mint jeles emberbarát és Westerbrook közösségének megbecsült tagja?
Visszatolom a lapot Vicks nyomozó felé.

Tudom, hogy nem fog értesíteni közlöm hűvös hangon. – Tudom, hogy begyűri ezt a lapot a kukába, amint kiléptem az ajtón. Csakhogy ez nem olyan, mintha azt állítanám, hogy az ufók leszálltak a kertemben. A holokauszt *megtörtént*. A nácik *léteztek*.
És nem váltak köddé csak attól, hogy a háború véget ért.
Aminek lassan hetven éve – mutat rá Vicks nyomozó.
Én úgy tudtam, az emberiség elleni bűnök sosem évülnek el. – Kisétálok a tárgyalóból.

A nagymamám csak üvegpohárból hajlandó teázni. Amióta az eszemet tudom, azt mondja, hogy ez az egyetlen helyes módja a tea fogyasztásának, ahogyan annak idején, kislány korában a szülei is tették.
Miközben leülök a konyhaasztalhoz, és elnézem, hogyan serénykedik a konyhában, teszi le a kannát és rendezi el a *rugelach* ot a tálcán, felötlik bennem, hogy bár nyíltan, sőt készségesen beszél a gyermekkoráról és a nagyapámmal megélt időkről, a kettő közti többéves űrt szándékosan megkerüli.
Micsoda meglepetés! – mondja Nagyi. – Kellemes meglepetés, de attól még az.
Erre jártam – hazudok. – Miért ne ugrottam volna fel?
Nagyanyám leteszi a tálcát az asztalra. Apró – százötven centi ha lehet –, bármennyire is magasnak tűnt azelőtt. Mindig a legszebb gyöngysorát viseli, amit a nagyapámtól kapott az esküvőjén. Az akkor készült régi fotókon igazi filmsztárnak tűnik a csigákba felcsavart sötét hajával, a karcsú alakját övező csipkében és szaténban. A nagyapámmal azelőtt egy antikváriumot üzemeltettek, egy aprócska kis üzletet, ahol a szűkös folyosók két oldalán régi kötetektől roskadoztak a polcok. Anyám, aki mindig újonnan vette a könyveit, gyűlölte a régi keményfedelesek repedezett gerincét és foszlott szövetburkolatát.
Igaz, nagyszüleimnél nem lehetett megkapni a legújabb sikerkönyveket, de ha valaki kézbe fogott egy ilyen kötetet, valaki másnak az életébe lapozhatott bele. Valaki egyszer már szerette azt a történetet; valaki egyszer a hátizsákjában hordozta a könyvet; falta betűit a reggelinél; féltőn letörölgette róla a kávéfoltokat egy párizsi bisztróban; álomba sírta magát az utolsó fejezet végén. Az üzletet jellegzetes illat ülte meg: nyirkos penész, csipetnyi porral.
Számomra maga volt a történelem levegője.
Nagyapám egy kis szakkönyvkiadó szerkesztőjeként dolgozott, mielőtt megvette a könyvesboltot.
Nagymamám állítólag író akart lenni, bár gyerekkoromban sosem láttam, hogy egy levélnél hosszabb irományt kiadott volna a kezéből. A történeteket viszont szerette, azt meg kell adni.
Leültetett az üvegpulthoz, a pénztárgép mellé, azután elővette a zárható vitrinből az A. A. Milne- és J. M.
Barrie-könyveket, hogy megmutogassa illusztrációikat.
Amikor idősebb lettem, engedte, hogy becsomagoljam a megvásárolt könyveket a barna papírba, amit hatalmas hengerekben vásárolt, és megtanította, hogyan kössem át madzaggal, ahogyan ő szerette.
A nagyszüleim végül eladták a boltot egy ingatlanfejlesztőnek, aki egy sor régi üzletet ledózerolt, hogy helyet csináljon az új Targetnek.
Bármennyit is kaptak érte, a nagyi azután is kijött belőle, hogy a nagyapám meghalt.
Igazából nem is erre jártál – olvas bennem. – Épp úgy festesz, mint apád, amikor hazudott nekem.
Nevetek.

Ő hogy csinálta?

Mint aki citromba harapott. Egyszer, talán ötéves korában, ellopta a körömlakk-lemosóm.

Amikor megkérdeztem róla, hazudott, de végül megtaláltam a zoknijai között. Amikor megmondtam neki, kikelt magából. Attól félt, hogy addig mosom a körmöm, amíg én is egészen eltűnök, ezért eldugta, mielőtt még ez megtörténhetett volna. – Nagyi elmosolyodik. – Imádtam a fiút – sóhajt fel. – Egy anyának sem szabadna túlélnie a gyermekét.
A szüleinket túlélni sem nagy buli – árulom el.
Egy pillanatra elfelhősödnek a vonásai, aztán lehajol és megölel.
Látod, most nem hazudsz. Tudom, hogy azért jöttél, mert magányos vagy, Sage. Nincs ebben semmi szégyellnivaló. Most már itt lehetünk egymásnak.

Ugyanazok a szavak, döbbenek rá, amiket Josef mondott.

Le kéne vágatnod a hajad – jegyzi meg. – Senki sem lát rendesen. Felhorkanok. Inkább szaladgálnék csupaszon, mint hogy levágassam a hajam és fedetlenül hagyjam az arcomat.
Ez a cél – felelem. Oldalt billenti a fejét.
Vajon miféle varázslat kéne ahhoz, hogy úgy lásd magad, ahogyan mi látunk téged? – tűnődik el. – Talán ideje lenne, hogy ne úgy élj, mint egy szörnyeteg, aki csak éjjel merészkedik elő.
Pék vagyok. Éjjel *kel* dolgoznom.

Valóban? Vagy inkább a munkaidő *miatt* választottad ezt a szakmát? – teszi fel a kérdést Nagyi.

Nem azért jöttem, hogy pályaválasztási tanácsot kérjek...
Hát persze. – Kinyújtja kezét, és megpaskolja az arcomat, a rosszabbik felét. Ujjai elidőznek a ráncos bőrön; így tudatja, hogy az mennyire nem zavarja, ezért engem sem kellene zavarnia. – Hát a nővéreid?
Mostanában nem beszéltem velük – motyogom.
Ezzel nem mondtam semmit. Aktívan kerülök minden lehetőséget.
Tudod, hogy szeretnek, Sage – mondja a nagyanyám, mire megvonom a vállam. Nincs semmi, amivel meggyőzhetne arról, hogy Pepper és Saffron nem engem tart felelősnek, amiért anyánk már nincs az élők sorában.
Megszólal a sütőóra, mire a nagymamám kihúzza a megsült barheszt. A vallásgyakorlásról talán lemondott, de a zsidó kultúráról nem.

Nincs olyan betegség, amit az ő maceszgombóc-levese meg ne gyógyítana; nincs olyan péntek, hogy ne sütne friss kenyeret. Daisy, a segítője, akire Nagyi csak úgy hivatkozik, „a lány”, megkeveri a tésztát a robotgéppel, ő pedig megfonja. Csak két év után bízott meg annyira Daisyben, hogy megadja neki a családi receptet; ugyanazt, amit a Mindennapi Kenyerünkben használok.
Jó az illata – jegyzem meg, hogy végre másra tereljem a beszélgetést.
Nagyanyám ledobja az első barheszt a konyhai pultra, majd fordul a másik háromért.
Tudod, mit gondolok? – kérdi. – Azt gondolom, hogy talán már a nevemre sem fogok emlékezni, de azt akkor is tudni fogom, hogy készítsem el a barheszt. Apám gondoskodott róla. Folyton kikérdezett – amikor iskola után hazamentem, amikor egy barátommal tanultam, amikor együtt sétálgattunk a városban. *Minka*, kérdezte hirtelen, *mennyi cukor? Hány tojás?* Azt is tudnom kellett, milyen meleg legyen a víz, bár ez trükkös kérdés.
Meleg az élesztő felolvadásához, forró a folyékony hozzávalók elkeveréséhez, hideg a kettő kiegyensúlyozásához.

Nagyi átnéz a válla felett, és bólint.
– Apám boldog lehet a tudattól, hogy a barhesze jó kezekbe került. Itt a lehetőség, ismerem fel.
Kivárom, amíg Nagyi egy vágódeszkán az asztalhoz hozza az egyik fonatot. Ahogyan a kenyérvágó késsel felszeli, a gőzzel mintha a lélek távozna a tésztából.
A papával miért nem inkább pékséget nyitottatok könyvesbolt helyett?
Nevet.

Nagyapád a vizet nem tudta felforralni. A kenyérsütéshez tehetség kell. Az, ami az apámban volt. Ami benned van.
Szinte sosem beszélsz a szüleidről – panaszolom fel.
Kést tartó keze egy pillanatra megremeg, épp csak annyira, hogy ha nem figyelném, talán észre sem venném.

Mit mondhatnék? – vonja meg a vállát. – Anyám a házat vezette, apám pék volt Łódźban. Te is tudod.
Mi történt velük, Nagyi?

– Rég meghaltak – felel elutasítóan. Ad egy szeletet, csak úgy vaj nélkül, mert az igazi barhesz úgy finom, ahogy van. – Á, nézd csak!
Kicsit még kelhetett volna. Apám azt mondta, az igazán jó kenyeret másnap is meg lehet enni. A rossz kenyeret meg azonnal kell.
Megfogom a kezét. A bőr papírszáraz, a csontok kitüremkednek.

Mi történt velük? – ismétlem. Kierőszakol magából egy nevetést.
Mi ez a kérdezősködés, Sage? Egyszeriben könyvet akarsz írni rólunk?
Válaszként átfordítom a karját, és óvatosan feltűröm a blúz ujját, hogy láthatóvá váljon a kék tetoválás elmosódott széle.
Nem én vagyok a családban az egyetlen, akinek sebei vannak, Nagyi mormolom.

Elhúzza a karját, és lerángatja az anyagot.
Nem kívánok erről beszélni.

Nagyi! Nem vagyok már kislány...
Nem – mondja hirtelen.

Beszélni akarok neki Josefről. Meg akarom kérdezni az SS-katonákról, akiket ismert. Miközben tudom, hogy nem fogom.

Nem azért, mert nagymama nem akar beszélni erről, hanem mert szégyellem, hogy a férfi, akivel összebarátkoztam – akinek főztem, akihez jártam, akivel nevetgéltem –, egyszer régen talán halálra rémítette.
Amikor idejöttem, Amerikába, új élet kezdődött a számomra – mondja most. – Minden, ami előtte volt... mintha egy másik emberrel történt volna.
Ha a nagymamám mindent elölről kezdett, Josef Weber miért ne tette volna ugyanezt?
Hogy csinálod? – kérdem halkan, s már nemcsak róla vagy Josefről van szó, de rólam is. – Hogyan tudsz úgy felkelni reggelenként, hogy nem emlékszel?
Nem mondtam, hogy nem emlékszem – javít ki a nagymamám. – Csak azt, hogy el akarom felejteni. – Hirtelen elmosolyodik, éles határvonalat húz az eddigi beszélgetés és a továbbiak között. – Na hát! Az én gyönyörű unokám nem azért jött ide, hogy a régmúltról diskuráljunk, igaz? Mesélj, mi újság a pékségben?
Annyiban hagyom a *gyönyörű* jelzőt.

Sütöttem egy kenyeret, amiben megjelent Jézus arca – jelentem be. Ez a legelső dolog, ami eszembe jut.
Ne mondd! – nevet nagyanyám.

És ki szerint?

Aki szerint Isten egy kézműves cipóban akar megnyilatkozni.

Lebiggyeszti az ajkát.

Hát, voltak idők, amikor én egyetlen morzsában is megláttam Istent.
Rájövök, hogy olajágat nyújt felém, múltjának egy darabkáját.
Mozdulatlanul várom, hogy folytassa.

Tudod, ez hiányzott a legjobban. Nem az ágyunk, az otthonunk, még csak nem is a szüleink. Mindig az ételről beszéltünk. Süt burgonyáról és marhaszegyről, pirogról és babkáról. Hogy mit meg nem adnék az apám barheszéért, ahogyan frissen kikerült a kemencéből.
Hát ezért süt a nagymamám minden héten négy kenyeret, mikor ő maga egyet is alig eszik meg. Át akarja élni a fényűzést, hogy szétoszthatja a maradékot azok között, akik éhesek.
Amikor a mobilom megcsörren, elfintorodom. Nyilván Mary az, rám akarja borítani az asztalt, amiért Robena érkezett meg helyettem az éjszakai műszakra. Ahogy elővesszem a telefont, már látom, hogy a szám ismeretlen.
Itt Vicks nyomozó, Sage Singert keresem.
Hű – ismerek rá a hangjára. – Tényleg nem gondoltam, hogy visszahív.
Végeztem egy kis kutatómunkát. Továbbra sem tudunk segíteni, de ha tovább akarja vinni az ügyet, javaslom az FBI-t.
Az FBI-t. Jókora lépésnek tűnik a helyi rendőrőrs után. Az FBI tartóztatta le John Dillingert és a Rosenberg házaspárt; találta meg az ujjlenyomatot, ami alapján elítélték Martin Luther King gyilkosát. Nagy horderejű, nemzetvédelmi kockázattal járó ügyekkel foglalkoznak, nem sok évtizedes háborús bűnökkel. Nyilván röhögőgörcsöt kapnak, mielőtt még befejezhetném.
Felnézek, és látom nagyanyámat a konyhai pultnál, ahogyan becsomagolja az egyik barheszt.

– Mi a számuk? – kérdezem.

Kész csoda, hogy baleset nélkül visszajutok Westerbrookba; iszonyú fáradt vagyok. A saját kulcsommal beengedem magam a pékségbe, és rátalálok Robenára, aki egy nagy liszteszsákon ülve, arcát a munkapultra hajtva szunyókál.

Viszont veknik hűlnek a polcon, és az illatok alapján valami van a sütőben.
– Robena – rázom meg gyengéden. – Itt vagyok. Felül.
Sage! Csak elbóbiskoltam egy percre...
Semmi baj. Köszönöm, hogy kisegített. – Belebújok a köténybe, és megkötöm a derekamon. – Milyen volt Mary, mondjuk, egy tízes skálán?
Tizenkettő körül. Fel van pörögve, mert holnap nagy forgalomra számít, hála a Jézus- cipónak.

Halleluja – mondom fanyar hangon.
Hazafelé menet megpróbálkoztam a helyi FBI-iroda számával, csak hogy közöljék: a csoport, amelyikkel *igazából* beszélnem kellene, a washingtoni igazságügyi minisztériumhoz tartozik. Több számot is adtak, de az Emberi Jogi és Különleges Bűnüldözési Részleg nyilván a bankokkal együtt zár. A hangrögzítő megadott egy újabb számot arra az esetre, ha szükséghelyzet lenne.

Nem könnyű szükséghelyzetnek minősíteni az esetet, tekintve, milyen régóta titkolózik Josef a világ előtt.
Ezért is döntöttem úgy, hogy befejezem a sütést, berakodom a cipókat az üvegketrecbe, és elmegyek, mielőtt Mary kinyitná a boltot. Majd otthonom magányából elintézem a hívást.
Robena végigvezet a különféle időzítőkön, melyek némelyike a sütési, más a felfuttatási, megint más a kelesztési időt méri. Amikor úgy érzem, felvettem a ritmust, kikísérem, köszönetet mondok neki, és bezárom mögötte az ajtót.
A tekintetem azonnal megállapodik a Jézus-cipón.

Utólag nem tudok majd magyarázatot adni Marynek arra, amit teszek.
A kenyér szikkadt, kemény, mint a kő, az arcot kirajzoló magvak és színezőanyagok máris kezdenek megfakulni. Fogom a lapátot, amivel ki-be emelem a vekniket a fatüzelésű kemencébe, és belököm a Jézus-cipót az ásító tűztorokba, a kemence dohogó lángjai közé.
Robena készített bagetteket és zsemléket; hajnalra különféle más kenyerek is elkészülhetnének, ám ahelyett, hogy a szokott menetrend szerint haladnék, változtatok az étlapon. Fejben számolom ki a szükséges mennyiségeket, mielőtt összekeverem a cukrot és vizet, élesztőt és olajat, sót és lisztet.
Lehunyom a szemem, és belélegzem a búza édes illatát. Elképzelem az üzletet az ajtó felett a kis csengővel, ami megszólal, valahányszor egy vásárló belép; a kasszába hulló aprópénzek dallamos csörgését, amire egy lány talán felnéz könyvéből, amibe addig temetkezett. Az éjszaka hátralévő részében csakis egyetlen receptből sütök, így mire a nap felderíti a horizontot, a Mindennapi Kenyerünk polcait zsúfolásig megtöltik dédnagyapám barheszei, s aki látja, el se hinné, hogy létezik egyáltalán éhínség.
Folyton elszunyókáltam a piacon. Nem sokat aludtam, mióta eltemettem apámat – ha nem is azzal a körítéssel és harsonaszóval, ahogyan elképzelte, csak szép csendben, a ház mögött. Mégsem a gyász okozta álmatlanságom, hanem a szükség.
Nem tudtam megfizetni az adót. Nem volt félretett pénzünk, és egyetlen bevételünk a piacról származott, ahol a napi sütést árultuk. Azelőtt apám sütött, míg én a téren árultam. Mostanra csak én maradtam.

Azon kaptam magam, hogy látástól vakulásig robotolok. Éjszaka felgyűrtem a blúzom ujját, és a tésztát dagasztottam; amíg keltek, folytattam a többivel; s mintha csak véletlen lenne, akkor vettem ki a legutolsó adag kisült kenyeret a kemencéből, amikor a nap megjelent a látóhatáron. Akkor megtöltöttem a kosaram, és elzarándokoltam a piacra, ahol küszködve tudtam csak ébren maradni, amíg eladtam az árut.

Nem tudtam, meddig leszek képes ezt csinálni, de akkor sem engedhettem, hogy Baruch Beiler elvegye az egyetlen dolgot, ami megmaradt nekem – az apám házát és üzletét.
Mindeközben egyre kevesebb vásárló érkezett. Az utazás kezdett túlontúl veszélyes lenni. Apám csupán egyike volt annak a három embernek, akit azon a héten a falu külső részein találtak meg, beleértve egy kisgyermeket is, aki elkóborolt az erdőbe, hogy soha többé ne térjen vissza. Mindnyájukat ugyanúgy eltorzították és szétmarcangolták, mintha egy vérengző vadál at lenne a tettes. A halálra vált városiak inkább megéltek a saját konyhakertjükből és ették a konzerveket. Előző nap alig tucatnyi vásárlót láttam; ma eddig összesen hatot. Még a boltosok közül is többen úgy döntöttek, biztonságosabb a zárt ajtók mögött. A piac szürke, kísérteties hel yé vált, ahol a szél halálos figyelmeztetéseket fütyült a kockakövek felett.
Arra ébredtem, hogy Damian rázogat.

Csak nem rólam álmodsz, szépségem?

kérdezte. Kinyújtotta kezét, végigsimított az arcomon, és letörte egy kifli csücskét. A szájába dobta a falatot. – Mmm. Majdnem olyan jól sütsz, mint apád. – Egyetlen pil anatra megjelent arcán az együttérzés.

Őszinte részvétem, Ania.

Más vásárlók is ugyanezt mondták.

Köszönöm – mormoltam.

Én meg inkább azt sajnálom – jelentette be Baruch Beiler, amint felbukkant a kapitány mögül –, hogy így vajmi kevés esélyem lesz hozzájutni az adóhoz.
Még nincs is itt a hét vége – estem pánikba. Hová mennék, ha kitenne az utcára?
Láttam a nőket, akik magukat árulták, akik árnyként, halott tekintettel kísértettek a sötét kis utcákban. Elfogadhattam Damian házassági ajánlatát, de akkor is csak ugyanazzal az ördöggel kötöttem paktumot. Ha pedig hajlék nélkül maradok, mennyi időbe telik a bestiának, hogy rám is rám találjon?

A szemem sarkából láttam valakit közeledni. A férfit, aki nemrég költözött ide, aki pórázon vezette a fivérét. Elsétált mel ettem anélkül, hogy egy pil antást is vetett volna a kenyérre, és megál t az üres fabódé előtt, ahol máskor a mészáros árulta a portékáját. Amikor felém fordult, mintha tüzet gyújtottak volna a gyomromban.
Hol a mészáros? – kérdezte.

Ma nem nyitott ki – feleltem halkan. Rájöttem, hogy fiatalabb, mint elsőre tűnik, csak alig néhány évvel idősebb nálam. Szeme a létező legfurább színű: csil ogó arany, mintha csak belülről világítana. A bőre kipirult, orcáján élénken színes foltokkal. A haja rendezetlenül hul t a homlokába.
Csak egy fehér inget viselt, ugyanazt, amit a múltkorában húsra cserélt kabát alatt. Belegondoltam, aznap vajon mit próbál áruba bocsátani.
Nem szólt semmit, csak résnyire szűkült szemmel nézett rám.
A boltosok beijedtek – közölte Baruch Beiler. – Ahogyan mindenki más ebben az átkozott városban.

Nem mindenkinek van vaskapuja, hogy kint tartsa a bestiát – jegyezte meg Damian.

Vagy bent – mormoltam magam elé, de Beiler így is meghal ott.
Tíz zlotyi – sziszegte. – Péntekre. Damian zubbonya zsebébe nyúlt, és előhúzott egy bőrtarsolyt. Leszámolta az érméket a tenyerébe, és odavetette őket Beilernek.
Az adósság megfizetve – mondta. Beiler letérdelt, hogy felszedegesse a pénzt. Aztán felállt, és megvonta a vállát.
A következő hónapig. – Azzal elindult nagy háza felé, és bezárta a kaput, mielőtt eltűnt a vaskos kőfalak mögött.
A mészáros üres bódéja elől a férfi és testvére minket figyelt.
Nos? – fordult felém Damian. – Az apád nem tanított neked jó modort?

Köszönöm.

Inkább mutasd ki *, mennyire hálás vagy – vigyorodott el. – Kifizettem az adósságodat Beilernek, tehát most már nekem tartozol.*

Nagyot nyeltem, lábujjhegyre álltam, és megcsókoltam az arcát.
Megragadta a kezem, és az ágyékához nyomta. Amikor próbáltam elrántani, az enyémhez préselte száját.
– Tudod, hogy bármikor elvehetném, amit akarok. – Ujjai rákulcsolódtak a fejemre, és olyan erősen szorították a halántékomat, hogy nem tudtam gondolkodni, még figyelni is alig. – Csakis szívjóságból kínálom fel neked a választás lehetőségét.
Az egyik pillanatban még ott állt, a másikban már nem. Elestem, a kockakövek élesen vájtak a lábamba, ahogyan az aranyszemű férfi elrántotta Damiant, és a földre szegezte.
– Már választott – recsegte nyers hangon, bele a kapitány arcába. Ahogyan elhátráltam a

verekedőktől, a bőrálarcos fiú rám meredt.

Azt hiszem, mindketten ugyanabban a pillanatban döbbentünk rá, hogy senki sem tartja a pórázát.
A fiú hátravetette a fejét, és rohanni kezdett.
Léptei puskalövésekként visszhangoztak, ahogyan átszelte a néptelen teret.
Mindez elvonta a testvére figyelmét, ennyi pedig elég volt Damiannek ahhoz, hogy tiszta erőből állon találja. A férfi feje hátravágódott, de küszködve talpra állt, és a fiú után rohant.
– Fuss csak – törölte le Damian a vért a szája széléről –, úgysem menekülsz.
LEO A nő elfúlt hangon beszél a telefonba.

– *Évek óta* próbálom megtalálni – állítja.
Ez az első figyelmeztető jel. *Annyira* nem nehéz megtalálni minket – elég feltárcsázni az igazságügyi minisztériumot és megemlíteni a hívás okát, máris kapcsolják az Emberi Jogi és Különleges Bűnüldözési Részleget. Mi pedig fogadunk és komolyan veszünk minden hívást. Megkérdem hát a nő nevét.

Miranda Coontz – feleli –, de a Coontz a férjezett nevem. A lánykori nevem Schultz.
Mrs. Coontz... nagyon rosszul hallom önt.
Suttognom kell – árulja el. – Hallgatózik. Mindig akkor toppan be, amikor próbálom elmondani valakinek, hogy kicsoda valójában... Ahogy folytatja, csak arra várok, mikor hangzik el a *náci* vagy akár a *második világháború* kifejezés. A mi osztályunk nyomoz azok után, akik emberiség elleni bűnöket követtek el, mint a népirtás, kínzás és háborús bűnök. Mi vagyunk az igazi náci-vadászok, bár közel sem olyan izgalmasak, mint ahogy a moziban vagy a tévében látni. Én sem vagyok Daniel Craig, Vin Diesel vagy Eric Bana, csak a jó öreg Leo Stein. Nem hordok pisztolyt – választott fegyverem egy Genevra nevű történész, aki hét nyelven beszél, és sosem mulaszt el rámutatni, ha rám fér egy hajvágás vagy a nyakkendőm nem megy az ingemhez. Olyan munkát végzek, ami napról napra nehezebb lesz, ahogy a holokauszt szörnyűségeit elkövető nemzedék lassan kihal.
Tizenöt percen át hallgatom Miranda Coontzot, akit mindenhová követnek, ezért kezdi úgy érezni, hogy az FBI orgyilkost küldött a megölésére.
Kettes számú figyelmeztető jel. Először is, az FBI nem gyilkoltat meg csak úgy embereket. Másodszor, ha *mégis*, a nő már rég halott lenne.
Az a helyzet, Mrs. Coontz – szólok közbe, amikor végre levegőt vesz –, hogy szerintem nem a megfelelő helyre kapcsolták...
Ha odafigyel rám, maga is látni fogja – ígéri. – Összeáll a kép.

Nem most először tűnődöm el azon, hogy egy hozzám hasonló fickó harminchét éves, néhai osztályelső a Harvard jogi karán – miért mond nemet a biztos előléptetésre és szédítően magas fizetésre egy jól menő bostoni ügyvédi irodánál, csak hogy a köztisztviselői bértábla alapján kapja a fizetését, és az EJKBR helyettes vezetője legyen. Egy párhuzamos univerzumban fehérgalléros bűnözők ellen emelnék vádat ahelyett, hogy olyan egykori SS-katonák ügyében nyomozzak, akik meghalnak, mielőtt döntenének a kiadatásukról. Vagy éppen Mrs. Coontz-cal társalogjak. Ugyanakkor nem kellett sok időt eltöltenem a vállalkozói szférában, hogy megértsem: jog és igazság nem feltétlenül fedi egymást. Olyannyira, hogy az igazság a legtöbb tárgyaláson mellékes. Miközben van hatmillió ember, akinek hazudtak a második világháború idején, és valaki tartozik nekik az igazsággal.
– ...hallott már Josef Mengeléről? Felkapom a fejem. Természetesen hallottam már Mengeléről, a halál angyaláról, az auschwitz-birkenaui tábor orvosáról, aki embereken kísérletezett, és aki a vagonokban érkező rabokat szortírozta – jobbra a munkaképesek, balra az azonnali halálra ítéltek.

Habár objektív értelemben kijelenthetjük, hogy Mengele nem fogadhatott személyesen minden transzportot, szinte minden általam ismert auschwitzi túlélő megerősítette, hogy ő várta a transzportját – függetlenül attól, hogy erre milyen napszakban került sor. Ez is példa arra, hogy miután ennyi mindent megírtak Auschwitzról, a túlélők néha összemossák ezeket a beszámolókat saját személyes tapasztalataikkal. Nem kétlem, valóban őszinte meggyőződéssel hiszik, hogy Mengele jelen volt érkezésükkor, de lehetett a fickó bármekkora szörnyeteg, aludnia neki is kellett.

Ami azt jelenti, hogy *más* szörnyetegek várták helyette a transzportokat.
Mindenki azt hiszi, hogy Dél- Amerikába menekült – folytatja Mrs. Coontz.
Magamba fojtok egy sóhajt. Amit azt illeti, *tudom,* hogy Brazíliában élt és halt meg.
Életben van – suttogja a nő. – Újjászületett, a macskám képében. Még hátat sem merek fordítani neki, nehogy velem is végezzen.

Szent Isten – mormolom.

Tudom – ért egyet Mrs. Coontz. – Azt hittem, egy játékos kiscicát hoztam ki a menhelyről, de egy reggel arra ébredtem, hogy jeleket karmolt a mellemre...
Minden tiszteletem mellett, Mrs. Coontz, ebből még aligha következik, hogy Josef Mengele macska képében reinkarnálódott.
– Márpedig azok a macskakaparások – teszi hozzá síri hangon – egy *horogkeresztet* formáltak.
Lehunyom a szemem.
Talán csak másik háziállatra van szüksége – vetem fel.
Volt egy aranyhalam, de le kellett húznom a vécén.
Szinte félek megkérdezni:

Miért? Habozik felelni.
Fogalmazzunk úgy, hogy Hitler újjászületésére is van bizonyítékom. Sikerül leráznom azzal, hogy továbbítom az ügyét egy történésznek, ami igaz is – ha legközelebb Genevra felbosszant valamivel és vissza akarok vágni, elmondom neki az egészet. Viszont alig teszem le Miranda Coontzot, a titkárnőm újra bejelentkezik.
– Telihold van vagy ilyesmi? – kérdezi. – Van még valaki a kettesen. A helyi FBI-iroda irányította ide.
Vetek egy pillantást az asztalomon tornyosuló iratokra: a Genevra által beküldött jelentésekre.
Egy gyanúsított elleni vádemelés lassú és fáradságos munka, ráadásul az én esetemben sokszor eredménytelen is. Utoljára 2008-ban jutott el egy eset a tárgyalási szakba, de az eljárás végére a vádlott ekkor is meghalt. Épp az ellenkezőjét tesszük annak, amit a rendőrök:
ahelyett, hogy szembesülnénk egy bűnténnyel és próbálnánk kideríteni, ki követte el, mi egy névvel kezdünk, amit azután átfuttatunk egy adatbázison, hátha találunk egyezést valakivel, aki ezen a néven él – csak ezután kezdhetjük el kivizsgálni, hogy mit is tett a háború során.
Nevekből pedig sosincs hiány.

Újra felveszem a kagylót.

Itt Leo Stein – szólok bele.

Hm – hallok egy női hangot. – Nem tudom, ez-e a megfelelő hely...
Megmondom, ha elárulja, milyen ügyben telefonál.
Az egyik ismerősöm feltehetően SS-tiszt volt.
Nálunk az ilyen hívás külön kategória: náci a szomszédom. A szomszédom, aki mellesleg kiállhatatlan fickó, folyton belerúg a kutyába, ha a telkére téved, és hívja a városházát, ha a másik

tölgyfájáról az o füvére potyognak a levelek. Eközben európai akcentussal beszél, hosszú bőrkabátban jár és német juhászkutyája van.

Megtudhatnám a nevét?

Sage Singer – feleli a nő. – New Hampshire-ben élek, ahogy ő is.
Ettől kicsit jobban odafigyelek.

New Hampshire remek búvóhely, ha valaki náci. Soha senki nem gondolna arra, hogy New Hampshire-ben keresse.
És hogy hívják az ismerősét?

Josef Weber.

És azért gondolja, hogy SS-tiszt, mert...
Ő mondta – fejezi be a nő. Hátradőlök a székemben.
Ő *mondta*, hogy náci? – Egy évtizede csinálom ezt, de ilyet még nem hallottam. Az a feladatom, hogy leleplezzem ezeket a bűnözőket, akik hetven év múltán joggal érzik úgy, hogy megúszták. Soha egyetlen vádlott sem vallott önszántából, csak ha már annyira sarokba szorítottuk a tényekkel, hogy nem maradt más választása.
Mi... ismerősök vagyunk – folytatja Sage Singer. – Azt akarja, hogy segítsek neki meghalni.
Mint Jack Kevorkian? {9} Halálos beteg?

Nem. Épp ellenkezőleg... a korához képest nagyon is jól van. Úgy gondolja, hogy valamiféle igazságtétel lenne, ha én is részt vennék benne, mert a családom zsidó.
És *maga*?

Számít ez?

Nem, nem számít. Én zsidó vagyok, de a részleg fele nem az.
Említette, melyik táborban volt?

Használt egy német szót...

Toten... oten... valami?

Totenkopfverbände? – segítem ki.

Az!

Lefordítva: a halálfejes osztag.

Nem egy adott helyszín, hanem az SS egyik különítménye, amelyik a Harmadik Birodalom koncentrációs táborait működtette.
1981-ben az irodám nyert egy fontos ügyben, a *Fedorenko kontra Egyesült Ál amok* ban. A legfelsőbb bíróság akkor úgy döntött – szerény véleményem szerint nagyon bölcsen –, hogy aki őrként egy náci koncentrációs táborban dolgozott, az szükségszerűen részt vett az ott elkövetett háborús bűnökben is. A táborokban mindenki egymáshoz kapcsolódó feladatokat hajtott végre, s hogy a rendszer működjön, mindenkinek el kellett végeznie a maga feladatát. Ha valaki nem

tette, az egész gépezet leállt. Vagyis nem számított, hogy az adott fickó mit csinált – ténylegesen meghúzta-e a ravaszt vagy a Zyklon-B gázt adagolta az egyik kamrában –, az ellene felhozott vád már attól megállt, ha bizonyítást nyert, hogy az SS-TV tagjaként egy koncentrációs táborban dolgozott.
Ami persze még semmit sem jelent erre az esetre nézve.
Még egyszer, mi a fickó neve? – kérdem újból.
Josef Weber.

Megkérem, hogy betűzze, azután leírom a nevet a jegyzettömbbe, és kétszer aláhúzom.
Mondott mást is?

Mutatott magáról egy fényképet. Katonai egyenruhát viselt rajta.
Milyen egyenruhát?

SS-egyenruhát – feleli.

Ezt pedig abból tudja, hogy...?

Oké – ismeri el. – Tudja, olyat, amilyet a filmeken látni.

Két dolog is van. Nem ismerem Sage Singert, lehet akár egy elmegyógyintézet frissen szabadult páciense is, aki csak kitalálja az egészet, ahogy nem ismerem Josef Webert sem, akire talán szintén ráférne egy gyógykezelés. S akkor még ott van a tény, hogy egy évized alatt soha ilyen tárgyilagos hangú állampolgári bejelentést nem hallottam, ami igaznak bizonyult volna. A legtöbb tipp, ami alapján nyomozni kezdünk, olyan ügyvédektől érkezik, akik egy válóperes eljárásban az asszonyt képviselik, és – kora vagy európai származása alapján – azt remélik, a férfiról kiderül, hogy náci háborús bűnös. A bíró bármit megítél, ha a fickóról kiderül, hogy egy szörnyeteg, csakhogy ezek a vádak kivétel nélkül koholmányok.
Magánál van a fénykép? – kérdezem.
Nem – ismeri el. – Nála maradt. Hát persze.
Megdörgölöm a homlokom.

Meg kell kérdeznem... van német juhásza?
Csak egy dakszlija.

Az lett volna a másik tippem – mormolom. – Oké. Mióta ismeri ezt a Josef Webert?
Úgy egy hónapja. Akkor kezdett ugyanabba a terápiás csoportba járni, ahová az édesanyám halála után én.

Őszinte részvétem – mondom gépiesen, pedig érzem, hogy nem erre a gesztusra vár. – Szóval, nem állíthatjuk, hogy mélyen ismerné a személyiségét, vagy hogy miért állítana olyasmit, amit el sem követett...
Az Isten szerelmére, *maguknak* meg mi bajuk? – tör ki. – Először a zsaruk, aztán az FBI... nem kellene *legalább* esélyt adniuk a dolognak? Honnan *tudják*, hogy nem mond igazat?
Onnan, hogy ennek semmi értelme, Singer kisasszony. Ha valaki fél évszázadon át rejtőzködik, miért dönt hirtelen a lelepleződés mellett?
Nem tudom – felel őszintén. – Bűntudatból? Fél az ítélet napjától? Lehet, hogy csak belefáradt, tudja? Épp eleget élt hazugságban...
Ezzel végre megfog, mert ez olyan átkozottul emberi. Az emberek a náci háborús bűnösökkel kapcsolatban akkor követik el a legnagyobb hibát, amikor feltételezik, hogy mindig szörnyetegek

voltak, a háború előtt, alatt és után. Hát nem. Hétköznapi emberek voltak, kifejlett lelkiismerettel, akik rossz döntéseket hoztak, ezért ürügyeket kellett találniuk önmaguk számára, amikor visszatértek hétköznapi életükhöz.
Nem tudja véletlenül, mikor született? – kérdem.
Azt tudom, hogy a kilencvenes éveiben jár...
– Jó, akkor megpróbáljuk lefuttatni a nevét, hátha találunk valamit. A nyilvántartásunk korántsem teljes, de ennél jobb nincs a világon, harmincévnyi kutatómunka van benne.
Azután mi lesz?

Feltéve, hogy találunk valamit, vagy más okból úgy tűnik, hogy állítása talán megállja a helyét, megkérem, hogy beszéljen a vezető történészünkkel, Genevra Astanopoulosszal. Ő egy sor kérdést fog feltenni, amivel segítheti a további nyomozást, de azt el kell mondanom, Singer kisasszony, hogy bár évente több ezer bejelentést kapunk, egyik sem bizonyul helytállónak. Az irodám 1979-es megalakulása előtt is csupán egyetlen hívás akadt, ami alapján a chicagói államügyészi hivatal eljárást indított egy állítólagos háborús bűnös ellen, akiről aztán kiderült, hogy nem csupán ártatlan, de maga is a nácik *áldozata*. Azóta sem akadt olyan állampolgári bejelentés, amely jogilag életképes ügyet eredményezett volna. Sage Singer egy pillanatra elgondolkodik.

– Akkor azt mondanám, éppen itt az ideje egynek.
Mindent egybevetve, Michel Thomas a szerencsések közé tartozott. Egy koncentrációs tábor lakójaként megmenekült a nácik elől, azután csatlakozott a francia ellenálláshoz, majd egy harci különítményhez, mielőtt az amerikai kémelhárítás munkáját segítette. A második világháború utolsó hetében kapott egy tippet, miszerint München közelében egy konvoj fontos rakományt szállít.
Amikor megérkezett Freimannba, egy papírgyár raktárába, meg is találta azokat a dokumentumokat, amelyeket itt akartak bezúzni: a náci párt több mint tízmillió tagjának adatlapját. Az iratokat felhasználták a nürnbergi tárgyalásokon, majd a későbbiekben a háborús bűnösök azonosításához, felkutatásához és elítéléséhez. Az EJKBR történészei itt próbálkoznak legelőször. Ez nem jelenti azt, hogy aki nincs benne a nyilvántartásban, az nem náci, de az biztos, hogy az egybeesés nagyban megkönnyíti a dolgot.
A helyén találom Genevrát.

Le kellene futtatnod egy nevet – kezdem.
Miután Németország a kilencvenes években újra egyesült, az Egyesült Államok visszaszolgáltatta a Berlini Központi Irattárat, az SS és a náci párt teljes nyilvántartásával együtt, amit az amerikai hadsereg katonái a második világháború után foglaltak le ám előtte még mikrofilmre vette az egész anyagot. Ha figyelembe vesszük ezt, továbbá azt, hogy a Szovjetunió felbomlásával rengeteg új információra derült fény, biztos lehetek abban, hogy Genevra előás valamit.
Már ha van mit előásni. Felnéz rám.
Összekávéztad a nyakkendőd. – Kihúzza a tollat, amit a fejére tornyozott, madárfészekre emlékeztető sárga kazalban tart. – Jobb lesz lecserélned még a randi előtt.
Honnan tudod, hogy randim lesz? – kérdezem.
Anyád ma reggel telefonált, azt mondta, rugdaljalak ki az ajtón, ha még hatkor is itt lennél.

Ez nem lep meg. Semmilyen optikai szál, ethernet vagy vezeték nélküli rendszer nem lehet olyan gyors, mint ahogyan a hírek egy zsidó családban terjednek.
Majd szólj, hogy ne felejtsem el vízbe fojtani – kérem Genevrát.
Nem lehet. Akkor engem is felkötnének bűnrészességért. – Rám vigyorog a szemüvege felett. – Amellett, Leo, anyád üdítő változatosság a számomra. Egész nap olyanokról olvasok, akik

világuralomról és faji felsőbbrendűségről álmodtak.
Mennyivel édesebb, ha valaki unokákra vágyik!

Vannak unokái. Három is, a nővérem jóvoltából.
Csak nem tetszik neki, hogy a munkád az életed szerelme.
Az se tetszett neki, amikor Diana volt az életem szerelme. – Öt éve mondták ki a válást, s meg kell valljam, az egészben az a legrosszabb, hogy igazat kellett adnom anyámnak: a lány, akit álmaim asszonyának hittem, igazából sosem illett hozzám. Nemrég belefutottam a metrón. Újra férjhez ment, és van egy gyereke, meg egy másik útban. Udvariasan elcsevegtünk, amikor a nővérem hívott – azt kérdezte, el tudok-e jönni az unokaöcsém hétvégi szülinapjára. Hallotta, ahogy elköszöntem Dianától, és rá egy órával anyám már meg is szervezte nekem ezt a vakrandit.
Na, *ilyen* gyors a zsidó családi hálózat.
Le kell futtatnod egy nevet – ismétlem.
Genevra elveszi tőlem a papírt.

Hat harminchat van – jelzi. – Ne akard, hogy hívjam anyádat.
Kifelé útba ejtem az íróasztalom, hogy magamhoz vegyem az aktatáskám és a laptopom, amelyek nélkül úgy érezném magam, mintha nem lenne kezem vagy lábam.
Ösztönösen tapogatom ki az övemet, az ott tartott BlackBerryt. Azután egy pillanatra leülök, és beütöm a Google keresőjébe Sage Singer nevét.
Persze minden alkalommal használom ezt a módszert. A legtöbbször azért, hogy igazolva lássam: a hívó (mondjuk Miranda Coontz) reménytelen klinikai eset. Sage Singer mégsem emiatt érdekel. Megragad bennem füstös hangja.
Olyan, mint az első őszi este, amikor az ember tüzet rak a kandallóban, megiszik egy pohárka portóit, és a kutyával az ölében elalszik. Nem mintha lenne kutyám *vagy* portóim, de ez most nem számít.
Ha más nem, ez mindenképp bizonyítja, hogy ott a helyem azon a vakrandin. Sage Singer hangja talán fiatalosnak tűnik, de alighanem koravén – végtére is azt mondta, Josef Weber a barátja. Az anyja is nemrégiben halt meg, nyilván öregkorában. A füstös hang pedig azt is jelezheti, hogy végigbagózta az életét.
Ugyanakkor New Hampshire-ben az egyetlen Sage Singer egy kis kávézó pékje. Áfonyás lepényének receptje szerepel egy helyi magazin életmód-mellékletében.
A neve felbukkan abban a cikkben is, ami Mary DeAngelis új pékségének megnyitójáról tudósít.
Rákattintok a Hírek fülre, és egy helyi tévécsatorna egyik tudósításába botlom, amit épp tegnap töltöttek fel.
„Sage Singer – hallom a riporter hangját – a pék, akinek keze alól kikerült a Jézus-cipó.”
A mi?

A klip amatőr videó egy copfos nőről, aki elfordítja arcát a kamerától. Az arcán egy pillanatra a lisztfoltot is látni, mielőtt hátat fordít a rivaldafénynek.
Nem erre számítottam. Amikor az állampolgárok hozzánk telefonálnak, általában többet beszélnek magukról, mint az általuk megvádolt személyekről – egy konfliktust akarnak megoldani, régi sérelmeket dédelgetnek magukban, figyelemre vágynak. Az ösztönöm azt súgja, ezúttal másról van szó.
Talán Genevra ezúttal talál valamit. Ha Sage Singer egyszer meg tudott lepni, talán még egyszer képes lesz rá.
Lefogadom, hogy az én kocsimban van a világ legutolsó nyolcsávos magnója. Amíg a Beltwayn időzöm a csúcsban, Breadet és Chicagót hallgatok. Szeretek úgy tenni, mintha a köröttem toporgó autókban is mindenki nyolcsávosokat hallgatna; mintha visszatértünk volna az egyszerűbb időkbe.

Tudom, milyen fura ez, ha figyelembe vesszük, mennyivel kisebb lett a világ a műszaki fejlődésnek hála, és mennyit profitált ebből a saját irodám is. Vagy ami még jobb: a nyolcsávos már nem is fura, hanem *retró.*
Ezeken tűnődöm, meg hogy elmondjam-e vakrandimnak: annyira tragikusan le vagyok maradva, hogy az iTunes helyett az eBayen veszem a zenéimet. Amikor a legutóbb vettem részt ilyen alkalmon (egy kollégám hozott össze a felesége unokanővérével), a vacsora alatt végig az Aleksandras Lileikis-esetről meséltem; végül a nő a migrénjére hivatkozva kimentette magát még a desszert előtt, és inkább metróval ment haza. Az igazság az, hogy nem értek az üres csevegéshez. Részletekbe menően ismerem a darfúri vérengzést, miközben az amerikaiak többsége talán azt se tudja, erre melyik országban került sor. (Csak mondom: Szudánban.) Másfelől, nem tudok fecsegni a fociról, sem a legutóbbi regényről, amit olvastam.
Nem tudom, ki kivel fekszik össze Hollywoodban. És nem is igazán érdekel. Annyi sokkal fontosabb dolog létezik a világban.
Visszaellenőrzöm az étterem nevét a BlackBerryre írt emlékeztetőn, mielőtt belépek. Már látom, ez is olyan hely, ahol „ínyenc" fogásokat szolgálnak fel: apró erdei gomba méretű kedvcsinálókat és olyan kimondhatatlan nevű ételeket, mintha valakinek más dolga sem lenne, csak olyanokat kitalálni, mint tőkehalikra és vadtormamag; marhaszegy, cukrozott tojásmáz és borecettel meghintett salátaágy.
Miután elárulom a főpincérnek a nevem, a hátsó traktusban álló egyik asztalhoz vezet, ahol olyan sötét van, hogy képtelen leszek megítélni, mennyire vonzó a randim. Már megérkezett, s ahogy megszokom a fény hiányát, azt is látom, hogy igen, vonzó, leszámítva talán a haját, amit olyan magasra tornyoz, mintha járványos nyakszirtmerevedését próbálná kompenzálni.
Ön nyilván Leo – mosolyog. – Irene vagyok.

Rengeteg ezüstöt visel, zömét a dekoltázsába ékelve.
Brooklyn? – találgatok.

Nem – ismétli lassabban. – I- rene.
Nem... úgy értem, az akcentusa... Brooklynból való?
Jersey-ből – feleli Irene. – Newarkból.
Az autólopás fellegvárából.

Tudja, hogy több autót tulajdonítanak el ott, mint Los Angelesben és New Yorkban együttvéve?
Nevet. Mintha tüsszentene.

És anyám még aggódott, hogy Prince George megyében élek. Pincér érkezik egy sor különleges ajánlattal, meg hogy felvegye az italrendelésünket. Kérek egy bort, amiről semmit sem tudok. Az alapján választom ki, hogy nem a legdrágább a listán, de nem is a legolcsóbb, mert akkor skótnak tűnnék.

Azért ez fura, nem? – jegyzi meg, azután vagy rám kacsint, vagy valami a szemébe megy. – A szüleink ismerik egymást?
Abból vezeti le, hogy anyám pedikűröse Irene apjának testvére. Azért ez nem olyan, mintha egy utcában nevelkedtek volna.
Fura – értek egyet.

Egy munka miatt költöztem ide, úgyhogy nem igazán ismerek senkit.
Ez egy nagyszerű város – felelek gépiesen, még ha nem is pontosan így gondolom. A forgalom kész rémálom, és minden napra esik valamilyen tüntetés, ami csak kezdetben dobogtatja meg az ember szívét, később már csak púp a háton, ha az ember szoros munkarendben dolgozik, és mindig

lezárják az utcákat. – Anyám biztosan mondta, de sajnos elfelejtettem... mivel is foglalkozik?
– Képesített melltartó-értékesítő vagyok – feleli Irene.
– A Nordstromben dolgozom.

– Képesített – ismétlem, miközben belegondolok, hol képesítik a melltartó-értékesítőket. Meg hogy milyen osztályzataik vannak: A, B, C, D és DD. – Ez olyan... nagyon különleges munka. Nekem kézre áll – feleli Irene, azzal felkacag. – Érti?
Aha. Persze.

Azért csinálom ezt, hogy kijárjam a sulit, és azzal foglalkozhassam, ami igazán érdekel.

– A mammográfiával?

– találgatok.

– Nem, törvényszéki tudósító akarok lenni. Azok mindig olyan stílusosak a filmekben.

– Elmosolyodik. – Tudom ám, mivel foglalkozik.
Anyám elmondta.
Annyira Humphrey Bogart!

– Nem annyira. A hivatalunk se Casablanca, csak az igazságügy zabigyereke.
Párizsról nem is álmodunk. Egy kávéfőzőt alig engedhetünk meg magunknak. Pislog.
Nem érdekes.

És eddig hány nácit kapott el?

Hát, ez egy kicsit összetett – felelek. – Eddig százhét náci háborús bűnös ellen nyertünk bírósági pert.
Hatvenhetet kitoloncoltak az országból, de nem a százhétből hatvanhetet, miután nem mind volt amerikai állampolgár... vigyázni kell a matekkal. Sajnos az általunk kiutasított vagy kiadott emberek közül csak kevés ellen indult eljárás, szégyellhetik magukat az európaiak.
Három esetet Németországban tárgyaltak, egyet az egykori Jugoszláviában, egyet pedig a néhai Szovjetunióban.
Közülük hármat ítéltek el, egyet felmentettek, egyikük esetében pedig az egészségi állapotra való hivatkozással felfüggesztették a tárgyalást, amíg a vádlott meg nem halt. Mielőtt az osztályunk létrejött, egy másik háborús bűnöst is Európába küldtünk, hogy ott folytassák le ellene az eljárást, őt elítélték és bebörtönözték. Jelenleg öt esetben folyik jogi eljárás, de valamivel több a gyanúsítottak száma... Kezd üveges lenni a tekintete.
Nem – feleli Irene. – Igazából kontaktlencsém van, komolyan. – Habozik. – De a fickók, akikre vadászik, már iszonyú *öregek*, nem?
De.

Akkor hogyan menekülhetnek ilyen gyorsan?
Ne úgy képzelje, mint egy hajtóvadászatot – magyarázom. – És valamikor szörnyű dolgokat tettek más emberekkel. Az ilyesmi nem maradhat büntetlenül.
De ez már olyan *régen* volt.

Az nem számít – árulom el neki.

Csak mert maga zsidó?

A nácik nemcsak a zsidókat vették célba. Ölték a cigányokat és lengyeleket, a homoszexuálisokat, a testi és szellemi fogyatékkal élőket is. Mindenkinek tudnia kellene, mivel foglalkozunk.
Másként milyen üzenetet küld Amerika azoknak, akik tömegével irtják az embereket? Hogy mindent megúszhatnak, ha elég idő telik el? Hogy nálunk elrejtőzhetnek, még csak a kezükre se csapunk? Minden évben százezreket utasítunk ki, akiknek csak annyi a bűnük, hogy lejárt a vízumuk vagy nem töltöttek ki belépési nyilatkozatot, de akik emberiség elleni bűnöket követtek el, azok maradhatnak? Békében leélhetik itt az életüket? Amerikai földben lelhetnek örök nyugalmat?
Nem is ébredek rá, milyen hangosan és szenvedélyesen beszélek, míg a szomszéd asztalnál ülő férfi lassan, de erőteljesen tapsolni nem kezd. Néhányan más asztaloktól is csatlakoznak. Döbbenten húzom össze magam, és próbálok láthatatlanná válni.
Irene a kezemért nyúl és összefonja ujjainkat.
Minden oké, Leo. Sőt, szerintem ez nagyon szexi.
Micsoda?

Olyan lelkesítően beszél, mint egy igazi hazafi.
Megrázom a fejem.

Igazából nem vagyok nagy hazafi, csak egy fickó, aki a munkáját végzi. Egyszerűen beleuntam abba, hogy folyton a védelmembe kell vennem a munkám célját, mintha elavulna vagy ilyesmi. Hát, azért *kicsit* elavult. Úgy értem, hány náci rejtőzködhet még? Eszembe jut Josef Weber, aki – legalábbis Sage Singer szerint – hosszú évtizedek óta ezt teszi.
Megérkezik a pincér a borral, tölt egy kóstolót. Átöblítem vele a számat, helyeslően bólintok.

Ebben a pillanatban bármilyen pancsolt lőrét lelkesen megtapsolnék, ha van benne elég alkohol.

Azért remélem, nem fogunk egész este a történelemről beszélgetni jegyzi meg könnyedén Irene. – Mert abban nem vagyok igazán jó... de kit is érdekel, ha Kolumbusz nem is Amerikát akarta felfedezni, hanem Indiát...
A Nyugat-Indiákat – szúrom közbe.
Bánom is én! Az ottani őslakosok biztos nem voltak ilyen sötétek.
Teletöltöm a poharam, és azon tűnődöm, *én* hogyan húzom ki a desszertig.
Anyám vagy rendelkezik egy hatodik érzékkel, vagy a születésemkor belém ültetett egy chipet, hogy mindig tudja, hol vagyok. Mással nem tudom megmagyarázni a tényt, hogy tévedhetetlenül abban a pillanatban csörög rám, amikor benyitok otthon az ajtón.
Szia, anya – nyomom meg a kihangosító gombját anélkül, hogy egy pillantást vetnék a kijelzőre.
Leo! Belehaltál volna, ha kicsit kedvesebb vagy ahhoz a szegény lányhoz?
Az a szegény lány két lábbal áll a földön, anya. Semmi szüksége egy ilyen fickó támogatására. Egy félresikerült vacsorából még nem tudhatod, hogy nem illetek össze érvel.

Anya! Azt hitte a Disznó-öbölről, hogy grillbüfé.
Nem mindenki járt olyan jó iskolákba, mint te, Leo.
Az ilyen dolgokat nyolcadikban tanítják! Különben pedig kedves voltam vele.

Némi szünet a vonal túlsó végén.

Értem. Szóval szerinted az kedves, hogy felhívattad magad telefonon, majd kimentetted magad

azzal, hogy az irodából keresnek, és be kell menned, mert elkapták John Dillingert?
A védelmemre legyen mondva, hogy akkor már két órája tartott a vacsora, és még az előétellel sem végeztünk.
Csak mert jogász vagy, még nem alakíthatod tetszésed szerint az igazságot. Az anyád vagyok, Leo. Az anyaméh óta olvasok a gondolataidban.

Oké, ez először is ijesztő, másodszor Lucyval talán engedhetnétek, hogy végre én válasszam meg, kivel találkozom.
A nővéred és én csak azt akarjuk, hogy boldog légy, hát akkora bűn ez? Emellett, ha arra várnék, hogy te találd meg az igazit, az én esküvői meghívómat egyenest az Ábrahám Fiaiba postázhatnád.
Ez az a temető, ahol apám is nyugszik.
Jó, csak majd add meg az értesítési címet. – Eltartom magamtól a telefont és ötletszerűen lenyomok néhány gombot. – Valaki keres a másikon – hazudom.
Ilyenkor?

– A call girl-szolgálat – tréfálkozom.

– Nem akarom megvárakoztatni Peachest...

– Tényleg a sírba viszel, Leo – sóhajt nagyot anyám.
– Ábrahám Fiai.
Megvan. Szeretlek, anya.
Én előbb szerettelek. Most mégis mit mondjak a pedikűrösömnek Irene- ról?
Hogy ha ilyen tűsarkúban flangál, bütykös lesz a lábujja – felelem, azzal leteszem.
A házamat mintha egy férfimagazinból ollózták volna ki. A pultok fekete gránitból, a kanapékon ugyanaz a szürke huzat. A bútorzat szellős és modern. A konyhaszekrények alatt kék ledek világítanak, ettől az egész hely olyan, mint a NASA űrközpontja. Egy ilyen helyen bármelyik szingli focista vagy vállalati jogász jól érezné magát. A nővérem, Lucy tehet mindenről, aki belsőépítész.
Azért alakított át mindent, hogy kiragadjon a válás utáni depresszióból, ezért nem mondhatom meg neki, mennyire sterilnek találom az egészet. Mintha valami mikroorganizmus lennék egy Petri-csészében, nem egy fickó, akinek már attól lelkifurdalása van, ha felteszi a lábát a lakk-fekete kávézóasztalra.
Leoldom a nyakkendőmet, és kigombolom az ingem, azután gondosan beakasztom az öltönyöm a szekrénybe. A szingli élet első számú agyonhallgatott törvénye: senki sem viszi el helyettünk a ruhát a tisztítóba. Vagyis aki csak ledobja az ágy végébe és minden éjjel tízig dolgozik, az cseszheti.
Bokszerben és trikóban kapcsolom be a hangrendszert – az estéhez Duke Ellington dukál –, aztán megkeresem a laptopom.

Igaz, ami igaz: sokkal izgalmasabb lenne, ha megmaradok Bostonban, a vállalati jognál (ki tudja, talán még ez a berendezés is tetszene.) Az ügyfelekkel smúzolnék ahelyett, hogy Genevra egyik jelentését bújom, és száz százalék, hogy többet tudnék lesózni nyugdíjas éveimre. Talán még egy Peaches nevű lány is ott ásítozna a kanapé másik végén... de gondoljon anyám bármit, *boldog* vagyok. Nem tudok elképzelni semmi olyat, amit szívesebben csinálnék, mint ezt.
Amikor gyakornoki állást kaptam az EJKBR-nél, még KNyI-nek, Különleges Nyomozó Irodának hívták. Apám, a második világháború veteránja, egész életemben a bevetései történetével traktált; gyerekként legbecsesebb kincsemnek a tőle kapott M35 Heer acélsisakot tartottam, belső oldalán sötét folttal, amit eskü alatt agyzselének nevezett. (Utálkozó anyám egy éjjel kicsempészte a

szobámból, amíg aludtam, és mind a mai napig nem árulta el, hogy mit művelt vele.) A suliban, hogy még nagyobb esélyem legyen bekerülni a jogi egyetemre, munkát vállaltam a KNyI-nél.

Munkatapasztalatban reménykedtem, amit odabiggyeszthetek a jelentkezési lapra, ám helyette szenvedélyt kaptam. Abban az irodában mindenki azért dolgozott, mert ezt akarta csinálni; mert őszintén hitt a munkája fontosságában, mondhattak bármit a Pat Buchanan-félék arról, hogy az amerikai kormány csak az adófizetők pénzét vesztegeti azok levadászására, akik már túl öregek ahhoz, hogy bármilyen fenyegetést is jelentsenek. Miután végeztem a Harvardon, választásom a bostoni cégekre esett. Ráböktem az egyikre, amelyik eleget fizetett ahhoz, hogy megengedhessek magamnak néhány menő öltönyt meg egy Mustang kabriót, amit persze sosem élvezhettem ki, amíg eszelős tempóban dolgoztam, hogy előléptessenek. Megvolt a pénzem és a menyasszonyom, és az ügyeim 95 százalékában a védencemnek kedvező ítéletet harcoltam ki – épp csak a lényeg hiányzott.
Írtam hát a KNyI főnökének, és egy hónappal később Washingtonba költöztem.
Igen, tudom, inkább az 1940-es évekbe vagyok való, mint a 2010- esekbe. Igen, tudom, aki a múltban él, az sosem éli meg a jelent. Azt viszont senki sem mondhatja, hogy felesleges, amit csinálok. Ha a történelem tényleg ismétli önmagát, nincs szükség egy utóvédre, aki figyelmezteti a mögöttünk jövőket? S ha én nem teszem meg, akkor ki?
A Duke Ellington-szám lejárt.

Hogy kitöltsem a csendet, benyomom a tévét. Tíz percig nézem Stephen Colbertet, de ahhoz túl szórakoztató, hogy csak háttér legyen. Folyton azon kapom magam, hogy elvonja a figyelmem Genevra jelentésétől.
Amikor a laptopom csilingelő hangon jelzi egy e-mail érkezését, lenézek a kijelzőre. Genevra.
Remélem, nem henteregsz éppen a leendő Mrs. Steinnel. Ha valami sötét oknál fogva egyedül lennél és a Rin Tin Tin *régi epizódjait néznéd, ahogy én (egy szót se szólj), akkor szeretném tudatni, hogy Josef Weber nevére nincs találat. Annyi baj legyen, főnök.*
Egy hosszú pillanatig az e-mailre meredek.

Előre szóltam Sage Singernek, hogy kicsi az esélye. Akármi is legyen az oka, Josef Weber hazudott a múltjáról, ez azonban az ő gondja, nem az enyém.
Az évek során tucatnyi gyanúsítottat kérdeztem ki. Még ha megcáfolhatatlan bizonyítékot szolgáltattam arra, hogy egy haláltáborban dolgoztak, akkor is kitartottak amellett, hogy nem tudták, mi folyik ott. Váltig állították, hogy csak a munkaosztagosokat látták, emlékeik szerint őket is jó általános állapotban. Emlékeztek a füstre, és hallották a szóbeszédet, hogy halottakat égetnek, de ők maguk sosem láttak ilyesmit, és a pletykáknak sem adtak hitelt. Ezt nevezem én szelektív emlékezetnek. Ami – láss csodát – alapvetően különbözik az általam megkérdezett túlélők emlékeitől, melyekben a krematóriumok kéményéből előgomolygó füst úgy jelenik meg, mint émelyítő, förtelmes, kénszagú bűz, zsíros és tömény, mintha íz lenne, nem is szag. Azt mesélik, ezt kellett belélegezniük, bármerre mentek. Még manapság is felébrednek arra, hogy orrukban érzik az égett hús bűzét.
A zebrák nem vetik le a csíkjaikat, a háborús bűnösök nem térnek meg. Nem lep meg, hogy Josef Weber, aki nácinak vallja magát, nem tartozik közéjük. Végtére is erre számítottam. Inkább az lep meg, mennyire szerettem volna, ha Sage Singer végre rácáfol erre az előítéletemre.
Minél tovább halogatjuk az elkerülhetetlent, annál jobb.

A ragadozó számára ezért fontos a vadászat. Nem játszadozik a táplálékkal, mint azt sokan hiszik. Csak növeli az adrenalinszintjét, míg az eléri a prédáét.
Eljön azonban a pont, amikor a várakozás többé nem lehetséges. Amikor a saját halántékunkon érezzük a préda szívdobogását, s ez lesz az utolsó tudatos gondolatunk. Amint működésbe lép az ősi ösztön, megfigyelővé válunk: látjuk magunkat, amint a húst tépjük, hogy ráleljünk az

ambróziára. Magunkba isszuk az áldozat félelmét, amit izgalomként érzékelünk. Nincs múltunk és jövőnk, sem együttérzésünk, sem lelkünk.
De ezt már tudtuk, mielőtt elkezdtük, nem igaz?
SAGE Amikor másnap este dolgozni megyek, valaki már süt a konyhámban. Ormótlan behemót, vagy két méter magas, a karján maori-stílusú tetoválásokkal. Amikor belépek, éppen tésztát darabol, szemmértékre és hihetetlen pontossággal.

Hé! – köszön olyan rágcsálószerű hangon, ami cseppet sem illik termetéhez. – Hogy s mint?
Szűrő az elmém: a társalgáshoz szükséges szavak gyorsan áthullnak a lyukakon. Meglepetésemben még a hegeimet is elfelejtem rejtegetni.
Te meg ki vagy?

Clark.

És mit csinálsz itt? Végignéz az asztalon, a falon, mindenhová néz, csak rám nem.

A búrkifliket.

Azt már nem – közlöm. – Egyedül dolgozom.
Mielőtt Clark felelhetne, Mary toppan a konyhába. Kétségkívül Rocco hívta fel a figyelmét az érkezésemre, miután az alábbi rejtélyes megjegyzéssel nyugtázta felbukkanásomat:
Utazásra vágysz / Tán a horgolás izgat? / Most itt az idő.
Látom, megismerkedtél Clarkkal mosolyog Mary az óriásra, aki elképesztő sebességgel formálja a vekniket. Belegondolok, hogy vajon használta-e felfuttatott élesztőimet, és belenézett-e a táblázataimba. Olyan érzés, mintha valaki a fehérneműim között turkálna. – Clark azelőtt a vermonti Norwichben, az Arthur király sütödében dolgozott.
Helyes. Akkor van hová visszamennie.
Sage! Clark csak azért van itt, hogy segítsen. Hogy levegye rólad a terhet. Karon ragadom Maryt, és elfordítom, hogy Clark ne hallhasson.

Mary – suttogom –, nekem nem kell segítség.
Talán úgy érzed, de nagyon is rád fér. Mi lenne, ha sétálnánk egyet?

Harcolok a könnyeimmel, miközben leküzdhetetlen késztetést érzek, hogy hisztizni kezdjek; egyszerre érzek haragot és sértődöttséget. Igaz, elmentem egy éjszakára anélkül, hogy szóltam volna a főnökömnek, de találtam helyettest. Talán a kínálatot is megváltoztattam az engedélye nélkül, viszont omlós, édes és tökéletes barheszt sütöttem. A legjobban mégis az zaklat fel, hogy a barátomnak hittem Maryt, nem a főnökömnek, ami csak megalázóbbá teszi a zéró toleranciát. Elkísér néhány vásárló mellett, akiket most Rocco szolgál ki. Ahogy elhaladunk, félrefordítom a fejem.
Mary Roccónak is elmondta, hogy meg akar szabadulni tőlem? Ő lesz az új üzleti bizalmasa, aki eddig én voltam?
Követem a parkolón és a zarándokhely kapuján át, fel a Szent Lépcsőn, míg el nem érünk pontosan arra a helyre, ahol Josef közölte velem, hogy náci.

Akkor most kirúgsz? – szakad ki belőlem.
Miért gondolod ezt?

Ó, nem is tudom. Talán mert az a hústorony az *én* konyhámban süti az *én* búrkiflimet. Ha azt hiszed, le tudsz cserélni valami kenyérgyári droiddal...

Az Arthur király éppúgy nem kenyérgyár, mint ahogy Clark sem az utódod. Csak azért van itt, hogy kicsit rugalmasabb legyen az életed. – Mary letelepszik egy gránitpadra. Áthatóan kék a szeme, mögötte a sok sisakvirággal. – Én csak segíteni próbálok, Sage. Nem tudom, hogy a stressztől, a bűntudattól vagy valami mástól, de mostanság nem vagy önmagad. Kezdesz kiszámíthatatlanná válni.

A munkámat ettől még elvégzem. *Mindig* elvégeztem a munkámat – tiltakozom.
A múlt éjjel kétszázhúsz barheszt sütöttél.
És megkóstoltál egyet is? Nekem elhiheted, ilyet nem kapni sehol...
Aki rozskenyeret akar, az meg menjen máshová. Vagy kalácsot. Vagy közönséges fehérkenyeret.

Vagy bármi mást, amit éppen nem sütöttél meg. – A hangja puha lesz, mint a moha. – Azt is tudom, hogy te dobtad ki a Jézus-cipót, Sage.
Ó, az Isten szerelmére...

Megimádkoztam a dolgot. A cipó felszólítás arra, hogy mentsek meg valakit, és ez a valaki *te* vagy.
Csak mert leléceltem? Meg kellett látogatnom a nagymamámat, nem érezte jól magát. – Elképesztő, tudatosul bennem, hogyan épülnek egymásra a hazugságok. Úgy fedik el az igazságot, mint a festékrétegek, egyik a másik után, míg már azt is elfelejtjük, milyen színnel kezdtünk. Talán Josef végül maga is kezdte elhinni, hogy az az ember, akinek mindenki hiszi őt. S végül talán éppen *ez* vette rá, hogy elmondja az igazat.
Nézz csak magadra, Sage, most is fényévekre jársz.
Hallasz egyáltalán? Kész káosz az életed. A hajadban mintha madarak fészkelnének, szerintem ma sem zuhanyoztál, a szemed alatt meg olyan sötét karikák vannak, mint egy epebajosnak. Két végén égeted a gyertyát, egész éjjel itt dolgozol, nappal meg paráználkodsz azzal a rüfkével. – Mary összeráncolja a homlokát. – Mi a *rüfke* hímnemű alakja?
Pöcs – felelem. – Nézd, tudom, hogy nagyon nem értünk egyet Adammel kapcsolatban, de azon sem nagyon háborodtál fel, amikor Rocco megkérdezte, hogy melyik a legjobb trágya a kannabisznak...
Megtenném, ha betépve jönne dolgozni – vágja rá Mary. – Talán nem hiszed el, de nem tartalak erkölcstelennek, amiért lefekszel Adammel. Sőt, azt gondolom, a lelked mélyén téged legalább annyira felzaklat ez az egész, mint engem.
Talán épp emiatt változott akkorát az életed, hogy az már a munkádra is kihat.
Nevetni kezdek. Igaz, rögeszmém lett egy férfi. Csak éppen kilencvenéves.

Váratlan ötlet fogalmazódik meg bennem, leheletfinoman, akár egy verdeső pillangó. *És ha elmondanám neki?* Ha ez a teher, amit cipelek – Josef gyónása – nemcsak az enyém lenne?
Oké, egy kicsit *tényleg* zaklatott vagyok, de nem Adam, hanem Josef Weber miatt. – Belenézek a szemébe. – Megtudtam róla valamit. Valami retteneteset. Náci volt, Mary.
Josef Weber? Az a Josef Weber, akit én is ismerek? Aki mindig huszonöt százalék borravalót ad, és megosztja a kiflijét a kutyájával? Akit a kereskedelmi kamara tavaly kitüntetett az Év Humanitáriusa címmel? – Mary megrázza a fejét. – Pontosan erről beszélek, Sage. Alig látsz a kimerültségtől. Az agyad mindenféle képtelenségeken rugózik. Josef Weber kedves öregember, akit tíz éve ismerek. Ha ő náci, szívem, akkor én vagyok Lady Gaga.
De Mary...

Beszéltél erről másnak is? Azonnal Leo Stein jut az eszembe.

Nem – hazudok.

Nagyon helyes, mert nem hiszem, hogy a becsületsértésre van feloldozó imádság.
Úgy érzem magam, mintha az egész világ a távcső rossz végébe nézne bele, egyedül én látnék tisztán.

– Nem én vádolom ezzel Josefet – próbálkozom kétségbeesetten. – Ő maga árulta el.
Mary beharapja az ajkát.

– Néhány éve a tudósok lefordítottak egy ősi görög szöveget, amit Júdás evangéliumának gondoltak. Azt mondták, hogy Júdás értelmezésében teljesen más megvilágítást nyer az egész kereszténység. Júdás nem a világ legnagyobb hitszegője volt, hanem az egyetlen, akire Jézus rá merte bízni a munkát, ezért abban a tudatban, hogy meg fog halni, őt választotta ki bizalmasának.
Akkor hiszel nekem!

Nem – közli Mary színtelen hangon –, nem hiszek. És nem hiszek azoknak a tudósoknak sem, mert kétezer év történelme bizonyítja, hogy Júdás elárulta Jézust, aki történetesen a jófiúk közé tartozik, Sage, ahogyan Josef Weber is.
A történelem sem tévedhetetlen.

Valahol akkor is el kell kezdeni.

Ha nem tudod, hogy honnan indultál, hogy a csudába tudod, merre tartasz?
Mary szorosan magához ölel. – Azért csinálom ezt, mert szeretlek. Menj haza. Aludj egy hétig. Menj el masszőrhöz, mássz hegyet, tisztítsd ki a fejed. *Aztán* gyere vissza. A konyha megvár.
Vészesen közel kerülök ahhoz, hogy elbőgjem magam.
Kérlek – könyörgök. – Ne vedd el tőlem. Ez az egyetlen az életemben, ami nincs reménytelenül elcseszve.
Nem veszem el tőled. A te kenyered marad. Megígértettem Clarkkal, hogy a te receptjeidet fogja használni.
Most már a bevágáson jár az eszem.
Régen, amikor az emberek még a falu közös kemencéjét használták, mindenki hazulról hozta el a saját tésztáját – de akkor hogyan válogatták ki a frissen sült kenyereket? A bevágások alapján. Amikor a pék bevágja a tésztát, két dolgot tesz: megmondja a cipónak, hol nyíljon meg, és segít a belső szerkezet kialakításában, amikor teret ad a táguláshoz. Mindeközben a pék is esélyt kap arra, hogy rajta hagyja a kenyéren a kéznyomát – én például mindig ötször vágok meg egy bagettet, a csücskén a leghosszabb bevágással.
Clark máshogy fogja.

Talán ostobaság, a vásárlók nyilván nem fogják észrevenni, de ez a kézjegyem. A lenyomatom, minden egyes veknin.
Ahogyan Mary lefelé indul a Szent Lépcsőn, azon tűnődöm, hogy Josef Weber nem véletlenül választott engem. Aki elég soká rejtőzködik szellemként az emberek között, eltűnhet anélkül, hogy bárki észrevenné. Az emberi természet része, hogy jelet akarunk hagyni magunk után.
Nem tudom, mi ütött beléd – szól Adam, ahogyan lehemperedem róla, és a mennyezetet bámulom –, de rohadtul hálás vagyok érte.
Nem nevezném szeretkezésnek, amit az imént csináltunk; sokkal inkább próbáltam bemászni Adam bőre alá, beszivárogni a testébe. Fel akartam oldódni benne, amíg végül semmi sem marad belőlem.
Ujjaim végigfutnak a bordáin.

Más vagyok mostanában?

Elvigyorodik.

Igen, különösen az elmúlt fél órában, de nekem nagyon tetszik ez az új éned. – Vet egy pillantást az órájára. – Mennem kell.

Ma japán buddhista temetést rendez, és alaposan utánanézett mindennek, nehogy elszúrjon valamit. A japánok kilencvenkilenc százalékát elhamvasztják, beleértve azt az ügyfelet is, akiről ma gondoskodik. Tegnap tartották a virrasztást.
Nem maradhatsz még egy kicsit? – kérdezem.
Nem... rengeteg a dolgom – feleli Adam. – Rettegek attól, hogy elszúrok valamit.
Százával hamvasztottál el embereket – mutatok rá.

Igen, de most az egész *eljárás* hagyományosan japán.
A csontmaradványokat nem porítjuk, ahogy szoktuk, ennek is külön rituáléja van. A családtagok egy különleges pálcával kiveszik a csonttöredékeket, és elteszik őket egy urnába. – Megvonja a vállát. – Amellett rád fér az alvás. Már csak néhány órád van, azután süthetsz egész éjjel.
Állig felhúzom a takaróm.

Ami azt illeti, kivettem néhány napot – teszek úgy, mintha az egész az én ötletem lenne. – Új receptek kipróbálására. Átértékelni a dolgokat.
Mit fog árulni Mary, ha te nem sütsz?

– Átmenetileg egy fickó helyettesít. – Megfigyelem, milyen könnyen dőlnek belőlem a hazugságok, mégis milyen keserű utóízt hagynak maguk után. – Clark. Szerintem boldogulni fog. Ez azt jelenti, hogy úgy élhetek, mint egy normális ember, normális időbeosztás szerint. Most az egyszer talán maradhatnál éjszakára. Jó lenne melletted elaludni.
– Mindig mellettem alszol el – mutat rá Adam.
Az más. Mindig kivárja, amíg elalszom, mint a gyertyaláng, aztán vesz egy gyors zuhanyt, és kisettenkedik a házból. Én azt akarom, ami másnak alapból megvan: érezni, ahogyan az éjszaka hurokként szűkül össze körülöttünk. Megkérdezni:
Bekapcsoltad a riasztót? Azt mondani: *Majd szólj, hogy vegyünk fogkrémet is.* Ne csak ilyen izgatóan romantikus pillanatokra legyünk együtt, hanem az unalmas hétköznapokban is.
Átfonom Adamet a karjaimmal, és a nyakába temetem az arcom.
Nem lenne mókás, ha úgy tennénk, mintha régóta házasok lennénk?
Kibontakozik az ölelésemből.

Nekem nem kell úgy tennem. – Azzal felkel az ágyból, és kimegy a fürdőbe.
Mintha egy pillanatra is elfelejthetném. Kivárom, amíg beindul a zuhany, aztán levedlem a takarót, és kisétálok a konyhába.
Töltök magamnak egy narancslevet, és leülök a laptopomhoz. Kijelzőjén a táblázat, azé a tésztáé, amihez felfuttattam az élesztőt, amint hazaértem a pékségből. Csak mert nem dolgozom a Mindennapi Kenyerünkben, a saját konyhámban még tökéletesíthetem a receptjeimet.
A kovász a pulton keleget – még kell néhány óra, mielőtt használható lesz, de az élesztő máris olyan a tetején, mint a puha sörhab.
Becsukom a táblázatkezelőt, és megnyitom a böngészőben a YouTube-ot.

Ezen a téren nem sokban különbözöm az ország többi huszonöt éves lakójától. A második világháborúval kapcsolatos ismereteimet a középiskolai történelemórákon szereztem, míg a

holokausztról alkotott képemet olyan kötelező olvasmányok formálták, mint az *Anna Frank naplója* és Elie Wiesel *Az éjszaka* című műve. Még akkor is, ha nagymamám révén személyes az érintettségem – vagy talán éppen *azért* –, hajlamos vagyok ugyanúgy tekinteni a holokausztra, mint a rabszolgaságra: rémségek sorára, amelyek időtlen időkkel ezelőtt, egy egészen más világban történtek. Igen, rettenetes idők voltak, de mi közöm nekem ehhez az egészhez?
Begépelem a „náci koncentrációs tábor" szavakat a keresőbe, mire a kijelzőn sorjázni kezdenek az előnézeti képek: Hitler eltorzult arca, egymásra hányt testek egy tömegsírban, egy cipőkkel telezsúfolt helyiség.
Egy 1945-ös híradót választok, a felszabadítás utáni hónapokból.
Amíg betöltődik, beleolvasok a kommentekbe:

A HOLOKAUSZT CSAK KAMU. ROHADT BIBSIK.
AZ EGÉSZ MEGJÁTSZOTT HOLOKAUSZT ZSIDÓ PROPAGANDA.
Ott volt a bácsikám földjén, és a Vöröskereszt felmérte a körülményeket.

Olvasd el a jelentést.

Rohadj meg, náci disznó. Ne nyavalyogj, hanem fogadd el a tényeket.
Szerinted az összes szemtanú hazudott? Ma is ez történik, míg mi félrefordítjuk a fejünket, ahogyan a németek tették 70 éve. Nem tanultunk semmit.
Belekattintok az ötvenhét perces anyagba. Sejtelmem sincs, melyik tábor ez, de egymásra hordott tetemeket látok a krematórium előtt. Rettenetes látvány, alig tudom elhinni, hogy ez nem valami filmes trükk; hogy ezek valódi emberek, akiknek az egész csontvázuk látszik; hogy a kiguvadt szemű arcok olyasvalakikhez tartoznak, akiknek egykor feleségük, családjuk, saját életük volt. Itt szabadultak meg a holttestektől, tudatja a narrátor. A kemencékben naponta több mint száz tetemet égettek el. És ezek a fémtálcák, amelyeken becsúsztatták a testeket – majdnem olyanok, mint amilyeneken a kézműves zsemlék sülnek.
Egy pillanatra kiégett csontváz jelenik meg az egyik tűztér mélyén; máshol csonttöredékek halmokban.
Látom a kemence gyártójának büszke réztábláját: Topf & Söhne.
Adam ügyfeleire gondolok, ahogyan kiszedegetik a csontdarabkákat a hamvak közül.

Azután eszembe jut a nagymamám, és úgy érzem, menten rosszul leszek.
Össze akarom csukni a laptopot, de képtelen vagyok rá. Ehelyett nézem a németeket, akiket a legszebb vasárnapi ruhájukban terelnek be a táborokba, miközben mosolyognak, mintha kiránduláson lennének.
Azután megváltozik, elkomorul az arcuk, néhányan el is sírják magukat, ahogyan körbevezetik őket az intézményben. Elnézem, amint öltönyös weimari üzletembereket fognak be arra, hogy kiássák és újra eltemessék a holtakat.
Ezek az emberek talán tudták, mi folyik körülöttük, de még maguknak sem vallották be.
Vagy félrefordították a fejüket, hogy ne keveredjenek bele. Én is ilyen lennék, ha elengedném a fülem mellett, amit Josef mondott.
Hé! – Adam lép be a konyhába, a zuhanytól még nedves hajjal, de máris megkötött nyakkendővel. Masszírozni kezdi a vállamat. – Akkor szerdán?
Összecsapom a laptopom.

Talán – hallom a válaszom – tarthatnánk egy kis szünetet. Rám néz.
Szünetet?

Igen. Csak egy kicsit egyedül szeretnék lenni, azt hiszem.

Nem öt perce kérted, hogy tegyünk úgy, mintha házasok lennénk?
Nem öt perce közölted velem, hogy te már az vagy?
Felötlik bennem, amit Mary mondott: ez a kapcsolat talán jobban zavar, mint amennyire hajlandó vagyok elismerni. Szeretnék olyan ember lenni, aki kiáll azért, amiben hisz, és nem tagadja le, ami a szeme előtt történik.
Adam megkövül, de gyorsan leplezi meglepettségét.

Amit csak szeretnél. – Olyan gyengéden csókol meg, hogy az felér egy ígérettel, egy imádsággal. – Csak ne feledd – suttogja –, hogy senki sem szeret úgy, mint én.
Miközben távozik, belém villan, hogy a szavait éppúgy lehet értelmezni fogadalomként, mint fenyegetésként.
Hirtelen eszembe jut egy lány a főiskolai világvallások kurzusról, egy vendégdiák Oszakából. Amikor a buddhizmust tárgyaltuk, ő a korrupcióról beszélt: milyen sok pénzt fizetett a családja a papnak, cserébe a halott nagyapja *kaimjó* jáért, egy különleges névért, amit az elhunyt magával vihet a mennybe. Minél többet fizet valaki, annál több karakterből áll a poszthumusz név, s ezáltal annál nagyobb megbecsülésre tesz szert a család. *Gondolod, hogy ez számít valamit a buddhista túlvilágon?,* tette fel a kérdést a tanár.
Talán nem, felelte a lány, *de legalább nem kel visszatérnünk* ebbe *a világba, valahányszor a nevünkön szólítanak.*
Így visszatekintve, talán meg kellett volna osztanom ezt az anekdotát Adammel.
A névtelenségnek mindig ára van.

*** Amikor megszólal a telefonom, épp rémálmok gyötörnek. Mary áll mögöttem a konyhában, és azt mondogatja, nem vagyok elég gyors, de ha olyan fürgén formálom is a kenyereket és tolom be őket a sütőbe, hogy a hólyagok felfakadnak a tenyeremen és a vérem belesül a tésztába, mire kiveszem a kész cipókat, csak csontok vannak a lapáton; fehérek, akár a napszítta vitorla. *Már épp ideje*, korhol Mary, s mielőtt megállíthatnám, kivesz egyet az evőpálcikáival, és keményen beleharap, hogy kitört fogai apró gyöngyökként záporozzanak a padlóra és guruljanak be klumpám talpa alá.
Olyan mély álomból ébredek, hogy bár a kagylóért nyúlok és felveszem, az kihullik a kezemből és beesik az ágy alá.
Bocs – szólok bele, miután megtalálom. – Halló?
Sage Singer?

Igen, én vagyok.

Itt Leo Stein.

Hirtelen teljes éberségben ülök fel az ágyon.
Bocs.

Ezt már mondta... Én... csak nem ébresztettem fel?
De igen.

Akkor nekem illene bocsánatot kérnem. Azt hittem, ilyenkor... tizenegy órakor...
Pék vagyok – szakítom félbe. – Éjjel dolgozom, nappal alszom.
Telefonálhatok egy alkalmasabb időpontban...
Csak bökje ki, találtak valamit?

Semmit – feleli Leo Stein. – Nincs semmilyen feljegyzés arról, hogy Josef Weber SS-tag lett

volna.
Akkor valamit félrenéztek. Nem próbálták más betűzéssel?
A történészünk nagyon alapos, Singer kisasszony. Sajnálom, de azt hiszem, talán félreértette, amit az illető önnek mondott.

Nem értettem félre. – Elsöpröm arcomból a hajamat. – Éppen maga mondta, hogy a feljegyzések nem teljesek. Nem lehetséges, hogy csak nem találják a nyilvántartásban?
Lehetséges, de egybeesés nélkül tényleg nem sokat tehetünk.
Azért tovább keresik? Vonakodást hallok a hangjában. Azt kérem tőle, hogy keressen meg egy láthatatlan tűt a szénakazalban.
Sosem tudom, mikor kell leállni feleli Leo. – Újra lefuttatjuk a keresést a berlini archívumban és a saját adatbázisainkban is, de száz szónak is egy a vége, ha nincs olyan információ, ami alapján...
Csak ebédig adjon időt – kérem.

A végén az gondolkodtat el, ahogyan Joseffel találkoztam: a terápiás csoport. Arra jutok, hogy Leónak talán igaza van, és Josef csak hazudik. Végtére is ötvenkét évet húzott le Martával. Ami átkozottul hosszú idő, megőrizni egy ilyen titkot.
Szakad, amikor a házához érek, és nincs ernyőm. Bőrig ázom, amíg elérem a fedett tornácot, ahol Eva közel fél percig ugat, mielőtt Josef ajtót nyit. Kettőt látok belőle, és nem az esőtől – az öregember mellett ott áll fiatalabb, erősebb társa, aki ugyanazt az uniformist viseli, mint a YouTube-on látott katonák.
A felesége... – zihálom. – *Ő* is tudta, hogy maga náci?
Josef szélesre tárja az ajtót.

Jöjjön be. Ezt ne az utcán beszéljük meg.
Követem a nappaliba, ahol a sakk- készlet ugyanúgy áll, mint a legutóbbi partinkon, unikornisok és sárkányok dermednek utolsó helyzetükbe.
Sosem mondtam meg neki – vallja be Josef.
Az lehetetlen. Biztos tudni akarta, mit csinált a háború alatt.
Azt mondtam, a szüleim egy angliai egyetemre küldtek. Marta sosem kételkedett benne.
Meglepné, ha tudná, mi mindent kész elhinni az ember olyasvalakinek, akit őszintén szeret – teszi hozzá.
Amiről persze azonnal eszembe jut Adam.
Nem lehetett könnyű, Josef – jegyzem meg hűvös hangon. – Hogy nem gabalyodott bele a hazugságaiba?

Minden szavam egy-egy ökölcsapás; Josef egyre kisebb lesz a foteljében.
Végül ezért is mondtam el magának az igazságot.
Csakhogy végül mégsem tette... nem igaz?
Ezt meg hogy érti?

Nem mondhatom el neki, hogy azért gondolom hazugnak, mert az igazságügy utánajárt a sztorijának.
Egyszerűen nem áll össze a kép. Egy feleség, aki ötvenkét év alatt sem jött rá az igazságra. Egy szörnyeteg, akinek a létezését nem bizonyítja semmi. És persze a legnagyobb ellentmondás: ha valaki hatvanöt éve őriz egy titkot, miért adná fel a bujkálást?
Mondtam már, meg akarok halni.

Miért most?

Mert már nincs kiért élnem – feleli Josef. – Marta földre szállt angyal volt, aki akkor is a jót látta bennem, amikor én nem tudtam tükörbe nézni. Annyira olyan akartam lenni, mint az a férfi, aki az ő eszményeiben élt, hogy végül olyan is lettem. Ha megtudta volna, hogy mit tettem...
Elárulta volna?

Nem – rázza a fejét Josef. – Megölte volna magát. Nem érdekelt, mit történik velem, de nem tudtam elviselni a gondolatot, hogy milyen lenne a számára, ha megtudná, miket tettem ugyanazzal a kézzel, amivel őt simogattam. – A szemembe néz. – Tudom, hogy ő már a mennyben van. Megfogadtam magamban, hogy amíg el nem megy, olyan leszek, amilyennek látni akar. És amikor eljött az ideje, magához fordultam. – Josef a térde közé szorítja kezét. – Merhetem remélni, hogy legalább megfontolja a kérésemet?
Kimért udvariassággal beszél, mintha arra kérne, hogy a hölgyválasznál vele táncoljak. Mintha csak üzleti ajánlatot tenne.
Belemegyek a játékába.

– Legalább tudja, mekkora önzés ez magától? Azt akarja, hogy vállaljam a letartóztatás kockázatát. Gyakorlatilag adjam fel az életemet, csak hogy maga méltósággal léphessen ki a magáéból.

– Erről szó sincs. Senkit sem fog érdekelni, ha egy ilyen vénember feldobja a talpát.
– A gyilkosság akkor is törvénytelen, ha az elmúlt hatvannyolc évben elfelejtette volna.

De hát épp ezért vártam valaki olyanra, mint maga. Ha maga teszi, ez nem gyilkosság, hanem irgalmasság.
Mélyen a szemembe néz. – Tudja, mielőtt segítene nekem meghalni, Sage, még egy szívességet kérnék. Azt szeretném, ha megbocsátana.
Megbocsátanék?

Megbocsátana azért, amit egykor elkövettem.
Nem *én* vagyok az, akitől bocsánatot kell kérnie.
Nem – ért egyet –, de ők mind meghaltak.
Lassan elfordul a fogaskerék, lassan kitisztul a kép. Már értem, miért engem keresett meg a nagy vallomással.
Nem tud a nagymamámról, viszont ha zsidót akar, aligha talál alkalmasabbat ebben a városban. Olyan vagyok, mint az áldozat hozzátartozói egy kivégzésen – nekik talán van joguk az igazságtételhez? A dédszüleim a nácik alatt vesztek oda – ez önmagában alkalmassá tesz, hogy a helyükben ítélkezzek?
Leo hangja ott visszhangzik a fejemben. *Sosem tudom, mikor kel leál ni*.

Bosszút keres a munkájában?
Igazságtételt? Vékony vonal választja el a kettőt, s minél inkább próbálok erre fókuszálni, annál inkább elmosódik a szemem előtt.

A bűnbánat talán enyhülést nyújt a gyilkosnak, de mi lesz azokkal, akiket megölt? Talán nem tekintem magam zsidónak, de ettől még felelősséggel tartozom a rokonaimnak, akik mélyen vallásosak *voltak*, és akiket ezért gyilkoltak meg?
Josef azért gyónt meg nekem, mert megbízik bennem, és a barátjának tekint. Ha viszont igazak az állításai, akkor az, akiben *én* megbíztam és akivel *én* összebarátkoztam, nem több árnyképnél, a képzeletem játékánál. Valaki, aki ezreket vezetett már az orránál fogva.
Ettől mocskosnak érzem magam.

Jobban is megítélhetném az embereket.

Abban a pillanatban fogadalmat teszek: ki fogom deríteni, hogy Josef Weber SS-katona volt-e. Ha kiderül, hogy *igen*, nem fogok segíteni neki abban, hogy meghaljon. El fogom árulni, ahogyan ő is elárult másokat. Minden információt továbbadok Leo Steinnek, hogy Josef végül egy börtöncellában haljon meg.
Csak *neki* ezt nem kell tudnia.

– Nem bocsáthatok meg – közlöm színtelen hangon –, ha nem tudom, mit tett. Mielőtt bármibe is beleegyeznék, bizonyítékra van szükségem, hogy tényleg az, akinek mondja magát.

A Josef arcán szétáradó megkönnyebbülés tapintható, már- már fájdalmas. A szeme csordulásig telik könnyekkel.
A fénykép...

Nem bizonyít semmit. Lehet, hogy nem is maga van rajta.
Amennyire tudom, az eBayen is vehette.
Megértem. – Josef a szemembe néz. – Akkor a legelső dolog, amit meg kell mondanom, az igazi nevem. Ha Josef gyanúsnak is találja, hogy egy perccel később kimentem magam és kivonulok a fürdőszobába, nem említi meg. Csak elirányít a folyosón a kis mosdóhoz, amelynek tapétáján százlevelű rózsák nyílnak, és kis mosdókagylóján még fóliába csomagolva sorakoznak az illatos szappanok.
Folyatom a vizet, miközben elővesszem a telefont a zsebemből. Leo Stein az első csengetésre felveszi.
Az igazi neve nem Josef Weber – szólok bele elfúló hangon.
Halló?

Én vagyok, Sage Singer.

Miért suttog?

Mert Josef fürdőszobájából hívom – felelek.
Mintha azt mondta volna, hogy az igazi neve...
Nem Josef Weber, hanem Reiner Hartmann, a végén két n-nel. Megvan a születési ideje is: 1918. április 12.
Ugyanakkor van a születésnapom, amikor a Führeré, tette hozzá Josef.

Vagyis kilencvenöt éves – végzi el a fejszámolást Leo.
Nem azt mondta, hogy sosincs késő az elszámoltatáshoz?
Nincs is. A kilencvenöt még nem halott. Viszont honnan tudja, hogy igazat mond?
Nem tudom, de tudni fogom. Keressen rá az adatbázisban, és meglátja, mi történik.
Ez azért nem ennyire egyszerű...

Olyan bonyolult sem lehet. Hol van a történésze? Kérje csak meg.
Singer kisasszony...

– Nézze, egy vénember mosdójában bujkálok. Azt mondta, hogy a név és a születési időpont birtokában könnyebben rákeres.

Felsóhajt.

Rendben, lássuk, mit tehetek. Várakozás közben leöblítem a vécét. Kétszer. Josef, Reiner, vagy hogy hívják, már biztosan azon tűnődik, hogy magamat is lehúztam, vagy tisztaságmániás vagyok.
Vagy tíz perc eltelik, mire viszonthallom Leo hangját.
Reiner Hartmann a náci párt tagja volt – tudom meg.
Keveredik bennem az eufória (tudtam, hogy lesz rá találat) és a szorongás (mégiscsak egy olyan ember vár az ajtó túloldalán, aki tömeggyilkosságokban vett részt). Lassan kifújom a belém szorult levegőt.
Akkor igazam van.

Csak mert a neve szerepel a Berlini Központi Irattárban, még nem emelhetünk ellene vádat. Ez csupán a kezdet.

Hogyan tovább?

Az attól függ – feleli Leo. – Mit tud még kideríteni?
Mintha penge siklott volna a nyakamon. Hal ottam, ahogy végigreped a bőröm; éreztem a vérem, ahogyan ragacsosan és forrón csepeg le a mel emre. Újra rám rontott, feltépte a hangszalagjaimat. Nem tehettem mást, csak vártam borotvaéles fogait, s tudtam, hogy nem kel soká várakoznom.
Hal ottam az upiórok *ról szóló meséket: felkelnek a sírból, és átrágják magukat halotti leplükön, hogy kiszívják mások vérét, miután nekik egy csepp sem maradt. Sosem csil apodik a szomjuk.*
Hal ottam a meséket, s most már tudtam, hogy igazak.
Nem az agyarait mélyesztette belém; nem a véremet szívta ki. Belakmározott belőlem, míg a halál mezsgyéjén jártam, ahol egy örökkévalóságra megrekedtem.

Ilyen hát a pokol: egyetlen lassú, néma sikoly. Nincs erőm moccanni, nincs hangom szólni.
Kiéleződött viszont a többi *érzékem: az érintésem, a szaglásom, a hal ásom, ahogyan a húsomat szaggatta. Beleverte fejem a földbe: egyszer, kétszer. A szemem fennakadt; a sötétség nyaktilóként hul t alá...*
Hirtelen felültem. Fürödtem a verítékben, arcomon elkenődött a liszt, ahogy leborultam az asztalra, míg a kovászra vártam. Még most is zúgott a fejem, ahogy bevertem. Megragadtam a torkom, és megkönnyebbülten tapogattam ki sértetlen bőröm, azután újra hal ottam: valaki kopogtatott.
Az aranyszemű férfi ál t az ajtóban, a holdfény kirajzolta körvonalát.
Én süthetek neked – ajánlkozott.

Mély és lágy hangon beszélt. Idegen akcentussal. Eltűnődtem, honnan jöhetett. Még most sem ocsúdtam fel teljesen az álomból; nem értettem.
A nevem Alekszander Lubov. Láttalak a faluban. Tudok az apádról. – Elnézett a vál am felett, a kiflik felé, amelyek úgy sorakoztak a vásznon, mint a katonák. – Nappal a testvéremre kel vigyáznom. Nincs rendben a feje, kárt tesz magában, ha egyedül hagyom, de valamit akkor is dolgoznom kel . Majd éjjel, amikor alszik.
És te *mikor fogsz aludni? – Első kérdésem nyílként járta át az agyamra telepedett ködöt.*
Elmosolyodott, s ettől torkomon akadt a lélegzet.
Ki mondta, hogy szoktam?

Nem tudok fizetni...

Beérem azzal, amit adsz – felelte. Belegondoltam, milyen kimerült vagyok. Belegondoltam, mit mondana az apám, ha beengednék egy idegent a pékségébe. Da-mianre és Baruch Beilerre gondoltam, és amit mind akartak tőlem. Azt mondják, jobb bízni az ördögben, akit ismerünk, mint abban, akit nem. Én pedig semmit sem tudtam Alekszander Lubovról. Miért kel ett volna elfogadnom az ajánlatát?

– Azért – felelte, mintha a gondolataimban olvasna –, mert szükséged van rám.

JOSEF Már nem ismerem azt a másik nevet. Az a személy számomra olyan, mintha soha nem is létezett volna.

Ami persze nem igaz.

Mindnyájunkban él egy szörnyeteg, és mindnyájunkban él egy szent is. A kérdés csak az, melyiket tápláljuk – melyiknek engedjük, hogy a másik fölé kerekedjen.

Ha meg akarja érteni, mivé lettem, azt is tudnia kell, honnan jöttem. A családom Wewelsburgban élt, ami Büren városhoz és Paderborn kerülethez tartozott.

Apám gépészként dolgozott, anyám a házat vitte. A legkorábbi emlékeimben apám és anyám a pénzen veszekszik. Az első nagy háború után elszabadult az infláció, évek óta szorgalmasan gyűjtögetett megtakarításaik hirtelen elvesztették minden értéküket.

Apámnak nemrég járt le egy tízéves biztosítási kötvénye, de a kifizetésből egy újságra sem telt. Egy csésze kávéért ötezer márkát kértek. Egy kenyérért meg kétszázmilliárdot.

Emlékszem, gyermekként elszaladtam anyámmal apám fizetéséért, azután csak rohantunk tovább, hogy kapjunk is érte valamit. A boltokat gyakran kifosztották. Ilyenkor a testvéremnek, Franznak és nekem kellett kilopóznunk a szürkületben, hogy a Wewelsburg környékén élő gazdák földjein lopkodjunk almát és krumplit.

Persze nem mindenki szenvedett. Akadtak, akik még idejében aranyba fektették mindenüket; mások posztóval, hússal, szappannal, terményekkel üzérkedtek, ám a legtöbb középosztálybeli német, mint a mi családunk is, csődbe ment. A háború után létrejött új Weimari Köztársaság felért a teljes katasztrófával. A szüleim mindent helyesen tettek – keményen dolgoztak, takarékoskodtak –, és mi végre? Egyik választás zajlott a másik után, de senki sem tudta a választ.

Azért mondom ezt el, mert mindig mindenki azt kérdi: hogyan kerülhettek hatalomra a nácik? Hogyan kaphatott ekkora hatalmat Hitler?

Én megmondom: a reményvesztett emberek sokszor olyasmit is megtesznek, amire egyébként nem lennének képesek. Ha valaki elmegy orvoshoz, és ott közlik vele, hogy gyógyíthatatlan rákja van, nyilván vacakul fogja érezni magát a bőrében, de ha ezt elmondja egy barátjának, ő pedig azt feleli: „Tudod, az ismerősömnél ugyanezt állapították meg, de ez és ez kigyógyította belőle...” – Lehet ez a létező legnagyobb átverés, kétmillió dollárt is kérhetnek minden kezelésért, lefogadom, hogy az illető akkor is felhívja őket. Bármennyire iskolázott valaki, bármennyire értelmetlennek is tűnik az egész, az ember követi a leghalványabb reménysugarat is. A Német Nemzetiszocialista Munkáspárt ilyen reménysugár volt. Semmi más nem segített Németországon, miért ne próbáltuk volna ki? A nácik azt ígérték, hogy az emberek visszakapják a munkájukat. Hogy felmondják a versailles-i szerződést, és visszafoglalják a háborúban elveszített területeket. Helyreállítják Németország tekintélyét.

Ötéves koromban Hitler megpróbálta egy sörözőből megdönteni a kormányt. Bár akkor szánalmas kudarcot vallott, egy dolgot megtanult: a forradalom nem győzhet erőszakos eszközökkel, csakis törvényesekkel. Amikor az 1924-es tárgyaláson Hitler minden egyes szaváról beszámoltak a német lapok, meg is kezdődött a nemzetiszocialisták propaganda- hadjárata.

Láthatja, hogy nem beszélek a zsidók ellen. Már csak azért sem, mert a legtöbben nem ismertünk egyetlen zsidót sem. A hatvanmillió német között alig ötszázezer zsidó akadt, de még ők is németnek tartották magukat, nem zsidóknak. Ugyanakkor az antiszemitizmus nagyon is jelen volt Németországban, már jóval Hitler hatalomra kerülése előtt is. A templomokban azt tanították, hogy kétezer évvel korábban a zsidók ölték meg az Urat, miközben mindenki láthatta, hogy a

zsidók remekül értenek a pénzhez, és abban a gazdasági helyzetben is egyre gazdagabbak, amikor mindenki más csak veszít. Könnyen el lehetett hitetni az emberekkel, hogy a zsidók felelnek Németország minden bajáért.
Minden stratéga tudja:
a megosztott erőket úgy a legkönnyebb egyesíteni, ha közös ellenséget állítunk eléjük. Hitler pontosan ezt tette, amikor 1933-ban kancellár lett. Átverekedte filozófiáját a náci párton, és élesen kikelt minden baloldali elhajlás ellen, miközben a nácik kapcsolatba hozták a zsidókat és a baloldalt, a zsidókat és a bűnözést, a zsidókat és a hazafiatlan viselkedést. Ha pedig az emberek vallási vagy anyagi okokból máris utálták a zsidókat, könnyebben elfogadták, hogy más miatt is utálniuk kell őket. Így amikor Hitler azt mondta, hogy a német államot fenyegető legnagyobb veszély a német faj tisztaságát érő támadás, meg hogy a német vér egyediségét mindenáron meg kell óvni, egy kicsit mindenki büszkeséget érzett. Maga a zsidó fenyegetés eközben számtanpéldává egyszerűsödött: elkeveredtek a tiszta németekkel azért, hogy a saját befolyásukat erősítsék, miközben a német uralmat gyengítik. Nekünk, németeknek *Lebensraum*, élettér kellett ahhoz, hogy nagy nemzet lehessünk.

Fejlődési tér híján csak egy választásunk maradt: háborút indítottunk a földterületek meghódítására, és megszabadultunk azoktól, akik fenyegetést jelentettek Németországra nézve – vagy csak nem voltak árja németek, mint mi. 1935-re, még fiatal koromban, Németország kilépett a Népszövetségből.
Hitler azt is bejelentette, hogy Németország új hadsereget állít fel, amit az első világháború után megtiltottak neki. Természetesen ha a többi nemzet – Franciaország, Anglia – közbelép, és megakadályozza ebben, sosem történhetett volna meg, ami végül megtörtént. No de ki akart ilyen hamar újra háborúzni? Egyszerűbb volt racionális magyarázatot találni, hogy Hitler csak azt veszi vissza, ami egykor Németországhoz tartozott.
Mindeközben a hazámban újra lehetett dolgozni: a gyárak ontották a lőszert, az ágyúkat, a repülőgépeket. Az emberek nem kerestek annyit, mint korábban, és többet is dolgoztak, de végre el tudták tartani a családjukat.
1939-re a német *Lebensraum* magába foglalta a Saar- vidéket, a Rajna-vidéket, Ausztriát, a Szudéta-vidéket, a csehekhez csatolt területeket. Végül, amikor a németek bevonultak a lengyelországi Gdańskba is, az angolok és a franciák hadat üzentek.
Hadd meséljek egy kicsit a gyerekkoromról.
A szüleim mindennél jobban szerették volna, ha gyermekeik különb életet élhetnek, mint ami nekik jutott, és hittek abban, hogy erre a kérdésre a tanulás ad választ. Ha annak idején ők is megtanultak volna jobban bánni a befektetésekkel, talán nem kerültek volna ilyen szörnyű anyagi körülmények közé. Bár nem voltam különösebben eszes, a szüleim gimnáziumba szántak, ami akkoriban a legjobb középfokú képzésnek számított, és egyet jelentett az egyetemi felvétellel. Miután odakerültem, persze állandóan verekedtem vagy bohóckodtam, mindenáron leplezni akartam a tényt, hogy mennyire magas nekem az egész. A szüleim hetente jártak be az igazgatóhoz, mert hol elbuktam egy vizsgán, hol ököllel mentem egy másik diáknak valami semmiség miatt.
A szüleim szerencsére egy másik vasat is tartottak a tűzben – a testvéremet, Franzot. Franz két évvel fiatalabb volt nálam, iparkodó gyerek, aki mindig a könyveket bújta. Folyton a füzeteibe firkálgatott, amiket a matraca alá rejtett, én meg persze állandóan elloptam, hogy megszégyenítsem. A füzetek tele voltak képekkel, amiket nem értettem: egy lány lebegett az őszi tavon, ahová szerelmi bánatában ölte magát; egy éhezéstől lesoványodott szarvas a havat túrta egyetlen makk után; valaki lelkéből tűz tört elő, ami felemésztette a testét, az ágyát, az egész házat körülötte. Franz arról álmodott, hogy költészetet tanul Heidelbergben, és a szüleim vele álmodtak.
Azután egy napon változni kezdtek a dolgok. A gimnáziumban vetélkedőt hirdettek, melyik osztályban lesz először 100 százalékos a Hitlerjugend jelenléte. Tudni kell, hogy 1934-ben még

nem kellett kötelezően belépni, akkoriban még úgy tekintettek rá, mint maguk a cserkészekre, csak itt Hitlernek tettünk fogadalmat mint leendő katonái. Felnőtt vezetők felügyelete alatt, iskola után találkoztunk, és hétvégéken együtt táboroztunk.
Egyenruhát is viseltünk, amilyet az SS, hajtókáján a Sig rúnával. Én, aki tizenöt évesen alig tudtam nyugton maradni, imádtam ezeket az alkalmakat. Kitűntem minden sportversenyen. Az iskola rémeként emlegettek, ami nem feltétlenül igazságos – az esetek felében azért vertem péppé másokat, mert nebáncsvirágnak nevezték Franzot. Mindenáron azt akartam, hogy az osztályom nyerjen. Nem mintha különösebben a Führer kedvében akartam volna járni, de a helyi HJ *Kameradschaft* ot Herr Sollemach vezette, akinek lányánál, Ingénél szebbet még sohasem láttam. Ezüstszőke hajával és halványkék szemével igazi jégkirálynő volt, aki persze nem is sejtette, hogy a világon vagyok. Úgy éreztem, itt a lehetőség, hogy változtassak ezen.
A versengés során a tanár mindenki nevét felírta a táblára, majd egyenként letörölte azokat, akik jelentkeztek a HJ-be. Akadtak, akiket a csapatnyomás vitt rá erre, mások azért csatlakoztak, mert az apjuk rájuk parancsolt. Legalább egy tucatnyian csak azért jelentkeztek, mert azzal fenyegetőztem, hogy beletaposom őket az iskola udvarába, ha nem teszik.
A testvérem nem volt hajlandó belépni a Hitlerjugendbe.
Az osztályából csak ő és egy másik fiú maradt ki. Mindnyájan tudtuk, Artur Goldman miért nem lép be – nem *léphetett*.
Amikor megkérdeztem, miért akar egy kalap alá kerülni egy zsidóval, Franz azt felelte, nem akarja, hogy a barátja kirekesztve érezze magát.

Néhány héttel később Artur kimaradt az iskolából, és soha többé nem láttuk. Apám arra bátorította Franzot, hogy ő is lépjen be a Hitlerjugendbe, szerezzen új barátokat, anyám pedig megígértette velem, hogy vigyázni fogok rá a foglalkozásokon. „Franz nem olyan erős, mint te”, mondta. Aggódott, mi lesz vele a táborozásokon, ha elkap valamit, vagy ha nem találja a hangot a többi fiúval.
Életében először nem *miattam* kellett aggódnia. Én, mint kiderült, remekül beleillettem a Hitlerjugendbe. Túráztunk, énekeltünk, tornásztunk. Megtanultuk a katonai alakzatokat. A *Wehrsport* volt a kedvencem:
menetelés, szuronygyakorlat, gránáthajítás, árokásás, kúszás a szögesdrót alatt. Ettől máris katonának éreztem magam. Olyan lelkesen tettem a dolgom, hogy Herr Sollemach azt mondta apámnak, egy nap remek SS- katona válik belőlem. Kellett ennél nagyobb dicséret?
Mindig tartottunk *Mutprobé* kat, a bátrak próbáját, hogy kiderüljön, melyikünk a legerősebb. Azoknak is részt kellett venniük ezekben, akik féltek, máskülönben sosem mosták volna le magukról a gyávaság bélyegét. Az első ilyen próbán egy várfalat kellett megmásznunk, minden biztosítás nélkül. Az idősebb fiúk vetekedtek azon, hogy ki kezdje, Franz azonban hátramaradt, én meg mellette, ahogyan anyámnak megígértem. Amikor az egyik fiú leesett és eltörte a lábát, lefújták a gyakorlatot.
Egy héttel később, a bátorság újabb próbájaként, Herr Sollemach bekötötte néhányunk szemét. Franz mellettem ült, és a kezemet szorongatta.

Reiner – suttogta –, én félek.

Csak csináld, amit mondanak – feleltem. – Mindjárt vége.

Felszabadítónak találtam ezt az újféle gondolkodást – jobban mondva azt, hogy többé nem nekem kellett gondolkodnom. A gimnáziumban sosem tudtam a helyes választ, a Hitlerjugendben azonban előre elárulták, és aki vissza tudta mondani, azt máris géniusznak tartották.
Ott ültünk a sötétben, vártuk az utasítást. Herr Sollemach és néhány idősebb fiú járkált előttünk.
Ha a Führer azt kéri, harcolj Németországért, mit teszel?

Harcolok! , kiáltottuk mind.

Ha a Führer azt kéri, halj meg Németországért, mit teszel?
Meghalok!

Mitől félsz?

Semmitől!

Felállni! – Az idősebb fiúk sorba állítottak minket. – Most bevezetünk titeket az épületbe, egy úszómedencéhez, amelyikben nincsen víz. Ott elismétlitek a Hitlerjugend esküjét, aztán leugrotok a deszkáról. – Herr Sollemach lélegzetvételnyi szünetet tartott. – Ha a Führer azt kéri, ugorj le a szirtről, mit teszel? *Leugrok!*
Bekötötték a szemünket, így nem tudtuk, tizenötünk közül kit visznek először az ugródeszkához. Míg csak azt nem éreztem, hogy Franzot elrángatják mellőlem.
– Reiner! – kiáltotta. Abban a pillanatban nem gondoltam semmi másra, csak anyámra, aki megígértette velem, hogy vigyázok az öcsémre.
Felpattantam, és lerángattam magamról a kendőt, azzal elrohantam a fiúk mellett, akik az épület felé taszigálták a testvérem.
– *Ich gelobe meinem Führer Adolf Hitler Treue* – kiáltottam, ahogy elhagytam Herr Sollemachot.
– *Ich verspreche ihr und den Führern, die er mit bestimmt, jederzeit Achtung und Gehorsam entgegen zu bringen...* Megfogadtam, hogy hű leszek a Führerhez, Adolf Hitlerhez.
Megfogadtam neki és azoknak a vezetőknek, akiket fölém rendelt, hogy olthatatlan engedelmességet és tiszteletet tanúsítok irántuk. A Führert jelképező zászló jelenlétében minden tehetségemet és erőmet hazánk megmentőjének, Adolf Hitlernek ajánlottam fel.
Megesküdtem, hogy ha kell, az életem áldozom érte, Isten engem úgy segéljen.
És gondolkodás nélkül ugrottam.

A durva barna törölközőbe burkolózva, miközben ruháimból még csöpögött a víz, azt mondtam Herr Sollemachnak, hogy féltékeny voltam az öcsémre, amiért elsőként bizonyíthatta a hűségét és a bátorságát. Ezért szegtem meg a parancsot.
A medencét előre feltöltötték.

Nem teljesen, de eléggé. Persze nem engedték volna, hogy mind leugorjunk, és megöljük magunkat, de miután egyenként vezettek minket az épületbe, senki sem hallhatta a csobbanást. Senki, kivéve Franzot, aki már a medence szélén állt. S ebből tudta, hogy leugorhat.
Herr Sollamachot nem sikerült teljesen meggyőznöm.
– Tiszteletre méltó, hogy szereted a testvéredet – ismerte el –, de nem szeretheted jobban a Führernél.
A nap hátralévő részében tudatosan kerültem Franzot.
Prémvadászokat és indiánokat játszottunk. A karszalagunk színe alapján két csapatra osztottak minket, majd le kellett vadásznunk az ellenséget oly módon, hogy letéptük a karszalagját.
Az ilyen játékok, amelyek gyakran véres verekedésbe torkolltak, a megkeményítésünket célozták. Én pedig nem védtem meg öcsémet, még csak felé se néztem. Ha beletaposták a földbe, én aztán nem kapartam össze. Herr Sollemach minden lépésemet figyelte.
Franznak végül felrepedt a szája, bevérzések borították a bal lábát, az arcát is csúnyán összekarmolták.
Tudtam, az anyám emiatt is engem fog elővenni. Mégis, ahogy hazafelé baktattunk a szürkületben, megbökött a vállával. Ma is emlékszem, milyen meleg volt még a macskakő, és hogy akkor éjjel telihold világított az égen.

– Reiner – mondta egyszerűen. – *Danke.*

A következő vasárnap egy sportcsarnokban találkoztunk, ahol bokszolnunk kellett. Azt találták ki, hogy bajnokká avatják, aki tizenötünk közül a legjobb. Herr Sollamach behozta Ingét és a barátnőit, mert tudta, hogy a fiúk keményebben küzdenek majd az ő jelenlétükben. A győztes, jelentette ki, különleges érmet kap.
– A Führer szerint a testében és jellemében egészséges polgár értékesebb a *völkisch* közösség számára, mint a puhány értelmiségi – tudtuk meg Herr Sollemachtól. – Ti egészségesek vagytok?
Egy részem nagyon is egészségesen működött – éreztem, valahányszor a tekintetem Inge Sollemachra vetült. Az ajkai rózsaszínűek voltak, mint a kandiscukor, és nyilván ugyanolyan édesek is. Ahogy leült a padra, megigézve figyeltem, hogyan emelkednek és süllyednek blúzának gombjai. Belegondoltam, ahogyan lehámozom róla a ruharétegeket, hogy megérintsem bőrét, ami olyan fehér lehet, mint a tej, és puha, mint a...
– Hartmann! – vakkantotta el magát Herr Sollemach, mire Franz és én egyszerre pattantunk fel. Ez egy pillanatra meglepte, majd a mosoly szétáradt az arcán. – Igen, igen, miért is ne? – mormolta. – Mindketten, be a ringbe.
Elnéztem Franzot, a keskeny vállát és puha hasát, azt az álmodozó tekintetet, ami riadttá vált, amint tudatosult benne, mit vár tőlünk Herr Sollemach. Bemásztam a kötelek közé, hogy felvegyem a párnázott sisakot és a bokszkesztyűt. Ahogy elhaladtam a testvérem előtt, odasúgtam neki. *Üss meg*.

Inge megszólaltatta a csengőt, azzal visszaszaladt a barátnőihez. Az egyikük rám mutatott, mire felnézett rám. A világ egy csodálatos pillanatra megállt, amíg a tekintetünk egymásba fonódott.
Gyerünk már – sürgetett Herr Sollemach. A fiúk kiáltoztak, én pedig tovább köröztem Franz körül.
Üss meg – mormoltam alig hallhatóan.
Nem megy.

Schwächling! *{10}* – kiáltotta egy idősebb fiú. Ne viselkedj úgy, mint egy kislány!
Fél szívvel belebokszoltam az öcsém mellkasába. Minden levegő kitolult a testéből, ahogy meggörnyedt. A fiúk üvöltésben törtek ki.
Franz rettegve nézett fel rám.

Küzdj! – kiáltottam rá. Felé bökdöstem a kesztyűmmel, de minden ütést visszafogtam, mielőtt még a testéhez ért volna.
Mire vársz? – ripakodott rám Herr Sollemach.
Így hát megütöttem Franzot, erőből, a hátán. Térdre rogyott, mire a lányok levegő után kapkodtak a lelátón. Aztán sikerült valahogy talpra vergődnie. Visszahúzta a bal öklét, és bevitt egyet az állkapcsomra.
Nem tudom, mi állította át bennem a kapcsolót. Talán az a tény, hogy megütöttek, és fájdalmat érzek. Vagy hogy figyelnek a lányok, akiket le akarok nyűgözni. Talán csak annyi, ahogy a többi fiú biztatott. A lényeg, hogy püfölni kezdtem Franzot, az arcán, a gyomrán, a veséjén. Újra és újra, ütemesen, amíg véresre nem vertem az arcát és a nyál buzogva tört fel az ajkai mögül, ahogyan összerogyott.
Az egyik idősebb fiú beugrott a ringbe, és magasba emelte a kesztyűmet, ünnepelte a bajnokot. Herr Sollemach vállon veregetett.
– Ez az – állított példának a többiek elé –, ez az igazi bátorság. Ez az eljövendő Németország arca. Adolf Hitler, *Sieg Heil*!

Viszonoztam a tisztelgést.

Akárcsak a többi fiú. Kivéve a testvéremet.
Ahogy az adrenalin az ereimben lüktetett, legyőzhetetlennek éreztem magam. Egyik fiú a másik után küzdött meg velem, de mindenkit legyőztem. Miután éveken át csak büntettek, amiért a vérmérsékletem felülkerekedett rajtam, most ezért dicsértek. Sőt, *dicsőítettek*.
Akkor este Inge Sollemach nekem adta az érmet, majd tizenöt perccel később, a sportcsarnok egyik félreeső sarkában, életem első igazi csókját.

Másnap apám felhívta Herr Sollemachot. Teljesen felzaklatták Franz sérülései.
A fia nagyon tehetséges, magyarázta Herr Sollemach. *Különleges*.
Igen, felelte apám. *Franz mindig remekül helyt ál t az iskolában*. *Reinerről beszélek*, hűtötte le Herr Sollemach.
Tudtam vajon, mennyire nem helyes, amit teszek? Már akkor, az első alkalommal, amikor a testvérem volt az áldozat? Ezerszer is feltettem magamnak ezt a kérdést, de a válasz mindig ugyanaz: természetesen tudtam. Az a nap volt a legnehezebb, mert akkor még mondhattam volna nemet. Minden utána következő alkalom egyre könnyebb lett, mert ha nem tettem meg, eszembe jutott volna az első alkalom, amikor nem mondtam nemet. Ha valamit elég hosszú ideig ismételünk, végül helyesnek fogjuk érezni. Végül már bűntudatot sem érzünk.
Ezzel azt akarom mondani, hogy ugyanez igaz másra is. Akár maga is lehetne. Talán azt gondolja, *én soha*. Azt gondolja, *én aztán nem*. Csakhogy bármelyik pillanatban képesek lehetünk olyasmire, amire a legkevésbé számítunk.

Mindig tudtam, mit csinálok és kivel csinálom. Nagyon is jól tudtam. Mert azokban a borzalmas, csodálatos pillanatokban az voltam, aki mindenki lenni akar.
Alekszander már egy hete dolgozott nekem. Váltottunk néhány szót, de jobbára akkor érkezett, amikor már elnyomott az álom, s mire felébredtem, hogy kivigyem a cipókat a piacra, már a fehér kötényt oldozta le magáról.
Olykor azonban kicsit tovább maradt, én pedig kicsit később indultam. Elmondta, hogy születéskor a testvére arcára tapadt a magzatburok, ezért nem kapott elég levegőt. A szüleik egy járványban vesztek oda, a szlovákiai Humennében; immár egy évtizede gondozta Kazimírt. Elmondta, hogy Kazimír a zavartsága miatt (ahogy ő nevezte) olyasmiket eszik, amiket nem kel ene – kavicsokat, földet, ágakat –, ezért kel egész nap vigyáznia rá. Mesélt a helyekről, ahol eddig éltek: néhol olyan magas kővárak ál tak, hogy a felhőkig értek, máshol a nyüzsgő utcákon ló nélküli szekerek közlekedtek, mintha szel emek vonnák őket. Sokáig sehol sem maradt, tette hozzá, mert az emberek mindig feszengnek a testvérétől.
Alekszne k természetesen ment a sütés, amiről apám mindig az ál ította, az elégedettség jele.
Hogy etetnél másokat, ha te magad folyton éhes vagy?, *kérdezte, s amikor ezt elmondtam Alekszandernek, jó nevetett. „Látszik, hogy apád nem ismert”, felelte. Szemérmesen mindig magán tartotta hosszú ujjú fehér ingét, lehetett bármilyen forróság a konyhában; nem úgy, mint apám, aki bizony derékig levetkőzött az izzasztó hőségben. Elismerő megjegyzést tettem a ritmusára. Kecsesen mozgott, mintha csak táncolna sütés közben. Beval otta, hogy régen, időtlen időkkel ezelőtt már dolgozott pékként.*

Beszéltünk a riasztó halálesetekről is. Aleksz megkérdezte, mit szólnak a falusiak, amikor egyre újabb áldozatok kerülnek elő. A támadások ekkor már nem korlátozódtak a külső területekre, átterjedtek a falon belülre. Az egyik éjszakai pil angóra a kocsma előtt találtak rá, a fejét kis híján leszakították a törzséről; a tanítót, aki mindig gyalog járt az iskolába, széttépve hagyták a városalapító szobrának lábánál. Az emberek szerint a vérengzésért felelős bestia mintha játszadozott volna velünk.
Azt mondják – jegyeztem meg egyik nap –, hogy talán nem is ál at.

Aleksz visszanézett a vál a felett, ahogy a kemence mélyébe tolta a hosszú sütőlapátot.
Hogy érted ezt? Mi más lenne? Megvontam a vál am.
Valamiféle szörnyeteg.

Aleksz nem nevetett ki, ahogy vártam, csak leült mel ém. A hüvelykujjával az asztal ap egyik csorbáját piszkálgatta.
Te is ezt hiszed?

Aki szörnyeteget ismerek, mind ember – feleltem.
SAGE Tessék – adok Josefnek egy pohár vizet.
Iszik. Közel három óra folyamatos beszédtől a hangja akadozó, érdes.
Nagyon kedves. Nem válaszolok.
Josef felnéz rám a pohár pereme felett.
Á. Látom, kezd hinni nekem. Erre most mit feleljek? Olyan részletességgel idézi fel a gyermekkorát és a Hitlerjugendet, ahogyan csak az képes, aki meg is élte ezeket a történéseket. Ez csak megerősít abban, hogy igazat mond, de még mindig nehéz összeegyeztetni a város által ismert Josefet és az általa lefestett egészen más embert. Mintha Teréz anya gyónná meg, hogy gyerekkorában gyíkok farkát törte le.
– Maga szerint is kényelmes dolog azt állítani, hogy csak azért követett el valami szörnyűséget, mert valaki ezt parancsolta? – teszem fel a kérdést. – Mert ettől még nem lesz kevésbé rossz. Akárhányan is mondják, hogy ugorjon a kútba, magáé a döntés, bármikor megfordulhat, és elmehet.

Miért nem mondtunk nemet? – tűnődik el Josef. – Miért ugrottunk oly sokan? Mert teljes szívünkből hinni akartuk, amit Hitler mondott. Hogy a jövő szebb lesz a mánál.
Maguknak legalább volt jövője – jegyzem meg keserűen. – Ismerek hatmillió embert, akinek nem volt. – A gyomrom görcsbe rándult, ahogyan elnézem Josefet a fotelben, amint békésen issza a vizet, mintha nem is egy rémtörténetet mesélne. Hogyan lehet valaki ilyen kíméletlen másokkal anélkül, hogy véres könnyeket hullatna és lidércnyomások gyötörnék?
Hogy akarhat meghalni? – bukik ki belőlem. – Azt mondja, vallásos. Nem fél a végítélettől?
Josef a fejét rázza, elvész gondolataiban.

Néha ezt láttam a szemükben... nem rettegtek, hogy meghúzom a ravaszt, pedig a cső egyenesen rájuk mutatott. Szinte mintha várták volna. Először nem értettem. Hogyan lehet, hogy valaki nem akarja látni a holnapot? Hogyan válhat a tulajdon életünk ilyen értéktelen árucikké?
Aztán kezdtem megérteni: ha a földi lét maga a pokol, a halál a mennyország.
A nagymamám is azok egyike lehetett, akik várták a megváltást? A gyengeség jele ez, vagy a bátorságé?
Fáradt vagyok – sóhajt Josef. – Folytassuk egy másik napon, rendben?
Ki akarom szipolyozni belőle az utolsó csepp információt is, míg olyan száraz és fehér nem lesz, mint a csont. Azt akarom, hogy addig beszéljen, amíg sebes nem lesz a torka, amíg térdig nem gázolunk a mocskos kis titkaiban. Csak hát egy vénember, ezért inkább azt felelem, hogy majd holnap eljövök érte a terápiás csoport előtt.
Útban hazafelé felhívom Leót, és mindent elmondok neki, amit Josef mesélt.
Hmm – hallom a hangját, miután befejezem. – Kezdetnek nem rossz.
Kezdetnek? Ez rengeteg új információ.
Nem feltétlenül. 1936 decembere után minden nem zsidó német gyereknek kötelezően be kellett lépnie a Hitlerjugendbe. Az elmondottak talán egyeznek azzal, amit más gyanúsítottaktól hallottam, de ez még nem elég a bűnösség bizonyításához.

Miért nem?

Mert a Hitlerjugend tagjaiból nem lettek minden esetben SS- katonák.
Oké, akkor *maga* mit derített ki?

kérdem élesen. Elneveti magát.
Három óra sem telt el, amióta felhívott a fürdőszobából. Emellett, még ha lenne is további információm, akkor sem oszthatnám meg magával mint civillel.
Azt akarja, hogy bocsássak meg neki, mielőtt meghal.
Leo elfüttyenti magát, mélyen és hosszan.
Szóval már azt várja, hogy egyszerre legyen a gyilkosa és a gyóntatója?
Azt akarja, hogy aki feloldozza, zsidó legyen, de legalábbis köze legyen a zsidókhoz.

Szép kis történelmi igazságtétel jegyzi meg Leo. – Felkéri a meggyilkoltak egyik leszármazottját, hogy adjon bűnbocsánatot, mielőtt kilép az árnyékvilágból. – Vonakodik.
Csak a hitelesség kedvéért: nem oldozhatja fel.
Tudom. – Tucatnyi okból, kezdve azzal a ténnyel, hogy nem nekem ártott.
Mégis.

Ha csak egy kicsit más szögből nézzük, ha felülemelkedünk az érzelmeken, és meghalljuk az értelem hangját: amit Josef kér, nem egy gyilkos színpadias megbánása. Egy haldokló utolsó kívánsága.
Ha megtagadom tőle, vajon nem válok-e éppolyan szívtelenné, mint ő?
Mikor beszél vele megint? – kérdi Leo.

Holnap. Együtt megyünk a csoportba.
Rendben – feleli. – Majd hívjon. Amint leteszem, ráébredek, hogy nem kanyarodtam le a házam felé. S ami fontosabb: már tudom, merre tartok.
A *babka* szó a *babá* ból ered, ami jiddisül és lengyelül is „nagymamát” jelent. Egyetlen hanukkára sem emlékszem, ahol elmaradt volna ez az édes kalács. Íratlan törvénynek számított, hogy anyám megveszi a kisbaba méretű pulykát, a nővérem, Pepper áttöri a krumplit, Nagyi pedig hoz három rúddal a híres babkájából.
Egészen kicsi lánykoromból emlékszem rá, ahogyan a keserű csokoládét reszeltem, miközben attól rettegtem, hogy lenyúzom az ujjamat.

Ma korán elküldöm Daisyt. Azt mondom, hogy sütni akarok a nagyanyámmal, de igazából kettesben szeretnék maradni vele. Nagymamám kivajazza az első sütőedényt, míg én meghengergetem és tojással megkenem a tésztát.

Aztán meghintem a csokoládés töltelékkel, és tovább hengergetem, míg feszes nem lesz, mint a dob. Gyakorlott mozdulattal elcsavarom, öt teljes fordulatot, majd újra megkenem a tetejét.
Az élesztő – szólal meg nagyanyám – maga a csoda. Elég egy csipet, meg némi víz, és nézd csak, mi történik.

Nem csoda, kémiai reakció. Az igazi csoda az a pillanat volt, amikor valaki először látta meg és gondolta azt: *Hmm, lássuk, mi történik, ha megpróbálok sütni vele.*
Nagymamám továbbadja a sütőedényt, hogy kiteríthessem a tésztát és belenyomkodhassam a külső morzsakérget.
Apám a babkájában küldött üzeneteket az anyámnak – jegyzi meg. Mosolyogva nézek fel.
Tényleg?

Igen. Ha almával töltötte meg, az azt jelentette, jól megy az üzlet, sok a vásárló. Ha mandulával, azt üzente, *keservesen hiányzol*.
Hát a csokoládé? Nagyi elneveti magát.
Hogy sajnálja, ha bármivel magára haragította. Bizony, sok csokoládés babkát kellett sütnie. Megtörlöm a kezem egy konyharuhában.

Dédnagyapa milyen ember volt, Nagyi? – kérdezek rá. – Mit csinált, amikor nem dolgozott? Szólított téged olyan néven, ahogyan senki más? Elvitt valamilyen felejthetetlen utazásra? Lebiggyeszti az ajkát.

Ach, már megint a múlt...

Tudom, hogy a háborúban halt meg – teszem hozzá halkan. – Hogyan?
Színpadias mozdulatokkal kivajazza a második sütőedényt, mielőtt végre válaszol.

– Mindennap, iskola után, elmentem a pékségbe, ahol egy péksütemény csak rám várt. Apám *minkelé* nek hívta, és naponta csak egyet sütött belőle. Egész vékony héja volt, közepén a meleg fahéjas csokoládéval, ami magától lecsúszott a torkodon. Több százat eladhatott volna belőle, de azt mondta, az csak az enyém.
– A nácik ölték meg, ugye? – kérdezek rá csendesen.
Nagyi elfordul tőlem.

– Apám rám bízta, hogy intézkedjek a halála felől. Amikor anyám Hófehérke meséjét olvasta, azt mondta: *Minka, egyet jegyezz meg. Nem akarom, hogy a halálom után engem is vitrinben mutogassanak.* Vagy: *Minka, egyet jegyezz meg. Nem virágokat akarok, hanem tűzijátékot. Minka, legyen gondod arra, hogy ne nyáron haljak meg. A túl sok légy elriasztja a gyászolókat.* Játéknak vettem az egészet, mert az én apám sosem halhatott meg. Mindnyájan tudtuk, hogy sebezhetetlen.
– Magához veszi egyik sétabotját, és a konyhaasztalhoz lép, hogy lerogyjon az egyik székre. – Apám rám bízta, hogy intézkedjem a halála felől, de végül egyetlen kérését sem tudtam teljesíteni.
Letérdelek elé a földre, és az ölébe hajtom a fejem. Apró, madárszerű kezével belefészkel a hajamba.

Olyan régóta tartogatod ezt magadban – suttogom. – Nem lenne jobb, ha kibeszélnéd?
Megérinti arcom sebes felét.

Neked jobb lenne? – kérdezi. Elhúzódom.
Ez más. Nem tehetek úgy, mintha semmi sem történt volna, bármennyire szeretnék. Minden az arcomra van írva.
Pontosan. – Nagymamám felhúzza pulóvere ujját, hogy felfedje a karján sorakozó számokat. – Egyszer, még sokkal fiatalabb koromban, beszéltem róla az orvosomnak, aki látta ezt.
Megkérdezte, elmondanám-e a felesége osztálya előtt is. Az asszony történelmet tanított az egyetemen. Az előadás jól ment, de legalábbis sikerült leküzdenem a lámpalázamat annyira, hogy ne legyek rosszul.
Akkor a tanárnő megkérdezte, van-e bárkinek kérdése.
Felállt egy fiú. Az igazat megvallva, lánynak gondoltam, akkora haja volt, egész a válláig ért. Felállt és azt mondta: „A holokauszt meg sem történt.” Nem tudtam, mit tegyek, mit mondjak.
Arra gondoltam: hogy mer ilyet mondani, amikor átéltem, hogy meri egyetlen mondattal

kitörölni az életemet?
Motyogtam valamit, és leszaladtam az emelvényről, ki az ajtón, mindkét kezemet a számra tapasztva. Attól féltem, ha nem teszem, üvölteni kezdek. Az autómhoz siettem, és addig ültem ott, amíg már tudtam, mit kellett volna felelnem. A történészek szerint hatmillió zsidó tűnt el a háború során. Ha sosem volt holokauszt, mi lett velük?

– Megcsóválja a fejét. – A világ még ebből sem tanult. Nézz csak körül.

Etnikai tisztogatások, faji diszkrimináció. Olyan fiatalok, mint az az ostoba fiú a történelemórán. Azelőtt azt hittem, azért éltem túl, hogy gondom legyen rá, soha többé ne történhessen ilyen, de nagyot tévedtem, mert semmi sem változott, Sage. Ma is ez történik, minden egyes nap.
– Csak mert egy neonáci felállt abban az osztályban, az még nem jelenti, hogy nem fontos elmondanod a történeted. Mondd el *nekem*.
Hosszú ideig néz rám, aztán némán feláll, és a botjára támaszkodva kisétál a konyhából. A folyosó túloldalán, a földszinti dolgozószobában – amit hálóvá alakított, hogy ne kelljen lépcsőznie – mintha a fiókokban turkálna. Felkelek, és becsúsztatom a kalácsokat a sütőbe. Máris újra kelni kezdenek.
Nagymamám az ágyon ül, amikor belépek. A szoba ugyanúgy púdertől és rózsavíztől illatozik, mint ő. Bőrbe kötött, repedezett gerincű kis könyvet tart a kezében.
– Író voltam – meséli. – Gyermek, aki hitt a tündérmesékben. Nem a bugyuta Disney-mesékben, amiket anyád olvasott neked, hanem azokban, amelyekben a lányok tudták, hogy a szerelem éppoly gyakran öl, mint amilyen gyakran szabaddá tesz.
Hittem a boszorkányok átkaiban és a vérfarkasok tébolyában, csak abban tévedtem, hogy a legijesztőbb mesék a képzeletben születnek, nem a való életben. – Végigsimít a bőrkötésen. – Tizenhárom évesen kezdtem írni.

Akkor is írtam, amikor más lányok a hajukat bodorították, és próbáltak tetszeni a fiúknak.
Én csak szereplőkről és párbeszédekről álmodtam. Megírtam egy fejezetet, majd odaadtam a legjobb barátnőmnek, Darijának, hogy lássam, mit gondol róla.
Mindent elterveztünk: én népszerű író leszek, ő meg a szerkesztőm, és Londonba költözünk, ahol egész nap gin fizzt iszunk. *Ach*, még azt sem tudtuk, mi az a gin fizz, mégis erre vágytunk, de aztán elkezdődött a háború. És én akkor sem hagytam abba. – Odaadja nekem a kötetet. – Persze, ez nem az eredeti. Az már nincs meg, de amint módom volt rá, emlékezetből újraírtam az egészet. Ezt *kel ett* tennem.

Félrehajtom a borítótáblát. A lapon apró, szorosan összezárt dőlt betűk sorakoznak, szünet nélkül a két margó között, mintha luxus lenne minden üres hely. Akkoriban talán az is volt.
– Ez az én történetem – teszi hozzá nagyanyám. – Nem az, amit keresel, ami a háború alatt történt. Az nem olyan fontos. – Mélyen a szemembe néz. – *Ez* az a történet, ami életben tartott.
A nagymamám mellett Stephen King futhatna a pénze után.
A története fantasztikus, egy *upiór* ról – a vámpír lengyel megfelelőjéről – szól, mégsem maga a szörnyeteg teszi rémisztővé, aki csak teszi a dolgát, hanem az átlagemberek, akik maguk is szörnyetegekké válnak. Mintha Nagyi már gyermekként is tudta volna, hogy nem lehet tisztán különválasztani a jót és a gonoszt; hogy sziámi ikerpárokként egyazon szíven osztoznak. Ha a szavaknak lenne íze, az övéi olyanok lennének, mint a keserű mandula és az őrölt kávé. A történetét olvasva néha még azt is elfelejtem, hogy ő írta – *ennyire* jó.
Az egész könyvet kiolvasom, majd újraolvasom, nehogy egyetlen szót is elmulasszak. Próbálom magamba szívni a történetet, olyan mélyen, hogy szótagról szótagra fel tudjam idézni, ahogyan egykor a nagymamám is tehette. Azon kapom magam, hogy hangosan felmondom a bekezdéseket, miközben zuhanyozom, mosogatok, kiviszem a szemetet.

Nagymamám meséje misztérium, de nem abban az értelemben, ahogyan ő akarta. Próbálom lehántani a karaktereket és a párbeszédeket, hogy meglássam mögöttük a csontvázat, amit csakis valódi élete ihlethetett.
Minden történet az igazság apró magvából szökik szárba, nem? Ha nem így lenne, a mesék nem lennének többek vattacukornál – múló ízfoszlányok az üres levegő körül. Olvasok Aniáról, a narrátorról és az apjáról, miközben nagymamám hangját hallom és a dédapám arcát képzelem magam elé. Amikor leírja a Łódź határában álló kis házat, a szekerektől felszántott piacteret, vagy az erdőt, ahol Ania csizmája belesüpped a mohaszőnyegbe, orromban érzem az égő tőzeget, nyelvemen a kenyér aljához tapadó hamu ízét. Hallom a macskaköveken kergetőző gyerekek cipőjének kopogását, még jóval azelőttről, hogy bárki vagy bármi lett volna, ami elől rohanniuk kellett.

Annyira lebilincsel a történet, hogy Joseftől is elkésem, útban a terápia felé.
– Jól aludt? – érdeklődik, mire igennel felelek. Ahogy beül az autóba, a párhuzamokra gondolok, nagymamám története (a falusiakra vadászó és Ania apját meggyilkoló álnok szörnyeteg) és az SS között, amely váratlanul toppant be nagymamám életébe, hogy elpusztítsa a családját.
Nagymamám gyerekkora – a csak neki sütött kis meglepetések, a hosszú, tunya délutánok, amikor legjobb barátnőjével a jövőről ábrándoztak, még a családi otthon falai is – mintha párhuzamosan haladna Josef Hitlerjugendről szóló meséjével, ám ahogy egyre közelebb araszolnak egymáshoz, már tudom, hogy óhatatlanul kereszteziük kell egymást.

S ettől csak még jobban gyűlölöm Josefet.
Azért beharapom a nyelvem, hiszen Josef még a nagymamámról sem tud, nemhogy a múltjáról, az általa megélt borzalmakról, amelyeknek ő is a részese volt. Nem tudom biztosan, miért titkolom előle. Talán mert ettől úgy érezné, egy lépéssel közelebb került ahhoz, hogy elnyerje az áhított bűnbocsánatot.
Talán mert úgy érzem, annyit sem érdemel, hogy tudjon róla.
Talán mert nem örülök a tudatnak, hogy a nagymamám és olyasvalaki, mint Josef, még most is egyszerre létezhet ezen a világon.
Ma nagyon csendes – tűnődik el Josef.
Csak gondolkodom.

Rólam?

Ne áltassa magát – felelem.

Miután elkéstem Joseftől, utolsónak érkezünk. Stuart azonnal megkörnyékez, keresi a szokásos, péksüteményekkel teli papírzacskót, de ma nem hoztam semmit.
Túlságosan lefoglalt a nagymamám naplója, így nem sütöttem.
Igazán sajnálom – szabadkozom –, de ma üres kézzel jöttem.

Bár Stuart is elmondhatná magáról – mormolja Jocelyn, amiből kiderül, hogy Stuart újra elhozta a felesége halotti maszkját.
Minka, egyet jegyezz meg, jut eszembe dédnagyapám. *Ha meghalok, nincs halotti maszk, rendben?*
Marge megszólaltatja a kis csengőt, amitől mindig úgy érzem, mintha jógaórán lennék, nem egy terápiás csoportban.
– Akkor kezdhetjük? – kérdezi.

Nem tudom, mitől olyan ijesztőek a halotti maszkok. Talán az egyoldalú kommunikáció miatt;

amiért sosem kérdezhetjük meg szeretteinktől, szenvednek vagy boldogok-e azon a helyen, ahol most vannak – ha *vannak* bárhol is. A kérdőjelekkel nem tudunk megbirkózni, nem a halált lezáró ponttal.
Hirtelen feltűnik, hogy üresen maradt egy szék. Ethel hiányzik. Ebből tudom, mielőtt még Marge elmondaná, hogy meghalt a férje, Bernie.
Hétfőn történt – tudjuk meg Mrs. Dombrowskitól. – Ethel legidősebb lánya hívott fel. Bernie már egy jobb helyen van.
Josefhez fordulok, aki háborítatlanul piszkálgatja a nadrágja varrását.
Gondolod, hogy még visszatér közénk? – kérdi Shayla. – Mármint Ethel?
Remélem – feleli Marge. – Nagyra értékelném azt is, ha közületek bárki próbálna kapcsolatba lépni vele.
Én akarok küldeni néhány virágot vagy valamit – jelzi Stuart. – Bernie nagyon rendes fickó lehetett, ha Ethel ilyen sokáig ekkora odaadással gondoskodott róla.
Ezt nem tudhatod – közlöm lassan, mire mindenki döbbenten fordul felém. – Egyikünk sem ismerte. Amennyire tudjuk, még az is lehet, hogy naponta verte a feleségét.
Sage! – kapkod levegő után Shayla.
Tudom, halottról vagy jót, vagy semmit – teszem hozzá sietve, miközben lehajtom a fejem. – Bernie szerintem is remek fickó volt, aki minden héten eljárt tekézni, és mindig betette a piszkos tányért a mosogatógépbe, de szerintetek csak a remek fickók hagynak hátra ilyeneket, mint mi? Még Jeffrey Dahmert{11} is anya szülte.

Érdekes felvetés – szűri le Marge.

Azért gyászolunk, mert a szeretteink mécsesként világítottak a sötétben?
Vagy azért, mert olyanok voltak, amilyenek?
Kicsit mindkettő. – Stuart ujjaival végigsimít a halotti maszk kontúrjain, mintha vak lenne, és most ismerkedne néhai felesége arcvonásaival.

Ezt azt is jelenti, hogy nincs okunk gyászolni, ha egy rettenetes ember hal meg? – teszem fel a kérdést.
Érzem, ahogyan Josef tekintete lyukat éget a halántékomba.

Vannak, akik nagy szívességet tesznek azzal, hogy meghalnak – véli Jocelyn. – Bin Laden. Charlie Manson.
Hitler – teszem hozzá ártatlanul.

Ja, olvastam ezt a könyvet a titkárnőjéről, aki szerint olyan volt, mint bármelyik másik főnök. Még a titkárnők pasijairól is pletykálkodott vele – meséli Shayla.
Ha ők gond nélkül gyilkolták az embereket, miért kellene bárkinek is sajnálnia, ha *ők* halnak meg? – teszi fel a kérdést Stuart.
Szóval szerinted aki náci, az is marad? – kérdem.
Josef megköszörüli mellettem a torkát.
Remélem, a pokolban van egy külön hely az ilyeneknek – feleli Shayla a maga egyszerűségével.
Marge ötperces szünetet javasol.

Amíg összedugja a fejét Shaylával és Stuarttal, Josef megkocogtatja a vállam.
– Válthatnánk néhány szót négyszemközt?
Követem a folyosóra, és karba teszem a kezem.
Hogy merészeli? – sziszeg, és olyan közel lép, hogy elhátrálok előle.

Amit elmondtam, csak kettőnkre tartozik. Ha azt akartam volna, hogy az egész világ megtudja, rég a hatóságokhoz fordulok.
Vagyis csak feloldozást vár, minden vezeklés nélkül – állapítom meg.
Megvillan a tekintete, fekete pupillája kiszorít szeméből minden kékséget.

Erről soha többé nem beszél senkinek – parancsol rám, de olyan hangosan, hogy többen felénk fordulnak a szomszédos szobából.

Az indulat úgy önt el, mint a szökőár. Noha lángolnak a hegeim, és úgy érzem magam, mintha a tanár az órán levelezgetésen kapott volna, kényszerítem magam, hogy a szemébe nézzek. Dermedten állok, közöttünk a lélegzetvételnyi távolsággal, a színlelt békével.

– Soha többé ne beszéljen így velem – suttogom. – *Nem* vagyok valamelyik áldozata.

Azzal sarkon fordulok, és otthagyom. Egyetlen pillanatra, amíg Josef engedi félrecsúszni saját halotti maszkját, meglátom a férfit, aki egykor lehetett, akit hosszú évtizedekkel ezelőtt eltemetett a joviális külső mögé. Olyan, akár a járda alatt gyökerező gyom: még mindig képes szétrepeszteni az aszfaltot.
Nem távozhatok idő előtt, ha nem akarom magamra vonni a figyelmet, s miután én hoztam Josefet a találkozóra, nekem is kell hazavinnem, különben Marge kérdőre von. Viszont nem szólok hozzá, miközben búcsút mondok a többieknek, majd elindulunk az autó felé.
Sajnálom – szólal meg Josef, amikor már öt perce úton vagyunk. Megállunk egy piros lámpánál. Nem tudom, mit akar ez jelenteni, de...
Tovább mered kifelé az ablakon.

Sajnálom, amit mondtam magának. A szünetben.

Nem válaszolok. Nem akarom, hogy azt higgye, ilyen könnyen megúszhatja. És függetlenül attól, mit mondott, nem tehetem ki az utcán és nem felejthetem el örökre.
Tartozom ennyivel a nagymamámnak, ráadásul Leónak is megígértem. Josef kirohanása, ha lehet, csak még eltökéltebbé tett, hogy megszerzem az elítéléséhez szükséges bizonyítékokat. A fickó életének egy szakaszában nyilvánvalóan azt csinált, amit akart, nem kellett megtorlástól tartania. Amikor felkért engem a megölésére, bizonyos szempontból ezt a gyakorlatot folytatta.

Éppen itt az ideje, hogy megkapja, amit érdemel.
Azt hiszem, kicsit ideges vagyok teszi hozzá Josef.

Miért? – Érzem, ahogyan bizseregni kezd a fejbőröm. Belém lát? Tudja, hogy kezdettől fel akarom ültetni?
Attól félek, végighallgatja a mondandómat, de mégsem teszi meg, amire kérem.
Felé fordulok.

Velem vagy nélkülem, de meg fog halni, Josef.
Állja a tekintetem.

Ismeri a *Der Ewige Judét*? A bolygó zsidót?
A zsidó szóra megborzongok, mintha már attól bemocskolódna, hogy az ő ajkát érinti. Megrázom a fejem.
Régi európai legenda. Egy zsidó, Ahasvérus, gúnyt űzött Jézusból, amikor az megpihent a Golgotára vezető úton. Azt mondta neki, gyorsabban is mozoghatna a keresztjével, mire Jézus

megátkozta azzal, hogy a második eljöveteléig a földön kell bolyongania.
Az évszázadok során mindenfelé látták Ahasvérust, aki nem halhat meg, bármennyire is szeretne. Ugye tudja, mennyire visszás, amikor egy zsidóhoz hasonlítja magát? – kérdezek közbe. Megvonja a vállát.

Gondoljon róluk, amit akar, de virágoznak, történjék... bármi. – Gyors pillantást vet az arcomra. – Már rég meg kellett volna halnom. Volt rákom és több autóbalesetem. Én vagyok az egyetlen öregember, aki tüdőgyulladással került kórházba, és még életben van. Higgyen, amit csak akar, Sage, de én tudom, miért élek még mindig. Ahogy Ahasvérus... én is azért vagyok itt, hogy minden nappal újra átéljem az általam elkövetett bűnöket.
A lámpa zöldre vált, mögöttünk tülkölnek az autók, de még a lábam se veszem le a fékről. Josef újra magába zárkózik, belefeledkezik gondolataiba.
– Herr Sollemach a Hitlerjugendtől azt mondta, a zsidók olyanok, mint a gaz. Ha egyet kihúzunk, kettő nő a helyébe... Beletaposok a gázba, mire éles rándulással elindulunk. Viszolygok Joseftől, amiért pontosan az, akinek vallja magát. Viszolygok magamtól is, amiért eleinte nem hittem neki; amiért a többi ittenivel együtt hagytam magam abba a hitbe ringatni, hogy ő maga az irgalmas szamaritánus.
– ...De én az gondoltam – teszi hozzá csendesen –, hogy némelyik gyom van olyan gyönyörű, mint bármelyik virág.
Valami volt mögöttem. A hatodik érzékem súgta meg, a borzongás a tarkómon.
Tucatszor is visszanéztem, amióta beléptem az erdőbe, de csak a kopár fákat láttam, mint néma őrszemeket.
Mégis zakatolt a szívem. Mind gyorsabban haladtam a kunyhó felé, magamhoz szorítottam a kenyeres kosarat, és arra gondoltam, meghal ja-e Aleksz, ha felsikoltok.
Azután meghal ottam.

Egy ág roppanását, a hókéreg reccsenését. Elfuthattam.
De ha elfutottam, az a valami nyomban üldözőbe vett.
Tovább gyorsítottam a tempón.

Könnyek csordultak ki a szemem sarkából, míg pislogva magamba nem fojtottam őket. Hirtelen lebuktam egy széles fatörzs mögé, ami elrejthetett. Visszafojtottam a lélegzetem, csak számoltam a közeledő lépteket.
Őzsuta sétált ki a tisztásra, és fordította felém a fejét, mielőtt néhány lépésnyire tőlem rágcsálni kezdte egy nyírfa kérgét.
A megkönnyebbüléstől elgyengültek a tagjaim. Még mindig reszketve a fatörzsnek támaszkodtam. Ez történik, ha engedjük, hogy a falusiak üres locsogása beszivárogjon az agyunkba, mint valami méreg. Ott is árnyakat látunk, ahol nincsenek; egeret hal unk és oroszlánt képzelünk a helyébe. Fejcsóválva átkoztam ostobaságomat. El éptem a fatörzstől és továbbindultam hazafelé.
Hátulról támadt, a fejemre borított valami forrót és nyirkosat, valamiféle anyagot vagy zsákot, amivel elvakított.
Leszegezte csuklóimat, súlyával a hátamra nehezedett, hogy ne tudjak felál ni. Arcom a földhöz lapult. Kiáltani próbáltam, de bármi is terített le, olyan erővel préselt maga alá, hogy tele lett hóval a szám.
Forróságot és pengéket, karmokat és agyarakat éreztem... ó igen, agyarakat, ahogyan félholdat vágnak torkomba és marnak, mint ezernyi tű, mint egy egész méhraj...
Patadobogás hal atszott, majd megéreztem tarkómon a hideg levegőt, miközben eltűnt a nyomás, s vele a fájdalom. Akkor, mint valami hatalmas szárnyas teremtmény, lecsapott rám, és a nevemen szólított. Másra nem emlékeztem. Amikor kinyitottam a szemem, már Damian karján feküdtem, ahogyan hazavitt.

Az ajtó kinyílt, és Aleksz ál t mögötte.

Mi történt? – kérdezte, miután a tekintetük összevil ant.
Megtámadták – felelte Damian. – Orvosra van szüksége.
Rám van szüksége – jelentette ki Aleksz, azzal átvett Damian karjáról a magáéba. Felsírtam, ahogyan ott feküdtem a karján, majd Aleksz berúgta az ajtót.
A hálószobába vitt. Amikor lefektetett, láttam a vért az ingén, és tüstént megszédültem.
Sss – csitítgatott, miközben elfordította fejem, hogy lássa a sérülést.

Azt hittem, mentem elájul.

Annyira szörnyű?

Nem – felelte, de tudtam, hogy hazudik. – Csak nem bírom a vér látványát. Néhány percre magamra hagyott. Azt ígérte, mindjárt jön, s amikor ez megtörtént, hozott magával meleg vizet, rongyot, meg egy üveg pálinkát. Ez utóbbit tartotta az ajkaimhoz.
Igyál – parancsolt rám. Próbáltam, de menten elkapott a köhögés. – Még – utasított.
Végül, amikor a torkomban égő tűz helyett már csak a gyomromban éreztem fojtott izzást, elkezdte lemosni a nyakam, majd pálinkát öntött a nyílt sebbe. Kis híján kiugrottam a bőrömből.
Maradj nyugton – szólt rám. – Ettől jobb lesz.

Nem értettem, mire gondol, amíg meg nem láttam a befűzött cérnát, és rá nem döbbentem, mire készül. Ahogyan a tű a nyakamba fúródott, elsötétült a világ.

Késő délutánra járt, mire újra feleszméltem. Aleksz az ágyam mel ett ült, kezeit összefonta az ölében, mintha imádkozna. Amikor látta mozgolódásomat, egész teste elernyedt a megkönnyebbüléstől.

Melegnek éreztem tenyerét a homlokomon. Megcirógatta az arcom, a hajam.
– Ha a figyelmemre vágytál – mosolygott –, csak szólnod kel ett volna. JOSEF Az öcsém mindig egy kutyáért könyörgött, míg kicsik voltunk. A szomszédunkban élt egy retriver, Franz órákat töltött vele odaát, ülni és hemperegni tanítgatta, de apám allergiás volt a kutyaszőrre, ezért tudtam, bármennyit is könyörög az öcsém, nem teljesítheti az óhaját.
Egy őszi este, amikor talán tízéves lehettem, és egy szobában aludtam Franzcal, suttogást hallottam. Ahogy felébredtem, az ágyon ülve találtam a testvéremet, a takarón, a lábai között kis darabka sajttal. A sajton egy apró mezei egér rágódott, míg a testvérem a hátát simogatta.
Tudni kell, hogy anyám házában nem volt helye kártevőknek. Folyton a padlót sikálta, port törölgetett, meg ami kell. Másnap láttam, hogy anyám lehúzta az ágyunkat, pedig még nem jött el a nagymosás ideje.
Azok a koszos kis egerek... amint lehűl az idő, megpróbálnak fedett helyre költözni. – Megborzongott. – Holnap az iskolából hazafelé veszel néhány egérfogót. Franzra gondoltam. Meg akarod ölni őket?

Anyám különös pillantást vetett rám.
Mi mást tehetnél a kártevőkkel? Amikor aznap este lefeküdtünk, Franz elővett egy újabb darabka sajtot, amit a konyhából csent el. Letette az ágyára.
Ernstnek fogom hívni – árulta el.

Honnan tudod, hogy nem Erma? Franz nem válaszolt, nem sokkal később pedig el is aludt.
Én azonban ébren maradtam. Füleltem, amíg meg nem hallottam a parányi karmokat a

hajópadlón, majd a holdfényben láttam, ahogyan az egér felküzdötte magát a takaróra, ahol Franz a sajtot hagyta. Mielőtt még elérhette volna, megfogtam, és egyetlen gyors mozdulattal a falhoz vágtam.

A zajra felébredt Franz is, aki sírva fakadt, amikor meglátta a padlón halott kis kedvencét.
Biztos vagyok abban, hogy az egér nem érzett semmit. Végtére is csak egy egér volt. Anyám pedig egyértelművé tette, mi a sorsa az ilyen rágcsálóknak.
Csak azt tettem, amit ő is tett volna a helyemben.
Csak követtem az utasítást.

Nem is tudom, hogy mondjam el, milyen érzés volt, amikor hirtelen én lettem a szüleim nagy reménysége. Igaz, nem lelkesedtek Hitlerért és a politikájáért, de büszkeséggel töltötte el őket, hogy Herr Sollemach példaképnek állított kis *Kameradschaft* unk többi tagja elé. Már a jegyeim miatt sem panaszkodtak, hiszen minden hétvégén a győztesnek járó kitüntetésekkel és Herr Sollemach dicséretével tértem haza.
Őszintén szólva nem tudom, hittek-e a szüleim a náci ideológiában. Apám akkor sem harcolhatott volna Németországért, ha akar, mert egy gyerekkori szánkóbalesetben súlyosan megsérült a lába. Ha a szüleim kételkedtek is Hitler vízióiban, értékelték optimizmusát és reménykedését, hogy hazánk visszanyeri régi nagyságát. Az, hogy Herr Sollemach kedvence lettem, az ő megítélésükön is javított – csakis igazi németek lehettek, akik ilyen fiút neveltek a hazának. Egy hangos szomszéd sem hányta apám szemére, hogy annak idején nem sorozták be, amíg a helyi HJ legfényesebb csillagának tartottak.
Minden péntek este Herr Sollemach házában vacsoráztam.
Virágot vittem a lányának, és egy nyári este, tizenhat évesen, a búzaföldön kiterített régi lópokrócon Ingével veszítettem el a szüzességemet. Herr Sollemach *Sohn* nak szólított, mintha máris a családjához tartoznék, és nem sokkal a tizenhetedik születésnapom előtt felterjesztett a HJ- *Streidfendienst* be. A Hitlerjugenden belül ezek az egységek biztosították a rendezvényeket; tagjai bejelentettek minden hazaárulást, ha valaki csak egy rossz szót szólt Hitlerről – lehettek akár a szüleik is. Hallottam egy fiúról, Walter Hessről, aki a tulajdon apját adta át a Gestapónak.

Különös, hogy a nácik ki nem állták a vallást, még sincs találóbb párhuzam arra az ideológiai nevelésre, amit gyermekként kaptunk. A Harmadik Birodalomban az intézményes vallás a haza szolgálatával versengett, hiszen ki esküdött volna hűséget egyszerre a Führernek *és* Istennek? A karácsony helyett is ezért ünnepeltük a téli napfordulót. Ugyanakkor egyetlen gyermek sem választ magának vallást – csakis szerencse kérdése, kit melyik hit köntösébe burkolnak. Amikor még túl fiatalok vagyunk ahhoz, hogy használjuk a fejünket, megkeresztelnek és templomba járatnak, ahol a papok mást se hajtogatnak, csak hogy Krisztus meghalt a bűneinkért. Miután a szüleink is bólogatnak, és azt mondják, hogy így történt, miért kételkednénk? Ugyanez volt az üzenettel, amit Herr Sollemach és a többiek sulykoltak belénk. *Ami rossz, az káros*, mondták. *Ami jó, az hasznos*.
Ilyen egyszerűen. Amikor a tanáraink kiszegeztek a táblára egy zsidóról készült karikatúrát, hogy bemutassák az alantas fajok külső jellegzetességeit, hittünk nekik. Ők az idősebbek, biztosan tudják. Ki ne akarná, hogy a miénk legyen a világ legjobb, legnagyobb és legerősebb országa?
Egy napon Herr Sollemach különleges kirándulásra vitte a *Kameradschaft* ot. Ahelyett, hogy kimeneteltünk volna a városból, ahogyan a többi túrán tettük, Herr Sollemach elvezetett minket Wewelsburg várához, amit Heinrich Himmler maga sajátított ki az SS szertartásaihoz.
Természetesen mindnyájan ismertük a várat, hiszen itt nőttünk fel. Három tornya háromszög alakú udvart kerített el, az Alme völgye fölé tornyosuló egyik sziklaszirten. Sokat tanultunk róla történelemórán, ugyanakkor egyikünk sem járt itt, amióta az SS megkezdte az átépítést. Többé már senki sem focizott az udvaron; a hely az elit kiváltsága lett.
Ki tudja megmondani, miért olyan fontos ez a vár? – tette fel a kérdést Herr Sollemach, ahogy

felfelé trappoltunk a hegyoldalban.
Testvérem, a tudós válaszolt elsőnek.
Történelmi jelentőségét az adja, hogy közel esik a fontos csata helyszínéhez, ahol Hermann der Cherusker időszámításunk szerint 9- ben legyőzte a rómaiakat.

A fiúk kuncogni kezdtek. A gimnáziummal ellentétben Franz itt nem kapott elismerést azért, ha felmondta az egész történelemkönyvet.

– De miért fontos ez a *számunkra*? – fogalmazott másként Herr Sollemach.
Egy Lukas nevű fiú, aki velem együtt a HJ- *Streidfendienst* hez tartozott, felemelte a kezét.
– Mert a Reichsführer-SS-é – felelte.
Himmler, aki az SS főnökeként a teljes német rendőrséget és az összes koncentrációs tábort felügyelte, 1933- ban ellátogatott a várba, és még ugyanazon a napon négyszáz évre kibérelte azzal a céllal, hogy helyreállítja az SS részére. 1938-ban az északi torony még átépítés alatt állt; ezt láthattuk, ahogyan közeledtünk.

Himmler szerint a végső győzelem után az *Obergruppenfürhrersaal* lesz a világ közepe – jelentette be Herr Sollemach.
Máris kimélyítette a vizesárkokat, és próbálja helyreállítani a belső tereket is. Azt beszélik, hogy ma személyesen ellenőrzi a munkálatokat. Halljátok ezt, fiúk? A Reichsführer-SS személyesen, itt, Wewelsburg várában!
Nem értettem, Herr Sollemach hogyan nyerhet bebocsátást a várba, amit szigorúan őriznek (lehetett bár a helyi *Kameradschaft* vezetője, azért nem ugyanabba a társaságba járt, mint a Nemzetiszocialista Párt vezetői), ám ahogy közeledtünk, feszesen tisztelgett, amit az őr is viszonzott.
Werner – szólította meg Herr Sollemach. – Izgalmas napunk van, nemde?
Épp időben – felelte az katona. – Nos, hogy van Maria? És a lányok? Tudnom kellett volna, hogy Herr Sollemach semmit sem bíz a véletlenre.
A testvérem a karomat rángatta, úgy irányította rá a figyelmem az udvar közepén álló férfira, aki éppen tisztek egy csoportjához beszélt.
A vér szava – mondta éppen. – Az árja kiválasztódás törvényei azoknak kedveznek, akik jellemükben erősebbek, ügyesebbek és igazságosabbak, mint alantasabb társaik.
Hűség. Engedelmesség.
Igazság. Kötelesség. Bajtársiasság. Ezek a régi lovagrendek sarokkövei és a *Schutzstaffel* jövőjének zálogai.
Nem igazán értettem, miről beszél, de az iránta megnyilvánuló tiszteletből tudtam, hogy csakis maga Himmler lehet. Bár ez a csenevész, köpcös kis ember inkább tűnt bankpénztárosnak, mint a német rendőrség fejének.

S akkor rádöbbentem, hogy rám mutat.
Te ott, fiú – intett felém. Kiléptem és szalutáltam, ahogyan a HJ alaki kiképzésén tanultam.
Errefelé laksz?

Igen, Reichsführer – feleltem. – A HJ- *Streidfendienst* tagja vagyok.

Akkor mondd meg, fiú: egy nemzet, amelyik a faji tisztaságért és az új világrendért harcol, miért választ kiképző központjának egy ilyen lerobbant várat?
Beugratós kérdésnek szánta. Egy olyan fontos személyiség, mint Himmler, nyilván nem véletlenül választotta éppen Wewelsburg várát. Kiszáradt a szám.
Testvérem, aki mellettem állt, megköszörülte a torkát. *Hartmann,* suttogta.

Nem tudtam, mit akar a vezetéknevünkkel. Talán arra gondol, hogy mutatkozzam be?
Hogy Himmler is tudja, ki ez az idióta? Azután ráeszméltem, hogy a testvérem nem *Hartmannt* mondott, hanem *Hermannt.*
Mert ez nem egy lerobbant vár – feleltem.
Himmler lassan elmosolyodott.

Ez az a hely, ahol Hermann de Cherusker győztes csatát vívott a rómaiakkal. Ily módon, ha más kultúrák részei is lettek a Római Birodalomnak, a német vér megőrizte tisztaságát. Ahogyan azután is meg fogja őrizni, hogy megnyerjük a háborút.
Himmler szemei résnyire szűkültek.
Mi a neved, fiú?

Kameradschaftsführer Hartmann – feleltem.
Átsétált hallgatóságán, és a vállamra tette a kezét.
Harcos, tudós és vezető – mindez egy személyben. *Ez* Németország jövője.
– Ahogy a jelenlévők üdvrivalgásban törtek ki, terelgetni kezdett. – Gyere csak velem!
Levezetett a lépcsőkön a *die Gruft,* a boltozatos alagsor felé. A torony tövében még mindig zajlottak egy kör alakú helyiség munkálatai. Középütt, a padlóba temetve, gázcsövet láttam, a falak mentén körben tizenkét ablaknyílást, mindegyikben egy-egy piedesztállal.
Minden itt ér majd véget. – Himmler hangja tompán kongott a kis teremben. – Hamut a hamuhoz, port a porhoz.
Reichsführer?

Én is idekerülök majd, a végső győzelem után. Ez lesz a nyugvóhelye az SS legnagyszerűbb tizenkét tábornokának. – Felém fordult. – Talán itt az ideje, hogy egy hozzád hasonló tehetséges fiatalember is elérje ezt a nagyságot.
Akkor döntöttem el, hogy jelentkezem katonának.

* * * Lehetett Herr Sollemach bármennyire büszke, amiért felvételemet kértem az SS-be, anyámat ugyanennyire megrémítette a hír.

Aggódott miattam, mert a háború egyre nagyobb területre terjedt ki, de ugyanúgy aggódott testvéremért is, aki tizennyolc évesen még mindig a könyveibe temetkezett, és akit a távollétemben senki sem védett meg.
Apámmal kis társasági összejövetelt szerveztek az utolsó estére, mielőtt a halálfejes egység, az SS-*Totenkopfverbände* tagjaként jelentkeznem kellett a sachsenhauseni koncentrációs táborban. Eljött az összes barátunk és szomszédunk.
Egyikük, Herr Schefft, aki a helyi lapnak dolgozott, készített rólam egy felvételt, ahogyan elfújom a gyertyákat anyám csokoládétortáján.

Még mindig megvan ez az újságkivágás, amit utánam küldött, ma is gyakran megnézem. Látja, milyen boldog vagyok rajta? Nem azért, mert alig várom, hogy ehessek abból a sok finomságból. Nem is azért, mert felnőtt férfi módjára ihattam a sört, hanem mert itt még minden út nyitva áll előttem. Ez a legutolsó olyan kép rólam, amelyiken még nincs ott a szememben a tudás, a megértés.
Apám egyik barátja énekelni kezdett: *„Hoch sol er leben, hoch sol er leben, dreimal hoch.” Éljen soká, éljen soká, háromszoros hurrá.* Hirtelen berobbant az ajtó, és a barátom, Lukas kistestvére rontott be, zihálva és remegve az izgatottságtól.
– Herr Sollemach azt mondja, azonnal be kell mennünk, de nem szabad egyenruhát húznunk.
Ezt igen különösnek tartottam; mindig a legnagyobb büszkeséggel viseltük az uniformist. Anyám

nem ugrált örömében, hogy az éjszaka közepén elengedjen minket, de a HJ tagjai – Franzot is beleértve – követték Lukas öccsét. A kultúrházba mentünk, ahol a találkozóinkat tartottuk, és ott találtuk Herr Sollemachot, aki hozzánk hasonlóan civil ruhát viselt. Odakint teherautó parkolt, olyan, amilyet a hadsereg is használt, a ponyva alatt padokkal.
Amíg mindenki helyet keresett magának, a többi fiú szavaiból összeraktam annyit, hogy egy lengyel zsidó megölt egy Vom Rath nevű német diplomatát, a Führer pedig kijelentette, hogy nem fog gátat vetni a német polgárok jogos felháborodásának. Mire a teherautónk félreállt a Wewelsburgtól alig néhány kilométerre fekvő Paderbornban, az utcákat már megtöltötték a kalapácsokkal, fejszékkel felfegyverzett emberek.
Artur is itt lakik – említette meg nekem Franz egykori osztálytársát. Ez nem lepett meg. Utoljára egy évvel korábban jártam Paderbornban, amikor apám karácsonyra egy szép pár csizmát akart venni anyámnak, amit az egyik zsidó varga készített. Utasításokat is kaptunk:
Ne veszélyeztessük a nem zsidó németek életét és vagyonát.
Ne fosszuk ki a zsidó üzleteket és otthonokat, csak pusztítsuk el őket.
Külföldieket – még ha zsidók is – nem érhet atrocitás.
Herr Sollemach kezembe nyomott egy nehéz ásót.
Eredj, Reiner – parancsolt rám. – Mutasd meg ennek a disznó csürhének, milyen büntetést érdemel. Fáklyákat kaptunk, másként nem láttunk volna a sötét éjszakában. A levegő megtelt sikolyokkal és füsttel. Szüntelenül záporoztak a betört üvegtáblák szilánkjai, ott csikorogtak a csizmánk talpa alatt, ahogyan végigrohantunk a városon, teli torokból üvöltöttünk, és bezúztunk minden kirakatot. Mint a vadak, olyanok voltunk, bőrünkre rádermedt verítékünk és félelmünk. Még Franz is kivörösödött arccal és csatakos hajjal rohangált, pedig soha azelőtt nem láttam, hogy egyetlen kirakatot betört volna. Most őt is magával ragadta a lincshangulat.
Fura érzés volt olyan parancsot kapni, hogy törjünk-zúzzunk. Jól nevelt német fiúk lévén mindig rendesen viselkedtünk – kaptunk is otthon, ha véletlenül összetörtünk egy csészét vagy lámpaburát; amekkora szegénységben felnőttünk, megtanultuk becsülni a tárgyak értékét. Ha más nem, ez a tűzzel és pusztulással teli világ végleg meggyőzött arról, hogy Alizzal együtt mi is a tükör túlsó oldalára kerültünk. Semmi sem volt olyan, mint előtte; semmi sem volt az, aminek tűnt. A bizonyíték ott csikorgott és csillogott a talpunk alatt.
Végül elértük az üzletet, ahol egyszer apámmal jártunk, a varga apró műhelyét. Felugrottam, és megragadtam a cégtábla alját, majd addig rángattam, amíg csálén nem lógott, csak egyetlen lánc tartotta. Az ásóval szétcsaptam a kirakat üvegét, majd az éles cserepek között benyúltam, hogy kirángassam a cipőket, csizmákat, klumpákat, amiket utána szétdobáltam az utcán. Az SS rohamosztagosai berugdalták a házak ajtaját, és hálóruhában rángatták ki a helyieket, hogy a város közepére tereljék őket.
Kis csoportokban bújtak össze, védték a gyerekeiket. Egy családapát gatyára vetkőztettek, úgy kellett táncolnia a katonáknak. *Kann ich jetzt gehen?,* könyörgött, ahogyan körbe-körbe forgott. Most már mehetek?
Nem tudom, mi vett rá, de odamentem a férfi családjához. A felesége, talán sima arcom és fiatal korom miatt, a bakancsomba csimpaszkodott. *Bitte... die sol en aufhören,* rimánkodott. Kérem, állítsa le őket.
Zokogott, a nadrágomat rángatta, a kezem után kapdosott. Nem akartam, hogy összekenjen a taknyával, a nyálával. Bőrömön éreztem forró lélegzetét és üres könyörgését.
Azt tettem, ami kikívánkozott belőlem. Félrerúgtam az utamból.
Ahogyan a Reichsführer-SS mondta Wewelsburg várában: ez *a vér szava*. Nem arról van szó, hogy bántani akartam azt a zsidó nőt. Nem is gondoltam rá. Csak magamat védtem.

Abban a pillanatban rájöttem, miről is szól ez az éjszaka. Nem az erőszakról, a tombolásról, a nyilvános megalázásról. Üzenni akartunk a zsidóknak, hogy tudják: nem állnak felettünk, németek felett – sem gazdasági, sem társadalmi, sem politikai értelemben, bárki ellen is követnek el merényletet.

Már hajnalodott, mire a konvoj visszaindult Wewelsburgba. A fiúk egymás vállán aludtak, ruhájukon ott csillogott a törött üvegek finom pora. Herr Sollemach is hortyogott. Csak mi maradtunk ébren Franzcal.
Találkoztál vele? – kérdeztem.

Arturral? – Franz megrázta a fejét.
Talán már elment. Úgy hallom, sokan elhagyták az országot.
Franz Herr Sollemachra meredt. Szőke haja eltakarta egyik szemét, ahogyan megcsóválta a fejét.

Utálom ezt a fickót...

Sss – csitítgattam. – Szerintem még álmában is hall.
Arschloch. {12} Vigyázz, mert ezt is hallja. A testvérem halványan elmosolyodott.
Nem vagy ideges? – kérdezte. – Amiért elmész?
Az voltam, de sosem vallottam volna be. Még én magam sem értettem az okát.
Megleszek. – Reméltem, hogy ezt legalább én elhiszem. Megböktem Franzot a könyökömmel. – Aztán ne kerülj bajba, amíg elleszek.
Te meg ne felejtsd el, honnan jöttél – bólintott.
Néha ilyeneket mondott, mintha egy tapasztalt vén róka élne tizennyolc éves testében.
Ez meg mit akar jelenteni? Franz megvonta a vállát.
Nem kell odafigyelned arra, amit mondanak. Jó, ez talán túlzás, de nem kell elhinned *mindent*.
A helyzet az, Franz, hogy én *hiszek* nekik. – Ha el tudtam volna mondani neki, hogy érzek, talán ő sem lógott volna ki a többiek közül, mint aki kiköveteli magának, hogy belekössenek. – Ez nem arról szólt, hogy bántsuk a zsidókat. Ők csak járulékos veszteség. Arról van szó, hogy *mi* biztonságban legyünk. Mi, németek.
Nem az az erő, ha valami retteneteset teszel a náladnál gyengébbekkel, Reiner. Az az erő, amikor hatalmadban áll valami retteneteset tenni, mégsem teszed. – Felém fordult. – Emlékszel még az egeremre?
A midre?

Franz mélyen a szemembe nézett.

Tudod te. Amelyiket a falhoz vágtad. Megbocsátok érte.
Nem kértem, hogy bocsáss meg. A testvérem megvonta a vállát.
Az nem jelenti, hogy nem akartad.
Az első ember, akit lelőttem, menekült előlem.
Már nem a koncentrációs táborban dolgoztam.
1939 augusztusában mozgósítottak minket Sachsenhausenből és az SS- *Totenkopfstandarte* részeként követtük a német csapatokat. Szeptember 20-át írtunk. Azért emlékszem, mert egybeesett Franz születésnapjával, aznap mégsem tudtam neki írni. Hét nappal korábban, a hadsereg nyomában léptük át a lengyel határt. Ostrowóból indultunk, és utunkba esett Kalisch, Turek, Żuki, Krosniewice, Kladava, Przedecz, Włocławek, Dembrice, Bydgoszcz, Wirsitz, Zarnikau, mielőtt végül elértük Chodziezt. El kellett fojtanunk minden ellenállást, amivel csak találkoztunk.
Ezen a napon is azt tettük, amire utasítottak: házakat kutattunk át, felkelőkre vadásztunk, és gyanús elemeket állítottunk elő – zsidókat, lengyeleket, politikai aktivistákat. Egy másik katonával, Urbrechttel – egy tésztaképű fiúval, akinek nagyon kényes volt a gyomra – átkutattuk ezeket a házakat. Nyomorúságos időben, szakadó esőben.
Sokat üvöltöztünk; teljesen berekedtem, amíg megértettem azokkal az ostoba lengyelekkel, akik nem beszéltek németül, hogy elő kell jönniük, és csatlakozniuk kell a többiekhez. Volt ott egy anya,

egy tíz év körüli lány, meg egy kamasz fiú. Az apát kerestük, a helyi zsidó közösség egyik vezetőjét, de senki mást nem találtunk a házban – legalábbis Urbrecht azt mondta, miután átkutatta. Az asszony arcába ordítottam, merre van a férje, de ő csak nem válaszolt. Ahogy bőrig ázott, térdre rogyott, zokogni kezdett, és a ház felé mutogatott. Ettől olyan pokoli fejfájásom lett, mint még soha. A fia sehogy sem tudta megnyugtatni. Hátba böktem a puskámmal, hogy tudja, merre kell elindulnia, de az asszony csak térdelt a sárban. Aztán, ahogy Urbrecht felrángatta a földről, a kamasz fiú rohanni kezdett a ház felé.

Nem tudtam, mi a szándéka. Akár egy fegyverért is rohanhatott, ami elkerülte Urbrecht figyelmét. Azt tettem, amire kiképeztek: lőttem.
A fiú rohant, majd a következő pillanatban már nem. A lövés tompán dörrent, mégis olyan erővel, hogy eleinte nem hallottam semmit. Aztán meg mindent.
A sírás el-elcsukló hangfoszlányai úgy kapcsolódtak egymáshoz, mint a vasúti kocsik. Átléptem a fiú holttestén, be a konyhába. Nem tudom, annak az idióta Urbrechtnek hogyan kerülhette el a figyelmét a kisbaba, aki ott feküdt egy mosóteknőben, most pedig felriadt, és teli torokból üvöltött.

Mondhatnak, amit akarnak, hogy mennyire embertelenül viselkedett az SS-TV Lengyelország megszállása idején, de odaadtam az asszonynak a kisbabáját, mielőtt útnak indítottuk őket.
A zsinagógákkal kezdtük.

A parancsnokunk, *Standartenführer* Nostitz kifejtette, milyen *Judenaktion* ra kerül majd sor Włocławekben. Ahhoz hasonlóra, amit csaknem egy évvel korábban Herr Sollemachhal végeztünk Paderbornban, csak nagyobb léptékben. Összeszedtük a zsidó vezetőket, és arra kényszerítettük őket, hogy latrinát pucoljanak az imasálaikkal; árkokat ásattunk velük a legnagyobb latyakban. Némelyik katona ütötte az öregeket, akik nem dolgoztak elég gyorsan, vagy szuronnyal ledöfte őket, míg mások közben fényképeztek. A vallási vezetőknek le kellett borotválniuk a fejüket, a sárba dobálniuk szent könyveiket.
Dinamitot kaptunk, ezt használtuk a zsinagógák felrobbantására és felégetésére. Bezúztuk a zsidó üzletek kirakatait, és tömegével tartóztattuk le a zsidókat. Az elöljárókat felsorakoztattuk az utcán, és kivégeztük őket. Kitört a káosz: üvegszilánkok záporoztak a levegőben, a felfakadt csövekből ömlő víz elárasztotta az utcákat, a lovak rémülten ágaskodtak a szekerek előtt, a vér vörösre festette a macskaköveket. A lengyel polgári lakosság pedig megéljenzett minket. Ők sem szerették jobban a zsidókat, mint mi, németek.
Kétnapnyi *Aktion* után a *Standartenführer* különleges feladatra rendelt ki a zászlóaljból két *Sturmbanné* t. Az SD és a rendőrség listákat állított fel a Poznańban és Pomeraniában élő értelmiségiekről és az ellenállás vezetőiről. Nekünk kellett likvidálnunk ezeket az embereket. A csapatba kerülni nagy megtiszteltetésnek számított, de csak azután tudatosult bennem a feladat jellege, hogy elértük Bydgoszczt. A „halállista” nemcsak néhány lapból állt. Nyolcszázan szerepeltek rajta. Egész kötet volt.
Viszonylag könnyen megtaláltuk őket. Lengyel tanítók, papok voltak, a nacionalista szervezetek vezetői.
Némelyek zsidók, a többségük nem. Összeszedtük őket. Egy kis csapatot elkülönítettünk a földmunkára (azt hitték, tankelhárító árkot ásnak), majd odatereltük az árokhoz az első csoportot, és nekünk kellett lelőnünk őket. Hatunkat bíztak meg a munkával. Hárman a fejre céloztunk, hárman a szívre. Én a szívet választottam. A lövéseink élesen visszhangoztak, miközben egész tűzijáték kerekedett a szétfröccsenő agyakból, vérből. Aztán máris jött a következő csoport.
Akik a sor végén álltak, látták, mi történik. Tudniuk kellett, hogy amint szembekerülnek velünk, csak másodperceik maradnak az életükből. A többségük mégsem futott el, nem próbálta menteni magát. Nem tudom, mit jelent ez – azt, hogy ennyire nagyon ostobák voltak, vagy azt, hogy ennyire nagyon bátrak.

Egy tizenéves fiú rám meredt, ahogy vállamhoz emeltem a puskát.
Felemelte a kezét, és önmagára mutatott. *Neunzehn*, mondta tökéletes németséggel. Tizenkilenc.
Az első ötven után már nem néztem az arcukat.
* * * Lengyelországban tanúsított lelkierőm elismeréseként tiszti iskolába, a Bad Tölz-i SS-*Junkerschulé* ba küldtek.
Mielőtt odautaztam volna, kaptam három hét eltávozást, és hazamentem.

Alig egy év telt el, mégis minden megváltozott. Gyermekként mentem el; mostanra férfivá értem.
Kiszakítottam egy üvöltő csecsemőt az anyja karjából. Velem egyidős fiúkat és lányokat gyilkoltam – meg sokkal fiatalabbakat is. Hozzászoktam, hogy elveszem, ami csak kell.
Szenvedtem a szüleim otthonában; szűkösnek éreztem a bennem duzzadó tettvágyhoz.
A testvérem ezzel szemben biztos révként tekintett wewelsburgi házunkra.
Osztályelső lett a gimnáziumban, várta őt az egyetem. Még mindig író akart lenni, vagy ha ez nem sikerül, egyetemi tanár.
Mintha egyedül ő nem értette volna meg: Németország háborúban áll, és már semmi sem az, ami régen volt. Hamvába halt minden gyermekkori álmunk, feláldoztuk egy magasabb rendű célért, a haza érdekében.
Franznak is jelentkeznie kellett a sorozóbizottság előtt, megkapta a behívóját, de ő a tűzbe hajította. Mintha az SS így nem találhatta volna meg, hogy erőszakkal besorozza.
Nincs szükségük az ilyenekre – mondta egy vacsoránál.
Szükségük van minden épkézláb emberre – vitatkoztam.
Anyám attól tartott, Franzot a Reich politikai ellenségének nyilvánítják. Megértettem, ha félt.
Pontosan tudtam, mi történik a Reich politikai ellenségeivel. Nyom nélkül eltűnnek.
Amikor első reggel felkeltem, a napfény besütött az ablakon, és anyám ott ült keskeny kis ágyam szélén.
Franz már elment az iskolába; csaknem délig aludtam.
Állig felhúztam a takaróm.

Történt valami?

Anyám félrebillentette a fejét.

Amikor megszülettél, le nem vettem rólad a szemem – felelte. – Apád azt hitte, megbolondultam, de azt hittem, ha félrefordulok, nyomban elfelejtesz levegőt venni.
Már nem vagyok csecsemő...

Nem – értett egyet anyám –, nem vagy, de ettől még ugyanúgy aggódom érted. – Beharapta az ajkát.

Jól bánnak veled?

Hogyan mondhattam volna el a saját anyámnak, miket tettem?
Hogyan beszélhettem volna a zsidókról, akiknek berúgtuk az ajtaját, hogy lefoglaljuk a rádióikat és a háztartási gépeiket, az értékeiket és minden egyebet, amivel segíthették a háborús erőfeszítéseket? Az ősz rabbiról, akit véresre vertem, csak mert a kijárási tilalom ellenére elment imádkozni? A férfiakról, nőkről és gyerekekről, akiket az éjszaka közepén tereltünk össze és gyilkoltunk meg?
Hogyan beszélhettem volna arról, mennyit vedeltem, csak hogy kiverjem a fejemből a napközben látott képeket? Néha annyit ittam, hogy még másnap reggel sem tudtam lábra állni... Hogy két csoport között ott ültem a tömegsír szélén, és a lábamat lógattam, miközben a vállam kisebesedett

a puskatustól? Hogy szívtam a cigarettát, de már az áldozatok következő sorára céloztam, hogy tudják, hová fognak kerülni.
Azután lőttem. A pontosság nem volt követelmény, bár megtanultunk takarékoskodni a lőszerrel. Két golyó egy fejbe túl sok, szinte letépi a törzsről.
– És ha megsebesülsz Lengyelországban? – kérdezte anyám.

– Németországban is megsebesülhetek – vontam vállat. – Vigyázok magamra, anya.
Megérintette a karom.

Egy csepp Hartmann-vért sem akarok elveszíteni.
Láttam az arcán, hogy Franz körül járnak a gondolatai.
Nem lesz semmi baja – nyugtattam meg.

– Vannak különleges egységek, az élükön tudós emberekkel. Az SS-ben az okos embereknek is van hely.
Ettől felélénkülni látszott.

– Talán elmondhatnád neki. Elment, de királyi lakomát ígért ebédre, ha már a reggelit elmulasztottam. Lezuhanyoztam, és felvettem civil ruhámat, bár tudtam, hogy már a tartásom is olyan, mint egy igazi katonáé. Miután végeztem az ételtel, amit anyám főzött nekem, a házra teljes csend borult. Apám dolgozott, anyám önkéntes munkát végzett a templomnak. Franz kettőig tanult. Besétálhattam volna a városba, de nem éreztem kedvet a társalgáshoz. Inkább visszatértem a hálószobába, amin a testvéremmel osztoztunk.
Az asztalán kis fahasábot láttam, amiből egy vérfarkas elnagyolt alakját faragta ki. Mellette az itatóson két másik, különböző készültségi fokban. Akadt még egy vámpír is, karba tett kézzel, hátravetett fejjel.
Távollétemben a kisöcsém igazi faragómesterré nőtte ki magát. Felvettem a vámpírt, és a hüvelyujjammal próbára tettem, mennyire éles az agyara, amikor meghallottam Franz hangját.
Te meg mit csinálsz? Megpördültem, és láttam, ahogy rám mered.
Semmit.

Az az enyém – kapta ki kezemből a figurát.
Mióta foglalkozol te faragással?

Amióta úgy döntöttem, csinálok egy sakk-készletet. – Elfordult a könyvespolcai felé. Úgy gyűjtötte a könyveket, ahogy más az érméket vagy bélyegeket. Túlcsordultak a polcain és az asztalán; halmokban álltak az ágya alatt. Soha nem vált meg egyiktől sem, mert azt mondta, nem tudhatja, mikor akarja újra elolvasni. Elnéztem, ahogyan elővette a rémtörténeteit az íróasztal és a fal közötti szűkös résből. Tekintetem végigfutott a címeken: *A krími farkas. Vérszomj. Szel emjárás.*
Miért olvasol ilyeneket? – kérdeztem.
Mi közöd hozzá? – Franz kiborította tankönyveit az ágyra, és a helyükre betette a regényeit. – Majd jövök. Meg kell sétáltatnom Ottót, Müllerék kutyáját.
Nem lepett meg, hogy Franz elvállalta ezt a különc munkát, legfeljebb az, hogy Müllerék kutyája még mindig él.
Fel is olvasol neki?

Franz nem válaszolt, csak elsietett. Megvontam a vállam, letelepedtem az ágyamra valamelyik könyvével, és felütöttem valahol. Háromszor is elolvastam ugyanazt a mondatot, amikor meghallottam az ajtó csapódását. Az ablakhoz léptem, és figyeltem a testvéremet, ahogyan átkel

az úttesten.
Megállás nélkül elhaladt Müllerék háza előtt.
Lesiettem a földszintre, és kisurrantam a házból, aztán felhasználtam a katonai kiképzésen tanultakat, és észrevétlenül követtem Franzot egy házig, amit nem ismertem. Nagyon úgy tűnt, hogy senki nincs otthon. A redőnyöket lehúzták, maga a ház is lakatlan benyomást tett. Amikor Franz bekopogott, mégis kinyílt az ajtó, hogy beengedjék.
Úgy tizenöt percet vártam a sövény mögött, míg a testvérem újra feltűnt, ezúttal már üres táskával.
Előjöttem rejtekhelyemről.

– Te meg mit művelsz, Franz? Elfurakodott mellettem.

– Könyveket hoztam egy barátomnak. Úgy tudom, ez még nem bűn.
Akkor miért mondtad azt, hogy kutyát sétáltatsz?
A testvérem nem válaszolt, de láthatóan kipirult az arca.
Ki lakik itt, akiről nem akarod, hogy tudjak?

– Felvontam a szemöldököm, és elvigyorodtam, amint felötlött bennem, hogy a kisöcsém a távollétemben valami hölgyikéhez járogat. – Ki az? Mondd, hogy nemcsak verseket olvasgattok egymásnak.

– Játékosan belebokszoltam a vállába, mire még távolabb húzódott.
– Hagyd abba – motyogta.

– Szegény kis Franz!
Ha megkérdezel, elmondtam volna, hogy csokoládét kell vinni, nem könyvet...
– Nem lány – bökte ki Franz. – Artur Goldman az. Itt lakik.
Beletelt egy pillanatba, amíg helyre tettem a nevet. A zsidó Franz gimnáziumi osztályából.
A legtöbb zsidó mostanra elhagyta a várost. Nem tudtam, hová mentek – a nagyobb városokba, talán Berlinbe. Nem mintha sokat törődtem volna ezzel, ám úgy tűnt, az öcsém annál inkább.

Jézusom! Hát ezért nem lépsz be az SS-be? Mert zsidóbarát vagy?
Ne legyél idióta...

Itt nem én vagyok az idióta, Franz. Nem én szűröm össze a levet a Reich ellenségeivel.
Ő a barátom. Hiányzik neki az iskola, ezért könyveket viszek neki. Ez minden.
A testvéredből jó eséllyel SS-tiszt lesz – jegyeztem meg fojtott hangon.
Nem tarthatsz fent kapcsolatot egy zsidóval. Fejezd be.
Nem – felelte a testvérem. Nem.
Nem.

Az idejére sem emlékeztem, mikor mondott nekem bárki nemet.
Torkon ragadtam.

– Szerinted mit fog gondolni a Gestapo, ha majd itt találja? Képes vagy tönkretenni a karrierem azok után, hogy mindig megvédtelek? – Amikor elengedtem a nyakát, prüszkölve és köhögve görnyedt előre. – Légy már férfi, Franz. Egyszer ebben a nyomorult kis életedben légy igazi férfi!
Botorkálva lépett arrébb.

Mi az ördögöt műveltek veled, Reiner?
Kihalásztam egy cigarettát a zsebemből, meggyújtottam, és nagyot szívtam belőle.
Talán egy kicsit nyersen fogalmaztam.
– Fújtam egy füstkarikát. – Talán elég lett volna, ha csak ennyit mondok: „Mondd meg Arturnak, hogy többet nem mehetsz fel hozzá, különben teszek róla, hogy ne legyen kihez menned."
A testvérem tüstént megtört.

Azzal az arckifejezéssel fordult felém, amit oly sokszor láttam az elmúlt évben, hogy érzéketlenné váltam iránta.
Kérlek – könyörgött Franz. – Ezt nem teheted.
Ha tényleg meg akarod menteni a barátodat – közöltem vele –, akkor tartsd magad távol tőle.
Két nap múlva arra ébredtem, hogy a testvérem a torkomat szorongatja.
Hazudtál – sziszegte. – Azt mondtad, nem jelented fel Arturt.
Te is hazudtál – vágtam rá. – Máskülönben honnan tudnád, hogy elmentek?

Nem került túl nagy erőfeszítésembe tudatni a családdal, hogy már nem látjuk szívesen. Nem én kényszerítettem őket, hogy hagyják el a várost, csakis az önvédelmi ösztön, ami bennük munkált. Azért tettem, mert tudtam, hogy amiben én erős vagyok, a testvérem abban a leggyengébb, ezért nem tudná megállni, hogy ne látogassa Arturt – be is bizonyította, hogy helyesen gondoltam. Ma még könyveket visz, holnap élelmet. Pénzt ad. Menedéket. Ennek gátat kellett vetni.
– Szívességet tettem neked – vicsorogtam.
A testvérem elengedte a torkom. A holdfényben olyannak láttam az arcát, mint még soha azelőtt. Fekete és üres volt a tekintete, álla megfeszült a fojtott indulattól. Abban a pillanatban arra is képesnek tűnt, hogy végezzen velem.
Tudtam, hogy anyámnak már nem kell aggódnia. Még ha Franzot be is sorozzák, még ha soha nem is kerül egyetemre, hanem hozzám hasonlóan elküldik egy tiszti iskolába, még ha a frontvonalon kell is harcolnia – immár képes arra, hogy túlélje ezt a háborút.
Artur Goldmanról soha többé nem beszéltünk.
A *Junkerschulé* ban töltött hónapokban a *Mein Kampf* ot olvastam, homokzsákokkal háborús stratégiai játékokat játszottam, és letettem a vizsgákat, amelyek minden három tisztesből egyet kíméletlenül kirostáltak. Tanultunk stratégiát, térképolvasást és harcelméletet, politikát és fegyverismeretet.
Megismertük a legújabb fegyverrendszereket és lőtérre jártunk, megtanították nekünk az SS és a rendőrség szervezeti felépítését. Tudtuk, hogyan vezessünk el egy harckocsit, hogyan maradjunk életben a vadonban és javítsunk meg egy elromlott járművet. Olyan katonát faragtak belőlünk, aki tudás, eltökéltség és kitartás terén messze a többiek felett állt. 1940-ben végeztem mint az a Waffen-SS alhadnagya, *Untersturmführer* e.
A Lengyel Főkormányzóság területén állomásoztam egészen 1941. április 24-ig, amikor megalakult az 1. SS- dandár.
Különleges Waffen-SS- alakulatként a Reichsführer-SS *Kommandostab* jához tartoztunk, és a polgári lakosság ellen vetettek be minket. *Untersturmführer* ként egyikét vezettem annak a tizenöt századnak, amely a dandáron belül a 8. SS- gyalogosezredet alkotta.

Ukrajna északi részében tevékenykedtünk, Dubnótól Równóig és Zhytomyrig. Ugyanazt csináltuk, amit korábban Lengyelországban, csakhogy egyre kevesebb zsidó vezető és politikai fogoly maradt.
A felettesem, *Hauptsturmführer* Voelkel kiadta hát a parancsot: kézre kell keríteni minden politikailag nemkívánatos egyént, továbbá az alacsonyabb rendű fajok – köztük a cigányság és

persze a zsidóság – minden egyes tagját, férfiakat, nőket és gyerekeket.

Nekünk kellett egybegyűjtenünk az értékeiket és ruháikat, mielőtt kivezényeltük őket a nyílt terepre, az általunk elfoglalt falvak és városok határába, ahol aztán megöltünk mindenkit.
A *Reinigungsaktion* ok így zajlottak: utasítottuk a zsidókat, hogy jelenjenek meg egy adott helyen – iskolában, börtönben vagy gyárban –, aztán eltereltük őket az előkészített helyszínre. Ez lehetett természetes szakadék, de olyan árok is, amit magukkal a foglyokkal ásattunk ki.
Miután átadták értékeiket és ruháikat, az árokba hajtottuk és arccal lefelé a földre fektettük őket.
Azután, mint az ezred egyik tisztje, kiadtam a parancsot. A katonák, az önkéntesek és a Waffen-SS tagjai a vállukhoz emelték a Karabiner 98K-kat, és tarkón lőtték a foglyokat, majd földet vagy meszet hánytak rájuk, mielőtt a következő csoportot a tömegsírba terelték.
Én pedig végigmentem a sorokon, megkerestem azokat, akik még mozogtak, és kivégeztem őket a pisztolyommal.
Nem gondolkodtam azon, mit csinálok. Hogy is gondolkodhattam volna? Csupaszra vetkőzni és az üvöltöző németek között rohanni a tömegsír felé, magunk mellett a gyermekeinkkel? Lenézni és látni a barátokat, hozzátartozókat, akik egy szemvillanással korábban még éltek? Helyet keresni a még rángatózó tagok között, várni a pillanatot? Érezni a nyakszirtünkbe fúródó golyót, majd a terhet, ahogyan egy idegent máris ránk fektetnek? Ha belegondolunk ebbe, azt hihettük volna, hogy embereket gyilkolunk, miközben a mi szemünkben már megszűntek embernek lenni. Akkor mivé lettünk volna *mi*?
Minden *Aktion* után alaposan berúgtunk.
Eszméletlenre ittuk magunkat, hogy elfeledkezzünk a rémálomról, amikor a megszentségtelenített föld vért izzad, egész vérpatakok fakadnak az oda temetettek testéből. Addig ittunk, amíg már nem éreztük a holttesteket elborító szar bűzét. Amíg nem láttuk, mintha beleégett volna a retinánkba, ahogyan néha egy gyermek előmászott az összegabalyodott tagok közül, valahogy túlélte a golyót, és most körbe-körbe rohangált a veremben, az anyja vagy az apja után bőgött, míg egy újabb golyóval meg nem váltottuk a nyomorúságától.
A tisztek némelyike megháborodott. Attól féltem, én is így járok. Valamelyik alhadnagy egyik embere éjnek évadján felkelt, kiment a táborból, és főbe lőtte magát.

Másnap az alhadnagy megtagadta – egyszerűen megtagadta –, hogy bárkit is lelőjön. Voelkel áthelyeztette a frontra.
Júliusban közölte velünk, hogy *Aktion* lesz a Równo és Zhytomyr közötti úton, Nyolcszáz zsidót hajtottak fel. Habár egyértelmű parancsot adtam az embereimnek, hogyan viselkedjenek és mikor lőjenek, amikor már a meztelen foglyok harmadik csoportja állt reszketve és zokogva a gödör szélénél, az egyik besorozott katonám kezdett összeomlani. Schultz félrelökte a puskáját, és a földre rogyott.
Ráparancsoltam, hogy álljon fel, és fogja meg a puskáját.
– Mire vártok? – förmedtem rá a katonákra, akiknek előre kellett terelniük a következő csoportot.
Ezúttal én tüzeltem elsőnek. Példát mutattam. Ugyanezt tettem a soron következő három csoportnál, meg sem rezzentem, ahogyan a vér és a nyálka az uniformisomra fröccsent. Ami Schultzot illeti, őt a frontvonal mögé helyezték. Az SS senkit sem akart a frontvonalon, aki nem tudta meghúzni a ravaszt.
Aznap éjjel embereimmel egy helyi kocsmában ittunk. Én odakint ültem a csillagok alatt, és hallgattam a csodálatos csendet. Se lövések, se sikolyok, se zokogás.
Egy pálinkásüveget szorongattam a kezemben, amit két óra alatt teljesen kiürítettem. Nem mentem be a kocsmába, csak miután embereim távoztak – végigbotorkáltak az utcákon, és úgy egyensúlyoztak egymáson, mint az építőkockák. Arra számítottam, hogy már senkit sem találok bent ilyen későn, de féltucatnyi tiszt még maradt, és egy sarokban Voelkel állt az egyik asztal előtt. Előtte ült Annike Belzer, aki mindenhová elkísérte a *Hauptsturmführer* t. A titkárnőjeként dolgozott, és fiatalabb volt mind nála, mind otthon maradt feleségénél.

Nemigen értett a gépeléshez. A 8. SS- gyalogezrednél mindenki tudta, hogy miért vették fel, hogy miért kell a *Hauptsturmführer* nek egy mobil alakulatnál titkárnő.
Annikának hihetetlenül világos, platinaszőke haja volt, túl sok festéket viselt, és akkor éppen sírt. Voelkel a szemem láttára tömte a szájába pisztolya csövét.
A többiek a bárban oda se néztek, vagy legalábbis úgy tettek; nem akartak összetűzésbe keveredni a dandárparancsokkal.
Mit gondolsz – húzta fel Voelkel a kakast –, *ez* vajon elsül a szádban?

Maga meg mit művel? – bukott ki belőlem.
Voelkel visszanézett a válla felett.

Á, Hartmann! Azt hiszed, csak mert az embereid hallgatnak rád, már nekem is parancsolgathatsz? *Őt* akarja lelőni, mert maga nem képes felállítani?
Gúnyosan lebiggyesztett ajakkal fordult felém.
Miért legyen a *tiéd* minden élvezet?
Ez egészen más volt. A zsidók, az egy dolog, de ez a lány német.
Ha meghúzza a ravaszt – szóltam nyugodt hangon, pedig a szívem olyan hangosan vert, hogy még a zubbony vaskos gyapjúrétegén át is hallottam –, az *Obersturmbannführer* is hallani fog róla.
Ha az *Obersturmbannführer* hallani fog róla – felelte Voelkel –, tudni fogom, kinek köszönjem, nem igaz?
Kivette a pisztolyt Annika szájából, és arcon ütötte vele. A lány térdre rogyott, aztán felkászálódott és elrohant. Voelkel az SS-tisztek felé indult, és tovább döntötte magába a feleseket.
Hirtelen megfájdult a fejem. Nem akartam itt lenni, de még Ukrajnában sem. Huszonhárom évesen mást sem akartam, csak otthon ülni a szüleim konyhaasztalánál, és házi csülkös bablevest enni, nézegetni a széplányokat, ahogyan magas sarkú cipőben flangálnak az utcán, és megcsókolni az egyiket a kis sikátorban, a húsbolt mögött.
Aranyifjú akartam lenni, aki előtt még ott az egész élet, nem katona, aki nap mint nap térdig gázol a halálban, és esténként a húscafatokat kapargatja az egyenruhájáról.
Kibotorkáltam a kocsmából, amikor a szemem sarkából valami fényeset láttam megvillanni a sötétben. A titkárnő volt az, egy utcai lámpa fénye vetült világos hajára.
Az én gáncs nélküli lovagom – tartott felém egy cigarettát.
Meggyújtottam neki.

Bántott?

Nem jobban, mint máskor – vont vállat. Mintegy varázsütésre, újra kitárult a kocsma ajtaja, és Voelkel lépett ki a hidegbe, hogy megragadja a lány állát, és vadul szájon csókolja. – Gyere, drágaságom – szólt kellemes, elbűvölő hangon. – Csak nem fogsz rám egész éjjel haragudni, igaz?
Soha – felelte a lány –, csak még hadd szívjam el a cigarettám.
Voelkel vetett rám egy üres pillantást, azzal visszatért a kocsmába.

Nem rossz ember – állította Annika.
Akkor miért engeded, hogy így bánjon veled?
Annika belenézett a szemembe.

Ezt én is kérdezhetném tőled – felelte.
Másnap úgy tettünk, mintha semmi sem történt volna.
Mire megérkeztünk Zwiahelbe, az *Aktion* hoz már nem puskát, hanem géppuskát használtunk. A katonák végtelen sorokban terelték a zsidókat a vermekbe. Ezúttal rengetegen voltak, több mint

kétezren. Két napba telt mindet megölni.
Nem lett volna értelme homokot teríteni a halottak rétegei közé; az ezred egyszerűen ráfektette a zsidókat a rokonaikra és a barátaikra, akik még a haláltusájukat vívták. Hallottam, ahogyan egymásnak sugdosnak, megnyugtatónak szánt szavakat, mielőtt őket is lelövik.

Az egyik utolsó csoportban láttam egy anyát és a gyermekét. Nem mentek ritkaságszámba, ezrével akadtak ilyenek, csak ez az anya a karján vitte kislányát, és eltakarta a szemét, hogy ne nézhessen oda. Úgy fészkelte be a gyermeket két haldokló közé, mintha csak betakarná lefekvés előtt. Aztán énekelni kezdett neki.
Nem értettem a szavakat, de felismertem a dallamot. Anyánk ezt az altatót énekelte nekünk, az öcsémnek és nekem, amikor még kicsik voltunk. A kislány is énekelni kezdett. *„Nite farhaltn”*, énekelte a zsidó nő. Ne hagyd abba.
Kiadtam a parancsot, mire a géppuskák életre keltek, és a föld is megrázkódott, ahol álltam. A fülem még azután is csengett, hogy a katonák végeztek.
Aztán meghallottam a kislányt, aki még mindig énekelt.
Ázott a vérben, és a hangja suttogássá halkult, a dallam mégis a felszínre tört, mint egy-egy szappanbuborék.

Átvágtam a tömegsíron, és célba vettem a pisztolyommal. Még most is anyja vállába temette arcát, de amikor megérezte, hogy fölé tornyosulok, felnézett.

Az anyja halott testébe lőttem. Aztán újabb lövés dörrent, és az ének abbamaradt.
Voelkel eltette mellettem a pisztolyát.
– Legközelebb jobban célozzon – mondta.
Három hónapot töltöttem az 1. SS- gyalogosdandárnál, rémálmoktól gyötörten. Leültem reggelizni, és egy halott szellemét láttam a szoba túlsó végében.
Néztem makulátlanra tisztított egyenruhámat, és még mindig láttam, hol itták be magukat a vércseppek a gyapjúba. Esténként eszméletlenre ittam magam, mert az ébrenlét és álom közötti mezsgye válogatott rémségekkel gyötört.

S még azután is, hogy lelőttük az utolsó zwiaheli zsidót, még azután is, hogy Voelkel megdicsért a jól végzett munkáért, egyre csak a kislány énekét hallottam. Rég eltűnt, maga alá temette számtalan honfitársának teteme, a szél azonban hegedűt hajlított a faágakból, és én újra hallottam altatóját. Az ő kacagását képzeltem bele az elém leszámolt pénz csörgésébe. Az ő hangját hallottam a fülemben, mint az óceán szüntelen zúgását.
Akkor éjjel korán inni kezdtem, még a vacsorát is kihagytam. Forgott velem az egész kocsma, ezért jobb híján azt képzeltem, hogy minden felhajtott feles egyre nagyobb súllyal horgonyoz le a faszékhez. Úgy gondoltam, idővel talán ráájulok az asztalra, amit talán még sosem sikáltak tisztára.
Nem tudom, meddig ülhettem ott, mielőtt Annika megjelent. Amikor kinyitottam a szemem, az asztal lapjához simult az arcom, ő pedig oldalvást nézett rám.
Jól vagy? – kérdezte, mire felemeltem a fejem, ami mintha ólomból lett volna. Csak néztem, ahogyan megpördül velem a világ.
Úgy látom, elkél egy segítő kéz – mosolyodott el.
Azzal talpra rángatott, pedig én nem akartam menni. Egy pillanatra be nem állt a szája, ahogy kifelé vonszolt a kocsmából, egyre távolabb attól a helytől, ahol magamba fojthattam emlékeimet. Küzdeni kezdtem ellene, ami nem okozott gondot, hisz valósággal fölé tornyosultam.
Azonnal megrémült, azt hitte, megütöm.
Azt hitte, olyan vagyok, mint Voelkel.
Ha más nem, ez megtörte a rám telepedő kábulatot.
– Nem akarok hazamenni – nyögtem ki.

Nem emlékszem, hogyan jutottunk el a szállására. Lépcsőkön mentünk fel, pedig a lábamon is alig tudtam megállni. Nem tudom, kinek az ötlete volt, hogy vetkőzzünk le.
Arra sem emlékszem, mi történt, amit, meg kell mondjam, máig sajnálok.

Egyvalami viszont nagyon is megmaradt bennem: arra ébredtem, hogy a hideg pisztolycső homlokon csókol, amint Voelkel megáll felettem, és közli, hogy vége a tiszti pályafutásomnak.
Van egy meglepetésem – szólt Aleksz, amikor beléptem a konyhába. – Ülj le. Felültem a székre, és elnéztem ruganyosan mozgó hátizmait, ahogyan kinyitotta a kemence ajtaját és kihúzott mögüle valamit.
Csukd be a szemed. Ne less.

Ha ez valami új recept, nagyon remélem, hogy ettől még elkészítetted a többit, mert...
Rendben – szakított félbe Aleksz, olyan közelről, hogy bőrömön éreztem testének forróságát. – Most már kinyithatod.

Felnéztem. Aleksz felém nyújtotta a kezét. Tenyerén ott feküdt a kis sütemény, amit apám csak nekem sütött, s aminek láttán menten sírhatnékom támadt.
Orromban éreztem a fahéj és a csokoládé il atát.
Honnan tudtad? – kérdeztem.

Akkor éjjel, amikor összeöltöttem a nyakad, sokat beszéltél, hála a pálinkának.
Elvigyorodott. – Ígérd meg, hogy nem hagysz belőle egy morzsát sem.
Megtörtem a süteményt. A gőz titokzatos ködként gomolygott közöttünk. Melegnek és rózsaszínnek láttam a tésztát, akár az élő húst.
Ígérem – feleltem, és beleharaptam.

SAGE Lehet-e hibáztatni a kreacionistát, aki nem hisz az evolúcióban, ha egész életében egy állítólagos igazsággal traktálták, amit gondolkodás nélkül elfogadott? Talán nem.
Lehet-e hibáztatni a nácit, aki egy antiszemita országba született és antiszemita tanokon nevelkedett, ha felcseperedve ötezer zsidót mészárolt le?
Igen. Nagyon is lehet.

Ugyanezért ülök Josef konyhaasztalánál, amiért az autósok lelassítanak egy baleset helyszínénél: látni akarom a kárt. Nem mehetünk tovább anélkül, hogy ne készítenénk egy mentális pillanatfelvételt. A rémségek vonzanak, még ha viszolygunk is tőlük.

Előttem az asztalon fotográfiák: a kép, amit nemrég mutatott, ami katonaként ábrázolja egy táborban; a fotó, ami a Kristályéjszaka előtt készült Josefről – *Reinerről* –, amint vigyorogva eszi anyja házi készítésű tortáját.
Valaki, aki ártatlan embereket gyilkolt halomra, hogyan tűnhet ennyire... hétköznapinak?
Egyszerűen nem értem, hogyan volt képes rá – töröm meg a csendet. – Hogyan élhetett átlagéletet és tehetett úgy, mintha ez sosem történt volna meg.
Figyelemre méltó, mit el nem tudunk hitetni magunkkal, ha rá vagyunk szorítva – feleli Josef. – Ha elég soká mondogatjuk magunknak, hogy ilyenek és ilyenek vagyunk, idővel azzá is válunk. Az egész Végleges Megoldás erről szólt.
Először meggyőztem magam, hogy a tiszta vérvonalhoz tartozom, árja vagyok. Hogy pusztán a születésem jogán olyan dolgokat érdemlek, amiket mások nem. Gondoljon csak bele... micsoda *hübrisz*, micsoda önteltség. Ehhez képest semmiség meggyőzni magamat és másokat, hogy milyen jó ember vagyok, milyen tisztességes.
Nem tudom, hogy képes egyáltalán aludni – felelem.

Ki mondja, hogy képes vagyok?

csattan fel Josef. – Most már tudja, milyen borzalmas dolgokat tettem.
Hogy rászolgáltam a halálra.

Igen – feleltem nyersen. – Rászolgált. Viszont ha megölöm, én sem leszek különb magánál.
Josef mérlegeli az állítást.

Amikor először hoz olyan döntést, ami ellenkezik minden erkölcsi elvével, az a legnehezebb.

Másodszor már nem annyira nehéz, s ettől valamivel jobban is érzi magát, mint először. És így tovább. Mégis, akármeddig felezi a bűntudatot, megmarad utána ez a keserű íz, amit mindig a gyomrában érez, valahányszor arra a pillanatra gondol, amikor *nemet* is mondhatott volna.
Ezzel nem fog meggyőzni arról, hogy segítsek magának meghalni...
Talán nem, de azért van különbség a között, amit én tettem és amit *magától* kérek. Én meg *akarok* halni.
Azokra a szerencsétlen, csupasz és megalázott zsidókra gondolok, akik a gyerekeikbe kapaszkodva meneteltek a tömegsírok felé. Abban a pillanatban talán ők is meg akartak halni. Még mindig inkább a halál, mint olyan földi pokolban élni, ahol ilyesmi megtörténhet.
A nagymamára gondolok, aki – mint ahogy Josef is – oly hosszú ideig hallgatott. Vajon azért, mert azt gondolta, hogy amíg nem beszél róla, nem kell újraélnie? Vagy mert egyetlen szóval, egyetlen emlékkel kinyithatná Pandora szelencéjét, hogy a gonosz mérge újra szétáradhasson a világban?
A szörnyekre gondolok, akiket beleírt a meséjébe. Az árnyakban rejtőztek mások elől? Vagy egymás elől?
És Leóra gondolok. Azon tűnődöm, hogyan képes kitenni magát mindennap az ilyen történeteknek – de talán ez nem is arról szól, hogy hatvanöt év múltán levadássza a bűnösöket.
Talán csak azt akarja, hogy legyen valaki, aki meghallja az áldozatok hangját.
Erővel újra Josefre koncentrálok.

Szóval, mi történt? Miután Voelkel rajtakapta a barátnőjével?
Nos, láthatóan nem ölt meg – feleli Josef –, de arról azért gondoskodott, hogy ne maradhassak az ezredében. – Habozik. – Akkor még nem tudtam, hogy ez áldás-e vagy átok.
A fotóért nyúl, amit elsőként mutatott meg. Amelyiken pisztollyal pózol a táborban.
Akik nem akarták elvégezni a feladatukat egy halálbrigádban, azokat nem büntették meg és nem is kényszerítették más módon. Szabadon dönthettek. Egyszerűen átvezényelték őket.
A fegyelmi eljárás után a keleti frontra küldtek. Egy *Bewährungseinheit* ba , büntető századba. Újból besoroztak mint hadnagyot, de őrmesterré fokoztak le, és ha nem bizonyítottam, elveszítettem a rangomat. – Josef kigombolja az ingét, és lerázza ingujját a bal karjáról. Kis körkörös égésnyom látható a karján, a hónaljánál. – Kaptam egy *Blutgruppe* tetoválást, mint a Waffen-SS többi tagja. Mindnyájunknak rendelkeznie kellett ilyennel, bár akadtak kivételek. Egy kis betű, fekete tintával. Ha elvesztettem az eszméletemet, és vérátömlesztést kellett kapnom, de nem találták az *Erkennungsmark*ém, az orvos így is tudta a vércsoportomat, és elsőként látott el. Mint utóbb kiderült, ez mentette meg az életemet.
Nem látszik semmi, csak egy heg.
Mert kivágtam egy bicskával, amikor Kanadába költöztem. Túl sokan ismerték az SS módszereit, és vadásztak a háborús bűnösökre.
Tettem, amit kellett.

Szóval megsebesült. Bólint.

Nem volt élelmünk, rettenetes volt az idő, és a Vörös Hadsereg egy éjszaka csapdába csalta a szakaszunkat. Én fogtam fel egy golyót, amit a parancsnokomnak szántak. Rengeteg vért vesztettem, kis híján meghaltam. A Reich ezt hősies helytállásnak tartotta, pedig akkor már csak az öngyilkosság lebegett a szemem előtt.
– Megcsóválja a fejét. – Ahhoz mindenesetre elég volt, hogy tisztára mossam a nevem. A jobb karom helyrehozhatatlan idegi károsodást szenvedett, ezért többé nem tudtam célra tartani a puskát. Viszont ekkor, 1942 végén, valahol máshol annál nagyobb szükség volt rám. Nem a fronton. És egy fegyvertelen fogoly esetében az sem nagy baj, ha valakinek remeg a keze. – Josef felnéz rám. – Korábban szereztem némi tapasztalatot a koncentrációs táborokban, ott kezdődött SS- pályafutásom. Így, miután kilenc hónapot kórházban töltöttem, visszaküldtek az egyikbe, ezúttal mint a női tábor *Schutzhaftlagerführer*ét . Én feleltem a női foglyokért. Anus Mundi, a foglyok csak így nevezték a tábort.
Emlékszem, ahogy megérkeztem, és elnéztem azokat a vaskapukat a fémbetűkkel kiírt szavakkal: *Arbeit macht frei.* A munka szabaddá tesz. Azután azt hallottam, hogy valaki a nevemen szólít. – Josef felnéz rám. – A testvérem, Franz volt az. Miután oly sokáig ellenezte a Reich intézkedéseit, most *Hauptscharführer* ként – őrmesterként – dolgozott ugyanabban a táborban, irodai szolgálatban.

Anus Mundi – csóválom a fejem.

Sosem hallottam róla. Josef elneveti magát.
– Ez csak egy gúnynév.

Valamennyit ért latinul, nem? Azt jelenti, „a világ segglyuka.” De maga – komolyodik el – inkább úgy ismerheti: Auschwitz.
Hal otta a lány szívének minden dobbanását. Szinte egy ütemben a csizmája kopogásával, ahogy szaladt. Több esze is lehetett volna ennél, mondta magában. Az egész az ő hibája.
Amikor a lány megkerülte a sarkot, hátulról terítette le. Súlyosan terült el a kövezeten, ahogyan ruhája nyaka után kapott, félig letépte a testéről, mikor a hátára fordította. Egyik karjával leszorította a kulcscsontját, csak ennyi kel ett ahhoz, hogy nyugton maradjon. A lány könyörgött, ahogy a többi, de ő már nem hal otta. Zakatoló szíve az őrületbe kergette.
Az első harapás okozta a legnagyobb kielégülést, mint amikor egy penge az agyagba hasít. A pulzusa nyárfalevélként reszketett torka ürességében. Puha volt a bőre; csak egy gyengéd rántás kel ett, hogy lehámozza és megláthassa az izmokat, a lüktető ereket. Hal otta a vért, mint felduzzadt folyót, amitől még a nyála is kicsordult. Hosszú évek ügyességével ásott az izmok mélyére, pattintotta el az inakat, mint az íjhúrt, míg a húst nem szaggatta, míg az artériák édes-rezes vére a nyelvére nem csordult. Lefolyt az ál án, mint a görögdinnye leve, ahogyan a lány teste elernyedt, ahogyan a bőre megfonnyadt.
Amikor foga elérte a gerincet, tudta, már nem látja több hasznát. A lány feje, amit már csak egy vékony ín tartott, arrébb gurult a testtől.
Megtörölte a száját. És felzokogott.

SAGE Bár Josef olyan sokat beszélt a halálról, hogy ott feketéllett az ajkain, mint egy szederfolt; bár nem tudom kiverni fejemből a kislány képét, ahogyan énekelt, sem a kamasz fiúét, aki megmondta a korát, mégis azon kapom magam, hogy a többieken jár az eszem – azokon, akikről Josef nem beszélt. Akik még csak nyomot sem hagytak az emlékeiben, ami messze borzalmasabb mindennél.
Auschwitzba került, akárcsak a nagymamám.
Ismerte őt?
Keresztezték egymást az útjaik? Őt is megfenyegette, megverte? Ahogy éjjel éberen feküdt nyirkos priccsén, nagymamám róla mintázta újra a történetében szereplő szörnyeteget?

Okkal nem említettem Josefnek a nagymamámat, aki több mint hat évtizeden át magába zárta az emlékeit, ám ahogy elhagyom Josef házát, önkéntelenül is azon tűnődöm, talán Nagyi is egyike azoknak, akikre nem emlékszik. És hogy Josef is egyike azoknak, akiket a nagymamám oly nagyon el akart felejteni. A párhuzamtól a rosszullét kerülget.
Koromsötétben és szakadó esőben hagyom el Josef házát, reszketve a gyónásból következő felelősség súlyától. Másra sem vágyom, csak valakire, akihez odaszaladhatok, aki szorosan magához ölel, és azt mondja, nem lesz semmi baj; aki megfogja a kezem, amíg el nem alszom. Anyám megtehetné, de ő már nincs többé. A nagymamám megtehetné, de ő tudni szeretné, mi zaklatott fel ennyire.
Így hát Adam házához hajtok, még ha meg is mondtam neki, hogy nem akarom látni, még ha sötét éjszaka is van – élete tortadiagramjának az a szelete, amit valaki már előttem kivett. Leparkolok az utcán, és benézek a nappali félköríves ablakán. Egy fiú a tévét nézi, valami vetélkedő megy. A kanapé mögött egy lány ül a konyhaasztalnál, olvas. A meghitt fények köpenyként terülnek a vállára. Folyik a mosogató csaptelepe, Adam felesége öblíti el az edényeket. Míg őket nézem, Adam is feltűnik egy tiszta konyharuhával, és kiveszi a salátástálat az asszony habos kezéből. Megtörölgeti, leteszi a pultra, majd hátulról megöleli Shannont.
Meghasad az ég, ami nyilván metafora, nemcsak egy alacsony nyomású rendszer. Szaladni kezdek, és épp akkor érek a kocsihoz, amikor egy ibolyaszínű villám kettéválasztja az éjszakát. Elhúzódom a padkától, el ettől a boldog családtól, és túl gyorsan hajtok a kétirányú országúton. Az aszfaltra hatalmas fekete vízfoltok gyűlnek.
Josef emlékképére gondolok, a vért izzadó földre, ami annyira leköt, hogy eleinte nem is látom az erdőből előszökkenő szarvast, csak amikor már a reflektor célkeresztjébe kerül. Élesen elkapom a kormányt, próbálom visszanyerni az uralmam a jármű felett, és nekiütközöm a szalagkorlátnak, hogy bevágjam a fejem a szélvédőbe. Az autó sziszegve állapodik meg.

Egy pillanatra sötétbe borul minden.
Amikor kinyitom a szemem, nedves az arcom. Azt gondolom, talán sírtam, de amikor megérintem a bőröm, összevérezem az ujjaimat.
Egy borzasztó, lélegzetelállító pillanatra újraélem a múltat.
Az üres anyósülés felé fordulok, majd kikémlelek a széttört üveg mögül, hogy visszaemlékezzek, hol vagyok és mi történt.
A szarvas az úton fekszik, a reflektorfény fehér fátyolként borul rá. Kikászálódom a kocsiból. A szakadó esőben letérdelek, és megérintem a pofáját, a nyakát, aztán sírva fakadok.
Annyira lesújt a bánat, hogy csak egy perc múltán érzékelem: egy másik autó is belevilágít az éjszakába, egy kéz gyengéden a vállamat érinti.
– Kisasszony – kérdezi a rendőr –, minden rendben?
Mintha létezne egyszerű válasz. Mintha egyetlen szóval felelhetnék erre.
* * * Miután a rendőrök kihívják, Mary ragaszkodik hozzá, hogy vizsgáljanak meg egy kórházban. Amikor a doktor szorítókötést tesz a fejemre és figyelmeztet, hogy nyomban jelezzem az agyrázkódásos tüneteket, Mary bejelenti, hogy aznap éjjel nála alszom, vitának helye nincs. Akkor már úgy hasogat a fejem, hogy tiltakozni is képtelen vagyok, így kerülök Mary konyhájába, ahol herbateát kortyolgatok.
Mary kezeit foltokban rászáradt lila festék borítja – a freskóján dolgozott, amikor a rendőrök értesítették. A festmény körülvesz a reggelizősarok falain: az apokalipszis félig befejezett, álomszerű tablója.
Jézus – vagyis gyaníthatóan Jézus, mert hosszú a haja és a szakálla, de az arca gyanúsan hasonlít Bradley Cooperére{13} – kinyújtja a kezét azok felé, akik alábucskáznak Mephistofelész felé – aki mellesleg nő, és nagyon emlékeztet Michele Bachmannra{14}. Az elveszett lelkek a pucérság különböző stációjában hullnak alá. Némelyik még csak durva skicc, de így is kivehető Snooki, Donald Trump, Joe Paterno.
Megérintem a falfestmény egy pontját, közvetlen a hátam mögött.

Ne már, Elmo? – kérdezem. – Tényleg?
Milyen régóta nem változik? – von vállat Mary, ahogy felém passzolja a cukrot. – Sosem öregszik meg. Nyilván lepaktált az ördöggel. – Az asztal felett a kezem után nyúl. – Ez sokat jelent nekem, csak hogy tudd. Hogy engem hívtál.
Nem csinálok ügyet abból, hogy a rendőrök hívták fel.
Azt hittem, haragszol rám, amiért kényszerszabira küldtelek, de hidd el, csakis a te érdekedben tettem, Sage. – Halványan elmosolyodik. – Immaculata nővér mondogatta ezt mindig, amikor a parókia óvodájába jártam. Be nem állt a szám, ezért egy nap bedugott a szemetesbe. Elég kicsi voltam, hogy éppen beleférjek.
Valahányszor nyafogni kezdtem, csak belerúgott a kukába.
Akkor, gondolom, szerencsés vagyok, hogy nem dobtál be egy konténerbe...
Nem, te azért vagy szerencsés, mert van valaki, aki törődik veled, és visszazökkent a rendes kerékvágásba. Tudod, a mamád is ezt akarná.
A mamám. Az ok, amiért eljárok a terápiás csoportba. Ha ő nem hal meg, sosem keveredem barátságba Josef Weberrel.
Szóval, mi történt? – kérdez rá Mary.
Itt a beugratós kérdés.

Hát, tudod... Elütöttem egy szarvast, és a kocsim nekicsapódott a korlátnak.
Hová indultál? Ebben a *rettenetes* időben?

Haza – felelem, mert ez az igazság.
Szívesen beszélnék neki Josefről, de egyszer már lerázott, amikor próbáltam megbízni benne. Ahogyan Josef is mondta: abban hiszünk, amiben akarunk, vagy amiben éppen kell. Ennek szükségszerű folyománya, hogy nem szívesen látunk meg olyan dolgokat, amelyeket nem szeretnénk, ha léteznének. Mary nem hajlandó elfogadni, hogy Josef Weber szörnyeteg, mert ebből az következne, hogy másokkal együtt őt is átverte.

Vele voltál? – kérdi Mary feszült hangon.
Először azt hiszem, Josefről beszél, azután esik csak le, hogy Adamre gondol.
Ami azt illeti, megmondtam Adamnek, hogy egy ideig nem akarom látni.
Mary álla láthatóan leesik.

Ámen!

Azután elmentem a házához. – Amikor Mary a kezébe temeti arcát, elfintorodom.
– Nem akartam bemenni, esküszöm.

De hát miért nem ide jöttél? – kérdi Mary. – Elég herbateám és jégkrémem van raktáron, hogy feldolgozhass bármilyen szakítást, és érzelmileg is komolyabb támaszt jelentek, mint Adam valaha.
Bólintok.
Igazad van, téged kellett volna hívnom, de én ehelyett megnéztem a feleségét és a gyerekeit. Amitől... kibuktam, sejtheted. Ez járt a fejemben akkor is, amikor elcsaptam a szarvast.
Rádöbbenek, hogy egész kis történetet kerítettem Josef nevének említése nélkül is. Több közös van bennünk a nagyival, mint gondoltam volna.
Ügyes próbálkozás – bólint Mary –, de nem mondasz igazat. Hunyorogva nézem, a levegő a torkomon akad.
Ismerlek. Azért mentél hozzá, mert meg akartad mondani neki, hogy hibát követtél el. Ha nem látod a boldog kis családot, még most is kavicsokkal dobálnád az ablakot, amíg Adam ki nem jön, hogy beszéljen veled.

Lesújtó pillantást vetek rá.

Úgy állítasz be, mint valami lúzert.
Mary vállat von.

Csak szeretném, ha néhány percnél hosszabb időre szakíthatnál vele.
Mondja ezt egy apáca.

Exapáca. És jobb, ha tudod: az egész *A muzsika hangja* nagy baromság. Egy kolostorban a nővérek éppen olyanok, mint odakint a többi ember. Van, akit szeretsz, van, akit utálsz. Egyszer még bele is köptem a szentelt vízbe, mielőtt egy másik apáca használta. Totál megérte azt a húsz rózsafüzért, amit vezekléskénT kaptam.
Megdörgölöm lüktető halántékom.
Használhatom a telefonod? Feláll és feltúrja a táskáját, amíg meg nem találja.
Kit akarsz hívni?

Peppert.

Hazug kutya. Amikor legutóbb beszéltetek, lecsapta rád a telefont, miután azt mondtad neki, hogy a négyéves fiát drága iskolai előkészítőbe küldeni olyan, mintha úszóedzőt fogadna fel a guppija mellé. Akkor se hívnád Peppert, ha csapdába esnél egy égő kocsiban, ami bármelyik pillanatban felrobbanhat...
Csak ellenőrizni szeretném az üzeneteimet, lehet?
Mary odadobja nekem a telefont.

Rajta, küldj csak neki SMS-t. Holnap reggel úgyis térden állva könyörögsz majd neki, hogy bocsásson meg. Megkeresem Leo számát.
Ezúttal nem – ígérem.

Úgy látszik, még a nácivadászok is szoktak pihenni. Habár három hangüzenetet hagyok Leónak akkor este és másnap reggel, nem veszi fel a telefont, és nem is hív vissza. Sekélyes álomba merülök Mary vendégszobájában, ahol egy díszesen faragott Jézus tartja keresztjét a fejem fölé. Arról álmodom, hogy fel kell cipelnem a keresztet egy sziszifuszi hegyre, ahonnan lenézve ezernyi csupasz férfi, nő és gyermek holttestét látom.
Mary útban a pékség felé hazavisz, bár én erősködöm, hogy szívesebben mennék be vele. Miután hazaérek, nem találom a helyem. Nem hiszem, hogy ma is le tudnék ülni beszélgetni Joseffel; különben sem akarok találkozni vele, amíg el nem érem Leót.
Ki akarom verni a fejemből Josefet, ezért úgy döntök, sütök valamit, ami osztatlan figyelmet követel: briót. Ez a tészta maga az anomália: 50 százalékban vaj, mégsem lesz olyan, mint a fél tégla, szinte olvad a szájban, édes és szellős. Ilyen fülledt, meleg napon elkészíteni külön kihívás, miután minden hozzávalónak hidegnek kell lennie. Annyira, hogy még a keverőtálat és a dagasztólapátot is hűtőbe teszem.

Azzal kezdem, hogy összetördelem a vajat, amíg a tésztát keverem, majd kis mennyiségekben a keverőtálba adagolom. Ez a kedvenc részem. A tészta nem igazán tudja, mihez kezdjen ennyi vajjal, és kezd szétválni, de idővel összeszedi magát, és középre gyűlik, selymesen, akár a szatén. Lekapcsolom a keverőgépet, és leválasztok egy nagyjából szilva nagyságú tésztadarabot. A kezeim közt nyújtom ki, hogy lássam, mikor kezd áttetsző lenni. Végül beteszem a tésztát a tárolóedénybe, és szorosan lefedem műanyag fóliával, azután leteszem a pultra, és nekiállok feltakarítani a konyhát.

Megszólal a csengő. A hang megriaszt.
Nappal általában nem vagyok itthon, éjjel meg senki sem csenget. Adam, ha jönne, a saját kulcsát használná.
Postásra, esetleg gyorspostásra számítok, a tornácomon álló férfi azonban nem visel egyenruhát. Gyűrött öltönyben és nyakkendőben van, pedig odakint lehet vagy harminc fok. A haja fekete, a szakálla borosta, szeme fényezett diófa. Van vagy százkilencven centi magas.
Sage Singer? – kérdezi, amint kinyitom az ajtót. – Leo Stein vagyok. Nem ilyenre számítottam, több szempontból sem. Azonnal arcomba rázom a frufrum, de már látom, hogy elkéstem. Leo meredten néz, mintha átlátna a hajfüggönyön.
Honnan tudta, hogy itt lakom? – kérdem.
Viccel? Mi vagyunk az igazságügy. Még azt is tudom, mit evett reggelire.
Valóban?

Nem. – Elvigyorodik, ami meglepetésként ér. Azt gondolnám, egy hozzá hasonló fickó nem mosolyog túl gyakran. Azt gondolnám, amennyi mindent hall, még azt is elfelejti, hogyan kell. – Bemehetek?
Nem tudom, mi ilyenkor a protokoll – például van-e jogom elküldeni. Arra gondolok, hogy valamit nagyon elszúrtam; rejtett kamerák vesznek engem és Josefet; óriási bajban vagyok.
– Oké, a legfontosabb dolog, hogy ne felejtsen el lélegezni. Segíteni jöttem, nem azért, hogy letartóztassam.

Elfordítom a fejem, hogy ne láthassa arcom rossz oldalát.
Hm – mormolja. – Valami baj van?
Nincs, miért?

Mert úgy kicsavarodik, mint én a múltkor, amikor az íróasztalomon aludtam. Utána egy hétig nem tudtam kiegyenesíteni a nyakam. Veszek egy nagy levegőt, és szembefordulok vele, szinte kényszerítem, hogy nézzen rám.

– Ó – sóhajt halkan. – Hát, nem erre számítottam.
Nem tudom, miért érzem úgy, mintha pofon vágtak volna.
Előzékenyebb emberek egy szót sem szólnak, amikor meglátják a hegeimet. Ha Leo is így tesz, talán meggyőzhettem volna magam arról, hogy nem vette észre őket.

Fura, de valamiért barna szemmel képzeltem el, nem kékkel – teszi hozzá.
Tátva marad a szám.

Nem mintha nem tetszene a kék siet hozzátenni. – Jól megy az arcához.
Ez minden, amit észrevett? – kérdezem élesen. – Most tényleg? Megvonja a vállát.
Ha azt hiszi, hogy sikoltozva elrohanok, csak mert van néhány illesztés az arcán, akkor ki kell ábrándítanom.
Illesztés?

Nézze, nem igazán ismerem magát, de mintha *kicsit* fixa ideája lenne a külső megjelenés. Miközben ez korántsem érdekel annyira, mint a tény, hogy felhívta a figyelmem Josef Weberre.

Josef nevének említésére megrázom a fejem, hogy kitisztuljon.

– Tegnap beszéltem vele.

Rengeteg borzalmas dolgot tett. Leo viharvert irattáskájába nyúl, és előhúz egy aktát.
Tudom. Ezért gondoltam, hogy ideje személyesen is találkoznunk.
De azt mondta, hogy az egyik történészével kell beszélnem.
A bőrpír felkúszik a nyakán.

A közelben jártam – füllent.

Valami más dolga is volt New Hampshire-ben?
Phillyben – feleli. – Nincs túl messze.
Autóval legalább nyolc óra.

Hátralépek, kinyitom az ajtót.

Akkor biztosan éhes.

Leo Stein nem tudja abbahagyni a briósevést. Az első adag már kijött a sütőből, és hihetetlenül könnyű lett. Melegen, dzsemmel és teával kínálom.
– Mmm – túlozza el, még a szemét is lehunyja élvezetében. – Még sosem ettem ilyen finomat.
– Washingtonban nincsenek pékségek?
– Honnan tudnám én azt? Az ellátmányom csak hitvány kávé és szendvics, amit az automatában kapni.
Az elmúlt két órában mindent megosztottam Leóval, amit Josef mondott; közben megformáztam, tojással megkentem és kisütöttem a briót. Valahogy jobban megy a társalgás, ha közben lefoglalom magam. Ahogyan a szavak elhagyják a számat, egyre könnyebbnek érzem magam – mintha kőből lennének a mondataim, s minél többet hallgatja őket, annál nagyobb terhet rakok át az ő vállaira. Jegyzetel közben, és gondosan tanulmányozza az újságkivágást, amit a zsebembe csúsztattam, mielőtt eljöttem Joseftől a wewelsburgi lap fotóját arról, hogyan falta az anyja házi sütésű tortáját.
Még csak meglepettnek sem tűnik, ahogy néz.
Beszélni fog vele? – kérdezem.

Még nem. Közeli kapcsolatba került vele, megbízik magában.
Abban bízik, hogy megbocsátok neki, nem abban, hogy feladom.
A megbocsátás spirituális, a büntetés törvényes – véli Leo. – Nem zárják ki egymást.
Vagyis maga megbocsátana?

Azt nem mondom, de ha engem kérdez, nem is az én dolgom vagy a magáé.
A megbocsátás Isten kiváltsága.
Akárcsak az ítélkezés – mutatok rá.
Felhúzza a szemöldökét, és elmosolyodik.
Azzal a kitétellel, hogy Isten senkit sem gyűlöl.
Meglep, hogy tud még hinni Istenben, amikor ennyi gonoszsággal találkozik.
Hogyne hinnék, amikor ennyi túlélővel találkozom? – Megtörli száját a szalvétával. – Tehát látta a tetoválását – tisztázza.
Láttam egy heget, ami tetoválás is lehetett.
Hol? – Leo feltartja a karját. – Mutassa meg.
Megérintem a bal bicepszét, a hónalja közelében. A pamutingen keresztül is érzem a bőréből sugárzó hőt.
Itt. Olyan, mint egy cigaretta égésnyoma.

Ez megegyezik a Waffen-SS *Blutgruppe* tetoválásának helyével – bólint Leo –, valamint azzal, ami az aktákban szerepel. Akárcsak az az állítása, hogy 1941-ben az 1. SS- gyalogosdandárhoz tartozott, majd 1943 után Auschwitz 2-ben dolgozott.

Kiteríti az aktát az asztalon. Szemcsés felvételt látok egy fiatal férfiról, egyenruhája hajtókáján koponyákkal. Josef is lehet, de nem esküdnék meg rá. HARTMANN, REINER, olvasom, ahogyan Leo kicsúsztatja a fényképet a gemkapocs alól. Egy címet látok, olyan szögletes kézírással, amit nem tudok kibetűzni, meg az AB betűket, ami a vércsoportja lehet. Leo sietve összecsukja a dossziét (az információ nyilván titkos), hogy letegye a fényképet az újságkivágás mellé. – A legnagyobb kérdés: a két fickó ugyanaz-e?
Az elsőn Josef még fiatal kamasz, a másodikon már férfi. Mindkét kép minősége hagy maga után kívánnivalót.

Meg nem mondom, de tényleg számít ez? Ha egyszer minden más stimmel?
Nos, ez attól függ. 1981-ben a legfelsőbb bíróság úgy döntött, mindenki, aki őrként dolgozott egy náci koncentrációs táborban, bűnrészes az ott folytatott tevékenységekben – beleértve a gyilkosságokat is –, ha Auschwitz 2- ről beszélünk. A precedens egy évekkel korábban, Németországban lefolytatott eljáráson alapult, amelyben az egyik vádlott felhozta: ha a német hatóságok eljárást indítanak ellene, ugyanúgy eljárást kell indítaniuk a tábor összes többi dolgozója ellen is, miután a táborban minden feladatkör egymásra épült, és mindenkinek végre kellett hajtania a maga feladatát ahhoz, hogy a foglyok fizikai megsemmisítését végző apparátus működőképes maradhasson. Ily módon az őröktől a raktárosokig mindenki bűnrészes abban, ami Auschwitzban történt, egyszerűen mert tudta, mi folyik a kerítések mögött, mégis ellátta a maga feladatát. Vegyünk csak egy példát: tegyük fel, hogy maga és a barátja meg akarnak ölni engem az irodámban. Úgy egyeznek meg, hogy a barátja késsel a kezében kerget, míg maga odakintről tartja az ajtót, hogy ne szökhessek el. Mindketten bűnösök előre kitervelt emberölésben. Nem számít, hogyan osztották fel maguk között a feladatokat.
Nincs barátom – bukik ki belőlem. A vártnál egyszerűbben megy, hangosan is kimondani, sőt ahelyett, hogy úgy érezném, mintha a szívem tépnék ki, könnyed vagyok, mintha héliummal lennék tele. – Mármint volt, de... – Megvonom a vállam. – Mindegy. A lényeg, hogy nem fog késsel vadászni magára.
Leo elpirul.

Akkor ma éjjel nyugodtan hajtom álomra a fejem.

Megköszörülöm a torkom.

Vagyis csak bizonyítanunk kell, hogy Josef Auschwitzban dolgozott. Az még nem elég, hogy nekem bevallotta?
Az attól függ, mennyire bízhatunk a szavában.
Miért hazudna bárki ilyesmiben?

Miért hazudik bárki is? – teszi fel a kérdést Leo. – Öregember, kezd szenilis lenni. Mazochista. Ki tudja? Amennyire tudhatjuk, talán életében nem járt itt. Elolvashatott egy könyvet, és felmondhatta a tartalmát; ettől még nem lesz részese a történetnek.
Még akkor sem, ha van egy aktája a nevével?
Egyszer már használt álnevet – mutat rá Leo. – Lehet, hogy megint azt teszi.
Akkor honnan tudjuk biztosan, hogy ő Reiner?

Két módja van. Vagy tovább beszélteti, amíg végül kibök valamit, ami szerepel ebben az

aktában... olyan bennfentes SS-információt, amit nem szerezhet meg bárki, aki nézi a History Channelt. Vagy kell egy szemtanú, aki emlékszik rá a táborból.
Megkocogtatja az újságkivágást és a náci pártigazolvány arcképét. – Valaki, aki *képes* megerősíteni, hogy ez a két ember egy és ugyanaz.
Nézem a brióst, ami már nem gőzölög, de még illatos és meleg. A dzsemet, ahogy összekeni a jávorfa asztallapot. Nagymamám mesélte, hogy apám azelőtt mindig ezt a feladványt adta neki: *Mit kel megtörni ahhoz, hogy egy család tagjai közelebb kerüljenek egymáshoz?*
Természetesen a kenyeret.

Erre gondolok, s bár nem vagyok vallásos, imádkozom azért, hogy Nagyi bocsásson meg.
Talán ismerek valakit, aki tudna segíteni.
Mondj, amit akarsz – vitázott Damian. – Én csak segíteni akarok, hogy ne essen bajod.
Amikor benyitottam, Alekszre számítottam, de helyette az őrség kapitányát találtam. Mondtam neki, hogy sok a dolgom, és nem is hazudtam. Azon a héten fel endült az üzlet.

Nem csinálhattunk annyi kiflit, hogy kielégítsük a keresletet. A cipók, akárcsak a zsemlék, édesebbek, mint bármi, amit apám azelőtt sütött. Aleksz azzal tréfálkozik, hogy van egy titkos összetevője, de nem árulhatja el, mi az, mert akkor csak egyszerű összetevő lenne.
Most pedig azt kel ett hal gatnom, ahogyan Damian kioktatott a konyhámban.

Egy upiór *? – kérdeztem. – Az csak mese.*

Megvan az alapja a meséknek is. Mi más lenne? A jószágok még csak hagyján, Ania, de ez a... bestia már az emberekre vadászik.
Persze én is hal ottam róluk. Az élőholtakról, akik kikelnek a koporsóikból, hogy az élők vérével csil apítsák mohó éhségüket. Egy upiór *a saját húsát is képes felfalni, ha muszáj.*

Az öreg Sal, aki kosarakat árult a piactéren, élt-halt a babonákért. Sosem ment fekete macska közelébe; sót hintett a vál a felett; teliholdkor kifordítva vette fel a ruháit. Ő kürtölte szét a faluban, hogy egy upiór *garázdálkodik közöttünk; ő sugdolózott, valahányszor egymás mel ett árultunk a piacon.* Ki lehet szúrni őket a tömegben, *bizonygatta.* Közöttünk élnek, a rózsás arcukkal és vörös ajkaikkal. És a haláluk után teljesen átalakulnak. Ha ez megtörtént, akkor már késő. Egy *upiórt* csak úgy lehet megölni, ha levágják a fejét vagy kivájják a szívét. És csak úgy lehet védekezni ellene, ha iszol a véréből. *Elengedtem a fülem mel ett az öreg Sal meséit, ahogy most elengedtem Damianét is. Karba tettem a kezem.*
Szóval, szerinted mit kel ene tennem?

Azt mondják, el lehet kapni az upiór *t, ha elvonod a figyelmét – felelte. – Ha lát egy csomót, ki kel bogoznia. Ha egy halom magot, le kel számolnia. – Damian a fejem fölé nyúlt, levett egy zsák árpát, és a pultra borította.*
És miért jönne az upiór *éppen az én pékségembe*?
Lehetséges, hogy már itt is van.

Beletelt egy pil anatba, amíg megértettem. Akkor iszonyú dühös lettem.

Csak mert idegen? Csak mert nem veled járt iskolába, mint a katona barátaid, vagy mert másképp ejti a szavakat? Ettől még nem szörnyeteg, Damian, csak más, mint mi.

Egész biztos vagy ebben? – szorított hátra, a kemence falának. – Akkor kezdődtek a gyilkosságok, amikor ő megérkezett.

Egész éjjel itt van, nappal meg otthon a testvérével. Mikor lenne ideje elkövetni azokat a dolgokat, amivel vádolod?
Vele vagy, amikor dolgozik, végig őt figyeled? Vagy inkább alszol?
Szóra nyitottam a számat. Az igazság az, hogy egyre több és több időt töltöttem a konyhában Aleksszel. Meséltem neki apámról és Baruch Beilerről, ő meg mesélt arról, hogy építész akart lenni, olyan magas házakat tervezni, hogy az emberek beleszédüljenek, ha felmennek a legfelső emeletre. Néha az asztalra dőlve aludtam el, s ilyenkor mindig arra ébredtem, hogy Aleksz álmomban átvitt az ágyamba.
Néha azt gondoltam, csak azért maradok fent vele olyan sokáig, mert tudom, hogy ezt fogja tenni. Elkezdtem összesöpörni az árpát a kezemmel, de Damian elkapta a csuklómat.

– Ha ennyire biztos vagy benne, miért nem hagyod kint és látod meg, mi történik?

Alekszre gondoltam, ahogyan egyik helyről a másikra vándorolt az öccsével. A kezére, ahogyan összevarrta a torkomat.
Ál tam Damian tekintetét.

– Rendben – feleltem.

Aznap éjjel nem találkoztam Aleksszel a konyhában. Még csak ott sem voltam, amikor megérkezett. Amikor halkan bekopogott a szobámba, elküldtem azzal, hogy beteg vagyok és pihenni akarok.
Csakhogy nem tudtam. Elképzeltem, ahogyan az árpa elvonja a figyelmét, és elkezdi leszámolni a szemeket. Vért képzeltem a kezére, a szájába.
Amikor hiába próbáltam elaludni, gyertyát gyújtottam, és lesurrantam a konyhába.
A faajtón át éreztem a hőséget, amit a kemence sugárzott. Ha lábujjhegyre ál tam, be tudtam kémleli a deszkák közti résen. Nem láttam az egész konyhát, de afelől talán meggyőződhettem, hogy Aleksz szokás szerint teszi a dolgát.
Éppen ráláttam a húsvágó tőkére emlékeztető pultra, mel ette a kiborított árpás zsákkal.
Az árpaszemeket szemenként, katonás pontossággal rendezték el az asztal apon. Az ajtó olyan hirtelen tárult fel, hogy elestem, és négykézláb értem földet. A gyertya kibukott a tartóból, és végigpattogott a kőpadlón. Ahogy utána kaptam, Aleksz rátaposott a csizmájával, hogy kioltsa a lángot.
Te kémkedsz utánam? Felkászálódtam, és megráztam a fejem. A takaros árpasorok mágnesként vonzották a tekintetem.

Kicsit le vagyok maradva a sütéssel – szabadkozott Aleksz. – Össze kel ett takarítanom a rendetlenséget.
Rádöbbentem, hogy vérzik. Körben bekötözte a karját.
Megsérültél.

Semmiség.

Éppúgy festett, mint aki tegnap megnevettetett, amikor eljátszotta a falu iszákosát. Éppúgy festett, mint aki a karjaira vett, amikor egy egeret láttam elsurranni a padlón, és nem mertem belépni a konyhába, amíg biztos nem lehettem abban, hogy elkapta.
Most olyan közel kerültünk, hogy éreztem leheletében a borsmentát; láttam a zöld pettyeket szemének olvadt aranyában. Nagyot nyeltem.

Az vagy, aminek gondol ak? Aleksznek a szeme sem rebbent.

Számít ez?

Amikor megcsókolt, úgy éreztem, mintha felemésztett volna. Áradni kezdtem kifelé, a belsőm mélyéből, haragosan, amiért a bőrünk közénk ál és nem férkőzhetek hozzá még közelebb. A hátát karmolásztam, ujjaim utat találtak az inge alá. Kezének bölcsőjében tartotta arcom, és olyan gyengéden, hogy szinte nem is éreztem, az ajkamba harapott.
Vért éreztem a számban és az övében. Fémes íze volt, akár a félelemnek.
Elhúzódtam tőle, ahogy első alkalommal ízleltem meg önmagam.
Így visszatekintve csak arra tudok gondolni, hogy a pil anat ugyanúgy megigézte, mint engem. Máskülönben meghal otta volna Damiant, aki hirtelen beözönlött a katonáival, a ránk szegezett szuronyokkal.

LEO Elsősorban azért találkozunk azokkal, akik hihetőnek tűnő tippeket adnak a feltételezett nácikkal kapcsolatban, mert meg akarunk győződni arról, hogy nem lököttek. Általában néhány perc alatt fel lehet mérni, ha az informátor kiegyensúlyozott és épelméjű, vagy csak bosszút akar állni, üldözési mániás, netán kész klinikai eset.
Sage Singerről is néhány perc után eldöntöttem: nem a sérelmeit akarja megtorolni Josef Weberen, mert semmit sem nyer azzal, ha feladja.
Hihetetlenül érzékeny, mert a bal szemöldökétől kiindulva egy sebhely fut végig az arcán.
És éppen az említett sebhely miatt fogalma sincs arról, mennyire dögös.

Én megértem, de tényleg. Tizenhárom évesen teljesen kiragyásodott a képem – esküszöm, a legnagyobb pattanásaim osztódással szaporodtak. „Pizzapofának” hívtak, vagy Luiginak, a szülővárosomban működő egyetlen pizzéria tulajdonosa után. Az iskolai fotózáson rettenetesen felzaklatott a tudat, hogy ezt az arcomat örökítik meg az örökkévalóságnak; puszta akaraterővel elértem, hogy rosszul legyek és otthon maradhassak. Anyám azzal vigasztalt, ha majd nagyobb leszek, megtanítom az embereknek, hogy ne ítéljenek pusztán a látszat alapján, s végül pontosan ez is lett a munkám – ám néha, ha belenézek a tükörbe, még most is az a kamasz fiú néz vissza rám.
Lefogadom, hogy az a kép, amit Sage maga elé képzel, messze szörnyűbb annál, mint amit mi, többiek látunk.
Általában Genevra száll ki azokhoz, akiknek a hívása elér az osztályunkig; én csak két-három alannyal találkoztam. Valamennyien a nyolcvanas éveikben jártak, és még mindig egykori őreik arcát vélték felfedezni mindenkiben, akivel csak találkoztak. Minden esetben kiderült, hogy tévedtek.
Sage Singer nem nyolcvanéves. És nem is hazudik.
A nagyanyja – ismétlem. – Ő is túlélő?
Sage bólint.

Hogyan lehet, hogy már négyszer is beszéltünk egymással, de ez valamiért nem került elő?
Még most sem tudom eldönteni, hogy ez nagyon jó vagy nagyon rossz dolog-e. Ha Sage nagyanyja hajlandó és képes azonosítani Reiner Hartmannban Auschwitz-Birkenau egyik náci tisztjét, az közvetlen kapcsolódást jelent a Genevra által gyűjtött anyag és a Sage által a gyanúsítottból kiszedett információ között, ha viszont Sage bármilyen módon befolyásolta a nagyanyját (elég, ha beszél a Joseffel folytatott találkáiról), akkor a vallomása elveszti minden hitelét.
Nem akartam, hogy azt higgye, miatta telefonáltam. Ennek semmi köze a nagymamámhoz, aki mellesleg sosem beszél a múltjáról. Soha.
Előrehajolok, és összefonom az ujjaimat.
Akkor arról sem beszélt neki, hogy találkozgat Josef Weberrel?

Nem – feleli Sage. – Azt sem tudja, hogy létezik.
Ő pedig sosem beszélt az Auschwitzban töltött időkről? Sage a fejét rázza.
Még akkor sem, amikor külön megkértem rá. – Felnéz rám. – Ez normális?

Nem tudom, mennyire normális egyáltalán túlélőnek lenni. Sokan úgy érzik, ha már életben maradtak, kötelességük elmondani a világnak, mi történt, hogy ne történhessen meg újra, és az emberek ne felejtsék el.
Mások úgy gondolják, csak akkor képesek folytatni az életüket, ha úgy tesznek, mintha az egész meg sem történt volna. – Szalvétámra söpröm a morzsákat, és a mosogatóhoz viszem a tányéromat. – Talán felhívhatom a történészünket – tűnődöm el hangosan. – Néhány óra alatt összerakja az anyagot az azonosításhoz, aztán...

– Magával sem fog beszélni erről – szakít félbe Sage.
Elmosolyodom.

– A nagymamák általában elbűvölőnek találnak. Összefonja a karját.
Ha bármivel megbántja, én...

Egyes számú szabály: ne fenyegessen egy szövetségi ügynököt. Kettes számú szabály: ne aggódjon. A szavamat adom rá, hogy nem fogom erőltetni, ha nem akar megnyílni előttem.
És ha igen? Akkor mi lesz? Letartóztatja Josefet?
Megrázom a fejem.

Mi nem indíthatunk büntetőjogi eljárást a nácik ellen – magyarázom. – Nem börtönözhetjük be az emberét, ahogy nem is engedhetjük szabadon. Magukra a bűncselekményekre az Egyesült Államok területén kívül került sor, még jóval azelőtt, hogy egy kiegészítéssel lehetővé tették a jogi eljárást az amerikai felségterületeken kívül történt bűnesetekben. Csak 2007-ben módosították az emberiség elleni bűntettekre vonatkozó amerikai törvényt, hogy annak hatálya kiterjedjen a nem amerikai állampolgárok által az Egyesült Államokon kívül elkövetett bűncselekményekre is, bár ez alapján legfeljebb Custer tábornok emberein lehetne leverni, amit az őslakos indiánokkal tettek. Nem tehetünk mást, mint hogy a bevándorlási szabályok megsértése miatt deportáljuk a nácikat. Azután már csak néhány évet kell várni, amíg az európaiakban lesz annyi spiritusz, hogy eljárást indítsanak ellenük. Ha engem kérdez, erre sosem kerül sor.

Akkor semmi értelme az egésznek? – teszi fel a kérdést Sage.
Csak azért csináljuk, mert a nagyanyja az Egyesült Államokban talált új otthonra, és tartozunk neki a lelki békéjével.
Sage egy hosszú pillanatra eltűnődik.
Oké – bólint. – Akkor elviszem hozzá.
Vannak dolgok Reiner Hartmann aktájában, amikről Sage Singer nem tud.
Az a munkám, hogy minél kevesebbet áruljak el neki, inkább belőle szedjem ki, amit tud. És még így sem lehetek biztos abban, hogy a bíróság összeköti a pontokat és megindítja az eljárást. Ahogyan abban sem, hogy Hartmann életben marad, amíg megkapja megérdemelt büntetését.
Mindaz, amit Sage eddig elmondott, származhatott az Amerikai holokauszt Emlékmúzeum archívumából vagy akár egy részletesebb történelmi könyvből. A katonai akciók és dátumok, a harci egységek és tiszti pályafutások, de még a vércsoport-tetoválások is olyasmik, amikről bárki tudhat, aki tanulmányozza a Harmadik Birodalom történetét.
Bármennyire valószerűtlen, hogy valaki felvegyen egy ilyen hamis személyazonosságot, furább dolgok is történtek már.
Csakhogy ebben az aktában olyan dolgok is szerepelnek Reiner Hartmann-nal kapcsolatban,

amelyeket csak az igazi Reiner Hartmann tudhat, meg talán a felettesei és a legközelebbi bizalmasai.

Ezekről Sage eddig egy árva szót sem ejtett.
Ami azt jelenti, hogy Josef Weber még nem mondott el mindent. Vagy hogy Josef Weber nem egyenlő Reiner Hartmann-nal.
Bárhogy is legyen, ha Sage nagyanyja, Minka azonosítja őt, azzal a kirakójáték újabb eleme kerül a helyére. Ezért is kapom magam azon, hogy újra Boston felé tartok (ugyanazon az útvonalon, amelyen a Logan reptérről New Hampshire-be autóztam), csak ezúttal Sage is mellettem ül a kocsiban.
– Ez újdonság – jegyzem meg. – Az osztályomon még soha senkit nem zaklatott fel egy tanúvallomás annyira, hogy elmenjen és kivasaljon egy szarvast.
Én sem szándékosan csináltam – motyogja Sage.
A bi gezunt.

Hogyan? Felé fordulok.
Azt jelenti, „csak egészség legyen.” Felteszem, nem beszél jiddisül.
Mondtam már, nem vagyok zsidó. Valójában csak megkérdezte, számít-e ez bármit.

Ó. Én csak azt gondoltam...

Az erkölcsi érzéknek semmi köze a valláshoz – jelenti ki. – Úgy is cselekedhet helyesen, ha nem hisz Istenben.
Akkor maga ateista?

Nem szeretem a skatulyákat.

Azt meghiszem, ha itt nőtt fel.

Nem tűnik éppen sokszínű közösségnek.

Talán Josefnek is azért tartott ennyi ideig, amíg talált valakit egy jó zsidó családból – véli Sage.
Nem mintha számítana, hiszen úgysem fog megbocsátani neki. Hallgat.
Nem fog – ismétlem, miközben leesik a vállam. – *Ugye?*
Nem szándékozom, de egy részem akkor is azt súgja, hogy ez csak egy törékeny vénember.
Aki vélhetően emberiség elleni bűnöket követett el. Ezt még azzal sem törölheti el, ha Teréz anya lesz belőle. Fél évszázadot várt a gyónással? Nem szívjóságból tette, csak az időt húzta.
Szóval nem hisz abban, hogy az emberek megváltozhatnak?

Aki egyszer rossz dolgot tett, az már örökre rossz ember?
Nem tudom – ismerem be –, de szerintem létezik olyan szégyenfolt, amit sosem lehet lemosni. – Vetek rá egy pillantást. – A városban mások is tudják, hogy a családja zsidó?
Igen.

És Josef magát választotta a gyónásához.
Ugyanúgy nem a személyt nézte, ahogyan hatvanöt évvel ezelőtt is csak a zsidót látta volna magában.
Vagy azért választott engem, mert a barátjának gondolt.
Komolyan ezt hiszi? – Sage nem válaszol. – Mert a bűnbocsánathoz bűnbánat is kell. A

judaizmus ezt nevezi *tsuvá* nak. Azt jelenti, „a gonosztól való elfordulás”, ami nem egyszeri cselekvést jelent, inkább cselekvések sorát. Az egyszeri megbánástól csak az a személy érzi magát jobban, aki elkövette a bűnt, de az nem, aki ellen elkövette. – Megvonom a vállam. – Ezért van, hogy a zsidók nem gyónnak és nem mondanak rózsafüzéreket.
Josef azt mondja, ő már megbékélt Istennel.
Megrázom a fejem.

Az embernek nem csupán Istennel kell megbékélnie, de az emberekkel is. A bűn nemcsak globális jelenség, mindig személyes céltévesztés is. Ha ártunk valakinek, csak úgy hozhatjuk helyre, ha elmegyünk ugyanahhoz a személyhez, és a bűnbocsánatát kérjük. A zsidók szerint ezért is megbocsáthatatlan bűn a gyilkosság.

Egy hosszú pillanatig hallgat.

Előfordult már, hogy valaki besétált az irodájába, és meggyónt magának?
Még nem.

Akkor Josef talán más – véli Sage.
Azért ment el magához, mert jobban akarja érezni magát? Vagy azért, hogy az áldozatai jobban érezzék magukat?
Ez nyilvánvalóan nem lehetséges feleli.

És emiatt rossz érzései vannak vele kapcsolatban?
Nem tudom. Lehet.

Az országútra összpontosítom a figyelmem.
A németek több milliárd dollárnyi jóvátételt fizettek... az embereknek, Izraelnek... de tudja mit? Eltelt közel hetven év, és egyetlen nyilvános fórumon sem kértek bocsánatot a zsidóktól a holokauszt bűneiért. Máshol ez megtörtént – mondjuk, Dél-Afrikában –, de a németek? A szövetségeseknek kellett elrángatniuk őket a nürnbergi tárgyalásra. Azok a tisztségviselők, akik segítették felépíteni a Harmadik Birodalmat, a háború után is hatalmon maradtak, csak mert letagadták a náci múltjukat, a németek pedig hittek nekik.
Németországban a fiatalok ma azt tanulják, hogy csak legyintsenek a holokausztra, mint a régmúlt többi borzalmára. Szóval nem, nem hiszem, hogy megbocsáthat Josef Webernek. Nem hiszem, hogy megbocsáthat bárkinek, aki érintett ebben. Azt hiszem, nincs más választása, mint elszámoltatni őket, hogy utána nyugodtan belenézhessen a gyerekeik és unokáik szemébe, ne pedig őket hibáztassa azért, amit a felmenőik tettek.
Sage megrázza a fejét.

Biztosan akadtak németek, akik jobbak voltak a többieknél, akik nem akartak Hitlerrel tartani. Ha nem úgy tekint rájuk, mint egyénekre – ha nem tud megbocsátani azoknak, akik kérik –, ettől nem válik ugyanolyanná, mint a nácik?
Nem – felelem. – Ettől csak emberivé válok.
* * * Minka Singer aprócska asszony. Az unokája tőle örökölte eleven kék szemét. Egy kis lakásban él, ahol egy nő gondoskodik róla – árnyékként követi gazdáját, odanyújtja neki az olvasószemüvegét, a sétabotját vagy a pulóverét, mielőtt annak egyáltalán eszébe jutna, hogy kérje. Szemben azzal, amire Sage felkészített, őszinte *izgatottsággal* várja a bemutatkozást.
Mondja csak – telepszünk le a nappali kanapéjára –, hogy ismerkedett meg az unokámmal?

Egy munkaügyből kifolyólag – felelem óvatosan.

Akkor tudja, hogy süt, igaz? Az ember folyton az ő süteményeit enné.
Ha csak rajta múlna, bezárhatna az összes kenyérgyár. – Közben ráeszmélek, miért örül Minka ennyire a találkozásnak. Azt akarja, hogy randizzak az unokájával.
Nem fogok hazudni: a gondolat nyomán úgy érzem, mintha villamos áramot vezetnének a tagjaimba.

Nagyi – avatkozik közbe Sage. – Leo nem azért tett meg ekkora utat, hogy a süteményeimről beszélgessen.
Tudod, mit mondott mindig az apám? Az igaz szerelem olyan, mint a kenyér. Csak a helyes összetevők kellenek hozzá, egy kis meleg, meg némi varázslat, és máris megkel.
Sage elvörösödik. Diszkréten köhintek.
Azért jöttem ide, Mrs. Singer, mert reméltem, hogy elmeséli nekem a történetét.
Ach, Sage, azt csak neked akartam megmutatni! Csak egy fiatal lány bugyuta tündérmeséje, semmi több.
Sejtelmem sincs, miről beszél.

Én az Egyesült Államok kormányának dolgozom, asszonyom. Háborús bűnösök után nyomozok.
A fény kialszik Minka Singer tekintetében.
Nincs mit mondanom. Daisy? – kiált fel. – Daisy, fáradt vagyok. Le szeretnék feküdni...
Én megmondtam – mormolja Sage.
A szemem sarkából látom közeledni Minka gondozóját.

Sage szerencsés – jegyzem meg.

Az én nagyszüleim már nem élnek. A nagyapám Ausztriából jött ide, és minden év július huszonkettedikén nagy kerti partit rendezett. Sört csapolt a felnőtteknek, és felfújta a medencét nekünk, gyerekeknek, míg nagyanyám megsütötte a legnagyobb tortát, amit csak tudott. Mindig azt hittem, hogy akkor van a születésnapja. Csak tizenöt éves koromban tudtam meg, hogy decemberben született.
Július huszonkettedikén azt ünnepelte, hogy amerikai állampolgár lett.
Daisy mostanra Minka mellé lépett, most nyúl az asszony törékeny karja alá, hogy felsegítse. Minka feláll, és csoszogva megtesz két lépést.
– A nagyapám harcolt a második világháborúban – folytatom, miközben én is felállok. – Önhöz hasonlóan ő sem beszélt soha arról, amit látott, de amikor elvégeztem a középiskolát, érettségi ajándékként elvitt Európába. Elmentünk a római Colosseumba, a párizsi Louvre-ba, és a svájci Alpokba. Utoljára pedig Németországba látogattunk el, többek között Dachauba. Láttuk a barakkokat és krematóriumokat, ahol elégették a halottakat. Emlékszem egy falra, alatta csatornával, ami felfogta az agyonlőtt táborlakók vérét.
Nagyapám azt mondta, a koncentrációs tábor után azonnal felülünk a repülőre, mert ilyenkor az ember legszívesebben megölné az első németet, aki szembejön.
Minka Singer visszanéz a válla felett. Könnyek csillannak a szemében.

Apám megígérte nekem, hogy egy golyóval a szívemben fogok meghalni.
Sage döbbenten kap levegő után. Nagyanyja tekintete felé rebben.
Halottak voltak mindenütt. Az embernek néha rajtuk kellett taposnia. Sok mindent láttunk. Akit fejbe lőnek, annak mindig kiloccsan az agya, és ez megijesztett. Ehhez képest nem tűnt olyan rossznak, egy golyó a szívbe.
Ezért kötöttem alkut az apámmal. Azonnal felismerem: Minka eddig nem azért nem beszélt a háborús emlékeiről, mert elfeledte a részleteket – hanem éppen *azért*, mert emlékezett mindre, és biztos akart lenni abban, hogy gyerekei és unokái nem szenvednek majd ettől az átoktól. Lassan

visszaül a kanapéra.
Nem tudom, mit vár tőlem, mit mondjak.
Odahajolok, és megfogom a kezét. Hűvös és száraz, mint a krepp-papír.
Meséljen még az apjáról – kérem.

MÁSODIK RÉSZ

Majd ha húszéves leszek, Én is gazdagon élhetek, Szárnyalok a levegőben, Onnan nézek le a földre, Csak szállok, csodálom a világot, Lebegek folyón és óceánon, Nővéreim lesznek a fellegek, Fivérem, a szél vezet.
– *Álom*, írta Avraham (Abramek) Koplowicz, született 1930-ban.
Gyermekként élt a łódźi gettóban, ahonnan 1944-ben az utolsó transzporttal szállították Auschwitz- Birkenauba. Tizennégy évesen gyilkolták meg. Ida Meretyk- Spinka 2012-ben fordította le angolra az eredeti, lengyel nyelvű költeményt.
Nem lehetett igaz minden, amit az upiór-*ról meséltek. Damian ostora úgy felhasította Aleksz hátát, hogy cafatokban lógott a bőre, és ömlött a vére. Hogyan is lehetett volna szörnyeteg, aki más vérén élősködik?*
Ez sem számított. A tömeg összegyűlt, hogy tanúja legyen a büntetésnek, és kiélvezze gyötrelmeit annak a teremtménynek, mely oly sok bánatot okozott. A holdfényben veríték csil ogott Aleksz testén, ahogy görcsösen rángatózott, és nekifeszült a köteleknek. A falusiak vizet locsoltak az arcába, ecetet és sót hintettek a sebeire. Szál ingózott a hó, lassan elborította a teret – bukolikus képeslapra il ő jelenet, leszámítva a középütt zajló brutalitást.

Kérlek. – Áttörtem a bámészkodókat távol tartó katonákon, hogy megragadhassam Damian karját. – Abba kel hagynod.
Miért? Ő abbahagyta? Tizenhárman haltak meg. Tizenhárman. – Intett egy katonának, aki derékon kapott, és elrángatott, majd újra felemelte az ostort. A bőrszíj villámként szelte a levegőt, mielőtt csattant Aleksz testén.
Nem számít, döbbentem rá, ha Aleksz nem is csinált semmit. Damian tudja, hogy a falusiaknak bűnbak kel .
Az ostor vasalt vége felszaggatta Aleksz arcát. A vonásai felismerhetetlenné váltak. Inge rongyokban lógott a derekán, ahogyan térdre rogyott.
Ania – nyögött fel. – Menj... el...

Te mocsok! – förmedt rá Damian.

Olyan erővel csapta arcon Alekszet, hogy a vér szökőkútként tört fel az orrából, és a feje éles szögben hátracsapódott nyakán. – Őt is bánthattad volna!
Elég! – sikoltottam. Amilyen erősen csak tudtam, az engem szorongató katona lábára léptem, hogy rávessem magam Alekszre. – Még megölöd – zokogtam.
Aleksz ernyedten feküdt a karjaim között. Damian ál a megfeszült, amikor látta, hogyan próbálom talpra állítani.
Ami halott, azt már nem lehet megölni – mondta fagyos hangon. Hirtelen egy katona furakodott át a tömegen, hogy a havon csúszkálva szalutáljon Damian előtt.
Kapitány úr! Újabb gyilkosság történt!
A falusiak szétváltak, amint két katona előrehozta Baruch Beiler feleségének holttestét. Az ő torkát is felszaggatták. A szemei tágra nyílva.

Az adószedő is eltűnt – tette hozzá a katona.

Előreléptem, ahogyan Damian letérdelt az áldozat mel é. Az aszszony teste még meleg volt, a vére sem alvadt meg teljesen. Néhány perce ölhették meg. Amíg Alekszet itt ostorozták.
Megfordultam, de a kötelek, amelyek egy perce még feszesen tartották őt, viperaként kígyóztak a friss havon. Abban a szemvillanásnyi időben, amíg a babonás tömegben tudatosult, hogy ártatlanul vádolta meg, Aleksznek valahogy sikerült kereket oldania.
MINKA Apám rám bízta, hogy intézkedjem a halála felől. „Minka – mondta a legforróbb nyárban –, gondoskodj róla, hogy legyen limonádé a temetésemen.
Hűs limonádé mindenkinek!”

Amikor felvette kölcsönkapott öltönyét a nővérem esküvőjére, azt mondta: „Minka, a temetésemen ugyanilyen fessnek kell lennem, amilyen most vagyok.” Ezzel szüntelenül felzaklatta anyámat.
„Abram Lewin – korholta –, a lányunk rosszat fog álmodni miattad.” Apám ilyenkor csak rám kacsintott.

„Tökéletesen igaza van, Minka. Ha már itt tartunk, a temetésemen ne legyen opera. Ki nem állom az operát. Viszont egy kis tánc, az jólesne.”
Nem éltem meg traumaként ezeket a beszélgetéseket, mint azt anyám gondolta. Hogyan is éltem volna, ismerve apámat, aki egy jövedelmező pékséget vitt? Egész gyerekkoromban azt láttam, ahogyan egyetlen szál trikóban pakolta a kemencét, csak úgy duzzadtak az izmai.
Magasnak, erősnek, sebezhetetlennek ismertem őt. Ebben a mókázásban az volt az igazi tréfa, hogy apám, amennyire duzzadt az élettől, sosem halhatott meg.
Iskola után az üzletben ücsörögtem, és a házi feladatomat írtam, míg a nővérem, Basia kenyeret árult. Apám nem engedett a kasszánál dolgozni, annyira fontosnak találta az iskolát. Az ő kis professzorának hívott, olyan eszes voltam – máris két osztályt ugrottam, és előző évben sikeresen felvételiztem a gimnáziumba. Ezek után mindenkit megdöbbentett, hogy bár a vizsga sikerült, mégsem vettek fel az iskolába. Abban az évben csak két zsidó kerülhetett be. Nővérem, aki egy kicsit mindig féltékenyen tekintett rám az eszem miatt, felháborodást színlelt, de én tudtam, hogy a szíve mélyén örül, amiért végre nekem is a családi üzletben kell dolgoznom, mint neki. Igen ám, csakhogy apám egyik vásárlója közbenjárt az érdekemben. Apám annyira értette a szakmát, hogy nemcsak barheszt és rozsos cipót sütött, amit a zsidó háziasszonyok mindennap nála vettek meg, de magához édesgetett néhány különleges vevőt, keresztényeket is, akik a babkájáért, mákos kalácsáért és mazurekjéért jártak be. Egyik ilyen vásárlója, egy könyvelő elintézte, hogy felvegyenek a katolikus középiskolába. Hittanoktatás alatt nekem és a másik zsidó lánynak engedték, hogy a folyosón megírjuk a házi feladatunkat. Iskola után gyalog mentem el apám łódźi pékségébe.
Amikor az üzlet bezárt, Basia elment az újdonsült férjével, Rubinnal, mi pedig apámmal hazasétáltunk a házunkhoz, ami egy olyan környéken állt, ahol zsidók és keresztények is laktak.
Egy este séta közben egyenruhás alakulat masírozott el mellettünk. Apám betolt egy ajtónyílásba, amíg elengedtük a katonákat. Nem tudom, az SS-hez, a Wehrmachthoz vagy a Gestapóhoz tartoztak-e; buta, tizennégy éves csitriként nem figyeltem az ilyesmire. Én csak azt láttam, hogy sosem mosolyognak, és szögletesen mozognak. Apám el akarta takarni szemét a naptól, de rájött, hogy a mozdulat náci köszöntésre emlékeztetne, ezért inkább leengedte a kezét. „A temetésemen – jegyezte meg, ezúttal örömtelen hangon – nehogy legyen ám felvonulás.”
Elkényeztettek. Édesanyám, Hana kitakarította a szobámat, és egyedül főzött meg mindent. Ha épp nem engem rajongott körül, Basiát nyaggatta, hogy szeretne már nagymama lenni, pedig a nővérem még csak hat hónapja ment férjhez a fiúhoz, akit azóta szeretett, amióta az én koromban először meglátta.

Voltak barátaim a környéken; egy lánnyal, Gretával még egy iskolába is jártunk. Néha felhívott hozzájuk, hogy hanglemezt vagy rádiót hallgassunk, és mindig nagyon kedvesen viselkedett, de ha az iskolában futottunk össze, kerülte a tekintetem. Ez már csak így ment: a lengyel keresztények nem kedvelték a zsidókat, legalábbis nyilvánosan. A Szymanski család, amelyik az épület másik felében lakott, és mindig meghívott minket karácsonyra, húsvétra (amikor megtömtem magam nem kóser ételekkel), sosem nézett le minket a vallásunk miatt, bár anyám szerint csak azért, mert Szymanski asszony Oroszországban született. A legjobb barátnőmnek Darija Horowiczot tartottam. Együtt jártunk iskolába, amíg nem felvételiztem, de még azután is naponta találkoztunk, hogy beavassuk egymást életünk apró részleteibe. Darija apjának a városon kívül volt egy gyára, néha pedig lovat és bricskát bérelt, hogy elmenjünk piknikezni a tava mellé. Dariját mindig is körülrajongták a fiúk.
Gyönyörű teremtés volt: magas, kecses balett-táncos, hosszú sötét szempillákkal és apró cseresznye- ajkakkal. Én a közelébe sem értem, ezért csak abban bíztam, hogy a körötte legyeskedők úgysem lehetnek mind a barátai – nekem is kell maradnia egy összetört szívű fiúnak, akit talán annyira lenyűgöz sziporkázó értelmem, hogy nem veszi észre csorba szemfogamat vagy ahogyan a hasam kitüremkedik a szoknyám felett.
Egy napon Darijával a szobámban dolgoztunk. Volt egy nagy tervünk. A könyvhöz kapcsolódott, amit írtam, és amit Darija fejezetről fejezetre elolvasott, hogy közben javításokat eszközöljön piros tollával, ahogyan szerinte az igazi szerkesztők is teszik. Együtt akartunk lakást bérelni Londonban, ahol Darija elhelyezkedhet majd egy kiadónál, én meg onthatom a regényeket – ha épp nem koktélokat iszogattunk vagy a jóképű dendikkel táncolunk.

– A mi világunkban – tolta félre Darija a fejezetet, amit telefirkált pirossal – nem lesznek pontosvesszők. Ez volt a kedvenc időtöltésünk:
újra és újra elképzeltük kettőnk tökéletes világát – a helyet, ahol annyi habrolót ehetünk, amennyit akarunk, mégsem hízunk el; ahol az iskolákban nem tanítanak számtant; ahol a nyelvtan ajánlásnak számít, nem szabálynak.
Felnéztem a jegyzetfüzetemből.

– Az olyan határozatlan, nem? Se nem pont, se nem vessző.

Eldönthetné, mit akar. – A fejezetből, amin az elmúlt néhány órában dolgoztam, csak pár mondat állt készen. Semmi sem jutott eszembe, és azt is tudtam, miért: ilyen fáradtan nem lehetett koncentrálni. Éjjel veszekedtek a szüleim, és engem is felkeltettek. Nem hallottam az egész vitát, de Szymanski asszonyról beszéltek. Felajánlotta, hogy szükség esetén elrejt engem és anyámat, de mindenkit nem tud. Nem értettem, mitől olyan haragos apám. Mintha anyámmal egyszer is el akartuk volna hagyni.
– A mi világunkban – sóhajtottam fel – mindenkinek lesz egy automobilja, benne rádióval. Darija átfordult a hasára, és kigyúlt a tekintete.

– Ne is mondd. – Múlt héten láttunk egy automobilt az egyik előkelő étteremnél, ahol korábban kiszúrtam egy filmcsillagot is.
Amikor a sofőr kiszállt, muzsika hangjai szűrődtek ki az autóból, buján és igézően, mint a parfümillat. Kész csoda lehet, utazás közben zenét hallgatni.
Azon a napon az új táblát is láttam az éttermen: *Psy i Żydzy nie pozwolone*.

Kutyáknak és zsidóknak tilos a belépés.
Hallottunk a Kristályéjszakáról.

Anyám egyik unokatestvérének Németországban volt üzlete, azt is porig égették. Egyik szomszédunk örökbe fogadott egy kisfiút, akinek a szülei odavesztek a pogromokban.

Rubin megállás nélkül könyörgött a nővéremnek, hogy költözzenek Amerikába, de Basia nem hagyhatta magára a szüleit. Amikor közölte velük, hogy jobb lenne egy zsidók lakta városrészbe költözni, mielőtt tovább romlik a helyzet, apám izgágának nevezte, anyám meg rámutatott a gyönyörű étkezőasztalra, ami legalább százötven kilót nyomott, és még a dédanyámról maradt ránk.
„Az ember nem csomagolhatja bőröndbe az egész életét – magyarázta nővéremnek. – Nem hagyhatja maga mögött az összes emlékét."

Tudtam, hogy Darija is látta a táblát az éttermen, mert most azt mondta:
A mi világunkban nem lesznek németek. – Azután elnevette magát. – Jaj, szegény Minka. Mintha már a gondolattól is rosszul lennél, pedig egy németek nélküli világban Herr Bauer sem létezne.
Félretettem a füzetem, és közelebb araszoltam Darijához.
Ma háromszor is felszólított. Én vagyok az egyetlen, akitől nemcsak egyet kérdez.
Talán mert minden alkalommal felemeled a kezed.
Igazat mondott. Egyik tantárgyat sem szerettem annyira, mint a németet. A francia és a német közül választhattunk.
A franciatanár, Madame Genierre, kivénhedt apáca volt, az arcán méretes bibircsókkal, amiből szőrszálak nőttek ki, ezzel szemben a némettanár, Herr Bauer szakasztott olyan volt, mint a színész Leon Leibgold{15}, főként ha valaki félig behunyt szemmel és olyan ábrándos tekintettel nézte, mint én.
Néha, ha áthajolt a vállam felett, hogy kijavítson egy nyelvtani hibát, arról fantáziáltam, hogy átölel, megcsókol és könyörög, hogy szökjek el vele.
Mintha valaha is megtörténhetett volna ilyesmi tanár és diák, keresztény és zsidó között! Mégsem tudtam lemondani róla, sőt azt akartam, hogy ő is felfigyeljen rám, ezért eljártam minden órájára: német nyelvtanra, társalgásra, irodalomra. A legjobb diákja lettem, ebédidőben is megkerestem, csak hogy gyakoroljunk. *Glauben Sie, dass es regnen wird, Fräulein Lewin?*, kérdezte ilyenkor. Ön szerint esni fog?
Ach ja, ich denke wir sol ten mit, schlechtem Wetter rechen.
Ó igen, szerintem rossz időre számíthatunk.
Olykor még egy-egy bennfentes tréfán is megosztoztunk. *Noch eine weikere langweilige Besprechung!* Megint egy unalmas megbeszélés, vetette oda elhaladtában, kedvesen mosolyogva, ahogyan Jankowiak atya oldalán haladt a folyosón. Tudta, hogy a pap egy szavát sem érti, de én igen.
Ma láttam elpirulni – osztottam meg a hírt barátnőmmel. – Azt hazudtam neki, hogy költeményt írok, és tudni szeretném, hogyan mondják németül: „A karjaiba vette, és csókot lehelt az ajkaira."
Reméltem, hogy inkább *megmutatja*, mint *elmondja*.
Brr – borzongott meg Darija. – A hideg futkároz a hátamon a gondolattól, hogy egy német megcsókol.

– Ne mondd ezt. Herr Bauer egészen más, ő sosem beszél a háborúról. Ahhoz túlságosan is emelkedett. Különben pedig, ha mindet egy kalap alá veszed, csak mert németek, mennyivel vagy különb náluk, akik mind egy kalap alá vesznek minket, csak mert zsidók vagyunk?
Darija felvett egy könyvet az éjjeliszekrényemről.
Ó, Herr Bauer – búgta. – Követném magát a világ végére. Vagy Berlinbe. Várjunk csak, a kettő nem ugyanaz? – Arcához szorította a könyvet, és úgy tett, mintha megcsókolná.
Némi bosszúságot éreztem. Darija imádni való teremtés volt hosszú nyakával és karcsú testével. És én sem űztem gúnyt belőle, amikor a fiúk ott koslattak a nyomában, és egymással vetélkedtek, melyikük vegyen neki valami finomságot.
Különben pedig – lökte félre a könyvet –, ha elszöksz a némettanároddal, összetöröd szegény

Josek szívét.
Most rajtam volt a sor, hogy elpiruljak. Josek Szapiro bezzeg kétszer nem nézett Darijára. Engem sem hívott sosem sétálni, nem dicsérte meg a pulóverem vagy a frizurám, viszont amikor a legutóbb piknikeztünk a tó partján, egy teljes órán át beszélgettünk a könyvemről. Akkoriban vették fel újságírónak a *Krónika* hoz, és majd' három évvel idősebb volt nálam, mégsem tartotta ostobaságnak, hogy egy napon kiadhatják a művemet.
Tudod – mutatott Darija a lapokra, amiket az imént olvasott –, ez igazából csak egy szerelmes történet.
Azzal meg mi a baj?

A szerelmes történet, az nem szól semmiről. Az emberek nem boldog véget akarnak, hanem konfliktust. Azt akarják, hogy a hősnő beleszeressen egy férfiba, akit sosem kaphat meg. – Elvigyorodott. – Csak azt mondom, hogy Ania unalmas.
Erre nevetnem kellett.

Rólunk mintáztam meg.

Akkor talán *mi* vagyunk unalmasak. – Darija keresztbe tett lábakkal felült. – Nekünk kellene nagyobb léptékben gondolkodnunk.
Ha már itt tartunk, én is lehetnék olyan úrhölgy, aki rádiós automobilon megy az étterembe.
Persze – forgattam a szemem. – Én meg lehetnék az angol királyné. Darija megragadta a kezem.
– Csináljunk valami megbotránkoztatót!
Jól van – feleltem. – Holnap nem adom be a német házi feladatom.
Nem, nem, valami *nagystílűt*. – Elmosolyodott. – Mondjuk, igyunk sapszot a Grand Hotelben!
Felhorkantam.

Ki szolgálna ki két kislányt?

Nem leszünk *olyanok*, mint a kislányok. Nem szerezhetnél valamit a mamád szekrényéből?
Anyám megöl, ha ez kiderül.

Ha te nem mondod el neki, én sem – olvasott Darija a gondolataimban.
– Nem is *kel* elmondanom neki. – Anyámnak mintha hátul is lett volna szeme: bármikor elkapott, ha bele akartam kóstolni az ételbe, mielőtt elénk tette, de még azt is kiszimatolta, ha a házi feladat helyett a regényemen dolgoztam. – Amikor éppen nincs min aggódnia, mindig miattam aggódik.
A nappaliban hirtelen éles sikoly harsant.
Talpra ugrottam és kiszaladtam, a nyomomban Darijával. Apám Rubin hátát verdeste, anyám Basiát ölelgette.
Hana! – ujjongott apám. – Ez borért kiált!
Minusia – használta anyám a becenevemet. Ilyen boldognak még sosem láttam. – A nővérednek kisbabája lesz!
Furának találtam már azt is, amikor az esküvő után a nővérem elköltözött, így végre egyedül enyém lehetett a szobánk. Most annál is furábban éreztem magam, ha megpróbáltam őt elképzelni valaki édesanyjaként. Azért megöleltem, és arcon csókoltam.
Ó, de hát annyi a tennivaló – szorgoskodott anyám.
Basia elnevette magát.

Lesz még idő, mama...

Az ember nem lehet elég felkészült. Már holnap elmegyünk fonalat venni. El kell kezdenünk

kötni! Abram, keress valaki mást a pénztárgép mögé. Egy várandós asszony nem állhat ott egész nap, még megfájdul a háta és feldagad a lába...

Apám összenézett Rubinnal.

– Kész vakáció – tréfálkozott. – Legalább öt hónapra leköti magát, addig se nyaggat engem...
Vetettem egy pillantást Darijára, aki igézően elmosolyodott és felhúzta a szemöldökét.
Éppen úgy festettünk, mint két gyerek a szülei holmijában. Anyám egyik selyemruháját vettem fel Darija cipőjével, aminek magas sarka folyton beragadt az utcakövek közé. Darija kisminkelte az arcomat, amitől idősebbnek kellett volna látszanom, de csak úgy éreztem magam, mint egy kimázolt bohóc.
A Grand Hotel úgy magasodott előttünk, mint egy fényes esküvői torta, egyik sor ablak a másik után. Történeteket képzeltem mind mögé. A két sziluett a másodikon nyilván egy nászutas pár. A harmadik emeleti ablakon kibámuló idős hölgy elveszett szerelmén mereng, akivel húsz év után először ma délután találkozik a kávézóban...
– Na? – noszogatott Darija. – Bemegyünk?
Mint kiderült, annál is nehezebb volt bemenni abba a szállodába valaki más bőrében, mint összeszedni annyi bátorságot, hogy jelmezbe bújva kilépjünk az utcára.
– És ha találkozunk egy ismerőssel?
Ugyan kivel? – horkant fel Darija. – Az apák mind az esti imádságra készülnek, az anyák meg főzik a vacsorát.
Vetettem rá egy sanda pillantást.

Te menj elsőnek.

Anyám azt hitte, Darijánál vagyok, Darija anyja pedig azt, hogy ő meg nálunk. Könnyen lebukhattunk, de reméltük, hogy a kaland kárpótol minden büntetésért, amit el kell érte szenvednünk. Amíg ott topogtam, egy nő suhant fel mellettem a szálloda lépcsősorán. Parfümillatot árasztott, körmét és ajkait tűzvörösre festette. Nem olyan elegáns öltözéket viselt, mint a szálló vendégei, köztük a férfi, akinek a társaságában érkezett. Ő is *azok* közé tartozott, akiktől anyám elszántan igyekezett távol tartani.
Bałutyban, a város szegényebb részében inkább előfordultak éjszakai pillangók – olyan nők, akik mintha sosem aludtak volna, és csak egy kendővel takarták csupasz vállukat, úgy tekingettek ki az ablakukból –, de ez nem jelentette azt, hogy ide nem jutott belőlük. A férfi, aki ezzel jött, apró bajuszt viselt, mint Charlie Chaplin, és sétapálcával is járt.
Ahogyan besiettek a hotel ajtaján, megmarkolta a nő hátsóját.
Ez undorító – suttogta Darija.

Az emberek minket is *annak* fognak tartani, ha bemegyünk! – sziszegtem.
Darija lebiggyesztette az ajkát.

Ha már ennyitől megrettensz, Minka, nem is értem, miért mondtad, hogy...
Én nem mondtam semmit! *Te* mondtad, hogy...
Minka? – A nevem hallatán megdermedtem. Csak egy dolog lehetett rosszabb, mint hogy anyám rájön, nem vagyok Darijáéknál: ha valaki felismer, és beárul nála.
Elcsigázott arccal fordultam meg, hogy szembetaláljam magam Josekkel, aki elegáns zakót és nyakkendőt viselt.
Hát *te* vagy – mosolygott, és még csak egy pillantást sem vetett Darijára. – Nem tudtam, hogy idejársz.
Ez meg mit akar jelenteni? – kérdeztem óvatosan.

Darija az oldalamba könyökölt.

Persze, hogy idejárunk. Nem ez a legjobb hely?
Josek nevetett.

Hát, nem is tudom. Máshol azért jobb a kávé.
És te mit keresel itt? – kérdeztem rá.
Felmutatta jegyzetfüzetét.

Interjút készítek. Kis színest.

Egyelőre ennyit engednek. A szerkesztőm azt mondja, meg kell szolgálnom a nagy híreket. – Végigmérte túl nagy ruhámat, amit hátul össze kellett tűzni, le egészen a kölcsöncipőmig.
– Temetésre készülsz?
Ennyit arról, hogy előkelő hölgyek benyomását tesszük.
Kettős randink lesz – bátorodott fel Darija.
Nocsak! – Josek meglepettnek tűnt. – Nem hittem... – Hirtelen elhallgatott.
Mit nem hittél?

Hogy apád elengedne egy fiúval bökte ki Josek.

– Nincs szükségünk senki engedélyére – igazgatta a haját Darija.

Nem vagyunk már éretlen tacskók, Josek.
Josek elvigyorodott.

Akkor egyszer talán *velem* is eljöhetnél, Minka.

Bebizonyítom neked, hogy a Grand Hotel kávéja elbújhat az Astoriáé mellett.
Holnap négykor – bújt Darija a titkárnőm szerepébe. – Itt lesz.
Ahogy Josek elbúcsúzott, és elindult a dolgára, Darija belém karolt.
Ezért megöllek – sziszegtem neki.
Miért? Mert intéztem neked egy randit egy helyes fiúval? Az ég szerelmére, Minka, ha már én nem szórakozhatom, legalább rajtad keresztül hadd éljek egy kicsit.

Nem akarok randizni Josekkel.

Aniára viszont nagyon ráfér, hogy randizz vele – közölte Darija.
Aniára, a főszereplőmre, aki túlzottan unalmas. Túlzottan óvatos.
Később még hálás leszel – paskolta meg a kezem.
Az Astoria kávézó a Piotrkowska utca felkapott helyének számított.
Hemzsegtek itt a zsidó értelmiségiek: színpadi szerzők és komponisták vitáztak a művészi önkifejezés apró részleteiről füstös asztalaik és keserű kávéik felett; operaénekesek kortyolgatták citromos teáikat. Noha ugyanazt a kölcsönruhát viseltem, amit előző nap, ezúttal ezeknek az embereknek a közelsége szédített meg, mintha már attól megvilágosodtam volna, hogy egy levegőt szívok velük.
A konyhába vezető lengőajtó közelében ültünk, és valahányszor kinyílt, fenséges illatok söpörtek végig rajtunk.

Josekkel megosztoztunk egy pirogon, majd ittunk egy – ígéretének megfelelően – mennyei kávét.
– *Upiór* ok – csóválta a fejét. – Nem erre számítottam.
Félénken beszámoltam neki a mesémről: Aniáról és pék apjáról, meg a várost megszálló szörnyetegről, aki hétköznapi embernek adja ki magát.

– Nagymamám sokat mesélt erről. Éjjelente magvakat szórtak az asztalra, hogy ha az *upiór* eljön, napkeltéig azt kelljen számolgatnia.

Ha nem feküdtem le időben, a nagymamám azzal riogatott, hogy eljön értem az *upiór*, és kiszívja a vérem.
Ez elég hátborzongató – jegyezte meg Josek.
Engem valahogy nem rémített meg. Együtt éreztem az *upiór* ral. Úgy értem, nem az *ő* hibája, hogy élőhalott. Persze mesélheted ezt bárkinek, amíg ilyen nagymamák vannak. – Josek szemébe néztem. – Már gyerekként arról ábrándoztam, hogy az *upiór* talán nem is olyan gonosz, ahogy mindenki hiszi.
Legalábbis azokkal az emberekkel összehasonlítva, akik az elpusztítására törnek. És annak a lánynak a szemében, aki kezd beleszeretni... amíg rá nem ébred, hogy talán ő gyilkolta meg az apját.
Hű. – Sikerült lenyűgöznöm Joseket.
Felkacagtam.

Netán valami könnyes románcra vártál?
Hát nem is erre a rémtörténetre ismerte be.

Darija szerint is vissza kellene fognom magam, különben senki sem akarja majd elolvasni.
De te nem gondolod...?

Nem – feleltem határozottan. – Az embereknek olyasmiket is meg kell élniük, ami elborzasztja őket. Ha nem, hogyan értékelnék a biztonságot?
Lassan mosoly áradt szét Josek arcán. Abban a pillanatban nagyon jóvágásúnak láttam. Legalább annyira, mint Herr Bauert, ha nem jobban.
Nem is tudtam, hogy Łódźban él a következő Janusz Korczak{16}. Eljátszadoztam a kávéskanállal.

Szóval szerinted is őrültség? Hogy egy lány ilyeneket írjon? Josek közelebb hajolt.
Szerintem csodálatos. Pontosan értem, mit csinálsz. Ez nemcsak tündérmese, allegória is, igaz? Az *upiór* ok olyanok, mint a zsidók. A nép szemében ők a vérszívók, sötét és rémisztő lények. Rettegnek tőlük, fegyverrel, feszülettel és szentelt vízzel harcolnak ellenük. A Reich, miközben Isten oldalára helyezi magát, eltökélten próbálja megszabadítani a világot ezektől a szörnyetegektől, csakhogy az *upiór* ok örök életűek. Bármit tegyenek ellenünk, mi, zsidók túl régóta élünk ezen a világon, hogy csak úgy kitöröljenek és elfelejtsenek minket. Egyszer Herr Bauer osztályában elkövettem egy nyelvtani hibát: felcseréltem egyik német szót a másikkal.
A hazafias nevelés fontosságáról írtam, és az *Achtung* szóra gondoltam, ami figyelmet, tiszteletet jelent, de helyette az *Ächtung* ot, a „kiközösítés”-t használtam – ami természetesen megváltoztatta az egész fogalmazás értelmét. Herr Bauer megkért, hogy óra után maradjak, megvitatni az egyház és az állam szétválasztását, és hogy milyen zsidóként tanulni egy katolikus iskolában. Nem hozott zavarba, mert nem igazán törődtem azzal, mennyire különbözöm a többi diáktól, viszont végre egyenrangú félként teljes fél órát tölthettem Herr Bauer társaságában – miközben végig tudtam, hogy egy tévedésnek, és nem a briliáns tehetségemnek köszönhetőn tettem olyan elmés megjegyzéseket, amelyekkel felkeltettem Herr Bauer figyelmét. Nem mintha

ezt valaha is be akartam volna vallani.
Ahogy Joseknek sem akartam bevallani, hogy miközben a történetet írtam, messzebb nem is állhatott volna tőlem egy politikai állásfoglalás. Annyira, hogy amikor elképzeltem Aniát és az apját, ugyanúgy zsidónak láttam őket, mint önmagamat.
Nos – tűnődtem el komolyan Josek magyarázatán –, úgy látom, neked semmi sem kerüli el a figyelmed.
Te aztán nem vagy semmi, Minka Lewin. Még nem találkoztam hozzád hasonló lánnyal. – Összefonta ujjait az enyémekkel. Aztán ajkához emelte a kezem, és egy csókot lehelt rá.
Beleborzongtam az idejétmúlt, lovagias gesztusba, miközben próbáltam megjegyezni minden érzést – kezdve attól, ahogyan mintha az egész kávézó kiszínesedett volna, egészen a tenyeremet bizsergető elektromos áramig, ami úgy táncolt a bőrömön, mint villámlás a nyári réten. Be akartam számolni Darijának minden apró részletről. Bele akartam foglalni őket a történetembe. Ám mielőtt végezhettem volna a katalogizálással, Josek a tarkómra fonta kezét, magához vont, és megcsókolt.
Ez volt életemben az első csók.

Éreztem Josek ujjainak nyomását a fejbőrömön.
Pulóverének érdes anyagát a tenyeremen. A szívemet, mint a tűzijátékot, amit végre meggyújtanak, hogy az a sok lőpor eltávozhasson.
– Hm – hallottam Josek hangját egy idő után.
Megköszörültem a torkom, és körülnéztem. Arra számítottam, hogy a többi vendég mind minket bámul, de nem; elmerültek saját beszélgetéseikben, lázas mozdulatokkal gesztikuláltak, és felzavarták a rájuk telepedő cigarettafüstöt.

Egy pillanatra elképzeltem magam és Joseket, ahogyan külföldön élünk, és együtt dolgozunk a konyhaasztalnál. Ő feltűrt ingujjban, lázasan gépel, hogy leadja határidőre a tudósítását; én a ceruzám végét rágcsálom, miközben az utolsó simításokat végzem első regényemen.
Josek Szapiro – húzódtam el. – Mégis mi ütött beléd?
Felnevetett.

Annyit beszéltünk itt a szörnyekről és a fiatal hölgyekről, akik beléjük szeretnek...
Darija azt tanácsolta volna, hogy játsszam a flegmát. Hagyjam, hogy Josek hadd koslasson utánam. Darija játéknak tekintett minden kapcsolatot, de engem máris fárasztott ez a sok szabály. Mielőtt válaszolhattam volna, a kávézó ajtaja kivágódott, és SS- katonák özönlöttek a helyiségbe. Elkezdték gumibottal ütni a vendégeket, felforgatni a székeket, miközben még ültek rajtuk. Öregek zuhantak a padlóra, hogy megtapossák vagy megrugdalják őket; nőket lökdöstek a falhoz. Teljesen megdermedtem.
Előfordult, hogy az SS-katonák a közelemben masíroztak el, de ilyesmibe még sosem keveredtem. A németek mind magasabbak voltak száznyolcvannál, széles vállukon súlyos, méregzöld uniformist viseltek. Ökölbe szorították a kezüket; ezüst szemük úgy fénylett, mint a csillámkő. Minden pórusukból sugárzott a gyűlölet.
Josek elkapott, és belökött a konyha lengőajtaján.
– Rohanj, Minka – suttogta. – Menekülj!
Nem akartam otthagyni Joseket. Megragadtam az ingét, próbáltam magammal rántani, de ekkor egy katona elkapta a másik karját. Mielőtt elfordultam és rohanni kezdtem, még láttam, ahogyan a csapás nyomán Josek lassan megpördül, miközben dől a vér halántékából és törött orrából.
A katonák kirángatták a kávézó vendégeit és teherautókra rakták őket, míg én kimásztam a konyhaablakon, és amilyen közönyösen csak tudtam, az ellenkező irányba sétáltam. Amikor úgy éreztem, biztos távolba kerültem, rohanni kezdtem. A magassarkúban kicsavarodott a bokám, ezért lerúgtam, és mezítláb szaladtam tovább, pedig az októberi hidegben majd' lefagyott a talpam.

Nem álltam meg, akkor sem, amikor már szúrt az oldalam; amikor a toprongyos koldusgyerekek úgy rebbentek szét előttem, mint a galambok; s főként akkor nem, amikor egy zöldségárus elkapta a karom, és arról faggatott, hogy minden rendben van-e. Fél órán át csak rohantam, amíg el nem értem apám pékségét. Basia nem állt a pénztárgép mögött – alighanem a mamával vásárolgatott –, de az ajtó fölé szerelt csengő tudatta apámmal, hogy vevője érkezett.
Fénylő arccal és lisztes szakállal lépett ki a konyhából, kipirulva a téglakemencék melegétől. Első öröme azonnal lehervadt az arcáról, ahogyan meglátta könnyeimet, csupasz lábamat, zilált hajamat.

– Minusia – kiáltott fel. – Mi történt?
Én, aki azzal hízelegtem magamnak, hogy igazi író vagyok, egyetlen szót sem találtam, amivel leírhattam volna – nemcsak a látottakat, de azt is, mennyire megváltozott minden: az egész föld kifordult a sarkaiból, és mostantól meg kell tanulnunk teljes sötétben létezni.
Zokogva vetettem magam a karjaiba.
Annyira próbáltam nagyvilági dáma lenni, de most már másra se vágytam, csak hogy kislány maradhassak.
Mégis fel kellett nőnöm, egyetlen szemvillanás alatt.
Ha a világ aznap nem fordult volna ki a sarkaiból, komoly büntetést kaptam volna: vacsora nélkül mehettem volna lefeküdni, legalább egy hétig nem találkozhattam volna Darijával, és nem foglalkozhattam volna semmi mással, csakis a házi feladatommal.
Ám ehelyett anyám, amint meghallotta, mi történt, szorosan magához ölelt, és el sem akart engedni.
Ahogy hazamentünk, apám szorosan körém fonta karját, és úgy járt a tekintete, mintha arra számítana, hogy bármelyik mellékutcából ránk ronthatnak. (Miért is ne számított volna, azok után, amiket meséltem?) Elmentünk abba az irodába, ahol Josek apja könyvelőként dolgozott. Apám még a *sul* ból ismerte őt.
– Chaim – szólt komor hangon –, rossz hírt hozunk.
Megkért, hogy mondjak el Josek apjának mindent – kezdve attól, hogy megérkeztünk a kávézóba, egészen addig, hogy a katona leütötte Joseket egy fémrúddal. Láttam, ahogyan minden vér kiszalad az apja arcából, és szeme könnyekkel telt meg.
– Teherautókra terelték az embereket – fejeztem be. – Nem tudom, hová vitték őket.
Az öregember arcán láttam a vívódást, ahogyan a remény az értelemmel harcolt.
Meglátod – szólt apám –, nemsokára hazajön.
Igen – győzködte magát Chaim.

Azután felnézett ránk, mintha meglepné, hogy itt talál minket. – Mennem kell. El kell mondanom a feleségemnek.
Amikor vacsora után átjött Darija, hogy a randim részleteiről tudakozódjon, megkértem anyámat, hogy mentsen ki, és mondja azt, hogy nem érzem jól magam. Végtére is, nem hazudtam. A randi emléke teljesen megfakult bennem; oly visszavonhatatlanul megváltoztatták az események, hogy már el is feledkeztem arról, mit éreztem.
Apám, aki a vacsoránál csak piszkálgatta az ételt, mosogatás után elment. Én az ágyon ültem, és összeszorított szemmel ragoztam a német igéket. *Ich habe Angst. Du hast Angst. Er hat Angst. Wir haben Angst.* Félünk. *Wir haben Angst.*
Anyám bejött a szobámba, és leült mellém.
Szerinted életben van? – tettem fel a kérdést, amit mindenki került.
Ach, Minusia – sóhajtott fel anyám. – Te meg a képzeleted. – Reszketett a keze, amit úgy leplezett, hogy az éjjeliszekrényemen fekvő hajkefe után nyúlt. Gyengéden elfordított, amíg háttal ültem neki, azután hosszú, egyenletes mozdulatokkal fésülgetni kezdte a hajam, mint kiskoromban.
A hírekből, amelyek olyan gyors egymásutánban peregtek a környékre, mint a géppuskatűz, megtudtuk, hogy az SS azon a délutánon 150 embert gyűjtött be az Astoriából. A központba

vittek mindenkit, külön hallgatták ki a férfiakat és nőket, vasrudakkal és gumibotokkal verték őket. Karokat és ujjakat törtek, több száz márkára rúgó váltságdíjakat követeltek. Ha valakinél nem találtak pénzt, meg kellett neveznie egy családtagját, aki fizet érte.
Negyvenhat embert agyonlőttek, ötvenet fizetés után elengedtek, a többit egy radogoszczi börtönbe hurcolták.
Josek a szerencsések közé tartozott. Noha a kávéház óta nem láttam, apám elmondta, hogy visszatérhetett a családjához. Chaim, aki apámhoz hasonlóan nemcsak zsidóknak, de keresztényeknek is dolgozott, valahogy eljuttatta a pénzt az SS központjába, cserébe a fia szabadságáért. És mindenkinek azt híresztelte, hogy ha Minka Lewin nem ennyire bátor, talán sokkal rosszabb vége lett volna az egésznek.
Sokat gondolkodtam erről a rosszabb végről. Sokat gondolkodtam arról, amiről Josekkel beszélgettünk, mielőtt *megtörtént*. A gazemberekről, a hősökről. A történetemben szereplő *upiór*... vajon ő terrorizál másokat?
Vagy ő az, akit üldöznek?

Az iskolában ücsörögtem, a második emeletre vezető lépcsőn, míg a többi diák hittanórán volt. Bár egy fogalmazáson kellett volna dolgoznom, a mesémet írogattam. Épp ahhoz a jelenethez érkeztem, amikor a feldühödött tömeg betör Aniához. A ceruzám nem tudott lépést tartani a gondolataimmal. Éreztem a szívem lüktetését, ahogyan elképzeltem az ajtó fáját, amint megroppan a lincseléshez felkapott fegyverek súlyától. Éreztem a verítékcseppeket, ahogyan végigszaladnak Ania gerincén. A vastag fán keresztül mintha német akcentust hallottam volna... Csakhogy a német akcentus Herr Bauerhez tartozott, aki lerogyott mellém a lépcsőre, hogy a vállunk kis híján összeért. Nyelvem szokványos mérete négyszeresére dagadt; ha az életem múlik rajta, akkor se tudtam volna megszólalni.

Fräulein Lewin – szólított meg. – Azt akartam, hogy tőlem tudja meg. Mit? Mit kellene megtudnom?
A mai az utolsó napom – árulta el németül. – Visszatérek Stuttgartba.

De... miért? – nyögtem ki. – Önre itt van szükség.
Felvillantotta azt a gyönyörű mosolyát.
Úgy tűnik, a hazámnak is szüksége van rám.
De ki fog tanítani minket? Megvonta a vállát.
Czerniski atya majd átveszi a helyem.
Czerniski atya iszákos volt, aki nem ismert más német szót a *lager* mellett. Nem is kellett hangosan kimondanom, Herr Bauer ugyanerre gondolt.
Majd magától tovább tanul – bátorított. – És a legjobb marad. – Azzal Herr Bauer a szemembe nézett, és ismeretségünk során most először lengyelül szólt hozzám. – Nagy megtiszteltetés volt számomra, hogy taníthattam.
Miután elindult lefelé, berontottam a lánymosdóba, és könnyekben törtem ki. Egyszerre sirattam Herr Bauert, Joseket és önmagam. Sírtam, mert soha többé nem ábrándozhattam Herr Bauerről, ami egyet jelentett azzal, hogy több időt kellett a valóságban töltenem. Sírtam, mert ahogy első csókomra emlékeztem, görcsbe rándult a gyomrom. Sírtam, mert tomboló óceán lett a világom, és én fuldokoltam. A szemem vörös és püffedt maradt azután is, hogy hideg vizet locsoltam az arcomra. Amikor számtanon Jarmyk atya megkérdezte, jól vagyok-e, azt feleltem, hogy előző este rossz hírt kaptunk egy krakkói rokonunkról.
Akkoriban senki sem feszegette az ilyen válaszokat.
Ahogy aznap délután végeztem, szokás szerint a pékség felé indultam, amikor mintha egy jelenés tűnt volna elém. Az utca szemközti oldalán Josek Szapiro támaszkodott egy lámpaoszlopnak. Elállt a lélegzetem, és odaszaladtam hozzá. Közelebbről már láttam szeme körül a lila és sárga foltokat, a bevérzés megannyi sötét árnyalatát; láttam felszakadt, de már gyógyuló

bal szemöldökét. Meg akartam simogatni az arcát, de elkapta a kezem. Az egyik ujját is bekötözték.

– Óvatosan. Még nagyon érzékeny...
Mit műveltek veled? Elhúzta a kezem.
Ne itt – vetett egy óvatos pillantást a járókelők felé.
Még a kezemet fogva magával húzott.
Mások szemében talán szokványos párnak tűntünk, de abból, ahogyan Josek szorongatott – mintha belém kapaszkodna, mielőtt végleg elnyeli a futóhomok –, tudtam, hogy a legkevésbé sem vagyunk azok.
Vakon követtem egy utcai piacon át, a halárusok és zöldséges kocsik mellett, be az épületek között nyíló szűkös sikátorba.
Amikor megcsúsztam egy káposztalevélen, magához szorított. Körém font karjából melegség sugárzott, akár a remény.
Nem állt meg, amíg be nem vettük magunkat az útvesztőszerű kis utcákba és el nem értük egy ismeretlen épület hátsó bejáratát.
Akármit is akart mondani, reméltem, hogy nem egyedül kell majd visszatalálnom.
Annyira aggódtam miattad – zihálta. – Nem tudtam, hogy kijutottál-e.
Keményebb vagyok, mint gondolnád – emeltem fel az állam.
Nos, mint kiderült, *én* nem vagyok az. Megvertek, Minka. Eltörték az ujjamat, csak hogy kiszedjék belőlem, ki az apám. Nem akartam elmondani nekik. Azt hittem, őt is letartóztatják és bántják, de csak a pénzére fájt a foguk.
Miért? – kérdeztem. – Mit követtél el ellenük?
Josek lenézett rám.

Elég, hogy *létezem* – felelte halkan.
Beharaptam az ajkam. Újra rám tört a sírhatnék, de nem engedhettem Josek előtt.
Sajnálom, ami történt.

Azért jöttem, hogy adjak valamit. A jövő héten Szentpétervárra költözünk. Anyámnak él ott egy nagynénje...
De... – szakítottam félbe, csak hogy ne halljam, amit mondani akar.
Mi lesz a munkáddal?

Oroszországban is vannak újságok. – Halványan elmosolyodott. – Egy napon talán olvashatom az egyikben az *upiór* os történeted. – A zsebébe nyúlt. – A dolgok itt csak rosszabbak lesznek.
Apámnak vannak üzleti kapcsolatai. Barátai, akik hajlandók szívességet tenni neki.
Keresztény papírokkal utazunk Szentpétervárra.
Tekintetem az arca felé rebbent. Akinek keresztény papírjai vannak, bárhová mehet.
Dokumentumokkal tudja igazolni, hogy árja származású.
Mentesül minden korlátozás, letartóztatás, deportálás alól.

Ha Joseknek egy hete lettek volna ilyen papírjai, az SS nem verte volna össze. Igaz, akkor nem is az Astoriában kávézgat.

Apám gondoskodni akart arról, hogy soha többé ne történhessen velem ilyesmi. – Josek széthajtogatta az iratot, én pedig rájöttem, hogy nem egy fiatal férfi, hanem egy fiatal lány nevére vannak kiállítva. – Megmentetted az életem. Most rajtam van a sor, hogy megmentsem a tiédet. Úgy hátráltam a papírok elől, mintha bármikor lángra kaphattak volna.
Az egész családnak nem tudott szerezni – magyarázkodott Josek –, de te... te velünk jöhetnél,

Minka. Majd azt mondjuk, a rokonunk vagy. A szüleim gondoskodnak rólad.
Megráztam a fejem.

Hogyan lehetnék része a *te* családodnak, tudván, hogy az enyémet a sorsára hagytam? Josek bólintott.
Tudtam, hogy ez mondod, de azért csak tedd el a papírokat. Egy napon talán meggondolod magad. A kezembe nyomta az iratot, és rázárta ujjaimat. Aztán a karjaiba vont. A papírok közénk ékelődtek, ugyanúgy elválasztottak egymástól, mint bármely más hazugság.
Vigyázz magadra, Minka. – Újra megcsókolt, de ezúttal száraznak éreztem a száját, mintha egy olyan nyelven beszélne, amit én nem értek. Egy órával később apám pékségének füstölgő gyomrában ettem a süteményt, amit külön nekem sütött, tetején a koronával, közepén a csokoládéval és fahéjjal. A napnak ebben a szakában kettesben maradtunk; az alkalmazottak virradat előtt jöttek be sütni, és délre már hazamentek. Beakasztottam lábamat a támla nélküli székbe, úgy figyeltem apámat, amint a cipókat formálta. A belisztezett kendő redői közt kelesztette őket, paskolgatta baba popsira emlékeztető kerek, rugalmas formájukat. Melltartómban rejtegetett keresztény papírjaim a bőrömet égették. Elképzeltem, hogy este, amikor levetkőzöm, a mellemen ott látom majd valami *goj* lány tetovált nevét.
Josekék elmennek – jelentettem be.

Apám bólintott, és újabb adag tésztát helyezett a formába.
Mi is elmegyünk? – kérdeztem.

Ha elmennénk, Minusia – felelte apám –, ki etetné az embereket?
Fontosabb, hogy biztonságban legyünk. Főként most, hogy Basiának gyereke lesz.
Apám lecsapott tenyerével az asztalra, mire egész kis lisztfelleg támadt.
Azt hiszed, nem tudok vigyázni a családomra? – bődült el. – Azt hiszed, nekem ez nem fontos?
Nem, papa – suttogtam.

Megkerülte a pultot, és megragadta a vállamat.

– Hallgass ide! A család számomra a minden. *Te* vagy számomra a minden. Ha kell, ha ezen múlik a biztonságod, a saját kezemmel bontom le az egész pékséget.
Még sosem láttam őt ilyennek. Apám, aki mindig olyan magabiztosnak tűnt, aki a legnehezebb helyzetekben is megőrizte a humorérzékét, alig tudott uralkodni magán.
– Már a neved is, Minka. A Wilhelmina rövidítése. Tudod, mit jelent? Erős karú védelmező. Az *én* karom mindig védelmezni fog. – Egy hosszú pillanatig némán nézett, azután felsóhajtott. – Ezt hanukkára tartogattam, de talán most van itt az ideje.
Leültem, amíg elvonult a hátsó helyiségbe, ahol mindig bejegyezte könyveibe a gabona-, só- és vajszállítmányokat. Egy jutazsákkal tért vissza, amelynek száját szorosan elkötötték.
Freilichen Chánuká. Így előre is. Türelmetlen ujjakkal bogoztam ki a csomagot. A jutazsák fénylő pár fekete csizmát rejtett.
Egy pár vadonatúj csizmát, ami nagy dolognak számított, ha nem is tűnt túl divatos holminak, hogy a lányok a varrásáról vagy a stílusáról áradozzanak.

Köszönöm – préseltem ki magamból egy mosolyt, mielőtt átkaroltam apám nyakát.
Egyedi darab. Senki másnak nincs ilyenje. Meg kell ígérned, hogy állandóan hordani fogod.
Még álmodban is. Megértetted, Minka? – Kivette egyiket az ölemből, és a késért nyúlt, amivel darabokat vágott le az egész asztalon terpeszkedő tésztahegyből. Ahogy kitapogatott egy vájatot a saroknál, elcsavarta a kést, mire a talp alja levált. Először nem értettem, miért teszi tönkre az ajándékom, aztán már láttam a kis titkos rekeszben lapuló aranypénzeket. Egész vagyont.

– Senki sem tudja, hogy itt vannak, csak te meg én.
Josek törött ujjára gondoltam, és arra, ahogyan az SS-katonák pénzt követelnek tőle. Apám így biztosított be.
Megmutatta nekem, hogyan nyílnak a sarkok, majd helyre tette őket, és néhányszor a pulthoz verte mindkét csizmát.
– Mint az újak. – Odaadta nekem az ajándékom. – Komolyan mondtam... azt akarom, hogy mindig viseld őket. Mindennap. Hidegben, melegben.
Akár a piacra mész, akár táncolni. – Elvigyorodott. – Egyet mondok: a temetésemen is látni akarom, hogy ebben vagy. Viszonoztam a mosolyt, megkönnyebbülten attól, hogy visszatértünk az ismerős terepre.

– Azért az nem lesz olyan egyszerű, nem gondolod?
Akkor felnevetett, harsányan és könnyedén, mint azelőtt. Ahogy a kezemben tartottam a csizmát, belegondoltam a titokba, amin megosztoztunk, majd a másikba, amin nem. Sosem beszéltem apámnak a keresztény papírokról; sem akkor, sem később. Leginkább azért, mert tudtam: kierőszakolná, hogy használjam őket.

Ahogy végeztem a süteménnyel, amit apám kizárólag nekem készített, lenéztem kék pulóveremre. Vállamon ott láttam a lisztes kéznyomot, ahol megmarkolt. Próbáltam lesöpörni, de nem ment. Bárhogy próbálkoztam, ott láttam a fakó nyomot, mint egy szellem óvó kezét.
Novemberben megint megváltoztak a dolgok. Apám egy nap hazaállított a sárga csillagokkal, amiket akkortól mindig viselnünk kellett.
Városunkat, Łódźot a megszálló németek a Litzmannstadt névre keresztelték át. Mind több zsidó család költözött az Óvárosba vagy Bałutyba; némelyek önszántukból, mások azért, mert a hatóságok úgy döntöttek: saját tulajdonú vagy évek óta bérelt házaik, lakásaik a németeknek járnak. Bizonyos utcákba többé nem tehettük be a lábunkat, cirkalmas úton kerülnünk kellett. Nem használhattuk a tömegközeledési eszközöket sem, és sötétedés után nem mehettünk sehová.
Nővérem másállapota közben láthatóvá vált. Darija pedig elment néhány randira egy Dawid nevű fiúval, amitől hirtelen úgy gondolta, mindent tud a szerelmes történetekről.
Ha nem tetszik, amit írok – fortyantam fel egyik nap –, miért olvasod?
Nem az, hogy nem tetszik – felelte Darija –, csak próbálok segíteni, hogy reálisabb legyen.

Darija számára a realizmus annyit jelentett, hogy újra átélhette a szenvedélyt, ha engedélyeztem Ania számára egy romantikus csókot.
Ahogyan beszélt róla, Dawid kezdett olyannak tűnni, mintha a *Green Fields* ben játszó Michael Goldstein{17} és a messiás keveréke lenne.

Hallottál valamit Josekről? – kérdezte.
Nem gonoszságból mondta, bár neki is tudnia kellett, milyen kevés az esélye annak, hogy levelet kapjak. A posta sem járt már rendesen. Szívesen gondoltam arra, hogy Josek gyakran ír, naponta kétszer-háromszor is, de a küldeményei mind egy poros raktár mélyén kötnek ki.
Hát – sietett hozzátenni, ahogy megráztam a fejem –, nyilván sok a dolga.

A teremben ültünk, ahol Darija heti háromszor balettozott. Jól csinálta, legalább olyan ígéretes tehetségnek tűnt, mint én az írásban. Azelőtt sokat beszélt arról, hogy belép egy társulatba, de manapság már senki sem említette a jövőt. Elnéztem, ahogyan felvette sárga csillagos kabátját, majd sálat kerített a nyakába.
Azt, hogy meg kell inni az *upiór* vérét – tűnődött el –, te találtad ki? Megráztam a fejem.
A nagymamám mesélte. Darija megborzongott.

Azért ez ijesztő.

Jó vagy rossz értelemben? Belém karolt.
Jó értelemben – felelte. – Az emberek emiatt akarják majd folytatni.

Elmosolyodtam. Ezt a Dariját ismertem, ezt a Dariját hiányoltam, amióta az új fiúja teljesen lekötötte a figyelmét.
Talán ma este újra alhatnál nálunk – vetettem fel, ahogy elindultunk, bár tudtam, hogy nyilván ma is Dawiddal találkozik.
Amint kiléptünk a kapun, egy osztag menetelt arra, mire ösztönösen lehajtottuk a fejünket. Miután a katonák elmasíroztak, azt a fagyos dermedtséget éreztem a belsőmben, ami olyan gyakorivá vált, hogy lassan már észre sem vettem.
Nagy kavarodást láttunk az utcán; a távolból sikolyok hallatszottak.
Mi történt? – kérdeztem, miközben Darija máris elindult arrafelé.
Az egyik téren három férfit kötöttek fel, olyan frissen ácsolt bitókra, hogy még a gyanta illatát is éreztem. Kisebb csoport gyűlt ide; élén egy asszony zokogott, és próbált az egyik halott közelébe férkőzni, de a katonák nem engedték.
Mit csináltak? – tudakolta Darija. A mellettünk álló idős hölgy felelt.
Kritizálták a németeket.

A katonák megindultak előre, és mindenkire ráparancsoltak, hogy menjen haza. Darija valahogy elsodródott mellőlem. Hallottam, ahogyan a nevemet kiáltozta, de én addig furakodtam előre, amíg ott álltam a bitók lábánál. A katonák nem törődtek velem; túlságosan lefoglalták őket a halottak hozzátartozói.

Ennél közelebb addig sosem kerültem a halálhoz. A nagymamám temetésén még egészen kicsi voltam, jóformán csak a koporsóra emlékeztem. A férfi, akinek teste úgy lebegett, mint falevél az őszi nyárfán, mintha csak aludt volna. Nyaka furcsa szögben tekeredett ki, szemei lecsukódtak. Nyelve kicsit kidudorodott. Sötét árnyék terjengett a nadrágján, nyilván összevizelte magát. *Előtte vagy utána?*, tűnődtem. Arra a sok vérre és zsigerre gondoltam, ami rémmesémben jelent meg, ahogyan az *upiór* felfalta az áldozatai szívét, és rádöbbentem, hogy nem ez számít. Az igazi rettenet az, hogy az ember az egyik pillanatban még él, a másikban már nem.
Aznap délután, amikor elsétáltunk a bitók előtt, apám próbálta elvonni a figyelmem; a szomszédokról, a pékségről és az időjárásról fecsegett, mintha így nem látnám a fellógatott merev alakokat.
A szüleim vitáztak aznap este.

Anyám azt mondta, mostantól egyáltalán ne járjunk a városba, de ezt apám lehetetlennek tartotta – hogyan mennék akkor iskolába? Dühös szóváltásukra aludtam el, és rémálmot láttam. Darijával újra az akasztáson voltunk, ám ezúttal, amikor közelebb araszoltam hozzá, az egyik tetem lassan felém fordult, hogy láthassam az arcát. Josek arca volt.
Másnap átszaladtam Darijához.

Amikor az anyja beengedett, értetlenül néztem körül – a máskor olyan nett ház a feje tetején állt.
– Eljött az idő – közölte Darija anyja. – Beköltözünk az Óvárosba, ott biztonságosabb.

Nem hittem abban, hogy az Óvárosban biztonságosabb lenne. Nem hittem abban, hogy biztonságosabb lehet, amíg a britek el nem kezdik megnyerni a háborút. Végtére is, ők sosem vesztenek; csak idő kérdése, mikor kényszerítik térdre Hitlert és a Harmadik Birodalmat.
– Ma nagyon zaklatott, Minka – árulta el Darija anyja. – Talán te majd felvidítod.

Csajkovszkij *Csipkerózsiká* jának zenéje szűrődött ki Darija szobájának csukott ajtaja alól. Amikor beléptem, láttam, hogy a szőnyeget felcsavarták, ahogyan azelőtt is, ha Darija táncolt. Csakhogy most nem táncolt.

Keresztbe tett lábbal ült a padlón, úgy zokogott.
Megköszörültem a torkom.

Segítségre van szükségem. Teljesen elakadtam az ötvenhatodik oldalon.
Darija még csak rám sem nézett.

Ez az a rész, ahol Ania eljut Alekszander otthonába – találtam ki a mesét menet közben. – Valaminek fel kell zaklatnia Aniát, de egyszerűen nem tudom, mi legyen. – Vetettem rá egy pillantást.

– Először azt gondoltam, legyen Alekszander egy másik nővel, de nem hinném, hogy ez jó ötlet lenne.
Azt hittem, Darija egy szavamat sem hallotta, de végül felsóhajtott.

– Olvasd.

Úgy tettem. Noha semmit sem írtam meg előre, egymás után szedegettem elő a szavakat, s ahogy a pók készíti hálóját, úgy szőttem belőlük új történetet. Talán ezért is olvasunk fikciót, nem? Hogy emlékeztessük magunkat: bármennyit szenvedünk, nem mi vagyunk az egyetlenek.
Halál... – szólt Darija, amikor befejeztem, és az utolsó mondat még úgy tornyosult fölénk, mint egy fenyegető szirt. – Valakinek meg kell halnia.
Miért?

Mi lehet annál ijesztőbb? – tette fel a kérdést, és tudtam, hogy már nem a mesémről beszél.

Ceruzát vettem elő a zsebemből, és jegyzeteket készítettem.
Halál – ismételtem mosolyogva.

Mire is mennék nélküled?

Túl későn döbbentem rá, hogy rosszabbat nem mondhatnék. Darija könnyekben tört ki.
Nem akarok elmenni! Leültem mellé, és szorosan átöleltem.
Én sem *akarom*, hogy elmenj – vigasztaltam.
Soha többé nem látom Dawidot – zokogta. – Sem téged.
Annyira felzaklatta magát, hogy még féltékenységet sem éreztem, amiért a második helyre sorolt.
Csak a város másik felébe mész, nem Szibériába.
Mintha nem tudtam volna, hogy ez semmit sem számít. Minden nappal új fal, új kerítés, új kerülőút jelent meg. A várost elfoglaló németeket és a zsidókat minden nappal egyre nagyobb terület választotta el egymástól. Előbb-utóbb mindenkinek az Óvárosba kellett költöznie, mint Darija családjának, vagy teljesen kiszorítottak bennünket Łódźból.
Ennek nem így kellene történnie sírt fel újra Darija. – Úgy volt, hogy egyetemre járunk, utána Londonba költözünk...
Egy nap így is lesz.

Vagy minket is fellógatnak, mint azokat az embereket.
Darija! Ne mondj ilyeneket!

Ne mondd, hogy te még sosem gondoltál rá – vádaskodott, persze joggal. Miért őket, amikor mindenki kritizálta a németeket?
Talán hangosabban tették, mint mi, többiek? Vagy csak véletlenszerűen választották ki őket, hogy minket elhallgattassanak?
Darija ágyán két doboz, egy guriga madzag és egy kés feküdt.
Felkaptam a kést, és belehasítottam a tenyerembe.
Barátok örökre – fogadkoztam, ahogy felé nyújtottam a kést.
Habozás nélkül megvágta a kezét.

Barátok örökre. – Összepréseltük tenyerünket, és vérrel pecsételtük meg az ígéretet. Tudtam, hogy ez nem így működik – biológiát is tanultam abban a gimnáziumban –, mégis tetszett a gondolat, hogy Darija vére ott kering majd az ereimben. Így könnyebben elhittem, hogy örökre összetartozunk.
Két nappal később Darija családja is csatlakozott a zsidók hosszú sorához, amely kígyózva haladt a mi városrészünkből Bałuty felé, ahová csak annyi ingóságát vihette magával, amennyit elbírt. Ugyanazon a napon a németek végre megengedték, hogy levágjuk a bitófára akasztott férfiakat, miután eleget hergeltek minket, akiknek a vallása szerint a holtakat mielőbb el kell temetni. Abban a negyvennyolc órában hatszor haladtam el az akasztófák előtt – útban a pékségbe, Darijához, az iskolába. Az első két alkalom után már észre sem vettem őket. Mintha a halál is a városkép részévé vált volna.

Unokaöcsém, Majer Kaminski igazi *shayna punim{18}* lett. 1940 márciusát írtuk. Hat hete született, de máris visszamosolygott arra, aki rámosolygott, és meg tudta tartani a fejét. Kéklő szemei voltak, hollófekete haja, és olyan fogatlan vigyora, amivel apám szerint még Hitler éjsötét szívét is meg tudta volna lágyítani.
Kisbabát így még nem szerettek: Basia és Rubin ahányszor csak elhaladt a kiságya előtt, úgy nézett rá, mint a testet öltött csodára; apám máris a receptjeit tanítgatta neki; én meg mindenféle bugyuta altatókat írtam. Egyedül anyám tartotta meg a távolságot. Örült persze ő is, babusgatta az unokáját, ha Basia és Rubin elhozta látogatóba, de kézbe csak nagy ritkán vette. Ha Basia oda is adta, mindig talált kifogást, hogy letegye, vagy továbbadja nekem, esetleg apámnak.
Sehogy sem értettem. Mindig nagymama akart lenni – most, hogy azzá vált, nem akarja a karján ringatni az unokáját?
Anyám a legjobb falatokat mindig péntek estére tartogatta, amikor a nővérem és Rubin nálunk vacsorázott. Általában krumplit és répát ettünk, de aznap anyám valahogy szerzett egy csirkét – ilyet hónapok óta nem láttunk, amióta csak a németek megszállták a várost. Igaz, sokfelé működtek feketepiacok, ahol a megfelelő árért bármit be lehetett szerezni – a kérdés csak az volt, mit áldozott fel anyánk a lakomáért.
Úgy csorgott a nyálam, hogy már ez sem érdekelt. Türelmetlenül babráltam, amíg imádságot mondtunk a gyertyákra, *kiddus* t a borra és *hámoci* t apám fenséges barheszére, aztán végre eljött az ideje, hogy leüljünk enni.
– Hana – sóhajtott fel apám, ahogyan beleharapott a csirkébe –, te igazi mesterszakács vagy.
Eleinte egyikünk sem szólt, annyira lefoglalt minket a csodálatos lakoma, de végül Rubin megtörte a csendet.
Herschel Berkowicz, aki velem dolgozik... múlt héten parancsot kapott, hogy költözzön ki.
Elment? – kérdezte anyám.

Nem.

És? – kérdezte apám. Még a villa is megállt a kezében.
Rubin vállat vont.

Eddig semmi.

Látod, Hana? Igazam volt. Mindig igazam van. Attól még nem szakad le az ég, ha nem költözöl ki. Semmi sem történik.
Február 8-án a rendőrfőnök közzétette azoknak az utcáknak a jegyzékét, ahol a zsidók maradhattak, és a menetrendet, ami alapján a többieknek el kellett hagyniuk lakóhelyüket. Bár ekkor már minden családnak volt olyan ismerőse, aki átköltözött Oroszországba vagy a város zsidóknak kijelölt területére, sokan – így apám is – nem akartak elmenni.
Mit tehetnek? – vonta meg a vállát. – *Mindenkit* kirugdosnak? – Megtörölte száját a textilszalvétával. – De ne hagyjuk, hogy a politika tönkretegye ezt a fenséges vacsorát.
Minka, mondd el Rubinnak is, amit a minap nekem meséltél a mustárgázról...

Kémiaórán ilyeneket tanultunk. A mustárgáz azért működik, mert részben klórból áll, aminek olyan zárt az atomszerkezete, hogy elszívja az elektronokat mindenből, amivel csak kapcsolatba kerül. Beleértve az ember tüdejét is. Szó szerint lebontja a testünk sejtjeit.
– Ez lenne a könnyed társalgás a vacsora mellé? – sóhajtott fel anyám. Basiához fordult, aki bal karján ringatta Majert. – Hogy van az én kis angyalom?
Átalussza már az éjszakákat?

Hirtelen dörömbölés hallatszott.

Várunk valakit? – kérdezte anyám apámtól, aki felkelt, hogy ajtót nyisson, de mielőtt még megtehette volna, az ajtó kivágódott, és három katona rontott be a szalonba.
Kifelé – mordult ránk az egyik tiszt németül. – Öt percük van.
Minka – kiáltott fel anyám –, mit akarnak?
Zakatoló szívvel fordítottam. Basia a sarokba bújt, próbálta elrejteni előlük a kisbabát. Wehrmacht-katonák voltak.
Az egyikük lesöpörte dédnagyanyám tálalójáról az összes kristályt, hogy azok csörömpölve törjenek szét a padlón. Egy másik felfordította az asztalt, rajta az összes étellel és a gyertyákkal. Rubin eltaposta a lángokat, mielőtt továbbterjedtek volna.

Menjenek! – ordította a tiszt. – Mire várnak?
Apám, az én erős, bátor apám, felemelt kézzel hunyászkodott meg előttük.
Odakint. Öt perc múlva.

Különben visszajövünk, és mindenkit lelövünk. – Azzal a tiszt és bajtársai kiviharzottak a lakásból.
Az utolsó mondatot már nem fordítottam le.
Anyám mozdult elsőnek.

– Abram, hozd anyád ezüstjét a tálalóból. Minka, gyűjts párnahuzatba mindent, ami értékes lehet. Basia, Rubin, milyen gyorsan tudtok megfordulni, és összeszedni a holmitokat? Amíg visszaértek, vigyázok a kisbabára.

Mintha csak parancsra várt volna: apám nekiállt kirámolni a tálaló fiókjait, majd felforgatta a könyveket a polcon, és belenyúlt a konyhaszekrény mélyén eldugott edényekbe, hogy

összeszedje a pénzt, amiről nem is tudtam, hogy ide rejtette. Anyám a mózeskosárba tette Majert, bár torkaszakadtából üvöltött, majd elkezdte összeszedni a télikabátokat és gyapjúsálakat, kalapokat és kesztyűket – minden meleg holmit. Én berontottam szüleim hálószobájába, és elővettem anyám ékszereit, apám imasálját és - szíjait. Kapkodva körülnéztem az én szobámban is. Mihez nyúlunk, ha csak perceink vannak, hogy összecsomagoljuk az egész életünket? Fogtam a legújabb ruhámat és a hozzávaló kabátot, amit újévkor és jom kippurkor viseltem. Eltettem néhány váltás alsóneműt és egy fogkefét. Persze nem hagytam ott a füzetem és a ceruzáimat sem. Fogtam Margarete Böhme *Egy perdita naplója* című könyvét, eredeti németben; egy antikváriumban leltem rá, de sikamlós témája miatt eddig elrejtettem a szüleim elől. Meg egy dolgozatot, amire Herr Bauer németül a „kivételes diák" szavakat írta.
A csizmában, amit apámnak tett ígéretem szerint mindig hordanom kellett, elrejtettem keresztény papírjaimat is.
Anyámat az étkező közepén találtam, körötte a széttört kristályokkal. A karján tartotta Majert, neki sugdosott.
Mennyit imádkoztam, hogy lány legyél...
Mama? – mormoltam. Ahogy felnézett rám, elsírta magát.
Szymanski asszony... ő a sajátjaként nevelt volna fel egy kislányt...
Mintha sár lett volna az agyam helyén. Anyám oda akarta adni Majert, a *mi Majerünket* valakinek, hogy ne Basia és Rubin nevelje fel? Hát ezért vigyázott a kisbabára, amíg ők hazamentek összepakolni? Igen, döbbentem rá egy fájdalmasan tiszta pillanatban, csak így gondoskodhatott volna a biztonságáról. Ezért küldték át a családok a gyerekeiket Angliába és az Egyesült Államokba.
Ezért gondolta Josek családja, hogy velük tarthatnék Szentpétervárra. A túlélésért áldozatot kell hozni. Lenéztem Majer parányi arcára, apró kezeire.
Akkor add oda nekik most – biztattam. – Nem mondom el Basiának.
Megrázta a fejét.

Majer fiú, Minka.

Egy pillanatig csak értetlenül hunyorogtam, azután megértettem.

Majernak természetesen már megvolt a *bris* e. Körülmetélték. Ha Szymanskiék azt mondják a hatóságoknak, hogy a kislányuk keresztény, senki sem bizonyíthatná be az ellenkezőjét. Egy kisfiú esetében elég belenézni a pelenkájába.
Egyszeriben azt is megértettem, miért nem akarta dajkálgatni anyám az unokáját. Nem akart túlságosan kötődni hozzá, arra az esetre, ha elveszítené.
Apám jelent meg, zsákkal a hátán, mindkét hóna alatt pukkadásig tömött párnahuzatokkal.
– Mennünk kell – sürgetett minket, de anyám nem mozdult. Sikolyokat hallottunk, ahogyan a katonák betörtek a környező otthonokba. Anyám összerezzent.

Várjunk odalent Basiára – javasoltam. Csak akkor vettem észre, hogy nem viseli a karóráját. Alighanem ezt adta cserébe a csirkéért – a csirkéért, ami most is befejezetlenül hevert az ebédlő padlóján; a vacsoráért, amivel abba az illúzióba próbált ringatni bennünket, hogy minden rendben lesz.
Mama – karoltam bele –, gyere velem.
Akkor először viselkedtem felnőttként, és terelgettem anyámat ahelyett, hogy ő terelgetett volna engem.
Apám egyik rokona Bałutyban élt, ez volt a szerencsénk.
Akiket kilakoltattak, de nem ismertek senkit, azokat a hatóságok szállásolták el. A hatóságok alatt a zsidó gettó esetében a *Judenrat* ot kellett érteni, az élén egyetlen emberrel: Chaim

Rumkowskival, a zsidótanács elnökével és vezetőjével. Anyám sosem kedvelte apám rokonait; szégyellte nincstelenségüket és alacsony rangjukat. Amikor eljöttek a nővérem lakodalmára, Rivka kuzinom minden kezébe eső holmit feltartott a fénybe, mintha azt méricskélné: *Ez vajon mit érhet?* Anyám ezt annyira zokon vette, hogy megígértette apámmal, soha többé nem kell elszenvednie őket a házában. Ezek után nem lehetett neki könnyű összeszorított fogakkal, kolduskénti megállni a küszöbükön, és rábízni magunkat a könyörületükre.

Azon a négy négyzetkilométeren, amit a németek a zsidók városrészének jelöltek ki, százhatvanezer ember zsúfolódott össze. Az egy családnak épült otthonokban négy-öt család is lakott, miközben csak a házak felében volt fürdő. Köztük a miénkben, amiért nem győztem hálát adni.

A gettót fából és szögesdrótból emelt kerítés övezte, majd a területet egy hónappal az érkezésünk után teljesen elzárták Łódź többi részétől. *Fabrik* ok létesültek – némelyek raktárakban, de lakószobákban, alagsorokban is –, ahol az emberek dolgozhattak:

bakancsokat és egyenruhákat, kesztyűket, szöveteket és prémeket gyárthattak. Chaim Rumkowski találta ki, hogy tegyük magunkat nélkülözhetetlenné a németek számára – váljunk hasznos munkáscsapattá, hadd lássák, mekkora szükségük van ránk. Cserébe, amiért támogattuk háborús erőfeszítéseiket, a németek élelemmel fizettek.

Apám süthetett a gettó lakóinak, de a pékségeket Mordechai Lajzerowicz vette át, aki közvetlenül Rumkowski alá tartozott. Előfordult, hogy a német szállítmánnyal nem jött liszt vagy gabona, nem lehetett miből sütni, és a pékeket sem apám vette fel, Rumkowski küldte őket hozzá.

A tereken egész nap németül harsogtak a hangosbeszélők, az emberek minden reggel innen tudták meg, melyik *Fabrik* ba kell menniük. Anyám, aki sosem dolgozott, varrónőként kapott állást egy szőrmeüzemben. Én még azt sem tudtam, hogy ért a szegéshez; azelőtt folyton szabóhoz vittük a ruháinkat. Anyámnak alig néhány hét alatt bőrkeményedések nőttek az ujjaira, és hunyorogni kezdett a gyér fényben. A fizetségként kapott élelmet megosztottuk Basiával és Rubinnal, miután Basiának otthon kellett maradnia a babával.

Leszámítva, hogy anyámmal és apámmal egy szűkös kis szobán osztoztam, nem bántam, hogy a gettóban kell élnem. Itt több időm maradt a történetemre. Darijával újra együtt tanultunk – legalábbis kezdetben, mielőtt bezárták az összes iskolát –, majd délutánonként elmentünk kártyázni a lakásba, amin két másik, gyermektelen családdal osztoztak. Néha a kijárási tilalom miatt én is ott aludtam. A gettóban talán úgy éltünk, mint egy ketrecben, de tizenöt éves fejjel ez is csodálatos kalitkának tűnt. A barátaim és a szeretteim vettek körül. Biztonságban éreztem magam. Azt hittem, ha mindent megteszek, amit várnak tőlem, nincs mitől tartanom.

Nyár végén, amikor megint nem volt kenyér a gettóban, mert nem szállítottak nekünk lisztet, apám tombolt – személyes felelősségének tekintette, hogy etesse a környéket. Amikor az ezernyi ember kiözönlött az utcára, apám lehúzta a redőnyöket, és mögöttük bujkált, rettegve a csőcselék haragjától. *Éhesek vagyunk!*, dagadt a kántálás a lüktető melegben, akár a túlkelt tészta. A német rendőrök a levegőbe lőttek, így oszlatták szét a tömeget.

Mind több lett a lövöldözés, ahogyan egyre újabb és újabb családok érkeztek a gettóba, miközben a határok változatlanok maradtak. Hol lakjon ennyi ember? És mit egyenek? Habár télen teljes fejadagot kaptunk, az sem volt elég. Minden két hétben kiosztottak fejenként 100 gramm burgonyát, 350 gramm répát, 300 gramm rozslisztet, 60 gramm borsót, 100 gramm rozspelyhet, 150 gramm cukrot, 200 gramm lekvárt, 150 gramm vajat és 2500 gramm rozskenyeret. A pékségben apám plusz adag kenyeret is kapott, amit mindig félretett nekem.

A különleges süteményemről persze lemondhattam.

Télen a pékség ismét bezárt. Ezúttal nem a lisztből fogyott ki, hanem a tüzelőből. Fát egyáltalán nem szállítottak a gettóba, csak egy kevés szenet. Apám, az unokatestvére és Rubin napközben kerítéseket, romos épületeket bontott, hogy épületfával tüzeljünk. Egy reggel azon kaptam a kuzinomat, Rivkát, hogy felszedi a kamra padlóját.

– Kinek kell hajópadló a spájzba? – vont vállat, amikor megláttam.

Csinálhattunk bármit, éjszakánként sokan halálra fagytak az otthonukban. A *Krónika*, miközben részletesen beszámolt a gettó életéről, naponta közreadta az áldozatok listáját.
Egyszeriben nem tűnt olyan biztonságosnak ez a hely.
Egy délután Darijával hazafelé tartottunk az iskolából. A fagyos időt még keservesebbé tette az északi szél; jobban fáztunk, mint a hőmérő alapján kellett volna. Egymásba karolva, összebújva keltünk át a hídon a Zgierska utca felett, amit rég lezártak a zsidók elől. Villamos haladt el alattunk, peronján egy nővel, aki hosszú prémkabátja alá selyemharisnyát húzott.

– Ki lehet olyan hülye, hogy ilyen hidegben selyemharisnyában járjon? – mormoltam, hálásan mindkét gyapjúnadrágomért. Amikor hirtelen távoznunk kellett otthonról, olyan ostobaságokkal törődtem, mint az estélyik és a színes ceruzák, szüleimben azonban volt annyi előrelátás, hogy télikabátokat és pulóvereket csomagoljanak. Sok más gettólakóval ellentétben mi legalább a szörnyű hideg ellen védekezni tudtunk.
Darija nem válaszolt; láttam, ahogy hosszan nézett a nő után.
– Ha nekem lenne, én is viselném – szólalt meg végül. – Csak azért is. Megszorítottam a karját.
– Egy napon mindketten selyemharisnyát hordunk majd. Darijáék lakását üresen találtuk; mindenki dolgozott.
Meg lehet itt fagyni – dörzsölte össze a kezeit. Egyikünk sem bajlódott azzal, hogy levesse a kabátját.
Tudom – feleltem. – Nem érzem a lábam.
Van egy ötletem, hogyan melegedjünk át. – Darija földre dobta táskáját, és a lemezjátszóhoz fordult, ám valami népszerű tánczene helyett egy régi komolyzenei lemezt keresett. Táncolni kezdett, szép lassan, hogy követhessem. Nevetve próbálkoztam. Szebb napokon is esetlennek éreztem magam – mennyire lehettem kecses a télikabátban és sok réteg ruhában?
Semennyire. Végül lerogytam a padlóra.

Inkább rád hagyom a táncot – legyintettem, de a terv így is bevált: felpörögtem, kipirult az arcom, elöntött a melegség. Elővettem a füzetem, és elolvastam, amit előző éjjel írtam.
A könyvem megváltozott, amióta a gettóba költöztünk. Az általam megálmodott kedves kis falu egyszeriben baljós hely lett – kész börtön. Már nem tudtam, ki a hős és ki a gonosz; a sötét környezet, amibe beleágyaztam szereplőimet, mindenkit egy kicsit mindkettővé tett. A legrészletesebben a kenyér illatát írtam le Ania apjának pékségében.

Néha, amikor ott tartottam, hogy a frissen sült kenyeret vastagon megkenik vajjal, azon kaptam magam, hogy a nyálam is elcsöppen. Talán nem tudtam felidézni az ételt, és hónapok óta nem ettem mást, csak híg levest, de a képzeletem így is olyan eleven maradt, hogy a gyomrom belesajdult a finom falatok hiányába.
Hasonlóan sokat írtam a vérről. Isten a tanúja, láttam épp eleget.
Abban a néhány hónapban, amióta itt éltünk, a németek háromszor is az orrom előtt lőttek agyon valakit. Az egyikük túl közel merészkedett a gettó kerítéséhez, az őr egyszerűen lepuffantotta. A másik kettő – két asszony – egy kenyéren kapott hajba. A német tiszt végül úgy vetett véget a vitának, hogy lelőtte mindkettőt, majd elvette a kenyeret, és behajította a latyakba.
Elmondom, mi mindent tudtam meg a vérről: élénkebb színű, mint képzelnénk, egészen rubinvörös, míg feketére nem alvad.
Olyan a szaga, mint a cukornak és a fémnek.
Lehetetlen kiszedni a ruhából.

Már láttam, hogy karaktereimet és engem ugyanazok a késztetések mozgatnak. Akár hatalomra vágytak, akár bosszúra vagy szeretetre – ezek mind az éhség különböző formái.
Minél nagyobb bennünk az üresség, annál kétségbeesettebben próbáljuk kitölteni.

Amíg én írtam, Darija tovább táncolt. Pörgött és forgott, mindig a létező legutolsó pillanatban kapta félre a fejét, *chaîné* k és *piqué* k követték egymást, olyan gyors egymásutánban, mintha a lábával lyukat akarna fúrni a padlóba. Ahogy szédítő sebességgel pörgött, letettem a füzetem, és tapsolni kezdtem. Ekkor vettem észre a rendőrt, aki bekémlelt az ablakon.
Darija! – sziszegtem, miközben pulóverem alá rejtettem a füzetem. Ahogy az ablak felé biccentettem, elkerekedtek a szemei.
Most mit csináljunk? – kérdezte riadtan.
Kétféle rendőrség létezett a gettóban: az egyiket zsidók alkották, akik hozzánk hasonlóan Dávid-csillagot viseltek; a másikat németek. Noha mindkettő a szabályokat tartatta be – ami azért is nagy kihívást jelentett, mert ezek naponta változtak –, a két szervezet alapvetően különbözött egymástól. Amikor az utcán elhaladtunk a német rendőrök mellett, meghajtottuk a fejünket, a fiúk még a sapkájukat is levették.
Másként nem kerültünk kapcsolatba velük.
– Talán magától elmegy – fordítottam félre a tekintetem, de a német megkocogtatta az ablaküveget, és az ajtóra mutatott.
Kinyitottam, miközben a szívem úgy vert, hogy nem kételkedtem benne, ő is hallja.
A rendőr fiatal volt és karcsú, mint Herr Bauer – ha nem viseli a sötét uniformist, amitől mostanra megtanultunk rettegni, Darijával talán kuncogni kezdtünk volna azon, mennyire fess.

Mi műveltek itt? – akarta tudni. Németül feleltem neki.
A barátnőm balett-táncos.

Felvonta a szemöldökét meglepetésében, hogy az ő nyelvén válaszolok neki.
– Azt látom.

Nem tudhattam, nem hoztak-e egy új szabályt, amelynek értelmében tilos táncolni a gettó területén. Vagy Darija akaratlanul is megsértette a németet, amikor túl hangosan hallgatta a zenét, vagy az ki nem állta a balettet. Vagy csak kedvet érzett rá, hogy bántson valakit. Nemegyszer láttam, hogy a katonák összerugdosták az idősebb járókelőket, csak mert megtehették. Abban a pillanatban mindennél jobban vágytam apámra, aki mindig készen állt egy mosollyal és valami finomsággal, hogy elvonja a katonák figyelmét, valahányszor a pékségben kérdezősködtek.
A katona a zsebébe nyúlt, én meg felsikoltottam. A karomba vontam Dariját, és lehúztam magam mellé a padlóra.
Tudtam: a német a pisztolyáért nyúl és mindketten itt halunk meg.
Anélkül, hogy szerelmes lehetnék, hogy befejezhetném a könyvemet, egyetemre járhatnék, és a karomon tarthatnám a saját gyermekem.
A lövés elmaradt; a katona csak megköszörülte a torkát. Amikor összeszedtem magamban annyi bátorságot, hogy hunyorogva felnézzek rá, láttam, hogy egy névjegyet tart felénk. Apró, krémszínű kártyát, rajta dőlt betűkkel: ERICH SCHÄFER, STUTTGARTI BALETT.
A megszállás előtt művészeti vezetőként dolgoztam. Ha a barátnőd leckéket szeretne venni, szívesen a rendelkezésére állok. – Biccentett, majd távozott, még az ajtót is betette maga után.

Darija, aki egy szót sem értett németül, elvette tőlem a névjegyet.
Mit akart?

Táncleckéket adni. Elkerekedtek a szemei.
Nem mondod komolyan.

De. A stuttgarti balettnél dolgozott.
Darija felpattant, és leírt egy nagy kört, miközben olyan szélesen mosolygott, hogy engem is

magával ragadott boldogságával. Azután, éppily hirtelen, dühös kis láng gyulladt a tekintetében. Szóval a táncleckékhez elég jó vagyok, de ahhoz nem, hogy a Zgierska utcán járjak?

Félbetépte a névjegyet, és beszórta a kandallóba.
Legalább lesz mivel begyújtani. Így visszatekintve bámulatos, hogy Majer – a kis unokaöcsém – nem betegedett meg korábban. A nővéremmel, Rubinnal és hat másik párral zsúfolódott össze egy aprócska lakásban, ahol valaki mindig köhögött, tüsszögött vagy lázas volt.

Majer mindennek ellenállt, és boldogan beérte Basia figyelmével, majd a gondozókával, miután a nővérem egy textilgyárban kezdett dolgozni. Ezen a héten azonban Basia kisírt szemmel jelent meg anyámnál. Majer köhögött. Kiverte a láz. Éjjel alig kapott levegőt, még az ajka is elkékült. 1941 februárjának vége volt. Anyám és Basia egész éjjel fent maradt Majer mellett, felváltva tartogatták.
Mindkettőjüknek dolgozniuk kellett, máskülönben elveszíthették a munkahelyüket.
Miután a gettóba naponta százával érkeztek az új emberek, minden munkás helyébe könnyen találtak másikat. Némelyeket elküldtek, hogy a gettó határain túl dolgozzanak, de mi nem akartuk megkockáztatni, hogy szétválasszák a családot.
Miután Majer megbetegedett, apám azt tervezte, hogy korábban hazaküldi Rubint a pékségből. Ez több okból is merész döntés volt – leginkább azért, mert apám ezt nem tehette meg, ráadásul így kevesebb embernek kellett elhordani a kenyeret a Jakuba utca 4. szám alatti raktárba.
– Minka – jelentette be apám aznap reggel –, délben bejössz, és átveszed Rubin helyét.
Az iskola mostanra megszűnt, én is dolgoztam, szállítóként egy bőrgyárban, ahol cipőket és bakancsokat, öveket és pisztolytáskákat gyártottak, foldoztak. Darija mellém került; az egész gettót bejártuk, kisebb feladatokat és szállítmányokat bíztak ránk. Úgy gondoltuk, nem tűnik fel, ha délutánra eltűnök, vagy ha mégis, Darija majd fedez. Azt is tudtam, hogy apám titokban örül, amiért a pékségben leszek. Rubin nem péknek tanult; csakis azért választották ki a munkára, mert egy sorban állt apámmal, amikor munkát keresett.
Habár nem kell egyetemi végzettség ahhoz, hogy valaki kenyeret süssön, azért ez külön művészet – amihez a tehetséget apám szerint én is örököltem. Ösztönösen tudtam, mennyit csípjek le a tésztamasszából, hogy pontosan tizenhárom hüvelyk hosszú *bâtard*-t kapjak; álmomban is megfontam a barheszt. Rubin ezzel szemben mindent elszúrt: a tésztája túl nedves vagy túl száraz lett; míg ő ábrándozott, a kenyerek odaégtek a kemencében.
Miután végeztem egy kinti feladattal, besurrantam a pékségbe ahelyett, hogy visszatértem volna a cipőgyárba. Véletlenül megláttam magam az egyik *Fabrik* üvegablakában, amely mögött textilt gyártottak. Először elfordítottam a fejem, mint akkor, ha az utcán elmentem valaki mellett – még ránézni is fájt másokra, látni arcukon a saját szomorúságunkat –, ám hirtelen tudatosult bennem, hogy csak a tükörképemet látom, ami valahogy mégis furcsán idegen.
Eltűnt rózsás orcám és babahájam; éles és szögletes arcomban a szemem hatalmasnak tűnt. Hosszú és sűrű hajam – egykori büszkeségem – szálai szárazon tapadtak össze gyapjúsapkám alatt. Ilyen véznán akár balerinának is elmehettem volna, mint Darija.

Belegondoltam, hogyan nem tűnt fel súlyveszteségem, vagy ha már itt tartunk, a többieké. Mindig, mindnyájan éheztünk. Még az extra adag kenyérrel sem jutott elég étel, az is romlott, penészes vagy avas volt.
Ahogy beléptem a pékségbe, kilestem apámat, aki trikóban izzadt a kemencéknél, a perzselő hőségben. Az izmai már nem duzzadtak, inkább olyanná váltak, mint a fonott kötél; hasa, arca beesett, de számomra akkor is parancsoló jelenségnek tűnt, ahogyan a munkásokat igazgatta, miközben tésztát gyúrt.
– Minusia – csengett hangja a lisztes asztal felett –, gyere, segíts kicsit.
Rubin biccentett, és kibújt kötényéből. Megegyezett apámmal, hogy kisurran a hátsó ajtón, de senkinek sem említi távozását, nehogy bárki részrehajlásnak tekintse. Apám mellé léptem, hogy

szakértő mozdulatokkal csipdessem és formáljam a tésztát.

Hogy ment a munka? – tudakolta.
Megvontam a vállam.

Ahogy szokott. Mi hír Majerről? Apám megrázta a fejét.
Semmi, de néha már az is jó hír. Mást nem mondtunk. Még a beszéd is túl sok energiát vont el, amikor megadott számú kenyeret a megadott időre kellett leszállítanunk. Inkább azon merengtem, milyen volt egykor apám a saját pékségében, ahol rezgő baritonján énekelt, míg Basia azon zsörtölődött a pénztárgép mögött, hogy elijeszti a vevőket.
Emlékeztem rá, hogyan vetült be a késő nyári fény az ablakon, mielőtt a nap lebukott a túloldalt sorakozó épületek mögé; hogyan vackoltam be magam az egyik tankönyvemmel és szunyókáltam el, miután teletömtem magam a saját süteményemmel, és a fahéjas cukor üvegszilánkokként csillámlott a szoknyámon. Hogyan ébresztett fel apám és kérdezgette, mit érdemel egy ilyen lustaság, miközben a tekintetében ott láttam azt a sugárzó mosolyt.
Azután Majerre gondoltam, aki csak most tanulta meg kimondani a nevem.
Már készültünk berakodni a kenyereket és leszállítani őket a Jakuba utcába, amikor kinyílt az ajtó, hogy a hűs huzat betörhessen rajta.
Rubin lépett a pékségbe, zsebre dugott kézzel, beburkolózva a nyakába tekert sállal.

Rubin? – ugrott össze a gyomrom. Ha visszatért, csak azért tehette, hogy közöljön valami borzalmas hírt. Megrázta a fejét.
Semmi sem változott – közölte. – Basia és a mamád otthon van Majerrel.
Apámhoz fordult, és megvonta a vállát. – Semmi haszna, ha ott üldögélek.
Akkor fogj egy kosarat – szorongatta meg apám a vállát.
Rubinnal és a többi alkalmazottal elkezdtük berakodni a fémpolcon hűlő kenyereket. Derékszaggató munka volt: a kenyerek kosarakba zsúfolva sokkal nehezebbek, mint azt bárki gondolná. Én is hordtam a kosarakat a bejárathoz állított kocsira. Az utca túloldaláról három kisfiú nézett minket. Reszkettek, mégis ott álltak, topogtak a hóban, amíg rakodtunk.
Orrukban akarták érezni a gőzt és az illatot – ennél már csak az lett volna jobb, ha ehetnek is magából a kenyérből.
Amikor megtelt, apám a kocsi mögé lépett, és tolni kezdte, míg két erősebb alkalmazott megragadta elöl a vonórudat. Intett, hogy mellette menjek, miután a vontatáshoz biztos nem lett volna elég erőm.
– Ó! – kiáltottam fel, ahogyan eszembe jutott odabent felejtett sálam.
– Mindjárt jövök.
– Beszaladtam a pékségbe, és ott találtam Rubint. Kigombolta a kabátját, éppen egy kenyeret rejtett el a mélyén.
Találkozott a tekintetünk.

A kenyérlopás súlyos bűnnek számított. Akárcsak a spekuláció a feketepiacon, bár sokan itt értékesítették a fejadagjukat, általában akkor, ha egy tragédia szükségessé tette.
– Minka – szólt színtelen hangon Rubin –, nem láttál semmit.
Bólintottam. Mit tehettem volna?

Ha beárulom Rubint az apámnál, ő is félrenézett volna. Még akkor is, ha tudja: őt ugyanúgy megbüntetik, ha kiderül, hogy Rubin valami másra cserélte a lopott kenyeret.
Ahogy a kocsi csikorogva haladt a Jakuba utca felé, ahogy az illatos forróság felszállt a kenyerekről és az orrunkat csiklandozta, Rubin eltűnt. Az egyik percben még mellettem haladt, a másikban sehol sem láttam. Apám nem tett megjegyzést erre, amiből arra következtettem, hogy

már tudja, amit oly nagy lelkierővel titokban tartottam előtte.
Hazudtam apámnak, azt mondtam, vissza kell adnom egy könyvet Darijának, de még sötétedés előtt hazajövök. Ehelyett a városnak arra a pontjára mentem, ahol korábban láttam a csempészeket és tolvajokat üzletelni, hátha elkapom Rubint, mielőtt valami ostobaságot csinálna. Szürkületkor, amikor az égbolt eggyé vált a kopott macskaköves utcákkal, és az ember már abban sem lehetett biztos, valóság-e, amit lát, a kárhozottak ott kísértettek az árnyak között, hogy áruba bocsássák a fejadagjukat, az ékszereiket, a lelküket.

Könnyen megtaláltam Basia férjét, a vörös szakállával és a barna papírba csomagolt cipóval.
Rubin! – kiáltottam. – Várj! – Felnézett rám, akárcsak az a karikás szemű férfi, aki elvette tőle a csomagot.
Egyik pillanatban még láttam a kenyeret, a másikban már nem, elveszett a vásárló kabátjának foszlott redői közt.
Akármit is csinálsz, ne tedd – könyörögtem, rángattam a kabátujját.

Basia sem akarná. Rubin lerázott magáról.
Te még gyerek vagy, Minka. Nem értesz semmit.
Csakhogy már nem voltam gyerek. Igazából egyetlen gyerek sem maradt a gettóban, mindnyájunknak fel kellett nőnünk. Még Majer és a többi kisbaba sem lehetett gyerek, mert nem maradt emléke egy olyan életről, ami más lett volna, mint ez.
Küldd el a lányt – sziszegte a férfi –, különben nincs üzlet.
Nem törődtem vele.

Mi érhet többet az életednél?

Rubin – aki homlokon csókolt akkor este, amikor eljegyezte Basiát, és azt mondta, mindig egy ilyen kishúgról álmodott; aki az utolsó születésnapomra felhajtott egy német nyelvű példányt a Grimm testvérek tündérmeséiből; aki megígérte, hogy alaposan körmére néz minden fiúnak, akinek lesz mersze randit kérni tőlem – olyan erővel lökött el magától, hogy elestem.
Elszakadt a gyapjúharisnyám. Ahogy felültem, megdörgöltem a térdem, amit lehorzsoltam a kockaköveken.

Innen néztem, ahogyan a férfi egy kis barna csomagot nyom Rubin tenyerébe. Ugyanebben a pillanatban éles kiáltás és sípszó harsant, ahogyan három katona körülvette Rubint és a másik férfit.
– Minka! – kiáltotta Rubin, ahogyan odadobta nekem a kis csomagot.

Épp akkor kaptam el, amikor a földre lökték. A puskatus tompán csattant Rubin fejének oldalán, én pedig rohanni kezdtem.
Nem álltam meg – akkor sem, amikor elértem a Zgierska utca felett átvezető hidat; akkor sem, amikor már tudtam, hogy a katonák nem bajlódnak az üldözésemmel. Meg sem álltam hazáig, ahol berontottam az ajtón, és belerogytam anyám karjaiba. Zokogva meséltem neki Rubinról.
Basia, aki az ajtóban állt a síró Majerrel, sikoltozni kezdett.
Akkor jutott csak eszembe a csomag, amit még most is szorongattam. Ahogy előrenyújtottam a kezem, ujjaim szétnyíltak, mint a rózsaszirmok.
Anyám egy konyhakéssel vágta el a madzagot. A gyűrött zsírpapírból egy apró fiolára való orvosság került elő.
Mi érthet többet az életednél?, kérdeztem tőle. A fia élete.
A gettóban a hírek úgy terjengtek, mint a lilaakác indái: csak tekeregtek és kúsztak előre, hogy a legváratlanabb színpompában virágozzanak ki. Ezen a szövevényen keresztül mi is értesültünk

arról, hogy Rubint bebörtönözték. Basia naponta elzarándokolt hozzá, de egyszer sem engedték be.

Apám próbálta latba vetni minden gettón kívüli üzleti befolyását, hogy híreket szerezzen Rubinról – vagy ami még jobb, valahogy hazahozza –, ám azok a kapcsolatok, amelyek annak idején bejuttattak a katolikus iskolába, immár semmit sem értek. Hacsak apám nem barátkozott össze egy SS- tiszttel, Rubint nem engedték ki a börtönből.
Erről eszembe jutott Darija rendőre, aki azelőtt a stuttgarti balettnél dolgozott. Semmi sem garantálta, hogy tud segíteni, de mégiscsak elkülönült a német egyenruhások tengerétől – Darija azonban elégette a névjegyét, így erről a soványka esélyről is le kellett mondanom.
Nem tudtuk, mi fog történni Rubinnal, de abban a hónapban Rumkowski elnök új rendeletet adott ki: a tolvajokat és bűnözőket németországi kényszermunkára küldték. A zsidótanács feje így akart megszabadulni a káros elemektől, de hát ki gondolhatta komolyan, hogy Rubin közéjük tartozik?
Belegondoltam, hányan lehetnek a börtönökben, akik igazából bűnözők. A tudat, hogy elküldik Rubint, vigasztalanná tette Basiát, pedig neki gondolnia kellett Majerre is, akinek az állapota a gyógyszer hatására gyorsan javult. Egy este aztán átsurrant a szobámba. Három óra is elmúlt. Nyomban azt hittem, hogy a babával van valami.
Mi történt?

Segítened kell – suttogta Basia.

Miért?

Mert te olyan okos vagy.

Nem vallott Basiára, hogy szembedicsérjen, főként nem az eszem miatt. Felültem az ágyban. Valami nagy ostobaságon jár az eszed – állapítottam meg.
– Nem ostobaság, szükségszerűség.

Erről Rubin jutott eszembe, ahogyan a kenyeret árulta. Dühödten meredtem rá.

Törődtök ti egyáltalán azzal, hogy mi lesz ezzel a kisfiúval, aki rátok van utalva? Hogy mi lesz, ha téged is letartóztatnak?
Ezért kell *neked* segítened – felelte Basia. – Kérlek, Minka.
Te vagy Rubin felesége. Ha *te* nem tudsz bejutni hozzá a börtönbe, *én* semmit sem tehetek. Tudom, de nem is őt akarom meglátogatni.
Chaim Rumkowski reputációja a gettóban a szeretetet és gyűlöletet elválasztó keskeny határvonalon billegett. Nyilvánosan nagyra kellett tartanunk a zsidótanács elnökét, máskülönben pokol lett volna az életünk, hiszen őtőle származott minden szívesség, lakás, élelem – ugyanakkor nem lehetett jó szívvel gondolni olyasvalakire, aki önként lepaktált a németekkel, kiéheztette a saját népét, és a szörnyű körülmények láttán csak a vállát vonogatta, hogy mi legalább élünk.

Az a szóbeszéd is járta, hogy Rumkowski gyengéi a fiatal lányok. Basiával pontosan erre apelláltunk. Majert könnyen rásóztuk az anyámra azzal, hogy Basia tesz még egy próbát, és elmegy a börtönhöz, hátha találkozhat a férjével. Az sem keltett gyanút, hogy a legszebb ruháját vette fel, és beszárította a haját – igyekezett kicsinosítani magát a férje kedvéért. Én sem hazudtam anyámnak – csak azt felejtettem el megemlíteni, hogy a célunk nem a börtön, hanem Chaim Rumkowski irodája.
Nem tudtam semmi olyat, amit a nővérem nem mondhatott el saját maga is, ha a zsidók vénje fogadta egy magánkihallgatáson, mégis tudtam, mire kellek neki. Bátorságot adni a

bemenetelhez; támaszt nyújtani a kijövetelkor.
Az iroda királyi palotának tűnt a mi nyomortanyánkhoz vagy a pékséghez képest. Persze nem lehetett csak úgy bemenni Rumkowskihoz. A titkárnője – akit finom parfüm illata lengett körül, nem a mocsok és a füst szaga, mint minket többieket – csak egyetlen pillantásra méltatott bennünket, majd a zsidó rendőrhöz fordult, aki őrt állt az ajtónál.
– Az elnök úr nincs bent – közölte.

Rumkowski rengeteget járt-kelt a gettóban: iskolásokat vonultattak fel a tiszteletére, ha beszédeket mondott, házassági ceremóniákat tüntetett ki a jelenlétével, és ellátogatott az összes *Fabrik* ba, amiről azt állította, nélkülözhetetlenné tesz minket a németek számára. Előfordulhatott volna tehát, hogy valahol máshol jár, csakhogy mi órákat fagyoskodtunk a hidegben, amíg nem egész tizenöt perce láttuk belépni az épületbe, nyomában a sleppjével.
Könnyedén fel lehetett ismerni szerteszét álló ősz hajáról és kerek fekete szemüvegéről, vastag gyapjúkabátjáról és az ujjára varrt sárga csillagról. Annak a jelvénynek a hatására markoltam meg Basia kezét, amikor láttam, hogy megborzong.
Tudod – suttogtam –, ő is csak olyan, mint mi.
Most pedig mélyen belenéztem a titkárnő szemébe.
Hazudik.

Felszökött a szemöldöke.

Az elnök úr nincs bent – ismételte meg –, de ha bent is lenne, időpont nélkül nem találkozhat vele. És legközelebb csak a jövő hónapban ér rá.
Tudtam, hogy ez is hazugság, hiszen hallottam, amikor telefonon másnap reggel kilencre adott időpontot az élelmezési hivatal vezetőjének. Válaszra nyitottam a számat, de Basia az oldalamba könyökölt.
Elnézést – lépett előre és vonta magára a figyelmet –, ezt ugye, ön ejtette el?
Egy pár fülbevalót nyújtott felé. Tudtam, hogy nem a titkárnő veszítette el – ami azt illeti, nemrég még a nővérem fülében láttam, amikor felkészült a találkozóra. Az igazgyöngy fülbevalót még Rubin vette neki az esküvőjükre.
Basia! – kaptam levegő után. – Ezt nem teheted!
Mosolyogva nézett a titkárnőre, csak a fogai között szisszent rám.

Fogd be, Minka.

A nő beharapta az ajkát, aztán kikapta a fülbevalót a nővérem kezéből.
– Nem ígérek semmit – figyelmeztetett.

Elindult a bezárt ajtó felé.

Selyemharisnyát viselt, ami megdöbbentett. Alig vártam, hogy elmondhassam Darijának: láttam egy zsidót, aki pont úgy öltözik, mint bármelyik német úrhölgy. A titkárnő bekopogott, majd egy pillanattal később mély torokhangot hallottunk, ami felhatalmazta, hogy lépjen be.
Miután vetett felénk egy gyors pillantást, besurrant az ajtón.

– Mit fogsz mondani neki? – suttogta Basia.
Eldöntöttük, hogy én beszélek. Basia kicsípte magát, és szép háttérként szolgált, mint kötelességtudó feleség, de attól tartott, egy szót sem bír majd kinyögni, ha magyarázatot kell adnia, mit keres itt.
– Még az sem biztos, hogy bejutunk – feleltem.

Elterveztem mindent.
Arra akartam kérni, a következő héten eressze szabadon Rubint a házassági évfordulójára, hogy együtt ünnepelhessen a feleségével. Ezáltal az igaz szerelem védőszentjének szerepében tetszeleghetett, márpedig Chaim Rumkowski semmit sem szeretett annyira, mint az alattvalói előtt tetszelegni.
Az ajtó kitárult, a titkárnő újra megjelent.
Öt perc – jelentette be. Előreindultunk, kéz a kézben, de a titkárnő elkapta a karomat.
Ő bemehet – közölte. – *Te* nem.

De... – Basia kétségbeesetten nézett vissza rám.
Könyörögj neki – biztattam. – Térdepelj le elé.
Basia bólintott, felemelte az állát, és belépett az ajtón.
Amíg a titkárnő visszaült és gépelni kezdett, én szorongva álltam az előszoba közepén. A rendőr elkapta a tekintetem, majd azonnal elfordította a magáét.

Huszonkét perccel azután, hogy belépett a zsidótanács vezetőjének irodájába, a nővérem újra megjelent. Hátul kilógott a blúza. A vörös ajakrúzs, amit Darijától kölcsönöztem, a szája bal sarkát nem számítva teljesen eltűnt.
– Mit mondott? – tört ki belőlem, de Basia csak belém karolt, és sietve kirángatott Rumkowski irodájából. Amint kiértünk az utcára, ahol a fagyos szél vadul lobogtatta hajunkat, újra megkérdeztem. Basia akkor elengedte a karom, meggörnyedt, és hányni kezdett.
Én tartottam a haját, miközben a jelenetből arra következtettem, hogy nem tudta kiszabadítani Rubint. Ezért is lepett meg, amikor egy perccel később, még mindig fehér és fájdalmas arccal, de lázas tekintettel hozzám fordult.
Nem kell Németországba mennie suttogta. – Egy itteni munkatáborba viszik. – Megragadta és megszorította a kezem. – Megmentettem őt, Minka. Megmentettem a férjem.
Megöleltem, ő is megölelt, azután karnyújtásnyira eltartott magától.
Sosem beszélhetsz erről a mamának és a papának. Ígérd meg.
De tudni akarják majd, hogy...

Majd azt hiszik, Rubin kötött velük alkut – erősködött. – Nem kell tudniuk, hogy tartozunk az elnöknek. Igaz. Épp eleget hallgattam apám Rumkowski-ellenes kirohanásait, hogy tudjam, semmi pénzért nem akarná lekötelezni magát neki.

Aznap éjjel, amíg Majer békésen aludt közöttünk, hallottam, ahogyan a nővérem csendesen sírdogál.
Mi a baj?

Semmi. Aludj.

Örülnöd kéne. Most már nem kell aggódnod Rubin miatt.
Basia bólintott. Láttam profilját, ahogyan beezüstözte a hold, mintha csak szoboralak lenne. Akkor lenézett Majerre és ujjával megérintette az ajkait, mintha csak el akarná csendesíteni.
Basia? – suttogtam. – Hogyan győzted meg az elnököt?
Ahogy tanácsoltad. – Egy könnycsepp gördült le az arcán, hogy lehulljon közénk a lepedőre. – Letérdeltem elé.
Amikor Rubint elküldték a munkatáborba, Basia és a kisbaba hozzánk költözött. Akárcsak a régi szép időkben, a nővéremmel egy ágyban aludtunk, csak most az unokaöcsém közénk ékelődött, mint valami titok. Majer megtanulta a színeket, meg azoknak a háziállatoknak a hangját, amelyeket csak képen láthatott. Arról beszéltünk, milyen okos fiúcska, milyen büszke lesz rá

Rubin, ha majd hazajön. Úgy tettünk, mintha most már bármelyik nap megtörténhetne.
Rubin nem írt, de erre is találtunk kifogást. Biztos túl fáradt, biztos sok a dolga. Nem kap papírt és ceruzát.
Különben is, alig jár a posta. Csak Darijának volt mersze kimondani, amire mindnyájan gondoltunk: Rubin talán azért nem ír, mert már nincs az élők sorában.
1941 októberében Darijával mindketten ételmérgezést kaptunk. Amilyen ételeket ettünk, nem az a csoda, hogy megtörtént, hanem hogy nem történt meg korábban – meg hogy kétnapnyi szüntelen okádás után is maradt erőnk felkelni a betegágyból. Addigra viszont másnak adták a munkánkat.
Jelentkeztünk a Lutomierska utcában, hogy osszanak be minket valahová. Sorban állt velünk egy fiú is, aki a mi iskolánkba járt. Aronnak hívták, és öntudatlanul fütyörészett dolgozatírás közben, ezért mindig bajba került. Az első fogai között jókora rés tátongott, és olyan magasra nőtt, hogy állandóan behúzott vállakkal állt, mint egy emberi kérdőjel.
Bárhová tehetnek, csak a pékségbe ne – jelentette ki.
Miért, mi a baj a pékséggel? – kérdeztem paprikás hangon, apámra gondolva.
Semmi, csak túl szép ahhoz, hogy igaz legyen. Mint a purgatórium. Télen is iszonyú hőség, körülötted meg az a sok étel, amit nem ehetsz meg.
Mosolyogva csóváltam a fejem. Kedveltem Aront. Külsőre talán nem tűnt nagy számnak, de mindig megnevettetett. Darija, aki jól ismerte az ilyen dolgokat, azt mondta, kinézett magának – ezért volt, hogy mindig kinyitotta előttem az ajtót, amikor kiléptem az iskolából, és a lehető legmesszebb kísért, mielőtt le kellett fordulnia az utolsó utcán, ami hazavezette.
Egyszer még a kenyéradagját is megosztotta velem az iskolában, ami akkoriban felért egy leánykéréssel.
Aron nem volt Herr Bauer – sem Josek, ha már itt tartunk. Mégis, ahogy ott feküdtem Basia és Majer mellett, éjszakánként néha az ajkaimhoz szorítottam kézfejemet, és eltűnődtem, milyen lenne vele csókolózni. Igazából nem belé voltam szerelmes, inkább a tudatba, hogy valaki még ilyen rongyos öltözékben, kopott csizmában és torzonborz hajjal is szépnek lát.
A téren tízéves gyerekek is álltak a sorban, meg olyan vénemberek, akik csak azért nem csuklottak össze, mert a mellettük állóra támaszkodtak. A szüleim betanítottak, mit mondjak, hátha így felvesznek apám pékségébe vagy anyám textilüzemébe.

A döntnökök néha figyelembe vették a képességeket és korábbi tapasztalatokat; máskor csak találomra választottak. Darija megfogta a karomat.
Mondhatnánk, hogy testvérek vagyunk, akkor talán egy helyre tesznek minket.
Nem gondoltam, hogy ez bármin változtatna, különben is Aron jött. Elnéztem csontos alakja mellett a tisztviselőre, aki lefirkantott valamit egy fecnire és odaadta neki. Aron mosolyogva fordult felém.
Textilüzem.

Tudsz varrni? – tudakolta Darija. Aron megvonta a vállát.

Nem, de majd megtanulok.

Következő. A hang félbeszakította beszélgetésünket. Előreléptem, és magammal rángattam Dariját is.
Egyszerre csak egy – mordult ránk a férfi.
Így hát Darija elé toppantam.

A nővéremmel mindketten tudunk sütni. És varrni... Megnézte magának Dariját, de hát Dariját mindenki megnézte, olyan csinos volt. Ezután a tér sarkán várakozó teherautó felé mutatott.

Azzal a transzporttal mentek. Kezdtem pánikba esni. Akik elhagyták a gettót, mint Rubin, sosem tértek vissza.
Kérem – fogtam könyörgőre. – A pékségbe, a bőrgyárba...
– Végigpörgettem magamban az összes munkát, amit más nem szívesen vállalt. – Még sírt is ások, csak kérem, ne küldjenek el a gettóból.
A férfi már elnézett mellettem.

Következő. Darija sírva fakadt.
Annyira sajnálom, Minka – zokogta. – Ha nem próbálunk együtt maradni...
Mielőtt válaszolhattam volna, egy katona megragadta a vállam, és feltaszított a teherautó platójára.
Darija utánam kapaszkodott fel. A többi lány velünk egykorú lehetett; néhányukat még ismertem is az iskolából. Sokan pánikba estek, míg mások egyenesen unottnak tűntek. Senki sem szólt; mi sem kérdeztük, hová megyünk. Talán nem is akartuk tudni.
Egy perccel később már kihajtottunk a gettóból, arról a helyről, amit másfél éve nem hagytam el.
A zsigereimben éreztem, ahogyan a kapu bezárult mögöttünk. Idekint mintha a levegő is könnyebb lett volna. Élénkebbek a színek, melegebb az idő. Mind a tíz lány megkövülten fogadta ezt az alternatív valóságot, miközben döcögve és rázkódva egyre távolabb került a családjától.
Belegondoltam, ki mondja majd meg a családomnak, hogy elvittek. Hogy fogok-e hiányozni Aronnak. Hogy Majer megismer-e, ha még valaha lát. Megfogtam és megszorítottam Darija kezét.

Ha már meg kell halnunk – suttogtam –, legalább együtt leszünk. A Darija mellett ülő lány gúnyosan felnevetett.
Meghalni? Te buta liba. Nem fogsz meghalni. Egy hete mindennap ezen a teherautón vagyok. Csak a tiszti szállásra visznek.
Belegondoltam, hogyan meredt a férfi Darijára, majd abba, hogy pontosan mit is kell csinálnunk a tiszti szálláson.
Annak a városnak az utcáin haladtunk, ahol felnőttem, mégis minden megváltozott. A gyerekkoromból ismert részletek és a jól ismert arcok – a rikkancsok, a halárus a túlméretezett kalapjában, a boltja előtt dohányzó és napfénytől hunyorgó úri szabó – mind eltűntek. Lebontották még a bitófákat is, amiket a német katonák emeltek a téren.
Erről eszembe jutott az egyik történetem egy lányról, aki arra ébred, hogy minden nyomát kitörölték a világból: a családja nem ismeri, az iskolában nem tartják nyilván, nyoma sincs sehol. Mintha én is csak álmodtam volna korábbi életemet.
Tizenöt perccel később áthaladtunk egy újabb kapun, ami bezárult mögöttünk. A német katonákat az egykori łódzi közigazgatási épületekbe kvártélyozták be. Leszállítottak a teherautóról, és rábíztak egy széles vállú, vörös kezű asszonyságra.
Németül beszélt, de látszott, hogy a lányok némelyike nélküle is ismeri a járást, dolgozott itt korábban.
Mindnyájan kaptunk egy vödröt, rongyot és kevés hipót, majd utasítottak minket, hogy kövessük az asszonyságot, aki időről időre megállt, hogy elirányítsa valamelyik lányt az egyes épületekbe. Darija és az, aki buta libának hívott, egy nagy kőből épült csarnok felé indult, amelynek ormán hatalmas náci zászló lengett.
Követtem az asszonyt a folyosókon, míg végül elértük a lakókörzetet, ahol a kis lakások úgy préselődtek egymáshoz, mint az összeszorított fogak.
– Te – mordult rám németül. – Csináld meg az összes ablakot. Bólintottam és lenyomtam a kilincset. Bizonyára a német tisztek laktak itt, mert ilyen laktanyát még életemben nem láttam – sem priccsek, sem faládák nem voltak itt, csak gyönyörűen faragott íróasztalok és egy ágy, rendetlen

ágyneművel. Az edények szép rendben, a mosogató mellett száradtak. Az asztalon egyetlen tányér, porcelánján a lekvár lilán virágzó nyomával.
Elcseppent a nyálam. Nem ettem lekvárt... már időtlen idők óta.
Ám amennyire tudni lehetett, talán most is figyeltek egy falrésen át. Gyorsan ki is vertem fejemből az evés gondolatát, csak kivettem a rongyot és a hipót a vödörből, azzal elindultam a nyolc ablak közül az első felé.
Még soha életemben nem mostam ablakot. Anyám főzött, takarított és ő rakott rendet utánam. Még most is Basia volt az, aki reggelenként rendbe tette az ágyat, és behajtotta a feszes kis sarkokat.
A hipóhoz fordultam, s ahogy kihúztam a dugaszt, fuldokolni kezdtem a bűztől. Tüstént és könnyezve visszazártam. Lerogytam a konyhaasztal mellé, és szemközt találtam magam a reggeli maradványaival. Sebesen megérintettem a lekvárfoltot, majd a számba kaptam a mutatóujjam.
Ó, Istenem! A szemem újra könnybe lábadt, de már egészen más miatt. Agyam minden idegsejtjében régi emlékképek éledtek fel. Ahogyan apám zsemléit faltam, a frissen köpült vajjal és anyám eperlekvárjával.
Ahogyan áfonyát szedtem vidéken, ahol Darija apjának egész gyára volt. Ahogyan háton fekve különféle alakzatokat, hajókat, papagájokat, teknőcöket képzeltem a felhőkbe.
Ahogyan a gyermekek legfőbb dolgát, a semmittevést gyakoroltam.
A lekvár megidézte a tunya nyári napokat. A végtelen szabadságot.
Annyira átadtam magam emlékeimnek, hogy nem hallottam a lépteket, amelyek pedig előre jelezték annak a tisztnek az érkezését, aki egy pillanattal később be is toppant kvártélyára. Felpattantam, és olyan sebesen kaptam a vödör után, hogy a hipó kigurult a padlóra.

Ó! – kiáltottam, azzal térdre zuhantam, hogy feltakarítsam a rendetlenséget.
A tiszt apám korabeli férfi lehetett, ősz haja jól illett uniformisának gombjaihoz. Ahogy belépett, tekintete görnyedt alakom felé villant.
Végezz mielőbb! – csattant fel németül, majd nem számítván arra, hogy értem, az ablakokra mutatott.
Bólintottam és elfordultam.
Hallottam a széke ropogását, ahogyan leült az íróasztalhoz, és forgatni kezdte a papírokat.
Reszkető kézzel húztam ki újra a dugót a hipós palackból, befogtam az orrom, és próbáltam becsavarni a rongyot az üveg szűk nyakába, hogy felitassak némi folyadékot. Épp csak a csücskét tudtam benedvesíteni.

Óvatosan nyomtam az ablak legpiszkosabb sarkának, mintha egy sebet tisztítanék ki.
A tiszt néhány perc múltán felnézett.
– *Schnel er* – mordult fel.
Gyorsabban.

Zakatoló szívvel fordultam felé.

Sajnálom – feleltem az ő nyelvén, nehogy még jobban felbőszítsem. – Még sosem csináltam ilyet.
Felhúzta a szemöldökét.

Beszélsz németül. Bólintottam.
Az a kedvenc tantárgyam.

A tiszt felállt a székből, és felém indult. Mostanra teljesen úrrá lett rajtam a félelem; annyira reszkettem, hogy a térdeim összeütődtek. A fejem fölé emeltem a kezem, így próbáltam védekezni az ökölcsapás ellen, de a tiszt csak kivette a rongyot görcsösen összezárt ujjaim közül,

kevéske hipót locsolt rá, majd hosszú, egyenletes mozdulatokkal törölgetni kezdte az ablakot. A rongy bekoszolódott és elfeketedett, ezért összehajtotta, és egy másik helyen szintén hipóba áztatta. Tovább pucolta a saját ablakát, majd miután végzett, fogott egy újságpapírt, és azzal törölte szárazra az üvegtáblát.

Így nem lesz csíkos – magyarázta.
Danke – motyogtam, ahogy a rongy és a hipó után nyúltam, de ő csak megrázta a fejét. Addig dolgozott a többi ablakon, amíg makulátlan nem lett mind; amíg úgy nem tűnt, semmi sem választja el egymástól ezt a belső világot, ahol furcsa ideiglenes fegyverszünetet kötöttünk, és a külvilágot, ahol semmit sem vehettem biztosra.
Aztán rám nézett.

Most ismételd el, amit tanultál.

Úgy soroltam az ablaktisztítás lépéseit, mintha az életem múlt volna rajta – ahogy talán múlt is. Hiba nélkül, az ő anyanyelvén. Amikor végeztem, a tiszt úgy nézett rám, mint egy sosem látott egzotikus állatfajra a múzeumban.
Ha nem látnálak a saját szememmel – jegyezte meg –, nem mondanám meg, hogy nem vagy *völkisch*. {19} Úgy beszélsz, mint egy született német. Miközben köszönetet mondtam, azokra a délutánokra gondoltam, amiket átbeszélgettem Herr Bauerrel, és magamban hálát rebegtem egykori tanáromnak, bárhol is legyen. A vödörért nyúltam, azzal a szándékkal, hogy letakarítsam a tiszti szálló többi ablakát is, mielőtt az asszonyság visszajön értem, de a katona megrázta a fejét, és letette a vödröt a padlóra.
– Mondd csak – mért végig –, tudsz gépelni?
Miután ajánlást kaptam a tiszttől, aki megtanított ablakot pucolni, beosztottak Herr Fassbinderhez, az alig százötven centi magas árja némethez, akinek irodájában rengeteg lány dolgozott, némelyek nálam is fiatalabbak. *Meine Kleiner*, az én kicsikéim, így hívott bennünket. A gyerekek hímezték ki a jelvényeket, amiket azután a német uniformisokra varrtak. Ha első nap meg is borzongtam a látványtól, ahogyan a tízévesek horogkereszteket varrtak ki, hamar megszoktam ezt is.
Nekem nem kellett hímeznem, ehelyett Herr Fassbinder irodájába kerültem, ahol feldolgoztam a megrendeléseket, fogadtam a telefonokat, és kiosztottam a cukorkát, amit a főnök minden pénteken hozott a gyerekeknek. Eleinte Herr Fassbinder csak akkor beszélt velem, ha kikért valami adatot a kartotékokból, vagy lediktált egy levelet, amit nekem kellett legépelni, ám egy napon Aron bukkant fel néhány fiúval, hogy leszállítsa a szövetet a megrendelt rangjelzésekhez. Azt hiszem, Aron legalább annyira meglepődött, mint én.
Minka! – szólított meg, miután elirányítottam munkatársait a raktár felé. – Te itt dolgozol?
Az irodában – bólintottam.

Óóó – cukkolt. – Ez ám a zsíros állás.
Lenéztem szoknyámra, ami a sok használattól egészen kirojtosodott.
Ó, igen – mentem bele a játékba –, kész királyi fenségnek érzem magam.
Mindketten tudtuk, milyen szerencsés vagyok – nem úgy, mint anyám, aki lassan elveszítette a szeme világát, annyit varrt a sötétben, vagy a szép Darija, aki még mindig a tiszti kvártélyt takarította, hogy elegáns táncos-kezei felrepedezzenek és vérezzenek a sok lúgtól. De ezekkel összevetve a tizenkét órás irodai munka még mindig felért egy sétával a parkban.
Herr Fassbinder éppen akkor járt arra. Rólam Aronra nézett, majd vissza rám, azzal behessegetett az irodába, és ráparancsolt a kicsikre, hogy folytassák a munkát. Leültem az íróasztalhoz, hogy befűzzek egy megrendelőlapot a gépbe, amikor rájöttem, hogy Herr Fassbinder nem diktálni akar.
Szóval – mosolygott szélesen –, ő volt az udvarlód?

Megráztam a fejem.

Nem az udvarlóm.

Én meg nem vagyok a főnököd.

Csak egy barát az iskolából. – Egyre idegesebben gondoltam bele, hogy Aron bajba kerülhet a munkaadójánál, amiért beszélt velem. Herr Fassbinder nagyot sóhajtott.
Hát, ez igazán kár. Pedig nagyon tetszel neki. Nézd csak, most meg elpirultál. Szerintem adhatnál neki egy esélyt.
Attól kezdve, valahányszor szövetet rendeltünk, Herr Fassbinder külön kérte, hogy Aron szállítsa ki. És mindig rám bízta, hogy nyissam ki neki a raktárt, pedig mások is akadtak az üzemben, akik inkább megfeleltek a munkára, mint egy titkárnő. Utána Herr Fassbinder mindig megkeresett, és a részletekről faggatózott. Látszott, mennyire szívesen összeboronálna minket.
Miközben együtt dolgoztunk a kis irodában, egyre inkább a bizalmába fogadott.
Mesélt a feleségéről, Lieslről, aki olyan szép volt, hogy az ég is kiderült, ha csak kilépett az utcára. Bármelyik férfit megkaphatta volna, tette hozzá, mégis őt választotta, mert ő tudta, hogyan nevettesse meg. A legjobban azt sajnálta, hogy nem született gyerekük, mielőtt Liesl hat évvel korábban meghalt tuberkulózisban. Akkor értettem csak meg, hogy mindnyájunkat, még a legkisebbeket is, a saját gyerekeinek tekint.
Egy napon Herr Fassbinderrel kettesben maradtunk az irodában. A hímzés időről időre abbamaradt, mert valamilyen nyersanyag nem érkezett meg; ezúttal éppen a hímzőfonal hiányzott. Herr Fassbinder elment intézkedni, majd nemsokára kifulladva tért vissza.

– Több munkást kell felvennünk – közölte olyan izgatottan, ahogyan még sosem láttam.
Először megijedtem, mert nem tudtam, mihez kezdünk még több munkással, amikor még az eddigieknek sem tudunk munkát adni.
Másnap a szokásos 150 alkalmazott mellé Herr Fassbinder felvett 50 kisgyermekes anyát is. A kisgyerekeknek nem sok hasznát vettük az üzemben, így jobb híján színek szerint szétválogatták a hímzőfonalat. Megjött Aron is, több vég fehér anyaggal. A textilüzemeknek nyárra ötvenhatezer terepszínű ruhát kellett legyártaniuk a keleti frontra; mi szolgáltattuk ezekhez a rangjelzéseket.
Tudtam, hiszen én dolgoztam fel a megrendeléseket, hogy nem szerződtünk le erre a munkára, viszont lassan nyithattunk volna egy óvodát.
– Ez nem a te gondod – torkolt le Herr Fassbinder, amikor rákérdeztem. Azon a héten bejelentették:
húszezer zsidót deportálnak a gettóból. Rumkowski végül felére lealkudta a számot, miközben a tízezer távozó listáját a gettó vezetői állíthatták össze, így elsőnek a romák mentek, akik a gettó egy elkülönített részében laktak. Azután jöttek a bűnözők. Végül az állástalanok.
Mint az az ötven kismama, akit nemrég vettünk fel.
Valami azt súgta: ha megtehetné, Herr Fassbinder mind a tízezer embert felvenné a kis *Fabrik* alkalmazásába.
Január első hetében a listán szereplők mindegyike megkapta a hivatalos értesítést – esküvői meghívót, ahogy gúnyosan emlegettük, a mulatságra, amin senki sem akar részt venni. A gettót naponta ezer ember hagyta el a vasúti szerelvényeken. Addigra megérkezett a fonal, új alkalmazottaink pedig olyan szorgosan varrták fel a jelzéseket, mintha világéletükben ezt csinálták volna.
Egy este, amikor már letakartam az írógépet, Herr Fassbinder megkérdezte, jól van-e a családom. Most először említette falakon kívüli világomat, és ezzel megrémített.
Igen – feleltem.

Nincsenek rajta a listán? – kérdezett rá.
Rádöbbentem, hogy sokkal többet tud rólam, mint én őróla. Ezeken a listákon ugyanis azoknak a *hozzátartozói* is szerepeltek, akik romák, állástalanok, vagy éppen bűnözők voltak. Mint Rubin.
Akármiben is egyezett meg Basia az elnökkel, alapos munkát végzett.
Nem tudta, hol van a férje, vagy hogy egyáltalán életben van-e, de Rubin bűne miatt nem javasolták deportálásra a rokonait.

Herr Fassbinder lekapcsolta a villanyt, az iroda kis ablakán át beszűrődő holdfény épp csak a profilját rajzolta ki.
Tudja, hová viszik őket? – bukott ki belőlem, ahogy felbátorodtam a hirtelen sötétben.
A földekre, mezőgazdasági munkára.
Tekintetünk néma csendben találkozott. Hónapokkal ezelőtt Rubinról is ezt mondták. Herr Fassbindernek az arckifejezésemből látnia kellett, hogy nem hiszek neki.
– Ez a háború... – sóhajtott fel elcsigázottan.
– Senki sem menekülhet előle.

Az sem, akinek vannak papírjai?

suttogtam. – Keresztény papírjai?

Sejtelmem sincs, miért mondtam el éppen neki, egy németnek a legféltettebb titkomat, amiről még a szüleim sem tudtak. Valamiért – talán mert óriási kockázatot vállalt, csak hogy megvédhesse a gyerekeket, akikről nem is neki kellett volna gondoskodnia – úgy éreztem, megbízhatok benne.

– Ha valakinek vannak keresztény papírjai – felelt hosszú idő után –, én azt tanácsolnám neki, hogy menjen Oroszországba, és ott várja ki a háború végét.
Ahogy aznap éjjel elmentem a gyárból, sírva fakadtam. Nem azért, mert tudtam, hogy Herr Fassbindernek igaza van. Nem azért, mert tudtam, hogy nem mehetek el addig, amíg ez egyet jelent azzal: sorsára kell hagynom a családomat. Azért, mert amikor bezártuk az irodát a sötétben, ahol senki sem látott, Herr Fassbinder udvariasan kinyitotta előttem az ajtót, mintha még mindig fiatal hölgy lennék, nem koszos zsidó.
* * * Bár mindnyájan elhittük, hogy a januári lista csak egyszeri szörnyű esemény a háború történetében; bár a zsidótanács elnöke minden beszédében emlékeztetett rá, mennyire nélkülözhetetlenek vagyunk a háborús erőfeszítések szempontjából, a németek alig két héttel később újabb deportálást követeltek. Ezúttal a szóbeszéd futótűz sebességével terjedt a gyárakban, és kis híján megbénította a termelést, miután senki sem hallott azok felől, akik az előző transzportokkal távoztak.
Aligha lehetett elhinni, hogy ha valakit a földekre telepítenek, mezőgazdasági munkára, az nem próbál meg kapcsolatba kerülni a családjával.
– Azt hallottam – jegyezte meg Darija egy reggel, amíg a fejadagunkra vártunk –, hogy megölték őket. Anyám mostanra túlságosan kimerült ahhoz, hogy órák hosszat ácsorogjon az élelemre váró hatalmas tömegben. Néha úgy tűnt, több időbe telik megkapni a fejadagot, mint elfogyasztani. Apám most is a pékségben dolgozott, Basia pedig a kisbabáért ment (az óvodákat hivatalosan ugyan megszüntették, de illegálisan számos *Fabrik* ban, így Basia textilüzemében is tovább működtek), ezért rám hárult, hogy megszerezzem és hazavigyem mindenki fejadagját. Legalább Darija eljött velem, hogy gyorsabban teljen az idő.
– Hogyan ölhetnének meg naponta ezer embert? – horkantam fel. – És miért tennék, amikor ingyen dolgozunk nekik?

Darija közelebb hajolt hozzám.

Gázkamrákban – suttogta. A szememet forgattam.
És még azt hittem, nekem élénk a fantáziám.
Habár Darija a legvadabb történetekkel állt elő, bizonyos részletek nagyon is valódinak tűntek. Például, hogy plusz fejadagot ígértek mindenkinek, aki önként jelentkezett valamelyik transzportba; ezzel egy időben csökkentették a mi fejadagjainkat, mintha csak meg akarnák győzni az ingadozókat.
Elvégre igaznak fogadtuk el Rumkowski kijelentéseit – hogy kikerülhettünk ebből a földi pokolból *és* megtömhetjük a hasunkat –, hát miért ne mentünk volna?
Ekkorra már törvényesen is bűncselekménynek számított azok rejtegetése, akik szerepeltek a deportálandók listáján.
Hallottuk Weisz rabbi esetét is, akinek háromszáz főt kellett kerítenie a gyülekezetéből a legújabb transzport számára. Egyetlen nevet sem mondott a németeknek, és amikor elmentek letartóztatni, holtan találták őt és a feleségét – kéz a kézben feküdtek az ágyban. Anyám nagy áldásnak tekintette, hogy egyszerre mentek el, én meg nem tudtam elhinni, hogy ennyire ostobának néz, mint aki elhisz egy ilyen mesét.
1942.

március végére már mindenki ismert olyan embert, akit deportáltak – az unokatestvérem, Rivka; Darija nagynénje; Rubin szülei; egykori orvosom. Pészahot ültünk, de bármennyi bárányvérrel mázoltuk is be az ajtainkat, egy család sem menekülhetett ez ellen a pestis ellen. Úgy tűnt, az Úr angyala nem éri be mással, csak az odabent lakók véráldozatával.
A szüleim úgy próbáltak óvni, hogy előttem csak érintőlegesen említették az *Aussiedlung* ot, a deportáltak összeszedését.
Légy mindig *mensch{20},* mondta anyám, bármilyen helyzetbe kerülsz. Előbb a többiekkel törődj, csak azután magaddal; éreztesd másokkal, hogy számítanak neked. Apám még annyit tett hozzá, hogy álmomban se vegyem le a csizmám.
Órákba telt, amíg begyűjtöttem azt a kevéske élelmiszert, amivel ki kellett húznunk az elkövetkező két hetet. Akkorra már lefagyott a lábam, és összetapadtak a szempilláim. Darija belehelte ujjatlan kesztyűjét, úgy próbálta melegen tartani a kezét.
Legalább nincs nyár – jegyezte meg. – Így talán nem lesz romlott a tej.
Ameddig tudtam, elkísértem, mielőtt egy másik utcán hazafelé indultam.
Mit csináljunk holnap? – kérdeztem.
Ó, nem is tudom – felelte Darija.

Talán menjünk vásárolni.

Csak ha beülünk valahová teázni. Darija elvigyorodott.
Őszintén, Minka, te mindig csak a gyomrodra gondolsz?
Nevetve fordultam be a sarkon. Egyedül már gyorsabban haladtam; nem néztem az elhaladó katonákra, de még a környéken lakó ismerősökre sem. Túl fájdalmas lett volna látni az arcukat. Olyan kifejezéstelennek tűntek, hogy néha már attól féltem, rabul ejtenek üres tekintetükkel, és soha többé nem szabadulok.
Amikor elértem a lakásunkat, átugráltam a falépcső hiányzó fokait (Darija családja égette el őket még decemberben, tűzifa gyanánt), és láttam, hogy senki nincs otthon.
Legalábbis sem fény, sem hang, sem élet.

Hahó? – kiáltottam, ahogy beléptem és letettem ellátmányunkat a konyhaasztalra.

Apám egy széken ült, és kezébe temette arcát. A homlokán vágott széles hasadékból ujjai közé csorgott a vér.
Papa? – Odaszaladtam hozzá, és elvettem a kezét, hogy láthassam a sebet. – Mi történt?
Ahogy felnézett rám, csak nehezen összpontosított az arcomra.
Elvitték – felelte megtört hangon. – Elvitték anyádat.
Úgy tűnt, már a listán sem kellett lenni ahhoz, hogy feltöltsék az emberrel a kvótát. Vagy talán anyám is megkapta az „esküvői meghívóját", csak nem akarta elmondani nekünk, hogy ne aggódjunk. Nem tudtuk a teljes történetet, csak annyit, hogy amikor hazatért a *sul* ból, apám a nappaliban találta az SS-t, amint anyámmal és nagybátyámmal ordítozott.
Basia szerencsére levegőzni vitte Majert, így egyikük sem volt otthon. Amikor anyám próbált odaszaladni hozzá, apámat puskatussal ütötték le. Mire magához tért, anyámat már elhurcolták. Ezt aközben mesélte el, hogy megtisztítottam és bekötöztem a homlokát. Azután leültetett egy székre, és letérdelt a lábamhoz. Éreztem, ahogyan kikötötte a csizmámat.

Leemelte a bal lábfejemről, majd addig ütötte a sarkát a padlóhoz, amíg ki nem lazult, aztán megnyitotta a kis rekeszt, amiben az aranypénzeket rejtegette.
Benyúlt, és kivette őket.

Neked még megmarad a másik csizma – mormolta, mintha próbálná meggyőzni magát, hogy helyesen cselekszik.
Miután összerakta a csizmámat, kézen fogott, és elindultunk. Órákig bolyongtunk az utcákon, mindenkit arról faggattunk, tudja-e, hová viszik azokat, akiket összeszednek. Az emberek elhúzódtak tőlünk, mintha a nyomorúságunk fertőző lenne; a nap eközben egyre lejjebb ereszkedett, míg végül megtört a tetőkön, mint a tojás sárgája.

Papa, mindjárt itt a kijárási tilalom – figyelmeztettem, de mintha nem is hallott volna.
Megrémültem; azt hittem, a halálvágy munkál benne. Ha nem találjuk meg anyámat, ő sem akar már élni. Nem is tartott soká, amíg belefutottunk két járőröző SS- katonába.
Az egyikük apámra mutatott, és üvölteni kezdett.

Tűnés az utcáról! – Amikor apám tovább gyalogolt felé, kezében a pénzzel, a katona rászegezte a fegyverét.
Odavetettem magam apám elé.

Kérem! – könyörögtem németül.

Nincs teljesen magánál.

A második katona előrelépett, és bajtársa karjára helyezte kezét, hogy az leeressze a fegyvert. Csak ekkor mertem újra levegőt venni.

Was ist los? – kérdezte. Mi történt?
Apám rám nézett, olyan feldúlt arccal, hogy látnom is fájt.
Kérdezd meg, hová vitték. Megtettem. Elmondtam, hogy anyámat és nagybátyámat elvitték a katonák, mi csak próbáljuk megkeresni őket. Azután apám is megszólalt az egyetemes nyelven, amikor a katona kesztyűs kezébe nyomta az aranyát.
Az utcai lámpák fakó fényében a katona válasza szinte alakot öltött, szavai ott dagadoztak a minket elválasztó térben.
Verschwenden Sie nicht Ihr Geld! – köpte felénk, ahogyan ledobta a pénzt a kövezetre, majd intett a fejével, újfent emlékeztetve minket arra, hogy megszegjük a kijárási tilalmat.

Az én aranyam is van olyan jó, mint akárkié! – csattant fel dühösen apám, ahogyan a katonák továbbindultak. – Majd találunk valakit, Minka – ígérte. – Csak akad egy katona ebben a gettóban, aki elfogadja a pénzünket.
Letérdeltem, hogy felszedegessem a kockakövekről felém kacsingató érméket.
– Igen, papa – feleltem, pedig tudtam, hogy minden hiába, mert pontosan értettem, mit mondott a katona.
Ne pazarolja erre a pénzét.

* * * Miután anyám eltűnt, másnap dolgozni mentem. Sok lány hiányzott; mások sírtak hímzés közben. Leültem az írógéphez, és próbáltam beletemetkezni a megrendelésekbe, de csúfos kudarcot vallottam. Amikor sorban az ötödik nyomtatványt rontottam el, végül ököllel csaptam le a billentyűkre, hogy a betűk egyszerre rebbenjenek fel, és értelmetlenségeket nyomtassanak a papírra, mintha az egész világ elkezdett volna nyelveken szólni.
Amikorra Herr Fassbinder kijött a belső irodából, ott zokogtam az írógép felett.

Felzaklatod a lányokat – korholt. Én is láttam, ahogyan felém tekingettek az üzemet és az irodát elválasztó üvegablakon át. – Gyere be.

Követtem az irodájába, és leültem, ahogyan akkor szoktam, amikor diktált.
Nem tett úgy, mint aki nem tud az előző esti *Aussiedlung* ról. Nem is parancsolt rám, hogy fejezzem be a sírást. Csak adott egy zsebkendőt.
Ma itt dolgozol – közölte, azzal otthagyott, és becsukta maga mögött az ajtót.
Öt napig élőhalottként vonszoltam magam a munkába és szellemként haza, hogy némán gondoskodjam apámról, aki felhagyott az evéssel és a beszéddel – Basia ugyanúgy kanalanként diktálta belé az erőlevest, ahogyan Majerbe. Nem tudtam, mi történhet távollétében a pékségben, de feltételeztem, hogy az emberei elvégeznek helyette mindent. Azt sem tudtam, melyik szörnyűbb: egyetlen szemvillanás alatt elveszíteni az anyámat, vagy napról napra az apámat.
Egy este, ahogy hazafelé tartottam a *Fabrik* ból, árnyat éreztem magam mögött: ott lihegett a nyakamban, mint egy sárkány, ám valahányszor visszafordultam, csak a toprongyos szomszédokat láttam, ahogyan próbáltak hazajutni és kizárni otthonukból az utcákon ólálkodó nyomorúságot. Mégsem tudtam lerázni magamról azt az érzést, hogy követnek, és félelmem egyre csak dagadt, kétszeresére, négyszeresére, míg végül minden szabad helyet kitöltött az elmémben, ahogyan apám tésztája túlkelt, ha nem figyelt rá oda. A szívem hevesen zakatolt, mire berontottam a lakásba, ahol kezdtem egyre rosszabbul érezni magam, amióta apám rokonait elvitték – mintha nem is vendégek, hanem önkényes lakásfoglalók lennénk.
– Basia? – kiáltottam. – Papa? – Amilyen a szerencsém, egyedül voltam otthon.
Leoldottam a sálam és kigomboltam a kabátom, de mindkettőt magamon hagytam, mert aznap nem fűtöttünk be. Végül, szükség esetére, kabátujjamba csúsztattam a konyhakést. Hallottam valamit összetörni a szomszédos helyiségben.
A zaj lakásunk egyetlen hálószobájából jött, ahol rokonaink laktak, amikor ideérkeztünk. Amennyire súlyos csizmám engedte, nesztelenül végiglopództam a folyosón, hogy bekémleljek az ajtón. Az egyik ablak tört be. Körülnéztem, hogy megkeressen a követ, amivel bedobták, de a padlón csak üvegcserepeket láttam. Letérdeltem, hogy a tenyeremmel óvatosan felseperjem őket, amihez lapátként a szoknyámat használtam.
Tessék! Ezúttal nem képzelődtem – a szemem sarkából láttam felrebbenni az árnyat. Felpattantam. A cserépdarabok visszahulltak a padlóra, ahogy félrerántottam az ajtót, hogy rátaláljak a magas, vékony fiúra, aki ide bújt el, miután betört hozzánk.
Előreszegeztem a kést, úgy tartottam sakkban.
Nincs semmink! – rikoltottam rá.

Sem élelmünk, sem pénzünk. Tűnj el innen!
Tágra nyílt szemmel, szakadt és rongyos ruhában bámult rám. Velünk ellentétben, akik éheztünk, neki csak úgy duzzadtak az izmai. Tett egy lépést felém.
– Állj, vagy megöllek!
– kiáltottam. Abban a pillanatban elhittem, hogy képes is lennék rá.
– Tudom, mi történt az anyáddal – szólalt meg végül.
Én, aki kitaláltam egy történetet a halhatatlan *upiór* és a halandó péklány szerelméről, alig tudtam elhinni, amit a fiú mesélt. Hersznek hívták, és anyámmal utazott a tehervonaton, amikor az elhagyta a gettót. A szerelvény több mint hetven kilométert tett meg, Łódźtól Kołóig, ahol mindenkit áttereltek egy másik vonatra, ami keskeny nyomtávon haladt tovább Powiercie irányába.
Mire megérkeztek ide, későre járt, ezért az éjszakát néhány kilométernyire, egy elhagyott malomban töltötték.

Hersz itt ismerkedett meg anyámmal, aki elmondta, hogy van egy vele egykorú lánya, akiért nagyon aggódik. Remélte, hogy valahogyan majd csak üzenni tud a gettóba.
Megkérdezte Hersztől, hogy neki van- e valakije.
– Az anyámra emlékeztetett – mesélte a fiú. – A szüleimet a második transzporttal vitték el.

Azt gondoltam, talán ugyanarra a helyre kerülök, és akkor újra láthatom őket. Immár leültünk, Basiával és az apámmal, aki csüngött Hersz minden szaván. Végtére is, ha *ő* itt van, akkor anyám sem lehet messze, nem igaz?
Folytasd – biztattam a fiút. Hersz koszos kezét vakargatta. Megreszkettek az ajkai.
Másnap reggel a katonák kisebb csoportokra osztottak minket.
Édesanyád az egyik csoporttal egy teherautóra került, én meg egy másik csoporttal mentem, csupa fiatal férfi vett körül, magasak és erősek. Egy nagy kőházhoz vittek, ott letereltek az alagsorba. A falakat mindenütt írás borította, egy helyen jiddisül ezt olvastam: *Aki ide kerül, mind meghal*. Egy ablak is volt, amit deszkákkal beszegeztek. – Hersz nyelt egyet. – Azért hallani hallottunk azon keresztül is. Újabb teherautó érkezett, és ezúttal egy német azt mondta a deportáltaknak, hogy keletre viszik őket dolgozni, csak előtte le kell zuhanyozniuk és tiszta, fertőtlenített ruhát húzniuk. A teherautón ülők tapsolni kezdtek, majd nem sokkal később hallottuk, ahogyan mezítláb elsiettek az alagsori ablak előtt.
Akkor hát minden rendben – fújta ki a levegőt apám.
Hersz lesütötte a szemét.

Másnap reggel kivittek dolgozni az erdőbe, a többiekkel együtt, akik az alagsorban éjszakáztunk.

Ahogy kimentünk, feltűnt, hogy egy furgon áll a háznál. Az ajtaja nyitva állt, egy rámpa vezetett a belsejébe. A padlóba farácsot is ágyaztak, amilyeneket a közfürdőkben látni, de nem ehhez a furgonhoz vezettek, hanem egy leponyvázott teherautóhoz.

Úgy harminc SS-katona lehetett velünk. Láttunk egy hatalmas gödröt. Ásót kaptunk, és ránk parancsoltak, hogy szélesítsük ki. Valamivel reggel nyolc után megjött az első furgon. Ugyanolyan, amilyet a háznál láttunk. A németek kinyitották, azután gyorsan félreszaladtak, ahogyan szürke füst tört elő. Öt perc után a katonák beküldték hármunkat, köztük engem. – Hersz úgy szívta be a levegőt, mintha szalmaszálon lélegezne. – Az emberek odabent... meghaltak a gáztól. Sokan egymásba kapaszkodtak. Csak alsót viseltek, semmi mást. Még nem is hűltek ki. Néhányukat, akik életben maradtak, az egyik SS-katona lőtte agyon.
Kihordtuk a holttesteket, majd átkutatták őket, aranyat, ékszert és pénzt kerestek. Azután eltemettük őket a gödörbe, és összeszedtük a törülközőt meg a szappant, amit a *zuhanyzáshoz*

kaptak, hogy visszavigyük a házhoz, a következő transzportnak.
Ahogy Herszre meredtem, az állam is leesett. Ennek nem volt semmi értelme. Miért vállaltak volna ennyi kényelmetlenséget, hogy megöljék az embereket – ugyanazokat, akik a háborús erőfeszítéseiket támogatták? Azután megtaláltam az érvelés gyenge pontját: Hersz itt van, anyám nincs. Hersz látta, ahogyan kirakodták a holttesteket a furgonokból.
Hazudsz – köptem felé.

Bár úgy lenne – suttogta. – Anyád... a harmadik teherautón volt. Apám az asztalra hajtotta fejét, és zokogni kezdett.
Aznap megöltek hatot a fiúk közül, akiket kivittek az erdőbe, mert nem dolgoztak elég gyorsan. Én életben maradtam, pedig nem akartam. Akkor éjjel fel akartam kötni magam a pincében, de eszembe jutott, hogy ha nekem nem is maradt senkim, az anyádnak igen. És hogy talán fel tudlak kutatni. Másnap, úton az erdő felé, kértem egy cigarettát. Az SS-katona adott, mire hirtelen mindenki kunyerálni kezdett. Amíg a többiek körülvették a katonát, én elővettem a tollam, lyukat ütöttem a vászonban, aztán hosszan feltéptem, és kiugrottam a teherautóból.

Lövöldözni kezdtek, de nem találtak el, én pedig addig rohantam, amíg nem találtam egy csűrt, ahol elrejtőzhettem a szalma alatt. Két napig maradtam ott, aztán kiszöktem, és visszajöttem ide.
Figyelmesen hallgattam Hersz történetét, pedig legszívesebben megmondtam volna neki, mekkora bolond, amiért *betört* ide a gettóba, ahonnan mindnyájan szabadulni akarunk. Ha viszont odakint csak egy gázzal teli furgon vár ránk, talán mégiscsak Hersz viselkedett bölcsen. Egy részem még most sem akarta elhinni, amit mondott, és makacsul ellenkezett, de apám azonnal letakarta az egyetlen tükröt a házban. Szék helyett a földre ült. Megszaggatta az ingét. Basiával követtük a példáját, hogy illő módon meggyászoljuk anyánkat.
Aznap éjjel, míg hallgattam apám zokogását, az ágy szélén ültem, amin anyámmal osztozott. Miután eddig zsúfoltságban éltünk, egyszeriben túl sok szabad helyünk lett.
– Minka – szólt apám olyan halkan, hogy akár képzelhettem is –, a temetésemen... a temetésemen... – Elhallgatott.
Már nem tudta elmondani, amit rám akart bízni. Akkor éjjel teljesen megőszült. Ha nem a saját szememmel látom, el sem hiszem, hogy ilyen lehetséges.
Talán ezt a legnehezebb megérteni: hogyan válhat mindennapossá a legszörnyűbb borzalom is. Azelőtt azt sem tudtam elképzelni, hogy valaki végignézze, amint az *upiór* kiszívja a vért áldozatának nyakából, és közben ne fordítsa el a tekintetét. Immár személyes tapasztalatból tudtam: az ember képes végignézni, ahogyan egy öregasszonyt főbe lőnek, majd azon sóhajtozni, hogy a vére ráfröccsent a kabátjára.
Szemrebbenés nélkül hallani a sortűz ropogását. Nem várni a létező legrosszabbat, mert már megtörtént.

Vagy legalábbis azt hisszük. Szeptember első napján katonai teherautók gördültek a gettó kórházai elé, ahonnan az SS-katonák kirángattak minden beteget. Darija azt mondta, a gyerekkórháznál látták, ahogyan a kisbabákat az ablakon dobálták ki. Azt hiszem, akkor eszméltem rá, hogy Hersz mégsem hazudott. Ezeket a kórházi köntöst viselő férfiakat és nőket, akik ahhoz is túl gyengék vagy túl öregek voltak, hogy megálljanak a lábukon, nem vihették keletre, a földekre. Másnap a zsidótanács vezetője beszédet tartott. A nővéremmel ott álltunk a téren, felváltva ringattuk Majert, aki újra köhögni kezdett. Apám, már csak árnyéka régi önmagának, otthon maradt. A pékségig és vissza még elvonszolta magát, de máshová már nem járt el. Bizonyos szempontból a kis unokaöcsém is jobban viselte magát, mint az apám.
Rumkowski hangja harsogott a tér sarkain felállított hangosbeszélőkből.
– Súlyos csapás érte a gettót – kezdte. – A legdrágább kincsünket kérik: a gyermekeket és az időseket.
Nem részesültem abban a kiváltságban, hogy saját gyermekem legyen, ezért életem javát a

gyerekeknek szenteltem.

Együtt éltem és lélegeztem velük. Sosem hittem volna, hogy a tulajdon két kezemmel kell az áldozati oltárra fektetnem őket. Immár megvénülten nyújtom felétek a kezem, és könyörgöm... Fivéreim és nővéreim, adjátok őket nekem! Édesapák és édesanyák, adjátok nekem a gyermekeiteket!

A tömegből mindenfelé sikolyok és döbbent kiáltások harsantak. Majer éppen nálam volt; még szorosabban öleltem magamhoz, de Basia kitépte a kezemből, és beletemette arcát a hajába. A vörös hajába, amit Rubintól örökölt.
Az elnök a továbbiakban arról beszélt, hogy húszezer embert kell deportálni, de a betegek és öregek együtt is csak tizenháromezret adnak ki. Valaki felkiáltott mellettem:
Akkor megyünk mind! – Egy asszony felsikoltott, hogy nem vehetik el tőle az egyetlen gyermekét, inkább azok a családok hozzanak áldozatot, ahol több gyerek is van.
Nem – suttogta Basia könnyes szemmel. – Nem engedem, hogy elvigyék.
Olyan erővel ölelte Majert, hogy az sírva fakadt. Az elnök már arról beszélt, hogy egyedül így békíthetik meg a németeket. Hogy megérti, micsoda rettenetes áldozat ez, és meggyőzte a németeket, hogy csak a tíz év alatti gyerekeket vigyék el, de senki sem tudja, mi történik majd velük.
Basia meggörnyedt, és elhányta magát. Azután furakodni kezdett a tömegben, minél távolabb a pódiumtól, a karján Majerrel.

– Tudom, mit jelent, amikor egy tagot leszakítanak a testről... – próbált tovább érvelni Rumkowski.
Én is tudtam.

Azt jelentette, hogy a test menthetetlenül elvérzett.
* * * A munkanap végén Herr Fassbinder nem engedett el az üzemből, még annyira sem, hogy hazamenjünk, és szóljunk a szüleinknek, hogy későig bent leszünk.

A magyarázatot követelő tiszteknek azt mondta, sürgető határidőket kell tartania, ezért mindnyájunknak egész éjjel dolgoznia kell. Eltorlaszolta az ajtókat, és egy pisztollyal őrizte a bejáratot, amit azelőtt sosem láttam nála. Azt hiszem, ha egyetlen katona is eljön a kis alkalmazottaiért, képes lett volna hadat üzenni a saját hazájának. Tudtam, az egészet csak mi a védelmünkben teszi. A kijárási tilalom miatt mindenkinek otthon kellett tartózkodnia, amíg az SS és a rendőrség átkutatta a házakat, hogy kiválassza a deportálandó gyerekeket. Amikor lövéseket és sikolyokat hallottunk, Herr Fassbinder ránk parancsolt, hogy ne is pisszenjünk. A fiatal anyák, akik a hisztéria pengeélén táncoltak, rémült csendben ringatták gyermekeiket. Herr Fassbinder cukorkát adott nekik, hogy azt szopogassák, amíg az üres spulnikkal játszanak.
Másnap reggelre eluralkodott rajtam a pánik. Másra sem tudtam gondolni, csak Basiára és Majerre, meg hogy ki védi meg őket, amikor apám már nem több üres és kiszikkadt porhüvelynél.
Herr Fassbinder – könyörögtem –, hadd menjek haza. Tizennyolc vagyok, túl öreg ahhoz, hogy gyereknek minősüljek.
A *Meine Kleiné* im vagytok – felelte Herr Fassbinder.
Akkor hihetetlenül merész dolgot tettem: megérintettem a kezét.
Lehetett hozzám Herr Fassbinder bármennyire kedves, odáig sosem merészkedtem, hogy egyenrangúnak tekintsem magam övele.
Ha holnap vagy azután hazamegyek, és kiderül, hogy még valakit elraboltak tőlem, amíg nem voltam ott, nem hiszem, hogy képes leszek együtt élni a tudattal.
Egy hosszú pillanatig némán meredt rám, aztán az ajtóhoz irányított. Ahogy kiléptünk az üzemből, megállította az első fiatal német rendőrt.

Ennek a lánynak biztonságban el kell jutnia a lakóhelyére – közölte. – Ez kiemelten fontos, és személy szerint magát teszem felelőssé érte, ha nem így történik. Megértette?
A rendőr nemigen lehetett idősebb nálam. Csak bólintott, és halálra vált a gondolattól, hogy Herr Fassbinder beváltja a fenyegetését. Sietve elkísért a házunkhoz, majd megtorpant, ahogyan elértük a bejáratot.

Németül köszönetet rebegtem neki, azzal berontottam. Nem égtek a lámpák, de tudtam, a németeket ez sem gátolja meg abban, hogy felforgassák a házat Majer után. Apám abban a pillanatban felpattant, hogy hallott megérkezni. Magához ölelt, megsimogatta a hajam.
Minusia – becézgetett –, már azt hittem, elveszítelek.
Hol van Basia? – kérdeztem, mire bevezetett a kamrába, amelynek a padlóját Rivka két évvel korábban felszaggatta. Újságok takarták a lyukat, amely egy szűkös járatba vezetett. Félrevontam őket, és láttam, ahogyan Basia rémülten néz fel a sötétből. Hallottam még azt is, ahogyan Majer az ujját szopta.
Jó – bólintottam. – Nagyon jó, de tegyük még jobbá. – Lázas sietséggel körülnéztem, amíg tekintetem megállapodott a hordón, amit apám hozott haza a pékségből. Valaha lisztet tartottak benne, de manapság konyhaasztalként szolgált, miután az eredetit eltüzeltük. Az oldalára borítottam, és behengergettem a kamrába, ahol felállítottam a verem bejárata felett. Senki sem találhatta furcsának, hogy egy lisztes hordót tartottunk a kamrában, és ez is eggyel több akadályt jelentett az itt kutakodó katonák előtt.
Tudtuk, hogy közelednek, hallottuk sikoltozni a közelben lakókat – azokat, akiket kiragadtak a családjukból, és azokat is, akik hátramaradtak. Mégis további három órát vártunk, míg betörtek hozzánk, kivágták az ajtót, és Majert követelték.
Nem tudom, hol van – felelt nekik apám. – A lányom nem jött haza.
Az egyik SS-katona felém fordult.

Mondd meg az igazat.

Apám is igazat mond.

Akkor meghallottam. A köhögést, a halk nyöszörgést.
Azonnal a szám elé kaptam a kezem.
Beteg vagy? – kérdezte a katona. Nem felelhettem igennel, mert akkor betegként én is bekerülök a transzportba.
Csak félrenyeltem – feleltem, majd addig ütöttem a mellkasom, amíg a hang abba nem maradt.
A katonák ezután már ügyet sem vetettek rám. Nyitogatni kezdték a szekrényeket és fiókokat, minden olyan zugot átvizsgáltak, ahol elférhet egy kisgyerek.

Szuronyokkal bökdösték a matracokat, hátha azokban rejtettük el Majert.
Belenéztek még a kályhába is. Amikor elértek a kamrába, rezzenéstelen arccal néztem, hogyan söprik le a polcokat, hogyan szórják szét szegényes tartalékainkat, kémlelnek bele a hordó ásító torkába.
Az egyik SS-katona megfordult, és kifejezéstelen arccal rám nézett.
– Ha kiderül, hogy elrejtettétek a gyereket, mindenkit megölünk. – Azzal belerúgott a hordóba.

A hordó nem borult fel. Nem is ingott meg. Épp csak arrébb csusszant, és magával húzta az újságpapírt, hogy felfedje a járat peremét, az általa takart verem szélét. Visszafojtottam a lélegzetem, és biztosan tudtam, hogy a katona is meglátta, de már továbbállt társaival a következő otthonba. Elnéztük távolodó alakjukat.
– Még ne – suttogta apám, ahogy a kamra felé mozdultam. Bizonytalanul mutatott az ablakra,

amelyen át láthattuk, ahogyan az utcára rángatják, elvezetik vagy agyonlövik a szomszédjainkat. Amikor tíz perc múltán a katonák elhagyták az utcát, és nem hallatszott más, csak az anyák jajveszékelése, apám berohant a kamrába, és félrehúzta a hordót.
Basia! – kiáltottam. – Vége. – Nővérem egyszerre zokogott és mosolygott a könnyein át. Még mindig Majert ölelve felült, hogy apám kisegíthesse a szűkös helyről.
Azt hittem, meghallják a köhögését – öleltem őket magamhoz.

Én is – vallotta be Basia –, de olyan bátran viselkedett. Igaz, kisember?
Mindketten lenéztünk Majerre, akinek arca szorosan az anyja nyakára tapadt, miután Basia egyedül így tudta elhallgattatni.
Már nem köhögött. Nem jajveszékelt.

Nem úgy a nővérem, amikor látta fia kék ajkait és üveges tekintetét.
* * * A gyerekeket szekerekkel vitték ki a gettóból.
Némelyik a legszebb ünneplő ruháját viselte, már ami mostanra megmaradt, és mind teli torokból üvöltött, hívta az anyját. Azokat az anyákat, akiknek ugyanúgy be kellett menniük a gyárakba, mintha semmi szokatlan nem történt volna.
A gettó szellemvárossá változott, mi pedig legyőzött, szürke munkássereggé, amely nem akar emlékezni a múltjára, és nem hisz a jövőjében. Nem maradt sem nevetés, sem ugróiskola. Sem hajszalag, sem kuncogás. Sem szín, sem szépség.
Talán ezért mondták, hogy szép halála volt. Mint egy madár, úgy röppent a Lutomierskai hídról az utcára, ahol zsidók nem járhattak. Azt mondták, kibontott hajának tincsei szárnyakként verdestek Basia arca körül, szoknyája farktollak gyanánt terült szét.

Azt mondták, a lövedékektől, amelyek még a levegőben csapódtak belé, bíborvörös tollakat növesztett, mint egy főnix, amely egyszer talán még feltámad.

A sötétben halk morgás hal atszott, mintha csak dorombolás lenne. Gyufa sercent, kénszag érződött. A fáklya új életre kelt.
Előttem, a vértócsa közepén vad tekintetű és csatakos hajú fiú kuporgott. Még több vér csepegett le ajkáról és borította el kezeit, amelyekben jókora húsdarabot szorongatott.
Elhátráltam, levegőért kapkodtam. Itt nyílt a hegyoldalban az a barlang, ahol Aleksz elmondása szerint szerény hajlékot épített magának. Abban a reményben jöttem ide, hogy itt találom, miután kereket oldott a főtérről... de ez... ez itt nem Aleksz volt.
A fiú – nevezhetem-e egyáltalán így? – közelebb lépett. A húsdarab, amin rágódott, kézfejben, ujjakban végződött. Az ujjak még most is az aranyozott végű sétabotot szorongatták, amit akkor sem felejthettem volna el, ha akarom. Hát Baruch Beiler is megkerült.
Éreztem, ahogyan elhomályosodik a látásom, megpördül velem a világ.
– Nem vadál at – sikerült kipréselnem magamból. – Te voltál.
A kannibál elmosolyodott, megvil antotta fényes és bíborvörös fogait.

Vadál at... upiór. *Minek a szőrszálhasogatás?*
Megölted Baruch Beilert.

Képmutató. Mondd, hogy te nem kívántad a halálát.
Minden egyes alkalommal, amikor eljött hozzánk, hogy az adót követelje, amit nem tudtunk megfizetni; hogy olyan alkukat csikarjon ki apámból, amivel csak még mélyebbre és mélyebbre rántott minket az adósságban. Lenéztem erre a bestiára, és hirtelen úgy éreztem, rosszul leszek.

– Az apám... – suttogtam. – Őt is megölted? – Amikor az upiór *nem válaszolt, nekirontottam, a*

körmeimet és a dühömet fordítottam el ene fegyverül. A húsát karmoltam, rugdaltam és vagdalkoztam. Vagy megbosszulom apámat, vagy én is utána halok, de akkor is megpróbáltam. Hirtelen egy kart éreztem a derekamon, ahogyan hátrarántott.
Elég. – Aleksz a teljes testsúlyát latba vetette, hogy a földhöz szegezzen. Ebből a szögből már láthattam a láncot, ami az upiór *csupasz, koszos lábát övezte, láttam a mel ette fehérlő csonthalmot. Láttam Alekszander ingujját is, amit teljesen átitatott a vér. Akárhogyan is szabadult ki Damian béklyójából, nagy fájdalommal fizethetett érte.*
Hagyj békén! – sikoltottam. Nem akartam, hogy Aleksz megmentsen, ezúttal nem, ha így nem bosszulhattam meg apám halálát.
Elég – könyörgött Aleksz, és rádöbbentem, hogy nem engem akar védelmezni. – Kérlek. Ő a fivérem.
Nem hadakoztam tovább. Ez *itt Kazimír? A gyengeelméjű fiúcska, akit Aleksz nappal őrzött, éjjel bezárt, hogy ne ehessen olyasmit, amit nem szabad? Igaz, sosem láttam bőrmaszk mögé rejtett arcát. Aleksz mindenesetre azt mondta, hogy kavicsokat, ágakat és földet eszik, nem pedig embereket. Ha ebben hazudott, hogyan bízhatnék bármiben, amit mondott?*
Megráztam a fejem, próbáltam megérteni. Aleksz megvédett engem. Megmentette az életemet, amikor megtámadtak... amikor megtámadott a tulajdon testvére. Mégis, ugyanolyan fényben csil ogott a tekintete, mint ennek a teremtménynek; ugyanaz a vér folyt az ereiben.
– Neked itt a testvéred – csuklott el a hangom –, de nekem többé nincs apám. – Kitéptem magam Aleksz karjából, és szembefordultam Kazimírral. – Mert te megölted! Hadd hal jam! – Úgy reszkettem, hogy alig tudtam megál ni a lábamon.
Kazimír nem felelt, nem adta meg nekem ezt az elégtételt.
Vakon rohantam el abba az irányba, ahonnan jöttem, de az éles sziklák felsebeztek, elbotlottam a köveken és bemélyedéseken, térdre rogytam. Ahogy küszködve próbáltam talpra ál ni, Alekszander karja újra összezárult körülöttem. Megdermedtem, ahogy arra emlékeztem, hogy ha közvetve is, de ő tehet minden gyötrelmemről.
Te megál íthattad volna – zokogtam.

Megölte az egyetlen embert, aki valaha szeretett.
Nem az apád az egyetlen ember, aki valaha szeretett – val otta be Aleksz. – És nem okolhatod Kazimírt a haláláért. – Elfordult, hogy arca belevesszen az árnyakba. – Én voltam az, aki megöltem. MINKA Egy ideig az emberek úgy tünedeztek el a gettóból, mint ujjlenyomatok az ablaküvegről – egy pillanatig elmosódottan megjelentek, aztán mintha soha nem is léteztek volna. A halál járt mellettem, amikor az utcákon caplattam; a fülembe suttogott, amikor az arcomat mostam; magához ölelt, amikor dideregve feküdtem az ágyban. Már nem Herr Fassbinder volt a főnököm; az iroda helyett egy üzembe osztottak be, ahol bőrcsizmákat készítettünk. A kezem akkor is remegett, ha épp nem varrtam, annyira nehezen lehetett áterőszakolni a tűt a kemény anyagon.
Eközben bármelyik pillanatban deportálhattak bennünket. Némelyik nő a gyárban a jegygyűrűje gyémántját töméskénti beépíttette a fogába, mások pénzekkel teli kis erszényt dugtak fel a testükbe, így jártak dolgozni, várva az újabb rajtaütést. És még így is tovább éltünk. Dolgoztunk és ettünk, tartottuk a születésnapokat és pletykálkodtunk, írtunk és olvastunk, imádkoztunk és minden reggel felkeltünk, hogy elölről kezdjük az egészet.
Eközben szinte már vártuk, mikor veszítjük el a számunkra fontos embereket. 1944 júliusának egy napján, amikor elmentem Darijáért, hogy együtt álljunk sorba a fejadagunkért, csak a hűlt helyét találtam, de gyászolni is alig maradt időm – három nappal később apámmal én is rákerültem a deportálandók listájára.
Szörnyű meleg lett; el sem tudtuk hinni, hogy néhány hónappal korábban még egyszerűen nem tudtunk felmelegedni, bármit csináltunk. A *Fabrik* zárt ablakai mögött lüktetett a forróság, az összesűrűsödött levegő szivacsként ülte meg a torkunkat. Amikor tizenkét óta múltán először jöhettem ki, hálásan szívtam magamba a friss levegőt, és egyáltalán nem siettem haza, hogy

apámmal egész este azon tépelődjünk, mi fog történni másnap reggel, amikor meg kell majd jelennünk a téren.
Azon kaptam magam, hogy a gettó szűkös utcáit és tekergőző sikátorait rovom. Tudtam, hogy Aron valahol erre lakik, de őt sem láttam már hetek óta. Lehetséges volt, hogy mint Dariját, őt is elvitték.
Megállítottam egy férfit az utcán, és megkérdeztem, ismeri-e Aront, de ő csak a fejét rázta, és ment tovább. Elmondhatatlan dolgot tettem: sosem beszéltünk azokról, akiket elragadtak tőlünk – mint azokban a kultúrákban, ahol félnek néven nevezni egy halottat, nehogy örökre kísértsen.
Aron – szólítottam meg egy idős asszonyt. – Aron Sendyk. Nem látta?
Felnézett, én pedig döbbenten láttam, hogy alig idősebb nálam, a haja mégis hófehér és foltokban hullik; bőre úgy lóg csontjain, mint nehéz szövet az akasztón.
Itt él – mutatott az egyik ajtóra. Aron rettegve nyitotta ki – hogy is ne rettegett volna? Ha kopogtatás hallatszott, általában katona járt a nyomában.
Ahogy meglátott, ellágyultak a vonásai.

Minka. – A kezemért nyúlt, behúzott az utcáról. Mintha kemencébe kerültem volna.

Van itt valaki?

Megrázta a fejét. Trikót és nadrágot viselt, utóbbit összetűzve, nehogy lecsússzon csontos csípőjén. Válla síkosan fénylett az izzadságtól, mint egy zászlórúd rézgombja.
Lábujjhegyre álltam, és megcsókoltam.
Cigaretta állott ízét éreztem a száján, és nyirkosságot a tarkóján.
Egész testemmel hozzá simultam, és úgy csókoltam, mintha évek óta csak erről a pillanatról álmodnék.
Alighanem így is volt, legfeljebb nem Aronnal akartam megélni.
Idővel Aron is rájöhetett, hogy nem képzelődik, mert átkarolta a derekam, és visszacsókolt, először csak óvatosan, aztán egyre vadabbul, mint amikor az éhező hirtelen egy lakomán találja magát.
Elléptem, és egyenesen a szemébe néztem, ahogyan kigomboltam és szétnyitottam a blúzomat.
Nem nyújtottam izgató látványt. A bordáim jobban kiálltak, mint a melleim; szemeim alá mintha odatetováltak volna a karikákat. Seszínű hajam összevissza állt, de legalább még hosszú maradt.
Beletelt egy pillanatba, amíg értelmeztem Aron tekintetét. A szánakozást.
Mit csinálsz, Minka? – suttogta. Végtelen zavaromban esetlenül összehúztam magamon a blúzt.
Már ahhoz is túl rusnya lettem, hogy felkeltsem egy olyan fiú érdeklődését, aki valaha bolondult értem.
Ha nem jössz rá magadtól, kár is erőltetni – feleltem. – Bocsáss meg, hogy zavartalak...
Hátat fordítottam, és az ajtóhoz siettem, miközben begombolkoztam, de Aron a karomra tette a kezét.
Ne menj el – szólt csendesen. – Kérlek.
Ahogy újra megcsókolt, arra gondoltam, ha lenne időm – talán egy másik életben –, mégiscsak bele tudnék szeretni.
A szőnyegre fektetett, amin aludt, az egyszobás lakás közepén. Nem kellett megkérdeznie, miért most, miért vele. Nem akartam volna válaszolni a kérdésre, és ő sem akarta volna hallani a választ.
Csak leült mellém, és megfogta a kezem.

– Biztosan ezt akarod? – kérdezte. Amikor bólintottam, lehámozta testemről a ruháimat, majd kivárta, amíg az izzadság rászárad a bőrömre. Azután lehúzta a trikóját, és kibújt a nadrágjából, hogy rám feküdjön.
Fájt, ahogyan a combjaim között ténykedett, ahogyan belém hatolt. Nem is értettem, mi ebben olyan nagy fakszni; miért írnak a költők éppen erről a pillanatról; miért várt Penelopé

Odüsszeuszra és lovagoltak a harcosok a csatába, kardjuk markolatán távoli kedvesük keszkenőjével.
Végül aztán megértettem. Szívem, miután molylepkeként verdesett mellkasomban, lassan felvette az ő ritmusát. Éreztem, ahogyan az ereiben pezsgő vér együtt áramlik az enyémmel, harmóniában testünk közös énekével. Vele mássá változtam, csúf kiskacsából dicső hattyúvá. Ha csak egy percre is, valaki álmának tárgya lettem. Cél, amiért életben akar maradni. Miután felöltöztem, Aron ragaszkodott hozzá, hogy hazakísérjen, mintha az igazi lovagom lenne. A házunk előtt megálltunk. Tudtam, apám otthon van, becsomagol az egyetlen bőröndbe, amit engedélyeztek számunkra. Nyilván már alig várja, hogy hazaérjek. Aron közelebb hajolt, és ott a nyílt utcán, a szomszédok előtt megcsókolt. Olyan önfeledtnek tűnt, hogy tartoztam neki legalább egy morzsányi igazsággal.
Csak tudni akartam, milyen – suttogtam. *Mert talán ez a legutolsó alkalom.*
És?

Felnéztem rá.

Nagyon szépen köszönöm. Aron elnevette magát.
Ez olyan szertartásos. – Meghajolt, eltúlozva a modoros gesztust. – Akkor, Lewin kisasszony, holnap felhívhatom?
Ha kicsit is szerettem, többel tartoztam neki, mint egy morzsányi igazsággal. Tartoztam neki egy megnyugtató hazugsággal is.
Pukedliztem, és kipréseltem magamból egy mosolyt, mintha lenne holnap, amikor tovább udvarolhat.
– Örömmel várom, kedves uram – feleltem.
Akkor beszéltünk utoljára.

Ha valakinek az egész életét be kell csomagolnia egy bőröndbe – nemcsak a praktikus dolgokat, mondjuk, a ruhákat, de az emlékeket is azokról, akiket elveszített, és a lányról, aki egykor volt –, mit vigyen magával? Az anyja utolsó fényképét? A legjobb barátnője utolsó születésnapi ajándékát, egy hímzett könyvjelzőt? A félbetépett jegyet egy utazó cirkusz két évvel korábbi előadásáról, amikor lélegzetét visszafojtva látta a levegőben repkedő felékszerezett lányokat és a bátor férfiakat, akik az oroszlán szájába dugták a fejüket?
Azért kell mindez, hogy valamennyire otthonossá tegyük a helyet, ahová kerülünk, vagy mert sosem felejthetjük el, honnan jöttünk? A végén becsomagoltam mindezeket, meg az *Egy perdita naplóját*, Majer babacipőjét és Basia menyasszonyi fátylát. S persze, az írásaimat. Négy teli jegyzetfüzetet. Hármat a bőröndbe tuszkoltam, egyet a hátitáskámba. A csizmámba behajtogattam a keresztény papírt, az aranypénzek mellé. Apám némán nyitotta ki utoljára az ajtót, ami kölcsönlakásunkba nyílt.
Tombolt a nyár, mégis vastag kabátot húztunk. Ebből is látható, hogy még ekkor is, dacára minden szóbeszédnek, tovább reménykedtünk. Ennyire ostobák voltunk. Tovább képzelegtünk a jövőről.

Nem raktak minket teherautókra. Talán túl sokan voltunk – úgy tűnt, sok százan. Ahogy meneteltünk, a katonák mellettünk lovagoltak, fegyverük csöve megcsillant a napfényben. Apám lassan mozgott. Miután anyámat elvitték, már sosem nyerte vissza régi formáját, de Majer és Basia elvesztése is nagyon megviselte. Nem tudott úgy követni egy beszélgetést, hogy a tekintete idővel el ne kalandozott volna; izmai elsatnyultak; öles léptek helyett csoszogva ment egyik helyről a másikra. Mintha minden színt kimosott volna belőle valami krónikus betegség – bár még ki lehetett venni egykori kontúrjait, mégis olyan anyagtalanná vált, mint egy kísértet.

A katonák egyenletes ütemet követeltek, és aggódtam, hogy apám nem tudja majd tartani. Én is

legyengültem és kiszáradtam, az út mintha hullámzott volna a szemeim előtt, de még így is erősebb voltam nála.
– Nincs messze az állomás – biztattam. – Menni fog, papa. – Átnyúltam, és szabad kezemmel megfogtam bőröndje fülét, hogy ne neki kelljen cipelnie a súlyt.
Amikor az előttem haladó lány megbotlott és elesett, megtorpantam.
Megállt apám is. A hullám végigsöpört a sorokon, mint amikor az ár megtörik a gáton.

– *Was ist los?* – kérdezte a hozzánk legközelebb eső katona. Belerúgott a lányba, aki az oldalán feküdt. Aztán lehajolt, és felvett egy botot az út széléről. Megbökdöste a lányt, és rákiáltott, hogy álljon fel.
Amikor nem engedelmeskedett neki, fogta a botot, és felcsavarta rá a haját.
Megrántotta, majd még egyszer, erősebben. Ordított vele, hogy álljon fel, és amikor a lány nem csinált semmit, addig rángatta a botot, amíg a lány sikoltozni nem kezdett, ahogyan a hajával együtt a fejbőrét is tépdeste.
Egy másik katona közelebb lépett, célzásra emelte a pisztolyát, és fejbe lőtte a lányt.
Egyszeriben néma csend lett.

Sírni kezdtem. Levegőt is alig kaptam. Megsirattam a lányt, akinek a nevét sem tudtam, és akinek az agyveleje a csizmámra fröccsent.
Több tucatnyi embert láttam már meghalni, mostanra az ilyesmin már senki sem ütközött meg. Akiket mellkason lőttek, azok tisztán mentek el, csak felbuktak, és kész. Akiket főbe lőttek, már nagyobb rendetlenséget hagytak maguk után – szürke zselés anyagot és habos rózsaszín szöveteket, mint amilyen most a csizmámra is fröccsent, és beette magát a ráncok közé, miközben azon tűnődtem, elméjének mely része lehet.
Egy tanult nyelv?

Mozgáskoordináció? Emlék az első csókjáról, a kedvenc háziállatáról, vagy arról a napról, amikor a gettóba költözött?
Apám karja olyan erővel zárt körül, amiről nem hittem volna, hogy még a birtokában van.
– Minusia – suttogta –, nézz rám. – Kivárta, amíg felé fordultam, és lázas légzésem lassulni kezdett. – Ha meghalsz, a szívedbe kapod a golyót, nem a fejedbe. Megígérem.
Rájöttem, hogy hátborzongató változatát játsszuk a régi közös mókának, csak most az ő halála helyett az enyémet tervezgetjük. Apám nem is szólt többet, míg fel nem szálltunk a vonatra.

A csomagjainkat máshová vitték, minket pedig bevagoníroztak, mint a vágóállatokat. Apám leült, és átkarolt, ahogyan kiskoromban tette.
– Neked és nekem – mondta halkan – lesz majd egy másik pékségünk ott, ahová megyünk. Az emberek mérföldekről eljárnak majd, hogy a mi kenyerünket egyék. És mindennap megsütöm neked a kedvencedet, fahéjjal és csokoládéval, ahogy szereted. Ó, milyen mennyei illata lesz, ahogyan kikerül a kemencéből...
Ráeszméltem, hogy az egész vagon elcsendesedik, mindenki apám képzelgéseit hallgatja.
– Elvehetik tőlem az otthonom – folytatta. – A pénzem, a feleségem, a gyerekem. Elvehetik a megélhetésem, az ételem, az... – itt elcsuklott a hangja – ...az unokám, de nem vehetik el az álmaimat.
Szavai nyomán mindenfelől helyeslő morgás hallatszott.

– Én arról álmodom – szólt egy férfi a vagon túlsó felén –, hogy ugyanazt csinálom velük, amit ők velünk.
A vagon faoldalát éles csattanás rázta meg, amitől mindnyájan összerezzentünk.
Mi és ők.

Pedig hát nem minden zsidó áldozat – elég megnézni Chaim Rumkowskit, aki a felesége oldalán, biztonságban ücsörög meghitt otthonában, és egyre csak gyártja a listákat, miközben már a családom vére is az ő kezéhez tapad. Ahogy nem is minden német gyilkos – elég megnézni Herr Fassbindert, aki oly sok gyermek életét mentette meg akkor éjjel, amikor elragadták a többieket.
Újabb éles csattanás hallatszott, ezúttal nem messze a fejemtől, ahogyan a csorba fán pihentettem.
– Meneküljetek! – súgta egy hang kívülről, a keskeny hasadékokon át. – Mentsétek az életeteket. A vonatotok Auschwitzba megy.
Kitört a káosz. A rámpán, ahol kiszállítottak, embertömeg hömpölygött.

Elzsibbadtunk, megmerevedtünk, fuldokoltunk a hőségben, zihálva kapdostunk levegő után. Mindenki üvöltött, próbált a családjával maradni, és próbálta túlkiabálni a katonákat, akik minden méteren ránk szegezték a fegyverüket, és azt ordították, hogy a férfiak az egyik oldalra, a nők a másikra. Hosszú sorban álltak azok, akik előttünk érkeztek.
Téglaépületet láttam kéményekkel.
Csíkos ruhát viselő férfiak próbáltak különválogatni minket. Mint a kiszáradt pitypangok, olyanok voltak: mint az egykor élénk színű és ruganyos növények, amelyek már csak azt várják, mikor fújja el őket az első szél. Azt mondták nekünk lengyelül, hogy hagyjuk minden holminkat a rámpán. Megragadtam egyikük kabátujját.
Az egy gyár? – mutattam az épület és a magas kémények felé.
Igen – húzódott fel ajka megsárgult fogain. – Halálgyár, ahol mindenkit megölnek.
Abban a pillanatban eszembe jutott a fiú, akitől megtudtam, mi történt anyámmal; akit akkor hazugnak vagy őrültnek hittem. Apám balra indult a többi férfival.

– Papa! – sikoltottam, és szaladtam felé.
Ahogyan a fegyvertus a halántékomnak csapódott, csillagokat láttam. Minden kifehéredett, és amíg hunyorogtam, apám továbbhaladt lefelé a rámpán, a többi férfival.
Engem meglepetésemre egy nő vonszolt magával, akivel együtt dolgoztam Herr Fassbinder *Fabrik* jában. Elfordultam, és a nyakamat nyújtogatva még éppen láttam, ahogyan apám megáll a sor elején, az ott posztoló katonatiszt előtt, aki mutatóujját lebiggyesztett ajkához emeli, úgy méri fel az elé terelt férfiakat. *Links*, mormolja.
Rechts.

Láttam, hogy apám balra tart, a hosszabb sorral.
– Hová viszik? – kérdeztem kétségbeesettem.
Senki sem válaszolt.

Addig noszogattak, lökdöstek és rángattak, amíg az egyik tiszt előtt nem találtam magam. Egy fehér kabátos férfi mellett állt, aki minket szortírozott. Magas volt és szőke hajú, kezében pisztolyt szorongatott.
Elfordítottam a tekintetem, apámat kerestem a kavargó embertömegben. Amikor a fehér kabátos megfogta az állam, minden önuralmamra szükségem volt, hogy ne köpjem szembe. Elnézte a máris felduzzadt bevérzést a fejemen.
– *Links* – intett balra.

Határtalan örömet éreztem.
Ugyanoda tartottam, ahová az apám, vagyis nemsokára újra együtt lehetünk.
Danke – mormoltam, csak úgy megszokásból, alig hallhatóan, de a szőke hajú tiszt így is felfigyelt rá.
Sprichts du Deutsch? – kérdezte.

J-ja, fließend – dadogtam. Folyékonyan.
A tiszt a fehér kabátoshoz fordult, és mondott neki valamit. A fehér kabátos vállat vont.

Rechts – jelentette ki, mire pánikba estem.
Apámat balra küldték, nekem meg jobbra kellett mennem, csak mert ostoba módon németül szólaltam meg. Talán megsértettem őket; nyilván tilos visszaszólni nekik, főként az anyanyelvükön. Akárhogy is, a kisebbséghez tartoztam: a többi nőt – azt is, akivel együtt dolgoztam Herr Fassbindernél – balra küldték. Kezdtem volna rázni a fejem, könyörögni, hadd mehessek én is balra, de egy csíkos ruhás lengyel máris továbblökdösött.
Azóta is sokat gondolkodtam ezen. Mi történik, ha balra megyek, amerre minden idegszálammal vágyakoztam? Csak hát senki sem szereti, ha egy történetnek nincs boldog vége, és tudtam, hogy azt kell tennem, amit mondanak, ha valaha viszont akarom látni az apámat.
Ahogy elhaladtam a tiszt előtt, aki elkülönített, észrevettem, hogy a jobb keze, amelyikben a pisztolyt fogja, folyamatosan reszket, mintha idegzsábája lenne. Féltem, hogy ha nem is szándékosan, de véletlenül még lelő. Elsiettem előtte, és megálltam a kiválasztott nők kis csoportjával, amíg egy katona be nem terelt minket egy I alakú téglaépületbe. Láttam, ahogyan a többiek az út másik felén tovább araszolnak a kéményekben végződő hatalmas gyár felé. Belegondoltam, apám köztük van-e, s ha igen, látja-e, ahogy itt állok.
Miután az épületbe tereltek, le kellett vetkőznünk. Semmi sem maradhatott rajtunk – sem ruha, sem cipő, sem harisnya, sem alsónemű, de még hajtű sem.
Szégyenkezve forgattam a fejem, amiért idegenek előtt kell vetkőznöm, és a zavarom csak fokozódott, amikor láttam, hogy a ránk vigyázó katonáknak nem áll szándékukban magunkra hagyni minket. Nem mintha megbámultak volna; teljesen közömbösnek tűntek. Lassan haladtam, mintha nem is szövetet, hanem a bőröm rétegeit hámoznám le magamról. Egyik kezemmel próbáltam takargatni magam. A másikkal a csizmámat szorongattam, ahogyan apám mondta.
Az egyik őr hozzám lépett. A tekintete fagyosan siklott végig rajtam, hogy a csizmámon állapodjon meg.
Szép – dicsérte meg, mire még szorosabban öleltem magamhoz. A katona kinyújtotta a kezét, és kiragadta a szorításomból, hogy a csizma helyett odalökjön egy faklumpát.

Túl szép neked – tette még hozzá.
A csizmával az utolsó esélyem is elúszott, hogy megvesztegessem az őröket vagy bármit megtudjak az apámról. A csizmával odaveszett a keresztény papír is, amit még Josek szerzett nekem.
Egy asztalhoz tereltek, ahol a csíkos ruhát viselő zsidó nők villamos borotvával vártak. Ahogy közelebb értünk, láttam, hogy mindenki fejét leborotválják. Néhányan megúszták rövid hajjal; mások nem voltak ilyen szerencsések.
Sosem voltam sem hiú, sem szép – elbújhattam Darija, de még Basia mellett is. Amíg a gettóba nem költöztünk, egész testemet hájréteg borította, járás közben összeértek a combjaim.
Az éhezéstől talán soványabb lettem, de szebb semmiképp.

A hajam maradt az egyetlen menedékem.
Talán mosatlanul összetapadt, de a barna minden árnyalatában játszott, a diótól a mahagónin át a tíkfáig. Természetesen hullámzott és bodorodott; még ha be is fontam, öklömnyi vastag kötélként tekergőzött a tarkómon.

Kérem... ne vágja le a hajam.

Esetleg lenne valamid, amivel meggyőzhetsz? – A nő közelebb hajolt. – Olyan lánynak tűnsz, aki

talán átcsempészett valamit.
A csizmámra gondoltam, annak a német katonának a kezében. Azután erre a nőre, aki talán maga is egy ilyen sorral érkezett ide. Ha a németek állatokká akartak silányítani bennünket, minden téren fényes sikert értek el.
– Ha így is lenne – sziszegtem vissza –, te lennél az utolsó, akinek odaadnám.
Végigmért, felemelte a borotvát, és tövig lenyírta a hajam.

Abban a pillanatban döbbentem rá, hogy már nem vagyok Minka. Más teremtmény lettem, valami alantasabb lény. Borzongva, zokogva követtem a parancsokat és rohantam be vakon a zuhanyzóba. Másra sem tudtam gondolni, csak anyámra, meg az aljas hazugságra, amivel a „fürdőbe" terelték; azokra a mérges gázzal teli furgonokra, amiket az erdő mélyén ürítettek ki. Felnéztem a zuhanyfejekre, és azon tűnődtem, vizet vagy mérget okádnak-e ki magukból; hogy talán én vagyok az egyetlen, aki tudja, mi vár rá, és akinek a szíve azzal fenyeget, hogy menten kirobban a mellkasából.
Azután: az a sziszegő hang. Lehunytam a szemem, és próbáltam magam elé képzelni mindazokat, akiket röpke életem során szerettem. A szüleimet, Basiát, Dariját. Rubint és Majert, Joseket, Herr Bauert. Még Aront is. Az ő nevükkel a nyelvemen akartam meghalni.
Víz csiklandozta a bőröm. Hidegen és szórványosan. A zuhanyfejek leálltak, mielőtt teljesen körbefordulhattam volna. *Nem gáz, nem gáz*, hajtogattam, mint egy litániát. Talán a fiú mégis tévedett. Talán itt egészen más lesz, mint ami Chełmnóban. Talán ez valóban az, aminek a katonák mondják: munkatábor.
Újra és újra felsírt bennem az elfojtott reménység.

– *'Raus!* – üvöltött egy őr.

Csöpögve csoszogtam ki a zuhanyzóból, hogy megkapjam a holmimat. Munkaruhát, fejfedőt és kabátot, kék-szürke csíkokkal. Se zoknit, se alsót.
Kapkodva öltözködtem; el akartam fedni pőreségem szégyenét. Mire végeztem, meg sem lehetett különböztetni a többiektől. Még a kabátomat gomboltam, amikor egy őr megragadott, és odavonszolt egy asztalhoz. Ott egy férfi alkoholt dörzsölt bal karomba, egy másik pedig írni kezdett rám. Eleinte nem értettem, mit csinál – égetett és orromban éreztem a megpörkölődött hús bűzét. Lenéztem: A14660.
Megbillogoztak, mint egy tehenet. Végül a nevemet is elvették.
Belöktek minket egy barakkba, ahol, miután a szemem hozzászokott a sötéthez, három szint magas priccseket láttam, amelyekre szalmát szórtak, mintha csak istálló lenne.
Ablakok nem voltak. Az egész épület bűzlött az ide bezárt több száz nőtől. A marhavagonra gondoltam, ahol napokon át fulladoztunk anélkül, hogy láttuk volna a napot, kinyújtózhattunk vagy akár kimehettünk volna elvégezni a dolgunkat.
Nem akartam újra végigélni azt a poklot, csak hogy meghaljak. *Akkor már inkább most*, gondoltam.
Mielőtt még tudatosult volna bennem, mit művelek, elfordultam a barakk ajtajától, és minden maradék erőmmel rohanni kezdtem, faklumpáimban szinte repültem a villamos kerítés felé.
Tudtam: ha elég közel kerülök, szabad leszek. Aron, Darija és apám (könyörgöm, Istenem) úgy emlékezhet rám, mint Minkára – nem mint egy kopaszra nyírt vágóállatra, nem mint egy számra.
Kitártam a karom, mintha rég nem látott szeretőm felé szaladnék.
Sikoltó női hangot hallottam.

Dühödt kiáltásokat egy őrtől, aki egy pillanattal később nekem ütközött, legyűrt a földre, és teljes súlyával rám nehezedett. Ruhám gallérjánál fogva vonszolt vissza, és lökött be a barakkba, hogy arccal előre elterüljek a betonpadlón.

Az ajtó döngve becsapódott. Feltérdeltem, hogy meglássak magam előtt egy felém nyújtott kezet.
– Mit képzeltél? – kérdezte egy lány. – Meg is ölhettek volna, Minka!

Hunyorogva néztem fel. Az egyik pillanatban még nem láttam túl a félhomályon, a borotvált koponyán és a sebes arcon. A másikban ráismertem Darijára.
Azzal újra ember lettem.

* * * Darija két nappal előttem érkezett, már tudta a szabályokat. Az *Aufseherin* felügyelte a női blokkot. Ő jelentett a *Schutzhaftlagerführer* nek, a női tábor férfi parancsnokának. Az első napján Darija látta, hogyan vertek agyon egy nőt, aki névsorolvasásnál megtántorodott és kilógott az egyenes sorból.

Az egyes helyiségekben és teljes barakkokban a *Stubenältesté* k és a *Blockältesté* k uralkodtak, hozzánk hasonlóan zsidók, akik néha a németeken is túltettek. Nálunk *Blockältesté* nek egy Borbála nevű magyar nőt neveztek ki, aki leginkább óriás-tintahalra emlékeztetett. Külön helyiségben lakott, álla eggyé vált bőrlebernyeges tokájával, és a szeme úgy fénylett, akár az izzó szén. Mély hangon beszélt, mint egy férfi, és hajnali négykor úgy is vert fel bennünket.

Darijától tudtam, hogy a klumpámban kell aludnom, nehogy valaki ellopja, és hogy ugyanezen okból lefekvéskor az ingem mögé kell rejtenem a tálamat. Ő mutatta meg a *Bettenbau* t, a katonás ágyat, amit szalmazsákunkból és vékony takarónkból kellett kialakítanunk. Mindezt természetesen nem lehetett makulátlanul elkészíteni, ami csak ürügyet szolgáltatott Borbálának arra, hogy példát statuáljon. Darija mondta el, hogy futva kell vécére menni, mert alig néhány van több százunkra, és csak pár perc időnk van a névsorolvasás előtt. Aki elkésik, azt természetesen összeverik.

Darija megérintette a fejét, miközben erről beszélt; a halántékán még mindig sötétlila bevérzés éktelenkedett. Ő a saját kárán tanulta meg mindezt.
Az *Appel* néha órákon át tartott, és nekünk vigyázzban kellett állnunk, amíg Borbála a számunkon szólított minket. Ha valaki hiányzott, minden abbamaradt, amíg valamelyik barakkból elő nem került – általában betegen vagy holtan –, aztán berángatták a helyére és az egész számlálás kezdődött elölről.

„Sportolnunk” is kellett: órákon át helyben futni, majd a földre guggolni, és Borbála parancsszavára békaügetésbe kezdeni. Csak ezután kaptuk meg a fejadagot: a kávénak csúfolt sötét vizet, egy szelet barna kenyérrel.
– Tedd el a felét – tanított Darija az első napon. Azt hittem, tréfál, de nem. Aznapra nem kaptunk több szilárd táplálékot. Ebédre híg levest adtak, benne rothadt zöldségekkel; vacsorára esetleg kevés romlott hússal. És Darija biztosított: érdemes teli gyomorral lefeküdni.
Néha gyakorlatoznunk kellett, még ha nem is kaptunk annyi ételt, hogy megőrizzük az erőnket. Néha német énekeket és kifejezéseket, jobbára alapvető parancsokat tanultunk.
Mindezt annak a hosszú, alacsony épületnek az árnyékában, amit a vonatról leszállva először pillantottam meg, és ahol a kémények éjjel-nappal megállás nélkül füstöltek. Akik régebb óta itt éltek, elárulták, hogy ezek a krematóriumok. A zsidók építették őket. És nem szabadulunk ebből a patkánylyukból, csakis az egyik kéményen át.
Öt nappal érkezésem után, amikor végeztünk a reggeli *Appel* el, Borbála ránk parancsolt, hogy vetkőzzünk le. Egy sorban álltunk fel az udvaron, míg a rámpáról ismert fehér kabátos férfi elvonult előttünk. Vele tartott az az SS-tiszt is, akinek reszketett a keze – és akiről immár tudtam, hogy a *Schutzhaftlagerführer.* Belegondoltam, emlékszik-e rám, kipróbálja-e a némettudásom, de ő egy pillantást se vetett rám. Hogyan is ismerhetett volna fel? Már csak egy voltam a kopaszra borotvált csont és bőr rabok közül. Annyit magamtól is tudtam, hogy semmivel sem hívhatom

fel magamra a figyelmet, különösen nem egy SS-tiszt jelenlétében. Ha rossz színben tüntetem fel Borbálát, később keservesen megfizettek érte.
A fehér kabátos nyolc lányt választott ki, akiket azonnal kiköltöztettek a barakkból, és átvittek a 10-es orvosi tömbbe. Mindenki mást is elkülönítettek, akin bevérzést, vágást, égést vagy kelést láttak. A fehér ruhás tekintete átsiklott Dariján, és megállapodott rajtam. Éreztem pillantásának súlyát, ahogyan a homlokomat, majd az államat és a mellkasomat vette célba. A hőség dacára összekoccantak a fogaim.
Végül elfordította a fejét, és hallottam, ahogyan Darija az orrán át zajosan kifújja a levegőt.
Egy óra után a megmaradtakra ráparancsoltak, hogy öltözzenek fel, és vegyék elő a táljukat. Miután megkapjuk a reggelit, nem maradunk tovább karanténban, tudtuk meg Borbálától. Egy Ilonka nevű lány önként ajánlkozott, hogy viszi az óriási kondért, mert ez pluszadag kenyérrel járt.
– Nézd csak – súgtam oda Darijának, ahogy sorban álltunk a tálunkkal. – Nagyobb, mint ő maga.
Ilonka valóban aprócska teremtés volt, de olyan büszkén hozta az óriási edényt, mintha az ócska lötty mennyei manna lenne. Úgy tette le, hogy egy csepp sem ment félre.
Borbála már nem vigyázott ennyire. Amikor én kerültem elé, szinte a kávé felét ellocsolta a földre. Csak egy pillanatra szegtem le a tekintetem, de a *Blockältesté* nek ennyi is elég volt ahhoz, hogy lássa a csalódottságom.
– Annyira sajnálom – tudatta gúnyos hangon, hogy a legkevésbé sem sajnálja, azzal felém nyújtotta a szelet kenyeret. Csak épp nem adta nekem, hanem azt is ledobta a földre, bele a kávétócsába.
Térdre rogytam, hogy felvegyem, mert még mocskosan is többet ért, mint teljesen elveszíteni, ám mielőtt megkaparinthattam volna, egy bakancs rátaposott a kenyérre, és belepasszírozta a sárba, azután elég ideig nem moccant, hogy tudjam, mindezt szándékosan teszi.
Hunyorogva néztem fel a napba, és megláttam egy német tiszt sziluettjét.
Lehajtott fejjel vártam, hogy továbbhaladjon.

Amikor megtette, kikaptam a kenyeret a sárból, és próbáltam a ruhámhoz szorítani, hogy legalább a mocsok javától megszabaduljak. Már nem láttam a tiszt arcát, de így is tudtam, ki az. Ahogy továbbindult, a jobb keze megállás nélkül reszketett.
Darija és én öt másik nővel osztoztunk egy priccsen. A barakk nem sokban különbözött a karanténtól, csak hirtelen többen lettünk; vagy négyszázan zsúfolódtunk össze egy tömbben. A bűzt meg sem próbálom leírni: mosdatlan testek és veríték, rothadó fekélyek és szuvas fogak, és a levegőben köröttünk mindig az égett hús édes, szenes, émelyítő füstje.
Újdonságot legfeljebb némelyik nő állapota jelentett – aki már hónapok óta itt élt, csontvázzá aszott, bőre megfeszült arccsontján, bordáin és csípőjén, szeme sötét üregébe süppedt. Éjjel annyira összepréselődtünk, hogy úgy érzékeltem a hátamban a mögöttem fekvő éles csípőcsontját, mint két kis tőrt. Ha valaki megfordult, az egész sornak követnie kellett.
Azzal töltöttem a hetet, hogy próbáltam hírt kapni apámról. A tábor egy másik részében van, dolgozik, mint én? Ő is azon mereng, hogy élek-e még? Végül az egyik nő, Agnat, akivel a priccsünkön osztoztunk, kéretlenül közölte velem, hogy apám nincs többé, még a legelső napon elgázosították.
– Mit gondolsz, miről szól ez a tábor? Csak a halálról.

Agnat egy hónapja érkezett, és azóta nem tartotta a száját.
Visszaszólt a *Blockältesté* nek – akit mi csak Bestiának hívtunk –, amiért gumibottal összeverték; leköpte az egyik őrt, amiért megkorbácsolták.
Viszont az is ő volt, aki megküzdött az egyik rabbal, aki az éjszaka közepén el akarta lopni a kabátomat, amíg én lázálmok közt vergődtem. Ezért nem lehettem neki elég hálás.
Két nappal korábban inspekciót tartottak a barakkban.

Felsorakoztattak minket, míg a *Blockälteste* egy őrrel félreszórta a gondosan összehajtott takarókat és elhúzkodta a priccseket, hogy lássa, mit dugdosunk mögé. Tudtam, hogy vannak, akik elrejtenek ezt-azt – többeket láttam pakli kártyákkal, pénzzel, cigarettával. Az sem kerülte el a figyelmem, hogy egy lány, aki túl rosszul érezte magát, hogy megegye a déli levest, a szalmazsákja alá dugta az ételt, hogy később fogyassza el, jóllehet ez súlyos vétségnek számított.
Amikor az őr a mi priccsünkhöz ért, és félrerángatta a takarókat, legnagyobb meglepetésemre egy Maria Dąbrowska{21}- könyvet talált.

Ez meg mi?

Arcon ütötte egyik hálótársunkat, egy alig tizenöt éves lányt, akinek azonnal vérezni kezdett az arca, ahol az aranygyűrű feltépte a bőrét.

Az enyém – lépett előre Agnat. Engem nem igazán győzött meg. Egy kis lengyelországi faluból jött, a betűket is alig ismerte, nemhogy elolvasson egy regényt. Mégis büszkén állt meg az őr előtt, mint a könyv tulajdonosa, míg ki nem rángatták és eszméletlenre nem ostorozták.
Anyám tanácsára gondoltam, amit akkor adott, amikor az *Aussiedlung* elkezdődött: *Légy mindig mensch*. Agnat az volt, sőt még sokkal több.
Darijával és Helenával, a tizenöt éves lánnyal összekapartuk, és visszavittük a barakkba. Megosztottuk vele a vacsoránkat, amikor nem tudott felállni, hogy elhozza a sajátját. Egy másik fogoly – előző életében ápolónő – minden tőle telhetőt megtett, hogy kitisztítsa és bekötözze a korbács által ütött sebeket.
Tetvekkel és patkányokkal éltünk egy fedél alatt. Alig kaptunk vizet mosdani. Agnat sebei dühös vörösre színeződtek, és felduzzadtak a váladéktól. Éjjelente sehogy sem tudott kényelmesen feküdni.
Holnap elviszünk a kórházba – ígérte neki Darija.
Ne – tiltakozott Agnat. – Ha elvisztek, sosem jövök vissza. – A kórházból egyenes út vezetett a krematóriumba. Nemhiába hívták váróteremnek.

Ahogyan ott feküdtem a sötétben Agnat mellett, éreztem a testéből sugárzó lázas hőt. Megragadta a kabátom ujját.
Ígérd meg... – könyörgött, de már nem fejezte be a mondatot, vagy ha mégis, addigra én már aludtam.
Másnap reggel, amikor a Bestia felvert minket, Darijával szokás szerint elrohantunk a vécére, azután felsorakoztunk az *Appel* hez. Agnat hiányzott. A Bestia kétszer is a számán szólította, azután ránk mutatott.
Keressétek meg – parancsolta, így Darijával visszamentünk a barakkba. – Talán túl gyenge ahhoz, hogy felkeljen – suttogta Darija, amikor megláttuk Agnat alakját a vékony takaró alatt.

Agnat – ráztam meg a vállát. – Fel kell kelned.
Nem mozdult.

– Darija...

– hebegtem – szerintem... szerintem ő... Nem tudtam kimondani, mert ettől még valóságosabb lett volna. Más érezni a távoli, bűzös füstöt és találgatni, mi folyik azokban az épületekben; megint más tudni, hogy egész éjjel egy halott préselődött a testemhez.
Darija előrehajolt, és lecsukta Agnat szemét. Aztán megragadta máris merev karját.
– Ne ácsorogj ott – szólt rám, mire áthajoltam a priccs felett, és megfogtam Agnat másik karját.

Könnyedén lesegítettük; alig nyomott valamit. A nyakunkba vettük a karjait, mintha iskolás barátnőnkkel fényképezkednénk. Azzal kivonszoltuk merev testét az udvarra, hogy számba vehessék, mert ha csak egyvalaki hiányzott, elölről kezdődött az egész.
Két és fél órán át tartottuk álló helyzetben, míg a legyek ott döngtek a szeme és a szája körül.
Miért büntet így Isten? – mormoltam.
Nem Isten teszi ezt velünk – felelte Darija –, hanem a németek. Amikor véget ért a sorakozó, kocsira raktuk Agnat testét, a tíz másik nő mellé, akik azon az éjszakán meghaltak a tömbünkben.

Belegondoltam, mi történhetett a Dąbrowska-kötettel. Hogy valami német katona tűzbe dobta. Hogy maradt-e hely ebben a világban ilyen szépség számára.
Semmi sem nőtt Auschwitzban. Se fű, se gomba, se gyom, se vadvirág.
Poros és szürke volt a táj, halott senki földje.
Minden reggel erre gondoltam, ahogyan a munkába meneteltünk, a férfiak barakkja és a szüntelenül füstölő krematóriumok mellett.
Darijával szerencsésnek mondhattuk magunkat, mert a Kanadáb[a{22}] osztottak be. Itt szortírozták a szerelvényeken érkezők személyes holmiját. Az értékeket számba vették, és leadták az őröknek, akik elvittek mindent az SS-tiszthez, hogy az továbbítsa Berlinbe. A ruhák máshová kerültek. Akadtak holmik, amik senkinek sem kellettek: szemüvegek, művégtagok, fényképek – ezeket megsemmisítették. A helyet azért hívtuk Kanadának, mert ilyennek képzeltük el a bőség távoli hazáját, s csakugyan: a bőség tárult elénk, amikor láttuk a transzportok után hegyekben álló bőröndöket.
Kanadában még az is előfordulhatott, hogy ha az őr másfelé nézett, el lehetett csenni egy pár kesztyűt, valami alsóneműt, egy sapkát. Nekem még nem volt ennyi merszem, de az éjszakák egyre hidegebbek lettek.
Idővel bármekkora kockázatot megért, ha egy többletréteg melegíthette az embert.
Miközben a büntetés kockázata nagyon is valóságosnak és fenyegetőnek tűnt. Mintha nem lenne elég, hogy az őrök figyelnek, folyton gyorsabb iramot követelnek és a fegyverüket lengetik, a Kanadáért felelős SS-tiszt is egész nap közöttünk járt, nehogy ellopjunk bármit is.
Alacsony fickó volt, nem magasabb nálam. Láttam, ahogyan kivonszolta az egyik rabot, aki egy arany gyertyatartót rejtett el a kabátujjában. Habár látni nem láttuk a verést, annál inkább hallottuk.

A rabot eszméletlenül a barakk előtt hagyták, s amikor a tiszt visszatért, hogy tovább rója a sorokat, az arcán viszolygást láttam. Ettől már-már emberinek tűnt – de ha ember, hogyan csinálhat ilyet?
Darijával kitárgyaltuk a dolgot.

– Inkább az zaklatta fel, hogy be kellett koszolnia a kezét. Különben is, mit érdekel? – vonta meg a vállát. – Elég annyit tudnod, hogy ez is csak egy szörnyeteg.
Csakhogy sokféle szörnyeteg van – tudtam, elvégre évek óta egy *upiór* ról írtam. Az *upiór* ok élőhalottak, de vannak szörnyek, amelyek az élőket szállják meg. Egyik łódźi szomszédunk férje kórházba került, s mire kiengedték, elfelejtette a felesége nevét, meg hogy hol lakott. Belerúgott a család macskájába, és úgy káromkodott, mint egy kocsis; egyáltalán nem hasonlított arra az emberre, akit a felesége korábban ismert. Az asszony azonban annyira szerette, hogy javasasszonyt hívott hozzá. Az közölte, hogy nincs mit tenni: amíg a kórházban volt, a férfit megszállta egy *dybbuk* – egy gonosz halott lelke, aki most az ő testébe bújva teszi meg mindezt az álnokságot, amit korábban nem tudott. A férfit megszállta a szelleme, hogy elorozza tőle az elméjét.
Amikor a Kanada SS-felügyelője elsétált mellettem, magamban Herr Dybbuknak hívtam. Emberi lénynek, aki túl gyenge ahhoz, hogy kiűzze az őt megszálló ördögöt.
– Szegény, buta kislány – csóválta a fejét Darija, amikor a sötétben suttogva ezt megemlítettem

neki. – Nem minden fikció, Minka.
Nem hittem neki. Mindez – ez a tábor, ez a rettenet – pontosan olyasmi, amit senki sem hinne el tényként.
Vegyük csak a szövetségeseket. Ha hírét vennék, hogy itt százával gázosítják el az embereket, nem sietnének a megmentésünkre?

Aznap egy ollót kaptam, hogy felvágjam a ruhák bélését. Nagy halom bundán verekedtem át magam. Néha találtam bennük jegygyűrűket, arany fülbevalókat és érmeket, ezeket mind átadtam az őrnek. Néha eltűnődtem, kinél fog kikötni a csizmám, és mennyi idő telik el, amíg felfedezik a talpába rejtett kincset.
Még a levegő is megváltozott, amikor Herr Dybbuk megérkezett vagy távozott, mintha más lenne az elektromos töltése. Bár nem fordultam felé, hallottam őt közeledni egy másik SS-tiszttel. Beszélgettek, én pedig kihallgattam őket, ahogyan feltéptem egy varrást. *Szóval, akkor a sörözőben? Nyolckor.*
Ne mondd, hogy most se érsz rá. Kezdem azt hinni, hogy kerülöd a saját testvéredet.
Visszakémleltem a vállam felett. Ritkán lehetett hallani, hogy két tiszt ilyen baráti hangnemben cseveg. A legtöbbször ugyanúgy üvöltöttek egymással, ahogy velünk, de ez a kettő hallhatóan rokonságban állt.
– Ott leszek – fogadkozott Herr Dybbuk nevetve.
Az SS-tiszttel társalgott, aki az *Appel* t felügyelte. Akihez a női tábor tartozott.
Akinek szüntelenül remegett a keze.
Akit nem egy gonosz lélek szállt meg. Aki gonosz volt, és kész. Aki elrendelte Agnat megkorbácsolását; aki teljesen kiszámíthatatlanná vált, ha az *Appel* re került a sor – vagy unottnak tűnt és gyorsan túl akart lenni az egészen, vagy begurult, és rajtunk vezette le a mérgét. Épp aznap reggel lőtt agyon egy lányt, aki túlságosan legyengült ahhoz, hogy egyenesen álljon. Aztán a mellette állót is, csak mert rémülten félreugrott.
Ezek lennének testvérek?

Nem mintha nem hasonlítottak volna. Mindkettejüknek ugyanolyan markáns álla és lenszőke haja volt. És ma este, miután megvertek, kiéheztettek és megaláztak bennünket, együtt söröztek.
Megálltam, és belegondoltam a helyzet képtelenségébe, mire az engem figyelő őr rám ripakodott, hogy dolgozzam. Benyúltam hát a bőröndök és csomagok halmába, ami soha nem akart kisebb lenni, hogy előhúzzak egy bőr utazótáskát.
Félrelöktem egy kombinét, néhány melltartót és bugyit, egy csipkés kalapot. Akadt egy gyöngysor is.
Szóltam az őrnek, aki a falnak dőlve cigarettázott, és átadtam neki az ékszert, hogy feljegyezze és leltárba vegye.
Kirángattam a halomból egy másik poggyászt.
Amit azonnal felismertem.

Felteszem, sok embernek lehetett ugyanolyan utazótáskája, mint apámnak, de hánynak lehetett egy hosszú dróttal összefogva a füle, miután letört, amikor évekkel ezelőtt benne játszottam, mintha a váram lenne?
Térdre rogytam, hátat fordítottam az őrnek, és kioldoztam a szíjakat.
Odabent megtaláltam nagyanyám gyertyatartóit, amiket apám gondosan becsomagolt az imasáljába, alatta a zoknikkal és alsónadrágokkal. Meg a pulóverrel, amit anyám kötött. Egyszer elárulta nekem, hogy ki nem állja, mert túl hosszú az ujja, és a gyapjútól viszket a bőre, de ha már ennyit dolgozott vele, hogy is *ne* tenne úgy, mintha mindennél jobban szeretné?
Nem tudtam lélegezni vagy megmozdulni.
Bármit mondott Agnat, bármennyit láttam a füstölgő krematóriumokat és az új transzportokat,

amelyek tagjai hosszú sorokban, vakon araszoltak befelé, egészen odáig nem hittem el apám halálát, amíg ki nem nyitottam a bőröndjét.
Elárvultam. Senkim sem maradt a világon.
Reszkető kézzel fogtam az imasálat, és megcsókoltam, mielőtt a szemétre vetettem. Félretettem a gyertyatartókat, miközben anyámra gondoltam, ahogyan az imádságot mondta a sabbati vacsorán. Aztán felemeltem a pulóvert.
Anyám kezei forgatták a kötőtűket, hurkolták a fonalat. Apám viselte a szíve felett.
Nem hagyhattam, hogy valaki más viselje; valaki, aki nem tudja, hogy minden centijének megvan a maga története. A fonal akár családunk életfonala lehetne – minden kötés, minden hurok része közös történetünknek. Anyám ezt az ujjat kötötte, amikor Basia elesett, és úgy beverte a fejét a zongoraszékbe, hogy a kórházban kellett összeölteni. A nyakkivágással annyira meggyűlt a baja, hogy segítséget kért a házvezetőnőktől, aki sokkal többet tudott a kötésről. A derekát hozzámérte apámhoz, miközben fennhangon tréfálkozott, hogy annak idején nem egy ilyen gorillához ment feleségül.
Mindez már része a történelemnek, a *mi* történelmünknek. A gyapjúba temettem az arcom, és zokogni kezdtem, csak ringtam előre- hátra, még ha tudtam is, hogy ezzel magamra vonom az őrök figyelmét.
Apám időben rám bízta, hogy intézkedjem a halála felől, de végül így sem tehettem semmit.
Ahogy megtöröltem a szemem, elkezdtem húzni a pulóver szegélyét, amíg a fonal ki nem bomlott. Úgy csévéltem fel a karomra, mint a gézt, mint egy szorítókötést vérző lelkemre.

A legközelebb álló őr üvöltve és a fegyverét lóbálva felém indult.
Csináld csak! , gondoltam. *Végezz velem is!*
Tovább csévéltem a fonalat, amíg teljesen körülölelt kreppelt, rozsdavörös szálával. Darija nyilván látott a helyéről, de ahhoz túlságosan rettegett, hogy közbeavatkozzon. Én pedig nem tudtam leállni. Szemem előtt bomlott le az egész életem.
A kavarodás más őröket is odavonzott, akik látni akarták, mi történik. Amikor az egyikük közel hajolt, hogy elvegye a gyertyatartókat, az egyik kezemmel megragadtam őket, a másikkal szélesre nyitottam a bélések felvágására használt ollót, hogy a nyakamhoz emeljem a pengéjét. Az ukrán őr felnevetett.
Hirtelen csendes hang hallatszott.

– Mi folyik itt?

A Kanadáért felelős SS-tiszt furakodott át a csődületen. Fölém tornyosult, ahogy felmérte a jelenetet: a nyitott bőröndöt, a lebontott pulóvert, elfehéredő ujjaimat a gyertyatartók nyakán.
A parancsára épp ma reggel ütöttek le gumibottal egy rabot, de olyan erővel, hogy utána vért hányt. Az a nő csak nem volt hajlandó kidobni az imasálat, amit az egyik bőröndben talált. Amit én tettem – elpusztítottam valamit, amit a németek a saját tulajdonuknak tekintettek –, messze súlyosabb vétségnek számított. Lehunytam a szemem, vártam, sőt áhítottam a csapást.
Csak annyit éreztem, hogy a tiszt lefejti ujjaimat a gyertyatartókról. Amikor kinyitottam a szemem, Herr Dybbuk arca alig néhány centire lebegett előttem. Láttam egy idegesen tikkelő arcizmát, szőke borostáját.
– *Wen gehört dieser Koffer?* – Kié ez a bőrönd?
Meinem Vater, mormoltam.

Az SS-tiszt szeme résnyire szűkült. Egy hosszú pillanatig rám meredt, aztán az őrökre ripakodott, hogy ne bámészkodjanak. Ezután fordult csak vissza hozzám.
– Dolgozz – mordult fel, majd egy pillanattal később eltűnt.
Már nem számoltam a napokat. Egybefolytak, mint kréta az esőben: csoszogás a tábor egyik

végéből a másikba; sorban állás egy tálka levesért, ami alig több mint forró víz, benne tarlórépával. Azt hittem, ismerem az éhséget; még csak a közelében se jártam. Némelyik lány ellopta a bőröndökben talált konzerveket, de én még nem bátorodtam fel ennyire. Néha álmodtam apám süteményéről, olyankor a fahéjas cukor tűzijátékként pattogott az ízlelőbimbómon. Lehunytam a szemem, és láttam a sabbati vacsora súlyától roskadozó asztalt; nyelvemen éreztem a csirke zsíros, ropogós bőrét, amit mindig lehúztam, amint átsült a hús, pedig anyám sokszor a kezemre csapott, és rám parancsolt, hogy uralkodjak magamon, amíg feltálalja az ételt. Azután álmaimban, ahogyan megízleltem mindezt, az ételek hamuvá váltak a számban – nem a szén hamujává, hanem azzá a hamuvá, amit éjjel-nappal lapátoltak a krematóriumokban.

Azt is megtanultam, hogyan maradjak életben. *Appel* kor , amikor ötös sorokban álltunk, legokosabb volt középre kerülni, távol az SS- pisztolyoktól és -ostoroktól, de közel a többi rabhoz, akik megtarthatták azt, aki elájult. Ha ételért álltunk sorba, akkor is középtájt helyezkedtem el. Az elsőket előbb szolgálták ki, viszont ők a legfelül úszó vizes részt kapták. Aki meg tudta tartani a helyét középen, nagyobb valószínűséggel kapott táplálóbb ételt.

Az őrök és a kápók mindig éberen ügyeltek, nehogy beszélgethessünk munka, menetelés vagy bármilyen mozgás közben. Csakis a barakkban, éjszaka szólhattunk szabadon, ám ahogy a napok hetekké nyúltak, már azt is túlságosan megerőltetőnek találtam, hogy társalogjak. Különben is, mit mondhattam volna? Ha megszólaltunk, szinte csak az ételről beszéltünk – hogy mi hiányzik a legjobban; hol kapni Lengyelországban a legfinomabb forró csokoládét, a legédesebb marcipánt vagy minyont. Néha, ha megosztottam az ételekkel kapcsolatos emlékeimet, mások is engem hallgattak.
– Azért, mert nemcsak történeteket mesélsz – magyarázta Darija. – Mintha festenél a szavaiddal. Meglehet, de a festéknek van egy kellemetlen tulajdonsága: a rideg valóság egyetlen cseppje képes leoldani, hogy az elfedni kívánt felület éppoly ocsmányan tűnjön újra elő, amilyen mindig is volt. Minden reggel, ahogyan a Kanadába masíroztunk, láttam a krematóriumok előtt sorban álló zsidókat. Még magukon hordták ruháikat, amikor én már azon tűnődtem, mennyi időnek kell eltelnie, amíg felhasogatom annak a gyapjúkabátnak a bélését vagy kifordítom annak a nadrágnak a zsebét. Menet közben mindig a földre szegeztem a tekintetem. Ha felnézek, még megsajnálnak a borotvált fejem és madárijesztő testem miatt. Ha felnézek, látják arcomat, és megértik, hogy hazugság minden, amit hallanak – hogy csak egészségügyi okokból kell lezuhanyozniuk, mielőtt dolgozni kezdenek. Ha felnézek, kísértést érzek arra, hogy világgá kürtöljem az igazságot – ez a bűz nem a gyáraké vagy a konyháké, hanem tulajdon rokonaiké és barátaiké, akiket éppen most hamvasztanak el. S ha egyszer elkezdek sikoltozni, talán sosem hagyom abba.

Némelyik nő imádkozott. Én nem láttam értelmét – ha Isten létezne, ilyesmi sosem történhetne meg.
Mások szerint Auschwitzban olyan rettenetesek voltak a körülmények, hogy Isten szándékosan távol maradt. Ha imádkoztam, csakis azért tettem, hogy gyorsan álomba zuhanjak, és ne érezzem, ahogyan a gyomrom már önmagát emészti fel. Gépiesen végeztem a mozgást: sorban állás az *Appel* en, sorban állás a munkáért, az ételért, a munkáért, menet vissza a barakkba, sorban állás az *Appel* en, négykézláb fel a priccsre.
Nem végeztem kemény munkát, főként azzal összevetve, amit más nőknek kellett csinálniuk. Hidegben, de a szortírozó helyeken dolgoztunk. Bőröndöket és ruhákat emelgettünk, nem köveket. A legnehezebbnek azt éreztem, hogy talán én vagyok az utolsó, aki megérinti ezt a ruhát, amit nemrég egy ember viselt; én látom utoljára fényképen az arcát; én olvasom utoljára a szerelmes leveleket, amiket a feleségének írt. Mindennél jobban fájt, ha kisfiúk és kislányok dolgaival találkoztam – játékokkal, takarókkal, kis csatos bőrcipőkkel. Gyermek egy sem maradhatott életben; őket küldték legelőször zuhanyozni. Amikor a kezembe került a holmijuk, néha elsírtam magam. Rettenetes érzés volt kézbe fogni egy játék mackót, mielőtt a szeméthalomra dobtam,

mert a gazdája már soha többé nem tehette.
Kezdett óriási felelősség nehezedni rám, mintha kötelességem lenne leltárt vezetni mindazokról, akik elmentek.

Rengeteg lehetőségünk nyílt ruhát lopni, én először mégsem egy sálat vagy egy pár meleg zoknit vettem el, hanem mások emlékeit.
Megfogadtam magamban: még ha ezért kapok is az őröktől, rászánom az időt, hogy megmentsem a világból kitörölt áldozatok mementóit. Áhítattal érintettem meg a szemüvegeket; megkötöttem a masnikat a kis babacipőkön; megjegyeztem egy címet a bőrbe kötött kis határidőnaplóból.
A fényképek mindennél jobban megviseltek.
Csupán ezek bizonyították, hogy az a személy, aki valaha ezt az alsót viselte vagy ezt a kézitáskát vitte, valóban élt. Olykor boldogan.
Nekem kellett megsemmisítenem ezt a bizonyítékot. Egy napon nem tettem.
Kivártam, amíg az őr arrébb sétált, azután kinyitottam egy fényképalbumot. Minden egyes képet gondosan elláttak címmel és dátummal. A fotográfiákon mindenki mosolygott. Láttam egy fiatal lányt, alighanem a táska tulajdonosát, ahogyan szeretettel csüngött egy fiatal fiún. Láttam esküvői képüket és külföldi nászútjukon készült fotóikat, melyeken a lány a kamerába grimaszolt. Belegondoltam, milyen régen lehetett ez.

Azután egy sorozat következett egy kisbabáról, szintén gondosan felcímkézve: „Ania 3 naposan." „Ania felül." „Ania első lépései." „Első nap az iskolában." „Az első elvesztett fog!" Aztán a sorozat megszakadt.
Ez a gyermek ugyanazt a nevet viselte, mint történetem főhőse, ami csak még megindítóbbá tette személyét. Hallottam, ahogyan az őr ráripakodik egy lányra a hátam mögött. Kapkodva kipattintottam a képet a kis fotósarkokból, amelyek a helyén tartották. Becsúsztattam a kabátom ujjába.
Páni rémületben vártam az őr visszatérését, abban a biztos tudatban, hogy meglátott, de csak annyit mondott, hogy gyorsítsak a tempón.

Azon az első éjszakán hazavittem magammal Aniát, Herschelt és Gerdát, meg egy Haim nevű kisfiút, akinek elöl hiányzott két foga. Másnap felbátorodtam, és nyolc képet csentem el. Azután máshová osztottak be – kocsira pakoltam a ruhákat, és betoltam őket a raktárakba –, ám amint visszatértem a szortírozáshoz, tovább dugdostam a fényképeket a kabátujjamba, és rejtegettem őket a szalmazsákomban.
Nem tartottam ezt lopásnak – sokkal inkább archiválás volt. Mielőtt elaludtam, elővettem a képeket, a holtak egyre vaskosabb pakliját, és a nevüket sugdostam a sötétbe. Ania, Herschel, Gerda, Haim. Wolf, Mindla, Dworja, Izrael. Szymon, Elka. Rochl és Chaja, az ikrek. Eliasz, aki még mindig jajveszékel a *bris* e után. Szandla az esküvője napján.

Amíg emlékeztem rájuk, nem vesztek el teljesen.
Darija mellettem dolgozott, és fájt a foga. Láttam, hogyan reszket a válla, miközben minden erejével próbál nem jajgatni. Ha jelét adta bármilyen betegségnek, céltáblaként kínálkozott az őrök számára, akik karvalyként csaptak le a legapróbb gyengeségére is.
A szemem sarkából láttam, ahogyan felemelt egy flitteres fedelű kis aláírásgyűjtő füzetet. Kiskorunkban neki is volt egy éppen ilyen. Színházak és néha patinás éttermek előtt ácsorogtunk, vártuk a fényűző fehér bundát és ezüst tűsarkút viselő gyönyörű nőket, az elegáns, jó vágású partnereikkel. Nem tudom, akadt-e közöttük egyetlen igazi híresség, a mi szemünkben mindenesetre annak tűntek. Darija vetett rám egy óvatos pillantást, és felém csúsztatta a könyvecskét, én pedig lefedtem a kabáttal, amelynek a bélését éppen vagdaltam.
A kis könyvecskében találtam eltépett mozijegyeket és épületek skicceit; egy mentás

keménycukor papírját, és egy kis versikét, amit kislányként mi is harsogtunk; egy hajszalagot és egy tülldíszt valami előkelő ruháról; egy nyereményszelvényt. A füzet hátsó borítójára egyetlen szót írtak:
„ÖRÖKKÉ.” A borító belső felére fényképet ragasztottak, két barátnő fotóját. „Gitla és én”, olvastam a feliratát. Nem tudtam, ki lehet ez az „én.” Gondosan megformált kerek betűin kívül semmi sem azonosította a fiatal lányt.
Úgy döntöttem, Darijának fogom hívni.
Barátnőmhöz fordultam, és láttam, ahogyan kabátujjába törölt egy könnycseppet. A magas és ruganyos test, amit olyannyira irigyeltem, mostanra csonttá és bőrré aszott. Ruhája alatt úgy ágaskodtak csigolyái, mint a kerítésoszlopok.
Szemei besüppedtek, ajkai cserepesre száradtak. Addig rágta a körmeit, amíg már véreztek.
Biztosan tudtam, hogy én is ugyanilyennek tűnhetek az ő szemében.

Letéptem a fényképes oldalt, és azzal a begyakorlott mozdulattal rejtettem a kabátom ujjába, amit mostanra tökélyre fejlesztettem. Hirtelen egy kéz nyúlt át a vállam felett, és vette fel az autogramgyűjtő füzetecskét.
Herr Dybbuk olyan közel állt, hogy orromban éreztem fenyőillatú arcvizét. Nem fordultam felé, nem szóltam, nem is vettem tudomást a jelenlétéről. Hallottam, ahogyan a lapokat forgatta.
Csak észre kellett vennie, hogy letépték a borítóját?
Elment, az elégetendő szemétre dobta a könyvecskét, de utána még legalább negyedórán át a tarkómon éreztem figyelő tekintetét. Aznap nem loptam mást a Kanadából.
* * * Éjjel Darija nem tudott aludni a fájdalomtól.
Minka – suttogta, ahogy ott reszketett mellettem –, ha meghalok, rólam még egy képed se lesz.
Nem is kell kép, mert nem fogsz meghalni – feleltem.
Tudtam, hogy a foga elfertőződött. Úgy bűzlött a lehelete, mintha elevenen elrothadna, míg arcának az a fele a kétszeresére dagadt. Ha nem húzzuk ki a fogát, nem ússza meg élve. Szorosan magamhoz öleltem, hogy átadjak neki valamennyit a testem melegéből.

Mondd velem – könyörögtem. – Elvonja a figyelmet.
Darija megrázta a fejét.

Nagyon fáj...

Kérlek, csak próbáld meg. – Már fényképek sem kellettek. – Ania, Herschel, Gerda, Majer, Wolf.
Minden névhez hozzáképzeltem a fotón látott arcot.
Meghallottam Darija cérnavékony hangját.
Mindla?

Igen. Dworja. Izrael.

Szymon – tette hozzá Darija. – Elka.
Rochl és Chaja. Eliasz. Fiszel, Liba és Bajla. Lejbus, Mosza, Brajna. Gitla és Darija.
Akkorra már nem mondta velem a neveket. Elernyedt a teste.
Ellenőriztem, hogy még lélegzik- e, azután magamat is engedtem álomba zuhanni.

Másnap Darija felduzzadt, vörös arccal és lángoló bőrrel ébredt. Felkelni sem tudott, ezért nekem kellett kirángatnom és elvonszolnom a vécére, majd vissza a barakkba, megcsinálni az ágyat.
Amikor megjött a Bestia, önként jelentkeztem leveshordásra, mert azért extra ételadag járt.
Darijának adtam, aki annyira legyengült, hogy még a tálat sem tudta a szájához emelni.
Próbáltam rávenni, hogy legalább a száját nyissa ki, és azt énekelgettem neki, amit Basia

Majernek, amikor nem akart enni.

– Nem is tudsz énekelni – károgta, majd alig láthatóan elhúzta a szája sarkát. Ennyi is elég volt ahhoz, hogy belediktáljak egy kevés folyadékot.
Én tartottam állva az *Appel* alatt, mindvégig azon imádkozva, hogy az SS-tiszt – akit a remegése miatt a Herr Rezgőnyárfa névre kereszteltem – ne vegye észre betegségét. Herr Rezgőnyárfa talán úgy reszketett, mint a falevél, de ez sem gátolta abban, hogy saját kezével mérje ki a legszörnyűbb büntetéseket.

Múlt héten, amikor egy lány a parancsszavára jobb helyett balra fordult, az egész tömböt megfegyelmezte. Két órán át kellett tornáznunk a fagyos, szakadó esőben. Felesleges is mondani, ennyi éhezés nyomán legalább tízen összeestek, s amikor ez történt, Herr Rezgőnyárfa átgázolt a sáron, és fektükben megrugdosta őket. Ma valamiért sietett, így ahelyett, hogy példát statuált vagy ürügyet keresett volna az újabb büntetésre, sietve leszámolt minket, és elbocsátotta a kápókat.
Nekiláthattam feladatomnak.
Nemcsak fedeznem kellett Dariját, és kétszer annyit dolgoznom, de találnom is egy kisebb éles tárgyat, amit ellophattam – és amivel kiüthettünk egy fogat.
Sikerült Darija mellé kerülnöm a szortírozásnál, és úgy időzítettem, hogy ha el kellett vinnie valami értéket a barakk közepén álló lezárt ládához, nekem is menni kelljen.
Ugyanakkor a nap végére sem találtam alkalmas tárgyat. Három műfogsor, egy menyasszonyi ruha és több ajakrúzs fordult meg a kezeim közt, de semmi hegyes és erős.
Aztán mégis. Egy bőrtáskában, annak selyembélése mögé csúszva, töltőtollat találtam.

Belesajdult a szívem, ahogy megfogtam. A tollfogás természetes részét képezte a múltamnak, amit sebészi úton leválasztottam létezésem jelenlegi szintjéről, de most hirtelen visszatért minden emlék: láttam magam összekuporodva apám pékségében, ahogy a könyvemet írtam. Emlékeztem arra, ahogyan a tollam végét rágcsáltam, míg a fejemben ott pergett Ania és Alekszander párbeszéde. A történet úgy áradt a kezemből, mintha a vérem lenne; néha egyenesen úgy tűnt, mintha nem teremtője, csupán csatornája lennék egy kész mesének. Amikor írtam, végtelen és korlátlan szabadságot éreztem. Már alig emlékeztem, milyen érzés.

Eddig nem is tudatosult bennem, mennyire hiányzik az írás. *Az igazi írók nem tudnak* nem *írni*, mondta egyszer Herr Bauer, amikor Goethéről beszélgettünk. *Ebből lehet tudni, Fräulein Lewin, ha valakit írónak szánt a sors.*
Ujjaim bizseregtek, ahogyan ráfonódtak az írószerszámra. Még azt sem tudtam, van-e benne tinta. Hogy próbára tegyem, nekinyomtam hegyét a bal karomra tetovált számoknak. A tinta áradni kezdett, gyönyörű fekete Rorschach-foltjával elfedte, amit velem műveltek.

A kabátomba csúsztattam a tollat.

Darijáért teszem, emlékeztettem magam. Nem magamért.

Akkor este egy másik lány segítségével támogattam el Dariját az *Appel* re. Mire két órával később visszaértünk a barakkba, már állni is alig tudott. Azt sem engedte, hogy az arcához érjek, hogy kinyissam a száját és lássam, mennyire súlyos a fertőzés. A homloka szinte perzselt, ahogy megérintettem.
Bíznod kell bennem, Darija... – kérleltem.
Kábultan rázta meg a fejét.

Hagyj békén – jajongott.

Úgy lesz, miután kiütöm azt a hülye fogat.
A szavak valahogy utat találtak delíriumán át.

Ki is nézem belőled...

Most hallgass, és nyisd ki a szád – mormoltam, de amikor megragadtam az állát, újra elhátrált.

Fájni fog? – nyögött fel. Bólintottam, miközben egyenesen a szemébe néztem.
Igen. Ha lenne gázom, már beadtam volna.
Darija nevetni kezdett. Eleinte csak halkan, azután már olyan harsányan, hogy a lányok felénk fordultak a priccsükön.
Gázod... – prüszkölt a nevetéstől.

Ha lenne gázod... Ráébredtem, milyen esetlenül próbálok segíteni rajta, tekintve a szomszédban zajló tömeges kivégzéseket – azután engem is elkapott a nevetés. Az illetlen és ízetlen akasztófahumor hatására egyszerűen nem tudtuk abbahagyni: egymásnak dőlve horkantottunk és huhogtunk, míg a többiek utálkozva félrefordították a fejüket.
Amikor végre uralkodni tudtunk magunkon, egymás köré fontuk lesoványodott tagjainkat, mint két imádkozó sáska.
Ha már nincs érzéstelenítőd – fogalmazott óvatosabban Darija –, legalább vond el a figyelmemet, rendben?
Esetleg énekelhetek – vetettem fel.
Csillapítani akarod a fájdalmat, vagy súlyosbítani? – Riadt tekintettel nézett rám. – Inkább mesélj.
Bólintottam. Kivettem a tollat a zsebemből, és amennyire lehetett, igyekeztem letisztítani, ami a kosztól ragadó öltözékben nem ment könnyen. Azután lenéztem a legjobb barátomra. Az egyetlen barátomra.
Nem mesélhettem neki gyermekkori emlékeket, mert csak felzaklattam volna. Nem mesélhettem neki nem létező jövőnkről sem.
Igazából csak egyvalamit mesélhettem neki: a történetet, amit évek óta írtam, és amit ő évek óta olvasott.

– „Apám rám bízta, hogy intézkedjek a halála felől. »Ania – mondta –, a temetésemen nincs pálinka. A legfinomabb szederbort akarom. Sírás se legyen, csak tánc. És amikor leeresztenek a földbe, harsonákat akarok, meg fehér lepkéket.« Apám igazi különc volt, falusi pék, aki a városlakóknak szánt cipókon felül mindennap készített nekem egyetlen süteményt, éppoly egyedit, mint amilyen fenségeset:
tetejére egy hercegnő koronáját fonta, tésztáját fahéjjal és a legfinomabb csokoládéval dagasztotta meg. Titkos összetevőként, ahogyan ő mondta, beletette a szeretetét is, amitől a kalács finomabb lett, mint bármi, amit valaha is ettem.”
Gyengéden kinyitottam Darija száját, és felduzzadt ínyének tövéhez illesztettem a tollat.
Felemeltem a követ, amit a latrinából fejtettem ki.

– „Egy aprócska falu szélén éltünk, ahol mindenki névről ismerte a másikat. Otthonunk a folyó kerek köveiből épült, akárcsak a kemence, amivel apám az egész házat kifűtötte. Én a konyhaasztalnál a hátsó kertben termett zöldborsót fejtettem, míg apám kinyitotta a téglakemence ajtaját, és becsúsztatta a lapátot, hogy kiszedje a ropogósra sült kerek cipókat. A parázs vörösen izzott, kirajzolta széles vál ának dagadozó izmait, ahogyan átizzadta az ingét. »Nem akarom, hogy nyáron temessenek, Ania – mondta. – Legyen gondod rá, hogy egy hűvös

napon haljak meg, amikor kel emesen fúj a szél. Még mielőtt a madarak délnek repülnek, hogy énekelhessenek értem.« Úgy tettem, mint aki megjegyzi a kívánalmait. A bizarr társalgás sosem zavart; apám túlságosan erősnek tűnt ahhoz, hogy rendelkezései valaha is érvénybe lépjenek. Némelyek a faluban furcsának találták a kapcsolatunkat, hogy ilyeneken mókázunk, de anyám még kiskoromban meghalt, és csak mi voltunk egymásnak."

Láttam, amikor Darija végre ellazult, szavaim gézhálót fontak köré. Az is feltűnt, hogy az egész barakkra néma csend hullt. Mindenki engem hallgatott.

– *„Apám időben rám bízta, hogy intézkedjem a halála felől* – emeltem a követ a toll végéhez – , *de végül így sem tehettem semmit."*

Kapkodva lecsaptam a kővel a tollra, hevenyészett vésőmre. Darija torkából vadállati hang tört fel, és úgy megfeszült a teste, mintha kard járná át. Elszörnyülködve hátráltam, miközben ő szájához kapta a kezét, és arrébb hemperedett.

Amikor felnézett, vörösen izzott a szeme – elpattantak a hajszálerei, olyan erővel sikoltott fel. Vér csorgott az állán is, mintha csak *upiór* lenne, aki most végzett áldozatával.

Annyira sajnálom – sírtam fel. – Nem akartam fájdalmat okozni...

Minka – szólt véres könnyein át. Megragadta a kezem, legalábbis úgy tűnt, ezt akarja, amíg meg nem éreztem, hogy próbál átadni valamit.

A tenyerén törött, szuvas fog feküdt.

Másnapra lement a láza. Újra én mentem el a konyhára a levesért, hogy a többlet-fejadaggal Darija gyógyulását segítsem. Amikor hálásan elmosolyodott, ásító feketeséget láttam a foga helyén.

Aznap este újabb lakó csatlakozott hozzánk a tömbben. Radomból származott, és a rámpán rábízta hároméves gyerekét idős anyjára, miután az egyik csíkos rabruhás férfi súgva ezt tanácsolta neki. Csak sírt megállás nélkül.

Ha tudtam volna... – zokogta, amikor rájött, mi történt. – Ha tudtam volna, miért mondja, sosem mondok le róla.

Akkor mostanra mindketten halottak lennétek – jegyezte meg Ester, aki a maga ötvenkét évével a legidősebbnek számított a tömbben. Velünk dolgozott a Kanadában és gyümölcsöző feketepiaci tevékenységet folytatott: cigarettát és ruhadarabokat cserélt extra fejadagra. Az új nő nem tudta abbahagyni a zokogást, ami nem számított volna szokatlan jelenségnek, csak ő mindezt teli torokból tette.

Mostanra mindnyájan halálosan kimerültünk az éhezéstől és a hosszú munkaidőtől, így egyre bosszúsabban hallgattuk.

Rosszabb volt még a lublini rabbi lányánál is, aki egész éjszakákat átimádkozott.

Minka – szólalt meg végül Ester, amikor a nő már órák óta jajveszékelt –, csinálj valamit.

De mit? – Nem adhattam vissza neki a gyerekét. Nem tehettem semmissé, ami történt. Sőt, hogy őszinte legyek, engem is bosszantott; ennyire embertelenné váltam.

Végtére is, mindnyájan elszenvedtünk ilyen súlyos veszteségeket – az övé mitől olyan különleges, hogy megfosszon minket az életmentő pihenéstől?

Ha nem tudod elhallgattatni – jegyezte meg valaki –, talán legjobb lenne megfojtani.

A többiek kórusban helyeseltek.

Hol is tartottál, Minka? – kérdezte Ester.

Először nem tudtam, miről beszél, aztán ráeszméltem, hogy rabtársaim a történetet akarják hallani, amivel előző éjjel megnyugtattam Dariját. Ha érzéstelenítőnek bevált, miért ne csillapíthatná egy olyan anya fájdalmát, aki a gyermekét siratja?

Úgy hallgattak, mint nádszálak a tó partján: törékenyen és ingadozva, ahogyan egymást

támogatták.
Szemük ott fénylett a sötétség mélyén.
– Rajta – könyökölt belém Darija. – Lelkesebb közönséged úgysem lesz. Így hát mesélni kezdtem Aniáról, aki számára a nap ugyanúgy kezdődött, mint bármelyik másik.
Hidegebb volt, mint októberben szokott: a falevelek zörögve hulltak bele a kis forgószelekbe, amelyek porördögökként táncoltak a csizmája körül; ebből is tudta, hogy valami rossz fog történni. Ezt is apja tanította neki, ahogy minden mást: hogyan kösse be a cipőjét, tájékozódjon a csillagok alapján, ismerje fel az emberbőrbe bújt szörnyetegeket. Meséltem a falu lakóiról, akik nyugtalankodtak.
Több jószágot lemészároltak, házi kedvencek tűntek el nyomtalanul.

Ragadozó garázdálkodott a környéken. Meséltem Damianról, az őrség kapitányáról, aki feleségül akarta venni Aniát, és e cél érdekében az erőszaktól sem riadt vissza. Aki azzal nyugtatta meg az izgága csőcseléket, hogy aki a falak között marad, annak nem eshet bántódása.
Ezt a részt azután írtam, hogy a gettóba költöztünk. Amikor még hittem ebben.
Csend hullt a tömbre. A rabbi lánya már nem imádkozott; az új nő is csak magában pityergett.
Elmeséltem, hogyan vette meg Damian Ania utolsó kiflijét, és tartotta vissza a fizetséget, amíg a lány bele nem egyezett, hogy megcsókolja.
Hogyan távozott Ania sietve, üres kosárral, hátában a százados tekintetével.
– *Patak választotta el az erdőt a háztól* vettem át a narrátor szerepét.

Apám széles pal ót vetett rá, hogy azon közlekedjünk a két oldal között.
Ahogy odaértem, lehajoltam, hogy igyak és lemossam ajkamról Damian keserű ízét.
Csészét formáltam a kezemből.

– *Vöröslött a víz* – folytattam. – *Letettem a kosaram, és követtem a partot, szemben a folyással... Aztán megláttam*.
– Mit? – mormolta Ester.

Abban a pillanatban eszembe jutott, amit anyám mondott arról, hogy legyek mindig *mensch*, aki mások érdekeit a magáé elé helyezi. Ránéztem az új nőre, amíg találkozott a tekintetünk.
Ha tudni akarjátok, várnotok kell holnapig – feleltem.
Néha ennyi is elég ahhoz, hogy valaki meg akarja élni a másnapot.
* * * Ester vetette fel, hogy írjam le a történetet.
Sosem tudhatod – érvelt. – Egy napon talán híres leszel.
Ezen jót nevettem.

Vagy még inkább sírba viszem a mesémet.
Persze tudtam, miért kéri – hogy a történet akkor is fennmaradjon, ha engem elvisznek; hogy újra és újra el lehessen olvasni. A mesék mindig túlélik szerzőiket. Rengeteget tudunk Goethéről és Charles Dickensről azokból a történetekből, amiket érdemesnek találtak papírra vetni, pedig ők maguk már rég halottak.
Azt hiszem, végső soron ezért csináltam – mert nem maradt volna utánam fénykép, hogy valaki ellopja, és az emlékezetébe vésse. Nem maradt családom, hogy néha gondoljon rám.
Talán nem is voltam olyan figyelemreméltó, hogy emlékezni kelljen rám – csak egy fogoly, csak egy szám voltam –, de ha már jó eséllyel ebben a patkányfészekben kell meghalnom, talán akad valaki, aki túlél és elmeséli gyerekeinek a történetet, amit egyik éjjel egy lengyel lánytól hallott a tömbben. A fikció már csak ilyen, ha egyszer szabadon engedik: fertőz, makacsul fennmarad.
Miként Pandora szelencéjének tartalmát, a szabadon elmondott mesét sem lehet többé dobozba zárni. Járványként terjed, mesélőről hallgatóra, egyre csak tovább.

Furcsamód a fényképek tették mindezt lehetővé. Egy napon, míg litániámat ismételtem, a pakli a földre hullt. Amikor sietve felkapdostam a képeket, láttam, hogy némelyik színével lefelé esett. Az egyikük fehér kartonján ezt olvastam: „Mosza, 10 mos."
Valaki megírta *ezt* is.

Aprócska négyzet volt, sokkal kisebb, mint amihez szoktam, de mégiscsak papiros. És tucatszámra akadt, hozzá egy töltőtollam is volt. Kétszeresen is új életcélt találtam. Minden éjjel Seherezádét játszottam: addig szőttem Ania és Alekszander történetét, míg ugyanúgy éltek és lélegeztek, mint mi – ugyanakkor a hold fényénél írtam is néhány órát, míg a többiek köröttem hortyogtak – vagy éppen rémálmukban nyögdécseltek. Biztonsági okokból a németet használtam. Ha megtalálják ezeket a képeket, kétségkívül szigorú büntetés vár rám, de talán nem annyira, ha az őrök értik a nyelvet és elolvashatják a mesét, így nem feltétlenül arra következtetnek, hogy a foglyok titkos üzeneteket váltanak, és felkelésre készülnek. Emlékezetből írtam, itt-ott kiigazítottam a történetet – és mindig túlszíneztem azokat a részeket, amelyekben étel szerepelt. A lehető legnagyobb részletességgel írtam le a süteményeket, amelyeket az apja sütött Ania kedvéért. Leírtam a vaj ízét leveles kérgén, a puha szájpadlást ostromló ínycsiklandó illatokat, a nyelv hegyén olvadozó fahéjas cukrot. Addig írtam, amíg a toll ki nem száradt, miközben a történet lehető legnagyobb részét kapartam fel apró, helytakarékos betűimmel, a holtak fényképeinek hátoldalára.
– *'Raus!*

Az egyik pillanatban még aludtam, és arról álmodtam, hogy odavezetnek egy kilométeres asztalhoz, ami ételektől roskadozik, és nekem végig kell ennem mindent, az asztal egyik végétől a másikig, másként nem engednek el – a következőben a Bestia egy fémrúddal csapkodta a priccseket, ütései a hátamon és a combomon csattantak, mielőtt még lekászálódhattam volna. Háttal állt nekem, és üvöltött.
Őrök özönlötték el a tömböt, és lökdöstek félre mindenkit, miközben lerángatták a favázakról a vékony takarókat és szalmazsákokat. Tiltott holmikat kerestek.
Néha előre tudtunk az inspekciókról. Nem tudom, hogyan, de hozzánk is elért a szóbeszéd – így maradt időnk átmenekíteni kincseinket a priccsekről a ruhánkba –, ma azonban nem kaptunk figyelmeztetést. Eszembe jutott a regény, amit hetekkel ezelőtt koboztak el, s amiért Agnat olyan sebesüléseket szenvedett el, hogy belehalt. A priccsemen, a szalmazsák alatt most is ott lapultak a teleírt hátú fényképek, ahogyan az éjjel odarejtettem őket.

Egy lányt az egyik őr elé vonszoltak eltitkolt rádiója miatt. Éjjelente zenét hallgattunk, Chopint, Lisztet és Bachot, meg egyszer a Csajkovszkij-balettet, amire Darija egy łódźi előadáson táncolt, csak hogy utána végigsírja az egész éjszakát.
Olykor-olykor a hírek is eljutottak hozzánk; innen tudtuk, hogy a német offenzíva nem alakul valami jól, nem sikerült visszafoglalni Belgiumot.
Tudtuk, hogy az Egyesült Államok tovább tör előre, miután nyáron partra szállt Franciaországban. Azt hajtogattam magamban: már csak idő kérdése, hogy véget érjen ez a háború.
De addig még túl kellett élni az ilyen pillanatokat.
A Bestia beletúrt a szalmába az alattunk húzódó priccsen, és előhúzott valamit, ami papírba csomagolt kis kőnek tűnt. A szájához emelte, megnyalta.
Ki alszik itt? – akarta tudni.

A szűkös helyen osztozó öt lány előlépett, miközben egymás kezét szorongatták.
Ki lopta ezt a csokoládét? – kérdezte a Bestia.
A lányok teljesen halálra váltak. Könnyen el lehetett képzelni, hogy egy dörzsöltebb rab az utolsó pillanatban náluk rejtette el a csempészárut, csak hogy magát mentse. Akárhogy is, a lányok

megnémultak, és lesütött szemmel meredtek a koszos padlóra.
A *Blockälteste* megragadta egyikük haját. Miként a többiek, akik a Kanadában dolgoztak, mi is megnöveszthettük a hajunkat. Az enyém jó három centis lett, s ha mással nem is, ezzel feltétlenül féltékennyé tettünk másokat. Az ottani őrök is dagadt disznóknak hívtak minket, mert egészségesebbnek tűntünk a többi női fogolynál, köszönhetően a bőröndökben talált lopott falatoknak.

A tiétek? – üvöltötte a Bestia. A lány a fejét rázta.
Én nem... én...

Talán erről majd eszetekbe jut – lendítette meg a Bestia a fémrudat, hogy végigcsapjon mind az öt arcon, orrokat és fogakat törjön, térdre kényszerítse az ellenállókat.

Miután meg is rugdosta őket, kutakodni kezdett a mi matracunkban. A szívem helyén mintha géppuska lett volna; a veríték kiült a halántékomra. Láttam a kezét, ahogyan ráfeszült a fényképekre, amelyeket egy uniformis ujjából kihúzott cérnával kötöttem össze.
Amíg a Bestia a csomót oldozta, Darija előrelépett.
– Az az enyém.

Leesett az állam. Pontosan tudtam, mit művel: visszafizeti, hogy megmentettem az életét. Mielőtt szólhattam volna, egy másik nő is előrelépett – az, aki három nappal korábban érkezett, aki megállás nélkül a kisgyermekét és az anyját siratta. Még a nevét sem tudtam.
Hazudik – közölte. – Az enyém.

Mindkettő hazudik. – Az asszonyra néztem, és nem értettem, miért csinálja. Engem akar menteni?
Vagy csak vágyik a halálra? – Ő nem a Kanadában dolgozik, ő meg – biccentettem Darija felé – nem ért németül.
Egyik pillanatban ott álltam, kipirultan a hősies kiállástól, a másikban már kivonszoltak a tömbből. Szakadt odakint, és a szél fékevesztett sárkányként tombolt. Egyik facipőm beragadt a sárba; még épp utána tudtam kapni, mielőtt elhagytam volna. Akinek nincs cipője, nem marad életben, és kész.

Az udvar közepén, ahol szakadt az eső gyapjúuniformisára, az az SS-tiszt állt, akit Herr Rezgőnyárfának hívtam. Most nem reszketett a keze, ahogy felemelte a korbácsot, és belehasított annak a lánynak a hátába, aki elrejtette a rádiót. A lány hason feküdt egy pocsolyában. A férfi minden csapás után ráüvöltött, hogy álljon fel, és valahányszor a lány engedelmeskedett, újra lecsapott rá. Én következtem.
Egész testemben megállíthatatlanul reszkettem.
Vacogtak a fogaim, folyt az orrom. Arra gondoltam, hogy megöli a lányt, amiért ellopta a rádiót. Utána pedig engem.
Különös érzés, a halál küszöbén. Azon kaptam magam, hogy a kritériumokon elmélkedem, amelyeket egykor apámnak állítottam fel, mintegy válaszként az ő kívánságaira:
Ha már meghalok, történjen gyorsan.
Ha már golyó, legyen a szívem, ne a fejem.
Az sem baj, ha nem fáj nagyon. Inkább halok meg egy váratlan ütéstől, mint egy fertőzéstől. Még a gázzal sincs semmi bajom. Talán olyan, mint amikor elalszik az ember, hogy soha többé ne ébredjen fel.
Nem tudom, mikor kezdtem a táborban zajló tömeges megsemmisítést humánus megoldásnak látni (alighanem úgy, mint a németek), de ha tényleg nincs más alternatíva, mint elevenen

elsorvadni, fokról fokra bezárkózni és végül halálos kimerültségben elpusztulni, akkor talán jobb túlesni az egészen.
Ahogy közeledtünk Herr Rezgőnyárfához, felnézett, az eső összemosta vonásait.

Üvegesnek láttam a szemét. Fakónak, szinte ezüstösnek, mint egy tükröt.
Még nem végeztem – mordult fel németül.

Várjunk, *Schutzhaftlagerführer*? – kérdezte az őr.
Nem szándékozom bőrig ázni ebben a rohadt esőben, csak mert néhány állat nem képes betartani a szabályokat – felelte.
Felemeltem az állam, és tökéletes németséggel azt mondtam:
Ich bin kein Tier. Nem vagyok állat.
Résnyire szűkült szemmel nézett rám.
Azonnal lesütöttem a tekintetem.
Felemelte jobb kezét, amelyikben a korbácsot szorongatta, és lecsapott vele az arccsontomra, hogy a fejem élesen oldalt billenjen.
– *Da irrst du dich.*

Ebben tévedsz.

Térdre rogytam a sárban, egyik kezemmel az arcomon. A bőrszíj a szemem alatt tépte fel az arcom. Vér keveredett esővel, szaladt végig az arcomon. A földön heverő lány elkapta a pillantásom. Szétszakadt a ruhája, húsa úgy nyílt szét a hátán, mint a feslő rózsa.
Mögöttem szóváltást hallottam: az őrök közölték egy újonnan érkezett tiszttel, mi a vétségem. A tiszt megállt felettem.
– *Schutzhaftlagerführer* – szólalt meg –, látom, elfoglalt. Talán segíthetek?
Csak uniformisa hátát láttam és kesztyűs kezeit, amelyeket hátul összefont. A bakancsa úgy ragyogott, hogy megbámultam; nem értettem, hogyan tudja ilyen tisztán tartani ebben a latyakban.

Nem tudtam elhinni, hogy ilyeneken jár az eszem, egy perccel erőszakos halálom előtt.
Herr Rezgőnyárfa vállat vont, és visszafordult a földön heverő lányhoz. A másik tiszt elindult. Felrángattak, és átvonszoltak a táboron, el a Kanada mellett, egészen az igazgatási épületig, ahová a tiszt belépett. Parancsot vakkantott az őröknek, mire levezettek a lépcsőkön, be valami cellába. Miután az ajtó becsapódott, hallottam a vastag zárnyelv kattanását.

Teljes sötétségbe kerültem. A falakon és a padlón köveket tapintottam; mintha egy régi borospincébe kerültem volna, de mindent síkos moharéteg borított. Hátamat a falnak vetve ültem, néha a hideg kövekhez préseltem felduzzadt arcomat. Egyszer elbóbiskoltam, majd arra ébredtem, hogy egy egér mászik rajtam, a ruhám alatt. Azután inkább álltam.
Órák teltek el. A sebem már nem vérzett. Arra gondoltam, a tiszt talán elfelejtett, vagy csak kivárja, amíg eláll az eső, hogy Herr Rezgőnyárfa kiélvezhesse a büntetésem. Az arcom mostanra annyira feldagadt, hogy a szemhéjamat is összezárta. Amikor hallottam a nyíló ajtó hangját, hunyorogva néztem a szűkös cellát bevilágító éles fénybe.
Egy irodába vittek.
HAUPTSCHARFÜHRER F. HARTMANN, olvastam az ajtón. Nagy faasztalt láttam, iratszekrényeket, és egy díszes széket, amilyenekben ügyvédek szoktak ülni. Itt foglalt helyet a Kanada parancsnoka.
S előtte, a zöld itatóson, a különféle iratok és akták között ott hevertek fényképeim, a hasukra fordítva, történetemmel felfelé.

Tudtam, mire képes Herr Rezgőnyárfa, mindennap láttam az *Appel* en. Herr Dybbuk bizonyos szempontból még jobban megrémített, mert nem tudtam, tőle mire számítsak.
Ő parancsolt a Kanadában, én pedig megloptam. A bizonyíték ott feküdt előtte az asztalon.
Hagyjanak magunkra – szólt rá az őrre, aki idehozott.
A tiszt mögött ablak világított. Figyeltem, ahogyan az eső csíkokat mázolt az üvegre, miközben jóleső érzéssel töltött el, hogy melegben és fedett helyen vagyok. Egy olyan helyiségbe kerültem, ahol a rádióból halkan komolyzene szólt. Ha nem számítottam a tényt, hogy nemsokára agyonvernek, azt mondhattam volna, hogy a táborba érkezésem óta ez az első szokványos pillanat.
Szóval beszélsz németül – közölte az anyanyelvén.
Bólintottam.

Ja, Herr Hauptscharführer.

És szemlátomást írsz is. Tekintetem a fényképek felé rebbent.
Az iskolában megtanultam – feleltem.
Elém tolt egy jegyzetfüzetet és egy tollat.
Bizonyítsd be. – Sétálgatni kezdett a szobában, miközben egy költeményből idézett. – *„Ich weiß nicht, was zol es bedeuten, Daß ich so traurug bin, Ein Märchen aus uralten Zeiten, Das kommt mir nicht aus dem Sinn.”*

Ismertem a verset. Herr Bauernél tanultam, egyszer még vizsgáztam is belőle, és a legjobb jegyet kaptam.
Fejben lefordítottam: *Nem értem, a dal mit idéz föl, s hogy oly bús mért vagyok: egy régi, régi regétől nem szabadulhatok.*
„ Die Luft is kühl un es dunkelt – folytatta a *Hauptscharführer –, Und ruhig fließt der Rhein...”*
Már hűvös az este; a Rajna nyugodtan folydogál...{23} *„Der Gipfel des Berges funkelt* – tettem hozzá suttogva – *im Abendsonnenschein.”*
Meghallotta. Elvette a füzetet, és ellenőrizte a fordítást. Azután olyan tekintettel nézett, mintha még életében nem látott volna ilyen teremtményt.
Ismered a művet. Bólintottam.
A Loreley, Heinrich Heinétől.

Ein unbekannter Verfasser – igazított ki. Ismeretlen szerzőtől. Akkor jutott csak eszembe, hogy Heinrich Heine is zsidó volt.
Tudnod kell, hogy elloptad a Reich tulajdonát – mormolta maga elé.
Igen, tudom – törtem ki. – Sajnálom. Hiba volt.
Felhúzta a szemöldökét.

Hiba volt szántszándékkal ellopni valamit?
Nem. Hiba volt azt hinni, hogy a fényképek nem számítanak a Reichnek.

Kinyitotta a száját, majd szótlanul becsukta. Nem ismerhette be, hogy a fényképek értéket képviselnek, mert akkor felértékelte volna azokat a szerencsétleneket is, akik rajtuk szerepeltek, de azt sem mondhatta, hogy a fotók értéktelenek, hiszen így nem lett volna alapja a büntetésemnek.

Nem ez a lényeg – mondta végül. – A lényeg az, hogy egyik sem a *tiéd*.
A tiszt visszaült a helyére, ujjaival dobolni kezdett az asztalon. Végül felvette az egyik fényképet, és átfordította az írásos felére.

Ez a történet. Hol a folytatása?

Elképzeltem, ahogyan az őrök felforgatják a blokkot, keresik a többi írásos fényképet. Amikor majd nem találják, addig verik a többieket, amíg ki nem csikarják belőlük a nekik tetsző választ?
Még nem írtam meg – vallottam be.
Ez meglepte. Nyilván azt feltételezte, hogy egyszerűen lejegyeztem, amit valahol hallottam. Nem tartott elég értelmesnek ahhoz, hogy megalkossak egy ilyen mesét.
Te... *te* találtad ki ezt a szörnyeteget... ezt az *upiór* t?
Igen – feleltem. – Mármint nem, Lengyelországban mindenki ismeri az *upiór* t, de ez a teremtmény az én képzeletem szülötte.
A lányok általában a szerelemről írnak.
Te mégis egy bestiát választottál – tűnődött el. Németül csevegtünk, folytattunk társalgást az írói mesterségről.
Mintha nem tehette volna meg bármelyik pillanatban, hogy pisztolyt ránt, és főbe lő.
– A témaválasztásod eszembe juttat egy másik mitikus teremtményt, a *grüphón* t. Hallottál már róla?
Ez valami próba? Trükk? Valami cikornyás elnevezés a testi fenyítésre? A válaszomtól függ, milyen bánásmódban részesülök? Ismertem a *wodnik* ot, a vizek démonát és a *Dziwożoná* t, a *driádok* at, de ezek csak lengyel legendákban szerepeltek. Ha hazudok és igent mondok? Rosszabbul járok, mintha megmondanám az igazat?

– Az ősi görögök... akikről *én* tanultam az iskolában... sokat írtak a *grüphón* ról. A teste oroszláné, a feje emberé. Ismeri az összes nyelvet.
Sejtheted, mennyire hasznos a számára – tette hozzá szárazon a *Hauptscharführer*.

Lenéztem az ölemre. Eltűnődtem, mit gondolna, ha tudná, hogy neki adott gúnynevem, a Herr Dybbuk, egy másik mitológiai lényt takar.
– Akárcsak a te *upiór* od, ez a bestia is szabadon garázdálkodott és felfalta a prédáját, akadt viszont egy sajátos tulajdonsága: megtartotta áldozata letépett fejét, leült mellé, és megsiratta. – Addig meredt rám, amíg felnéztem. – Szerinted miért tette?
Nagyot nyeltem. Még sosem hallottam *grüphón* ról, de Alekszandert, az *upiór* t jobban ismertem önmagamnál is. Együtt éltem, lélegeztem, születtem a karakterével.
– Talán még némelyik szörnyetegnek is van lelkiismerete – feleltem csendesen.
A tiszt arca kivörösödött. Felállt, és megkerülte az asztalt, én pedig ösztönösen felemeltem a karom, hogy védekezzem az ütések elől.
– Tudatában vagy – kérdezte szinte suttogva –, hogy a lopásért példát statuálhatok veled? Hogy nyilvánosan megkorbácsolhatlak, mint azt a foglyot, akit a *Schutzhaftlagerführer* korábban megbüntetett? Vagy meg is ölhetlek? Könnyek szöktek a szemembe.
Mint kiderült, ahhoz sem voltam túl büszke, hogy könyörögjek nyomorúságos életemért.

Kérem, ne. Bármit megteszek. A *Hauptscharführer* vonakodni látszott.
Akkor mondd el – döntött végül –, hogy van tovább?

Azzal, hogy alig ocsúdtam fel a döbbenetből, még nem mondtam semmit. A *Hauptscharführer* nemcsak nem emelt rám kezet, de a nap hátralévő részében az irodájában tartott, ahol a Kanadában összegyűjtött értékek lajstromait gépeltem. A listák, mint azt megtudtam, a németek által megszállt különféle helyekre kerültek, magukkal a javakkal együtt. A *Hauptscharführer* azt mondta, mostantól ez lesz a feladatom:

leveleket gépelek, fogadom a telefonokat (természetesen németül), és lejegyzem az üzeneteket.

Amikor lement, hogy megtegye a szokásos körútját a Kanadában, akkor sem hagyott egyedül: őrt állított az irodába, így gondoskodott arról, nehogy bármi gyanúsat tehessek.
Egész idő alatt, amíg gépeltem, ujjaim reszkettek a billentyűkön.
Amikor a *Hauptscharführer* visszatért, egyetlen szó nélkül leült az asztalához, és számokat ütött be számológépébe. A hosszú fehér papírnyelv kígyózva tekergett az asztalon, ahogyan átdolgozta magát az iratkötegeken.
Késő délutánra már szédelegtem. A Kanadával ellentétben itt nem kaptam híg levest ebédre, ami, lehetett bármily szegényes, mégiscsak táplálék volt.
Amikor a *Hauptscharführer* egyik kanadai körútjáról egy fánkkal és kávéval tért vissza, a gyomrom olyan hangosan korgott, hogy ilyen közelségben neki is hallania kellett.
Nem sokkal ezután kopogtatás hallatszott, mire ijedten rezzentem össze. A *Hauptscharführer* felszólította a látogatót, hogy lépjen be. Minden figyelmemmel az írógépre összpontosítottam, de így is azonnal felismertem a *Schutzhaftlagerführer* hangját. Mintha penge éle hasított volna a füstbe.
Micsoda egy rohadt nap – tárta szélesre az ajtót. – Gyere, muszáj eltompulnom a kantinban, mielőtt végigszenvedek egy újabb *Appel* t.
A szőrszálak meredezni kezdtek a tarkómon. *Ő* szenvedi végig az *Apel* t? A tekintete megakadt rajtam, ahogyan lehajtott fejjel, szorgalmasan gépeltem.
Ez meg mi?

Szükségem van egy titkárnőre, Reiner, már egy hónapja szóltam.
Mindennap egyre nagyobb papírhegyen kell átrágnom magam.

Mondtam is, hogy gondom lesz rá.
Addig nem bírok várni. Jelents fel, ha ettől jobban érzed magad. – Megvonta a vállát. – A saját kezembe vettem a dolgot.
A *Schutzhaftlagerführer* félkörben megkerült.
Úgy, hogy elvetted az egyik munkásomat?
Az *én* munkásom – igazította ki a *Hauptscharführer*.

Az *én* engedélyem nélkül.

Az Isten szerelmére, Reiner, találsz magadnak mást. Ez itt történetesen folyékonyan beszél németül.
Wirklich? – kérdezte. Valóban?

Hozzám szólt, de miután neki háttal ültem, nem tudtam, hogy választ vár. Hirtelen lecsapott a tarkómra. Szédelegve buktam ki a székből, és rogytam térdre.
Ha kérdeznek, te válaszolsz! – A *Schutzhaftlagerführer* felemelt kézzel állt felettem.
Mielőtt újra megüthetett volna, a testvére szorosan megragadta a karját.
Ragaszkodom hozzá, hogy én fegyelmezem a saját embereimet. A *Schutzhaftlagerführer* szeme felvillant.
Ezt úgy mondod nekem, mint a felettesednek, Franz?
Nem – felelte a *Hauptscharführer.* – Úgy, mint a testvéremnek.

A feszültség úgy párolgott el, mint a kiáradó gőz.

– Szóval úgy döntöttél, örökbe fogadsz egy házi kedvencet? – nevetett a *Schutzhaftlagerführer.* – Nem te vagy az első, bár a kutya se ért titeket, amikor a szép *volkdeutsche* lányok csak a kívánságainkat lesik.

Felkapaszkodtam a székre, és végigfuttattam nyelvemet a fogaimon, hogy meggyőződjem róla, egyik sem tört ki.
Majd belegondoltam, hogy csakugyan ezt tervezi-e velem a *Hauptscharführer*. Azért hozott ide, hogy a lotyója legyek?
A büntetésnek ez az új szintje eddig fel sem merült bennem.

Még nem hallottam olyat, hogy egy tiszt megerőszakolt volna egy foglyot.
Nem mintha akkora úriemberek lettek volna, de az efféle kapcsolatot tiltotta a szabályzat, ezek a tisztek pedig éltek-haltak a szabályzatért. S ha ez nem lett volna elég: zsidók voltunk, és mint ilyenek, a legkevésbé sem kívánatosak. Mintha egy kártevővel feküdtek volna le.
Beszéljük meg ezt a kantinban – javasolta a *Hauptscharführer*. A fánk maradékát otthagyta az asztalon.
Ahogy elhaladt mellettem, odaszólt:

Takarítsd le az asztalt, amíg távol vagyok.
Bólintottam, és félrekaptam a fejem.

Éreztem, ahogyan a *Schutzhaftlagerführer* szemei végigpásztázzák arcomat, munkaruhám alá rejtett csontos testemet.
– Ne felejtsd el, Franz – jegyezte meg –, a kóbor kutyák is tudnak harapni.
A *Hauptscharführer* ezúttal nem hagyott őrt az irodában, ehelyett rám zárta az ajtót.
Nyugtalanított ez a bizalom. Az érdeklődés az írásom iránt, és a hír, hogy titkárnőt csinál belőlem, ami lehetővé teszi, hogy egész nap melegben legyek, miközben közeleg a tél, ez pedig a legkevésbé sem megerőltető munka. Miért ilyen kedves hozzám, ha meg akar erőszakolni?
Mert akkor nem is lenne erőszak. A gondolat kavicsként hullt alá elmém mély kútjába.
Sosem engedem megtörténni.
Előbb vágom el a torkom a levélbontóval, mint hogy bármilyen vonzalmat érezzek magamban egy SS- tiszt iránt.
Néma köszönetet mondtam Aronnak, amiért ő volt az első, és nem egy németnek kell annak lennie.
Az asztalhoz léptem. Mennyi idő is telt el, amióta utoljára fánkot ettem? Apám néha sütött, és a legfinomabb cukorral hintette meg. Ez itt sötétlett a tésztába kevert ribizlitől.
A zsírpapírhoz nyomkodtam ujjaimat, összeszedegettem a morzsákat. Felét a papír letépett sarkába csomagoltam, és a ruhámba csúsztattam, később még jól jöhet. Megoszthatom Darijával.

Azután tisztára nyaltam az ujjaimat. Az ízhatástól kis híján térdre rogytam. Kiittam az utolsó korty kávét is, mielőtt gondosan a szemetesbe helyeztem a papírt és megtörölgettem a csészét.

Azonnal elfogott a pánik. S ha ez nem a bizalom jele, csak egy újabb próba? Ha visszatér, és ellenőrzi a szemetest, hogy lássa, elloptam-e az ételét? Lepörgettem a fejemben a különféle lehetőségeket. A két fivér belép, és a *Schutzhaftlagerführer* megcsóválja a fejét:
„Én megmondtam, Franz."
Mire a *Hauptscharführer* megvonja a vállát, és átad a testvérének, hogy az megkorbácsoljon, ahogyan mindig is akarta. Ha vétek elcsenni a halottak fotóit, akkor élelmet lopni egy német tiszttől nyilván halálos bűn.
Mire a *Hauptscharführer* kinyitotta az iroda ajtaját, és belépett rajta (egyedül), idegességemben már a fogamat csikorgattam. Összeráncolta a homlokát.
Fázol? – Sörszagot éreztem a leheletében.
Bólintottam, noha hetek óta nem éreztem ilyen meleget.
Nem nézett bele a szemetesbe. Csak futó pillantásra méltatta az irodát, mielőtt letelepedett az

asztal sarkára, és magához vette a fényképeket.
Ezeket el kell koboznom, ugye, érted?
Igen – suttogtam.

Beletelt egy percbe, amíg rájöttem, hogy valamit felém nyújt. Egy kis bőrbe kötött naplót és egy töltőtollat.

Helyettük itt van ez.

Vonakodva vettem át az ajándékot. Nehéznek éreztem a tollat. Erőnek erejével ellenálltam, hogy ne emeljem a naplót az orromhoz, ne lélegezzem be a papír és a bőr illatát.
Ez a feladat megfelelő lesz? – kérdezte hivatalos hangnemben. Mintha lett volna választásom. Hajlandó vagyok-e lemondani a testemről, hogy a szellemem tápláljam? Mert ezt az alkut kínálta fel, legalábbis a testvére ezt éreztette. Bizonyos árért azt írhatok, amit akarok. S közben olyan munkám lesz, amiért más ölne is.
Amikor nem feleltem, felsóhajtott és felállt.

– Gyere.

Újra reszketni kezdtem, olyan hevesen, hogy hátrébb lépett. Eljött az ideje, hogy megfizessek. Karba fontam a kezem, és magamhoz öleltem a naplót, miközben azon tűnődtem, hová visz. Nyilván a tiszti szállásra.
Igenis képes leszek rá. Közben bárhová elvonulhatok magamban. Majd lehunyom a szemem, Aniára és Alekszanderre gondolok, arra a világra, amely felett van hatalmam.
Ahogyan elaltattam vele Dariját és az összes többi nőt a barakkban, elaltathatom vele saját magam is.
Vacogott a fogam, ahogy kiléptünk az épületből. Habár már nem esett, a víz jókora tócsákba gyűlt.

A *Hauptscharführer* közvetlen mellettem lépkedett nehéz bakancsában, míg én küszködve tartottam vele a lépést.
Ahelyett, hogy a tábor másik vége felé indultunk volna, ahol a tisztek laktak, a saját tömböm bejáratához kísért. A nők már visszatértek a munkából, és az *Appel* t várták.

A *Hauptscharführer* szólította a *Blockältesté* t, aki tüstént próbálta behízelegni magát.
– Ez a fogoly mostantól nekem dolgozik – jelentette ki a *Hauptscharführer.* – Ez a könyv és toll az én tulajdonom. Ha elvész, személyesen felelsz érte nekem és a *Schutzhaftlagerführer* nek. Megértetted?

A Bestia némán bólintott. Mögötte fojtott csend lett; a többiek kíváncsiságát tapintani lehetett.
Ezután a *Hauptscharführer* felém fordult.
Holnapra. Tíz új oldal.

Azzal ahelyett, hogy a szállására vitt és megerőszakolt volna, távozott. A Bestia vicsorogva mért végig.
Talán most megvéd tőlem, de hamar megunja majd, ami a lábad között van, és akkor keres valaki mást.

Elfurakodtam mellette, a sorban álló Darijához.
Mit művelt veled? – ragadta meg a karomat. – Egész nap betegre aggódtam magam. Leültem, sorban elmondtam mindent, az események legváratlanabb fordulatait.

Nem csinált az égvilágon semmit. Nem büntetett meg, sőt elő is léptetett, amiért beszélek németül. Mostantól egy tisztnek dolgozom, aki versekből idéz, és azt akarja, hogy folytassam az *upiór* meséjét.
Darija összeráncolta a homlokát.

Minek?

Nem tudom – feleltem, magam is értetlenül. – Egy ujjal sem nyúlt hozzám. És nézd... – Elővettem a fánk morzsáit a nadrágom dereka mögül, hogy felfalhassa őket. – Ezt nekem hagyta.

Ételt adott neked? – tátotta el a száját Darija.
Hát, nem egészen... csak otthagyta.
Darija megkóstolta a fánkot. Szemei teljes elragadtatásban csukódtak le, de egy perccel később szúrós pillantást vetett rám.
Egy disznó hiába húz báli ruhát, Minka, attól még nem lesz első bálozó.
Másnap reggel, *Appel* után jelentkeztem a *Hauptscharführer* irodájában. Őt nem találtam ott, de egy fiatal tiszthelyettes kinyitotta nekem az irodáját. Eszembe jutott, hogy nyilván a Kanadában van, körutat tesz a barakkokban, ahol Darija és a többiek dolgoznak.
Halomban álltak a legépelésre váró nyomtatványok az írógép mellett, a számomra előkészített kis asztalon.
A szék háttámlájára pedig egy női kardigánt terítettek.
Így alakult ki a rutin: minden reggel jelentkeztem a *Hauptscharführer* irodájában. A munka már várt rám, amíg ő körutat tett a Kanadában.
Délben a *Hauptscharführer* elhozta az ebédjét a főtáborból az irodájába, gyakran dupla adag levessel vagy egy pluszszelet kenyérrel. Egyiket sem fejezte be, csak ott hagyta a szemetesben, amikor elhagyta az irodát, abban a biztos tudatban, hogy majd én megeszem.

Mindennap, amíg ebédelt, hangosan felolvastam neki, amit előző éjjel írtam. Azután különféle kérdéseket tett fel: Ania tudja, hogy Damian csapdába akarja csalni Alekszandert? Látjuk valaha Kazimírt gyilkosság közben?
A legtöbb kérdése mégis Alekszanderre vonatkozott.

A testvéri szeretet mennyiben más, mint amit egy asszony iránt érzünk? Ki áldozná fel egyiket a másikért? Aleksznek milyen árat kell fizetnie, amiért elleplezi valódi énjét, csak hogy mentse Aniát?
Még Darijának sem mertem bevallani, de kezdtem várni a munkát, különösen az ebédidőt. Mintha az egész tábor megszűnt volna létezni, amíg felolvastam a *Hauptscharführer* nek. Olyan áthatóan figyelt rám, hogy teljesen elfeledtette: odakint őrök verik a foglyokat, tömegeket gázosítanak el, és a zuhanyzókból kivonszolt holttesteket úgy polcolják fel a krematóriumokban, mint a tűzifát. Amíg a saját történetemet olvastam, egészen elvesztem benne, és bárhol lehettem – ülhettem łódźi hálószobámban; lefirkálgathattam ötleteimet az iskolafolyosón, Herr Bauer osztályterme előtt; forró csokit kortyolgathattam Darijával egy kávézóban; odakucorodhattam a párkányra apám pékségében. Annyira nem voltam ostoba, hogy egyenrangúnak higgyem magam ezzel a tiszttel, de az ilyen pillanatokban úgy éreztem, mintha a gondolataim számítanának valamit. Egy napon a *Hauptscharführer* hátrabillentette székét, és feltette bakancsát az asztalra, míg olvastam neki. Izgalmas pillanathoz érkeztem: amikor Ania belép a nyirkos barlangba, és Alekszander helyett annak brutális testvérét találja odabent. Megreszketett a hangom, ahogyan leírtam tapogatózását a sötétben, a csizmája talpa alatt ropogó bogárhéjakat és patkányfarkakat. *Fáklya fénye rebegett a barlang nyirkos falain...*

Összeráncolta a homlokát.

A fáklyafény nem rebeg, csak a tűz. S különben is, ez túl közhelyes. Felnéztem rá. Sosem tudtam, mit mondjak, amikor így kritizálta a munkámat. Azt várja, hogy védjem az igazam? Vagy ez már azt jelentené, hogy lenne bármi szavam ebben a különös partnerségben?
A tűzfény úgy táncol, mint egy balerina – vélte a *Hauptscharführer*. – Lebeg, akár a szellem. Érted?
Bólintottam, és jegyzetet készítettem a margóra.

Folytasd – parancsolta.

A hirtelen támadt huzatban kialudt a fáklya, amely eddig világított utamon. Borzongva ál tam meg a sötétségben, még az orromig sem láttam. Aztán zizegést hal ottam, valami megmoccant. Megpördültem. „Alekszander – suttogtam –, te vagy az?”

Felnéztem, és láttam, hogy a *Hauptscharführer* csüng a szavaimon.

– A sötétben halk morgás hal atszott, mintha csak dorombolás lenne. Gyufa sercent, kénszag érződött. A fáklya új életre kelt. Előttem, a vértócsa közepén vad tekintetű és csatakos hajú fiú kuporgott.
Még több vér csepegett le ajkáról, és borította el kezeit, amelyekben jókora húsdarabot szorongatott. Elhátráltam, levegőért kapkodtam. . A húsdarab, amin rágódott, kézfejben, ujjakban végződött. Az ujjak még most is az aranyozott végű sétabotot szorongatták, amit akkor sem felejthettem volna el, ha akarom. Hát Baruch Beiler is megkerült.
Kopogtatás hallatszott; a fiatal tiszthelyettes dugta be a fejét.
– Herr *Hauptscharführer* – kockáztatta meg –, már két óra van... Összecsuktam a könyvet, és elkezdtem befűzni egy új nyomtatványt az írógépbe.

Pontosan tudom, mennyi az idő kiáltott ki a *Hauptscharführer*. – Majd akkor megyünk, ha *én* azt mondom, hogy itt az ideje. – Kivárta, amíg az ajtó bezárult. – Még nem kell gépelned – fordult vissza hozzám. – Folytasd.
Bólintottam, kapkodva felütöttem a bőrbe kötött naplót, és megköszörültem a torkom.

Éreztem, ahogyan elhomályosodik a látásom, megpördül velem a világ. „Nem vadál at – sikerült kipréselnem magamból.
– Te voltál.” A kannibál elmosolyodott, megvil antotta fényes és bíborvörös fogait.

„Vadál at...

upiór. *Minek a szőrszálhasogatás?”*

A *Hauptscharführer* felnevetett.

– „Megölted Baruch Beilert.”
„Képmutató. Mondd, hogy te nem kívántad a halálát.” Minden egyes alkalommal, amikor eljött hozzánk, hogy az adót követelje, amit nem tudtunk megfizetni; hogy olyan alkukat csikarjon ki apámból, amivel csak még mélyebbre és mélyebbre rántott minket az adósságban. Lenéztem erre a bestiára, és hirtelen úgy éreztem, rosszul leszek. „Az apám... – suttogtam. – Őt is megölted?” Amikor az upiór *nem válaszolt, nekirontottam, a körmeimet és a dühömet fordítottam el ene fegyverül. A húsát karmoltam, rugdaltam és vagdalkoztam. Vagy megbosszulom apámat, vagy én*

is utána halok, de akkor is megpróbáltam.
Folytattam, leírtam Aleksz érkezését és Ania gyötrelmét, ahogyan próbálta összebékíteni az általa szeretett férfit azzal az idegennel, akinek szörnyeteg testvére feldúlta a környéket. S ha a testvére szörnyeteg, *ő* maga micsoda?

Beszéltem Ania meneküléséről és vádjáról, hogy Alekszandernek hatalmában állt volna gátat vetni a vérengzésnek, mégsem tette.
„Nem az apád az egyetlen ember, aki valaha szeretett – olvastam – *És nem okolhatod Kazimírt a haláláért." Elfordult, hogy arca belevesszen az árnyakba. „Én voltam az, aki megöltem."*

Amikor végeztem, az utolsó szavak úgy ülték meg a levegőt, mint egy gazdag ember szivarfüstje, illatosan és csípősen. A *Hauptscharführer* összeütötte a tenyerét: lassan, majd még egyszer, azután egyre lelkesebben.

Bravó – bólintott. – Ezt nem gondoltam volna.
Elpirultam.

Köszönöm. – Újra összecsuktam a könyvet, és ölbe tett kézzel vártam, hogy elbocsássanak.
Ám ehelyett a *Hauptscharführer* előrehajolt.

Mesélj még róla. Alekszanderről.

De hát felolvastam mindent, amit eddig írtam.
Igen, de többet tudsz annál, mint amit leírtál. Gyilkosnak született?
Egy *upiór* nál ez nem így működik, természetellenes okokból lesz élőhalott.
Ugyanakkor Alekszandernek és Kazimírnak is ugyanaz a végzete – mutatott rá a *Hauptscharführer*. – Véletlen egybeesés? Balszerencse? Úgy beszélt szereplőimről, mintha valóságosak lettek volna. Ahogyan én is tekintettem rájuk.

Kazimír úgy halt meg, hogy bosszút állt Alekszander gyilkosán – feleltem. – Aleksz ezért is érzi úgy, hogy meg kell óvnia. S miután Kazimír a fiatalabb *upiór*, ő még nem képes úgy uralkodni magán, mint Alekszander.
– Tehát elméletben mindkettőjüknek átlagos gyerekkoruk volt. Szerető szüleik, akik templomba vitték őket, és megünnepelték a születésnapjukat.
Iskolába jártak.
Kifutófiúként, kétkezi munkásként vagy művészként dolgoztak. Azután egy napon, a körülmények szörnyű összejátszása folytán, mindketten ezzel rettenetes vérszomjjal ébredtek.
A legenda így tartja.

De mégiscsak te vagy az *író*. Mondhatsz bármit. Nézd csak meg Aniát. Ebben a pillanatban kész megölni valakit, akiről azt hiszi, meggyilkolta az apját, mégis őt fested le hősnőként.
Eddig nem gondoltam erre így, de igaza volt. Nincs fekete, se fehér. Lehet valaki egész életében jó, hogy azután valami gonoszságot tegyen. Alkalmas körülmények között Ania éppúgy képes gyilkolni, mint akármelyik szörnyeteg.

– Volt valami a neveltetésükben, a történetükben, a genetikájukban, amitől ilyenné váltak? – feszegette a *Hauptscharführer*. – Valami végzetes, rejtett hiba? Rengetegen meghalnak, mégsem születik mind újjá *upiór* ként.
Én... nem tudom – vallottam be.

Alekszandert talán éppen az teszi mássá, hogy ő nem *akar* upiór lenni.
Egy bűnbánó szörnyeteg – tűnődött el a *Hauptscharführer*. Azzal felállt, és leakasztotta nehéz gyapjúkabátját. Az asztalon ott hagyta extra adag levesét, amihez egy ujjal sem nyúlt. – Holnap – jelentette be. – Még tíz oldal.
Kilépett az irodából, bezárta maga mögött az ajtót. Gondosan átkötöttem bőrborításos naplót a gumiszalaggal, majd letettem az írógép mellé. Azzal az asztalhoz léptem, és felvettem a levest. Hirtelen zárcsörgés hallatszott. Elejtettem a levest, ami kiborult a keményfa padlóra, az íróasztal alá. A *Hauptscharführer* állt az ajtóban.
Reszketve vártam, mit szól majd, ha meglátja a tócsát a lábamnál, de ő mintha észre sem vette volna.
Szerinted milyen volt, amikor Alekszander először szívta ki egy áldozata vérét? – tette fel a kérdést. – Szerinted legalább akkor szégyenkezett? Utálkozott? Megráztam a fejem.

Nem tehetett ellene semmit.

Attól még nem kevésbé viszolyogtató.
Az áldozatnak? – kérdeztem. – Vagy az *upiór* nak?
A tiszt résnyire szűkült szemmel nézett rám.
Számít ez?

Nem feleltem. Néhány pillanattal később, amikor a kulcs újra elfordult, térdre ereszkedtem, és amit tudtam, felnyaltam a padlóról.
Az egyik vihar után, amikor reggelre hótakaró borította be az egész tábort, Darijával elhagytuk a tömböt, hogy dolgozni menjünk. Ott csoszogtunk a többi nő között, akik rongyaikba burkolózva fagyoskodtak. Az út, amelyen mindennap jártunk, elvezetett a kerítés mellett, ahol a vasúti rámpa feküdt. Néha láttuk a nemrég befutott szerelvényeket; néha épp akkor zajlott a szelekció, amikor ott jártunk. Néha pedig elhaladtunk a sorok mellett, amelyek arra várakoztak, hogy megkezdjék a zuhanyt, amit senki sem élt túl. Azon a napon is a foglyok egy újabb csoportját terelték ki az egyik vagonból. Ugyanúgy álltak a peronon, ahogyan egykor mi is; kezükben megmaradt kis holmijukkal a szeretteik nevét kiáltozták. Hirtelen megláttuk a nőt. Tetőtől talpig fehér selyembe öltözött. A fején hosszú fátyol hullámzott a hideg szélben. Még most is értetlenül tekingetett körbe, pedig már zajlott a szelekció.
Mindnyájan megtorpantunk, annyira lenyűgözött bennünket a látvány.
Hihetetlen, de nem ezt tartottuk a legnyomasztóbb dolognak, amit valaha láttunk: a menyasszonyt, akit a tulajdon esküvőjéről, a vőlegénye mellől ragadtak el, és tettek fel egy Auschwitzba tartó tehervonatra.
Éppen ellenkezőleg, reményt merítettünk belőle.
Mindez azt jelentette, hogy bármi történjék a táborban, bármennyi zsidót tereltek is össze és végeztek ki, odakint nem állt meg az élet: mások szerelmesek lettek és megházasodtak, töretlenül reménykedtek a holnapban. Az auschwitzi főtábor kitett egy kisebb falut. Volt ott fűszeres és kantin, mozi, sőt színház, ahol operaénekesek és zenészek léptek fel, nagy részben zsidók. Volt sötétkamra a fényképészeknek, és stadion a focibarátoknak. Az egyik sportklubban mérkőzéseket is tartottak: a rabok közül kiválogatták az egykori bokszolókat, akik egymással verekedtek, míg a tisztek fogadtak rájuk. Alkohol is akadt bőven. A tisztek fejadagba kapták, de úgy hírlett, ezt általában beadták a közösbe, hogy együtt rúgjanak be. Mindezt azért tudhattam, mert miközben teltek a hetek, a *Hauptscharführer* alkalmanként kisebb feladatokat is rám bízott. Egy nap cigarettát hoztam neki, máskor én intéztem a mosnivalót. A *Läuferin* je , a kifutója lettem, aki szükség esetén továbbította az üzeneteit. Időről időre elküldött a Kanadába is, hogy általam üzenjen a fiatalabb tiszteknek, akik a távollétében őrködtek.

Amikor megjött a tél és a fagy, sutba vágtam az elővigyázatosságot, és amit lehetett, megtettem Darijáért és a többiekért. Amikor a *Hauptscharführer* elment a tiszti klubba ebédelni vagy a tábor túlsó felén találkozott valakivel, és tudtam, hogy sokáig távol lesz, fejléces levélpapírján felkértem kihallgatásra az A18557-es számú foglyot, Dariját, aki így legalább félórán át melegben lehetett, mielőtt vissza kellett térnie a Kanada fagyos barakkjaiba.
Mások is akadtak hozzám hasonlók, kivételezett foglyok. Csak biccentettünk egymásnak, ha találkoztunk a faluban, míg a feladatunkat végeztük.

Vékony mezsgyén jártunk: utáltak minket, amiért boldogultunk, de közben értékeltek is, mert ellophattunk ezt- azt, amivel az ő életükön is könnyítettünk – ételt, vagy cigarettát és italt az őrök megvesztegetéséhez. Egy üveg vodkáért, amit Darija egy kanadai bőröndből csent el, szereztem egy tökhéjat és némi lámpaolajat az egyik tiszti klubban dolgozó fogolytól. A tökhéjba nyolc mélyedést fúrtunk az ujjunkkal, és fonalból lámpabelet csináltunk, így készítettünk hanukkagyertyát. Az a szóbeszéd járta, hogy egy zsidó titkárnő elcserélt egy olvasószemüveget egy kismacskára, akit hihetetlen módon a tömbben is életben tudott tartani.
Érinthetetlennek tartottak minket, csak mert pártfogóink, az SS-tisztek valamiért hasznosnak ítéltek.
Egyeseket talán valóban a szex miatt, ám ahogy a hetek hónapokká dagadtak, a *Hauptscharführer* továbbra sem emelt rám kezet, se dühében, se vágyakozásában. Igazából csak a történetem érdekelte.
Időről időre elejtett magával kapcsolatban valami célzást, amit érdekesnek találtam – már el is felejtettem, hogy nemcsak nekünk, foglyoknak volt régi életünk.
Heidelbergben akart irodalmat tanulni, maga is költő szeretett volna lenni, vagy ha az nem, legalább egy irodalmi lap szerkesztője. Akkor is az *Iliász* ról szóló értekezését írta, amikor behívták.
A legkevésbé sem hasonlított a bátyjára.
Ezt a szóváltásaikból is leszűrtem. Valahányszor a *Schutzhaftlagerführer* beugrott hozzá beszélgetni, azt vettem észre, hogy összehúzom magam a székben, mintha próbálnék láthatatlanná válni. A legtöbbször nem vett észre, érdektelenné váltam a számára.

A *Schutzhaftlagerführer* rengeteget ivott, s olyankor mindig dühödten tombolt, aminek persze én is tanúja lehettem az *Appel* eken. A *Hauptscharführer* néha telefont kapott, ilyenkor be kellett mennie a faluba, hogy elhozza bátyját a tiszti klubból.
Másnap a *Schutzhaftlagerführer* bejött az irodájába, és azzal mentegetőzött, hogy a rémálmok miatt iszik annyit, másként képtelen elfelejteni mindazt, amit a terepen látott. Egyedül ilyenkor láttam rajta bármiféle megbánást, ám ezután, mintha csak viszolyogna tulajdon gyengeségétől, újfent tombolni kezdett. Kijelentette, hogy ő a női tábor vezetője, és mindenki *neki* engedelmeskedik. Ezt néha azzal is nyomatékosította, hogy lesöpörte a papírokat az asztalról, felborította a ruhafogast, vagy az iroda túlsó végébe hajította a számológépet.
Belegondoltam, vajon a többi tiszt tudja-e, hogy ők ketten rokonok. Hozzám hasonlóan szoktak-e azon tűnődni, hogyan kerülhet ki két ennyire különböző ember ugyanabból az anyaméhből.
A munkámmal járó előnyök közé tartozott, hogy mindig tudtam, mikor fog kitörni a *Schutzhaftlagerführer*; tombolásai óraműszerű pontossággal követték bűnbánatát.
Nem voltam ostoba. Tudtam, hogy a *Hauptscharführer* nem csupán a kikapcsolódás eszközének látja könyvemet, de allegóriaként is, ami segíthet megérteni a szövevényes kapcsolatot önmaga és a bátyja, a múlt és a jelen, lelkiismerete és cselekedetei között. Ha az egyik fivér szörnyeteg, abból következik, hogy a másiknak is annak kell lennie?
Egy napon elküldött egy üveg aszpirinért.
Sűrűn havazott, faklumpámban teljesen elázott a lábam. A kardigánt viseltem, amit kaptam, hozzá a rózsaszín gyapjúsapkát és az ujjatlan kesztyűt, amit Darija hanukka-ajándék gyanánt lopott nekem a Kanadából. A süvöltő szélben és köpködő jégesőben a máskor tízperces út

kétszer olyan hosszú ideig tartott.
Felvettem a csomagot a gyógyszertárban, és visszaindultam a *Hauptscharführer* irodája felé, amikor hirtelen felpattant a kantin ajtaja, és a *Schutzhaftlagerführer* repült ki rajta, miközben ököllel ütötte egy fiatalabb tiszt arcát.
Bármily hihetetlen, Auschwitzban is léteztek szabályok. Egy tiszt már azért összeverhetett egy foglyot, mert az csúnyán nézett rá, de ok nélkül nem ölhette meg, mert ezzel kimozdított volna egy fogaskereket a tábor roppant gépezetéből. Bánhatott úgy a foglyokkal, mint a ganéval, zaklathatta bármelyik ukrán őrt vagy zsidó kápót, de nem viselkedhetett tiszteletlenül az SS más tagjaival.
A *Schutzhaftlagerführer* nyilván nagy embernek számított, de léteznie kellett nála is nagyobb embereknek, akik hírét vehették mindennek.

Futni kezdtem. Átrohantam a táboron, miközben el-elcsúsztam a jégfoltokon; a hideg teljesen érzéketlenné tette az arcomat és az orromat, így értem el az igazgatási épületet, ahol a *Hauptscharführer* irodája volt.
Amit üresen találtam.

Újra elsiettem, ezúttal a Kanada irányába. A *Hauptscharführer* t több őr társaságában itt találtam, amint éppen a jelentéseik pontatlanságaira hívta fel a figyelmet.
– Elnézést kérek, *Herr Hauptscharführer* – mormoltam, miközben a szívverésem a végletekig felgyorsult. – Válthatnánk néhány szót?
– Most nem érek rá – felelte. Bólintottam és útnak indultam.
Ha nem szólok semmit, soha senki nem tudja meg, mit láttam.
Ha nem szólok semmit, a *Schutzhaftlagerführer* t megfenyíthetik. Talán lefokozzák vagy áthelyezik.
Amivel mindenki csak jól járt. Leszámítva talán a testvérét.
Nem tudom, mi markolt elevenebben a zsigereimbe: a tény, hogy visszafordultam, és újra beléptem a szortírozó barakkokba, vagy az a felismerés, hogy törődöm a *Hauptscharführer* jövőjével.
Sajnálom, *Herr Hauptscharführer* – suttogtam –, de a dolog nem tűr halasztást.
Elbocsátotta a tisztjeit, majd a karomnál fogva kirángatott. A szél és a hó körbeüvöltött minket.
Nem zavarsz meg munka közben, értve vagyok?
Bólintottam.

Talán nem fogalmaztam elég világosan. Én vagyok az, aki *neked* parancsol, és nem fordítva. Még csak az kellene, hogy az alárendeltjeim...
– A *Schutzhaftlagerführer* – szakítottam félbe – verekedésbe keveredett a kantinnál.

A vér is kiszaladt a *Hauptscharführer* arcából.

Sietős léptekkel a kantin felé vette az irányt, majd amint befordult a sarkon, rohanni kezdett.
Ujjaim ráfeszültek az aszpirinos üvegre, amit még most is ujjatlan kesztyűmben dédelgettem.

Visszatértem az igazgatási épületbe, és beengedtem magam az irodába. Levettem a kabátom, a sapkám és a kesztyűm, hogy feltegyem száradni a radiátorra. Aztán leültem és gépelni kezdtem.
Ebédidőben is dolgoztam. Ezúttal elmaradt a felolvasás és az extra adag élelem. A *Hauptscharführer* csak szürkületkor tért vissza. Leverte a havat kabátjáról, aztán lerogyott az íróasztala mellé, és összefűzte ujjait.
Van testvéred? – kérdezte. Szembenéztem vele.
Volt. A *Hauptscharführer* állta a tekintetem, és bólintott. Lefirkantott egy üzenetet és belehajtogatta egy borítékba.

Vidd ezt a *Kommandant* irodájába.

Elfehéredtem. Még sosem jártam ott, bár tudtam, merre van. – Mondd meg, hogy a *Schutzhaftlagerführer* betegsége miatt nem tud részt venni az *Appel* en.
Bólintottam. Vettem még mindig nedves kabátomat, kesztyűmet és sapkámat.
Várj. – A *Hauptscharführer* hangja megállított, mielőtt lenyomhattam volna a kilincset. – Nem is tudom a nevedet.
Immár tizenkettedik hete dolgoztam neki.

Minka – mormoltam.

Minka. – Lenézett az asztalán várakozó iratokra, úgy bocsátott el. Rájöttem, hogy ez a legtöbb, amit köszönetképpen várhatok.
Soha többé nem szólított a nevemen.
A Kanadában zsákmányolt holmikat Európa különböző részeibe szállították, az általam legépelt részletes lajstromokkal együtt. Időről időre akadtak eltérések, amelyeket rendesen egy-egy tolvaj fogoly számlájára írtak, pedig valószínűbb, hogy egy SS-tiszt okozta őket. Darija gyakran látta, hogy a fiatalabb tisztek a zsebüket tömik, amikor senki sem látja őket.
Amikor a lista és a küldemény tartalma nem egyezett, telefonhívás jött a *Hauptscharführer* nek. Neki kellett kimérnie a szükséges büntetést, még ha hetek is teltek el a fosztogatás óta. Egyik délután, amikor a *Herr Hauptscharführer* az ebédjéért ment, én fogadtam egy ilyen hívást. Ahogy mindig, most is precíz németséggel szóltam a kagylóba.
– Herr *Hauptscharführer* Hartmann, *guten Morgen.*

A férfi a vonal túlsó végén Herr Schmidtként mutatkozott be.

– Sajnálom, a Herr *Hauptscharführer* jelenleg nincs a helyén. Üzenni kíván neki?
– Igen, megmondhatja, hogy a küldemény sértetlenül megérkezett. Mielőtt még letenném, meg kell mondjam, Fräulein... nemigen tudom hová tenni az akcentusát.
Nem javítottam ki, amikor Fräuleinnak szólított.

Ich bin Berlinerin – feleltem.

Nocsak. A kiejtése szinte megszégyenítően tökéletes – gratulált Herr Schmidt.
Svájci magániskolába járattak – hazudtam.

Á, igen. Talán az egyetlen hely Európában, ami még ér valamit. *Vielen Dank*, Fräulein. *Auf Wiederhören.*
Ahogy letettem a kagylót, úgy éreztem magam, mintha kihallgatáson lettem volna. Mire megfordultam, a *Hauptscharführer* is visszatért.
Ki volt az?

Herr Schmidt. Megerősítette a szállítmány megérkezését.
Miért mondtad, hogy berlini vagy?
Az akcentusomról kérdezett.

Nem gyanakodott? – kérdezte a *Hauptscharführer.*

Ha igen, ez azt jelenti, hogy vége titkárnői pályafutásomnak?

Visszaküldenek a Kanadába, vagy ami még rosszabb, a szelekcióra?

Nem hinném – feleltem kalapáló szívvel. – Elhitte, amikor azt mondtam, hogy külföldön tanultam. A *Hauptscharführer* bólintott.
Nem mindenki örül annak, hogy idevettelek. – Leült, ölébe terítette szalvétáját, és belevágott sült csirkéjébe. – Szóval, hol is hagytuk abba?
Elfordítottam székemet az írógéptől, hogy szembekerüljek vele, és felütöttem a bőrbe kötött könyvet. Az éjjel megírtam a kötelező tíz oldalt, de most először nem gondoltam, hogy azt hangosan is megoszthatom vele.

Csak rajta, rajta – sürgetett a *Hauptscharführer* a villájával. Megköszörültem a torkom.
Még sosem éreztem ennyire a tulajdon légzésem vagy a vérem lüktetését.

– Idáig jutottam, mielőtt felhevült az arcom és lesütöttem a szemem.
Mi az? – ráncolta a homlokát. – Nem jó?
Megráztam a fejem.

Átnyúlt az asztal felett, és kikapta kezemből a könyvet.
Persze nem is volt mit hal anom, hacsak nem az ürességet, ahogy tudatosult bennem, hogy már sosem leszünk ugyanolyanok. Vajon ő is ugyanezt érezte, miközben befurakodott a combjaim közé és...
Hirtelen elhallgatott, éppoly kipirultan, mint én.

– Ó – sóhajtott fel. – Talán jobb lesz magamban olvasni.
Úgy csókolt, mintha aki megmérgeztek, s én lennék az el enméreg. Talán így is van, gondoltam. Fogai ajkamat harapbáltak, újra felhasították, és ahogyan felszippantotta a belőle kiserkenő vért, ívben hátrafeszítettem testem, és elképzeltem, ahogyan belőlem oltja szomját.
Utána csak feküdtem mel ette, kezemmel a mel kasán, mintha elvesznék a végtelen belső űrben.
– Bármit megtennék, hogy visszakapjam a szívem – sóhajtott fel. – Bárcsak neked adhatnám...
Te így vagy tökéletes.

A nyakamba temette arcát.

Ania... távolabb nem is lehetnék a tökéletességtől.
Varázslatos meghittségbe kerültünk, sóhajokból egész világot építettünk, amit testünk tömörebben övezett, mint a tégla, erősebben, mint a vas. Olyan lehetetlen közelségben simultunk egymáshoz, hogy semmi, de semmi nem férkőzhetett közénk. Sem el enség, sem szövetséges. Ebben a biztos révben, idő és tér e megszentelt zugában még azt is megkérdhettem, amire nem szívesen kaptam volna választ.
Mondd el, milyen volt – suttogtam. – A legelső.
Nem tett úgy, mint aki nem érti. Összehúzta magát, hogy két kanálként simuljunk egymáshoz, és beszéd közben ne kel jen a szemembe néznie.

Úgy éreztem, mintha hónapok óta bolyonganék a sivatagban, és meghalnék, ha nem jutok vízhez. Csakhogy a víz mit sem használt. Egy tavat kiihattam, az sem lett volna elég. Annál inkább áhítoztam arra, amit úgy éreztem orromban, a bőrön át, mint a legfinomabb konyak aromáját. – Vonakodott. – Próbáltam küzdeni a késztetés el en. Addigra annyira kiéheztem, annyira legyengültem, hogy ál ni is alig tudtam. Bekúsztam egy pajtába, másra sem vágytam, csak újra meghalni. A lány a tyúkokat jött megetetni, egy vödörből szórta eléjük a magokat. A gerendán

kuporogva láttam meg. Arkangyalként szál tam alá, köpenyem szövetébe fojtottam sikolyát, és felvonszoltam a szénapadlásra, ahol rejtőztem.

Könyörgött az életéért, de az enyém fontosabb volt. Feltéptem hát a torkát.
Szárazra szipolyoztam, elrágódtam csontjain, és addig csócsáltam húsát, míg semmi sem maradt, mindent felemésztettem. Viszolyogtam, nem akartam elhinni, hogy ez lett belőlem. Próbáltam letisztogatni magam, de vére megtapadt a kezemen. Ledugtam ujjamat a torkomon, de nem tudtam megtisztulni.
Mégis, hosszú idő óta először, nem éreztem éhséget, s ettől végre tudtam aludni.
Másnap reggel arra ébredtem, hogy a szülei keresték, és a nevén szólongatták.
Magam mel ett láttam, ami maradt belőle: a fejét, vaskos és véres copfjával, rémülettől elkerekedett szájával.

Szemei üveggolyóként meredtek a szörnyetegre, akivé váltam. Leültem mel é, virrasztottam, és csak zokogtam.
A *Hauptscharführer* meglepetten nézett fel.
– A *grüphón*... – Elégedetten bólintott, ahogy felismerte az utalást a mitikus teremtményre, akiről tőle hallottam.
– Másodikként egy utcalány következett, aki megál t a sikátorban, hogy felhúzza a harisnyáját. Könnyebben ment, legalábbis ezt mondtam magamnak, máskülönben be kel ett volna val anom, hogy amit teszek, rossz. Harmadszorra jött az első férfi: egy bankár, aki éppen bezárt a nap végén. Egyszer volt egy kamaszlány is, aki rosszkor rossz helyre tévedt. Meg egy nagyvilági dáma, aki egy szál oda erkélyén sírdogált. Aztán már nem érdekelt többé, kicsodák. Csak az számított, hogy ott legyenek, amikor szükségem van rájuk.
Alekszander lehunyta a szemét. – Rájöttem, hogy minél többször ismétled meg ugyanazt a cselekedetet, legyen bármennyire is helytelen, annál könnyebben találsz rá alkalmas mentséget. Forgolódtam a karjában.
Honnan tudjam, hogy egy napon nem ölsz meg engem is?
Vonakodva nézett a szemembe.

Nem tudhatod.

Egyelőre itt ért véget. Abba kellett hagynom az írást, hogy alhassak néhány órát *Appel* előtt.
A *Hauptscharführer* letette a naplót kettőnk közé, az asztalra. Az orcája még most is rózsaszínben játszott.
Nos...

Nem tudtam a szemébe nézni. Idegenek előtt öltöztem, egyszer egy őr büntetésből csupaszra vetkőztetett az udvaron, de még sosem éreztem magam ennyire védtelennek.
Rendkívül érdekes, főként mert egy csókon kívül nem írsz le semmit, viszont annál plasztikusabban számolsz be Alekszander egyéb... tetteiről. – Oldalt billentette a fejét. – Lenyűgöző belegondolni, hogy az erőszak ugyanolyan bensőséges lehet, mint a szerelem.
Meglepett, hogy ezt mondja. Nem állítom, hogy tudatosan ezt írtam volna, de ettől még lehetett igaz. Mindkét kapcsolatban csak ketten szerepelnek: az egyik ad, a másik elvesz. Eszembe jutottak azok a gimnáziumi órák is, amelyeken egy- egy nagy szerző művét elemeztük: *Mit akarhatott ezzel mondani Thomas Mann?* Talán nem akart mondani semmit. Talán csak írni akart egy könyvet, amit senki sem tud letenni.
– Felteszem, a való életből merítettél.
A *Hauptscharführer* hangjára megriadtam. Hebegve próbáltam kipréselni magamból valami választ, míg végül csak megráztam a fejem.

– Ettől csak még lenyűgözőbb a leírásod – tette hozzá a *Hauptscharführer* –, még ha pontatlan is.
A tekintetem felé rebbent. Hirtelen elfordult és felállt, ahogyan ebéd után szokott, amikor hátrahagyta nekem a maradékot, amíg ő tett egy körutat a Kanadában.
Nem a dolog... mechanikai részében. – Begombolta nagykabátját.
Az utolsó részben. Amikor Alekszander azt mondja, hogy másodszorra könnyebb.

– A *Hauptscharführer* elfordult és feltette a sapkáját. – Sosem az.
Eltűnt az írógépem.

Ott álltam a kis sarokban, amit a *Hauptscharführer* nekem különített el, és azon tépelődtem, mit rontottam el. Darija mindig mondta, hogy ne szokjak hozzá ehhez a bánásmódhoz, de csak a vállamat vonogattam. A többiek rajtam és a különc *barátságon* gúnyolódtak, ami a *Hauptscharführer* hez fűzött, de csak legyintettem. Mit érdekelt mások véleménye, amíg én tudtam az igazat? Abban a téveszmében éltem, hogy amíg a történetem folytatódik, addig az életem is. Pedig hát 1001 éjszaka után még Seherezádé is kifogyott a meséiből. Akkorra a király, aki minden hajnalban csak azért kímélte meg az életét, hogy este hallja a folytatást, bölcsebbé és kegyesebbé vált, éppen az ő történetei nyomán.
Feleségül is vette a mesélőt.

Én beértem volna azzal is, ha megjönnek a szövetségesek, mielőtt kifogyok a csavarokból.
– Már nem dolgozol itt – közölte színtelen hangon a *Hauptscharführer.* – Haladéktalanul jelentkezel a kórházban.
Elfehéredtem. A kórház a gázkamra előszobájának számított. Ezt mindnyájan tudtuk; ezért nem akart senki odakerülni, lehetett bármennyire beteg.
– Egészséges vagyok – bizonygattam.

A tekintete felém rebbent.

– Ez nem vita tárgya.

Magamban felidéztem előző napi munkámat:
a kitöltött nyomtatványokat, a fogadott üzeneteket. Nem találtam semmit, amit rosszul csináltam. Szokás szerint fél órát beszéltünk a könyvemről, s ennek nyomán a *Hauptscharführer* szükségét érezte, hogy beszéljen az egyetemen töltött rövidke idejéről, ami alatt díjat nyert egy költeményéért.

– Herr *Hauptscharführer* – fogtam könyörgőre. – Kérem, adjon még egy esélyt. Ha bármi rosszat csináltam, én...
Elnézett mellettem a nyitott ajtó felé, és intett egy fiatal tisztesnek, aki kikísért.
Nem sokra emlékszem abból, ahogyan a 30-as tömbbe érkeztem. Az asztalnál ülő zsidó fogoly bejegyezte a számomat egy könyvbe, majd bevittek egy kicsi, zsúfolt és mocskos helyiségbe.
A betegek papírlepedőkön, egymás hegyén- hátán feküdtek, munkaruhájukat véres ürülék és hányadék borította.
Némelyikük hosszú vágott sebét kapkodva összeöltötték. Patkányok szaladgáltak azokon, akik már mozdulni sem tudtak. Egy másik fogoly, akit nyilván dolgozni rendeltek ki ide, nagy halom kötszert vitt, és követte a nővért, aki a kötéseket cserélte.

Próbáltam felkelteni a figyelmét, de ő makacsul félrefordította a tekintetét.

Nyilván attól rettegett, hogy ugyanúgy lecserélhető másra, mint én.
A lánynak mellettem hiányzott a fél szeme. Folyton a karját vakargatta.

Szomjas? – ismételte újra és újra jiddisül.
Megmérték és lejegyezték a hőmérsékletem.
Azt akarom, hogy lásson egy orvos – sírtam túl a többi beteg nyögéseit. – Egészséges vagyok!
Az orvosnak is megmondom, hogy nincs semmi bajom.
Hogy visszaküldhet dolgozni, bármilyen munkára. Semmitől sem rettegtem úgy, mint itt maradni ezekkel a nőkkel, akik olyanok voltak, mint a tönkretett játékok.

Egy nő félrelökte a csontvázzá aszott félszemű lányt, hogy leüljön mellém a matracra.
Fogd már be – sziszegte. – Elment az eszed?
Nem, csak meg akarom mondani, hogy...
Ha ennyit cirkuszolsz, a végén még meghallja egy orvos.
A nő nyilvánvalóan megháborodott. Hát nem éppen azért csinálom az egészet?
Az egészségesekre utaznak – tette hozzá.
Teljes értetlenségben ráztam meg a fejem.
Én azért kerültem ide, mert volt egy kiütés a lábamon. A doktor, aki megvizsgált, úgy döntött, másként rendben vagyok. – Felhúzta a ruháját, hogy megmutassa hasán a felhólyagosodott égésnyomokat. – Ezt a röntgennel csinálta.
Borzongva próbáltam megérteni. Betegnek kellett tettetnem magam, hogy elkerüljem a doktorok figyelmét, de annyira mégsem, hogy az őrök elhurcoljanak.
Mintha egy láthatatlan kötélen kellene sétálgatnom.
– Ma idejön egy fejes Oranienburgból – folytatta a nő –, legalábbis ezt mondják. Ha jót akarsz, nem vonod magadra a figyelmét.
Nem akarnak semmi bonyodalmat, ha érted, hogy gondolom.
Értettem. Ez azt jelentette, hogy ha bármi rosszul megy, vadászni fognak a bűnbakokra.
Belegondoltam, eljutott-e Darijához a hír, hogy ide kerültem. Hogy megvesztegethetne-e valakit a Kanadából lopott kincsekkel. Hogy lehet-e tenni bármit is.
Egy ideig csak feküdtem. A félszemű lánynak magasra szökött a láza; szinte sugározta magából a hőt.
– Szomjas? – ismételgette vég nélkül.
Elfordultam, és összehúztam magam. Előcsúsztattam ruhámból a bőrbe kötött könyvet, és elkezdtem olvasni a legelejéről. Kábítószernek használtam: megpróbáltam kiszűrni mindent, amíg nem láttam mást, csak a szavakat és az általam teremtett világot.
Kavarodásra lettem figyelmes, ahogyan a nővérek berontottak, rendbe tették a szobát és leszedegették egymásról a betegeket.

Visszacsúsztattam naplómat a ruhámba, és azon merengtem, milyen lesz majd az orvos.
Helyette egy osztagra való katona érkezett. Egy idősebb férfit vettek körül, akit még sosem láttam: egy magas rangú, kitüntetett tisztet.
Abból ítélve, hányan vették körül, s hogy a tábori tisztek szinte a csizmáját csókolgatták, igen fontos ember lehetett.
Egy fehér köpenyes férfi – a hírhedt orvos? – vezette körbe.
– Komoly fejlődést értünk el a sugárzás útján történő tömeges sterilizálásban – fordítottam le magamnak németből, amit mondott. A nőre gondoltam, aki azt akarta, hogy tartsam a szám, meg az égésnyomokra a hasán.
Ahogyan mások is besorjáztak a kis kórterembe, közöttük láttam a *Schutzhaftlagerführer*t, aki összekulcsolta kezét a háta mögött. A magas rangú tiszt felemelte kezét, és magához intette.

Herr *Oberführer?* Kérdése van? A zsidóra mutatott, aki a kötéseket vitte a nővér után.
Azt. A *Schutzhaftlagerführer* kurtán biccentett a kis zászlóaljat kísérő egyik őrnek. A foglyot kivezették a helyiségből.
Ez... – intonált gondosan az *Oberführer* – ...elfogadható. A többiek láthatóan megkönnyebbültek.

Elfogadható, vagyis nem túl impozáns – tette hozzá az *Oberführer*.
Kimasírozott a kórteremből, a többiek pedig követték.
Ebédidőben levest kaptam, de zöldség vagy hús helyett csak egy gomb úszott benne. Lehunytam a szemem, és elképzeltem, mit eszik most a *Hauptscharführer*. Sertéssültet, jól tudtam, mert a hét elején még én hoztam el az étlapot a tiszti étkezdéből. Csak egyszer ettem disznót, még Szymanskiék otthonában. Belegondoltam, hogy vajon Szymanskiék Łódźban élnek-e még. Gondolnak-e néha a zsidó barátaikra, és hogy mi lett velük.
Sertéssült meggymártással, ezt ígérte az étlap. Nem tudtam, milyen lehet a meggymártás, de magát a gyümölcsöt ott éreztem a nyelvemen. Eszembe jutott, amikor Josekkel és a többi fiúval kimentünk piknikezni vidékre, ahol Darija apjának saját gyára volt. Miután leterítettük a kockás abroszt a fűbe, Josek azt találta ki, hogy feldobálta a meggyet a levegőbe, majd a szájával elkapta.
Cserébe megmutattam neki, hogyan köthet a nyelvével csomót a szárára.
Ezeken gondolkodtam: a sertéssültön és a nyári piknikeken, amikor Darijáék szakácsa annyi ételt csomagolt nekünk, hogy a kacsákkal etettük meg a felesleget – *létezhet* egyáltalán olyan, hogy felesleg?
Ezeken gondolkodtam, és mindenáron próbáltam visszaemlékezni a dió ízére, hogy miben különbözik a mogyorótól, s azon merengtem, elveszítheti-e az ember az ízlelés képességét, ahogyan idővel a sosem használt végtag is elsatnyul. Ezeken gondolkodtam, azért eleinte nem is hallottam, mi történik a kórterem ajtajában.
A *Hauptscharführer* az egyik nővérrel kiabált.
Azt hiszi, van időm erre az idétlenkedésre? – kérdezte. – Kérjem meg a *Schutzhaftlagerführer* t, hogy oldjon meg egy ilyen problémát, ami annyira alatta áll?
Nem, *Hauptscharführer*, biztosan meg tudjuk találni...
Hagyja csak. – Ahogy meglátott, kimért léptekkel az ágyamhoz sietett, és megragadta a csuklómat. – Azonnal jelentkezik a munkahelyén. Már nem beteg – jelentette ki, azzal kirángatott a kórteremből, le a kórház lépcsőin, át az igazgatási épületekhez vezető udvaron. Szaladnom kellett, hogy lépést tartsak vele.
Amikor megérkeztem, az asztalom, a székem és az írógépem ugyanazon a helyen állt.
A *Hauptscharführer* helyet foglalt az íróasztalánál. Kivörösödött az arca, és verítékezett, noha odakint fagypont alá süllyedt a hőmérséklet. A nap végéig egy szóval sem említettük a történteket.
– Herr *Hauptscharführer* – kérdeztem akkor vonakodva –, holnap reggel itt jelentkezzem?
– Hol másutt? – kérdezett vissza, és fel sem nézett az összeadásból.

Darija is érdekes hírekkel szolgált aznap este. A Bestiát megölték. Az *SS- Oberführer*, akit a 30-as tömbben láttam – mint kiderült, Glueck helyettese a koncentrációs táborok felügyelőségén –, az inspekció során a barakkokat is bejárta. A tömbünkben élő egyik nő szerint, aki részt vett a földalatti ellenállásban, ez a fickó kéjes élvezettel fosztotta meg a zsidókat zsíros állásaiktól és juttatta őket a gázkamrába. Új *Blockältesté* t kaptunk, aki úgy akart bizonyítani az *Aufseherin* előtt, hogy egy órán át ugráltatott minket, és összeverte, aki megbotlott vagy összerogyott a kimerültségtől. Végül csak egy héttel később döbbentem rá, hogy nem csupán a *Blockältesté* t lőtték agyon. Eltűnt szinte az összes kiváltságos zsidó, aki hozzám hasonlóan titkárnőként dolgozott, aki felszolgált a tiszti étkezdében, aki a színházban hegedült vagy a nővérnek segített a kötözésben.

A *Hauptscharführer* nem megbüntetett, amikor kirúgott és kórházba küldött. Megmentette az életemet.
Két nappal később, amikor a tábort vastagon belepte a hó, a tömbök között, az udvaron gyülekeztünk, hogy megnézzünk egy akasztást.
Hónapokkal korábban fellázadtak a *Sonderkommando* tagjai – azok a foglyok, akik elégették a gázkamrákból kikerülő holttesteket. Mi nem is találkoztunk velük, mindenkitől elzárva tartották őket.
Amennyire tudtuk, a foglyok rátámadtak az őrségre, és felrobbantották az egyik krematóriumot. Többen megszöktek, s bár a legtöbbjüket elkapták és lelőtték, hatalmas lett a kavarodás.
Három tisztet is megöltek, egyiküket elevenen lökték be az egyik kemencébe – vagyis a foglyok nem haltak meg hiába.
Akkoriban rossz idők jártak mindenkire, az SS-katonák a foglyokon vezették le a mérgüket, de miután ez is elmúlt, feltételeztük, hogy minden visszatér a régi kerékvágásba – egészen aznap reggelig, amikor a hidegben dideregtünk és a leheletünk a szemünk láttára fagyott meg, úgy néztük a bitófa alá vezetett foglyokat.

A robbanás után talált lőpormaradék négy lányhoz vezetett, akik a lőszergyárban dolgoztak. Kis mennyiségben csempészték ki a port, anyagba vagy papírba csomagolták, és a ruhájukban rejtették el, mielőtt továbbadták egy lánynak, aki a ruhagyárban dolgozott – és aki nyomban továbbcsempészte az árut az ellenállási mozgalom tagjainak, hogy a felkelés idejére a robbanószer éppen eljusson a *Sonderkommando* vezetőihez. A lány, aki a ruhagyárban dolgozott, a mi tömbünkben lakott. Szürke kisegérnek tűnt, a megjelenése alapján senki sem gondolta volna felkelőnek. *Ezért is vált be tökéletesen*, mutatott rá Darija. A lányt egy reggel elvonszolták az *Appel* ről. Tudtuk, hogy börtöncellába zárták, és iszonyúan megkínozták, mert végül teljesen összetörve visszaküldték hozzánk. Addigra már nem tudott beszélni, nem tudott ránk nézni. Hosszú bőrcsíkokat hántott le az ujjairól, véresre rágta a körmeit, és minden éjjel sikoltozott álmában.
Ma hátramaradt a tömbben, de még így is hallottam a sikolyait. Az ő nővére volt az egyik lány, akit felakasztottak.
Szokásos munkaruhában, de kabát nélkül terelték őket az akasztófa alá. Tiszta tekintettel, felemelt fejjel néztek ránk. Láttam is a hasonlóságot az egyikük és a tömbben lakó lány között.

A *Schutzhaftlagerführer* a bitó aljában várakozott. Parancsára egy katona hátul összekötötte a lányok csuklóját. Az elsőt felemelték az akasztófa alá állított asztalra, és a nyakába tették a hurkot. Az egyik pillanatban még állt, a másikban lógott. A második lány is követte. Úgy rángatóztak, mint a horogra került halak.
Aznap az irodában egész nap a fülemben csengett a fiatalabb lány sikoltozása. Ebből a távolságból persze nem hallhattam, mégis mintha az elmémbe vésődött volna, mint egy végtelenített rádióadás. Akkor először gondoltam arra, hogy talán Basiának volt igaza, amikor megkímélte magát az ilyen borzalmaktól. Ha már tudjuk, hogy meg kell halnunk, nem jobb megválasztani az időt és a helyet, mint várni, mikor hull le ránk pallosként a végzet? Ha Basia sem végső kétségbeesésében, hanem a végső megértés legtisztább pillanatában cselekedett? A *Hauptscharführer* egyszer megmentett, de ez nem jelentette azt, hogy legközelebb is ilyen nagylelkű lesz.
Nem számíthattam másra, csakis saját magamra.
Belegondoltam, mit érezhetett a fiatalabb testvér, amikor elkezdte átcsempészni a lőport az ellenállásnak. Semmiben sem különbözött Basiától. Mindketten a kiutat keresték.
Annyira elkalandoztam, hogy a *Hauptscharführer* azt tudakolta, fáj-e a fejem. Fájt, de tudtam, hogy lesz rosszabb is, ha majd a nap végén visszatérek a tömbbe.
Mint kiderült, nem kellett aggódnom emiatt. A fiatalabb testvért és egy negyedik lányt nem sokkal napnyugta után, még az *Appel* előtt felkötötték. Próbáltam nem odanézni, miközben elmentem előttük, de így is hallottam a fa csikorgását, ahogyan elfordult a testük, mintha haláltáncot

járnának, szoknyájuk alatt a fagyos széllel.
Egyik éjjel olyan hideg lett, hogy arra ébredtünk, a hajunk összetapad a dértől. Reggel, amikor megkaptuk a fejadagunkat, a *Blockälteste* elvette az egyik nő kávéját, és a levegőbe löttyintette, ahol azonnal fehér porfelhővé dermedt. Az őrkutyák vinnyogtak, és behúzott farokkal kaparták a fagyos földet, míg mi az *Appel* en álltunk, és lassan egyetlen tagunkat sem éreztük. Amikor utána dolgozni mentünk, a fejünkre kellett tekernünk a sálat, mert a fagy megcsípett minden védtelen bőrfelületet.
Azon a héten úgy leesett a hőmérséklet, hogy a tömbünkből huszonketten haltak meg. Másik tizennégy, akit külső munkára rendeltek, a földre rogyott, és ott fagyott halálra.

Darija harisnyanadrágot és pulóvert hozott nekem a Kanadából, hogy legyen rajtam egy többletréteg. A feketepiacon négyszeresére nőtt a takaró ára.
Még sosem éreztem ekkora hálát, amiért a *Hauptscharführer* irodájában dolgozhatom, de tudtam, hogy Darija a Kanada fűtetlen barakkjaiban továbbra is ki van téve a fagyhalál veszélyének.
Ugyanazt tettem tehát, amit korábban: amikor a *Hauptscharführer* elment az ebédjéért, sietve felkérettem kihallgatásra az A18557-es számú foglyot. Kabátba és sapkába, kesztyűbe és sálba bugyolálva siettem át a Kanadába, hogy kézbesítsem az üzenetet, s ha csak néhány percre is, de becsempésszem a melegre legjobb barátomat.
Ahogy összebújtunk, Darija a kesztyűmbe csúsztatott egy darabka csokoládét, amit munka közben sikerült elcsennie. Nem beszéltünk; túl sok erőnket vette volna el.
Amikor beléptünk az épületbe, fent kellett tartanunk a látszatot, hogy Dariját a *Hauptscharführer* hívatta fel. SS-tisztek és őrök mellett haladtunk el szemlesütve. Mostanra már ismertek, nem gyanakodtak.
Szokás szerint, amint az irodához értünk, először lenyomtam a kilincset, és bekémleltem, hátha elszámítottam magam és a *Hauptscharführer* már visszatért.
Valaki mást találtam a szobában. A *Hauptscharführer* íróasztala mögött helyezték el a széfet; ebben gyűjtötték a Kanadában talált pénzt, amit naponta, lezárt ládában szállítottak el.
Valahányszor a *Hauptscharführer* körbejárt a Kanadában, kiürítette az ottani dobozt, amelyben az értékeket halmozták fel, és a kisebb holmik, mint a bankjegyek, érmék és gyémántok, egyből az irodájába vándoroltak. Amennyire tudtam, a széf kombinációját csak egyetlen ember ismerte: maga a *Hauptscharführer*. Most, ahogy megláttam a *Schutzhaftlagerführer* t a nyitott ajtó előtt, már tudtam, hogy tévedtem.
Éppen egy köteg valutát tuszkolt kabátjának mellényzsebébe.
Láttam elkerekedni a szemét. Úgy nézett rám, mintha kísértet lennék. *Upiór*.
Valami, aminek halottnak kéne lennie.
Ebből tudtam, hogy azt hitte, engem is megöltek a múlt héten, amikor az orianenburgi *Oberführer* eljött, és módszeresen likvidált minden irodai munkát végző zsidót.

Páni rémületben kezdtem hátrálni az irodából. Ki kellett jutnom, és ki kellett juttatnom Dariját, de még ha kitörünk a kerítésen és Oroszországig meg sem állunk, az sem lett volna elég – amíg tudtam, hogy a *Schutzhaftlagerführer* dézsmálja a pénzt, és amíg a testvérének dolgoztam, bármikor feladhattam. Ez azt jelentette, hogy meg kell szabadulnia tőlem.
– Fuss! – sikoltottam Darijára, ahogyan a *Schutzhaftlagerführer* ujjai a csuklómra fonódtak.

Darija megtorpant, épp csak annyi időre, amíg az SS-tiszt a másik kezével elkapta a haját, és berángatta az irodába.
Becsukta mögöttünk az ajtót.

Mit gondolsz, mit láttál? – förmedt rám.
Megráztam a fejem, és a földre meredtem.

Beszélj!

Én... nem láttam semmit, Herr *Schutzhaftlagerführer*...

Darija megfogta a kezem.

A *Schutzhaftlagerführer* felfigyelt az apró mozdulatra, egymáshoz érő ruhánk susogására. Nem tudom, mi járt a fejében. Azt hitte, átad nekem valamit? Vagy így akar jelezni? Ha egyszerűen elenged minket, elmondom a barátomnak, mit láttam, és akkor már *két* ember is tudja a titkát?
Előhúzta a pisztolyát, és főbe lőtte Dariját.
Összerogyott, miközben még a kezem szorongatta.

Mögöttünk porfelhő szállt fel a vakolatról. Sikoltozni kezdtem. Legjobb barátom vére borította az arcom és a ruhám; a fegyver dörején kívül mást nem hallottam. Térdre rogytam, karomba fogtam, és ringattam, ami Darijából maradt, vártam a nekem szánt golyót.
Reiner? Mit művelsz itt, az isten szerelmére?
A *Hauptscharführer* hangja egy alagút mélyéről jött, mintha minden szót vattába csomagoltak volna.
Sikoltozva néztem rá, ahogyan a *Schutzhaftlagerführer* a nyakamnál fogva felrángatott.
Rajtakaptam ezt a kettőt.

Megloptak, Franz. Még jó, hogy éppen erre jártam.
Előrenyújtotta a kötegnyi pénzt, amit a kabátjába akart gyömöszölni.
A *Hauptscharführer* letette az ebédjét az íróasztalra, és lenézett rám.

– Te csináltad?

Rádöbbentem, hogy mindegy, mit mondok. Még ha a *Hauptscharführer* hitt is nekem, a testvére minden pillanatban figyelt és kivárta az alkalmat, amíg ugyanazt teheti velem, amit Darijával, csak ne mondhassam el, mit láttam.
Ó, Istenem, Darija...

Zokogva ráztam meg a fejem.

Nem, Herr *Hauptscharführer*.

A *Schutzhaftlagerführer* felnevetett.

Mit vártál, mit fog mondani? Egyáltalán, minek kérdezed?
Egy izom megremegett a *Hauptscharführer* állán.

Te is tudod, mi a szabály – felelte. – A foglyot letartóztatni kell, nem agyonlőni.
Akkor most mit csinálsz, feljelentesz? – Amikor a testvére nem válaszolt, *Schutzhaftlagerführer* ugyanúgy kivörösödött, mint amikor túl sokat ivott. – Itt *én* hozom a szabályokat. Ki fogja vitatni, amit teszek? Rajtakaptam ezt a foglyot, hogy megkárosította a Reichet.
Ugyanez a kihágás juttatott ide, ebbe az irodába.
– Tetten értem bűnelkövetés közben, tehát vele is ugyanazt kell tenni, amit a bűntársával, még akkor is, ha a kis lotyód.

– A *Schutzhaftlagerführer* megvonta a vállát. – Ha te nem bünteted meg, Franz, majd én. – Nyomatékul felhúzta a pisztolyát.
Valami melegséget éreztem a lábamon, és viszolyogva tudatosult bennem, hogy összevizeltem magam. A kis tócsa szétterjedt a padlón faklumpáim között.
A *Hauptscharführer* felém lépett.

– Semmit sem tettem – suttogtam. A ruhámban ott lapult a napló, benne a tíz oldallal, amit az elmúlt éjszaka írtam. Alekszander, a cellájába zárva. Ania, aki éjjel betör a börtönbe, hogy még a nyilvános kivégzés előtt láthassa. *Kérlek*, eseng neki. *Tégy meg nekem valamit!*
Bármit, fogadkozik Ania.

Ölj meg. Egy átlagos napon *Hauptscharführer* leült volna, hogy meghallgassa, amint felolvasom. Csakhogy ez nem volt átlagos nap. A négy hónap alatt, amíg a *Hauptscharführernek* dolgoztam, egyszer sem emelt rám kezet. Most megtette. Arcomra fektette tenyerét, de olyan gyengéden, hogy könnyeket csalt a szemembe. Úgy simogatott a hüvelykjével, ahogyan csak egy szerelmes képes, miközben találkozott a tekintetünk.
Azután olyan erővel ütött meg, hogy eltört az állkapcsom.
Amikor már nem tudtam megállni, és a kabátujjamba köptem a véres nyálat, hogy meg ne fulladjak tőle, amikor már a *Schutzhaftlagerführer* is elégedett lehetett, a *Hauptscharführer* abbahagyta. Botladozva elhátrált, mintha valami transzból ébredne, és körülnézett a feldúlt irodában.
– Takarítsd fel ezt a kuplerájt – parancsolt rám.
Egy őrre bízott, akinek meghagyta, hogy dugjon be egy cellába, amint végeztem. Lassan visszarendeztem a bútorokat, és összerezzentem, valahányszor kicsavarodtam vagy túl gyorsan mozdultam. A kezemmel söpörtem fel a port. Tekintetem folyton visszatalált a padlón fekvő Darijára, s ilyenkor úgy éreztem, menten rosszul leszek.
Levettem hát a kabátom, és abba bugyoláltam felsőtestét.
Máris megmerevedett, hidegnek és keménynek éreztem a tagjait.
Reszketni kezdtem – a hidegtől? a gyásztól?
a sokktól?
–, de kényszerítettem magam, hogy kinyissam a szekrényt, és elővegyem a takarítószereket, a rongyokat, a vödröt. Felsikáltam a padlót. Kétszer ájultam el a megterheléssel járó fájdalomtól, és az őr kétszer piszkált meg a bakancsával, hogy magamhoz térjek.
Amikor újra tiszta lett az iroda, a karjaimba vettem Dariját.
Alig nyomott valamit, de hát én is, nem csoda, ha botladoztam a teher alatt. Az őr figyelő tekintete mellett vittem ki az igazgatási épületből a legjobb barátomat, még mindig a kabátomba bugyolálva, a fagyos hidegen át, a Kanada határán álló kocsihoz. Itt gyűjtötték azokat, akik az éjszaka folyamán vagy napközben meghaltak. Minden erőmet latba kellett vetnem, hogy ráemeljem. Csak azért nem másztam fel én is, mert tudtam, mennyire haragudna, ha feladnám.

Az őr megragadta a karomat, és magával rángatott, de kitéptem magam a kezéből, megkockáztatva a további büntetést. Lerángattam a kabátot Darijáról, és belebújtam. Nem maradt benne melegség, amit még utoljára átadhatott volna. A kezéért nyúltam, amit saját vére festett pettyesre, és megcsókoltam.
Mielőtt felkötötték, a lány, aki megkínzása után visszatért a tömbünkbe, lázasan suttogott a *Stehzel é* ről, az éheztető celláról, ahová egy kis ajtón kellett bemászni, mintha kutyaól lenne. A cellát olyan keskenyre és magasra építették, hogy egyáltalán ne lehessen benne leülni. Az embernek egész éjjel állnia kellett, miközben egerek rohangáltak a lábán, majd másnap reggel kiengedték, és elvárták, hogy végigcsinálja a következő munkanapot.
Mire behoztak ide, abba az épületbe, ahol az itt töltött hónapok alatt egyszer sem jártam, már

teljesen elgémberedtem.
A hidegtől nem éreztem a lábam, a kezem, az arcom, aminek csak örülhettem, mert így legalább nem fájt az állam. Egy szót sem szólhattam úgy, hogy ne görnyedtem volna össze a fájdalomtól, de nem kár, mert úgysem maradt mit mondani.
Ahogyan az öntudatlanság határán lebegtem, anyámat képzeltem magam elé. Ő karolt át s tartott melegen, miközben a fülembe suttogta: *Légy mindig mensch, Minusia*. Akkor először tudatosult bennem, mit jelent ez igazából. Amíg valaki más érdekeit a magunké elé helyezhetjük, addig van valaki, akiért élhetünk. Ha már nincs senki, mi értelme bárminek is?
Belegondoltam, mi lesz most velem.
Elvileg a *Kommandant* rendelkezett a büntetésekről – verésről, korbácsolásról, halálról –, a *Schutzhaftlagerführer* azonban aligha bajlódott azzal, hogy kövesse a szabályzatot.
Megtehette, hogy egyszerűen kivisz és agyonlő.

Hivatkozhatott arra, hogy szökni próbáltam, ami újabb hazugság, ráadásul hiteltelen is, ha bárki ismeri ezt a cellát – de hát ki állítaná meg?
Kit érdekelne, ha megöl még egy zsidót? Legfeljebb a *Hauptscharführer* t. Legalábbis a mai napig ezt hittem.
Állva aludtam, és Darijáról álmodtam. Berontott az irodába, ahol dolgoztam, rám rivallt, hogy meneküljek, de én képtelen voltam abbahagyni a gépelést. És minden leütött billentyűvel egy-egy golyó robbant a mellkasába, a fejébe.

Herr Dybbuk – így hívtam a tisztet, mielőtt megismertem a nevét és a rangját. Akit akarata ellenére megszállt egy démon.
Nem tudtam megmondani, melyik a valóságos énje: a tiszt, aki addig veri a beosztottját, amíg az elveszti az eszméletét, vagy a tiszt, aki minden előírással dacolva embertársának tekint egy foglyot.
Irodalmi párbeszédeink során azt próbálta tudatosítani bennem, hogy a jó és a rossz egyformán ott él mindnyájunkban. A szörnyeteg sem más, csak olyan ember, akiben felbillent az egyensúly.
Én meg... voltam olyan naiv, hogy higgyek neki.
Felriadtam, amikor egy kezet éreztem a bokámon. Ahogy zihálva levegő után kaptam, a kéz megszorított, és elhallgattatott. A cella rostélya felnyílt, én pedig átfurakodtam rajta. Az őr állt ott, aki összekötözte a kezem a hátam mögött. Nyilván eljött a reggel – ablakok híján nem lehetett megállapítani –, itt az ideje, hogy dolgozni menjek.
De hová? Vissza a *Hauptscharführer* hez? Nem tudtam, hogyan állhatnék meg előtte. Nem a verés miatt – mások is bántottak, akiket azután nap mint nap újra láttam; itt ez is hozzátartozott az élethez. Nem, nem a *Hauptscharführer* brutalitását nem tudtam feldolgozni, hanem a gyengédséget, ami megelőzte.
Imádkozni kezdtem, hogy inkább tegyenek egy büntetőszakaszba, inkább törjek követ a brutális fagyban, tizenkét órán át. Inkább legyek ráutalva az elemek könyörületére, csak ne arra a németre, akiben ostoba módon megbíztam.
Nem az igazgatási épületbe vittek, és nem is egy büntetőszakaszba. A rámpára kerültem, ahová a szerelvények érkeztek, és ahol a szelekció zajlott.
Más foglyokkal együtt a vagonokhoz tereltek. Nem értettem, hiszen a folyamat éppen ellenkező irányban zajlott – a vagonokat kiürítették, s aki egyszer megérkezett a táborba, soha többé nem hagyta el. Az őr mögém lépett a peronon, és kioldozta a kezem.
Láthatóan meggyűlt a baja a munkával, a szükségesnél több időt szánt rá.
Ezután belökött egy sorba, a nők közé, akik az egyik vagonnál álltak.

Szerencsém volt; még magamon viseltem a kabátot, a sapkát, a sálat és a kesztyűt; a napló is ott lapult az alsóneműmben. Kézen ragadtam az egyik foglyot, aki a vagonba hajtott minket.

Hová? – préseltem ki magamból összeszorított fogakkal.
Gross-Rosenbe – suttogta. Tudtam, hogy egy másik tábor, láttam a nevét az iratokban. Ennél rosszabb az sem lehet.
A vagonban az ablak mellé húzódtam. Talán hideg lesz, de így legalább kapok friss levegőt. A fal mellett ülő helyzetbe csusszantam; az órákig tartó ácsorgástól égett a lábam. Belegondoltam, mit kereshetek itt.

Lehetséges, hogy ezt a büntetést szabta ki rám a *Kommandant* a lopásért.
Vagy valaki így próbál megmenteni a még szörnyűbb végtől, és gondoskodik arról, hogy minél távolabb kerüljek a *Schutzhaftlagerführer* től. Azok után, amit velem művelt, semmi okom sem volt azt hinni, hogy a *Hauptscharführer* fikarcnyit is törődne velem, vagy akár egy gondolatot is vesztegetne arra, túléltem-e az éjszakát. Még az is lehet, hogy ez az egész csak a képzeletem játéka.
Ugyanakkor e rettenetes hónapokban, ebben a földi pokolban éppen a képzeletem tartott életben.
Még órákig kellett várnom, amíg megérkeztünk Gross-Rosenbe, és kiderült, hogy nincs női táborrész, ezért egy Neusalz nevű kisebb táborba vittek, ahol végre levettem a kesztyűmet, hogy óvatosan kitapogassam az állam. Akkor valami az ölembe pottyant.
Egy apró tekercs, egy üzenet. Rájöttem, hogy a kezeimet eloldozó őr nem a kötél miatt pepecselt annyit, hanem az tartott neki sokáig, amíg becsúsztatta ezt a kesztyűmbe.
Aprócska vízjeles fecni volt, ugyanabból a papírból, amit az elmúlt néhány hónapban naponta befűztem az írógépembe.
„HOGY VAN TOVÁBB?”, csak ennyi állt rajta.
Soha többé nem láttam a *Hauptscharführert.*

Neusalzban egy Gruschwitz textilgyárban dolgoztam. Eleinte szálat húztam (sötétvörös festékével bevérezte a kezem), de miután addig irodában dolgoztam, több élelemhez hozzáfértem és így erősebb maradtam a legtöbb nőnél, nemsokára már a vasúti kocsikban pakoltam a lőszeres ládákat.
Politikai foglyokkal, lengyelekkel és oroszokkal dolgoztunk, akik a beérkező szerelvényeket rakodták.

Az egyik lengyel körülöttem legyeskedett, valahányszor a sínek közelébe mentem. Nem beszélhettünk egymással, ezért üzeneteket nyomott a markomba, valahányszor az őrök félrenéztek.
A kesztyűm miatt Rózsikának hívott, és kecskerímeket költött, amikkel mindig megnevettetett.
Némelyik nő gúnyt űzött abból, hogy nyilván az olyan lányokra bukik, akik kéretik magukat.
Mintha én kérettem volna magam.
Csak azért nem beszéltem, mert féltem a büntetéstől, és mert még mindig iszonyúan fájt az állam.
Alig két hete lehettem itt, amikor egy nap közelebb merészkedett hozzám, mint engedték.
– Menekülj, ha tudsz. Ki fogják üríteni a tábort.
Nem értettem, mit akar ezzel. Elvisznek valahová, és agyonlőnek? Elszállítanak egy másik táborba, egy haláltáborba, amilyenből jöttem?
Vagy visszaküldenek Auschwitzba, a *Schutzhaftlagerführer* hez? Amilyen gyorsan csak tudtam, elhátráltam a hadifogolytól, mielőtt bajba kevert volna. A többi nőnek a barakkban nem mondtam el, amit tőle hallottam.
Három nappal később ahelyett, hogy jelentkeznünk kellett volna munkára, mind a kilencszáz nőt egybeterelték, és fegyveres őrséggel útnak indították.
Még pirkadat előtt vagy tíz mérföldet gyalogoltunk. Akik magukkal hozták szegényes holmijukat – takarókat, edényeket, és minden egyebet, amit sikerült elhozniuk a táborból –, kezdték félrehajítani ezeket az út mellé.

Németország felé tartottunk, csak ennyit sikerült megtudnunk. A konvoj élén foglyok húztak egy szekeret, rajta az SS-katonák élelmével. Hátul egy másik szekéren gyűjtötték azokat, akik a kimerültségtől összerogytak vagy meghaltak; talán próbálták elfedni a nyomokat. Az első néhány napban valóban így történt, de a katonák utána ellustultak, és csak lelőtték, aki nem jött tovább, a testét is hátrahagyták az úton. Mi, többiek csak megkerültük őket, ahogyan a patak vize megtörik a köveken.

Erdőkön masíroztunk át. Mezőkön. Városokon, ahol az emberek előjöttek megbámulni minket, némelyek könnyes szemmel, mások köpdösve. Amikor a szövetséges gépek feltűntek felettünk, a katonák közénk vegyültek, minket használva fedezékként. Az éhezés volt a legrosszabb, de közvetlenül ezután jött a lábam állapota. Némelyik nő, a szerencsésebbje, csizmában gyalogolt, de én még mindig a faklumpát viseltem, amit Auschwitzban kaptam.

Bőröm a számtalan harisnyaréteg alatt is felhólyagosodott, a faszilánkok kidörzsölték a talpam. Ahol a hó beszivárgott a fába, a lábam kis híján elfagyott – és én még mindig nem szenvedtem úgy, mint sok lány.

Egyiküknek, aki csak egyetlen harisnyát viselt, úgy elfagyott a lába, hogy lepattintotta a kisujját, mint jégcsapot az ereszről.

Így ment egy hétig. Már nem azt mondogattam magamban, hogy csak ez a napot éljem túl – beértem azzal az órával. A mozgás és az éhezés megtette a magáét; éreztem, hogyan gyengülök és enyészek el. Korábban nem hittem, hogy lehetek még éhesebb, de akkor még rémálmomban sem gondoltam erre az útra. A pihenőknél, ahol a katonák elkészítették az ételüket, felolvaszthattuk a havat, hogy legalább vizet igyunk. A hóban kerestünk magunknak makkot vagy mohát, bármi emészthetőt. Egyetlen szó nélkül. Túlságosan kimerültünk ahhoz, hogy beszédre vesztegessük az erőnket. Minden megálló után legalább egy tucatnyi nő nem tudott újra lábra állni. Őket az SS hóhéra – egy széles és lapos orrú, kitüremkedő ádámcsutkájú ukrán – ott helyben tarkón lőtte.

Tíz nap után az egyik pihenőnél a katonák tüzet raktak. Krumplit dobáltak a lángok közé, és arra biztattak minket, hogy kapdossuk ki. Némelyik lány meg is tette, aztán a hóban hemperegve próbálta eloltani lángoló kabátját, a katonák legnagyobb derültségére. Többen, akik sikeresen kiszedték a krumplikat, belehaltak égési sebeikbe. Egy idő után a többi krumpli hamuvá égett, mert senki sem nyúlt értük. Azt hiszem, még az éhezésnél is jobban fájt, hogy láttuk veszendőbe menni az ételt.

Aznap éjjel az egyik nő, aki harmadfokú égési sérüléseket szenvedett, üvöltött a fájdalomtól. Mellette feküdtem, és próbáltam segíteni rajta azzal, hogy friss havat hordtam a karjára.

– Ez majd segít – csitítgattam. – Csak ne mozogj annyit. – Magyar volt, egy szót sem értett az egészből, de nem tudtam, mi mást tehetnék.

Többórányi sikoltozás után megjelent a hóhér. Átlépett rajtam, és lelőtte a nőt, aztán visszatért oda, ahol a katonák aludtak. Köhögtem, levegőt is alig kaptam a lőporfüsttől, végül a szám elé kellett húznom a sálam. A többiek körülöttünk meg sem moccantak.

Lenyúltam, és kikötöttem a halott nő bakancsát. Neki már nem kellett.

Túl nagy volt, de még mindig jobb, mint a faklumpa.

Másnap reggel, mielőtt tábort bontottunk, nekem kellett eloltanom a tüzet. Havat hordtam rá, de a parázs alatt felfigyeltem az elhamvadt krumpliszemekre. Felvettem egyet.

Az érintésemre hamuvá porladt, de csak maradt valami tápértéke?

Amilyen gyorsan csak lehetett, egy maroknyi hamut a zsebembe tettem, és utána napokig beosztottam, menet közben néha fogtam egy darabkát, és a számba tettem.

Amikor már két hete meneteltünk, eszembe jutott a hadifogoly, aki szökésre biztatott. Már értettem, mire gondolt. Fokozatosan mind megadtuk magunkat:

akik lerúgták a klumpájukat, mert felhólyagosodott lábukkal nem tudtak továbbmenni; akiknek elfagyott és úgy elüszkösödött a lábuk, hogy belehaltak; akik egyszerűen lefeküdtek, és nem keltek fel többé, pedig tudták, hogy perceken belül értük jön a halál. Úgy tűnt, lassan mind meghalunk.

Míg végül senki sem marad.
Talán az egész menetnek ez a célja.
Azután a sóhajnyi kegyelem, a tavasz formájában. Melegebb lett, helyenként már a hó is olvadt. Tudtam, hogy nemsokára a növények is új életre ébrednek, ami élelmet jelent. Ugyanakkor kiapadt korlátlan víztartalékunk, a latyakból kellett kiszürcsölnünk, amit lehetett.

Falvakon keltünk át, ahol az utcákon aludtunk, míg a SS-katonák egymást váltották az otthonokban és templomokban. Azután felkeltünk, és bevettük magunkat egy újabb erdőbe, hogy a vadászgépek nehezebben szúrhassanak ki minket.
Egy délután nekem is a szekeret kellett húznom a konvoj élén, amikor megláttam valamit a sárban.
Egy almacsutkát.

Valaki az erdőben dobhatta el.

Talán egy gazda. Vagy egy béresfiú, aki gondtalanul fütyörészve szaladt a fák között.
Elnéztem a szekér mellett haladó SS-katonák felé. Ha egy pillanatra elengedem a rudat, odaszaladhatok, felkaphatom a csutkát, és a zsebembe csúsztathatom anélkül, hogy észrevennének. Pontosan tudtam, hogy már csak hat lépés... öt... négy... azután túl késő lesz. A hirtelen támadt feszültségből azt is éreztem, hogy nemcsak én láttam meg.
Elengedtem a kocsit, és rohantam, hogy felvegyem.
Nem mozogtam elég fürgén. Egy SS-katona visszarántott, mielőtt elérhettem volna a csutkát. Elvonszolt a konvoj elejéről a végére, ahol két másik katona összekötözte a karom, hogy beolvadhassak a foglyok közé.
Tudtam, mi következik, épp elégszer láttam: amint megállunk, a hóhér bevisz az erdőbe, és agyonlő.

Összekoccantak a térdeim, ami csak nehezítette a haladást. Amikor az élen haladó szekér félrehúzódott, hogy a katonák elkészítsék a vacsorát, a hóhér karon ragadott, és arrébb vezetett a többiektől.
Aznap délután csak velem kellett végeznie. Lassan lement a nap, az ég alja olyan színekben játszott, amelyektől más körülmények között elállt volna a lélegzetem. A pribék csak intett, hogy térdeljek le előtte. Megtettem, de összekulcsoltam a kezem és könyörögni kezdtem.
– Kérem! Ha megkíméli az életem, adok valamit cserébe.
Nem tudom, miért ígértem ilyesmit, hisz nem maradt semmi értékem. Nem hoztam magammal Neusalzból mást, csak amit a testemen viseltem.
Azután eszembe jutott a bőrbe kötött napló, amit a derekam mögé csúsztattam.
A pribék külleméből ítélve nem különösebben kedvelte az irodalmat, talán még olvasni sem tudott. Mégis megadásra emeltem a kezem, majd lassan a kabátom alá nyúltam, hogy elővegyem a könyvet, amibe a történetemet írtam.
– Kérem – ismételtem. – Vegye ezt el.
A homlokát ráncolta, és elsőre elvetette a cserét, de a legtöbb fogoly mégsem rendelkezett ilyen bőrbe kötött naplóval. Láttam rajta, hogy azon mereng, talán valami fontosat írtak bele.
Kinyújtotta felém a kezét. Amint ujjai rákulcsolódtak a gerincre, támaszkodó kezemmel egy maroknyi földet szórtam a szemébe.
Azután úgy rohantam, mint még soha, egyenesen bele az éjszakába, ami halálos, vérző sebként nyílt a fák között.
Soha nem menekülök meg, ha nincs néhány szerencsés körülmény:
A szürkület a legnehezebb napszak, ha el kell kapni valakit. A fák ellenséges katonáknak látszanak; a baglyok csillogó szemét könnyű összetéveszteni a foglyokéval. A nagyobb sziklák

mintha harckocsik lennének, miközben minden nesz azzal fenyegeti az üldözőket, hogy belesétálnak egy csapdába.
A katonák nem hoztak magukkal kutyákat, mert a menetet túl megerőltetőnek tartották az állatok számára, így azok nem szagolhatták ki a nyomomat.

Ott volt még a latyak.

És a tény, hogy a katonák ugyanúgy elfáradtak a menetben, mint én. Rohantam, amíg össze nem estem, és akkorra már hallottam az engem üldöző SS-katonák kiáltozását.
Elbotlottam, a szinte teljes sötétben lebucskáztam egy vízmosásba, és elterültem az alján. Nedves sárral fedtem be testem és arcom, ágakat és leveleket szórtam magamra. Azután olyan mozdulatlanul feküdtem, ahogy csak tudtam. Egyszer a németek olyan közel haladtak el, hogy egyikük rálépett a kézfejemre, de meg sem nyikkantam, így nem jött rá, hogy ott lapulok a talpa alatt.
Végül továbbmentek. Egy teljes napot vártam, mielőtt elhittem, csak azután indultam neki az erdőnek. A hold fényénél gyalogoltam, féltem elaludni az egymást szólongató vadállatok miatt. Már épp elhatároztam, hogy mégis lefekszem, és a farkasok jóindulatára bízom magam, amikor valami feltűnt a távolban. Egy sötét árnyék, egy alacsony tető, egy szénakazal.
A csűr bűzlött a jószágoktól. Amikor besurrantam, kotlottak a tyúkok – úgy pletykálkodtak, mint a vénasszonyok, még riadót sem csaptak miattam. Kitapogattam az utat a borongós sötétben, majd összerezzentem, amikor lábam egy fémvödörhöz ütődött, de a csörrenés ellenére senki sem jött, és fények sem vetültek ki a házból az ösvényre, így tovább tapogatóztam előre.

A disznóól kerítésénél magokkal teli öblös hordó állt.
Mindkét kezemmel beletúrtam, és marokszám faltam az ételt, amiben fűrészpor, melasz és zab ízét éreztem. Próbáltam nem habzsolni, mert tudtam, hogy csak rosszul lennék.
Átmásztam az alacsony kerítésen, félrelöktem az útból a két nagy kocát, és nekiestem a vályúnak. Krumplihéj. Gyümölcs. Kenyércsücsök.
Kész lakoma.

Végül lefeküdtem, magam mellett egy-egy disznóval, hogy sörtés hátuk melegítsen és tömegük védelmezzen. Öt év óta először olyan jóllakottan feküdtem le, hogy ha próbálok, akkor sem tudok többet enni.
Arról álmodtam, hogy a pribék mégiscsak agyonlőtt, mert ez itt a mennyország.
Legalábbis ezt gondoltam, amíg reggel arra nem ébredtem, hogy egy vasvilla szegeződik a torkomnak.

Az asszony az anyám lehetett volna, a haját kontyba fonva viselte, és ráncok keretezték a száját. A nyakam felé bökdösött a villával, én pedig kúszva- csúszva menekültem a röfögő-visító állatok között.
Égnek löktem a kezeimet.

– *Bitte* – kiáltottam, ahogy talpra vergődtem. Úgy legyengültem, hogy az ól kerítésébe kellett kapaszkodnom. Feltartotta a vasvillát, majd lassan, végtelenül lassan leeresztette, hogy inkább magát védje. Felemelte az állát, úgy vizsgált meg. Képzelem, mit láthatott. Egy élő csontvázat, bőrén és haján a rászáradt mocsokkal.
Rabruhámat, koszos ujjatlan kesztyűmet és sapkámat.

– *Bitte* – suttogtam magam elé. Letette a villát, és kiszaladt a csűrből, hogy becsukja maga mögött a nehéz ajtót.

A disznók kopott bakancsom fűzőjén rágódtak. A tyúkok a ketrecüket és a disznóólat elválasztó kerítésen ültek, verdestek a szárnyukkal, és kotkodácsoltak. A faajtó felé indultam, hogy elhúzzam a reteszt, és kilépjek. A gazdasszony talán halálra rémült tőlem, de ez nem jelentette azt, hogy nincs máris útban a csűr felé a férjével és egy puskával.

Kapkodva megtöltöttem zsebeimet a disznótáppal, amiből előző éjjel belakmároztam, mert nem tudtam, mikor jutok megint élelemhez, ám mielőtt kisurranhattam volna, az ajtó újra kinyílt.
A gazdasszony állt ott egy kenyérrel, egy kancsó tejjel és egy tányérra való kolbásszal. Felém indult.
– Ennie kell... – suttogta. Haboztam, és csapdát gyanítottam, de végül az éhség legyőzött mindent. Megragadtam egy kolbászt, és a számba tömtem.
Letéptem a kenyér csücskét, és oldalról betuszkoltam a kolbász mellé, mert az állkapcsommal még most is alig tudtam harapni. Kiittam a kancsót, a tej végigfolyt az államon és a nyakamon – mennyi idő telt el, amióta a számban éreztem ezt az ízt? Végül szégyenkezve töröltem meg a szám, amiért állat módjára viselkedtem az asszony előtt.

– Honnan jön? – kérdezte.

Németül beszélt, ami azt jelenthette, hogy mostanra elértük Németországot. Lehetséges, hogy a hétköznapi emberek nem is sejtették, mi folyik Lengyelországban? Az SS nekik is ugyanúgy hazudott, mint nekünk? Mielőtt kigondoltam volna, mit feleljek, megrázta a fejét.
– Jobb, ha nem mondja el. Maradjon. Itt biztonságban lesz.

Nem volt okom bízni benne. A legtöbb német, akit megismertem, szívtelen és lelkiismeretlen vadállatként viselkedett.
Igaz, találkoztam Herr Bauerrel, Herr Fassbinderrel és a *Hauptscharführer* rel is.
Így hát rábólintottam. A szénapadlásra mutatott. Létra vezetett fel oda, ahol a tető résein át beszüremlett a napsugár. Még akkor is kezemben szorongattam a kenyeret, amikor mászni kezdtem. Lefeküdtem a szénaágyra, és mély álomba zuhantam, mielőtt még a gazdasszony becsukhatta volna maga mögött az ajtót.
Órákkal később a lenti léptekre ébredtem. Ahogy lekémleltem, a gazdasszonyt láttam, amint egy sajtárt húzott be a csűrbe. A nyaka köré fehér törülközőt kerített, szabad karján összehajtott ruhákat hozott.
Intett, amikor meglátta arcomat.

– Jöjjön – kért gyengéd hangon. Lemásztam a létrán, és kelletlenül álltam egyik lábamról a másikra. Az asszony megpaskolt egy szénabálát, hogy arra üljek. Aztán letérdelt a lábam elé. Belemártott egy rongyot a vízbe, majd előrehajolt, hogy gondosan letörölgesse a homlokom, az arcom, az állam. A kosztól és mocsoktól sötét rongyot beleöblítette a sajtár vizébe.
Hagytam, hogy megmossa a karom és a lábam. Meleg volt a víz, maga a hamisítatlan fényűzés. Amikor elkezdte kigombolni munkaruhám, elhúzódtam, de dolgos kezeivel megmarkolta a vállam.
– Sss – fordította el a testem. Éreztem, ahogy lehámozta rólam a durva anyagot, ami lehullt a lábamhoz. Éreztem a vizes rongyot minden csigolyámon, csípőcsontom szögletes kitüremkedésein, bordáim rostélyán.
Amikor újra maga felé fordított, könnyek csillogtak a szemében. Összefontam karjaim csupasz testem előtt, szégyelltem az ő szemével látni magam.

Miután felvettem a tiszta ruhát – olyan volt, mintha a puha pamut és gyapjú egy felhőbe burkolt volna –, újabb vödör tiszta vizet és szappant hozott, hogy megmossa a hajam.

Ujjaival dörgölte ki a mocskot, és levágta az összetapadt csomókat, amelyekkel sehogy sem boldogult. Aztán leült mögém, és ahogyan egykor anyám, kifésülte a hajam.
Néha nem kell más, hogy visszaváltozzunk emberré, csak valaki, aki annak lát bennünket – bármilyen visszataszító alakban is mutatkozunk előtte.
* * * A gazdasszony öt napon át ellátott étellel. Reggelire friss tojást, pirított rozskenyeret és egreslekvárt hozott, ebédre vastag kenyérszeletekre terített sajtot, vacsorára csirkecombot zöldségekkel. Lassan éberebbé és erősebbé váltam.

Lábamon begyógyultak a hólyagok, már az állkapcsom sem fájt.
Tudtam magamon uralkodni, nem kezdtem tömni magamba az ételt, amint elém tette. Nem beszéltünk arról, honnan jöttem vagy hová megyek. Próbáltam meggyőzni magam, hogy itt maradhatok, ebben a csűrben, amíg véget nem ér a háború.
Újfent egy német könyörületére lettem utalva. Mint egy kutya, akit oly sokszor megrugdostak már, hogy elhúzódott még a simogató kéztől is, lassan kezdtem abba a hitbe ringatni magam, hogy idővel talán képes leszek újra bízni.
Cserébe próbáltam kimutatni a hálám. Kitakarítottam a tyúkólat, ami órákba telt, mert közben szüntelenül le kellett ülnöm pihenni.
Összeszedtem a tojásokat, és takaros rendben elhelyeztem őket egy vödörben, mire a gazdasszony délutánonként megjelent. Letakarítottam a pókhálókat a gerendákról, és felsepertem a szénapadlást, hogy látni lehessen a bálák alatt a fapadlót.
Egy este az asszony nem jött. Pangó éhséget éreztem, bár ez közelébe sem ért annak, amit a táborban vagy a menetben tapasztaltam. Amennyit éheztem, egyetlen kimaradt étkezés szinte fel sem tűnt. A gazdasszony talán megbetegedett; talán el kellett mennie valahová. Másnap reggel, amikor kinyílt a csűr ajtaja, sietve lemásztam a létrán. Jobban hiányzott a társasága, mint azt bevallottam volna magamnak.
Az éles napfény elmosta a gazdasszony sziluettjét, így időbe telt felismerni, hogy a szeme vörös és püffedt, és hogy nincs egyedül.
Kockás inget és nadrágtartót viselő, botra támaszkodó férfi állt mellette. Mögötte pedig egy rendőr.
A fény kihunyt a mosolyomból. Lábam legyökerezett a csűr padlójába, miközben olyan erővel markoltam a létrát, hogy a fa bemart a körmöm alá, a bőrömbe.
– Sajnálom. – A gazdasszony csak ennyit tudott mondani, mielőtt férje megrázta a vállát.

A rendőr összekötötte a csuklómat, azzal kirángatott a csűr nyitott kapuján, és az odakint várakozó teherautóhoz terelt.
Anyám szokta mondani, hogy ha alaposabban megvizsgálunk egy tragédiát, felismerhetjük benne a hamisítatlan csodát – mint ahogyan az aranyrög tűnik elő a legkeményebb szikla mélyéről. Ha másra nem is, családom elvesztésére ez mindenképpen állt: legalább nem kellett látniuk ilyen állapotban; legalább nem kellett látniuk a *világot* ilyen állapotban. Egy másik nő halála juttatott a csizmámhoz. Ha nincs a neusalzi halálmenet, sosem találom meg ezt a csűrt és nem jutok közel egy héten át rendes táplálékhoz.
Ha a gazdasszony férje rá is jött a titokra, és felhívta a rendőröket, hogy jöjjenek értem, így legalább egy teherautó platóján utaztam a soron következő táborba, és nem vesztegettem az erőmet azzal, hogy legyalogoltam az egész távot. Így történhetett meg, hogy mire 1945. március 11-én megérkeztem Flossenbürgbe (ironikus módon egy időben azokkal, akik Neusalzban kezdték a menetet), a női foglyok több mint fele odaveszett útközben, de én még mindig éltem.

Egy héttel később vonatra tettek, és továbbvittek egy újabb táborba.
Március utolsó hetében érkeztünk meg Bergen-Belsenbe. A vagonokban olyan szorosan zsúfoltak minket össze, mint konzerveket a fűszeres polcán, így a legapróbb mozgás is azzal járt, hogy valaki az arcunkba taposott, de legalábbis elégedetlenül felmordult, miközben mindenki kétségbeesetten próbálta távol tartani magát a latrinaként használt túlcsorduló vödörtől. Amikor a

vonat megállt, botladozva léptünk ki, egymásra támaszkodva, mintha beittunk volna. Csak néhány lépést sikerült megtennem, mielőtt összeestem.
Legelőször a szag tűnt fel. Nem tudnám leírni, bárhogy próbálnám. Az égett hús auschwitzi füstje semmiség volt ehhez – a betegség, a vizelet, az ürülék és a halál bűzéhez – képest. Beette magát az orrunkba és az torkunkba, míg felületesen nem kezdtük kapdosni a levegőt a szánkon át. Mindenfelé halottak halmai hevertek, néhol szanaszét, másutt takaros rendben, mint az építőkockák vagy a kártyavár lapjai. Azok húzkodták össze a halottakat, akikben még maradt jártányi erő.
A táborban mindenki elkapta a tífuszt – hogyne kapta volna, amikor százakat zsúfoltak be az ötvenfős barakkokba; amikor latrina gyanánt csak ástak egy gödröt; amikor nemhogy élelem, de elegendő víz sem jutott az ide összeterelt sokezernyi fogolynak?
Nem dolgoztunk.
Elevenen rothadtunk. Csigaként összehúztuk magunkat a barakk padlóján, mert csak így fértünk be. Az őrök jártak be, hogy kihordják a halottakat, s néha az élőket is. Nem rosszakaratból; sokszor mi sem tudtuk megkülönböztetni őket egymástól. Az egész éjszakát betöltötték a halk nyögések, a láztól felhevült testek, a hallucinációk.
Aztán reggelenként kivonszoltuk magunkat az *Appel* re, ahol órákon át számolgattak minket.
Összebarátkoztam egy Tauba nevű nővel, aki azelőtt Sura nevű lányával Hrubieszówban élt. Tauba őrzött egy ritka kincset, amihez ugyanúgy foggal-körömmel ragaszkodott, mint annak idején én a bőrbe kötött könyvhöz. Egy durva, tetvektől hemzsegő takaró volt az. Ő és Sura közösen használták a menetben, amivel idejutottak, ezzel verte vissza a havat és az elemeket, élte túl a dermesztő éjszakákat, míg mások megfagytak. Tauba most ezzel tartotta melegen Surát is, aki alig néhány nappal az érkezést követően megbetegedett. A takaróba bugyolálta lányát, ringatta és énekelgetett neki.
Appel en Taubával közrefogtuk Surát, így tartottuk álló helyzetben.
Egy éjjel félálomban Sura ételért könyörgött. Tauba közelebb húzta magához.
– Mit szeretnél, mi főzzek? – suttogta. – Legyen sült csirke, szósszal, pirított hagymával és krumplipürével.
– Tekintete könnyektől fénylett. – A tetején vajjal, ahogyan a hó üli meg a hegytetőt. – Ahogy még szorosabban ölelte magához Surát, a lány feje hátrahanyatlott, mintha törékeny száron ülne. – Reggel, ha majd újra megéhezünk, megsütöm neked a kedvenc palacsintádat, túróval töltve és porcukorral meghintve. Lesz sült bab és tojás, meg barna kenyér, és friss egres. Annyi minden, Surele, hogy nem is tudsz mindent megkóstolni.
Hallottam, hogy az erősebb nőknek sikerült eljutniuk a konyháig, és maradékot lopniuk a szemetesekből. Nem tudtam, miért nem büntették meg őket – talán nem akartak a közelünkbe jönni, nehogy elkapjanak valamit; talán már senkit sem érdekelt az egész. Akárhogy is, másnap reggel, miután meggyőződtem róla, hogy Sura még lélegzik, követtem a kis csapatot a konyhára.
– Most mit csinálunk? – kérdeztem nyugtalanul, ahogy fényes nappal odakint jártunk, pedig hát nem kellett aggódnunk a munka miatt. A táborban senkinek nem maradt más dolga, mint várni. Mit számított, hol ettünk, a konyhaablaknál vagy a barakkban?
Az ablak kinyílt, és egy termetes nő kilökött egy vödörnyi konyhai hulladékot: krumplihéjat, lefőzött pótkávét, kolbász és narancs bőrét, lerágott csontokat. A többiek a földre vetették magukat, mint az állatok, úgy falták fel, amit csak lehetett.
Pillanatnyi habozásom miatt lemondhattam a legértékesebb falatokról, de így is megszereztem egy csirke villacsontját és egy maroknyi krumplihéjat. Miután a zsebembe rejtettem ezeket, visszasiettem Taubához és Surához.

Odaadtam a krumplihéjat Taubának, aki próbálta rávenni lányát, hogy rágcsáljon el egyet, de Sura mostanra elveszítette az eszméletét.
Akkor te edd meg – biztattam. – Ha majd jobban lesz, el fog kélni az erőd.
Tauba csak a fejét rázta.

Bár hinni tudnék ebben...

A zsebembe nyúltam, és elővettem a villacsontot.
Kiskorunkban, ha a nővéremmel, Basiával mindketten nagyon akartunk valamit, mondjuk, piknikezni, alkut kötöttünk – meséltem Taubának. – Amikor a mama megsütötte a sabbati csirkét, kivettük a villacsontot, de mindketten ugyanazt kívántuk. Így akár akarta, akár nem, teljesülnie kellett. – Feltartottam a csontot, és megragadtam az egyik szárát, míg Tauba ráhurkolta ujjait a másikra. – Készen állsz? – kérdeztem.
A csont az ő javára döntött, de ha nem így van, az sem számított volna. Aznap éjjel, amikor a kápó eljött kiválogatni a halottakat, Sura holttestét vitték ki elsőként. Hallgattam Tauba jajveszékelését, ahogyan a gyásztól teljesen kifordult magából. A takaróba temette arcát, mindössze ennyi maradt neki a lányából, de még így fojtottan is torkaszakadtából üvöltött; bárhogy fogtam be a fülem, nem tudtam kirekeszteni a sikolyait. Mint a kések, mint a mérgezett pengék, úgy hatoltak belém, én pedig csodálkozva láttam, hogy nem vért fakasztanak, hanem tüzet.
Minka. Minka?

Tauba arca úszott be látómezőmbe, mintha a tenger fenekén hevernék, úgy néznék fel a napra.
Minka, lázad van.
Megállás nélkül reszkettem, csatakosra izzadtam a ruháimat. Tudtam, mi lesz a vége. Néhány nap alatt meghalok.
Akkor Tauba hihetetlen dolgot tett. Fogta és félbetépte a takarót. A vállamra terítette az egyik felét.

Ha már meg kellett lennie, a saját feltételeim szerint akartam meghalni.
Ebben az egyben mégiscsak hasonlítottam a nővéremre: nem maradtam ebben a dögvészes barakkban, betegekkel körülvéve. Nem engedtem, hogy egy őr legyen az utolsó, aki döntést hoz rólam, amikor kirántgatja a holttestemet, hogy valahol a tűző napon rohadjon szét.
Kitámolyogtam hát a szabadba, ahol hűvösnek éreztem bőrömön a levegőt. Szorosan magam köré csavartam a takarót, és a földre rogytam.

Tudtam, így legalább megspórolom valakinek a fáradságot, hogy reggel kivigye a testemet, de addig is, a lázrohamtól rázkódva, felnéztem az éjszakai égre.
A túlságosan nagy és eleven Łódźban nem sok csillagot lehetett látni, de azért apám már kiskoromban megtanított a csillagképekre, és sokat kirándultunk vidékre is – csak mi négyen, egy tóparti bérelt nyaralóba, ahol horgásztunk, olvastunk, túráztunk és ostáblát játszottunk. Kártyában anyánk mindig megvert minket, viszont apám fogta a legnagyobb halakat.
Apámmal olykor a tornácon aludtunk, odakint a friss levegőn, amit nemcsak belélegeztünk, hanem szinte ittunk magunkba. Apám megmutatta az Oroszlánt, közvetlenül a fejünk felett. Ez is egy mitikus teremtményről, a nemeai oroszlánról kapta nevét – arról az ádáz bestiáról, amelynek bőrét sem tőr, sem kard nem járhatta át. Héraklésznek először őt kellett megölnie, ám gyorsan rájött, hogy nyíllal semmire sem megy, hát bekergette a szörnyet egy barlangba, a fejére mért csapással elkábította, aztán megfojtotta.
Bizonyíték gyanánt az oroszlán saját karmával nyúzta le a prémet.
Látod, Minka?, kérdezte akkor apám, *Bármi lehetséges. Egy napon még a legfélelmetesebb szörny is csak távoli emlék lesz.* Megfogta a kezem, ahogy mutatóujjammal körberajzoltuk az Oroszlán legfényesebb csillagait. *Nézd*, mondta, *ez a feje, ez meg a farka. És itt a szíve.*
Meghaltam, és egy angyal szárnyát láttam. Fehéren, éterien verdesett a szemem sarkában.
De ha meghaltam, miért érzem olyan nehéznek a fejem, mint egy üllőt? Miért érzem még mindig ezt a förtelmes bűzt?

Küszködve felültem, és rájöttem, hogy amit angyalszárnynak hittem, valójában zászló, egy szélben repkedő fehér rongydarab. Az őrtornyon, ami szemközt áll a barakkunkkal.
Amelyben nincs senki. És a következőben sem.
Nem láttam őröket, sem németeket.

Mintha egy szellemvárosban lettem volna. Mostanra mások is kezdték felismerni, mi történt.
– Keljetek fel! – kiáltozta egy nő. – Keljetek fel, elmentek!
Az embertömeg a kerítés felé hullámzott. Itt hagytak minket éhen veszni? Maradt annyi erőnk, hogy ledöntsük a drótkerítést?
A távolban teherautók közeledtek, az oldalukon vörös kereszttel. Abban a pillanatban megértettem, hogy nem számít, elég erősek vagyunk-e. Már vannak, akik erősek lesznek helyettünk.

Azon a napon készült egy felvétel. Egyszer láttam a PBS dokumentumfilmjét 1945. április 15-éről, amikor az első brit harckocsik elérték Bergen-Belsent. Döbbenten láttam arcomat egy csontváz testén. Még videón is megvettem, hogy lejátsszam és az adott pillanatban megállítsam, így győződjem meg róla: igen, én voltam az, a rózsaszín sapkámban és ujjatlan kesztyűmben, Sura takarójával a vállamon.
Egészen mostanáig senkinek se mondtam el, hogy én szerepelek azon a felvételen.
Harminchárom kilót nyomtam azon a napon, amikor a britek felszabadítottak minket. Amikor egy egyenruhás férfi hozzám lépett, a karjába zuhantam, nem tudtam tovább állni a lábamon. A férfi könnyedén felkapott, és elvitt a kórházként szolgáló sátorba.
Maguk szabadok, hallottuk a hangszórókból angolul, németül, jiddisül, lengyelül. *Maguk szabadok, nyugodjanak meg. Jön az élelem. Úton van a segítség.*
Mindezek után azt kérded, eddig miért nem meséltem erről.
Azért, mert tudom, mekkora hatalma van egy történetnek.
Megváltoztathatja a történelem menetét. Megmenthet egy életet – ám ugyanígy lehet álnok csapda, futóhomok is, amibe beleragadunk, és sosem tudjuk kiírni magunkat belőle. Azt gondolnád, egy ilyen esemény mindent megváltoztat, de nem így van. A lapokban olvasom, hogy a történelem újra és újra megismétli önmagát. Kambodzsában. Ruandában. Szudánban.
Az igazság keményebb dió, mint a fikció. Némelyik túlélő mást sem akar, csak beszélni arról, ami történt.
Iskolákban, múzeumokban és imaházakban tartanak beszédeket. Talán csak így tudják eltenni magukban. Hallom, hogy ezt tartják a kötelességüknek, sőt az életcéljuknak.
A férjem – a te nagyapád – mindig azt mondta: *Minka, te született író vagy. Képzeld el, milyen történet lehetne belőle.*
De pontosan azért, *mert* író vagyok, sosem tehettem meg.

A fegyverek, amelyek az író rendelkezésére állnak, rég megkoptak; az unalomig ismételt szavak elvesztették minden jelentésüket. Vegyük csak a *szeretet* et. Ezerszer is leírhatom, de minden olvasónak mást és mást fog jelenteni.
Mi értelme, ha megpróbáljuk papírra szegezni az érzelmeket, amelyek túl összetettek, hatalmasak és elemiek ahhoz, hogy az ábécé betűi kordában tarthassák őket?
Nem a *szeretet* az egyetlen ilyen szó.
Ott a *gyűlölet* is. A *háború*.
És a *remény*. Ó, igen, a *remény*. Most már érted, miért nem meséltem erről soha.

Ha átélted, úgyis tudod, hogy nincs szó, ami csak hozzávetőlegesen kifejezné.
Ha nem, sosem fogod megérteni.

HARMADIK RÉSZ

Lehet, hogy éppen a mi hitünk lesz az, amely a világot és népeit jó útra téríti.
– Anna Frank naplója{24} Gyorsabb volt nálam, és erősebb is. Amikor végül elkapott, a számra tapasztotta tenyerét, hogy ne sikolthassak, és berángatott egy elhagyott csűrbe, ahol ledobott a poros szénaágyra. Felnéztem rá, s most, hogy már láttam őt, azon tűnődtem, kicsoda valójában.
Engem is megölsz? – hívtam ki magam el en.
Nem – felelt Aleksz csendesen. – Megteszem, amit tudok, hogy megmentselek.
Kinyúlt a törött üvegablakon át, hogy felkapjon egy marék havat. A karjára dörgölte, aztán ingének foszlányaival letörölte.
Jól lehetett látni a friss sebeket a vál án, a mel kasán és a hátán, de akadt legalább tucatnyi másik, vékonyabb vágás, ami végigfutott a karja belső felén és a csuklóján, egészen a tenyeréig.
Miután megtámadott téged, akkor kezdtem el... kenyeret sütni.
Nem értem...

A holdfényben hegei ezüstlétrát rajzoltak a karjára.
Nem én kértem, hogy ilyen legyek – sóhajtott fel. – Próbálom lakat alatt tartani és elrejteni Kazimírt. Próbálom nyers hússal etetni, mégis mindig éhes. Minden tőlem telhetőt megteszek, hogy ne az ő természete győzzön. Magamat is próbálom kordában tartani. A legtöbbször sikerül is, de egy napon elszökött, amíg élelmet próbáltam találni neki. Követtem a nyomait az erdőbe. Apádat szemelte ki, aki fát vágott a tüzeléshez, így legalább a fejszével védekezhetett.

Amikor közbeavatkoztam, és próbáltam elvonni Kazimír figyelmét, apád esélyt látott arra, hogy harcoljon, és sikerült őt megsebesítenie a combján. El akartam venni tőle a fejszét. Nem tudom, miért... talán a vér miatt vagy ahogy pezsgett benne az adrenalin...
– Aleksz félrefordította a tekintetét. – Nem tudom, miért történt, miért nem tudtam uralkodni magamon. Ő még mindig a testvérem. Ez az egyetlen mentségem. – Aleksz beletúrt a hajába, ami ettől úgy ágaskodott fel, mint a kakas taréja. – Tudtam, ha újra megtörténik, akár egyszer is, már túl sok lesz. Meg kel ett találnom a módját, hogy megvédjem a többieket. Ezért kértem tőled munkát.
A sebeire gondoltam, meg a süteményre, amit mindennap nekem sütött, és könyörgött, hogy egyem meg. A kiflikre gondoltam, amiket azon a héten árultam, és a vásárlókra, akik azt mondták, az ízük felér Isten megtapasztalásával. Az öreg Salre gondoltam, aki szerint csak az menekülhet meg upiór *tól, aki iszik a véréből. Eszembe jutott a tészta rózsás árnyalata, és akkor hirtelen megértettem, miről beszél Aleksz.*
Szó szerint a vérét adta azért, hogy megmentsem minket önmagától.
SAGE A nagymamám kétszeresen is túlélő. Még jóval azelőtt, hogy hallottam, mit élt át a holokauszt során, megküzdött a rákkal.
Még kicsi voltam, talán három- négy éves. A nővéreim már iskolába jártak, de engem anyám minden reggel átvitt Nagyihoz, miután a nagyapám dolgozni ment, hogy ne legyen egyedül, amíg lábadozik. A nagymamámnak eltávolították az egyik mellét. Felépülése alatt csak feküdt az ágyban, míg én a *Szezám utcá* t néztem, és a kávézóasztalon színezgettem, anyám pedig takarított, mosogatott és főzött. Minden órában elvégezte a testmozgást, ami abból állt, hogy felcsúsztatta kezét a kanapé mögötti falon, és olyan magasra nyújtózott, amennyire csak tudott, hogy ily módon újjáépítse a műtétben károsodott izmokat.

Minden reggel, miután megérkeztünk, anyám bekísérte Nagyit a fürdőbe, hogy

lezuhanyozhasson. Becsukta az ajtót, és lesegítette nagymamáról a pongyolát, azután hagyta, hogy a gőzölgő víz alatt lemossa magát.
Tizenöt perccel később halkan bekopogott, és újra belépett, hogy már ketten jöjjenek ki – Nagyi hintőporillatúan, tiszta pongyolában, és a tarkóján nedves, de másutt rejtélyes módon száraz hajjal.
Egy napon, amikor anyám bevitte a fürdőbe Nagyit, felment az emeletre egy halom összehajtott ruhával.
– Te maradj itt, Sage, amíg visszajövök – szólt hátra. A tévére tapadtam; a *Szezám utcá* ban megjelent Oscar, akitől nagyon féltem. Ha csak félrenéztem, kimászott a szemeteséből.

Ám ahogy anyám eltűnt az emeleten, és Oscar is lekerült a képernyőről, a fürdő felé indultam. Az ajtó nem volt bezárva, hogy anyám bármikor bejuthasson. Épp csak résnyire nyitottam, de máris éreztem, hogy a hajam begöndörödik a párától.

Először nem láttam semmit, mintha egy felhőben lettem volna. Azután, ahogy kitisztult a kép, megláttam nagymamámat a zuhanykabin üvegének túlsó felén, egy kis műanyag zsámolyon. Leállította a vizet, de a fején még most is zuhanysapkát viselt, ami piros alapon fehér pöttyeivel a rajzfilmek gombáira emlékeztetett. Az ölében törülköző feküdt. Jobb kezével a testét hintőporozta.
Még sosem láttam őt meztelenül. Még anyámat sem láttam meztelenül, ha már itt tartunk. Csak meredten néztem, annyira különbözött a teste az enyémtől.

A bőre például megereszkedett a térdénél, a könyökénél és hasán, mintha nem tudná mivel kitölteni. A combja úgy fehérlett, mintha sosem szaladgálna odakint rövidnadrágban, ahogyan bizonyára nem is szaladgált. A számok a karján azokra emlékeztettek, amiket a fűszeres lehúzott, ha vettünk nála valamit.
S persze láttam a sebet azon a helyen, ahol korábban a bal melle volt.

Még mindig dühös-vörösen tekintett le a ráncos bőr töretlen falára.
Mostanra a nagymamám is észrevett. Jobb kezével kinyitotta a zuhanykabin ajtaját, hogy kis híján belefullasszon a hintőporba.
– Gyere csak, Sage – biztatott. – Nincs itt semmi, amit el akarnék rejteni előled. Közelebb léptem, aztán megtorpantam, mert Nagyi sebei még Oscarnál is ijesztőbbnek tűntek.
– Láthatod, hogy valami megváltozott rajtam – bólintott a nagymamám.
Én is bólintottam. Abban a korban még nem tudtam szavakkal kifejezni, mi hiányzik, de azt tudtam, hogy ennek nem így kellene lennie. A sebre mutattam.
Nincs meg – motyogtam. Nagymamám elmosolyodott. Nem is kellett más ahhoz, hogy már ne a sebet lássam, és újra ráismerjek.
Igen – felelte –, de látod, mennyi megmaradt belőlem?

Nagyi szobájában várok, amíg Daisy elkészíti az ágyát. Gyengéden veri fel a párnáját, ahogy Nagyi szereti, és betakargatja, mielőtt éjszakára visszavonul. Leülök az ágy szélére, és megfogom nagymamám kezét, amit hűvösnek és száraznak érzek. Nem tudom, mit mondjak. Nem tudom, mit *lehet* itt még mondani.

Bizsereg az arcbőröm, mintha a sebek felismernék egymást, bár azok, amelyeket a nagymamám felfedett, továbbra is láthatatlanok. Meg akarom köszönni, amiért elmondta mindezt.
Meg akarom köszönni neki, hogy túlélte, mert nélküle én sem lennék most itt, hogy meghallgassam. Ám ahogy ő is mondta: a szavak néha nem elég nagyok, hogy kifejezzék azokat az érzéseket, amelyeket beléjük akarunk tuszkolni.

Nagymamám szabad keze a takaróval babrál, felhúzza az álláig.
Amikor véget ért a háború – mondja –, ezt is újra meg kellett szoknom. A kényelmet. Hosszú ideig nem tudtam matracon aludni. Fogtam a takarót, és inkább a földön aludtam.
Ahogy felnéz rám, egy pillanatra azt a lányt látom, aki egykor lehetett. – A nagyapád tette helyre ezt is. *Minka*, mondta, *szeretlek, de nem alszom a földön*.
Kellemes, halk beszédű emberként emlékszem nagyapámra, aki imádta a könyveket. Ujja mindig kéklett a tintától, ahogyan a nyugtákat írta az antikvárium vásárlóinak.
Svédországban találkoztatok – idézem fel a részletet, amit mindnyájunknak elmondtak. Bólint.
– Miután felgyógyultam a tífuszból, odamentem. Mi, túlélők akkoriban bárhová utazhattunk Európában. Több más lánnyal egy stockholmi vendégházba költöztünk, ahol mindennap az étteremben reggeliztem, csak mert megtehettem. Nagyapád eltávozást kapott. Azt mondta, még életében nem látott olyan lányt, aki ennyi palacsintát evett volna. – Mosoly ráncolja össze az arcát. – Mindennap eljött az étterembe, és leült mellém a pulthoz, amíg bele nem egyeztem, hogy elvihet vacsorázni.
Levetted a lábáról. Nagyanyám nevet.
Aligha. Zörögtek a csontjaim.

Nem volt mellem, sem domborulataim, se semmim. A hajam alig kétcentisre nőtt meg, és épphogy megszabadultam a tetvektől. Nem is emlékeztettem nőre. Azon az első randin megkérdeztem tőle, mit lát bennem. Azt felelte, *a jövőmet*.
Hirtelen eszembe jut, amikor kislány koromban tettünk egy sétát a környéken a nővéreimmel és a nagymamámmal.
Nem akartam menni; belemerültem egy könyvbe, és értelmetlennek tűnt számomra csak úgy cél nélkül őgyelegni, de anyám mindhármunkat elzavart, hogy nagymamám csigalassú tempójában körüljárjuk a tömböt.
Elszörnyülködött, amikor az út közepén akartunk szaladgálni. „Miért járnátok a kanálisban – kérdezte –, amikor itt ez a szép járda?” Akkoriban azt hittem, túlzottan óvatos, amikor az autók miatt aggódik, amelyek csak elvétve tértek be a kis utcába. Most jövök rá: egyszerűen nem értette, hogy épp azért nem akarjuk használni a járdát, mert *megtehetjük*.
Akitől elveszik a szabadságát, az kiváltságként tekint rá, nem alapjogként.

Amikor Amerikába jöttünk, nagyapád javasolta, hogy járjak el egy csoportba a hozzám hasonlókkal... tudod, olyanok közé, akik ugyanúgy megjárták a táborokat. Őt is elrángattam magammal. Három ilyen alkalmon voltunk. Mindenki arról beszélt, ami ott történt, meg hogy mennyire gyűlöli a németeket. Én nem akartam ezt. Egy csodálatos új országba kerültem. Filmekről akartam társalogni, az én jóvágású férjemről és az új barátaimról. Így hát nem mentem vissza, csak továbbléptem, és folytattam az életem.
Azok után, amit veled tettek, hogyan tudtál megbocsátani a németeknek? – Ahogy kimondom a szavakat, Josefre gondolok.

– Ki mondta, hogy megbocsátottam? – feleli meglepetten a nagymamám. – Sosem tudom megbocsátani a *Schutzhaftlagerführer*nek, hogy megölte a legjobb barátomat.

Nem hibáztatlak érte.

Nem, Sage. Úgy értem, nem *tudom* megbocsátani neki, mert nem az én tisztem. Csakis Darija tehetné meg, de ő ezt lehetetlenné tette a számára. Viszont ugyanezen logika alapján meg *kel ene* bocsátanom a *Hauptscharführer* nek, aki ugyan eltörte az állam, de megmentette az életem. – Megcsóválja a fejét. – Mégsem tudom megtenni.

Olyan hosszú ideig hallgat, hogy már azt hiszem, elaludt.
– Amikor az éhezők cellájába kerültem – szól nagymamám halkan –, gyűlöltem őt. Nem azért, mert ostoba módon bíztam benne vagy mert megvert. Azért, mert kiölt belőlem minden együttérzést. Nem gondoltam többé Herr Bauerre vagy Herr Fassbinderre, csak arra, hogy minden német egyforma, és én gyűlölöm valamennyit. – A szemembe néz. – Ami azt jelenti, hogy abban a pillanatban én sem voltam jobb náluk. Leo látja, ahogyan becsukom a hálószoba ajtaját, miután a nagymamám elalszik.

Minden rendben?

Észreveszem, hogy rendbe tette a konyhát: elmosta a teázáshoz használt csészéket, letörölgette a morzsákat az asztalról, és lemosta a pultot.
Elaludt – felelek, nem igazán a kérdésre. Hogyan lehetne? Hogyan lehetne bármi is rendben azok után, amiket hallottunk? – Daisy itt van, ha bármire szüksége lenne.
Nézze, én tudom, hogy nem lehetett könnyű végighallgatni ezt a...

Nem, nem tudja – szakítom félbe.

Maga ezt a megélhetésért csinálja, Leo, sosem lesz személyes ügye.
Ami azt illeti, nagyon is személyes ügyem – komorul el, mire azonnal bűntudatot érzek. Az egész életét annak szentelte, hogy elfogja a háborús bűnösöket, míg én sosem törődtem ezzel annyira, hogy kierőszakoljam a vallomást nagymamámból, még kamaszkoromban sem, amikor már tudtam, hogy holokauszt-túlélő.
Ő Reiner Hartmann, igaz? – kérdezem.
Leo lekapcsolja a konyhában a lámpát.
Nos – feleli –, azt majd meglátjuk.
Mi az, amit nem mond el? Halványan elmosolyodik.
Szövetségi ügynök vagyok. Ha elmondanám, meg kellene ölnöm.
Igazán?

Nem. – Kinyitja előttem az ajtót, majd meggyőződik róla, hogy bezárult utánunk. – Jelenleg csak annyit tudunk, hogy a nagyanyja Auschwitzban volt. Ahogyan sok száz SS-tiszt is. Még nem azonosította a maga Josefjét.
Nem az én Josefem – vágom rá. Leo kinyitja előttem a bérelt kocsi ajtaját, majd a túlsó oldalra kerül.
Tudom, hogy dűlőre akarja vinni a dolgot, lehetőleg még ma, de az eredményes eljárás érdekében meg kell vizsgálnunk minden létező lehetőséget. Amíg maga odabent volt a nagyanyjával, én felhívtam a történészemet Washingtonban.

Genevra összeszedi a fényképeket, és gyorspostával elküldi a szállodámba. Kis szerencsével holnap, ha a nagyanyja is készen áll, kezünkben lesz a bizonyíték, hogy elindítsuk a lavinát. – Lefordul a felhajtóról.
De hát Josef vallomást tett nekem – szállok vitába.
Pontosan ez az. Nem akarja, hogy kitoloncolják, és eljárást indítsanak ellene, máskülönben *nekem* tett volna vallomást. Nem tudjuk, mi a célja; talán ez is egy téveszme, amiben ringatja magát; talán csak bizarr halálvágy. Tucatnyi okból akarhatja, hogy segédkezzen neki az öngyilkosságban, s talán azt hiszi, bűnösnek kell mutatkoznia, hogy maga egyáltalán megfontolja a lehetőséget.
De azok a részletek...

Elmúlt kilencven. Talán ötven éve a History Channelt nézi. A második világháborúnak rengeteg

szakértője van. A részletek hasznosak, de csak ha egy adott személyhez köthetők. Ezért van, hogy ha összevetjük a történetét egy szemtanúéval, aki látta őt annak idején Auschwitzban, hirtelen egyenesbe kerülünk. Összefonom karjaimat a mellkasomon.
A *Különleges ügyosztály* ban gyorsabban mennek a dolgok.
Csak mert nemsokára lejár Mariska Hargitay szerződése. Nézze, amikor először hallottam egy szemtanú vallomását, ugyanígy éreztem, pedig ő *nem* volt a nagymamám. Ki akartam nyírni az összes nácit. Még azokat is, akik már meghaltak.
Megtörlöm a szemem, és elszégyellem magam, amiért sírok előtte.
Amiket elmondott... még csak elképzelni sem tudom...
Én vagy századszor hallottam ezeket – jegyzi meg halkan Leo –, de semmivel sem lesz könnyebb.
Szóval, akkor most szépen hazamegyünk? Leo bólint.
Aludja ki magát, és várjon, hogy ideérjen a csomagom. Aztán újra meglátogatjuk a nagyanyját, és reméljük, hogy azonosítja az emberünket.

Ha meg is teszi, kinek segítünk vele? Neki nem, az egyszer biztos.
Éveket töltött azzal, hogy újrakezdje az életét, és kibújjon az áldozatszerepből – nem kényszerítjük bele újra, ha arra kérjük, hogy nézze meg a képeket? Eszembe jut Josef, Reiner, vagy hogy hívják.
Mindenkinek van egy sztorija; mindenki leplezi a múltját, hogy önmagát védje. Vannak, akik jobbak és alaposabbak másoknál.
De hogyan lehet élni egy olyan világban, ahol senki sem az, aminek látszik?
Hízik köröttünk a hallgatás, betölti a bérelt kocsi üres terét.
Felugrom, amikor a GPS jobbra, az országútra terel minket. Leo a rádióval pepecsel.
Talán hallgathatnánk egy kis zenét...
Összerezzen a rockzene hallatán.

Kár, hogy nincs CD-nk – jegyzem meg.

Az én autómban sincs. Azt sem tudom, hogy működnek ezek az izék.
Nincs CD-je? Most viccel? Milyen autót vezet... T-modellt?
Subarut. Ha tudni akarja, van benne nyolcsávos magnó.
Olyanok még léteznek?

Ne ítélkezzen. Én olyan régi vágású fickó vagyok.
Vagyis a régi zenéket szereti – nyűgöz le. – The Shirelles, a Troggs, Jan és Dean...
Hűha – bólint elismerően Leo –, bár azok nem is régiek. Cab Calloway, Billie Holiday, Peggy Lee... Woody Herman...
Akkor ettől eldobja az agyát. – Rákeresek egy új csatornára. Ahogyan felhangzik Rosemary Clooney búgó hangja, Leo szeme elkerekedik.
Hihetetlen – csóválja a fejét. – Ez egy bostoni csatorna?

Ez egy SiriusXM. Műholdas rádió. Ügyes kis technológia. S hogy tudja, a moziban már *hangos* filmeket is játszanak.
Leo elvigyorodik.

Tudom, mi az a műholdas rádió, csak soha...
Nem gondolta, hogy érdemes hallgatni? Nem veszélyes egy kicsit a múltban élni?
Nem veszélyesebb, mint a jelenben, és rájönni, hogy semmi sem változik – feleli Leo.
Erről újra a nagymamám jut eszembe.

Azt mondta, ezért nem akart beszélni arról, ami vele történt. Mert nem látta semmi értelmét.
Nem mondanám, hogy hiszek neki. Nem lehet közömbösen nézni, ahogyan a történelem megismétli önmagát, bár a túlélők rendszerint más okból is megtartják maguknak a tapasztalataikat.
Úgymint?

Hogy megóvják a családjukat. Igazából ez a poszttraumás stressz- szindróma velejárója. Aki ilyen traumát él át, nem kapcsolhat ki bizonyos érzelmeket és nem választhatja őket külön a többitől. Attól, hogy egy túlélő külsőre jól van, belül még lehet érzelmileg kiürült.
Emiatt nem is igazán tud kapcsolatba kerülni a gyerekeivel vagy a házastársával, sőt talán tudatos döntést hoz arról, hogy *nem* kapcsolódik hozzájuk, így nem hagyhatja cserben azokat, akiket szeret. Fél attól, hogy ha túlságosan kötődni kezd valakihez, végül megint elveszíti. Ennek eredményeként a gyerekek felnőve ugyanezt a modellt örökítik tovább a saját családjukra.
Próbálok, de nem tudok visszaemlékezni arra, hogy apám hideg és távoli lett volna. Nagyi próbálta megvédeni azzal, hogy elhallgatta előle a múltját, de ő mindenképp szenvedett emiatt? Vagy ez a távolságtartás átugrott egy generációt? Elrejtettem az arcom az emberek elől; olyan munkát kerestem, ami lehetővé tette, hogy éjszaka és egyedül dolgozzak; beleszerettem egy férfiba, akiről tudtam, hogy sosem lesz az enyém, mert nem hittem, hogy valaha is találok olyat, aki képes lenne örökké szeretni. Azért rejtőzöm, mert szörnyeteg vagyok, vagy azért vagyok szörnyeteg, meg rejtőzöm? A sebem csak egy része az összképnek... a traumának, amit ott folyik az ereimben?
Nem is veszem észre, hogy sírok, csak amikor a kocsi átszel három sávot és Leo lefordul egy kijáratnál.
– Sajnálom – húzódik le a padka mellé.
A tükörből rávetülő reflektorfény élesen megvilágítja a szemét. – Ostobaság volt erről beszélnem. Különben is, ez nem törvényszerű. Itt van példának maga, aki tökéletesen sikerült.
Nem ismer engem.

De szeretném.

Leo láthatóan ugyanúgy megütközik a válaszon, mint én.

Lefogadom, hogy minden lánynak ezt mondja, aki a kocsijában hisztériázik.
Látja? Máris mindent tud rólam. Ad nekem egy textil zsebkendőt.
Ki az, aki még hord magánál ilyet? A fickó, akinek nyolcsávos magnó van a kocsijában.
Megtörlöm a szemem, és kifújom az orrom, azután behajtogatom a kis szövetkendőt a zsebembe.
– Huszonöt éves vagyok – bukik ki belőlem.
– Kirúgtak a munkahelyemről.

Az egyetlen barátom egy náci. Anyám három éve halt meg, mégis olyan, mintha tegnap történt volna. Nincs bennünk semmi közös a nővéreimmel. Nemrég még egy nős férfival folytattam viszonyt. Magányos vagyok. Inkább vállalok egy gyökérkezelést, mint hogy lefotózzanak. – Úgy sírok, hogy csuklani kezdek. – Még háziállatom sincs...
Leo oldalt billenti a fejét.

– Egy árva aranyhal sem? Megrázom a fejem.
– Hát, sokan elveszítik a munkájukat – vigasztal Leo. – A barátsága egy nácival elvezethet egy háborús bűnös kitoloncolásához és elítéléséhez. Azt hiszem, ezek után már lenne miről csevegnie a nővéreivel. És lefogadom, hogy az anyja büszke magára, bárhol legyen. A fotókat meg úgyis annyit retusálják manapság, hogy már a szemében sem bízhat. Azt sem hiszem, hogy magányra

lenne kárhoztatva – teszi hozzá. – Nem úgy veszem észre, mintha gondjai lennének a társalgással... Ezen elgondolkodom egy pillanatra.

Tudja, mi kell magának?

Szembenézni a valósággal? Leo sebességbe teszi az autót.

Másik perspektíva – válaszolja meg a kérdést. – A francot megyünk haza. Sokkal jobb ötletem van.

* * * Emlékszem, kölyökként hihetetlenül gyönyörűnek találtam a templomokat, színes üvegablakaikat és kőoltáraikat, boltozatos mennyezetüket és fényezett padsoraikat. Ehhez képest a zsinagóga, ahová a nővéreim bat micvájára elrángattak (egy teljes órányi autóútnyira), egyenesen igénytelennek tűnt.

Barna tetőszerkezete egyetlen tömör fémhegyben végződött; az előteret absztrakt fémplasztika díszítette – nyilván a lángoló csipkebokrot próbálta jelképezni, de inkább emlékeztetett szögesdrótra. A kék, narancs és égetett sziéna színű festékeket mintha az 1970-es években kenték volna fel a falakra.

Most, amikor Leo kinyitja előttem az ajtót, hogy beléphessek, magamban elkönyvelem: a zsidók kivétel nélkül rossz belsőépítészek, vagy csak minden zsinagógájuk 1972-ben épült. Az ajtó csukva, de hallom a kiszivárgó zenét.

Úgy látszik, már elkezdték – jegyzi meg Leo –, de sebaj.

A péntek esti istentiszteletre hív randizni?

Ez most randi? – kérdez vissza Leo.

Maga is olyan, mint azok, akik nyaralás előtt utánanéznek a legközelebbi kórháznak, csak maga kórház helyett a templomokat és zsinagógákat deríti fel?

Nem, itt már jártam. Volt egy ügyem, amelyben felvettem egy fickó vallomását, aki a *Sonderkommando* tagja volt. Amikor néhány évvel később meghalt, az irodám is képviseltette magát a temetésén. Emlékeztem rá, hogy nincs túl messze.

Ahogy már mondtam, a vallás nem igazán nekem való...

Emlékszem – feleli, azzal megragadja a kezem, résnyire nyitja az ajtót, és behúz magával. Besurranunk a bal oldali utolsó sorba. Odafent a bémán a rabbi köszönti a gyülekezetet, és elmondja, milyen jó együtt dicsőíteni az Urat, majd belekezd egy héber imádságba. Visszagondolok azokra az időkre, amikor kilobbiztam a szüleimnél, hogy ne kelljen zsinagógába járnom. Veríték gyöngyözik a homlokomon. Mintha a múlt elevenedne meg. Leo keze rázárul az enyémre.

Csak adjon neki egy esélyt – suttogja.

Nem enged el.

Amikor nem értünk egy beszélt nyelvet, két lehetőségünk van: vagy küzdünk a kirekesztődés ellen, vagy megadjuk magunkat. Én engedem, hogy az imádságok gőzfelhőkként kavarogjanak körülöttem. Figyelem a gyülekezetet, mikor jön el a válasz ideje, s mint egy színész, próbálom bemagolni a szövegem. Amikor a kántor előlép és énekel, a zene fájdalmas és gyászos. Hirtelen belém villan: ezek azok a szavak, pontosan ugyanazok, amelyeken a nagymamám felnőtt. Ugyanezeket az elnyújtott dallamokat hallotta ő is. S mindezek az emberek – az idős párok és a kisgyermekes családok; a bar vagy bat micvájukra váró kamaszok, meg a szüleik, akik olyan büszkék rájuk, hogy nem tudják megállni, folyton a hajukat és a vállukat simogatják – most nem lennének itt, ha a dolgok úgy alakulnak, ahogyan Rainer Hartmann és a többi náci eltervezte. A történelem nem dátumok, helynevek, háborúk halmaza. Az emberekről szól, akik kitöltik közöttük a tereket.

Van egy imádság a betegekért és lábadozókért; van egy tanítás a rabbitól. Van egy áldás a barheszre és a borra.
Azután következik a *kádis*. Ima elhunyt szeretteinkért. Érzem, ahogy Leo feláll mellettem.
Jiszgádál vöjiszkádás sömé rábó!{25} Leo kinyújtja a kezét, és engem is felállít. Azonnal bepánikolok, hogy mindenki engem bámul – a lányt, aki nem tudja a szerepét.

Csak mondja utánam – suttogja, és úgy teszek, de az ismeretlen szótagok mintha kavicsok lennének a számban.
Ámen – mondja ki végül Leo. Nem hiszek Istenben, ám ahogy itt ülök azokkal, akik másként éreznek, rájövök, hogy *igenis* hiszek az emberekben. Hiszek erejükben, hogy egymást segítsék és mindennel dacolva éljenek. Hiszek az átlagemberek átlagon felüli tetteiben. Hiszem, hogy mindig van mit remélni – hacsak egy szebb holnapot is –, és hogy a remény a leghatásosabb drog a világon.
A rabbi a záróimát mondja, s amikor a gyülekezetre emeli arcát, az tiszta és megújult: egy tó tükre hajnalban. Ha őszinte akarok lenni, kicsit én is így érzem magam. Mintha lapoztam volna, mintha újrakezdődne minden.
– *Sabbat salom* – mondja a rabbi. A mellettem ülő nő – aki nagyjából az anyám lehetne, és egy gravitációval dacoló toronyban hordja meggypiros haját – olyan szélesen mosolyog, hogy hátul a fogtömését is látni.
– *Sabbat salom* – mondja, miközben úgy szorítja a kezem, mintha mindig ismertük volna egymást. Egy kisfiú előttünk, aki eddig egy pillanatra sem maradt nyugton, a térdén ugrándozik, és feltartja tömzsi kezét, hogy adjon egy ötöst. Apja elneveti magát.
– Na, mit mondunk? – biztatja gyerekét. – *Sabbat...?* – A fiú egyszeriben szégyenlőssé válik, apja kabátujjába temeti arcát. – Majd legközelebb – mosolyog rá a férfi.
Köröttünk mindenütt ugyanazok a szavak hangzanak el, mintha a hangok fonallá szövődnének, és mindenkit egymáshoz fűznének.
Ahogyan az emberek kezdenek elszállingózni az előtér felé, ahol már előkészítették az Oneg Sabbatot – teát és süteményt –, felállok, Leo azonban nem mozdul.
Olyan arckifejezéssel néz körül, amit nem tudok hová tenni. Talán vágyakozással. Talán büszkeséggel. Végül felém fordul.
– Ez az – mondja. – Ezért csinálok mindent.
Az Oneg Sabbaton Leo jeges teát hoz nekem műanyag pohárban, meg *rugalch* ot, amit udvariasan visszautasítok, mert láthatóan bolti áru, és ennél én sokkal jobbat tudok. Pékárusznobnak nevez, és még akkor is nevetünk, amikor egy idősebb pár közelebb lép hozzánk.
Kezdek elfordulni, ösztönösen elrejteném arcom csúnyább felét, de hirtelen belém villan a nagymamám képe, ahogyan évekkel ezelőtt a mellműtétjéről beszél, ma pedig a holokausztt kapcsolatos emlékeiről. *De látod, mennyi megmaradt belőlem?*
Felemelem az állam, és szembefordulok a párral, szinte kihívóan, hogy tegyenek megjegyzést fonnyadt bőrömre.
Nem tesznek, csak azt kérdezik, újak vagyunk-e errefelé.
Átutazóban – feleli Leo.

Jó a közösség, ha le akarnának telepedni – árulja el az asszony. – Sok fiatal család él itt.
Nyilván azt feltételezi, hogy egy pár vagyunk.
Ó. Mi nem... úgy értem, ő nem...

Azt akarja mondani, hogy nem vagyunk házasok – fejezi be Leo.

Majd meglesz az is – legyint a férfi. – Ha már be tudják fejezni egymás mondatait, megtették a

legfontosabb lépést.
Még kétszer környékeznek meg és kérdezik, hogy most költöztünk-e ide. Először Leo azt mondja, hogy moziba készültünk, de nem játszottak semmi érdekeset, ezért eljöttünk a zsinagógába. Másodszor azt feleli, hogy szövetségi ügynök, akinek én segítek megoldani egy ügyet. A fickó, akivel beszélünk, nagyot nevet.
Ez jó.

Meglepődne, milyen nehéz elhitetni az emberekkel az igazságot – jegyzi meg Leo később, ahogy átsétálunk a parkolón.

Nem lepődnék meg. Mennyit küzdöttem Josef ellen, amikor próbálta elmondani...

Felteszem, azért, mert a legtöbbször mi sem akarjuk bevallani önmagunknak.
Igaz – gondolkodik el Leo. – Elképesztő, mi mindenről meggyőzzük magunkat, ha egyszer elkezdünk hazudni.
Elhisszük például egy ócska melóról, hogy a karrierünk. A csúnyaságunkat hibáztatjuk, amiért távol tartja az embereket, holott valójában az a félelem nyomorít meg minket, hogy ha túl közel engedünk magunkhoz valakit, az még mélyebben megsebezhet.
Azt mondjuk magunknak, hogy biztonságosabb szeretni olyat, aki sosem fog viszontszeretni, mert nem veszíthetjük el, ami sosem volt a miénk.
Talán mert Leo a titkok hivatásos őre; talán mert érzelmileg a szokottnál is labilisabb vagyok; talán csak azért, mert figyelmesebben hallgat, mint bárki, akivel eddig találkoztam... bármi az oka, azon kapom magam, hogy olyanokat mesélek neki, amiket még sosem mondtam ki mások előtt. Ahogy újra észak felé autózunk, elárulom, hogy mindig is kívülálló voltam, még a saját családomban is. Elárulom, hogy attól tartok, a szüleim még a haláluk pillanatában is azon aggódtak, képes leszek-e megállni a saját lábamon.
Elárulom, hogy amikor a nővéreim látogatóba jönnek, hallani sem akarom, ahogyan a hajápolásról, Dr. Ozról és az egészséges vastagbélről fecsegnek. Elárulom, hogy egyszer egy álló hétig nem beszéltem, mert kíváncsi voltam, meg tudom-e állni, és utána megismerem-e még a saját hangomat. Elárulom, hogy amikor a kenyér kikerül a sütőből, amikor hallom, ahogyan a kéreg repedezik és sóhajtozik a hűvös levegőn, akkor kerülök a legközelebb ahhoz, hogy higgyek Istenben.
Az idő már tizenegy óra körül jár, mire Westerbrookba érünk, mégsem vagyok fáradt.

Kávé? – vetem fel. – Van egy jó hely a városban, ami éjfélig nyitva tart.
Ha most kávét iszom, reggelig a mennyezeten pattogok – feleli Leo.
Lenézek ölemben összefont kezemre, és lehetetlenül naivnak gondolom magam. Mindenki más értene az apró jelekből, és tudná, hogy ennek a szívélyességnek sokkal inkább van köze Leo ügyéhez, mint az igazi barátsághoz.
Viszont – teszi hozzá – kapni ott herbateát is?
Westerbrook álmos kisváros, péntek este is csak alig maroknyian ülnek a kávézóban. A lila hajú lány, aki teljesen belemerül egy Proust- kötetbe, bosszúsnak tűnik, amikor megzavarjuk a rendeléssel.
Tennék egy elmés megjegyzést az amerikai ifjúságról – mondja Leo, miután ragaszkodik hozzá, hogy ő fizessen a lattémért –, de túlságosan lenyűgöz az a tény, hogy nem *A szürke ötven árnyalatá* t olvassa.
Talán ez a nemzedék menti majd meg a világot.
Nem ezt gondolja magáról minden nemzedék?
Az enyém is? Mi már annyira el vagyunk telve magunkkal, hogy nem is próbálunk mások tapasztalataiból okulni? Jól tudtam, mi az a holokauszt, de még azután is gondosan kerültem a

kérdést, hogy megtudtam, nagymamám is a túlélők közé tartozik. Túl közömbös – vagy túlságosan rémült – voltam, hogy azt gondoljam, egy ilyen régi történetnek bármi köze lehet a jelenemhez, a jövőmhöz?
És Josef nemzedéke?

Saját elbeszélése szerint fiatal korában azt hitte, a világ jobb hely lenne zsidók nélkül. Milyennek látja az egész kimenetelét – kudarcnak? Vagy egy golyónak, ami szerencsésen elkerülte?
Folyton azon tűnődöm, melyik az *igazi* énje – mormolom. – Az, aki sok száz kölyöknek írt főiskolai ajánlást, aki a baseballcsapatot biztatta az iskolai kupán, aki megosztja a zsemléjét a kutyájával... vagy akiről a nagymamám beszélt?
Talán nem egyik vagy másik – feleli Leo. – Talán mindkettő.
És csak úgy sutba vágta a lelkiismeretét, amíg a táborban dolgozott? Vagy soha nem is volt neki?
Számít ez, Sage? Nyilvánvalóan nem tudta megkülönböztetni a jót és a rosszat, mert ha meg tudta volna, nem gyilkolt volna parancsra. S ha egyszer már gyilkolt, utána hiába próbál lelkiismeretes lenni – kicsit olyan ez, mint amikor valaki a halálos ágyán tér meg Istenhez. Mit számít, ha Josef hetven éven át szentként is élt? Ezzel nem hozza vissza azokat, akiket meggyilkolt. Ő is *tudja* ezt, máskülönben nem bajlódna azzal, hogy a feloldozását kérje. Érzi, hogy a vér még most is a kezéhez tapad. – Leo előrehajol. – Tudja, a zsidó vallásban két bűnre nincs bocsánat. Az egyik a gyilkosság, mert bocsánatért mindig a sértett félhez kell könyörögni, amit nyilván nem lehet megtenni, ha az két méter mélyen nyugszik. A másik megbocsáthatatlan bűn viszont az, ha valaki tönkreteszi más jó hírét. Ahogyan egy halott sem bocsáthat meg a gyilkosának, úgy a jó hírnevet sem lehet visszaszerezni. A holokauszt során a zsidókat az életüktől *és* a jó hírüktől egyaránt megfosztották. Ezért nem számít, ha Josef megbánást is tanúsít, kétszeresen el van átkozva.

Akkor miért igyekezett? – kérdezem. – Miért törte magát, hogy hetven éven át csak jót tegyen a közösséggel?

Egyszerű – von vállat Leo. – Bűntudatból.
Akinek pedig bűntudata van, annak van lelkiismerete is – mutatok rá. – Az imént azt mondta, hogy Josefnél ez lehetetlen.
Leo csillogó tekintettel fogadja a kihívást.
Sokkal furmányosabb nálam, de csak mert ilyenkor már aludni szoktam.
Tovább beszél, de én már nem hallom. Nem hallok semmit, mert hirtelen kinyílik a kávézó ajtaja, és belép rajta Adam, karján a feleségével. Shannon közel hajol hozzá, azon nevetgél, amit az imént mondott.
Egy reggel, még a feldúlt ágyban, Adammel próbáltunk túltenni egymáson, hogy melyikünk ismeri a legnagyobb faviccet.

Mi az: zöld és kereke van? Fű – jó, a kereket csak hazudtam.

Mi az: vörös és olyan a szaga, mint a kék festéknek? Vörös festék.
Egy kacsa bemegy a bárba, mire a csapos megkérdezi: Mit adjak? A kacsa nem válaszol, mert a kacsák nem tudnak beszélni.
Láttad Steve Wonder új házát? Mert ő még nem.
Egy fóka bemegy a kocsmába... Mikor sír a bohóc? Ha meghal a családja.
Mi a neve a kéz és láb nélküli embernek? Ami az igazolványában van.
Annyira nevettünk, hogy sírni kezdtem, és abba sem tudtam hagyni.
Azt hiszem, ennek nem sok köze volt a viccekhez.
Shannont is egy ilyen egysorossal szórakoztatja? Talán az én egyik poénommal?

Csak harmadszor láttam Shannont élőben, és először úgy, hogy nem volt köztünk távolság vagy ablaküveg. Ő is olyan erőlködés nélkül szép nő, mint a Ralph Lauren-modellek, akiknek nem kell smink; akiknek minden hajtincsük jól áll; akik úgy viselhetnek betűretlen inget, hogy divatosan lazának nézik őket, nem csak slamposnak.
Anélkül, hogy végiggondolnám a dolgot, közelebb húzódom Leóhoz.
Sage? – szólít meg Adam. Nem tudom, hogyan képes kimondani a nevem pironkodás nélkül. Eltűnődöm, hogy vajon ugyanúgy zakatol-e a szíve, mint az enyém, és hogy a felesége észreveszi-e.
Ó – próbálok meglepettnek tűnni. – Helló.

Shannon, ő itt Sage Singer. A családja az ügyfelünk volt. Sage, ő itt a feleségem. – Gyomorgörcsöt kapok ettől a leírástól, de mégis mit vártam, mit fog mondani?
Adam tekintete Leo felé rebben, várja a bemutatást. Belekarolok Leóba. Becsületére legyen mondva, nem néz rám úgy, mintha megháborodtam volna.
Ő itt Leo Stein.

Leo kinyújtja a kezét, hogy megrázza Adamét, majd a feleségéét.

Örvendek.

Az új Tom Cruise-filmen voltunk meséli Adam. – Ti már láttátok?

Még nem – feleli Leo. Magamba fojtok egy mosolyt; Leo nyilván azt hiszi, hogy az *Esőember* ről van szó.
Kompromisszumos megoldás – szúrja közbe Shannon. – Neki fegyverek és idegenek, nekem Tom Cruise. Én még azt is elmennék megnézni, hogyan szárad a festék, ha ez kell ahhoz, hogy kicsit elszabaduljunk otthonról. – Mosolyog, és egy pillanatra sem néz félre, mintha csak mindkettőnk előtt bizonyítani akarná, hogy cseppet sem zavarja a sebhelyem.
Nekem nincsenek gyerekeim – jelzem. *Igazából a férjed sem az enyém.* Leo átkarolja és megszorongatja a vállam.
Még nincsenek.

Leesik az állam. Amikor felé fordulok, mosoly játszik a szája sarkában.
Mit is mondtál, hogyan találkoztál Sage-dzsel? – kérdi Adamtől.
Üzleti ügyben – vágjuk rá egyszerre.
Nincs kedvetek csatlakozni hozzánk? – kérdi Leo.
Ne – rémülök meg. – Úgy értem, már éppen indultunk, nem?
Leo veszi a lapot, és vigyorogva feláll.
Hát, ismered Sage-et. Nem nagyon szeret várni, ha érted, mire gondolok. – A derekamra fonja a karját, azzal elköszönünk, és távozunk a kávézóból.
Amint befordulunk a sarkon, nekirontok.
Ez meg mi az *ördög* volt?

A reakciójából ítélve a nem létező barátja. Meg a felesége.
Úgy állított be, mintha szexőrült lennék... mintha... mintha mi ketten...

Lefeküdnénk egymással? Miért, nem ezt akarta elhitetni vele?
A tenyerembe temetem az arcom.

Nem tudom, mit akarok elhitetni vele... vagy magammal...
Zsaru? Valahogy olyan érzésem volt...
Temetkezési vállalkozó. Akkor találkoztunk, amikor anyám meghalt. Leo szemöldöke felszökik a homlokára.
– Hű, nagyobbat nem is tévedhettem volna. – Látom arcán az ismerős kifejezést, ahogyan összeköti a pontokat: a fickó halottakat érint ugyanazzal a kézzel, amivel engem.
– Ez is csak egy munka – veszem a védelmembe. – Mintha *maga* a hálószobájában játszaná újra a szövetségesek partraszállását.

– Honnan tud róla? Egyszer indulhattam egy Eisenhower- hasonmásversenyen.

– Leo megtorpan. – Ha már itt tartunk, sajnálom.
Nyilván nehéz lehet szembesülni azzal, hogy a barátja nős.

Nem most szembesültem vele – vallom be.
Leo csóválja a fejét, mint aki nem tudja, hogyan mondja el, amit feltétlenül el kell mondania.
Látom, ahogy elharapja a nyelvét.
Nem az én dolgom – dönti el végül, ahogyan fürgén a kocsi felé indul.
Igaza van, nem az ő dolga. És nem tudja, mit jelent a szerelem a magamfajta számára.

Három lehetőségem van: 1) Magamban szomorkodom. 2) Én leszek a nő, akit megcsalnak. 3) Én leszek az a bizonyos harmadik.
Hé – kiáltok utána. – Nincs joga ítélkezni felettem. Nem tud rólam semmit.
Ami azt illeti, nagyon is sokat tudok magáról – száll vitába Leo. – Tudom, hogy bátor; elég bátor felhívni az irodámat, és beletenyerelni ebbe a darázsfészekbe, amikor nem is lenne muszáj. Tudom, hogy szereti a nagyanyját. Tudom, hogy hatalmas a szíve, legszívesebben talán még annak a fickónak is megbocsátana, aki olyanokat tett, ami megbocsáthatatlan.

Maga sok szempontból kivételes nő, Sage, ezért meg kell bocsátania, ha kicsit csalódott vagyok, amiért mégsem olyan eszes és briliáns, mint gondoltam.
Hát maga? Maga még semmi rosszat nem tett életében? – kérdezem paprikás hangulatban.
Rengeteg rosszat tettem, csak nem mentem vissza, hogy újra megtegyem.
Nem értem, miért zaklat fel jobban Leo kiábrándultsága, mint a tény, hogy belefutottam Adambe és Shannonba.
Már nem vagyunk együtt – magyarázkodom. – Ez bonyolult...
Még mindig szereti? – teszi fel a kérdést Leo.
Kinyitom a szám, de nem jönnek ki rajta szavak.
Szeretem, hogy úgy érezhetem, szeretnek.
Nem szeretem a tudatot, hogy mindig csak második leszek. Szeretem, hogy legalább néha nem egyedül vagyok otthon. Nem szeretem, hogy ez nem mindig van így.
Szeretem, hogy nem tartozom neki semmivel.

Nem szeretem, hogy nem tartozik nekem semmivel.
Szeretem, ahogyan akkor érzem magam, ha vele vagyok.
Nem szeretem, ahogyan akkor érzem magam, ha nem.
Amikor nem felelek, Leo elfordul.

– Látja: nagyon is egyszerű – mormolja.

Aznap éjjel úgy alszom, mint hónapok óta nem. Nem hallom az ébresztőórát, csak a telefoncsörgésre ülök fel. Leóra számítok. Tegnap esti vitánk után előzékenyen viselkedett, de a laza bajtársias szellem eltűnt. Amikor kitett a lakásomnál, üzletről beszélgettünk, meg hogy mi fog történni, miután gyorspostán megkapja a fotókat.
Talán jobb is, ha munkatársként kezelem, nem pedig barátként. Csak nem értem, hogyan hiányozhat így valami, amit épp csak megismertem.
Mintha megálmodtam volna, hogyan kérjek tőle bocsánatot, bár nem vagyok benne biztos, miért is akarok bocsánatot kérni.
Beszélnünk kell a tegnap estéről bukik ki belőlem, amint felveszem a kagylót.
Szerintem is – hallom meg Adam hangját a vonal túlsó végén.
Ó! Te vagy az.

Nehogy szívrohamot kapj örömödben. Én meg egész délelőtt azon töröm magam, hogy legyen öt percem telefonálni. Ki volt a fickó?

Ez most komoly? Ugye, nem kezdesz el nyafogni, amiért találkoztam valakivel...

Nézd, tudom, hogy dühös vagy. És azt is tudom, hogy azt mondtad, tartsunk szünetet, de hiányzol, Sage. Mindig veled akarok lenni – fogadkozik Adam. – Csak ez nem olyan egyszerű.
Leo szavai jutnak eszembe.

Szerintem meg nagyon is egyszerű.
Ha azért mentél el Lou-val...

Leóval.

Tök mindegy... hogy felkeltsd a figyelmemet, hát sikerült. Mikor láthatlak megint?
Hogyan akartam volna felkelteni a figyelmedet, amikor sejtelmem sem volt arról, hogy romantikázni mész a feleségeddel? – Nem tudom elhinni, hogy Adam szerint ez is csak róla szól. Ahogyan minden más.
Csipogás hallatszik a vonalban, másvalaki is keres. Felismerem Leo számát.
Mennem kell – közlöm Adammel.
De...

Ahogy leteszem, belém villan, hogy azelőtt mindig én hívtam Adamet, és nem fordítva. Most, hogy már nem vagyok elérhető, hirtelen vonzóbb lettem?
S ha így van, mit mond ez a kettőnk kapcsolatáról?
’reggelt – köszön be Leo.

A hangja még nyűgös kicsit, mint akire ráférne egy bögre kávé.
Hogy aludt? – érdeklődöm.

Ahogy egy olyan motelben lehet, ami tele van tinilányokkal, mert most hétvégén lesz a focikupa. Olyan karikák vannak a szemem alatt, mint egy-egy söralátét, viszont betéve tudom az új Justin Bieber-slágert.
Képzelem, milyen hasznos lesz majd a munkájában.
Ha azzal sem tudok vallomást kicsikarni a háborús bűnösökből, hogy éneklek nekik, hát tényleg nem tudom, mivel lehet.

Úgy beszél... nos, ahogyan előző éjjel, mielőtt belebotlottunk Adambe. Nem igazán értem, miért tölt el ez önfeledt boldogsággal, és nem is igazán akarok találgatni.
Szóval itt a fényűző Marriottban azt mondja a recepciós, aki szerintem durván megsérti a gyermekmunkát tiltó törvényt, hogy a FedEx kocsija tizenegy előtt szokott befutni.
Addig mégis mit csináljak?

Nem tudom – feleli Leo. – Zuhanyozzon le, lakkozza ki a körmét, olvassa a *People* magazint, vegyen ki egy csajos filmet. Én ezeket fogom csinálni.
Mindig öröm hallani, hogy ilyen hasznos dolgokra költik az adómat...
Rendben, akkor majd a *Us Weekly* t olvasom.
Elnevetem magam.

De most komolyan.

Hívja fel a nagyanyját, és kérdezze meg, hogy készen áll-e a látogatásunkra. Aztán... már ha tényleg hasznossá akarja tenni magát, felkereshetné Josef Webert.
A lélegzet a torkomon akad.

Egyedül?

Máskor kivel szokott menni?

Igen, de...

Egy ilyen ügyet időbe telik felépíteni, Sage, ezért továbbra is el kell hitetnie Joseffel, hogy kész megfontolni a kérését. Ha én nem lennék itt, elmenne hozzá?
Valószínűleg – ismerem el. – De az még azelőtt volt... – Elhal a hangom.
Mielőtt megtudta, hogy náci?

Vagy mielőtt megértette, hogy ez pontosan mit jelent? – Immár komoly a hangja, minden jókedv eltűnik belőle. – Annál is fontosabb, hogy fenntartsa a látszatot. Most, hogy már tudja, mi forog kockán.
De mégis, mit mondjak neki?

Semmit – tanácsolja Leo. – Hagyja, hadd beszéljen ő. Hátha elárul egy olyan részletet, ami a nagymamája történetében is szerepel, vagy amivel kapcsolatban megkérdezhetjük.
Már rég letettem a telefont, a zuhany alatt állok, és a forró víz a hátamra csorog, amikor tudatosul bennem, hogy nincs közlekedési eszközöm. A kocsim a szervizben várja, hogy eltüntessék róla a baleset nyomait, Josef háza pedig gyalog túl messze van. Megtörölközöm és megszárítom a hajam, felrántok magamra egy rövidnadrágot és egy ujjatlan felsőt, bár száz dollárba lefogadnám, hogy Leo megint öltönyt fog viselni, amikor majd előkerül.
Viszont ha a külső is része a játéknak, akkor ugyanolyan ruhában kell mennem Josefhez, amilyenben a legutóbb.
A garázsban találok egy kerékpárt, amin utoljára főiskolás koromban ültem. A kereke leeresztett, de előkaparok egy pumpát, amivel úgy- ahogy felfújom. Aztán sietve tésztát keverek a konyhában, és muffint sütök.
Még gőzölög, amikor befóliázom, óvatosan a hátizsákomba teszem, és tekerni kezdek Josef háza felé.
Amíg leküzdöm a New England-i dombokat, és szívem a mellkasomban zakatol, végiggondolom mindazt, amit a nagymamám előző nap mesélt. Végiggondolom Josef gyermekkorát.

Két száguldó vonatot látok, amelyeknek sorsszerűen össze kell ütközniük – nem tudom őket megállítani, de a fejemet sem félrefordítani.
Mire elérem Josef házát, zihálva veszem a levegőt, és kiver az izzadság. Amikor meglát, aggódva ráncolja a homlokát.
Minden rendben?

Milyen sokértelmű kérdés.

Idáig tekertem. Szervizben van a kocsim.
Hát, örülök, hogy eljött. Bárcsak én is ezt mondhatnám.
Ahogy látom Josefet, ráncai a szemem előtt simulnak ki a hazug, tolvaj és gyilkos *Schutzhaftlagerführer* kérlelhetetlen arcává. Ráeszmélek a helyzet iróniájára: hát megkapta, amiben reménykedett, most már hiszek neki. Annyira hiszek, hogy a látványától rosszul vagyok.

Eva ront ki az ajtón, és táncol körbe.
Hoztam valamit. – Benyúlok a hátizsákomba, és előveszem a frissen sült muffinokat.
Ha van barátja, az nem lehet sovány ember – jegyzi meg Josef. Behív a házába. A szokott helyemre ülök, a sakk-készlettel szemben.
Felteszi a kannát, mindkettőnknek hoz kávét.

Igazság szerint nem hittem, hogy még visszajön – vallja be. – Amit a múltkor elmondtam... nem lehetett könnyű megemészteni.
Ha tudná, gondolom.

A legtöbb ember, ha csak meghallja Auschwitz nevét, azonnal azt hiszi, egy szörnyeteggel van dolga. Szavai eszembe juttatják nagymamám *upiór* ját.

Azt hittem, pontosan ezt is akarja elhitetni magáról.
Josef összerezzen.

– Azt akartam, hogy meggyűlöljön, legalábbis annyira, hogy meg akarjon ölni... de azt nem vettem számításba, hogy *én* mit fogok érezni.
Hogy is nevezte? A világ segglyuka?
Josef pihegve levegőt vesz.

Én jövök, igaz? – Előrehajol, és leüti egyik gyalogomat a pegazus huszárjával.

Lassan, óvatosan, öregemberesen mozog.
Ártalmatlanul. Emlékszem, nagyanyám arról beszélt, hogy a keze már akkor reszketett. Elnézem, ahogyan felemeli a gyalogomat az intarziás tábláról, de a mozdulatai általánosságban is túl bizonytalanok ahhoz, hogy azonosítsam a régi sérülést.
Kivárja, amíg újra a táblára összpontosítok, csak azután kezd beszélni.
– Bármilyen híre legyen Auschwitznak, én megtaláltam ott a helyem. Biztonságban voltam, nem lőhettek le az oroszok. Egy kis falu is volt a táborban, ahol enni-inni lehetett, még koncertekre is jártunk. Ha egy kicsit lazítottunk, szinte nem is éreztük, hogy körülöttünk zajlik egy háború. Éreztük?

A fivérem is ott dolgozott, a Négyes szekcióban, az igazgatáson.
Mint könyvelő, ő vezette a *Kommandant* nyilvántartásait.

Én rangban magasan felette álltam. – Szalvétájáról a tányérra söpri a morzsákat. – Alám tartozott. Végigfuttatom ujjam a sárkány- futón, mire Josef diszkréten köhint.

– Ne? – kérdem.

Megrázza a fejét.

Kezem továbbsiklik a kentaur széles hátára, az egyetlen megmaradt bástyámra.
Akkor maga vezette az igazgatási osztályt?
Nem, én a Hármas szekcióhoz tartoztam. Mint a női tábor *SS- Schutzhaftlagerführer* e .
Akkor maga volt a halálgyár főmérnöke – jegyzem meg laposan.
Nem a nagyfőnöke, de egyik magas rangú tisztje. Mellesleg, amikor 1943-ban a táborba érkeztem, még nem tudtam, mi folyik ott.
Tényleg azt várja, hogy ezt elhiggyem?
Én csak azt mondom, ahogy volt. Nem a gázkamráknál dolgoztam. Én azokat a foglyokat felügyeltem, akiket életben tartottunk.
Maga válogatta ki őket?

Nem. Kimentem a szerelvények elé, de a válogatást a tábori orvosok végezték.
A legtöbbször csak felügyeltem a folyamatot. Ügyeltem, hogy rendben menjenek a dolgok.
Mint egy ügykezelő. – A szó megkeseredik a számban. Kezelni a kezelhetetlent.
Pontosan.

Azt hittem, megsérült a fronton.

Annyira azért nem, hogy ezt ne tudtam volna ellátni.
Szóval maga felelt a női foglyokért.
Ezt ráhagytam a helyettesemre, az *SS-Aufseherin* re. Naponta kétszer ő felügyelte a névsorolvasást.
Ahelyett, hogy előretolnám a bástyámat, fehér királynőmért, az aprólékosan kifaragott sellőért nyúlok. Eleget tudok a sakkról, hogy értsem: teljesen váratlan dologra készülök, hiszen a királynő a legutolsó figura, amit fel akarnék áldozni.
Egy üres mezőre helyezem a királynőt, miközben tudom, hogy Josef pegazus huszárának útjában áll. Felnéz rám.
Nem akarhatja ezt. Állom a tekintetét.
Szerintem meg a hibáinkból tanulunk.
Josef várható módon leüti a királynőmet.
És *maga* mit csinált? – kérdezek rá. – Auschwitzban?

Mondtam már.

Nem, nem mondta. Csak arról beszélt, mit *nem* csinált.
Eva lefekszik Josef lábához.

Ne akarja az én számból hallani. Csak meredten nézem.
Én büntettem meg azokat, akik nem végezték el a feladatukat.
Mert halálra éheztették őket.

Nem én állítottam fel a rendszert mutat rá Josef.

Ahogy nem is maga rombolta le mutatok rá én.

Mit vár, mit mondjak? Hogy sajnálom?
– Hogyan bocsássak meg magának, ha egyszer nem sajnálja? – Tudatosul bennem, hogy üvöltök. – Én ezt nem csinálom, Josef. Keressen valaki mást.
Josef öklével lecsap az asztalra, amitől a bábuk ijedten ugranak fel.
Megöltem őket. Igen! Ezt akarja hallani? Hogy a két kezemmel öltem meg őket? Hát tessék. Most már mindent tud. Embert öltem, és ezzel rászolgáltam a halálra.
Veszek egy nagy levegőt. Leo irtó dühös lesz rám, de neki mindenkinél jobban kell tudnia, hogyan érzem magam, amikor Josef a tiszti étkezde és a csellókoncertek örömeiről beszél, míg a nagymamám eközben a földről nyalta fel a kiömlött levest.
Nem érdemel halált – közlöm szenvtelen hangon. – A saját feltételei szerint semmiképp, mert másnak sem adta meg ezt a kegyelmet. Remélem, hogy lassan és szörnyű kínok között fog kiszenvedni. Nem, igazából azt remélem, hogy örökké fog élni, és csak azokon a dolgokon rágódik majd, amiket tett.
Elcsúsztatom a futómat a mezőre, amit Josef huszárja már nem védelmez.
Sakk-matt. – Felállok, hogy távozzam.
Odakint felülök a kerékpáromra, s ahogy visszafordulok, látom a nyitott ajtóban.
Sage, kérem...

Hányszor hallotta ezt a szót, Josef? – kérdezem. – És *maga* hányszor figyelt rá oda?
Csak amikor meglátom Roccót a kávégépnél, akkor döbbenek rá, mennyire hiányzott a Mindennapi Kenyerünk.
Káprázik a szem – köszönt –, hisz kit a szél idefújt, / elveszett pékünk. Megkerüli a pultot, hogy megöleljen, azután kérés nélkül nekiáll a fahéjas latténak szójatejjel.
Nem emlékszem ekkora forgalomra, de hát a napnak ebben a szakában általában otthon alszom.
Anyákat látok melegítőben; fiatal férfiakat, ahogy dühödten gépelnek laptopjukon; egy csapatnyi vörös kalapos hölgyet, akik megosztoznak egyetlen csokis croissant-on. A látvány nyomán bekukkantok a pult mögé, ahol kosarakban várakoznak a szakértő kézzel formált bagettek, briósok, magvas zsemlék. A péknek köszönhető az újsütetű népszerűség, aki engem váltott?
Rocco olvas a gondolataimban, mert a hátam mögé, a falra szegezett műanyag tábla felé biccent, amelyen ez áll: A JÉZUS-CIPÓ OTTHONA.
Sok itt a bámész, / mert nem mind, aki hívő, / vásárol tőlünk – magyarázza. – Gyere csak vissza, / mielőtt a mi Marynk, / elragadtatik. Nevetek.
Te is hiányzol Rocco. Amúgy merre jár drága főnökünk?
Fenn a zarándokhelyben, / hullajt véres könnyeket, / mert nincs forgalom.
Átöntöm a lattémat egy papírpohárba, és útban a zarándokhely felé átvágok a konyhán.

A hely makulátlanul tiszta. A kovászok és a többi műanyag edény takaros rendben, felcímkézve; a különféle magvak és lisztek ábécésorrendben. A fapult, ahol a tésztát gyúrjuk, letörölve; a testes keverőgép sárkányként szunnyad a sarokban. Akármit is csinál itt Clark, jól csinálja.
Ettől csak még nagyobb lúzernek érzem magam.
Ha naivitásomban azt is képzeltem, hogy a Mindennapi Kenyerünk nem boldogul nélkülem és a receptjeim nélkül, most már látom, hogy nem így van. Kicsit talán más lett, de végső soron mindenki pótolható. S ez az egész Mary nagy álma – én csak meghúzom magam a sötétben.
Felsétálok a Szent Lépcsőn, hogy a sisakvirágok közt akadjak rá.
Könyökig érő gumikesztyűben gyomlál.
Örülök, hogy eljöttél. Sokat gondolok rád. Hogy van a fejed? – Vet egy pillantást az autóbaleset nyomaira, amelyeket a frufrummal leplezek.

Jól – felelem. – Rocco mondja, hogy a Jézus-cipó még mindig nagy buli.
Jambikus értelemben talán, de amúgy...
És látom, Clark mindent kézben tart.
Így igaz – feleli kurtán Mary –, de ahogy már mondtam: ő nem ugyanaz, mint te. – Feláll, és széles mozdulattal magához ölel. – Biztos, hogy jól vagy?
Testileg igen. Érzelmileg... nem tudom – ismerem be.
– A nagymamám körül zajlik egy kisebb dráma.
Ó, Sage, annyira sajnálom... tehetek érted valamit?

Bár az, hogy egy volt apáca belekeveredjen egy holokauszt-túlélő és egy néhai náci ügyébe, tisztára úgy hangzik, mint egy rosszízű vicc csattanója, éppen emiatt látogattam el a pékségbe. Ami azt illeti, éppen ezért jöttem.
Amit csak akarsz – fogadkozik Mary. – Még ma elmondok egy rózsafüzért a nagymamádért.
Oké... mármint csináld csak, ha gondolod... de kölcsönkaphatnám a konyhát úgy egy órára?
Mary a vállamra teszi a kezét.

Sage, az a *te* konyhád.

Tíz perccel később már melegszik a sütő, kötény van a derekamon, és könyökig turkálok a lisztben. Igaz, otthon is süthettem volna, de itt megvannak a hozzávalók; magát a kovászt is napokba telne előkészíteni.

Különös érzés ilyen kevéske tésztával dolgozni. Még különösebb hallani odakintről az ebédre érkező tömeg zajongását. Körbejárok a konyhában, a szekrények, a polcok és a kamra között. Darabolok, és elkeverem a keserű csokoládét, az őrölt fahéjat, majd csipetnyi vaníliát adok hozzá. Apró, hüvelyknyi mély barlangokat nyomkodok a tésztába; tésztakoronát fonok a tetejére.

Hagyom kelni. Addig ahelyett, hogy hátul rejtőzködnék, kimegyek a kávézóba, és társalgok Roccóval, sőt, beállok a kassza mögé. Elcsevegek a vásárlókkal a melegről, és a Red Soxról, meg hogy milyen szép nyáron Westerbrook. Eközben egyszer sem próbálom a hajam mögé rejteni arcomat. És azon csodálkozom, hogyan képesek ezek az emberek úgy élni az életüket, mintha nem egy puskaporos hordón csücsülnének; mintha nem tudnák, hogy ha félrerántjuk hétköznapi életünk függönyét, valami retteneteset találunk mögötte.
Másodikként egy utcalány következett, aki megál t a sikátorban, hogy felhúzza a harisnyáját. Könnyebben ment, legalábbis ezt mondtam magamnak, máskülönben be kel ett volna val anom, hogy amit teszek, rossz. Harmadszorra jött az első férfi: egy bankár, aki éppen bezárt a nap végén.
Egyszer volt egy kamaszlány is, aki rosszkor rossz helyre tévedt. Meg egy nagyvilági dáma, aki egy szál oda erkélyén sírdogált. Aztán már nem érdekelt többé, kicsodák. Csak az számított, hogy ott legyenek, amikor szükségem van rájuk. – Alekszander lehunyta a szemét. – Rájöttem, hogy minél többször ismétled meg ugyanazt a cselekedetet, legyen bármennyire is helytelen, annál könnyebben találsz rá alkalmas mentséget. Forgolódtam a karjában.
Honnan tudjam, hogy egy napon nem ölsz meg engem is?
Vonakodva nézett a szemembe.

Nem tudhatod.

Ezután már nem beszéltünk. Nem tudtuk, hogy valaki odakintről kihal gatott mindent, amit mondtunk, kihal gatta még együttlétünk szimfóniáját is. Így miközben Damian kisurrant rejtekhelyéről, és a barlanghoz ment, hogy elfogja a tébolyult, halálra vált Kazimírt, főnixként

kerültem újra Aleksz fölé, s ahogy magamban éreztem, már nem a halálra gondoltam, hanem a feltámadásra.
LEO Épp akkor csörren meg a mobilom, amikor a szálloda ágyán szétterítem a Genevrától érkezett fotókat.
Leo – hallom anyám hangját. – Az éjjel rólad álmodtam.
Ne mondd. – Hunyorogva nézem Reiner Hartmannt. Genevra az SS- aktából származó fényképet használta; előbbit támasztom most a párnának, ami annyira kényelmetlen, hogy reggelre egészen elgémberedett a nyakam. Látom az első oldalt a személyes adatokkal és az egyenruhás fényképpel, amit próbálok összehasonlítani a Minkának szánt másolattal.
HARTMANN, REINER Westfalenstrasse 1818 33142 Büren–Wewelsburg SZ. 18/04/20 Blutgruppe AB A szemét nem lehet tisztán látni a fényképen, a szemcsézettség furcsán beárnyékolja, de a reprodukció így is jobb a vártnál, inkább az eredeti nincs a legjobb formában.
– A fiaddal voltam, és a tengerparton játszottunk. Folyton azt mondogatta:
„Nagyi, be kell temetnem a lábad, különben semmi sem hajt ki.”
Azt mondtam magamban, ha játszani akar, hát legyen. Engedtem, hogy bokáig betemessen a homokba, és vizet locsoljon rám egy vödörből. Tudod, mi történt utána?
Mi?

Amikor leráztam magamról a homokot, a lábfejemből kis gyökerek hajtottak ki.
Azon tűnődöm, Minka tudja-e majd azonosítani a férfit ilyen minőségű fényképről.
Ez fantasztikus – felelem szórakozottan.
Te nem is figyelsz rám, Leo.

Dehogynem. Úgy álmodtál rólam, hogy nem is szerepeltem benne.

A *fiad* szerepelt benne.

Nincs fiam.

Azt hiszed, elfelejtettem? – sóhajt anyám. – Szerinted ez mit jelent?
Hogy nem vagyok házas?

Nem, az álom. Hogy gyökerek hajtottak ki a talpamból.
Nem tudom, anya. Hogy lombhullató vagy?
Te mindenből viccet csinálsz. – Érzem, ha nem szánom rá ezt a néhány percet, egész nap azt hallgathatom a nővéremtől, hogy mennyire feldühítettem anyánkat. Félretolom a fényképeket.
Talán azért, mert a munkám annyi feszültséggel jár, hogy a nap végén nekem is ki kell eresztenem valahogy a gőzt. – Rájövök, hogy ez az igazság.
Tudod, mennyire büszke vagyok rád, Leo. Arra, amit teszel.

Kösz.

És azt is tudod, mennyire aggódom érted.
Hidd el, lejön a hívásaidból.

Szerintem éppen ezért lenne fontos, hogy szánj egy kis időt magadra is.
Nem tetszik a beszélgetés iránya.

Éppen dolgozom...

New Hampshire-ben vagy. Felhorkanok.
Esküszöm, anya, téged kellene felvennem. Jobb nyomkereső vagy, mint bárki az irodában...
Te kérdezted a nővéredtől, melyik hotelt ajánlja, tőle tudom, hogy üzleti úton vagy.
Nektek semmi sem szent.

A lényeg, hogy este talán várni fog egy üzenet a recepción...
– Kitől?

– nyögök fel elcsigázottan.

Rachel Zweigtől, Lily Zweig lányától. Most lett masszázs-terapeuta Nashuában...
Tudod, idefent nagyon zűrös a mobilkapcsolat. – Karnyújtásnyira tartom fülemtől a telefont. – Téged is alig hallak.
Nemcsak a nyomodban vagyok, de azt is tudom, mikor próbálsz átverni, Leo.
Szeretlek, anya – nevetek.

Én szerettelek előbb – feleli. Ahogy összeszedem a fotókat, azon tűnődöm, mit gondolna anya Sage Singerről. Boldoggá tenné a tudat, hogy Sage folyton süteménnyel tömne, szerinte úgyis túl sovány vagyok. Látná a sebét és úgy tekintene rá, mint egy túlélőre. Értékelné, ahogyan meggyászolja a saját anyját, és közeli kapcsolatot ápol a nagyanyjával; anyám szemében a család az a szénatom, amin minden életforma alapszik. Másfelől, mindig azt szerette volna, ha zsidó lányt veszek el, és Sage (aki saját bevallása szerint ateista) ennek a kritériumnak nem felel meg, még ha holokauszt- túlélő nagyanyja révén szerezhetne is néhány pluszpontot...
Félbeszakítom a gondolatmenetet, és azon tűnődöm, miért tervezgetek házasságot olyasvalakivel, akit csak tegnap ismertem meg – és aki igazából csak egy szövetségi tanú, ráadásul az előző éjszaka történtek alapján valaki másba szerelmes.
Adambe.

Aki több mint százkilencven centi magas, és olyan széles a háta, hogy meg lehetne teríteni rajta a hálaadáshoz. Igazi goj, mondaná rá anyám, ha látná szőke haját és magabiztos mosolyát.

Ahogy elnéztem őt, és elnéztem Sage-et, akit mintha elektrosokk ért volna, újjáéledt bennem minden középiskolás-pattanásos-pubertáskori poszttraumás emlékkép – kezdve a pompomlánnyal, aki közölte velem, hogy nem vagyok az esete, miután szonettet írtam neki az iskolai irodalmi újságba, egészen szalagavatós kísérőmig, aki leállt táncolni egy izomagyú középpályással, amíg engem elküldött bóléért, és végül vele is ment haza.
Semmi bajom Adammel, és ha Sage haza akarja vágni az életét, ahhoz sincs közöm. Azt is tudom, hogy egy ilyen kapitális melléfogáshoz ketten kellenek, de hát... Adamnek *felesége* van. Amikor Sage meglátta, olyan fájdalmas arcot vágott, hogy át kellett karolnom, hátha ebből megérti, hogy ennél a fickónál sokkal jobbat érdemel.
Mondjuk olyat, mint én.

Oké, kicsit talán belezúgtam. Belé vagy a főztjébe. Vagy abba a sejtelmes, fátyolos, elképesztően szexi hangjába, amiről még csak nem is tudja, mennyire vonzó.
Az érzés meglepetésként ér. Azzal töltöm az életem, hogy levadásszam azokat, akiknek nincs helyük a világban, és közben sokkalta kisebb szerencsém van abban, hogy találjak valakit, akit még sokáig szívesen látnék magam körül.

Betuszkolom az aktát a táskámba, és félresöpröm ezeket a gondolatokat. Talán anyámnak van

igaza: elkelne egy masszázs vagy valami, amitől végre külön tudnám választani a munkámat a magánéletemtől.
A gondosan felépített terv ott dől dugába, amikor megérkezem hozzá, és ő már vár rám. Rövid farmernadrágot és feszes ujjatlan felsőt visel, mint Daisy Mae{26}. Lába hosszú, napbarnított és izmos, nem tudom levenni róla a szemem.
Mi az? – néz le a vádlijára. – Megvágtam magam borotválkozás közben?
Nem, ez tökéletes. Úgy értem, tökéletesen *néz ki*. Mármint... – Megrázom a fejem. – Beszélt ma reggel a nagyanyjával?
Igen. – Sage bevezet az otthonába. – Kicsit meg van ijedve, de vár minket.
Előző este, mielőtt eljöttünk, Minka beleegyezett, hogy megnézi a fotókat.
– Igyekszem megkönnyíteni a számára – ígérem.
Sage otthona belsőépítészeti megfelelője lehetne kedvenc pulóverünknek, amiért képesek vagyunk feltúrni az összes fiókot, annyira kényelmes. A kanapé süppedős, krémszínű és puha. Valami mindig sül a konyhában. Az ilyen helyeken az ember néhány pillanatra lehunyja a szemét, és csak évekkel később ébred fel arra, hogy itt ragadt.
Tökéletes ellentéte az én washingtoni lakásomnak, ami tele van fekete bőrrel, krómmal és derékszögekkel.

Tetszik a lakása – bukik ki belőlem.
Fura pillantást vet rám.

Tegnap már járt itt.

Tudom, csak olyan... meghitt. Sage körülnéz.
Anyám nagyon értett ehhez. Hogy bevonzza az embereket. – Kinyitja a száját, majd ugyanolyan hirtelen be is csukja.
Azt akarta mondani, hogy maga nem – találgatok.
Megvonja a vállát.

Én abban vagyok jó, hogy taszítsam az embereket.
– Nem *minden* embert.
– Mindketten tudjuk, hogy az előző estéről beszélek.
Sage habozik, mintha mondani akarna valamit, de végül csak elfordul, és belép a konyhába.
– Végül milyen árnyalatot választott?

Árnyalatot?

A körömlakkjához. – Felkap egy bögre teát, és felém nyújtja.
Belekortyolok, és ráébredek, hogy tejet tett bele, de cukrot nem; épp ahogy előző este ittam a kávézóban. Van benne valami – abban, hogy *emlékezik* –, amitől úgy érzem, mintha szárnyalnék.
Meggypirosat akartam, de az olyan FBI-os – felelem. – Egy igazságügyisnek túl hivalkodó.
Okos döntés.

Hát maga? – kérdem. – Milyen okosságot tanult a *People* magazinból?
Azt tettem, amit mondott. – A hangulat hirtelen olyanná válik, mint a tó mélyére süllyedő kő. – Elmentem Josefhez.
És?

Nem vagyok rá képes. Nem tudok beszélni vele, és úgy tenni, mintha semmit sem tudnék róla. –

Sage megrázza a fejét. – Azt hiszem, sikerült magamra haragítanom.
Épp ekkor szólal meg a telefonom. A főnököm számát látom a kijelzőn.
Ezt fel kell vennem – szabadkozom, és átsurranok a nappaliba, hogy fogadjam a hívást.

Főnököm logisztikai kérdést tesz fel egy másik ügy vádirata kapcsán.

Beavatom az általam végzett kiigazításokba. Mire végzek és visszatérek a konyhába, Sage már kávéval a kezében méregeti Reiner Hartmann SS-aktájának első oldalát.
Mit művel? – kérdezem. – Ez titkos anyag.

Felnéz, olyan, mint egy őz a reflektorfényben.
Csak látni akartam, hogy én tudnám-e azonosítani.
Felkapom az aktát.

Nem mutathatom meg neki Reiner aktáját; ő csak egy civil. Mégis feltartom a címoldalt, amin szerepel a név, a cím, a születési idő, a vércsoport és a fénykép.
Tessék – ajánlom fel, hogy rövid időre megvizsgálja a képet: az oldalt elválasztott hajat, a nem igazán látható fakó szemeket.
Egyáltalán nem emlékeztet a mostani Josefre – mormolja. – Nem hiszem, hogy ki tudnám választani öt másik ember közül.

Nos – felelem –, reméljük, hogy a nagyanyja másképp gondolja.
Egyszer egy Simran nevű történész az irodámból mutatott egy képet Angelina Jolie-ról. Az iPhone-ján, amivel egy szülinapi bulin fotózott. Mindenütt lufik lógtak, az asztalon torta állt, és az előtérben ott pózolt Angelina.
Hű – csodálkoztam el. – Ezt hol lőtted?
Ő az unokahúgom.

Angelina Jolie az unokahúgod?

Nem – rázta a fejét Simran –, de pont olyan, igaz?
Na, sokszor éppen emiatt fullad kudarcba az azonosítás. Ez a bizonyítási eljárás legproblémásabb része – és emiatt igazolják a DNS- tesztek folyton azok ártatlanságát, akiket vélelmezett áldozataik nemi erőszakkal vádoltak. Valójában alig tudunk megkülönböztetni egymástól két hasonló arcot, ezért hajlamosak vagyunk tévesen ítélni. Ami jó hír Simran unokahúgának, de nem annyira annak, aki az igazságügyi minisztériumnak dolgozik, és azonosítani próbál valakit.

Minka botja a konyhaasztal szélére akasztva pihen, mellette egy üvegpohárban tea és egy üres tányér. Leülök mellé, míg Daisy, a gondozónő karba tett kézzel figyel a konyhaajtóból.

Voilà – tesz le Sage egy tökéletesen sikerült péksüteményt a porcelánra.
Koszorú fut körbe a tetején. Kristálycukorral hintették meg. Nem kell várnom, amíg Minka megtöri, így is érzem a fahéj és a csokoládé illatát. Ez az, amit annak idején az apja sütött neki.
Arra gondoltam, már biztos hiányolod – teszi hozzá Sage. Minka levegő után kapkod.
Megforgatja a péksüteményt a kezei között.
Te sütötted? De hát hogyan...?

Találgattam – ismeri be Sage. Mikor talált rá időt, hogy megsüsse? Talán délelőtt, miután találkozott Joseffel? Sage-re meredek, az ő arcán figyelem, amikor nagyanyja megtöri és megkóstolja a süteményt.

Épp ahogyan apám csinálta – sóhajt Minka. – Épp ahogy emlékszem rá...
Én is az emlékezetére apellálok – használom ki a tökéletes végszót. – Tudom, hogy nem könnyű, és nagyra értékelem, hogy meghozza ezt az áldozatot. Készen áll?
Várom, hogy Minka a szemembe nézzen. Bólint.
Előtte nyolc fénykép, nyolc háborús bűnössel. Genevra kitett magáért, mind gyorsaságban, mind pontosságban. Reiner Hartmann fotója – ugyanaz, amit Sage nemrég látott az SS-aktában – alul az első. Négy másik fénykép sorakozik felette és három mellette, rajtuk olyan férfiakkal, akik hasonlítanak rá, és ugyanolyan náci egyenruhát viselnek. Arra kérem Minkát, hogy nüanszok alapján ismerje fel Reinert. Ha ő lenne az egyetlen, aki uniformist visel, azzal befolyásolnánk a tanút.
Sage, aki a nagyanyja mellett ül, szintén lenéz a képekre. Mindegyik férfi ugyanúgy választja el olajosan fénylő szőke haját, mint Reiner Hartmann, és ugyanabba az irányba is néznek a fotókon. Mint az 1940-es évek ifjú csillagai, csupa simára borotvált markáns áll.
Egy vérfagyasztó valóságshow szereplői.

A képen látható személyek nem feltétlenül fordultak meg a táborban, Minka, de szeretném, ha megnézné az arcukat, hátha beugrik valami...
Nem ismertük őket név szerint...

Az nem számít.

Mutatóujja átsiklik a nyolc arcon, mintha pisztolyt tartana mindnyájuk homlokához. Csak képzelődöm, vagy valóban elidőzik Reiner Hartmann portréja felett?
Túl nehéz – rázza meg a fejét Minka. Eltolja magától a képeket. – Már nem akarok emlékezni.
Én megértem, de...

Nem, *nem* érti – szakít félbe. – Nemcsak azt kéri tőlem, hogy bökjek rá egy fényképre. Azt kéri, üssek léket egy gáton, csak mert szomjas, de a végén én fulladok bele a vízbe.
Kérem – könyörgöm, de Minka már a kezébe temeti arcát.
A fájdalom Sage arcán még elevenebb, mint Minkáén, de hát ez a szeretet, nem? Amikor jobban fáj nekünk a másik szenvedése, mint neki magának.
Végeztünk – jelenti be Sage. – Sajnálom, Leo, de nem tehetem ki ennek.
Adjunk neki esélyt, hogy átgondolja – javaslom.
Minka már elfordul, beleveszik az emlékeibe. Daisy védőangyalként suhan felé, és öleli át törékeny alakját.
Pihenni szeretne, Ms. Minka?

Mert nekem nagyon úgy tűnik, hogy le szeretne dőlni egy kicsit.
Pillantásai lángnyelvekként repkednek felém, ahogyan felsegíti Sage nagyanyját, kezébe adja a botját, és elvezeti a folyosón.
Sage mintha abba is belegörnyedne, ahogy távolodó nagyanyja után néz.

– Nem lett volna szabad idehoznom magát... – rebegi.

– Láttam már ilyet, Sage. Hatalmas sokk viszontlátni valakit, aki fájdalmat okozott nekünk. Más túlélők is így reagáltak, de utána összeszedték magukat, és azonosították a bűnöst. Tudom, hogy több mint fél évszázada magába temeti ezeket az érzéseket. Felfogtam. Azt is tudom, hogy fájdalmas csak úgy lerántani a ragtapaszt...
Ez nem ragtapasz – csóválja a fejét Sage –, hanem operáció. Altatás nélkül. És francot sem érdekel, hogy más túlélők is keresztülmennek ezen. Én csakis a nagymamámmal törődöm.

Hirtelen feláll, és elindul a folyosón, hogy magamra hagyjon a fényképekkel.
Lenézek Reiner Hartmann fotójára. Semmi sem utal a felszín alatt mélyen lappangó gonoszságra. Sokkal inkább azon merengünk: a genetika és a neveltetés milyen robbanóelegye kellett ahhoz, hogy az ilyen fiúkba táplált előítéletek végül népirtásba torkolljanak.
A Sage által készített sütemény két darabban fekszik a tányéron, mint egy összetört szív.
Felsóhajtok, és az aktatáskám után nyúlok, hogy eltegyem a képeket. Az utolsó pillanatban mégis megtorpanok.
Felkapom a tányért, és Minka szobája felé indulok. Az ajtó mögül fojtott hangok hallatszanak.
Veszek egy nagy levegőt, bekopogok.

Minka egy párnás fotelben ül, lábai az alacsony zsámolyon.
– Nyughass már, Sage – nyög fel elcsigázottan, amint Daisy kinyitja nekem az ajtót. – Jól vagyok!
Tetszik, hogy van benne spiritusz. Tetszik, hogy az egyik pillanatban kemény, mint a koporsószög, a másikban lágy, mint a szarvasbőr. Biztosan tudom, hogy ez segítette át a történelem legszörnyűbb időszakán, ez tartja azóta is mozgásban.
S ezt örökítette tovább az unokájára, még ha Sage nem is tud róla.
Mindketten felnéznek, ahogy belépek, kezemben a süteménnyel és a képekkel.
Ezt *tényleg* nem gondolhatja komolyan – mormolja Sage.

Minka – nyújtom előre a tányért.

Arra gondoltam, biztosan kéri ezt. Sage csak azért sütötte, hogy visszanyerje a lelki békéjét. Én is csak ezt szerettem volna. Amiken maga keresztülment, az nem igazság, de ugyanúgy nem igazság, hogy egy olyan országban kelljen élnünk, ahol gyilkos és áldozat egyformán új hazára lelhet. Nagyon kérem, Minka. Segítsen.
Sage felemelkedik.

Leo – szól feszült hangon –, most már *tűnjön el* innen.
Várj, várj. – Minka közelebb int, és a fényképekért nyújtja a kezét. A tányért a süteménnyel a térdein egyensúlyozza. Kezében tartja a fényképeket. Végigsimít az arcokon, mintha Braille-írással rajtuk lennének a nevek. Azután eljut Reiner Hartmann fényképéhez. Kétszer is megkocogtatja.

Ő az.

Ki?

Felnéz rám.

Mondtam már, nem tudtuk a tisztek nevét.
De felismeri az arcot?

Bárhol, bármikor – vágja rá Minka. – Sosem felejtem el azt, aki megölte a legjobb barátomat.
Ebédre tonhalas szendvicset eszünk Minkával. Arról mesélek, hogyan tanított meg nagyapám bridzselni, és nekem mennyire nem ment.
Azzal még nem mondok semmit, hogy katasztrofális vereséget szenvedtünk. Amikor elmentek, megkérdeztem a nagyapámat, hogy *kel ett volna* megjátszani a lapjaimat. Azt felelte: álnéven.
Minka felkacag.

Egy napon visszatér ide, Leo, és a partnerem lesz. Majd én megmutatok mindent.
Megbeszéltük. – A szalvétába törlöm a szám sarkát. – És köszönet... mindenért. Most már mennünk kell Sage-dzsel.
Búcsúzóul megöleli a nagyanyját.

Minka a szokottnál erősebben viszonozza az ölelést – amit szintén láttam más túlélőknél. Mint akik hirtelen felismerik életükben a jót, és képtelenek elereszteni.
Megfogom a kezét; hűvös és száraz, mint az őszi falevelek.
Amit ma tett... tényleg nem tudom, hogyan köszönjem meg. Ugyanakkor...
Még nem végzett – fejezi be helyettem Minka. – Azt akarja, hogy a bíróság előtt is tegyem meg ugyanezt.

Ha készen áll rá, igen. Eddig minden ügyben óriási fontossága volt a túlélők vallomásának, és maga, Minka, nem csupán azonosította a bűnöst, de közvetlenül látta is, ahogyan elkövetett egy gyilkosságot.
Találkoznom kell vele? Habozok.
Ha nem akar, videóra is vehetjük a vallomását.
Minka rám néz.

Ki lenne ott?

Én. Egy történész az irodámból. Egy operatőr. A védelem képviselője. És Sage, ha szeretné.
Bólintott.

Ennyi még belefér, de ha látnom is kellene... én nem hiszem... – Elhal a hangja.
Bólintok, és tiszteletben tartom a döntését.
Hirtelen felbuzdulással arcon csókolom.
Maga tényleg nem semmi, Minka.
Az autóban Sage duzzog egy sort.

Szóval? Most mi lesz? Megkapta, amit akart, nem igaz?
Többet kaptam, mint amit akartam.
A nagyanyja igazi aranybánya. Az sem kis dolog, ha egy szemtanú azonosítja a *Schutzhaftlagerführer* t, de ő ennél sokkal többet tett. Megemlített valamit az SS-aktából, amit az irodámon kívül senki sem tudhatott. Sage megrázza a fejét.
Nem értem.

Talán nevetségesnek tűnik, de a koncentrációs táborokban megvolt a foglyok kivégzésének helyes és helytelen módja. Akik nem követték a szabályzatot, fegyelmi vétséget követtek el. Más dolog lelőni valakit, akinek annyi ereje sem maradt, hogy megálljon a lábán, és megint más ok nélkül agyonlőni egy munkást, akire a náciknak szükségük volt. Persze az érintett feljebbvalókat fikarcnyit sem érdekelte a foglyok sorsa, legtöbbször beérték egy szóbeli figyelmeztetéssel, de az SS-aktákban hébe-hóba megtalálni a fegyelmi eljárások nyomát. – Felnézek Sage-re. – Reiner Hartmann aktájában van egy idézés, eszerint vizsgálóbizottság elé kellett járulnia, amiért felhatalmazás nélkül megölt egy női foglyot.
Dariját? Bólintok.
A nagyanyja vallomása alapján többé nem lehet kétséges, hogy az általa azonosított tiszt és az a férfi, aki ön előtt Reiner Hartmannak vallotta magát, egy és ugyanaz.
Miért nem mondta, hogy ez benne van az aktájában?
Mert nincs biztonsági minősítése – felelem.

– És mert nem kockáztathattam, hogy befolyásolja a nagyanyját.
Belesüpped az ülésbe.

Akkor hát igazat mondott. Josef. Reiner. Akárhogy is hívják.
Nagyon úgy fest. – Látom, ahogyan az érzelmek viharfelhőkként át- meg átvonulnak az arcán, amint próbálja összebékíteni az általa ismert Josef Webert és annak egykori szerepét. Valahogy minden más, ha megvan a megerősítés. Sage esetében az sem könnyű, hogy olyasvalakit árul el, akit korábban a barátjának tartott.
Helyesen cselekedett, amikor hozzám fordult – nyugtatom meg. – Amit ő kért, nem lenne igazságtétel. *Ez* az.
Nem néz fel.

– Akkor most azonnal letartóztatja?

Nem. Hazamegyek. Erre felkapja a fejét.
Most? Bólintok.
Sok mindent el kell intéznem, mielőtt továbblépnénk.
Nem akarok elmenni.
Legszívesebben meghívnám vacsorára.
Nézném, ahogyan a semmiből süt valamit. Nézném őt, és kész.

Akkor irány a reptér? – kérdezi. Mintha egy kicsit ő is csalódott lenne, hogy elmegyek?
Nem, csak én szeretném belelátni ezt a helyzetbe. Már van partnere.
Igaz, annak meg felesége, de a lényeg mégis az, hogy Sage jelenleg nem keres senkit.
Igen – felelek. – Felhívom a titkárnőmet. Dél körül mintha lenne egy járat Washingtonba.
Kérd, hogy maradjak, gondolom. Sage a szemembe néz.
Hát, ha mennie kell, talán legjobb lenne elfordítania a slusszkulcsot.

Elvörösödöm. A csend körülöttünk nem a kimondatlan szavaktól terhes; egyszerűen nem indítottam be a motort.

A telefonja hirtelen megcsörren. A homlokát ráncolja, és fészkelődni kezd az ülésen, hogy kihalássza rövidnadrágja zsebéből.

– Igen... Sage Singer.
– Elkerekedik a szeme. – Jól van? Mi történt? Én... igen, értem. Köszönöm.
– Miután kinyomja, úgy mered a telefonra, mint egy kézigránátra. – A kórházból hívtak. Most szállították be Josefet.
Onnan, ahol rejtőzködtünk – Baruch Beiler birtokának fészere mögül –, mindent láthattunk: Kazimírt, ahogy megláncolták a sebtében összeütött emelvényen, és a vad dühöt Damian szemében, ahogyan fröcsög a nyála, miközben a fiúval üvöltözik. Most hatalmától megittasulva szólította meg a falusiakat, akik félve bújtak össze a vakító kék ég alatt. Az őrség kapitánya nem is egy gonosztevőt talált, de mindjárt kettőt. Ez azt jelenti, hogy most már biztonságban lehetnek? Folytathatják a régi életüket?
Egyedül én tudtam, hogy ez már nem lehetséges?
Nem, Aleksz is tudta. Ezért próbált vezekelni a testvére bűneiért.
– Barátaim – tárta szélesre a karjait Damian. – Megtörtük a bestiát! – Szavai a tömeg feltörő kiáltozásába vesztek. – Úgy temetjük el az upiór *t, ahogyan legelőször kel ett volna: arccal lefelé a keresztúton, a szívében tölgyfa karóval.*

Aleksz ott fortyogott mel ettem. A karjára fektettem kezem, hogy visszatartsam.
Ne – suttogtam. – Hát nem látod, hogy így akar csapdába csalni?

A testvérem nem tud kibújni a bőréből. Ettől még nem helyes, amit tett, de akkor sem ülhetek itt, amíg...
Damian maga mögé intett egy katonát.

Először is gondunk lesz rá, hogy halott maradjon. S ennek csak egy módja van.
A katona előrelépett, kezében ívelt, fenyegetően éles kaszával. A penge úgy csil ant meg, mint egy ékkő. A katona a feje fölé emelte, miközben Kazimír hunyorogva nézett fel az éles napfénybe, és próbálta érzékelni, mi zajlik körülötte.
– Három – számolt Damian. – Kettő. – Elfordult, és egyenesen a bokor felé nézett, amely mögött rejtőztünk; ebből is láthattam, hogy mindvégig tudott a jelenlétünkről. – Egy.
A penge átszelte a levegőt, és a fém sikoltva, egyetlen csapással lemetszette Kazimír fejét a testéről. Vér árasztotta el az emelvényt.

Lecsorgott a fa peremén, és kis patakokban araszolt tovább a földön, a tömeg felé.
– Neeee! – kiáltotta Aleksz. Kiszakította magát a karomból, és az emelvény felé rohant, miközben a katonák indultak, hogy lefogják – csakhogy ő már nem volt ember. Harapott és kaszabolt, egy egész sereg erejével szórta félre útjából a katonákat, miközben a tömeg rémülten rebbent szét.
Amikor már csak Damian maradt, a kísérete nélkül, Aleksz vicsorogva lépett felé.
Damian felemelte kardját. Aztán eldobta, sarkon fordult, és el akart rohanni. Aleksz leteperte, mielőtt bárhová jutott volna. Átfordította a kapitány testét, hogy a hátán feküdjön, és a kéklő ég legyen az utolsó, amit életében lát. Aztán egyetlen dühödt mozdulattal kitépte a szívét.
SAGE A kórházak szinte bűzlenek a haláltól. Túl sterilek, túl hidegek. Abban a pillanatban, ahogy belépek, visszacsévélek három évet az életem filmjéből, és újra végignézem, ahogyan anyám apránként elsorvad. Leóval a folyosón állunk, nem messze Josef szobájától. Az orvosok elmondták, hogy ki kellett mosniuk a gyomrát. Úgy tűnik, rosszul reagált valamilyen táplálék-kiegészítőre; az ebédkiszállítók már eszméletlen állapotban találtak rá. Erről eszembe jut, hogy mit lehet Evával. Van valaki, aki éjszakára befogadja?
Leót nem engedik be a szobájába, de engem igen. Josef a legközelebbi hozzátartozójaként jelölt meg, ami elég érdekes egy olyan ember esetében, aki arra kért, hogy öljem meg.
Nem szeretem a kórházakat – jegyzem meg.
Ahogy más se.

Nem tudom, mit csináljak – teszem hozzá suttogva.
Beszélnie kell vele.

Azt akarja, hogy öntsek bele erőt, és legyen jobban, hogy kitoloncolják az országból és egy börtöncellában haljon meg?

Leo végiggondolja a dolgot.

Igen. Miután törvényesen elítélték.
Talán éppen a kéretlen egyszerűség miatt, de a sokk visszaránt a jelenbe. Bólintok, veszek egy nagy levegőt, és belépek Josef szobájába.
Dacára mindannak, amit nagymamám mesélt, dacára a Leo által mutatott összes fényképnek, Josef csak egy öregember, alig árnyéka annak a vadembernek, aki egykor lehetett. A kék kórházi köntösből kilógó vézna tagjaival, összekuszált ősz hajával a legkevésbé sem emlékeztet arra az SS-tisztre, akinek egykor a puszta jelenléte is rettegést keltett.

Alszik, bal kezével a feje felett. A heg a karja belső felén, amit korábban megmutatott, most tisztán látható: negyeddolláros méretű, szabálytalan élű, fényes, sötét gomb. Ahogy visszanézek a vállam felett, látom Leót a folyosón, aki még mindig figyel.
Felemeli a kezét, így tudatja, hogy még mindig figyel.
A mobilommal készítek egy képet Jozef hegéről, hogy később megmutathassam.

Kapkodva zsebembe dugom a mobilom, ahogyan egy nővér lép a szobába.
Maga az a lány, akiről beszélt? – kérdezi. – Gage, igaz?

Sage – felelem vidáman, miközben azon tűnődöm, látott-e fényképezni.
Nos, a barátja, Mr. Weber nagyon szerencsés ember, hogy még idejében rátaláltak.
Nekem kel ett volna rátalálnom.

A gondolat úgy villan belém, mint egy kés pengéje. Mint a barátjának, nekem kellett volna ott lennem, amikor szüksége volt rám. Ehelyett én összevesztem vele, és kiviharzottam a házából.
A probléma az, hogy talán Josef Weber barátja vagyok, de Reiner Hartmann az ellenségem.
Mihez kezdjek azzal, hogy a kettő egy és ugyanaz?
Mi történt vele?

Egyfajta sópótló fűszert evett, miközben Aldactone-t szed. Ettől az egekbe szökött a káliumszintje.
Szívrohamot is kaphatott volna.
Leülök az ágy szélére és megfogom Josef kezét. A csuklóján kórházi karszalag. JOSEF WEBER, SZ. 18/04/20, B+.
Ha tudnák, hogy valójában kicsoda!
Josef ujjai megrebbennek, mire úgy dobom el a kezét, mintha égetne.

Hát eljött... – nyög fel rekedt hangon.
Persze, hogy eljöttem.

Eva?

Hazaviszem magammal. Jó helyen lesz.

Mr. Weber? – avatkozik közbe a nővér. – Hogy érzi magát? Vannak fájdalmai?
Josef megrázza a fejét.

– Beszélhetnék vele négyszemközt? – kérdezem. A nővér bólint.
Öt perc múlva visszajövök megmérni a lázát és a vérnyomását.
Mindketten kivárjuk, amíg távozik.
Nem baleset volt, igaz? – suttogom.
Nem vagyok ostoba. A patikus figyelmeztetett a veszélyekre, csak úgy döntöttem, nem törődöm velük.
Miért?

Ha maga nem segít meghalni, nekem kell gondoskodnom róla. Tudnom kellett volna, hogy úgysem sikerül. – Tehetetlen mozdulattal mutat körbe a kórtermen. – Mondtam már, ez a büntetésem. Bármit teszek, túlélem.
Nem mondtam, hogy nem segítek magának...
– Haragudott rám, amiért elmondtam az igazságot.

Igen – ismerem el. – Haragudtam. Nem könnyű ezt hallani.

Kiviharzott a házamból.

Magának volt hetven éve, Josef, együtt élni ezzel. Nekem is adhat még öt percet. – Lehalkítom a hangom. – Amit tett... amit elmondása szerint tett... attól a rosszullét kerülget. Ha megtenném... tudja, amire kér... akkor most csak dühből, gyűlöletből tenném, azzal pedig lesüllyednék a maga szintjére.
Tudtam, hogy felzaklatja majd – vallja be Josef –, mert nem maga az első választásom.
Ez meglep. Van valaki a városban, aki tudja, miket művelt Josef, mégsem jelentette fel?
Az anyja – árulja el. – Először őt kértem meg.
Leesik az állam.

Maga *ismerte* az anyámat?

Évekkel ezelőtt találkoztunk, amikor még a középiskolában dolgoztam. Meghívták hittanórára, hogy beszéljen a vallásáról.
Ebédidőben találkoztam vele, de csak rövid időre. Azt mondta, nem éppen példás zsidó, de a semminél azért jobb.
Ez anyámra vallott. Halványan emlékszem is rá, hogy beszélt a nővérem osztálya előtt, s hogy ezzel mennyire zavarba hozta Peppert.
Lefogadom, a nővérem most már bármit megadna azért, hogy ilyen közelségben legyenek. A gondolattól elszorul a torkom.
– Beszélgettünk. Persze feltűnt neki az akcentusom, és elmondta, hogy az anyósa lengyelországi zsidó volt.
Feltűnik, hogy múlt időben beszél a nagymamámról. Nem javítom ki. Nem akarom, hogy bármit is tudjon róla.
Mit mondott neki?

Hogy a háború idején külföldre küldtek tanulni. Évekig próbáltam újra a közelébe férkőzni. A végzet munkáját láttam abban, hogy találkoztunk. Nemcsak hogy zsidó volt, de rokonságba került egy túlélővel. Ennél többet nem is remélhettem.
Belegondolok, mi lenne Leo reakciója: *egyik zsidó nem helyettesítheti a másikat*.
Őt is megkérte, hogy ölje meg.

Segítsen meghalni – igazít ki Josef.
– Sajnos arról kellett értesülnöm, hogy időközben elhunyt. Aztán találkoztam *magával*. Eleinte nem tudtam, hogy a lánya, de amikor ez kiderült, megértettem, hogy nem ok nélkül kerültünk kapcsolatba.
Tudtam, hogy meg kell kérnem arra, amire az anyját sajnos már nem tudtam. – Vizenyős kék szemét elfutották a könnyek. – Nem halok meg. Nem tudok meghalni. Tudom, milyen nevetségesen hangzik, hogy ebben hiszek, de akkor is így van.
Azon kapom magam, hogy a nagymamám meséjén tűnődöm – az *upiór* on, aki az öröklét nyomorúsága helyett szabadulásért könyörög.
Maga nem vámpír, Josef...

Ez nem jelenti azt, hogy nem vagyok megátkozva. Nézzen csak rám.

Sokadszorra is halottnak kellene lennem. Csaknem hetven éve vagyok bezárva, csaknem hetven

éve keresem a kulcsot. Talán éppen maga az.
Leo azt mondaná, tudatosan kiszemelt engem és a családomat. Leo azt mondaná, még mindig eszköznek látja a zsidókat a céljai elérésére – nem embereknek, csak feláldozható gyalogoknak.
De ha a bocsánatomért könyörög, az nem jelenti önmagában azt, hogy nem lehet szörnyeteg? Ez a fajta kétségbeesés nem tesz valakit újra emberivé?
Belegondolok, milyennek láthatta anyám Josef Webert.
A kezéért nyúlok. A kézért, amely megölte a nagymamám legjobb barátját, és vele együtt isten tudja, még hányakat.
Megteszem – mondom ki, s már azt sem tudom, hogy Leo kedvéért hazudok vagy a magam kedvéért mondok igazat.
Leóval elmegyünk Josef házához, de ő nem jön be velem.
Végzés nélkül? Még csak az kéne. Szerintem azért más, ha csak egy kutyáért jövök, nem terhelő bizonyítékokat keresni.
Josef pótkulcsa a tornácon ülő kőbéka hasában, egy titkos kis rekeszben lapul. Ahogy kinyitom az ajtót, Eva felém rohan, és veszettül ugat.
– Minden rendben – nyugtatgatom a kis dakszlit. – A gazdi jól van.
Ma még, legalábbis.

Mi lesz a kutyájával, ha őt kitoloncolják? A konyhában hatalmas a rendetlenség. Egy tányér összetörve, az étel sehol (Eva nyilván lecsapott a lehetőségre), egy szék az oldalán hever. Az asztalon a sópótló fűszer, amit Josef megehetett.
Felállítom a széket, összeszedem a törött porcelánt, és felseprem a padlót. Aztán szemétbe dobom a fűszert, majd elmosom és a csepegtetőre teszem a tányérokat. Feltúrom Josef kamráját valami kutyakaja után. Dobozokban állt a zab- és rizspehely, mellette mustár, csavart tészta. Legalább három zacskó chips.
Az egész hihetetlenül...

hétköznapi, bár nem tudom, mire számítottam, miket esznek az egykori nácik.
Ahogy valami dobozt keresek Evának, Josef hálószobájának küszöbén találom magam. Az ágy gondosan bevetve:
fehér takarók, apró ibolyákkal tarkított fehér lepedő. A szobában még ott áll az öltözőasztal, tetején ékszerdoboz és női hajkefe. Az egyik éjjeliszekrényen ébresztőóra, telefon és egy kutyajáték. A másikon egy Alice Hoffman-regény, benne könyvjelzővel, mellette rózsaillatú kézkrémmel.

Valahogy szívszorító az egész, ahogyan Josef a helyén tart mindent, ami a feleségére emlékezteti.

Miközben ez az ember, aki imádta a feleségét, rajong a kutyájáért, és vacak hétköznapi kajákat eszik, minden lelkifurdalás nélkül halomra gyilkolta a zsidókat.
Elveszem a kutyajátékot, s miközben Eva még ott ugrándozik a lábam körül, visszaindulok Leo kocsija felé. A kutya az ölemben ül, és rövidnadrágom rojtjain rágódik, ahogy hazafelé tartunk.

Azt mondta, ismerte anyámat – mesélem Leónak.
Leo vet rám egy pillantást.

Micsoda?

Elmondom neki, amit Joseftől hallottam.
Mit tett volna, ha tudja, hogy a nagymamám még él?
Leo egy hosszú pillanatig hallgat.

És ha tudja? – kérdi végül.

Mit akar ezzel?

Játszadozik magával. Korábban is hazudott már. A francba is, hiszen több mint fél évszázada az egész világnak hazudik. Talán kiderítette, kicsoda a nagyanyja, és magából akarja kiszedni, hogy Minka emlékszik-e arra, amit tett.

Tényleg azt gondolja, hogy ennyi év után még mindig tisztázni akarja magát a lopási vád alól?
Nem, de talán még ennyi idő után is el akarja hallgattatni azokat, akik azonosíthatják őt, mint egykori nácit.
Ez elég valószerűtlen, nem gondolja?
Amilyen a Végleges Megoldás volt, mégis megtörtént – mutat rá Leo.
Talán hinnék is magának, ha Josef nem azért könyörögne, hogy öljem meg.
Csak mert tudja, hogy úgysem lesz rá képes. Az orránál fogva vezeti. Úgy, ahogyan a nagyanyjával sosem tehetné meg. Ő ott volt. Sosem találkozott ezzel az új, kicserélt Josef Weberrel; csak a vadállatot, a fenevadat ismeri. Ha magán keresztül eljut hozzá, megölheti, vagy akár meggyőzheti őt arról, hogy megváltozott és rászolgált a bocsánatra. Akárhogy is, ő nyer. Nem csak kicsit fáj, hogy ilyennek lát.
Tényleg azt hiszi, hogy megtenném?
Lehúzódik a házam elé, de ott már áll egy másik autó. Adam száll ki belőle, kezében nagy csokor liliommal.
Az embereknek sokféle okból lehet szükségük megbocsátásra – közli színtelen hangon Leo. – Azt hiszem, maga ezt mindenkinél jobban tudja. És azt hiszem, Josef Weber jól kiismerte magát.
Mindkét kezét a kormányon tartja, maga elé mered. Eva megugatja az idegent, aki odakint esetlen integetésre emeli a kezét.

Még találkozunk – köszön el Leo.

Két nap óta most először nem néz a szemembe.
Vigyázzon magára – teszi még hozzá, miközben tudom, hogy ennek már semmi köze Josefhez.
Még tetszenének is a liliomok, ha történetesen nem tudnám, hogy Adam óriási kedvezményt kap egy helybéli virágosnál, amit még akkor árult el, amikor anyám temetését intéztük. Amennyire tudom, ez a bokréta a reggeli gyászszertartásról is megmaradhatott.
Most nincs kedvem beszélgetni – furakodom el mellette, de ő elkapja a karom, magához húz, és megcsókol. Eltűnődöm, Leo elég messze jár-e, vagy még látja mindezt.
Aztán azon is, hogy vajon miért érdekel.
Hát itt van... – mormolja Adam az ajkaim közé. – A lány, akibe őrülten szerelmes vagyok.
Igazából a város másik felén van, éppen csirkét süt vacsorára, de megértem, hogy ezt már nem könnyű nyomon követni.
Ezt megérdemeltem. – Adam a házba is követ. – Ezért is vagyok itt, Sage. Muszáj meghallgatnod.
A nappalimba vezet.
Belegondolok, milyen kevés időt töltöttünk itt. Amikor átjött, rendszerint egyenesen a hálószobába mentünk.
Leül a kanapéra, és megfogja a kezem.
– Szeretlek, Sage Singer.
Szeretem, ahogyan félig kitakarózol alvás közben, és ahogyan felfalod az összes pattogatott kukoricát, miközben filmet nézünk. Szeretem a mosolyod, és szeretem azt a ráncot a két szemöldököd között. Tudom, mennyire közhelyes, de amikor tegnap láttalak azzal a fickóval,

hirtelen rádöbbentem, mit veszíthetek. Nem akarom, hogy valaki más kaparintson meg magának, amíg én csak tipródom, és nem tudok dönteni. Szeretlek, így egyszerűen.
Örökké veled akarok lenni.

Fél térdre ereszkedik, miközben még mindig a kezemet fogja.
Sage... hozzám jössz feleségül? Megkövülten meredek rá. Azután nevetésben török ki, pedig nyilvánvalóan nem erre a reakcióra számított.
Nem felejtettél el valamit?

Igen... a gyűrűt... tudom, de...

Nem a gyűrűt. A tényt, hogy *már van feleséged*.
Nem, dehogyis. – Adam visszaül a kanapéra. – Ezért jöttem ide.
Beadom a válópert. Hátrarogyok a párnákra, nem kapok levegőt.
Olyan sokféleképp felbomolhat egy család – elég hozzá egy apró kis önzés, kapzsiság vagy rossz szerencse. Mégis, ha szorosan összefonják, a család a létező legerősebb kötelék.
Elvesztettem apámat és anyámat, eltaszítottam a nővéreimet. A nagymamámtól erőszakkal vették el a szüleit. Évtizedek óta ezeket a lyukakat foldozzuk. És most Adam elém térdel, hogy egyetlen lovagias mozdulattal elhajítsa a szeretteit, és mindent újrakezdjen. Szégyellem magam, amiért idáig jutott. Csak abban reménykedem, hogy még nem késő számára felismerni, amit én is csak most értek meg: amíg van családunk, nem vagyunk egyedül.
– Adam – felelek csendesen –, menj szépen haza.
Ezúttal valódi minden.

Azelőtt is mondtam már neki, hogy vége, de most így is érzem. Tudom, hogy ez más, mert nem kapok levegőt és nem tudom abbahagyni a sírást.
Mintha elveszett szerelmemet gyászolnám, s talán így is van. Adam nem akar elmenni.
– Nem mondhatod komolyan. Hát nem látod, mit kínálok? – Tisztán látom, három éve talán most először.

Úgy, ahogyan Mary lát, és ahogyan Leo is. Szégyellem magam. – Annyira szeretlek, hogy el akarlak venni. Mit akarhatsz még?
Annyiféle választ lehet adni.

Végig akarok sétálni az utcán egy jóképű fickóval anélkül, hogy a többi nő azon töprengene, mit keres egy *ilyen* lány oldalán.
Boldog akarok lenni, de nem olyan áron, hogy valaki mást boldogtalanná teszek.
Szépnek akarom érezni magam, nem csupán szerencsésnek.
Adam végül egyedül azért megy el, mert meggyőztem a könnyeimmel, hogy csak megnehezíti számomra az egészet. Hogy ha tényleg törődik velem, akkor elmegy.
– Nem akarhatod ezt – hajtogatja.

Josef is ezt mondta, amikor utoljára sakkoztunk. Csakhogy néha áldozatot kell hoznunk a győzelemért.

Amikor a szemem már olyan vörös, hogy alig látok, és az orrom is bedugul a sírástól, összekuporodom a kanapén, és magamhoz ölelem Evát. A telefon rezegni kezd a zsebemben, Adam száma villog a kijelzőjén, de kinyomom. A vezetékes telefonom is csörögni kezd, de mielőtt meghallanám Adam hangját a rögzítőn, kihúzom a falból. Most arra van szükségem, hogy egyedül legyek.

Beveszek fél szem altatót, ami még anyám temetéséről maradt, és sekélyes álomba zuhanok a kanapén. Álmomban a koncentrációs táborban vagyok, nagyanyám csíkos rabruhájában, amikor belép Josef a tiszti uniformisában. Már öregember, de olyan a szorítása, mint a satu. Nem mosolyog, és csak németül beszél, ezért nem értem, mit akar tőlem.
Kirángat az udvarra, ahol elbotlom, és felsértem a térdem a köveken. Odakint Adam áll egy koporsó mellett. Abba fektet. *Épp ideje*, mondja. Készül rám zárni a fedelet, amikor felismerem a szándékát, és hadakozni kezdek, de bármennyire is véresre karmolom, erősebb nálam. Lezárja a fedelet, miközben még levegőért kapkodok.
Kérlek, kiáltozom, ahogy öklömmel püfölöm a szaténbélést. *Hal asz engem?* Senki sem jön. Tovább vergődöm, csapkodok.
Ott vagy?, hallom, és arra gondolok, hogy talán Leo az, de félek kiáltozni, nehogy túl sok oxigént használjak el. Küszködve veszem a levegőt, miközben a nagymamám hintőporának illatával van teli a tüdőm.
Arra ébredek, hogy Adam rázogat, és napfény árad be az ablakokon. Órákat alhattam.
Sage, minden rendben?

Még kótyagos és álmos vagyok, porszáraz a torkom.
Adam... – nyögök fel. – Mondtam, hogy menj el.
Aggódtam miattad, amikor nem vetted fel a telefont.
Benyúlok a kanapé ráncai közé, megtalálom és bekapcsolom a mobilom. Többtucatnyi üzenet vár.

Egy Leótól, három a nagymamámtól. Egy maroknyi Adamtől. S ami furcsa: fél tucat mindkét nővéremtől.
– Pepper hívott fel – tudom meg Adamtől. – Istenem, Sage, tudom, milyen közel álltatok egymáshoz. És azt akarom, hogy tudd: rám mindenben számíthatsz.
Rázni kezdem a fejem, mert bármennyire meg vagyok kavarodva, lassan kezd összeállni a kép. Veszek egy nagy levegőt, de még most sem érzek mást, csak a hintőpor illatát.
Daisy azt meséli nekem és a nővéreimnek, hogy Nagyi fáradtnak érezte magát, ezért délután kettő körül lefeküdt szunyókálni. Amikor a vacsorához sem kelt fel, Daisy attól tartott, egész éjjel nem tud majd aludni, ezért bement a szobájába, és felkapcsolta a lámpát. Próbálta felébreszteni a nagymamámat, de nem tudta.

– Álmában történt – mondja könnyes szemmel. – Tudom, hogy nem érzett fájdalmat.
Én nem lennék ebben olyan biztos. És ha az a stressz viselte meg, aminek Leóval kitettük? Ha a hullámokban rátörő, szörnyű emlékek egyszerűen magukkal sodorták?
Ha még a halála előtti pillanatokban is *rá* gondolt?

Nem tehetek róla, magamat hibáztatom az egészért, s emiatt kész csődtömeg vagyok.
Mégsem mondhatom ezt el Peppernek és Saffronnak, mert tudom, hogy engem hibáztatnak anyám haláláért, még ha azt is mondják, hogy nem tehettem róla. Nem hagyhatom, hogy a nagymamámért is engem okoljanak, ezért inkább nem kerülök az útjukba, félrevonultan gyászolok, és ők is békén hagynak.
Azt hiszem, előre rettegnek attól, milyen zombi leszek Nagyi halála után. Nem bánom azt sem, hogy megszállják az otthonom, és átrendezik a bútorokat, hogy megülhessük a *sivá* t; nem panaszkodom, amikor kidobálják a hűtőmből a lejárt szavatosságú joghurtokat vagy fanyalognak, amiért nincs koffeinmentes kávém. Nem eszem, még akkor sem, amikor Mary átjön egy kosár frissen sült pékáruval és a részvétnyilvánításával, pedig azt mondja, mióta hallott a nagymamámról, minden mise előtt gyertyát gyújt érte. Nem beszélek nővéreimnek Leóról vagy Reiner Hartmannról. Nem próbálom felhívni Josefet a kórházban. Csak annyit mondok, hogy mostanában sok időt töltöttem Nagyival, ezért szeretnék egy kicsit kettesben maradni vele a

ravatalozóban, még a szertartás előtt. A nagyanyám rendkívüli életet élt.
Végignézte, ahogyan a hazája darabokra hullt, és amikor megszenvedte ennek járulékos kárát, akkor is hitt az emberi szellem hatalmában. Adott, amikor nem volt semmije; harcolt, amikor állni is alig tudott; a holnapba kapaszkodott, amikor nem tudta megvetni lábát a múlt keskeny sziklaperemén. Mint egy kaméleon, úgy váltogatta arcait, lett elkényeztetett kislányból ijedt kamasz, álmodozó író, büszke fogoly, katonafeleség, tyúkanyó. Mindig azzá vált, akivé a túlélés érdekében kellett, de sosem hagyta, hogy mások mondják meg, ki legyen.
Minden emberi számítás szerint teljes, gazdag és fontos életet élt, még ha úgy is döntött, hogy nem kürtöli világgá a múltját, inkább megtartja magának. Senkire sem tartozott, csakis rá – és ez nem változott.
Gondom lesz rá. Azok után, amit tettem, hogy bevontam Leót, és hagytam, hogy kifaggassa, ez a legkevesebb.
Az éhségtől, a melegtől és a gyásztól szédelegve, mereven szállok ki Pepper bérelt autójából, és lépek be a ravatalozó előterébe, ahol Adam sötét öltönyben vár. Először Peppert köszönti.
Őszinte részvétem – mondja gördülékenyen.
Jelentenek neki bármit is ezek a szavak? Ha valamit újra és újra elmondunk, nem fakul ki, míg végül semmi szín nem marad benne?
Köszönöm – fogadja el Pepper a felé nyújtott kezet.
Azután Adam hozzám fordul.

Úgy tudom, szeretne egy percre egyedül maradni az elhunyttal.
Én vagyok az, Adam, gondolom, aztán eszembe jut, hogy én taszítottam el magamtól.
Átkormányoz a ravatalozó hátsó részébe vezető ajtón, míg Pepper helyet foglal, és esemesezni kezd – alighanem a virágosnak, az ételszállítónak, vagy a férjének és a kölyköknek, akik bármelyik pillanatban megérkezhetnek a reptérre. Adam csak azután ölel magához, hogy az ajtó becsukódik mögöttünk. Először megmerevedem, aztán mégis engedem. Könnyebb, mint küzdeni.
Szörnyen nézel ki – sóhajtja a hajamba. – Aludtál *egyáltalán* az elmúlt két napban?
Nem tudom elhinni, hogy elment – törnek fel a könnyeim. – Most már teljesen egyedül vagyok.

Engem még megkaphatsz... Igazán?
Most, itt helyben?

Beharapom az ajkam és hátrébb lépek.

– Biztosan ezt akarod? Bólintok.
Adam a helyiségbe vezet, ahol nagyanyám koporsója várakozik, mielőtt átvinnék a terembe, a szertartásra. A szűkös tér majdnem olyan, mint egy hűtő belseje: hideg és sterilizálótól bűzlik. Szédelgek, a falnak kell támaszkodnom, hogy visszanyerjem az egyensúlyomat.
– Kettesben maradhatnék vele egy percre?
Adam bólint, és gyengéden felnyitja a koporsó felső részét, hogy lenézhessek a nagymamámra. Az ajtó bezárul mögötte, ahogy távozik.
Nagyi fekete szegélyes piros gyapjúszoknyát visel; a nyakán összegombolt blúz mintha virágot bontana fodraival.

Szempillái árnyékot vetnek kipirultnak tűnő orcáira; ezüstös haja hullámos és frissen ondolált, amilyennek a fodrász minden héten kétszer megcsinálta, amióta csak az eszemet tudom. Adam és az emberei kitettek magukért. Azon kapom magam, hogy Csipkerózsikára és Hófehérkére gondolok, akik felébredtek rémálmukból, hogy új életet kezdjenek.
Nem a nagymamám lenne az első, akivel megtörténik.

Amikor anyám meghalt, nem akartam hozzáérni. Tudtam, hogy a nővéreim odahajolnak hozzá, és megcsókolják az arcát, még egyszer utoljára megölelik, de engem elborzasztott a gondolat is, hogy testi kontaktusba kerüljek egy halottal. Egészen más lenne, mint amikor hozzá fordultam vigasztalásért, mert már nem viszonozhatja az ölelésem. S ha nem ölelhet meg, én sem tehetek úgy, mintha ez lehetséges lenne.
Most még sincs választásom.

Benyúlok a koporsóba, és felemelem nagymamám bal kezét. Érintése hideg és furcsán tömör, mint a kislány koromban kapott babáké, amiket úgy reklámoztak, hogy olyan az érintésük, mint az igazié, de még a közelében sem jártak. Kigombolom a blúzt, hogy hátrahúzhassam az ujját, és felfedjem Nagyi karját.
Zárt koporsós temetést rendeltünk. Senki sem fogja látni a tetoválást, amit Auschwitzban kapott. Még ha valaki be is nézne a koporsóba, ahogy én teszem, a selyemblúz eltakarja előle a bizonyítékot. Nagymamám mégis mindent megtett, hogy ne úgy tekintsenek rá, mint túlélőre, ezért kötelességemnek érzem, hogy ez így is maradjon, bármi következzen ezután.
A táskámból alapozót veszek elő, és gondosan bepamacsolom vele a nagymamám bőrét. Meggyőződöm arról, hogy az összes számjegy eltűnik. Aztán újra begombolom a blúzt, és elrendezem a karjait, mielőtt csókot nyomok márványhideg tenyerére.
– Nagyi – suttogom –, ha megnövök, én is olyan bátor leszek, mint te.
Lezárom a koporsót, és ujjaimmal megtörlöm a szemem, próbálom nem elkenni a sminkemet. Aztán veszek egy nagy levegőt, és bizonytalanul nekiindulok a ravatalozó előcsarnokába vezető folyosónak. Adam nem vár rám odakint. Nem mintha számítana, ismerem a járást. Ahogy végigmegyek a folyosón, bokám meg-megbicsaklik a fekete magas sarkú cipőben, amihez nem szoktam hozzá.
Az előtérben látom, ahogy Adam és Pepper beszélgetésbe elegyedik egy harmadik személlyel, akit kitakarnak előlem. Feltételezem, hogy Saffron az, aki a többi vendég előtt érkezett.
Amikor meghallják lépteimet, Adam megfordul, és látom, hogy nem Saffronnal beszélgetnek.
A szoba megpördül velem, mint egy körhinta.
– Leo? – suttogom. Biztosan tudom, hogy csak képzelődöm, amíg el nem kap, mielőtt elvágódnék a padlón.
Hosszú ideig mást se tettem, csak sírtam. Alekszet minden délben kivezették a falu terére, hogy megbüntessék azért, amit a testvére tett. Egy hétköznapi ember már belehalt volna, de Aleksz számára csak a pokol egy újabb bugyra nyílt meg.

Már nem sütöttem, a kenyér nélkül maradt falu pedig megkeseredett. Nem volt mit megtörni a családi asztalnál és elrágcsálni a beszélgetésekhez, nem voltak édes sütemények sem, amiket oda lehetett csúsztatni a szerelmüknek. Az emberek üresnek érezték magukat, bármi mást is ettek.
Egy napon elhagytam a házat, és gyalogosan bementem a legközelebbi városba. Abba, ahonnan Aleksz és a testvére érkezett, ahol az épületek olyan magasra nőttek, hogy fájt felnézni a tetejükig. Akadt ott egy különleges épület, tele könyvekkel, annyival, ahány gabonaszem van egy zsákban.

Megmondtam az asztalnál ülő asszonyságnak, mit keresek, ő pedig az ívelt kovácsoltvas lépcsőkön elvezetett egy helyre, ahol bőrbe kötött vaskos könyvek sorjáztak a falban.

Itt tudtam meg, hogy nemcsak egyféleképpen lehet megölni az upiór *t. El lehet temetni a föld mélyére, hogy a talaj súlya tartsa odalent.*
Szöget lehet verni a fejébe.

Meg lehet etetni vele egy magzatburkot, amilyenben Kazimír született.

Vagy meg lehet keresni a szülőjét, és felvágni a szívét. Akkor az áldozatok vére is mind kifolyik. Némelyek talán babonás szóbeszédnek tűntek, de erről az utolsóról tudtam, hogy színigaz, mert ha Aleksznek felvágják a szívét, az enyém is biztosan elvérzik.
LEO Olyan, mint egy mosómedve.

Mint egy kimerült, kábult, gyönyörű mosómedve.
Fekete karikák a szeme körül – a sminktől, a kialvatlanságtól – és lázrózsa az arcán. A temetkezési vállalkozó (történetesen ugyanaz a nős férfi, akivel néhány napja találkoztam, mintha a város máris túl kicsi lenne kettőnknek) adott egy megnedvesített ruhát, hogy azt nyomjam a homlokához, ettől összetapadt a frufruja, és a víz átitatta fekete ruhájának gallérját.
– Hé – szólalok meg, ahogy kinyitja a szemét. – Hallom, ez a szokása...
Hadd mondjam el, hogy tőlem telhetően próbálok nem rosszul lenni, itt helyben, a temetkezési vállalkozó irodájában. Az egész helytől kiráz a hideg, ami talán meglepő olyasvalakitől, aki egész nap a koncentrációs táborok áldozatairól készült régi fotókat nézegeti.
Minden rendben? – kérdezi Sage.

Ezt inkább nekem kellene kérdeznem...
Felül.

Hol van Adam?

Hű. Ez gyorsan ment. Mintha egy láthatatlan rostély hullna közénk. Kihúzom magam, próbálok minél távolabb kerülni a kanapétól, ahol fekszik.
Hát persze – felelek merevem. – Mindjárt előkerítem.
Nem kértem rá, hogy kerítse elő.

Sage hangja vékony, akár a kiszáradt gally. – Honnan tudta...?
Nem fejezi be a mondatot. Nem is kell.
Felhívtam, miután visszaértem Washingtonba, de nem vette fel a telefont. Aggódni kezdtem. Tudom, maga szerint egy kilencvenöt éves ember nem jelent fenyegetést, de én már láttam ilyen korú embereket, ahogy pisztolyt emeltek egy szövetségi ügynökre. Végül aztán valaki felvette. A nővére, Saffron. Ő beszélt Minkáról. – A szemébe nézek. – Annyira sajnálom, Sage. A nagyanyja rendkívüli ember volt.
Mit keres itt, Leo?

Azt hittem, nyilvánvaló...?

Tudom, hogy a temetésre jött – szakít félbe –, de miért?
Különféle indokok futnak át az agyamon: mert ez a helyes; mert az iroda képviseltetni szokta magát azok temetésén, akik tanúvallomást tettek; mert Minka sokat segített a nyomozásban – de igazából azért vagyok itt, mert itt akarok lenni, Sage mellett.
– Természetesen nem ismertem úgy a nagyanyját, ahogyan maga, de amikor magára nézett, azt láttam a tekintetéből, hogy számára a család a legfontosabb. Ez szeretem nagyon a zsidókban. Mintha benne lenne a kollektív tudatalattiban, mert egyszer régen megfosztották ettől. – Vetek egy pillantást Sage-re. – Azt gondoltam, ma én lehetnék a családja. Sage először nem mozdul. Aztán ráeszmélek, hogy könnyek peregnek az arcán. Felé nyúlok, át a láthatatlan rostélyon, míg meg nem fogom a kezét.
– Nem azért... de ez most jó sírás, amiért hálaadáskor még egy személyre süthet, vagy rossz sírás, mint amikor egy rég elveszettnek hitt rokonáról kiderül, hogy szatír?
A nevetés bugyogva tör fel belőle.

Nem tudom, hogy csinálod...

Mit?

Hogy újra kapok levegőt – feleli.

Akárhogy is, köszönöm.

Bármi is állt közénk, mostanra teljesen elporlad. Leülök mellé a kanapéra, ő pedig úgy hajtja fejét a vállamra, mintha egész életében ezt tette volna.
És ha mi tettük ezt vele?

Úgy érted azzal, hogy elmondta nekünk, mi történt?
Bólint.

Nem tudok szabadulni ettől az érzéstől, hogy ha nem hozzuk fel... ha nem mutatjuk meg neki a képeket...
Ezt nem tudhatod. Ne ostorozd magad miatta.
Csak valahogy olyan céltalan az egész, nem? – Alig hallani a hangját. – Túlélni a holokausztot, hogy utána álmában haljon meg. Mi ennek az értelme?

Egy pillanatra elgondolkodom.

Épp az az értelme, hogy álmában halhatott meg. Miután megebédelt az unokájával és egy nagyon fess, elbűvölő ügyésszel. – Még mindig Sage Singer kezét szorongatom. Ujjai tökéletesen illenek az enyéim közé. – Talán nem is zaklattuk fel. Talán csak elengedte az életét, Sage, mert végre úgy érezte, hogy minden rendben lesz.
A szertartás minden emberi számítás szerint megható, mégsem figyelek rá. Folyton azt lesem, mikor bukkan fel Reiner Hartmann, mert egy részem még most is hiszi, hogy ez lehetséges. Amikor elfogadom, hogy valószínűleg nem fog megtörténni, Adamre összpontosítok, aki feltűnés nélkül áll a ravatalozó hátsó felében, ahogyan a temetkezési vállalkozók szoktak, és próbál nem megbámulni minden alkalommal, amikor Sage a karom után nyúl vagy az öltönyzakóm ujjába temeti az arcát.
Nem fogok hazudni: piszok jó érzés.
Amikor a szalagavatón dobott a partnerem, csak hogy egy népszerűbb, izmosabb sráccal töltse a péntek estét, anyám azt mondta: *Ne aggódj, Leo. Az okostojások öröklik a világot.* Kezdem azt hinni, hogy ebben is igaza volt.
Habár anyám azt is megmondaná, hogy aki nyomul egy nőre a nagyanyja temetésén, az egyirányú jegyet vált a pokolba.
Nem ismerem a többi gyászolót, leszámítva Daisyt, aki halkan sírdogál vászon zsebkendőjébe. A szertartás végén Adam bejelenti, hogy mikor és hol kerül sor a *sivá* ra, majd Pepper javaslatára két jótékonysági szervezetet is megemlít, ahol Minka emlékére adakozni lehet.
A sírnál Sage mögött állok, aki két nővére között ül. Olyanok, mint ő, csak túlexponálva: paradicsommadarak a ligetszépe körül. Amikor eljön az idő, hogy földet szórjon a koporsóra, Sage keze megremeg. Három marékkal vesz. A többiek – csupa idős ember, köztük, amennyire tudni lehet, Sage szüleinek barátai – szintén leszórnak egy-egy marékkal. Amikor én következem, Sage mellé lépek, ő pedig egy szó nélkül kezembe csúsztatja az övét. Sage háza, amit a nővérek kisajátítottak a családtagok és barátok halotti torára, nem is emlékeztet az otthonra, ahol néhány napja jártam. A bútorokat félretolták, hogy legyen hely a seregletnek. A tükröket letakarták a

gyász idejére. Étel borít minden vízszintes felületet. Sage elnézi a nyitott ajtón beözönlő embereket, és reszketve kap levegő után.
Mindenki beszélni akar majd velem. Nem vagyok rá képes.
De igen, képes vagy. Nem mozdulok mellőled – ígérem. Amint belépünk, az emberek körülveszik Sage-et, hogy részvétet nyilvánítsanak.
– A nagyanyja volt a bridzspartnerem – mondja egy idegesnek tűnő, madárszerű asszony. Egy arany zsebórát és kilincsnyi bajszot viselő robusztus férfi, aki a Monopoly szerencsekártyáinak alakjára emlékeztet, szorosan magához öleli Sage-et, hogy előre- hátra ringassa törékeny alakját.
Szegénykém... – vigasztalja. Egy kopaszodó férfi, a karján szundikáló kisgyerekkel, elkapja a tekintetem.
Nem is tudtam, hogy Sage jár valakivel. – Esetlenül nyújtja kezét, ami beszorult fiának tömzsi térdei alá.
Üdv a vándorcirkusznál. Andy vagyok, Pepper jobbik fele.

Leo – rázunk kezet –, de Sage és én...
Ráeszmélek, hogy sejtelmem sincs, mit mondott a családjának. Egyedül rá van bízva, mennyit árul el Josef Weberről, ha ezt egyáltalán jónak látja. Az biztos, hogy nem én közlöm a nagy újságot, ha ő nem tette.
Mi csak együtt dolgozunk – fejezem be.
A fickó kétkedve mér végig.

Nem tűnik péknek.

Nem is vagyok. Mi csak... Minka révén találkoztunk.
Ő aztán volt valaki – bólint Andy.

Tavaly hanukkára elvittük Pepperrel egy puccos szalonba, manikűrre.
Annyira tetszett neki, hogy azt akarta, a születésnapjára szerezzünk neki egy *pedofil* t. – Felnevet.
Sage kihallgatja.
Szerinted mulatságos, Andy, hogy nem az angol volt az anyanyelve? Te mennyire beszélsz lengyelül, németül vagy jiddisül? A férfi elborzad.
Nem azt mondtam, hogy mulatságos. Inkább kedves. Átkarolom Sage vállát, és az ellenkező irányba terelem.
Miért nem nézünk ki a konyhába, hátha elkél a segítség a nővéreidnek? Ahogy faképnél hagyjuk Pepper férjét, Sage a homlokát ráncolja.
Micsoda egy pöcs.

Meglehet, de ha így akar emlékezni a nagyanyádra, az talán nem is olyan rossz.
A konyhában Pepper kockacukrokat dobál egy üvegtálba.

– Megértem, hogy a tejszínnek túl magas a zsírtartalma, de tényleg nincs legalább egy kis tejed, Sage? – tudakolja. – Mindenkinek van teje, az isten szerelmére!
– Laktózérzékeny vagyok – mormolja Sage. Feltűnik, hogy amikor a nővéreivel beszél, behúzza a vállát, és önmaga kisebb, sápadtabb verziójává megy össze. Mintha még a szokottnál is láthatatlanabb próbálna lenni.
Csak vidd ki – rendelkezik Saffron. – A kávé máris hideg.
Helló – köszönök. – A nevem Leo. Segíthetek valamit?
Saffron felnéz rám, azután Sage- re.

Ki ez?

Leo – ismétlem meg. – Munkatárs.
Maga pék? – kételkedik. Sage felé fordulok.
Oké, de most tényleg: a pékek bohócruhában járnak, vagy csak én öltözöm úgy, mint egy könyvelő?
Úgy öltözöl, mint egy ügyész – feleli. – Ez van.
Nagyon helyes – vitorlázik el mellettünk Saffron a tálcájával –, mert szerintem bűn, hogy az egész államban nincs egy tisztességes fűszeres. Hogyan etessek hatvan embert a Price Chopperből?
Azelőtt te is itt laktál, ha még emlékszel – kiált utána Sage.
Amikor a nővérek kirontanak a konyhából, és kettesben maradunk, sírást hallok. Nem Sage az, de ő is hallja. Követi a hangot a kamráig, kinyitja az ajtót, és odabent találja Evát, a dakszlit.
– Kész rémálom, igaz?
– mormolja, ahogy karjára veszi a kutyát, de közben azok felé néz, akik azért gyűltek össze, hogy a nagyanyja életét dicsőítsék. Akik őt várják figyelmük középpontjába, hogy megosszák vele az emlékeiket. Még a karján tartja a dakszlit, amikor kirángatom a konyha hátsó ajtaján, le a lépcsőn és át a hátsó kerten, arrafelé, ahol bérelt autómat hagytam.
Leo! – kiált fel. – Te meg mit *művelsz?*

Mondd – kérdem, mintha meg se hallanám –, mikor is ettél utoljára? Ez csak a Marriott, de rendelek egy palack csapnivaló vörösbort és egy palack még szörnyűbb fehéret; francia hagymalevest és Cézár-salátát csirkével; rántott combot, sült mozzarellát és négysajtos pizzát; fettuccini Alfredót, három kanál csokis fagylaltot és egy irdatlan szelet citromtortát. Ennyi étel elég nekem, Sage-nek, Evának és a negyedik emelet többi lakójának, ha őket is meghívom. Esetleges vonakodásomat, amiért elrabolok egy gyászoló lányt a saját házából, ahol *sivá* t kellene ülnie a nagyanyja emlékére, és becsempészek egy kutyát az elméletben állatmentes szállodába, nagyban oldja az a tény, hogy a szín kezd visszatérni Sage arcára, ahogyan átrágja magát az ételhegyen.
Az átutazó üzletembereknek szánt szobában kis nappalit is kialakítottak, kanapéval és tévével. A TCM-re kapcsoltunk, amit lehalkítva nézünk. Jimmy Stewart és Katherine Hepburn éppen összevitatkozik valamin.
A régi filmekben miért úgy beszélnek az emberek, mintha össze lenne drótozva az állkapcsuk? – kérdezi Sage.
Nevetek.

Kevéssé ismert tény, hogy Cary Grant folyton csikorgatta a fogát.
Az 1940-es években senki sem beszélt úgy, mintha egy lakókocsiparkban élne – tűnődik el Sage. Amikor Jimmy Stewart közel hajol Katherine Hepburnhöz, elkezdi szinkronizálni. – Mondd, hogy eljössz, Mabel. Tudom, hogy nem vagyunk egy súlycsoportban... de majd kedd este bepótolom a tekét a haverokkal. Elvigyorodok, ahogyan átveszem Katherine Hepburn szerepét. Sajnálom, Ralph, de sosem tudnék olyan férfival élni, aki szexuális célzásnak veszi, ha azt mondom, rakja a cuccát a mosógépbe.

Ne már, bébi – folytatja Sage –, most mit csináljak ezekkel a NASCAR- jegyekkel?
Katherine Hepburn félredobja a haját.
Vesszek meg, ha zsibbaszt – felelem.

Sage elmosolyodik.

Hollywood szerintem óriási lehetőséget mulasztott el.

Lekapcsolta a telefonját, miután a nővérei megállás nélkül hívták, amint felfedezték az eltűnését. A kanapé egyik végében ott horkol a kutya. A képernyőt hirtelen egy reklám bazári színorgiája tölti be. A fekete-fehér film után nyomasztó a hatás.
Azt hiszem, ezzel vége – sóhajt fel Sage.
Vetek egy pillantást az órámra.

Ez csak az első reklámszünet...

Reiner Hartmannról beszélek. A távirányítóért nyúlok, és elnémítom a készüléket.

Többé nincs lehetőségünk arra, hogy meghallgassuk a nagymamádat, a videóra vett tanúvallomásról nem is beszélve.
Én elmondhatnám a bíróságon, mit mondott...
Az másodkézből származó értesülés.
Ez így nem igazság. – Sage maga alá húzza lábát a kanapén. Még most is fekete gyászruháját viseli, de már mezítláb van. – Hogy Nagyi meghalt, ő meg még él. Akkora veszteség. Most már sosem mondhatja el a történetét.
Megtette – mutatok rá. – Elmondta neked, rád bízta. S most, hogy elment, talán neked is tovább kell adnod.
Látom, hogy Sage még sosem gondolt így a nagyanyja halálára. A homlokát ráncolja, majd hirtelen felkel a kanapéról. A táskája túlméretezett fekete lyuk; el nem tudom képzelni, mi minden lehet benne. Addig kutat, míg előás egy bőrbe kötött jegyzetfüzetet. Keats hordhatott magánál ilyet az ő táskájában, ha akkoriban a férfiak hordtak táskát.
– A történetet, ami megmentette az életét? Újraírta, közvetlen a háború után. Múlt héten, életében először, nekem is megmutatta. – Sage visszaül. – Azt hiszem, szeretné, hogy te is halld. *Én* szeretném, hogy halld. Mikor olvastak neki utoljára?
Talán még gyerekkorában, de ha visszagondol rá, emlékezni fog, milyen biztonságban érezte magát a takarók alatt vagy összekucorodva valaki karján, miközben a mese szálai hálót fontak köré. Sage beszélni kezd a pékről és a lányáról; a hatalomtól megrészegült katonáról, aki szerelmes belé; a gyilkosságokról, amelyek úgy követik egymást, mint egy nyaklánc gyöngyszemei.
Elnézem, miközben olvas.
Hanghordozásával kezdi érzékeltetni, éppen melyik szereplő beszél. Minka meséje Grimmre, Isak Dinesenre, Hans Christian Andersenre emlékeztet – azokra az időkre, amikor a tündérmeséket még nem hígították fel Disney-hercegnőkkel és táncoló állatokkal; amikor még minden sötétnek, véresnek és veszélyesnek tűnt. Azokban a régi időkben a szerelemért harcolni kellett, és a boldog végnek megvolt a maga keserves ára. Ennek a mesének tanulsága van, ami le akarja magát leplezni előttem, nekem azonban minden figyelmem leköti, hogyan lüktet a vér egyre sebesebben Sage torkában, amikor Ania és Aleksz – ez a lehetetlen páros – legelőször találkozik.
– *Ha valaki lát egy kovakövet megcsil anni a sziklaperem alatt vagy ránéz egy felhasogatott rönkre az út szélén* – olvassa Sage –, *ebben önmagában nem talál semmi varázslatosat, de ha a megfelelő körülmények között összehozzuk e kettőt, olyan tüzet gyújthatunk, ami felemészti a világot*.
Mi magunk válunk a mese *upiór* jaivá, amikor egész éjjel fent vagyunk. A nap már felkúszik a horizontra, mire Sage elér ahhoz a részhez, amelyben Aleksz belesétál a katonák csapdájába. Börtönbe vetik, és halálra kínozzák, hacsak meg nem győzi Aniát, hogy könyörületességből végezzen vele.
Sage hirtelen összecsukja a könyvet.
Nem hagyhatod most abba! – tiltakozom.
Muszáj. Eddig tart.

A haja kész szénaboglya, a szeme alatt olyan sötétek a karikák, mintha valaki bemosott volna neki egyet.
Minka pedig tudta, mi történt – döntöm el. – Még akkor is, ha velünk nem osztotta meg.

Meg akartam kérdezni, miért nem fejezte be soha... de nem tettem. És most már nem is tehetem. – Sage rám néz, szemében a reménytelen vágyakozással. – *Szerinted* hogy végződik?
A füle mögé simítom a haját.

Mondjuk, így – felelek, és megcsókolom a sebhelye szélét. Élesen szívja a levegőt, de nem húzódik el. Megcsókolom a szeme sarkát, ahol a bőr ernyedt redőkben hullik alá. Megcsókolom arcán az ezüstös foltokat, amelyek hullócsillagokra emlékeztetnek. Aztán megcsókolom az ajkát. Eleinte úgy tartom a karjaimban, mintha törékeny lenne. Testem minden izomrostjának megálljt kell parancsolnom, hogy ne szorítsam magamhoz. Sosem éreztem még ezt senkivel: legszívesebben felemészteném. *Gondolj a basebal ra*, mondom magamnak, de semmi sem jut eszembe a baseballal kapcsolatban. Jobb híján sorolni kezdem magamban a legfelsőbb bíróság bíráit, hogy ne ijesszem el túlzott kapkodásommal.
Sage azonban, Istennek hála, a nyakamra fonja karjait, és egész testével hozzám simul.
Ujjai hátrasimítják a hajam; mellei hozzám dörzsölődnek. Citrom és fahéj ízét érzem, kókuszolaj és trópusi naplementék illatát. Olyan, mint egy villanyvezeték, s ahol csak megérint, felperzsel.
Amikor hozzám nyomja a csípőjét, megadom magam. Combjaival a derekamon és csípőjére felgyűrt ruhájában viszem a hálószobába, fektetem a ropogós ágyneműre.
Ahogy maga fölé húzza testem, mint amikor a Hold takarja el a Napot, utoljára még tudatosul bennem, hogy a történetnek nem lehetne ennél szebb befejezése.
* * * A szoba selyemgubójában, a redőnyök puha sötétjében, egy időbuborékban rejtőzünk. Olykor arra ébredek, hogy őt tartom a karomban; máskor arra ébred, hogy engem ölel. Olykor nem hallok mást, csak a szívdobogását; máskor olyan szorosan burkol be a hangja, mint az összegabalyodott lepedők.

Az én hibám volt, mondja egyszer.

Diplomaosztó után anyámmal bepakoltunk az autóba, hogy hazamenjünk. Annyira tele volt, hogy nem látott ki a hátsó ablakon, ezért azt mondtam, majd én vezetek.
Gyönyörű nap volt, de ettől csak még szörnyűbb minden. Nem volt sem eső, sem hó, sem bármi más, amire fogni lehetne. Az országúton mentünk. Meg akartam előzni egy teherautót, és nem láttam a kocsit a másik sávban, ezért kifordultam. És akkor. Remegés szalad végig a gerincén.
Nem halt meg, nem azonnal. Megműtötték, de utána elkapott egy fertőzést, és a szervezete kezdett összeomlani. Pepper és Saffron azt mondta, baleset volt, de a szívem mélyén tudom, hogy még most is engem hibáztatnak.
Ahogyan anyám is tette. Szorosan magamhoz ölelem. *Ezt nem hiszem.*
Amikor a kórházban volt, meséli Sage, *amikor már haldokolt, azt mondta:* Megbocsátok neked. *Senkinek sem kel megbocsátani, hacsak nem csinált valami rosszat.*
Néha a rossz dolgok maguktól is megtörténnek.
Hüvelykemmel végigsimítok az arcán, követem a hegek domborzatát.
Megfogja a kezem, ajkához veszi, megcsókolja. *Néha a jó dolgok is.* Ezernyi kifogásom van.
A vörösbor. A fehér.
Az aznapi stressz.

Az állandó stressz.

Az a fekete ruha, ahogyan kirajzolta domborulatait.
A tény, hogy magányosak / felajzottak / lehangoltak voltunk. Freudnak lett volna mit mondania a viselkedésemről.

Ahogyan a főnökömnek is. Mindennél rosszabb, amit tettem – kihasználtam egy nőt, aki kulcsszereplője egy folyamatban lévő ügynek, s aki néhány órával korábban egy *temetésen* vett részt.
De ami a legrosszabb: bármikor megtettem volna újra.
Eva sanda tekintettel néz rám.

Miért ne nézne? Tanúja volt az egész szennyes, heves, feledhetetlen affférnak.

Sage még odabent alszik a hálószobában.
Már nem bízom magamban, hogy a közelében merjek maradni, inkább bokszerben és pólóban kiülök a kanapéra, ahol a Reiner Hartmann-aktát tanulmányozom, a csekélyke zsidó bűntudattal, amit csak ki tudok préselni magamból. Nem tudom meg nem történtté tenni, hogy kihasználtam Sage helyzetét, de megtalálom a módját, hogy ez ne tegye tönkre az egész ügyet.
– Szia.

Amikor megfordulok, ott áll a fehér ingemben. Ami majdnem eltakarja. Majdnem.
Felállok. Még most is ingadozom, hogy megragadjam és bevonszoljam a hálóba, vagy végre helyesen cselekedjem.

Sajnálom – bukik ki belőlem. – Ez nagy hiba volt.
Kikerekedik a szeme.

Én nem éreztem annak.

Aligha vagy abban az érzelmi állapotban, hogy tisztán láss. Én tudom, hogy hiba volt, még ha te nem is.
Marge szerint normális az élet után sóvárogni, miközben valaki a haláltusáját vívja. És nekem ez elég életszerű.

Marge?

A terápiás csoportom vezetője.

Ó – sóhajtok fel. – Csodás.

Nézd. Szeretném, ha tudnád, hogy dacára annak, amit az elmúlt néhány napban láttál tőlem, én általában nem vagyok... ilyen. Én... én nem... tudod.
Helyes. Ha egyszer a temetkezési vállalkozóba vagy szerelmes. – Beletúrok a hajamba. Az éjjel róla is teljesen elfeledkeztem.
Annak vége – jelenti ki. – Végérvényesen.
Felkapom a fejem.

Biztos?

Holtbiztos, ha fogalmazhatok így. – Tesz felém egy lépést. – Akkor már nem is olyan nagy ez a

hiba?
De – kezdek el járkálni –, mert ettől még veled dolgozom az egyik ügyemen.

Azt hittem, annak vége, miután többé senki sem azonosíthatja Josefet Reiner Hartmannként.
Ez nem igaz.

A megoldás olyan nyilvánvaló, hogy azt szinte ki sem tudom fejezni. Minka vallomása nélkül Darija meggyilkolását talán nem lehet összekötni Reiner Hartmann-nal, de nemcsak a fogoly látta ezt a bűntényt. Ott volt Reiner is.
Ha valaki rávenné, hogy vallja be az incidenst, ami szerepel az SS- aktájában, kezünkben lenne a bizonyíték.
Talán van más módja is – kockáztatom meg. – Csak ehhez téged is be kell vonnom, Sage.
Leül a kanapéra, szórakozottan simogatja a kutya fülét.

Ezt hogy érted?

Bedrótoznánk, és szalagra vennénk a beszélgetést.
Talán beismerné, hogy fenyítést kapott egy zsidó fogoly felhatalmazás nélküli megöléséért.
Lesüti a szemét.

– Bárcsak ezzel kezdted volna, hogy a nagymamám sose keveredjen bele!
Nem fogom elmagyarázni neki, hogy ez nem bevett gyakorlat, és sosem lenne az első választásom.
Nemcsak a tanúvallomás bizonyító ereje miatt, hanem mert jó okunk van rá, hogy ne csináljunk civilekből amatőr ügynököt.
Főként azokból, akikbe belezúgunk.
Megteszek mindent, amit kell, Leo. – Sage feláll, és elkezdi kigombolni az ingét. Az *én* ingem.
Mit csinálsz?

Ne már, harvardi diplomád van, és nem tudod?
Nem. – Teszek egy lépést hátrafelé. – Nem, nem. Most már te vagy az egész ügy kulcsa.
A nyakam köré fonja a karját.

Akkor hadd *bizonyítsam* be, hogy nekem van igazam.
Ez a csaj lesz a halálom. Emberfeletti erőfeszítéssel eltolom magamtól.
Sage. Nem lehet. Lesújtottan hátrál el.
Az éjjel, ha csak rövid időre is, de boldog voltam. Igazán boldog. Már az idejét sem tudom, mikor éreztem így utoljára.
Sajnálom. Szeretlek, de ezt nevezik kibékíthetetlen ellentétnek. Felkapja a fejét.
Szeretsz?

Mi? – Hirtelen lángolni kezd az arcom. – Sosem mondtam ilyet.
De igen. Hallottam.

Azt mondtam, *szeretnélek*.

Nem – árad szét a vigyor Sage arcán. – Nem igaz.
Nem? Akkor olyan fáradt vagyok, hogy már azt sem tudom, mit beszélek. Ami azt jelenti, hogy már azt sem tudom leplezni, amit Sage Singer iránt érzek, de olyan hevesen, hogy szinte

megrémít.
Végigsimít a mellkasomon.

Mi lenne, ha azt mondanám, hogy csak akkor drótozhatsz be, ha visszajössz velem az ágyba?

Ez közönséges zsarolás. Sugárzó mosollyal vonja meg a vállát.
Könnyű mondani, hogy az ember tudja, mikor csinál jót és mikor rosszat, de ha elég közelről vizsgálunk meg egy adott helyzetet, kiviláglik, hogy semmi sem *ennyire* fekete és fehér. Minden a szürke valamilyen árnyalata.
Habozok, de csak egy pillanatig. Aztán derékon kapom, és felemelem.
Mit meg nem teszek a hazámért mormolom.

Nem könnyű be *jutni egy börtönbe. Először megsütöttem a croissant-okat és keserűmandula-töltelékükkel lepleztem a beléjük kevert patkánymérget, aztán otthagytam őket az ajtóban, ahol az őrök egészen másnap reggelig vigyáztak, nehogy Aleksz megszökjön.*
Mielőtt az őrség új kapitánya, Damian helyettese halálra kínozza.
Úgy fütyültem, mint egy csapdában vergődő madár, amíg az őr ki nem nyitotta az ajtót, hogy lássa, mi történt. Amikor nem látott senkit, megvonta a vál át, és bevitte a kosarat. Fél órával később az oldalán feküdt, és habzó szájjal vívta haláltusáját.
Ha valaki lát egy kovakövet megcsil anni a sziklaperem alatt vagy ránéz egy felhasogatott rönkre az út szélén, ebben önmagában nem talál semmi varázslatosat, de ha a megfelelő körülmények között összehozzuk e kettőt, olyan tüzet gyújthatunk, ami felemészti a világot.
Igen, most már én is megöltem valakit, annak biztos jeleként, hogy Alekszszel egymáshoz tartozunk.
Kész örömmel mel ette raboskodtam volna a cel ában, ha csak ennyi időnk maradt, amit együtt tölthettünk.
A cel a ablakán át figyeltem Alekszet, ahogyan a földön ült, hátát a nyirkos falnak vetve, lehunyt szemmel. Egy hónap alatt csonttá aszott, halálosan elcsigázták a naponta elszenvedett gyötrelmek. Úgy tűnt, őrzői előbb ráuntak a játékra, mint hogy Aleksz teste megadta volna magát. Már nem akartak játszadozni, csak végezni vele.
Ahogy meghal otta közeledésem, felál t. Láttam, mekkora erőfeszítésébe telik.
Hát eljöttél. – Összefűztük ujjainkat a rácson át.
Megkaptam az üzeneted.

Két hete küldtem. És két hétbe telt, amíg azt a madarat ideédesgettem a párkányra.
Annyira sajnálom – feleltem.

Aleksz kezét sebhelyek borították, csontjait összetördelték, mégis erősen szorított.
Kérlek – suttogta. – Tegyél meg nekem valamit.

Bármit – fogadkoztam.

Ölj meg.

Mélyen magamba szívtam a levegőt.

Aleksz...

SAGE Ha egy hónapja bárki azt mondja, hogy az FBI titkos ügynöke leszek, a képébe nevetek.
Igaz, azt is őrültnek tartottam volna, aki azt mondja, hogy másba leszek szerelmes, nem Adambe.
Leo minden emlékeztetés nélkül szójatejet kér, valahányszor kávét rendelünk.

Elindítja a zuhanyt, mielőtt kilép a fürdőből, hogy a víz felmelegedjen, mire én belépek. Kinyitja nekem az ajtót, és egy métert sem hajlandó vezetni, amíg be nem kötöm magam.

Néha olyan kifejezést látok az arcán, mintha még most sem hinné el egészen, hogy ilyen szerencsés. Nem tudom biztosan, mit lát, amikor rám néz, de *az* a lány akarok lenni.
A hegeim? Még mindig látom őket, ha a tükörbe nézek, de először a mosolyomra figyelek fel.
Nyugtalanít, hogy fel kell vennem Josef szavait. Végül, három nap várakozás után, meg fog történni.
Először a nővéreimnek kellett leszakadniuk rólam a *sivá* miatt. Másodszor, Leónak engedélyt kellett kérnie az igazságügyi minisztérium nyomozóhivatalától az elektronikus lehallgató eszköz használatára.

Harmadszor, Josefnek ki kellett szabadulnia a kórházból.
Én leszek az, aki hazaviszem, aztán remélhetőleg ráveszem, hogy ismerje be Darija meggyilkolását.
Leo a házamból felügyel minden részletet, ahová az első hotelben töltött éjszaka után már egy csapatként tértünk vissza.
Kimondatlanul is megállapodtunk abban, hogy kiköltözik a Marriottból, és velem marad. Habár felkészültem rá, hogy meg kell vívnom harcomat a nővéreimmel, a végén a vártnál simábban ment minden. Leo tíz perc alatt teljesen elbűvölte Peppert és Saffront, amikor arról mesélt, hogy egy híres regényíró árnyékként követte mindenhová, folyton jegyzetelt, majd a valóságot sutba vágva megírt egy bestsellert, ami minden valótlansága ellenére a *New York Times* listájának élén landolt.
Tudtam! – kiáltott izgatottan Saffron. – A könyvklubbal olvastuk is, de mindnyájan éreztük, hogy egy orosz kém hamis papírokkal sosem juthatna be a hírszerzők közé.
S még csak nem is ez a legnagyobb csúsztatás – árulta el Leo.

Még hogy a főszereplőnek tele van a szekrénye Armani öltönyökkel?
Köztisztviselői fizetésből? Természetesen nem adhattam magyarázatot Leo – vagy ami azt illeti, Eva – jelenlétére anélkül, hogy ne beszéltem volna Josefről.
Legnagyobb meglepetésemre ettől egy csapásra ünnepelt híresség lettem a szemükben.
Nem hiszem el, hogy nácikra vadászol – csóválta a fejét Saffron még előző este, az utolsó vacsoránál is, mielőtt másnap reggel ő és Pepper elindult a reptérre, hogy visszatérjen a saját otthonába. – A mi kishúgunk.

Igazából nem vadászom rájuk – javítottam ki. – A feladat csak úgy az ölembe hullt.
Leo javaslatára kétszer is felhívtam Josefet, és az igazsággal indokoltam távollétemet: váratlanul meghalt egy közeli hozzátartozóm, és el kell intéznem néhány családi ügyet.
Elmondtam, hogy Evának nagyon hiányzik.
Megkérdeztem, mit mondanak az orvosok az állapotáról, és intézkedtem az elbocsátásáról.
Szerintem anya és apa is odáig lenne – értett egyet Pepper. – Mekkora cirkuszt csináltak, amikor nem voltál hajlandó zsidó iskolába járni...
Ez nem a vallásról szól – próbáltam elmagyarázni –, hanem az igazságról.
Ezek nem zárják ki kölcsönösen egymást – ütött meg békülékeny hangot Leo, majd ugyanezzel a lendülettel elterelte a szót viselkedésem elemzéséről a legutóbbi elnökválasztásra.
Furcsa érzés tudni, hogy valaki fedez mások előtt. Ellentétben Adammel, akit mindig nekem kellett megvédenem másokkal szemben, Leo a legkisebb erőfeszítés nélkül védelmez *engem*.
Tudja, mi zaklat fel, mielőtt még megtörténne, és mint egy szuperhős, meghajlítja a síneket, mielőtt az elszabadult vonat elgázolna.
Aznap reggel, amikor Saffron és Pepper távozik, az útra kapnak egy- egy doboz frissen sült

csokoládés croissant-t. A nővéreim búcsúzóul megölelik Leót, aztán kikísérem őket a ház elé, a bérelt kocsihoz. Pepper szorosan átkarol.
El ne szalaszd, Sage. Tudni akarok minden apró részletről. Felhívsz majd?
Amióta csak emlékszem, ez az első alkalom, amikor a nővérem nem kritizál, hanem a támogatásáról biztosít.
Hát persze – ígérem meg.

A konyhában Leo éppen leteszi a telefont, amikor belépek.
– Útban a kórház felé összeszedhetjük a furgont. Aztán, amíg te és Josef... Sage, mi a baj?
Először is, nem szoktam hozzá, hogy kijövök a nővéreimmel.
Úgy állítottad be őket, mintha tengeri viperák lennének – nevet Leo –, pedig csak hétköznapi családanyák.

Könnyű neked ezt mondani. Teljesen lenyűgözted őket.
Mondják, hogy nagy hatással vagyok a Singer lányokra...
Az jó. Talán engem is hipnotizálhatnál a varázserőddel, hogy ne szúrjam el ezt a mai napot.
Megkerüli a pultot, és megdörzsöli a vállam.

– Nem szúrsz el semmit. Akarod, hogy még egyszer átvegyük?
Bólintok.

Fél tucatszor is végigmentünk már a beszélgetésen, néhányszor a felvevő egységgel, hogy biztosan jól működjön. Mindig Leo játssza Josef szerepét. Olykor készséges, máskor ellenséges, megint máskor bezárkózik, és nem hajlandó beszélni.

Azzal indítok, hogy kezdek meginogni; ha tényleg azt akarja, hogy megtegyem, szükségem van valamire, amire közben gondolhatok, egy konkrét esetre, nem általában a népirtásra. Látnom kell magam előtt egy arcot, hallanom kell az egyik áldozata nevét. Eddig még minden esetben rávettem a vallomásra.
Csak hát Leo nem Josef. Veszek egy nagy levegőt.
– Megkérdezem, hogy érzi magát...

Helyes, de megfelel bármilyen más semleges téma. A lényeg, hogy ne lássa rajtad, mennyire ideges vagy.

Nagyszerű. Leo leül mellém.
Magától kell megnyílnia, nem tehetsz fel rávezető kérdéseket.
Mit mondjak a nagyanyámról? Habozik.
Szokványos esetben azt felelném, hogy egyáltalán ne hozd fel Minkát, de már említetted neki, hogy haláleset volt a családban, úgyhogy rögtönzünk. Ha meg is említed, ne tudja, hogy ő az a nagymamád, aki túlélte a tábort. Lehet, hogy rosszul reagálna rá.
Tenyerembe temetem az arcom.

– Nem lehetne egyszerűen kihallgatni?
– De – feleli Leo –, csak gyanúsnak találná, ha helyetted én jelennék meg a kórházban.
Az a terv, hogy Leo Josef házával szemközt parkol le a furgonnal. Ily módon a vevőegység (ami kisebb aktatáska méretű) a testemre helyezett jeladó sugárzási körén belül lesz. Amíg Leo a furgonban végzi a lehallgatást, én Josef házában leszek.
Megállapodunk egy vészjelzésben is.

– Ha azt mondom, *Ma találkoznom kel Maryvel*...
– Akkor berontok, és előveszem a pisztolyom, de nem tudok lőni, mert téged is eltalálhatlak, ezért inkább felelevenítem a dzsúdzsucu-támadást, amiért hetedikben megkaptam a kék övet. Lerántom rólad Josefet, mint egy régi kabátot, és nyakánál fogva nekiszegezem a falnak. Azt mondom: *Ne tegyen semmi olyat, amit mindketten megbánnánk*, ami olyan, mintha egy filmből lenne, és onnan is van, de már korábban is használtam éles helyzetben, és tényleg működik. Elengedem Josefet, aki összecsuklik a lábamnál, és bevallja nemcsak az összes háborús bűnt, de azt is, hogy ő találta ki, hogy a *Szex és New York* filmnek legyen második része. Miután aláírta a kipontozott helyen, kihívjuk a helyi rendőröket, akik letartóztatják, mi pedig ellovagolunk a naplementébe.

Mosolyogva rázom a fejem. Leónak valóban van fegyvere, de bevallotta, hogy ötödikes kora és a Wakatani- tábor óta csak dísznek hord ilyet; egy Ausztrália méretű céltárgyat sem találna el. Nem szívesen mondanám meg neki, de szerintem hazudik. Nem tudom elképzelni, hogy az ügynökök kapnak fegyvert, de nem képezik ki őket a használatára.
Leo az órájára néz.

Mennünk kell. Készen állsz beöltözni?
Nyáron nem könnyű poloskát viselni. Szokásos öltözékem, az ujjatlan póló és a rövidnadrág túl feszes ahhoz, hogy elrejtse a mikrofont. Ezért döntöttem egy bő ruha mellett.

Leo odaadja a jeladót. iPod mini méretű, rajta kis horoggal, hogy rá lehessen akasztani a pántra vagy övre, ami egyáltalán nincs a ruhámon.
Mégis hová tegyem?

Félrehúzza a ruhám nyakrészét, és elrejti a jeladót a melltartómban.
Na, milyen?

Annyira kényelmes – felelem. – *Nem*.

Mint egy tizenhárom éves. – Átvezeti a parányi mikrofon zsinórját a hónom alatt. Közben lehántom magamról a ruha felső részét, hogy jobban hozzám férjen.
Mit csinálsz? – lép hátra Leo.

Csak megkönnyítem a dolgod. Nagyot nyel.
Talán *neked* kellene csinálni.

Mitől lettél hirtelen ilyen szégyenlős? Nem olyan ez, mint bezárni a pajtát, miután a lovak már elmentek?

Nem vagyok szégyenlős – felel Leo összeszorított fogakkal –, csak próbálok időben a kórházba érni, és *ez* nem segít. Nem lehetne, hogy csak úgy feltedd? És visszahúzd ezt a nyavalyás ruhát?
Miután helyére kerül a mikrofon és a jeladó, szinkronizáljuk a csatornákat a vevővel, ami Leo furgonjában lesz. Bérelt autóval megyünk; Leo az anyósülésen foglal helyet, ölében a vevővel. Először Josef házához megyünk, ahol kitesszük Evát, és kipróbáljuk a vevőegységet.

– Működik – közli Leo, amikor visszaülök az autóba, miután feltöltöttem Eva vizes tálját, szétszórtam a játékait a nappaliban, és megígértem neki, hogy nemsokára hozom a gazdiját.
Követem a GPS iránymutatását a parkolóba, ahol Leo találkozik az igazságügy egyik munkatársával. Hallgat, magában végigfut a teendők listáján. Rajtunk kívül csak a furgon áll itt, ezért önkéntelenül arra gondolok, hogyan jut haza a másik ügynök. Az autó kék, oldalán DON –

SZŐNYEG ÉS KÁRPIT felirat. Egy férfi kiszáll belőle, és megvillantja a jelvényét.

Leo Stein?

Ja – feleli Leo a nyitott ablakból.

Egy pillanat.

Feltekeri az ablakot, hogy a másik ne hallhassa a szavait.
Ne felejts el meggyőződni arról, hogy semmi sem zavarja az adást.

Tudom.

Ha hallgatná a CNN-t vagy az NPR-t, kapcsoltasd ki vele. Kapcsold ki a mobilodat is. Ne darálj kávét. Ne csinálj semmit, ami zavarhatja az adást.
Bólintok.

Ne feledd, hogy a *miért* még nem számít rávezető kérdésnek.
Leo, én nem tudok ennyi mindent megjegyezni. Nem vagyok hivatásos...
Egy pillanatra elmereng.

Csak egy kis bátorításra van szükséged. Tudod, mit tenne J. Edgar Hoover{27}, ha még élne?
Megrázom a fejem.

Üvöltene, és a koporsó fedelét karmolászná.
A válasz olyan váratlan, olyan szentségtörő, hogy ugatva felnevetek, mielőtt még befoghatnám a szám.

Nem tudom elhinni, hogy még most is hülyéskedsz, miközben én frászt kapok.
És nem pont erre van szükséged?

Leo előrehajol, és lekenyerez egy csókkal. – Az ösztönöd azt súgta, hogy nevess. Hallgass az ösztöneidre, Sage. Miközben az orvosok elsorolják, mire kell figyelnünk az elbocsátást követően, azon tűnődöm, vajon Josef is arra gondol-e, amire én: hogy a halottnak, aki lenni akar, már nem kell aggódnia a sóbevitel vagy bármi más miatt, amire külön brosúrákat kapunk. A nővér, aki letolja az előcsarnokba, hogy átvehessem, ráismer Josef Weberre.

Herr Weber, igaz? – kérdezi. – A bátyám magánál tanult németet.
Wie heißt er?

A nő szégyenlősen elmosolyodik.

Én franciát tanultam.

Csak a nevét kérdeztem.

Jackson – feleli a nő. – Jackson O'Rourke.
Á, igen. Nagyszerű tanuló volt. Amikor elérjük az előcsarnokot, átveszem a kocsit, és kigurítom Josefet egy árnyékos helyre.

Tényleg emlékszik a testvérére?

Cseppet sem – vallja be –, de *neki* ezt nem kell tudnia.

Még akkor is ezen gondolkodom, amikor elérem a parkolóban Leo autóját, és odahajtok a kapuhoz, hogy Josefnek ne kelljen annyit gyalogolnia.
Ez teszi olyan emlékezetes tanárrá és a közösség oszlopos tagjává: képes kapcsolatba kerülni mindenkivel. Ezért rejtőzködhet a legnagyobb nyilvánosság előtt.
Így visszatekintve, briliáns egy terv.
Ha belenézünk valakinek a szemébe, megrázzuk a kezét, és megmondjuk a nevünket, semmi oka azt hinni, hogy hazudunk.

Új kocsija van? – kérdezi Josef, miután besegítem az ülésre.
Csak bérlem. Az enyém szervizben van. Totálkáros.
Balesete volt? Jól van? – faggatózik.
Semmi különös, csak elcsaptam egy szarvast.
Az autója, a rokona halála...

annyi minden történt az elmúlt héten, amiről nem tudok. – Összefonja kezét az ölében. – Őszinte részvétem.
Köszönöm – felelek mereven. Legszívesebben ezt mondanám: *A nagymamámat veszítettem el. Akit maga is ismert.*
Még ha nem is emlékszik rá. Rohadék.
Ehelyett az úton tartom a szemem, míg ujjaim ráfeszülnek a kormányra.
Azt hiszem, beszélnünk kell – szólal meg idővel Josef.

Vetek felé egy gyors pillantást.

Rendben.

Arról, hogy mikor és hogyan akarja csinálni.
A veríték már a hátamon csorog, pedig teljes erővel dübörög a légkondi.
Most még nem beszélhetünk erről. Leo nincs elég közel a vevővel, hogy rögzítse a beszélgetésünket.
Ezért pontosan azt teszem, amitől óvott.
Josefhez fordulok.

Azt mondta, ismerte az anyámat.

Igen. Nem titkolhattam el maga elől.
Tudja, egyszer ezek a kis csúsztatások fogják a sírba vinni. – Lelassítok a sárgánál. – Azt is tudja, hogy a nagymamám túlélte a tábort.
Igen – feleli.

Nyomozott utána? Kinéz az ablakon.
Egyiküket sem ismertem név szerint.
Azután sem indulok el, hogy a piros zöldre vált, míg egy autó dudálni nem kezd mögöttem. Arra gondolok, hogy igazából nem válaszolt a kérdésemre.

Amikor megállunk Josef háza előtt, a szőnyeges furgon éppen ott áll, ahol kell, az utca túlsó felén. Nem látom Leót; valahol a furgon belső terében ül és vár.
Felsegítem Josefet a tornác lépcsőin, és a karomat nyújtom neki, amikor nem képes megtartani a saját súlyát. Biztosan tudom, hogy Leo figyel, és korábbi szuperhős-története ellenére bármikor készen áll megmenteni, mert még mindig veszélyesnek tartja ezt az aggastyánt, aki járni is alig tud. Egyszer egy nyolcvanöt éves ember kirontott a házából, és lövöldözni kezdett, de szerencsére szürke hályogja volt, emiatt rosszul célzott. *Van egy mondás az irodánkban,* tette hozzá. *Aki megölt hatmil ió embert, annak mit számít a hatmil ió-egyedik?*
Amint a kulcs elfordul a zárban, futva megérkezik Eva, hogy köszöntse Josefet. Megemelem mókusszerűen apró testét, és Josef karjára helyezem, hogy megnyalhassa a gazdája arcát.

Josef mosolya széles, akár a tenger.

Ó, *mein Schatz*, mennyire hiányoztál! – Ahogy elnézem a boldog újraegyesülést, rájövök, hogy számára ez a tökéletes kapcsolat. Valaki, aki feltétel nélkül szereti; akinek fogalma sincs arról, mekkora szörnyeteg valójában; aki minden előítélet nélkül hallgatja végig könnyes vallomásait, miközben sosem árulná el a bizalmát.
Jöjjön – hív be Josef. – Főzök egy teát.
Követem a konyhába, ahol meglátja a pulton a friss gyümölcsöt, majd kinyitja a hűtőt, ahol tejet, gyümölcslevet, tojást és kenyeret talál.
Nem kellett volna...

Tudom, de én akartam.

Nem – pontosít. – Úgy értem, erre *már* semmi szükség.
Mármint nemsokára úgyis meghal.
Ennyit a gondos tervezésről, gondolom.
Josef! – Kihúzok egy széket, és intek neki, hogy üljön le. – Beszélnünk kell.
Ugye nem akarja meggondolni magát?
Lehuppanok mellé.

Hogy a fenébe ne akarnám? Odakint fűnyíró zúgását hallom. A konyhai ablak nyitva.
Francba. Óriási tüsszentést színlelek.
Felállok, az ablakhoz kerülök, és becsukom.
Remélem, nem bánja. Kész vagyok a pollenektől.
Josef a homlokát ráncolja, de előzékenyen nem szól.
Félek, mi fog történni utána – vallom be.
Senki sem gyanakszik, ha egy kilencvenöt éves ember meghal. – Josef kuncogni kezd. – A családom sem fog keresni.
Nem a jogi részéről beszélek, erkölcsi aggályaim vannak. – Azon kapom magam, hogy a kezemmel babrálok. Kényszerítem magam, hogy fejezzem be, hátha ez is megzavarja Leo mikrofonját. – Talán ostobaságnak hangzik, de ha valaki, maga igazán megértheti. – Felnézek rá. – Szóval...

amikor megöl valakit... hogyan tudja túltenni magát rajta?
Én *kérem*, hogy segítsen meghalni – tisztázza Josef. – Ez nagy különbség.
Valóban?

Zajosan kifújja a levegőt.

Talán nem akkora – ismeri el. – Gondolni fog rá, minden egyes napon. Csak azt remélem, hogy kegyes cselekedetként emlékszik majd rá.
Maga így emlékezik? – kérdezem a legtermészetesebb hangon, majd lélegzet-visszafojtva várom a választ.

Néha – feleli Josef. – Olyan gyengék voltak, némelyik.
Szabadulásra vágytak, ahogyan most én is.
Talán csak ezzel nyugtatgatta magát, hogy esténként el tudjon aludni. – Előrehajolok, és felkönyöklök a konyhaasztalra. – Ha tényleg azt akarja, hogy megbocsássak magának, el kell mondania mindent. Megrázza a fejét, a tekintete elhomályosul.
Már elmondtam. Tudja, ki voltam. Mi vagyok.
Mi volt a legrosszabb dolog, amit valaha tett, Josef?
Belém villan, miközben felteszem a kérdést, hogy hazardírozom. Csak mert Darija megölése szerepel az írásos jegyzőkönyvekben, nem feltétlenül az a legszörnyűbb bűn, ami Reiner Hartmann lelkiismeretét terheli. Csupán annyit jelent, hogy ennél az egynél lefülelték.

Volt két lány – sóhajt fel. – Az egyik... a testvéremnek dolgozott, az irodájában. Ott tartotta a széfet, benne a foglyoktól elkobzott valutával.
Megdörgöli a halántékát.

Tudja, mind ezt csináltuk... elvettünk ezt-azt. Ékszereket, pénzt, még gyémántokat is. Némelyik tiszt kizárólag ezért dolgozott a táborban, hogy megszedje magát. Én is hallgattam a híreket, tudtam, hogy a Reich már nem sokáig marad fenn, miután az amerikaiak beléptek a háborúba. Csak előre terveztem. El akartam venni a lehető legtöbb pénzt, majd aranyra váltani, mielőtt elértéktelenedik.

Josef a vállát vonogatva felnéz rám.

– Mint *SS-Schutzhaftlagerführer*, könnyen megszereztem a széf kombinációját. Egyedül a *Kommandant* állt felettem, ezért ha akartam valamit, sosem az volt a kérdés, megkapom-e, hanem az, hogy milyen gyorsan. Egy napon, amikor a testvérem éppen nem volt a helyén, bementem az irodájába, hogy kinyissam a széfet.

Az a lány, a titkárnő meglátott. Behozta kintről az egyik barátnőjét, talán hogy átmelegedhessen az irodában, amíg a testvérem nincs ott.
Nem engedhettem meg, hogy elmondja a testvéremnek, mit látott. Ezért agyonlőttem.
Rádöbbenek, hogy még a lélegzetem is visszatartom.

Agyonlőtte a titkárnőt?

Őt akartam, de a fronton megsérült a jobb karom, ezért nem tartottam olyan biztos kézzel a fegyvert, mint kellett volna. A lányok rémülten kapaszkodtak egymásba, így végül a másikat találtam el.
És megölte.

Igen. – Bólint. – A titkárnőt is megöltem volna, de megjelent a testvérem. Amikor meglátott, egyik kezemben a pisztollyal, a másikban a pénzzel, mit tehettem volna? Azt hazudtam, hogy rajtakaptam a lányokat, miközben meg akarták lopni a Reichet.
Josef egyik kezével eltakarja a szemét. Elszorul a torka, ahogyan a szavak feltolulnak.
A tulajdon testvérem nem hitt nekem. A tulajdon testvérem jelentett fel.

Feljelentette? Hol?

A tábor fegyelmi bizottságánál. Nem magáért a lopásért, hanem egy fogoly szabályellenes megöléséért.
Semmi sem történt, csak figyelmeztettek, hogy tartsam be a szabályokat, de érti, nem? Azért, amit tettem, a saját testvérem is ellenem fordult.
Nem tudom, Josef torz elméjében a történet melyik eleme minősül a legrosszabb dolognak, amit valaha tett – Darija megölése vagy a kapcsolata megromlása a testvérével. Félek megkérdezni. Félek hallani a válaszát.
Mi történt a testvérével?

Ezek után soha többé nem beszéltünk. Úgy tudom, rég meghalt.
Josef némán zokog, kezei reszketve járnak az asztalon. – Kérem – könyörög –, most már megbocsát nekem?
Min változtatnék? Az sem hozza vissza a lányt, akit megölt. Az sem teszi jóvá, ami a testvérével történt.
Nem, de legalább lesz egyvalaki, aki tudja, hogy azt kívánom, bár soha ne történt volna meg.
Még gondolkodom rajta – felelem.
* * * Beülök a bérelt autóba, a légkondi teljes erőből fújja rám a hideget. Josef tömbjének végén befordulok jobbra, a zsákutcába, és lehúzódom a padka mellé. Leo felém tart a furgonnal.
Olyan gyorsan fordul, hogy a jármű felszalad a padkára, aztán kipattan, kiránt az autóból, és körbepörget.
Hát, tényleg megcsináltad – ujjong, és minden szónak egy csókkal ad nyomatékot. – A mindenit, Sage, nekem sem ment volna simábban.
Akkor alkalmazol? – lazulok el, két órája most először.
Attól függ, milyen pozícióban. – Összeráncolja a homlokát. – Oké, ez rosszul jött ki... Gyere ide. – Kinyitja a furgon hátulját, és visszatekeri a digitális felvevőt, hogy hallhassam a saját hangom és Josefét.
És megölte.

Igen. A titkárnőt is megöltem volna.

Hát ennyi. – Üresen kong a hangom, nyoma sincs benne Leo kitörő örömének. – Most már kitoloncolják?
Már csak egy lépés kell. Beszéltem Genevrával, a történészemmel, aki ma este idejön. Most, hogy szalagon megvan Josef vallomása, meglátjuk, hajlandó lesz-e együttműködni, és önként elmondani mindent.
Váratlanul érkezünk.
Általában azért szoktuk így, hogy a gyanúsított ne intézhessen alibit, de itt persze más a helyzet. Csak megpróbálunk még több információt szerezni, ha lehetséges, hogy még biztosabb legyen az ügy. Aztán Genevrával visszamegyek Washingtonba...
Vissza? – ismétlem.

Meg kell írnom a jelentést, amit a helyettes államügyész azután jóváhagy, elindítja a jogi procedúrát, és kiadja a sajtóközleményt. Most már elhiheted, hogy Josef Weber meg fog halni. Nyomorultan és egyedül, egy börtöncellában.
Genevra, a történész Manchester helyett Bostonba érkezik, mert a legelső járatra foglalt jegyet. Emiatt Leónak öt órát kell autóznia, de azt mondja, nem bánja. Legalább lesz ideje részletes tájékoztatást adni az ügyről.
Mögötte állok, a fürdőszoba tükrében nézem, ahogyan megköti a nyakkendőjét.

Majd a Marriottba viszem – mondja éppen. – Azt mondják, elég kényelmesek az ágyak.

Te is ott maradsz? Megdermed.
Azt akarod?

A tükörben úgy festünk, mint *Az amerikai rémregény*{28} modern megfelelője.
Azt gondoltam, talán nem akarod, hogy a történészed tudjon rólam.
A karjaiba vesz.

Azt akarom, hogy mindent tudjon rólad. Kezdve attól, milyen tehetséges kettős ügynök vagy, egészen addig, hogy John Mellencampet énekelsz a zuhany alatt, pedig nem is tudod a szöveget.

Nagyon is tudom...

Nem úgy van, hogy „Gyere Barbie lány", nekem elhiheted.
Különben pedig, Genevra alaposabban is meg fog ismerni, ha majd munka után együtt bulizunk...
Beletelik egy hosszú pillanatba, amíg tudatosulnak bennem a szavai.
Én nem Washingtonban lakom.

Részletkérdés. Ott is vannak pékségek.
Én csak... nem is tudom, Leo.

Valami baj van? – Megdermed. – Oké, túl gyorsan megyek, vagy háromszázzal, én is tudom, de csak most találtam rád, Sage, és nem akarlak elengedni. Nem lehet rossz dolog, amiről ennyire tudod, hogy akarod. Egy nap, évek múlva, majd felolvassuk a Reiner Hartmannról szóló cikkeket a gyerekeinknek, és elmeséljük nekik, hogy apu és anyu egy háborús bűnösnek köszönheti a megismerkedését. – Látja az arcomat és összerezzen. – Még mindig túl gyors?
Nem a költözésről van szó, bár ehhez még lesz egy-két szavam...
Tudod, ha majd az igazságügy ide keres embereket, *én* fogok költözni...
Josefről van szó – szakítom félbe.

Ez így valahogy nem... helyes. Leo kézen fog, és kivezet a fürdőből, leültet az ágy szélére. Neked sokkal nehezebb, mert te egészen másnak ismerted meg, mielőtt kiderült róla, hogy ő Reiner Hartmann, de te is *ezt* akartad, nem? Lehunyom a szemem.
Már nem emlékszem.

Akkor hadd segítsek. Ha Reiner Hartmannt kiutasítják és megfosztják az állampolgárságától, az benne lesz a hírekben. Nagy újság lesz. Mindenki hallani fogja, nemcsak ebben az országban, de a világon mindenhol. Szeretném azt hinni, hogy amikor a következő ember valami szörnyűséget készül csinálni – legyen mondjuk egy katona, aki parancsot kap, hogy kövessen el egy emberiség elleni bűntettet –, eszébe fog jutni egy cikk a náci háborús bűnösről, akit kilencvenöt éves korában ítéltek el. Abban a pillanatban talán tudatosul benne, hogy ha végrehajtja a parancsot, az Egyesült Államok kormánya vagy valaki más élete végéig vadászni fog rá, akárhová is menekül. S talán arra gondol: *Nekem sem lesz egy perc nyugtom, mint Reiner Hartmann-nak.* Így végül ahelyett, hogy megtenné, amire utasítják, egyszerűen nemet mond.
Semmit sem számít, hogy Josef azt kívánja, bár sosem tette volna meg?
Leo a szemembe néz.

Egyedül az számít – feleli –, hogy *megtette*.

Maryt a zarándokhelyen találom. Ragadok az izzadságtól; a levegő olyan nyirkos, hogy úgy érzem, mintha a pára kicsapódna a bőrömön. Közben annyira fel vagyok pörögve, mintha minden vércseppemet koffeinre cserélték volna. Rengeteg a tennivalóm, mielőtt Leo este hazamegy.
Hála istennek, hogy itt vagy – nyögök fel, amint leküzdöm a Szent Lépcsőt.
Jó ezt hallani egy ateista szájából.
– Mary sziluettként rajzolódik ki a szürkületben, olyan fények között, amelyekért a festők ölni tudnának: lilák, rózsaszínek és azúrkékek, mint a szalvia, amit gyomlál. – Próbáltalak hívni, hogy vagy, a nagymamád miatt, meg minden, de már az üzeneteimre sem válaszolsz.
Tudom, megkaptam őket, csak nagyon elfoglalt voltam...
Azzal a fickóval.

Honnan tudsz róla? – ráncolom a homlokom.
Aki látott a temetésen vagy a búcsúztatón, két működő agysejttel is felfogta, mi történik köztetek. Csak egyvalamit hadd kérdezzek meg. – A szemembe néz. – Nős?
Nem.

Akkor máris kedvelem. – Lehámozza magáról a kesztyűt, és leteszi a vödör szélére, amiben a komposztálásra váró gyomot gyűjti. – Szóval, mire a nagy sietség?
Kérdésem lenne egy paphoz – magyarázom kapkodva –, de csak téged ismerlek, aki úgy-ahogy elmegy papnak.
– Nem tudom, lekötelezve érezzem-e magam, vagy keressek egy új fodrászt.
A gyónásról lenne szó...

Az szent dolog – vágja rá Mary. – Még ha adhatnék is feloldozást, nem vagy katolikus. Ez nem úgy működik, hogy csak elmondod valakinek a dolgaidat, és aztán tiszta lappal folytathatod az életed.
Nem rólam van szó. Engem kértek arra, hogy bocsássak meg, de a bűn... szóval rettenetes.
Halálos bűn. Bólintok.
Nem azt kérdezem, hogyan működik a gyónás annak, aki elmondja a bűneit. Azt akarom tudni, hogyan csinálja a pap, amikor hall valamit, amitől a gyomra felfordul, mégis annyiban hagyja.
Mary leül mellém a tíkfa padra. A nap mostanra olyan alacsonyra süllyedt, hogy az egész zarándokhely dombja aranyban fürdik. Már attól is mintha enyhülne a rám nehezedő nyomás, hogy látom ezt a rengeteg szépséget egyetlen helyen. Ha a gonoszság jelen is van a világban, az ilyen pillanatok egyensúlyozzák.
Tudod, Sage, Jézus nem azt mondja nekünk, hogy bocsássunk meg mindenkinek. Azt mondja, fordítsuk oda a másik orcánkat, de csak ha mi kapjuk az ütést. Még a Miatyánkban is ez áll: Bocsásd meg vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az *el enünk* vétkezőknek. Nem másoknak. Jézus arra bátorít minket, hogy azzal a rosszal ne törődjünk, ami személyesen velünk történik. A legtöbb keresztény valamiért tévesen azt gondolja, hogy a jó keresztény minden bűnösnek minden bűnt megbocsát.
De mi van akkor, ha annak a bűnnek *valami* köze van hozzád? Ha olyasvalakit érint, akit szeretsz?
Mary karba teszi a kezét.

Tudom, hogy elmeséltem már, miért hagytam ott a zárdát, de azt tudod, miért léptem be oda?
Anyám egyedül nevelt fel három gyereket, miután az apám elhagyott minket.
Tizenhárom évesen én voltam a legidősebb.
Annyira megteltem haraggal, hogy néha az éjszaka közepén felébredtem, és a számban éreztem az ízét – olyan volt, mint az ólom.
Nem tudtuk fizetni a számláinkat.

Nem volt tévénk, kikapcsolták a villanyt. A bank elvitte a bútorainkat, az öcséim boka felett érő nadrágban jártak, mert nem engedhettük meg magunknak, hogy újat vegyünk. Apám eközben Franciaországban nyaralt a barátnőjével. Végül egy napon elmentem a papunkhoz, és megkérdeztem, mit tegyek, hogy ne haragudjak ennyire. Azt vártam, olyasmiket mond, hogy *Szerezz munkát*, vagy *Írj le mindent egy könyvbe*, de ő azt felelte, hogy bocsássak meg az apámnak. Úgy néztem rá, mint akinek elmentek otthonról. „Erre képtelen vagyok – feleltem. – Az olyan lenne, mintha nem is volna rossz, amit tett."
Elnézem Mary profilját beszéd közben.
A pap azt mondta: „Amit tett, az rossz. Nem érdemli meg a szereteted, de megérdemli a bocsánatodat, mert másként a harag úgy fog nőni a szívedben, mit a gaz, amíg ki nem gyomlálod. Amíg él benned a gyűlölet, az egyetlen ember, aki szenved emiatt, te vagy."
Tizenhárom voltam, még nem sokat tudtam a világról, de azt igen, hogy ha ennyi bölcsesség van a vallásban, akkor nekem is kell.
Felém fordul.

Nem tudom, mit tett veled az a személy, és abban sem vagyok biztos, hogy tudni akarom, de a bocsánat nem olyasmi, amit másokért teszünk. Olyasmi, amit magunkért teszünk.

Amikor azt mondjuk: *Nem vagy elég fontos a számomra, hogy a rabságodban tarthass.* Amikor azt mondjuk: *Nem ejthetsz a múlt fogságába. Megérdemlem, hogy legyen jövőm.*
Nagymamámra gondolok, akinek hallgatása ennyi éven át ugyanezt a célt szolgálta.
Így vagy úgy, de Josef Weber része az életemnek. A családom történetének. Csak úgy ollózhatom ki belőle, ha megteszem, amire kér, ha megbocsátom neki a tetteit?
Segítettem valamennyit? – kérdezi Mary.
Igen. Meglepő módon, igen. Megpaskolja a vállam.
Akkor menjünk. Tudok egy helyet, ahol jó kávét adnak.

Azt hiszem, egy kicsit még maradok. Nézem a naplementét. Az égbolt felé fordul.
Meg tudlak érteni.

Elnézem, ahogyan leereszkedik a Szent Lépcsőn, amíg már nem látom többé. Gyorsan sötétedik, a kezem körvonalai kezdenek elmosódni; mintha az egész világ feloldódna. Felveszem Mary kesztyűjét, ami ernyedten lóg a vödör oldalán, mint a hervadt liliom. Áthajolok a Monet- kert kerítésén, és letépek néhány sisakvirágot.
Mary kesztyűjének sápadt tenyerén a kékesfekete szirmok olyanok, mint a stigmák – újabb szomorúsággal töltenek el, amit nem tudok megmagyarázni, bárhogy is próbálom.

Oly sokféleképpen el lehet árulni valakit.
Sugdolózunk a háta mögött. Szántszándékkal becsapjuk. Az ellenség kezére játsszuk, amikor bízik bennünk.
Megszegjük az ígéretünket.

A kérdés csak az: ha ilyet teszünk, azzal magunkat is eláruljuk?
Látom Josefen, amikor kinyitja az ajtót, hogy tudja, miért jöttem.
Most? – kérdezi, mire bólintok. Megáll egy pillanatra, maga mellett lógatja karjait, nem tudja, mit tegyen.
A nappaliban – javaslom.

Egymással szemben ülünk, közöttünk a sakktáblával, amit gondosan előkészített az újabb játszmához.

Eva lefekszik, összekuporodik Josef lábánál.

Magához veszi? – kérdezi.

Igen.

Bólint, összefonja kezét az ölében.

Tudja már... hogyan? Bólintok, és benyúlok a hátizsákomba, amivel idekerekeztem a sötétben. Előtte meg kell mondanom valamit – vallja be Josef. – Hazudtam magának.
Kezem megdermed a cipzáron.

Amit tegnap elmeséltem... nem a legszörnyűbb dolog, amit valaha tettem.
Várom a folytatást.

Utána tényleg nem beszéltem a testvéremmel. A fegyelmi után megszakítottam vele minden kapcsolatot, de egy reggel odajött hozzám, és azt mondta, menekülnünk kell. Feltételeztem, hogy olyan értesülésekkel rendelkezik, amikkel én nem, ezért vele mentem. Jöttek a szövetségesek, felszabadították a táborokat. A szerencsésebb tisztek mind elmenekültek, mielőtt agyonlőtték vagy az életben maradt foglyok meglincselték volna őket. Josef lesüti a szemét.
Napokig gyalogoltunk, amíg eljutottunk a német határig. Ha elértünk egy várost, a csatornákban bujkáltunk, vidéken a csűrökben, az állatok között húztuk meg magunkat. Moslékot ettünk, csak hogy életben maradjunk. Mégis akadtak, akik együtt éreztek velünk, és valahogyan sikerült hamis papírokat szereznünk. Én azt mondtam, mielőbb el kell hagynunk az országot, de ő még haza akart menni, hogy lássa, mi maradt az otthonukból.
Az alsó ajka reszketni kezd.

Meggyet szedtünk, megloptunk egy gazdát, aki úgysem vette észre, ha egy maroknyi eltűnt a terméséből.
Az volt a vacsoránk. Közben összeszólalkoztunk azon, melyik úton menjünk, és a testvérem... fuldokolni kezdett. Elvágódott a földön, a torkát markolászta, elkékült.

Én meg meredten néztem. És nem tettem semmit.
Elnézem, ahogyan a szeméhez nyúl, és megtörli.
Tudtam, hogy nélküle könnyebb lesz menekülni. Tudtam, hogy inkább teher lenne, mint áldás. Talán tudtam egész életemben. Rengeteg dolgot tettem, amire nem vagyok büszke, de az a háború idején történt. Akkor más szabályok voltak érvényesek. Ez... ez egészen más. Az a legnagyobb bűnöm, Sage, hogy megöltem a tulajdon testvéremet.
Nem ölte meg, csak úgy döntött, nem menti meg.
Az nem ugyanaz?

Hogyan mondhatnám neki, hogy nem, amikor én sem hiszem?
– Nemrég azt mondtam, rászolgáltam a halálra. Most már tudja, miért. Vadállat vagyok, egy szörnyeteg.
Megöltem a saját testvérem. És ez még mindig nem a legrosszabb. – Kivárja, amíg a szemébe nézek. – A legrosszabb – mondja rideg hangon –, hogy azt kívánom, bár korábban tettem volna. Amíg hallgatom, rádöbbenek, hogy mindegy, mit mond Mary vagy Leo, és az is, hogy mit akar Josef, nem az én feladatom feloldozást adni.
Anyámra gondolok, ahogyan a kórházban megbocsátott nekem. Arra a pillanatra, amikor a kocsi

megpördült, amikor tudtam, hogy össze fogunk ütközni, és semmit sem tehettem ellene.
Nem számít, kitől kapunk bocsánatot, amíg *mi* nem tudunk felejteni.
Az alapján, amit Leo korábban mondott, rádöbbenek, hogy *én* vagyok az, akinek nem lesz egy perc nyugta sem. Mert ez az ember, aki milliók megölésében segédkezett, aki megölte a nagymamám legjobb barátját, és akinek a nevét mindenki rettegte; ez az ember, aki elnézte, hogy a testvére a szeme láttára fullad meg, nem ismer könyörületet.

Groteszk helyzet, hogy egy ilyen lány, aki egész életében tevékenyen küzdött a vallás ellen, a bibliai igazságtételt választja: szemet szemért, életet életért. Felnyitom a hátizsákom, és elővészek egy tökéletes péksüteményt. Ugyanolyan fonott koszorú koronázza, és ugyanúgy meghintettem cukorral, mint a nagymamámét. Csak ezt nem csokoládéval és fahéjjal töltöttem meg.
Josef elveszi tőlem.

Köszönöm. – Szemét elfutják a könnyek. Reménykedve vár.

Egye meg – biztatom.

Amikor megtöri, látom a kéklő sisakvirágot, amit felaprítottam és a tésztába kevertem.
Josef letör egy negyedet, és a nyelvére helyezi. Rág és nyel, rág és nyel. Addig, amíg a sütemény el nem tűnik.
Először a légzésére figyelek fel: erőltetett és lassú, ahogy küzdeni kezd a levegőért. Előregörnyed, és feldönt néhány sakkbábut, mielőtt megragadom a karját, és a padlóra engedem. Eva ugatni kezd, a nadrágját tépdesi fogaival.
Elhessegetem, ahogyan Josef karja megmerevedik, majd görcsösen ráng.
Az együttérzéstől a szörnyeteg fölé nőnék. A bosszúszomjjal azt bizonyítanám, hogy semmivel sem vagyok jobb. Végül mindkettőhöz folyamodom, s csak abban reménykedem, hogy kioltják egymást.

Josef – hajolok hozzá, és felemelem a hangom, hogy biztosan halljon. – Soha, de soha nem bocsátok meg magának.
Josef egy utolsó kétségbeesett erőfeszítéssel elkapja a szoknyámat. Marokra fogja az anyagot, leránt magához, hogy érezzem a halált a leheletében.
Hogy... van... tovább? – zihálja.

Néhány pillanat múlva megdermed. A szeme fennakad. Átlépek rajta, és felveszem a hátizsákom.

– Nincs tovább – felelem.

Beveszek egy altatót, ahogy hazaérek, és mire Leo becsusszan mellém az ágyba, már rég alszom. Még másnap reggel is kótyagos vagyok, de talán jobb így.
Genevra, a történész egyáltalán nem olyan, mint gondoltam. Fiatal, nemrég került ki a főiskoláról, és az egyik karjára rátetováltatta az alkotmány teljes bevezetését.

Már épp ideje – közli, amikor bemutatják nekem. – Uncsi folyton Cupidót játszani.
Elhajtunk Josefhez a bérelt autón, Genevrával a hátsó ülésen. Olyan lehetek, mint egy zombi, mert Leo a kezemért nyúl, és megszorítja.

Nem kell bejönnöd.

Előző nap azt mondtam neki, hogy akarok. Hogy Josef talán együtt fog működni, ha meglát.

Talán nem kell, de akkor is muszáj.
Ha aggódtam is amiatt, hogy Leo furának találja a viselkedésem, nem kellett volna. Annyira fel van pörögve, hogy szerintem azt se hallja, amit mondok. Amikor lehúzódunk Josef háza elé, Genevrához fordul.
Kezdődik a játék – jelenti be. Genevra azért jön, magyarázta, hogy rámutasson a vallomás pontatlanságaira, ha Josef pánikba esne és próbálná megvariálni a részleteket, hogy ne tűnjön annyira bűnösnek.

Így az ügyész a hazugságaival is szembesítheti Josefet.
Kiszállunk az autóból, és odasietünk az ajtóhoz. Leo bekopog.

Ha majd kinyitja az ajtót, megkérdezem tőle, hogy ő-e Mr. Weber, mondta Leo reggel, amíg öltözködtünk.
Amikor azt feleli, igen, akkor megkérdezem: De nem ez a valódi neve, igaz?
Akárhogy is, senki nem nyit ajtót. Genevra és Leo összenéz. Azután Leo felém fordul.
Van autója?

Nem – felelek –, már nincs.

Szerinted hol lehet?

Nekem nem említett semmit – válaszolom, és ez igaz is.
Gondolod, hogy meglépett? – kérdezi Genevra. – Nem ez lenne az első eset...
Leo megrázza a fejét.

Szerintem fogalma sem volt róla, hogy Sage be van drótozva...

Van egy kulcs – szakítom félbe –, a békában, ott.
Bénultan indulok a tornác sarka felé, ahol egy cserepes növényben ott kuksol a béka. Eszembe jutnak a sisakvirágok. Hidegnek érzem a kulcsot a tenyeremen. Kinyitom az ajtót, és magam elé engedem Leót.
Mr. Weber? – kiált be, ahogyan az előszobán át a nappali felé indul. Lehunyom a szemem.
Mr... ó, a francba! Genevra, a mentőket! – Ledobja az aktatáskáját. Josef pontosan úgy fekszik, ahogy hagytam, a kávézóasztal előtt, körötte a sakkbábukkal. A bőre kékes árnyalatú, a szeme még most is nyitva. Letérdelek, és megragadom a kezét.
Josef – kiáltom, mintha még meghallhatna. – Josef, keljen fel!
Leo Josef nyakához szorítja az ujját, a pulzusát keresi. Josef holtteste felett rám néz.
Sajnálom, Sage.

Mégiscsak lecsúsztunk róla, főnök? – kukkant át Genevra a válla felett.
– Előfordul.

Ez mindig versenyfutás az idővel.

Rájövök, hogy még mindig Josef kezét szorongatom. Csuklóján a kórházi karszalaggal, amit nem vágott le.
JOSEF WEBER, SZ. 18/04/20, B+.

Hirtelen nem kapok levegőt. Elengedem Josef kezét, és kihátrálok az előtérbe, ahol Leo ledobta

az aktatáskáját, amikor meglátta a nappali padlóján heverő holttestet.
Felkapom, és ellépek az útból, épp amikor a rendőrök és a mentősök megérkeznek.
Beszélni kezdenek Genevrával és Leóval, ahogyan elsurranok a folyosón Josef hálószobájába.

Leülök az ágyra, és felnyitom a csatokat Leo aktatáskáján, hogy kivegyem az SS-aktát, amit a minap nem engedett elolvasni.
Az első oldalon ott látom Reiner Hartmann fotóját.
Egy wewelsburgi címet.

A születésnapot, ami egyezik Hitlerével, amint azt Josef egyszer megjegyezte.
És egy másik vércsoportot. Reiner Hartmann-nak AB-s vércsoportja volt. Az SS nagy figyelmet szentelt ennek, amit nemcsak az akta tesz nyilvánvalóvá, de a *Blutgruppe* tetoválás is, amit Josef a háború után állítása szerint egy svájci bicskával vágott ki. Mégis, amikor a múlt héten eszméletlen állapotban kórházba szállították, vért is vettek tőle, és megállapították, hogy a vércsoportja B+.
Ami azt jelenti, hogy Josef Weber mégsem Reiner Hartmann.
A nagymamámra gondolok, aki mesélt a *Schutzhaftlagerführer* ről és a pisztolyról, ami a jobb kezében remegett. Azután látom magam előtt Josefet, ahogyan ott ül a Mindennapi Kenyerünkben, és a bal kezében tartja a villát. Hogy lehettem ennyire ostoba, hogy nem vettem észre? Vagy csak nem akartam észrevenni?
Még hallom a hangokat a folyosón. Óvatosan kihúzom a fiókot Josef éjjeliszekrényén. Odabent egy csomag zsebkendő, egy aszpirinos üveg, egy toll és a napló, amit mindig magával vitt a Mindennapi Kenyerünkbe – amit azon a legelső éjszakán utána vittem.
Tudom, mit találok, mielőtt még kinyitnám.
A cikornyás szélű kis fényképeket a sarkaiknál ragasztották a lapra, képes oldalukkal lefelé. Minden négyzetet kitöltenek a legparányibb, leggondosabban megformált betűk, amelyek éles tüskéit és hullámait oly jól ismerem. Nem értek németül, de nem is kell, így is tudom, mit találtam.
Óvatosan lehámozom a fényképet a megsárgult papírról, hogy megfordítsam. A fotó egy kisbabát ábrázol, alatta golyóstollal a neve: Ania.
Minden kép külön címkét visel. Gerda, Herschel, Haim.
A történet rövidebb, mint az a változat, amit a nagymamámtól kaptam. Mint az a változat, amit akkor írt le emlékezetből, amikor már itt élt, és biztonságban hitte magát.
Josef nem Reiner Hartmann volt, hanem Franz. Ezért nem mondhatta el nekem, mit csinált egész nap *SS- Schutzhaftlagerführer* ként – minden történetet a bátyja életéből idézett fel. Leszámítva azt, amit tegnap mesélt el, amelyben végignézte Reiner halálát.
A legrosszabb, hogy azt kívánom, bár korábban tettem volna.

A szoba megpördül körülöttem, ahogy előregörnyedek, és a homlokomat a térdemre fektetem.
Megöltem egy ártatlan embert.
Azért nem ártatlan. Franz Hartmann is SS-tiszt volt. Ő is végezhetett auschwitzi foglyokkal, de ha nem is tette, mint egy gyilkológép fogaskerekét őt is felelősség terhelte a háborús bűnökért.
Tudom, hogy összeverte a nagymamámat, ahogy nyilván másokat is. Saját bevallása szerint lelkifurdalás nélkül végignézte a bátyja halálát – de vajon ez felment engem a felelősség alól? Vagy – hozzá hasonlóan – én is menteni próbálom a menthetetlent? Miért tett Franz ennyi erőfeszítést azért, hogy szívtelen testvérének bőrébe bújjon? Mert önmagát legalább annyira okolta a Németországban történtekért, mint a testvérét? Mert felelősnek érezte magát a bátyja halála miatt? Azt hitte, nem segítek neki meghalni, ha tudom, kicsoda valójában?

Megtettem volna?

Sajnálom, suttogom most. Talán Franz ezt a bocsánatot kereste. S talán *nekem* is erre a bocsánatra van szükségem, amiért rossz embert öltem meg.

A könyv kibukik az ölemből, szétnyílva hullik a földre. Ahogy felveszem, rádöbbenek, hogy bár a nagymamám által írt részt hirtelen véget ér, van folytatás. Három üres lap után angol nyelvű, egységesebb írást látok, aprólékosan megformált gyöngybetűkkel.
A Franz által írt első befejezésben Ania segít Aleksznek meghalni.
A másodikban Aleksz életben marad, és egy örökkévalóságon át gyötrődik.
Van egy szövegrészlet, amelyben a szinte teljesen kivérzett Alekszet Ania a saját vérével kelti életre, miáltal újra jó lesz. Máshol, bár a transzfúzió visszahozza Alekszet az életbe, az ereiben keringő gonoszt nem tudja legyőzni, ezért megöli a lányt. Egy tucatnyi befejezés, mind különböző, mintha Franz nem tudta volna eldönteni, melyik a megfelelő.

Hogy van tovább? , kérdezte Josef. Most döbbenek rá, hogy tegnap kétszer is hazudott: pontosan tudta, ki a nagymamám.

Talán abban reménykedett, hogy elvezetem hozzá, de nem azért, hogy megölje, mint azt Leo gyanította, hanem a befejezésért. A szörnyeteg és a lány, aki megmenthetné... nyilván a saját élettörténetét olvasta bele a mesébe. Hosszú évtizedekkel korábban ezért mentette meg Nagyit; most tőle akarta megtudni, hogy megmenekül- e vagy elkárhozik.
A legjobb az egészben az, hogy a nagymamám sosem zárta le a történetét. Nem azért, mert nem tudta a végét, de még csak nem is azért, mert *tudta*, ahogyan Leo gondolta, csak nem bírta elviselni, hogy megírja. Szántszándékkal hagyta és örökítette tovább befejezetlenül. Ha megírjuk egy történet végét, statikus műalkotássá válik: a kör bezárul. Ha nem, mások képzeletére bízzuk, s ezáltal örök élete lesz.
Fogom a naplót, és becsúsztatom a hátizsákomba, az újraírt változat mellé.
Léptek hallatszanak a folyosón, majd hirtelen Leo áll meg az ajtóban.

Hát itt vagy. Minden oké? Próbálok bólintani, de nem igazán sikerül.
A rendőrök beszélni akarnak veled.
A torkom száraz, mint a csont.

– Mondtam nekik, hogy gyakorlatilag te vagy a legközelebbi hozzátartozó. – Leo egy pillantással körülnéz. – Amúgy mit keresel itt? Mit mondhatnék neki? Ennek a férfinak, aki talán a legjobb dolog, ami valaha történt velem; aki jó és rossz, igazság és csalárdság szűk mezsgyéjén él?
– Én... csak... belenéztem az éjjeliszekrénybe – hebegek.

– Gondoltam, lesz benne egy naptár vagy napló. Azok nevével, akiket értesíthetünk.
– Találtál valamit? – kérdezi Leo. A fikció számtalan formát ölthet. Titkok, hazugságok, történetek.
Mindnyájan mesélünk ilyeneket. Néha csak azért, hogy szórakoztassunk. Néha csak azért, hogy eltereljük a figyelmet.
S néha azért, mert nincs más választásunk.
Belenézek Leo szemébe, és megrázom a fejem.

Köszönetnyilvánítás

Ez a könyv egy másikkal kezdődött: Simon Wiesenthal *The Sunflower* című művével. Amikor az egyik náci koncentrációs táborban raboskodott, Wiesenthalt odavitték egy haldokló SS-katonához, aki azt akarta, hogy egy zsidó gyóntassa meg, és adjon neki feloldozást. Az a lelkiismereti kérdés, amivel Wiesenthal szembesült, számos filozófiai és morális elemzést szült a népirtás áldozatainak és elkövetőinek viszonyrendszerével kapcsolatban – engem pedig elgondolkodtatott arról, mi történne, ha ugyanaz a kérés évtizedekkel később, egy túlélő unokája felé hangozna el.

Ijesztő feladat olyan regényt írni, amelynek alapja az emberiség ellen valaha elkövetett egyik legszörnyűbb bűn, mert még ha művünk puszta fikció is, tartozunk a részletek pontos felidézésével azoknak, akik túlélték, és azoknak is, akik nem. Sokkal tartozom az alábbi személyeknek is, akik segítettek életre kelteni Sage világát a jelenben és Minka világát a múltban.

Martin Philipnek köszönhetem a bevezetést a kenyérsütés művészetébe, és ugyanakkor írói pályafutásom legízletesebb kutatómunkáját is, míg Elizabeth Martinnak és a One More Page Booksnak a virginiai Arlingtonban azért lehetek hálás, mert megtanítottak, hogyan kell csalárd szándékkal sütni.

A katolikus iskolával kapcsolatos anekdotákért köszönet Katie Desmondnak, a balett-szakkifejezésekért pedig Allyson Sawyernek. A terápiás csoportok működését Susan Carpenter tárta fel előttem, míg a jogi kérdések útvesztőjében Alex Whiting, Frank Moran és Lise Gescheidt segített eligazodni.

A regény írása során árverésre bocsátottam egyik szereplőm nevét, hogy így segítsek pénzt gyűjteni a melegek és leszbikusok kirekesztése ellen harcoló GLAD szervezetnek.

Ezúton köszönöm Mary DeAngelisnek a nagylelkűségét, s hogy a nevét kölcsönözte Sage legjobb barátnőjének.

Eli Rosenbaum, az Igazságügyi Minisztériumban működő Emberi Jogi és Különleges Bűnüldözési Részleg stratégiai igazgatója, igazi hús-vér nácivadász, aki szakított időt arra, hogy elmondja, mivel foglalkozik, engedte, hogy egyik szereplőmet az ő szakmai tapasztalatai alapján építsem fel, s közben még sárkányokat ölni is maradt ereje. Elmondhatatlanul hálás vagyok, amiért megismerhettem valakit, aki ilyen fáradhatatlanul végzi a munkáját. (S külön nagyra értékelem, hogy az alkotói szabadság jegyében engedte felgyorsítanom a folyamatot, amelynek során a történészek információt kapnak a NARA-tól{29}. A való világban ez napokba telik, nem percekbe.) Hálás vagyok Paul Wiesernek, aki először vezetett be a Harmadik Birodalom történetébe, és Steffi Gladebacknek, aki ugyanezt a németek szemszögéből is megvilágította, de mindenkinél inkább adósa vagyok Dr. Peter Blacknek, az Egyesült Államok í Emlékmúzeuma vezető történészének, aki elviselte vég nélküli faggatózásom, mérhetetlen türelemmel igazított ki, és segített összekovácsolni egy hihető náci életpályát, miközben gondoskodott az erre vonatkozó részek történeti hitelességéről. Teljes szívemből, őszintén mondom: az ő segítsége nélkül ez a könyv nem jöhetett volna létre.

Hálás vagyok a Team Jodinak az Emily Bestler Booksnál és a Simon&Schusternél; Carolyn Reidynek, Judith Currnek, Kate Catrulónak, Caroline Porternek, Chris Lloredának, Jeanne Lee-nek, Gary Urdának, Lisa Keimnek, Rachel Zugschwertnek, Michael Sellecknek és mindenki másnak, aki pályafutásom során segített. Köszönet a David Brown, Valerie Vennix, Camille McDuffie és Kathleen Carter Zrelak remek PR-csapatának, akik elérik, hogy mindenki ugyanolyan izgatott legyen egy-egy új könyvem miatt, mint én magam. Emily Bestlernek, értékes iránymutatásáért, barátságáért, elkötelezettségéért, és azon képességéért, hogy mindig megtalálja a legjobb webes áruházakat.

Laura Grossnak boldog évfordulót.

Köszönet az Oneg Sabbattal kapcsolatos információért, amiért megosztottad az életedet Sage-dzsel, s legfőképp, amiért velem szárnyaltál.

Köszönet apámnak, aki kiskoromban tényleg Donald kacsa hangján mondta el a szédert. Ami anyámat illeti – mindig tudtam, hogy félelmetes, de amikor azt kérdeztem, tudna-e találni néhány holokauszt- túlélőt, egy napon belül elém tette a neveket és telefonszámokat. Kikövezte az utat könyvem előtt, és ezért végtelenül hálás vagyok.
Elérkeztünk azokhoz a férfiakhoz és nőkhöz, akiknek a legtöbbel tartozom. A regényhez végzett kimerítő kutatómunka során sok kivételes emberrel találkoztam – túlélőkkel, akiknek a háború során, a gettókban, falvakban, városokban és koncentrációs táborokban megélt tapasztalatai feltüzelték képzeletemet, lehetővé téve, hogy megalkossam Minka karakterét. Jóllehet Minka ugyanazokat a szörnyűségeket szenvedte el, amelyekről a túlélők és a nácivadászok beszámoltak, alakjához nem egyetlen, általam személyesen vagy hallomásból ismert túlélő szolgált mintaként – Minka igazából a képzeletem szülötte. A túlélőknek, akik megnyitották előttem otthonukat és szívüket, ezúttal is csak azt tudom mondani: hatalmas megtiszteltetés, hogy engem választottak, és megosztották velem *saját* történetüket. Köszönöm Sandy Zuckermannek, hogy rendelkezésemre bocsátotta anyja, Sylvia Green írásos háborús visszaemlékezéseit. Köszönöm Gerda Weissman Kleinnek a bátorságot és az írói kreativitást; Bernie Scheernek az őszinteséget és nagyvonalúságot, amellyel felidézte tapasztalatait. S köszönöm Maria Salinger merészségét, amellyel betekintést engedett életének legapróbb mozzanataiba, és igazi, nagyra becsült barátom lett.

Végezetül, köszönet családomnak: Timnek, Kyle-nak (aki nagy előrelátásról tanúságot téve németet tanult, míg én e könyvet írtam), Jake- nek és Samanthának (aki kisegített néhány vámpíros bekezdéssel). Ti négyen vagytok az *én* életem története.

{1} Babits Péter fordítása.

{2} A szó másik magyar jelentése: zsálya. – A szerk.

{3} Pepper=bors, saffron=sáfrány. – A szerk.
{4} Hírhedt terroristavezér Ugandában, elrabolt gyermekekből toborzott hadseregét, a Lord's Resistance Armyt állítása szerint Isten útmutatása szerint vezeti. Többször kísérelték meg elfogni, a könyv megjelenéséig eredménytelenül. – A szerk.
{5} Hivatkozás a Grimm testvérek meséjére. Német eredetiben a szereplő neve Rumplestilzchen, a magyarban a többféle fordítás miatt számos változata van (a Koppciherci mellett pl. Riki-Roki Rokka Pál, Francifranci, Tűzmanó). – A szerk.
{6} Ding Dong! Meghalt a boszi! (ang.)
{7} Nyugat-afrikai eredetű, de Amerikában született vallási ünnep: december 26. és január 1. között tartják, alapjait Maulana Karenga (eredetileg Ron Everett) dolgozta ki, az 1960-as évek zavargásai után. – A szerk.
{8} Az amerikai televíziózás egyik legnépszerűbb sorozata, amely negyvenegy évadot ért meg. – A szerk.
{9} Amerikai patológus, zenész és festő, a méltó halálhoz való jog aktivistája. A Dr. Halálként is emlegetett orvos az aktív eutanázia híve volt – gyakorlatban is, hiszen 130 embert segített hozzá az emberhez méltó halálhoz. 2011-ben halt meg, előrehaladott májrákja, tüdőgyulladása és veseelégtelensége volt egyszerre. – A szerk.
{10} Nyápic, gyáva (ném.)
{11} Sorozatgyilkos, akit 17 – főleg afrikai és ázsiai – férfi és fiú megöléséért ítéltek el. Különös kegyetlenséggel elkövetett gyilkosságai során kannibalizmust, nekrofíliát, nemi erőszakot is alkalmazott. – A szerk.

{12} Seggfej (ném.)
{13} Olasz-ír származású – elsősorban sorozat- – színész. – A szerk.
{14} Amerikai konzervatív, republikánus kongresszusi képviselő.

– A szerk.

{15} A korszak egyik legismertebb, jiddis nyelvű filmekben játszó férfiszínésze. Krakkóban született, itt is készített filmeket, majd a holokauszt elől még időben Amerikába menekült. Amerikában jiddis nyelvű színdarabokban aratott sikert. – A szerk.
{16} Zsidó származású lengyel orvos, pichopedagógus, író.
A treblinkai táborban halt meg, 1942- ben. – A szerk.
{17} A lengyel származású színész szintén jiddis filmekben tűnt fel, majd – Leibgoldhoz hasonlóan – valamikor a '30-as években ő is csatlakozott Amerikában a Yiddish Art Theatre társulatához. – A szerk.
{18} Szép arc (jiddis)
{19} Ebben az időben a német nacionalista mozgalom, majd a nácik ezt a kifejezést használták a „népnemzeti" mozgalmakra. – A szerk.
{20} Ember (ném.). Itt:
emberséges.

{21} Korának egyik legismertebb lengyel újságírója, írónője, drámaszerzője, a korszak szokásaival szemben szociológiát, filozófiát és természettudományokat is tanult. A második világháború idején Varsóban, illegalitásban dolgozott, támogatta a lengyel ellenállást. Éjjelek és

nappalok című könyvéből film is született. – A szerk.
{22} Ismertebb nevén Kanada- kommandó vagy Aufräumungskommando, amelynek – főként zsidó – tagjai az Auschwitzba érkezők értékeit válogatták át. – A szerk.
{23} Szabó Lőrinc fordítása
{24} Fordította: F. Solti Erzsébet
{25} A kádis első mondata – fonetikusan, régi héber kiejtéssel. – A szerk.
{26} Utalás Al Capp klasszikus képregény-figurájára, Daisy Mae-re, aki 43 éven keresztül dobogtatta meg a férfiszíveket falatnyi forrónadrágban és feszes, pöttyös blúzban. A figura olyannyira az amerikai kultúra része, hogy a többek között a TIME és a LIFE magazin címlapjára is felkerült. – A szerk.
{27} Az FBI egykori első embere megszállottan hangoztatta, hogy Hitler nem halt meg, és erre bizonyítéka is van. – A szerk.

{28} Utalás John Hough 1988-as horrorfilmjére, melynek plakátján Rod Steiger és Yvonne de Carlo zord tekintettel, véres ruhákban pózol. – A szerk.
{29} Az Egyesült Államok nemzeti archívuma. – A szerk.